

**PAPIESKI WYDZIAŁ TEOLOGICZNY
WE WROCŁAWIU**

ks. Julian Nastałek

**AKTUALNOŚĆ NAUCZANIA LEONA WIELKIEGO
O AUTORYTECIE DOKTRYNALNYM
W KOŚCIELE**

Rozprawa doktorska
napisana na seminarium naukowym
z teologii dogmatycznej
pod kierunkiem
ks. prof. dra hab. Bogdana Ferdka

Wrocław 2019

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW.....	5
WSTĘP	11

ROZDZIAŁ I

PODMIOTY AUTORYTETU DOKTRYNALNEGO W KOŚCIELE

WEDŁUG LEONA WIELKIEGO I ICH RELACJE.....	29
1. Źródła teologii Leona Wielkiego	29
2. Posłannictwo Biskupa Rzymu	35
3. Kolegialność episkopatu – rola synodów i soborów.....	55
4. Relacje między prymatem a episkopatem.....	71
Podsumowanie	95

ROZDZIAŁ II

AUTORYTET DOKTRYNALNY W KOŚCIELE

PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II	99
1. Teologiczne podstawy autorytetu <i>Magisterium Ecclesiae</i> w nauczaniu Kościoła ...	100
1.1 Rozwój pojęcia <i>Magisterium Ecclesiae</i> do Soboru Watykańskiego II.....	100
1.2 <i>Magisterium Ecclesiae</i> w nauczaniu <i>Vaticanum II</i>	104
1.3 Urząd Nauczycielski Kościoła w posoborowych dokumentach Stolicy Apostolskiej.....	108
2. Autorytet Biskupa Rzymu.....	120

2.1 Prymat Następcy Piotra jako fundament jego autorytetu doktrynalnego.....	120
2.2 Formy i zakres nauczania Biskupa Rzymu	125
3. Autorytet Kolegium Biskupów	134
3.1 Zadanie nauczania biskupów	134
3.2 Formy nauczania	142
3.2.1 Sobór powszechny.....	142
3.2.2 <i>Magisterium</i> zwyczajne i powszechne	146
3.2.3 <i>Munus docendi</i> biskupa w Kościele partykularnym	149
4. Instytucjonalne formy relacji między podmiotami autorytetu	155
4. 1 Synod Biskupów	155
4. 2 Kolegium Kardynałów	162
4. 3 Synody partykularne	166
4. 4 Konferencje Biskupów	168
Podsumowanie	175

Rozdział III

ZASTOSOWANIE MYŚLI LEONA WIELKIEGO

W TEOLOGII I PRAKSEOLOGII WSPÓŁCZESNEGO

URZĘDU NAUCZYCIELSKIEGO KOŚCIOŁA.....

1. Realizacja posługi magisterialnej Następcy św. Piotra.....	179
2. Wypełnianie zadania nauczycielskiego przez Kolegium Biskupów	200
3. Przestrzeń wzajemnych relacji	225
Podsumowanie	246

ZAKOŃCZENIE.....

BIBLIOGRAFIA.....

ANEKS.....

WYKAZ SKRÓTÓW¹

AAS	<i>Acta Apostolicae Sedis, Romae</i>
ACO	<i>Acta Conciliorum Oecumenicorum</i> , red. E. Schwartz, J. Straub, Berolini et Lipsiae 1927-1984
ActaSyn I	<i>Acta synodalia ab anno 50 ad annum 381 (Synodi et collectiones legum. Vol. I)</i> , red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2006
ActaSyn VI	<i>Acta synodalia ann. 431-504 (Synodi et collectiones legum. Vol. VI)</i> , red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2011
AHC	<i>Annuario Historiae Conciliorum</i> , Paderborn
AK	<i>Ateneum Kapłańskie</i> , Włocławek
AL	Franciszek, <i>Posynodalna adhortacja apostolska Amoris laetitia</i>
Ang	<i>Angelicum</i> , Roma
AnnPISSL	<i>Annali del Pontificio Istituto Superiore di Scienze e Lettere „S. Chiara”</i> , Napoli
ApS	Kongregacja do spraw Biskupów, <i>Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”</i>
ArchSRStP	<i>Archivio della Società Romana di Storia Patria</i> , Roma
AS	Jan Paweł II, <i>List apostolski motu proprio „Apostolos suos”</i>
ASS	<i>Acta Sanctae Sedis, Romae</i> 1865–1908
ATF	Jan Paweł II, <i>List apostolski motu proprio „Ad tuendam fidem”</i>
AthAug	<i>L'Année théologique Augustinienne</i> , Lormoy-Paris
Aug	<i>Augustinianum</i> , Roma
BF ²	<i>Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła</i> , opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1989

---

¹ Skróty nazw ksiąg biblijnych będą używane zgodnie z *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych (Biblia Tysiąclecia)*, Poznań 2000⁵.

- BF³ *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. I. Bokwa, oprac. I. Bokwa, T. Gacia, S. Laskowski, H. Wójtowicz, Poznań 2007
- BKV *Bibliothek der Kirchenväter*, red. O. Bardenhewer – T. Schermann – C. Weyman, Kempten – München 1911 – 1930
- BS *Bibliotheca Sanctorum*, a cura dell’Istituto Giovanni XXIII, Pontificia Università Lateranense, Roma 1961-1970.
- Cath *Catholicisme*, Paris
- CB *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*, wydanie wzorcowe, Katowice 2013
- CCL *Corpus Christianorum. Series Latina*, Turnhout – Paris
- CGG *Das Konzil von Chalkedon. Geschichte und Gegenwart*, red. A. Grillmeier – H. Bacht, t. 1-3, Würzburg 1951-1954
- ChL Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Christifideles laici”*
- CIC 1917 *Codex Iuris Canonici*, 1917
- CivCatt *La Civiltà Cattolica*, Roma
- CN Kongregacja Nauki Wiary, *List o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია „Communio notio”*
- ComP *Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny*, wyd. polskie, Poznań
- CSEL *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, Wien 1866-
- CT *Collectanea Theologica*, Lwów 1931–1939, Warszawa 1949/50–
- CTr Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Catechesi tradendae”*
- DACL *Dictionnaire d’Archéologie chrétienne et de Liturgie*, red. F. Cabrol – H. Leclercq, t. 1-15, Paris 1907-1953
- DF Sobór Watykański I, *Konstytucja dogmatyczna o wierze katolickiej „Dei Filius”*
- DH H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum. Compendium of Creeds, Definitions, and Declarations on Matters of Faith and Latin – English*, red. P. Hünermann, 43rd Edition, San Francisco 2012
- DHP *Dictionnaire Historique de la Papauté*, red. P. Levillain, Paris 1994.
- Did *Didaskaleion*, Torino
- DM Sobór Watykański II, *Dekret o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes divinitus”*
- DNP *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike*, red. H. Cancik – H. Schneider – M. Landfester – B. Egger – J. Derlien, t. 1-15, Stuttgart – Weimar 1996-2003

DSP I	<i>Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski. T. I (325-787): Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007</i>
DSP III	<i>Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, arabski, ormiański, polski. T. III (1414-1445): Konstancja, Bazylea – Ferrara – Florencja – Rzym, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003</i>
DSP IV	<i>Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, arabski, ormiański, polski. T. IV (1511-1870): Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004</i>
DSp	<i>Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mystique. Doctrine et Histoire, red. M. Viller, Paris 1932-</i>
DThC	<i>Dictionnaire de Théologie Catholique, red. A. Vacant – E. Mangenot – E. Amann, Paris 1903-1970</i>
DVer	Kongregacja Nauki Wiary, <i>Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele „Donum veritatis”</i>
EEu	Jan Paweł II, <i>Posynodalna adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”</i>
EG	Franciszek, <i>Posynodalna adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”</i>
EI	Kongregacja do spraw Biskupów, <i>Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów Ecclesiae imago</i>
EK	<i>Encyklopedia Katolicka, Lublin 1972-2014</i>
EN	Paweł VI, <i>Adhortacja apostolska „Evangelii nuntiandi”</i>
EncCatt	<i>Enciclopedia Cattolica. Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il Libro Cattolico, Firenze – Città del Vaticano 1951.</i>
EO	<i>Ecclesia Orans, Roma</i>
EpCom	Franciszek, <i>Konstytucja apostolska „Episcopalis Communio”</i>
EV	Jan Paweł II, <i>Encyklika „Evangelium vitae”</i>
FC	Jan Paweł II, <i>Posynodalna adhortacja apostolska „Familiaris consortio”</i>
Greg	<i>Gregorianum, Roma</i>
Hel	<i>Helmántica, Salamanca</i>
IG	<i>Insegnamenti di Giovanni Paolo II, t.1-28, Città del Vaticano 1978-2006</i>
JThS	<i>The Journal of Theological Studies, Oxford – London</i>
KKK	<i>Katechizm Kościoła Katolickiego, 1997</i>
KKKW	<i>Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, 1990</i>
KM	Jan Paweł II, <i>Katechezy maryjne, Częstochowa 1998</i>

KNS	Papieska Rada „Iustitia et Pax”, <i>Kompendium Nauki Społecznej Kościoła</i> , Kielce 2004
KPK	<i>Kodeks Prawa Kanonicznego</i> , 1983
LF	Franciszek, <i>Encyklika „Lumen fidei”</i>
LG	Sobór Watykański II, <i>Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”</i>
LitGodz I	<i>Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego. I. Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego</i> , wydanie drugie, Poznań 2006
LitGodz II	<i>Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego. II. Wielki Post. Okres Wielkanocny</i> , Poznań 1984
LitGodz III	<i>Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego. III. Okres Zwykły: tygodnie I-XVII</i> , Poznań 1987
LitGodz IV	<i>Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego. IV. Okres Zwykły: tygodnie XVIII-XXIV</i> , Poznań 1988
LitHor I	<i>Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, editio typica altera. Liturgia horarum 1. Tempus Adventus, Tempus Nativitatis</i> , Typis Vaticanis 2000
LitHor II	<i>Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, editio typica altera. Liturgia horarum 2. Tempus Quadragesimae. Sacrum Triduum Pascale. Tempus Paschale</i> , Typis Vaticanis 2000
LitHor III	<i>Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, editio typica altera. Liturgia horarum 3. Tempus per annum. Hebdomadae I-XVII</i> , Typis Vaticanis 2000
LitHor IV	<i>Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, editio typica altera. Liturgia horarum 4. Tempus per annum. Hebdomadae XVIII-XXXIV</i> , Typis Vaticanis 2000
LThK ³	<i>Lexikon für Theologie und Kirche</i> , red. W. Kasper, Freiburg/Br. 1993-2001 ³
Mansi	Mansi J. D., <i>Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio</i> , t. 1-53, Florientiae 1759nn, Graz 1960-1961 ^{reimpr.}
MD	<i>La Maison-Dieu</i> , Paris
NCE	<i>New Catholic Encyclopedia</i> , New York – St. Louis – San Francisco – Toronto – London – Sydney 1967.
NDid	<i>Nuovo Didaskaleion</i> , Catania

NDPAC	<i>Nuovo Dizionario Patristico e di antichità cristiane</i> , red. A. di Berardino, Genova-Milano 2006
NMI	Jan Paweł II, <i>List apostolski „Novo millenio ineunte”</i>
NP	Jan Paweł II, <i>Nauczanie papieskie</i> , Poznań
OE	Sobór Watykański II, <i>Dekret o katolickich Kościołach Wschodnich „Orientalium Ecclesiarum”</i>
OR	<i>L'Osservatore Romano</i> , Città del Vaticano
ORPol	<i>L'Osservatore Romano</i> , wyd. polskie, Città del Vaticano
PA	Sobór Watykański I, <i>Pierwsza konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym „Pastor aeternus”</i>
PB	Jan Paweł, <i>Konstytucja apostolska „Pastor bonus”</i>
PGr	Jan Paweł II, <i>Posynodalna adhortacja apostolska „Pastores gregis”</i>
PL	<i>Patrologiae cursus completus. Series Latina</i> , red. J.-P. Migne, Paris 1844-1864
PRE	<i>Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung</i> , red. August Pauly, Georg Wissowa, Wilhelm Kroll, Kurt Witte, Karl Mittelhaus, Konrat Ziegler, Stuttgart 1894-1980
RBL	<i>Ruch biblijny i liturgiczny</i> , Kraków
RDC	<i>Revue de Droit Canonique</i> , Strasbourg
RÉAug	<i>Revue des Études Augustiniennes</i> , Paris
REBras	<i>Revista Eclesiástica Brasileira</i> , Petropolis
RET	<i>Revista Española de Teología</i> , Madrid
RevSR	<i>Revue des Sciences Religieuses</i> , Paris
RSCI	<i>Rivista di Storia della Chiesa in Italia</i> , Roma
RSPHTh	<i>Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques</i> , Paris
RT	<i>Roczniki Teologiczne</i> , Lublin 1991/2–
RThL	<i>Revue Théologique de Louvain</i> , Louvain-la-Neuve
SCar	Benedykt XVI, <i>Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”</i>
ScCatt	<i>La Scuola Cattolica</i> , Milano
SCh	<i>Sources Chrétiennes</i> , red. H. de Lubac – J. Daniélou, Paris
SSHT	<i>Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne</i> , Katowice
ST 15	C. Silva-Tarouca, <i>S. Leonis Magni epistulae contra Eutychis haeresim, Pars prima: Epistulae quae Chalcedonensi concilio praemittuntur (aa. 449-451), (Textus et Documenta. Series Theologica, 15)</i> , Romae 1934

- ST 20 C. Silva-Tarouca, *S. Leonis Magni epistulae contra Eutyichis haeresim, Pars secunda: Epistulae post Chalcedonense concilium missae (aa. 452-458)*, (*Textus et Documenta. Series Theologica*, 20), Romae 1935
- ST 23 C. Silva-Tarouca, *Epistularum Romanorum Pontificum ad Vicarios per Illyricum aliosque episcopos, Collectio Thessalonicensis*, (*Textus et Documenta. Series Theologica*, 23), Romae 1937
- ST 9 C. Silva-Tarouca, *S. Leonis Magni Tomus ad Flavianum Episc. Constantinopolitanum (Epistula XXVIII) additis Testimoniis Patrum et eiusdem S. Leonis M. Epistula ad Leonem I Imp. (Epistula CLXV)*, (*Textus et Documenta. Series Theologica*, 9), Romae 1932
- StPatr *Studia Patristica. Papers presented to the International Conference on Patristic Studies*, Berlin
- SWII Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko-polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2008.
- ThSt *Theological Studies*, Baltimore
- TPatr *Teologia Patrystyczna*, Poznań
- TRE *Theologische Realenzyklopädie*, red. G. Krause – G. Müller, Berlin-New York 1976-2007
- UHK 2 *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł 2*, red. i oprac. M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz [i in.], Lublin 2013
- UHK *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006
- UUS Jan Paweł II, encyklika *Ut unum sint*
- VoxP *Vox Patrum*, Lublin
- WdW Kongregacja Nauki Wiary, *Wyjaśnienie doktrynalne dotyczące końcowej części formuły «Wyznania wiary»*
- WJCH Jan Paweł II, *Wierzę w Jezusa Chrystusa*, Città del Vaticano 1989
- WK Jan Paweł II, *Wierzę w Kościół. Jeden, święty, powszechny i apostołski*, Città del Vaticano 1996
- WPT *Wrocławski Przegląd Teologiczny*, Wrocław
- WST *Warszawskie Studia Teologiczne*, Warszawa

WSTĘP

Jezus Chrystus powierzył swe orędzie Kościołowi. Owo orędzie musi trwać nie-naruszone aż do Jego powrotu. Podobnie jak przyjęło ono formę ludzkich słów Jezusa, tak winno być przekazywane z pokolenia na pokolenie jako żywe słowo. Jego język ulega nieuniknionej modyfikacji w zależności od napotykanym warunków. Dlatego potrzebuje autorytatywnej regulacji. Tę rolę spełnia Urząd Nauczycielski Kościoła (*Magisterium Ecclesiae*). Urząd Nauczycielski stanowi instancję świadczącą na rzecz wiary chrześcijańskiej i zarazem pozostaje nośnikiem tej wiary w osobach pojedynczych biskupów, jak i całego Kolegium Biskupów ze swoją Głową – Biskupem Rzymu. Na mocy sakramentalnych święceń autorytatywnie przekazują oni treści Bożego Objawienia odnoszące się do wiary i obyczajów (*res fidei et morum*), a także związane z nimi wypowiedzi zabezpieczające (*preambula fidei* [prawdy warunkujące w sposób konieczny przyjęcie wiary], *facta dogmatica* [wypowiedzi Kościoła o obiektywnym sensie danej nauki] czy *wnioski teologiczne*)².

Magisterium Ecclesiae stanowi zatem ciało, które autorytatywnie świadczy o Objawieniu Bożym, przy czym nie jest ani jego źródłem ani dawcą. Stąd akt wiary nie odnosi się do słowa osób sprawujących Urząd Nauczycielski czy do samego *Magisterium* ale do słowa Bożego. Jednak Urząd Nauczycielski, obdarzony niepodważalnym, gdyż od Boga pochodzącym autorytetem, „przez świadectwo o słowie Bożym staje się jednocześnie instancją wiary. Stąd wymagana jest postawa odpowiedniego posłuszeństwa u człowieka wierzącego. Posłuszeństwo to oznacza akceptację danej wypowiedzi, czyli przyjęcie słowa Bożego, które przemawia przez tę wypowiedź”³.

---

² Zob. K. Gózdź, *Problem uniwersalnego znaczenia wypowiedzi lokalnych Magisterium Ecclesiae*, w: *Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej*, red. G. Strzelczyk, Katowice 2007, s. 87; por. LThK³ VI, 751.

³ K. Gózdź, *Problem uniwersalnego znaczenia wypowiedzi lokalnych Magisterium Ecclesiae*, dz. cyt., s. 87.

Najważniejszym zadaniem Urzędu Nauczycielskiego z woli Chrystusa pozostaje słuchanie, zachowywanie, głoszenie i zobowiązujące wyjaśnianie Słowa Bożego, które zostało przekazane w Piśmie Świętym i Tradycji i jest stale refleksjonowane w teologii oraz przeżywane przez wierzących. *Magisterium Ecclesiae* można zatem widzieć przede wszystkim jako rodzaj hermeneutyki, czyli rozumienia i interpretowania prawdy objawionej. Jednocześnie posiada ono charakter misji nauczania, która z woli Chrystusa spoczywa na całym Kolegium Biskupów i na poszczególnych biskupach, zjednoczonych z Biskupem Rzymu w komunii hierarchicznej⁴.

Temat autorytetu doktrynalnego w Kościele należy do trudnych zagadnień teologicznych⁵. Potrzebuje dziś dalszych i pogłębionych wyjaśnień, zwłaszcza w obliczu przemian zapoczątkowanych przez Sobór Watykański II i nowych problemów, które się pojawiły. Kwestionowanie nieomyślności papieskiej⁶, stopniowalność orzeczeń

---

⁴ Zob. tamże, por. *Urząd Nauczycielski Kościoła i teologia* (1976). *Tezy zatwierdzone in forma specifica przez Międzynarodową Komisję Teologiczną*, teza 1, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 55.

⁵ Zob. opracowania ogólne na ten temat: J. L. McKenzie, *Authority in the Church*, New York 1966, wyd. pol.: *Władza w Kościele*, tłum. A. Korlińska, Warszawa 1972; B. Sesboüé, *Le magistère à l'épreuve. Autorité, vérité et liberté dans l'Eglise*, Paris 2001, wyd. pol.: *Władza w Kościele. Autorytet, prawda i wolność*, tłum. P. Rak, Kraków 2003; B. Sesboüé, Ch. Theobald, *La parole du salut: la doctrine de la parole de Dieu, la justification et le discours de la foi, la révélation et l'acte de foi, la tradition, l'écriture et le magistère*, Paris 1996, wyd. pol.: *Słowo zbawienia. Doktryna Słowa Bożego. Usprawiedliwienie i dyskurs wiary. Objawienie i akt wiary. Tradycja, Pismo święte i magisterium*, tłum. P. Rak, Kraków 2003 (*Historia dogmatów*, red. B. Sesboüé, t. IV); F. Arduoso, *Magistero Ecclesiale – Il servizio della Parola*, Cinisello Balsamo (Milano) 1997, wyd. pol.: *Magisterium Kościoła. Posługa Słowa*, tłum. M. Stebart, Kraków 2001. Książka F. Arduoso ma charakter podręcznika akademickiego. Autor omawia pokrótce historię kształtowania się obecnej formy sprawowania magisterium w Kościele, skupiając się na teologii, rodzajach magisterium i ich nieomyślności. Porusza też bardzo szeroko problem sprzeciwu względem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła ze strony niektórych współczesnych teologów. Podaje też obszerną bibliografię obcojęzyczną dotyczącą Magisterium – s. 247-265. Zob. także F.A. Sullivan, *Magisterium. Teaching Authority in the Catholic Church*, Dublin 1983; H. T. Sanks, *Authority in the Church: A Study in Changing Paradigm*, Missoula 1994; R. R. Gaillardetz, *Teaching with Authority: a Theology of the Magisterium in the Church*, Collegeville (MN) 1997; tenże, *By What Authority?*, Collegeville 2003; E. Cattaneo, *Trasmettere la fede. Tradizione, Scrittura e Magistero nella Chiesa. Percorso di teologia fondamentale*, Cinisello Balsamo 1999; C. Izquierdo, *Transmitir la fe en la cultura contemporánea. Tradición y magisterio a partir del Vaticano II*, Madrid 2018; A. Dulles, *The Magisterium in History: A Theological Perspective*, „Theological Education” 19 (1983), nr 2, s. 7-26; A. Rimaldi, *Il magistero della chiesa nella storia*, RSCI 57 (1976), s. 848-861; P. Bux, *Il Magistero della Chiesa nel Diritto Canonico*, Roma 2002; B. E. Ferme, *Developments in Church Magisterium: The Pontificate of John Paul II*, *Periodica de Re Canonica* 90 (2001), z. 1, s. 45-83.

⁶ Najbardziej znany jest tu przypadek Hansa Künga. Zob. tenże, *Unfehlbar? Eine Anfrage*, Benziger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1970, wyd. polskie: *Nieomylny?*, tłum. T. Zatorski, Kraków 1995; Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, *Declaratio de quibusdam capitibus doctrinae theologiae professoris Ioannis Küng, qui, ab integra fidei catholicae veritate deficiens, munere docendi, qua theologus catholicus, privatus declaratur*, 15.12. 1979, AAS 72 (1980), s. 90-92; tekst polski: Święta Kongregacja Nauki Wiary, *Declaracja o niektórych aspektach nauczania teologicznego profesora Hansa Künga „Christi Ecclesia”*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010, s. 164-167. Zob. także: H. U. von Balthasar, *Der antirömische Affekt: Wie lässt sich das Papsttum in der Gesamtkirche integrieren*, Freiburg, 1974, wyd. polskie: *Antyrzymski resentym. Papiestwo a Kościół*, tłum. W. Szymona, Poznań 2004. Autor przedstawia fenomen niechęci, urazów

Magisterium oraz ich interpretacja⁷, zwłaszcza dokumentów *Vaticanum II*⁸, relacje między prymatem a episkopatem⁹, natura kolegialności biskupów¹⁰, kompetencje

---

i roszczeń wobec Rzymu wyrażający się w wypowiedziach i działaniach członków Kościoła katolickiego. Wnikliwie analizuje jego przyczyny – socjologiczne, historyczne, teologiczne. Przypomina zarazem, na czym polega istota urzędu papieża. Wskazuje też na niebezpieczeństwa i szkody, które wyrządza całemu Kościołowi bezmyślna lub celowo uprawiana krytyka papieżstwa, ale stanowczo odżegnuje się także od wszelkich postaci – równie szkodliwej – papolatrii.

⁷ Zob. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła w nauczaniu Stolicy Apostolskiej podczas pontyfikatu Jana Pawła II*, Warszawa 2011. Autor w sposób jasny i kompetentny oraz bogato udokumentowany ukazał struktury Magisterium Kościoła, hierarchię prawd, stopniowalność orzeczeń i sposób ich przyjęcia do prakseologii chrześcijaństwa. Podaje też bogatą literaturę przedmiotu – s. 465-518. Zob. także: F. Sullivan, *Creative fidelity. Weighing and Interpreting Documents of the Magisterium*, Dublin 1996; G. Sala, *Insegnamenti „fallibili” e assistenza dello Spirito Santo. Riflessioni sul Magistero ordinario in connessione con l’Istruzione su „La vocazione ecclesiale del teologo”*, „Rassegna di teologia” 34 (1993), nr 5, s. 516-543; Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej, red. G. Strzelczyk, Katowice 2007.

⁸ Zob. L. Scheffczyk, *La Chiesa. Aspetti della crisi postconciliare e corretta interpretazione del Concilio Vaticano II*, Milano 1998; B. Gherardini, *Concilio Ecumenico Vaticano II. Un discorso da fare*, Frigento 2009; idem, *Concilio Ecumenico Vaticano II. Il discorso mancato*, Torino 2011; tenże, *Il Vaticano II. Alle radici di un equivoco*, Torino 2012; R. Mattei, *Il Concilio Vaticano II. Una storia mai scritta*, Torino 2010; F. S. Venuto, *La recezione del Concilio Vaticano II nel dibattito storiografico dal 1965 al 1985. Riforma o discontinuità?*, Torino 2011; tenże, *Il Concilio Vaticano II. Storia e recezione a cinquant’anni dall’apertura*, Torino 2013; *Vatican II. renewal within Tradition*, red. M. L. Lamb, M. Levering, New York 2008; A. Marchetto, *Il Concilio ecumenico Vaticano II. Contrapunto per la sua storia*, Città del Vaticano 2005; tenże, *Il Concilio ecumenico Vaticano II. Per la sua corretta ermeneneutica*, Città del Vaticano 2012; P. Cantoni, *Riforma nella continuità. Vaticano II e anticoncilio*, Milano 2011.

⁹ Zob. A. Ndonwanne Okonkwo, *The Question of the Relation of the Episcopal Ministry with the Papal Primacy since the Second Vatican Council. A Systematic – Sacramental Theological Inquiry. Dissertatio ad Doctoratum in Facultae Theologiae*, Roma 1997; W. Henn, *Historical-Theological Synthesis of the Relation between Primacy and episcopacy during the Second Millenium*, w: *Il primato del Successore di Pietro. Atti del simposio teologico, Roma, 2-4 dicembre 1996*, Città del Vaticano 1998, s. 222-273; P. Goyret, *Primato ed episcopato*, w: Congregazione per la Dottrina della Fede, *Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa. Testo e commenti*, Città del Vaticano 2002, s. 127-151; J. Krzywda, *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, Kraków 2008; *Primato e collegialità. „Partecipi della sollecitudine per tutte le Chiese”*, red. R. La Delfa, Roma 2008; *Primato pontificio ed episcopato. Dal primo millenio al Concilio Ecumenico Vaticano II. Studi in onore dell’Arcivescovo Agostino Marchetto („Storia e attualità” 19)*, red. J. Ehret, Città del Vaticano 2013.

¹⁰ Zob. Ch. M. Murphy, *Collegiality: An Essay Toward Better Understanding*, ThSt 46 (1985), s. 38-49; *Collegiality put to the Test*, red. J. Provost, K. Walf, Philadelphia 1990; P. Granfield, *The Collegiality Debate*, w: *Church and Theology. Essays in Memory of Carl J. Peter*, red. P. C. Phan, Washington D.C. 1995, s. 88-110.

konferencji episkopatów¹¹, rola synodu biskupów¹², relacje między Magisterium a teologią¹³, czy wreszcie dialog ekumeniczny¹⁴ – to tylko niektóre przykłady kontrowersji dotyczących omawianego tematu.

Aby lepiej zrozumieć terażniejszość warto sięgnąć do przeszłości, gdzie można zobaczyć, jak kształtowało się sprawowanie przez Kościół urzędu nauczycielskiego. O takiej metodzie teologicznej przypomina wydana przez Kongregację do spraw Wychowania Katolickiego 10 listopada 1989 roku, we wspomnienie św. Leona Wielkiego, papieża i doktora Kościoła, *Instrukcja o studium Ojców Kościoła w formacji kapłańskiej*¹⁵. Dokument ten można uznać za zachętę „do odzyskania bądź do właściwego uwzględniania zasad i sensu Tradycji”¹⁶. Przypomina on, że w odwoływaniu się do Ojców,

---

¹¹ Zob. J. P. Green, *Conferences of Bishops and the Exercise of the «munus docendi» of the Church*, Rome 1987; J. Manzanares, *The Teaching Authority of Episcopal Conference*, Jurist 48 (1988), s. 234-263; A. Dulles, *Doctrinal Authority of Episcopal Conferences*, w: *Episcopal Conferences. Historical, Canonical and Theological Studies*, red. T. J. Reese, Washington D.C. 1989, s. 208-231; F.A. Sullivan, *The Teaching Authority of Episcopal Conferences*, ThSt 63 (2002), s. 472-493; C. R. Santana Da Silva, *A competência das conferências episcopais em relação ao «munus docendi»*, Roma 2003; J. Dyduch, *Konferencja Biskupów w świetle Motu Proprio «Apostolos suos»*, PK 41 (1998), nr 3-4, s. 59-74; W. Bartocha, *Autorytet doktrynalny Konferencji Episkopatów w świetle norm «Kodeksu Prawa Kanonicznego» z 1983 roku I Motu Proprio «Apostolos suos» z 21 maja 1998 roku*, w: *«A nadzieja zawieść nie może...» (Rz 5, 5). Książka dedykowana papieżowi Janowi Pawłowi II w pierwszą rocznicę jego śmierci*, red. S. Skobel, Łódź 2006, s. 319-339.

¹² Zob. J. P. Schotte, *The Synod of Bishops: History, Work and Recent Synod Experience*, w: *The Bishop and His Ministry*, red. F. Arinze, Città del Vaticano 1998, s. 375-390; J. Grootaers, *The Collegiality of the Synod of Bishops: An Unresolved Problem*, w: *Collegiality put to the Test*, dz. cyt., s. 18-30.

¹³ Zob. obszerną monografię A. J. Figueiredo, *The Magisterium-Theology Relationship: Contemporary Theological Conceptions in the Light of Universal Church Teaching since 1835 and the Pronouncements of the Bishops of the United States*, Roma 2001. Zob. także: J. Ratzinger, *Un Dialogo tra Magistero e Teologia*, w: *Vocazione Ecclesiale del Teologo (Ecclesia: Studi, ricerche, documenti di vita ecclesiale, VIII)*, Roma 1990, s. 5-10; tenże, *Prawda w teologii*, tłum. M. Mijalska, Kraków 2001; B. C. Auza, *The Noninfallible Magisterium and Theological Dissent. A Study on the Contemporary Phenomenon of Theological Dissent from the Second Vatican Council to the Present from the Perspectives of the Theology of the Magisterium about Itself and of the Theories of Theological Dissent of Some Contemporary Theologians*, Romae 1990; H. T. Sanks, *Cooperation, Cooptation. Condemnation: Theologians and the Magisterium, 1870-1978*, CS 17 (1978), s. 242-263; tenże, *The Church: Context for Theology*, w: *Faithful Witness*, red. L. J. O'Donovan – T. H. Sanks, New York 1989, s. 99-116; R. Schwager, *Kirchliches Lehramt und Theologie*, ZKTh 111 (1988), s. 162-182; M. Seckler, *Kirchliches Lehramt und theologische Wissenschaft: Geschichtliche Aspekte, Probleme und Lösungselemente*, w: *Die Theologie und das Lehramt: Quaestiones Disputatae*, 91, red. W. Kern, Freiburg 1982, s. 17-62; A. Antón, *I teologi davanti all'istruzione «Donum Veritatis». Il compito del teologo tra «ecclesialità» e «scientificità» e il suo rapporto col magistero ecclesiastico*, Greg 78 (1997), z. 2, s.223-265.

¹⁴ Zob. *Il ministero del Papa in prospettiva ecumenica. Atti del Colloquio, Milano, 16-18 aprile 1998*, red. A. Acerbi, Milano 1999; Ł. Kamykowski, *Urząd Nauczycielski papieża w dialogu ekumenicznym*, w: *Magisterium – teolog. Historia dialogu*, red. Z. Kijas, Kraków 1996, s. 24-44.

¹⁵ Congregatio de Institutione Catholica, *Instructio de Patrum Ecclesiae studio in sacerdotali Institutione*, 10.11.1989, AAS 82 (1990), s. 607-636; tekst pol.: VoxP 10 (1990) nr 18, s. 7-39, za OsRomPol 11 (1990) nr 1, s. 7-11.

¹⁶ L. Padovese, *Wprowadzenie do teologii patrystycznej*, tłum. A. Baron, Kraków 1994, s. 9.

„uprzywilejowanych świadków Tradycji”¹⁷ nie chodzi o „materialne wiązanie się z pismami Ojców, co połączone jest z pogardą dla żywej tradycji Kościoła i z poglądem, że Kościół popatrystyczny aż do dnia dzisiejszego podlega postępującej dekadencji”¹⁸. Niewłaściwa jest również tendencja polegająca na „instrumentalnym posługiwaniu się tekstami historycznymi i ich dowolnej aktualizacji, która nie bierze pod uwagę uprawnionego postępu i obiektywności sytuacji”¹⁹. Uwzględniając te uwagi, trzeba przyznać odwoływaniu się do Ojców szczególne miejsce we współczesnej teologii. Ojcowie bowiem stanowią „trwałą strukturę Kościoła i w Kościele wszystkich czasów wypełniają niezmienną funkcję”²⁰.

Spośród licznych świadków procesu „budowania” autorytetu doktrynalnego Kościoła na uwagę zasługuje papież Leon Wielki (*Leo Magnus*). W historii Kościoła i teologii ten Papież zajmuje poczesne miejsce, o czym świadczy sam przydomek, który nadała mu potomność. Oddanie się studium jego dzieł oznacza przybliżenie się do źródeł, które zawsze inspirowały i prowadziły autentyczną refleksję Kościoła oraz zaczerpnięcie z bogactwa dziedzictwa wiary.

Leon Wielki jest dziś na nowo odkrywany. Jan XXIII poświęcił jego osobie osobną encyklikę z okazji 1500. rocznicy jego śmierci²¹, a także upatrywał w tym papieżu schyłku starożytności wzór dla siebie²². Od tego czasu opublikowano liczne studia poświęcone osobie tego doktora Kościoła²³, jego dziełom i teologii²⁴. Teksty Leona są

---

¹⁷ Congregatio de Institutione Catholica, *Instructio de Patrum Ecclesiae studio in sacerdotali Institutione*, II, 18.

¹⁸ Tamże, III, 55.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Ioannes Paulus PP. II, *Epistula Apostolica „Patres Ecclesiae” XVI expleto saeculo ab obitu Sancti Basilii, episcopi et Ecclesiae doctoris*, 2.01.1980, AAS 72 (1980), s. 5; tekst pol.: *VoxP* 2 (1982) nr 3, s. 247.

²¹ Zob. Ioannes PP. XXIII, *Litterae Encyclicae „Aeterna Dei sapientia” de S. Leone I Magno ab eius obitu anno MD exeunte*, 11.10.1961, AAS 53 (1961), s. 785-803; tekst pol.: *Wiadomości Diecezjalne*, Katowice 30 (1962), s. 73-82.

²² Zob. Jan XIII, *Dziennik duszy*, Kraków 1965, s. 339.

²³ Zob. Benedictus PP. XIV, *Constitutio apostolica „Militantis Ecclesiae”*, 12.10.1754, w: *Benedicti Pp. XIV Bullarium*, t. III, cz. II, s. 205 (*Opera omnia*, vol. 18), Prati 1847. Tym dokumentem Benedykt XIV ogłosił Leona Wielkiego doktorem Kościoła. Zob. także B. McGinn, *Doktorzy Kościoła. Trzydzieści trzy osoby, które kształtowały chrześcijaństwo*, Kraków 2011, s. 158-165.

²⁴ Aktualną bibliografię dotyczącą Leona Wielkiego prezentuje 30. tom włoskiej serii „Biblioteca Patristica” wprowadzający do mów Papieża: G. M. Vian, *Introduzione bibliografica a Leone Magno*, w: *I Sermoni di Leone Magno. Fra storia e teologia*, red. M. Naldini, Fiesole 1997, s. 19-25.

wykorzystane w dokumentach *Vaticanum II*²⁵, w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*²⁶ oraz w *Liturgii Godzin*²⁷. W Godzinie czytań znalazły się teksty wielu Ojców Kościoła, ale jedynie dzieła św. Leona Wielkiego posłużyły do tworzenia nowych oracji i prefacji. Świadczy to o ważnym miejscu, jakie zajmuje papież Leon Wielki w duchowej tradycji Kościoła²⁸.

W tym miejscu należy dokonać krótkiego przypomnienia najważniejszych momentów życia oraz środowiska aktywności teologicznej, pastoralnej i literackiej Leona Wielkiego. Wiadomości biograficzne dotyczące Leona są skąpe i w znacznym stopniu niepewne, zwłaszcza te, które dotyczą okresu przed wyborem na papieża²⁹. Nie są pewne

---

²⁵ Zob. *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II: Indices*, Città del Vaticano 1980. Sobór Watykański II 107 razy cytuje lub parafrazuje teksty Leona Wielkiego.

²⁶ Zob. KKK, s. 693 i 707-708.

²⁷ Zob. LitHor I, s. 1391 (*Index textuum pro lectionis altera: Leo Magnus*); LitHor II, s. 1928 (*Index textuum pro lectionis altera: Leo Magnus*); LitHor III, s. 1793 (*Index textuum pro lectionis altera: Leo Magnus*); LitHor IV, s. 1793 (*Index textuum pro lectionis altera: Leo Magnus*). Łącznie *Liturgia Godzin* przytacza 26 fragmentów dzieł Leona w wersji podanej przez Migne'a. Polskie tłumaczenia zostały podane w bibliografii.

²⁸ Zob. J. Miazek, *Wielcy Ojcowie Kościoła Wschodu i Zachodu w liturgii Kościoła*, WST 20 (2007), nr 2, s. 265.

²⁹ Bardziej szczegółowe dane biograficzne zob. T. Jalland, *The life and Times of St. Leo the Great*, London 1941; C. Fraisse-Coué, *Léon Ier*, w: DHP, s. 1014-1020; P. Stockmeier, *Erläuterungen zum Autor und zu den Texten*, w: *Leo der Grosse. Reden zu den Mysterien des Kirchenjahres. Deutsche Übersetzung von Theodor Steeger. Bearbeit von Peter Stockmeier (Schriften der Kirchenväter, 9)*, red. N. Brox, München 1984, s. 83-109; idem, *Leo I der Grosse*, w: *Das Papsttum. I. Von den Anfängen bis zu den Päpsten in Avignon (Gestalten der Kirchengeschichte, 11)*, red. M. Greschat, Stuttgart 1984, s. 56-70 (tłum. włoskie, z którego korzystam: *Leone Magno*, w: *Storia dei papi*, red. M. Greschat, E. Guerriero, Cinisello Balsamo 1994, s. 70-88); E. Sauser, *Leo I*, w: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexicon*, t. IV, Herzberg 1992, kol. 1425-1435; H. D. Altendorf, *Leo I*, w: *Exempla historica. Epochen der Weltgeschichte in Biographien. VII. Römisches Imperium und frühes Mittelalter. Religionsstifter, Kirchenväter, Ordensgründer. Bearbeit von M. Schmid*, Frankfurt 1985, s. 143-153; H. Lietzmann, *Leo I*, w: PRE, XII, 2, kol. 1962-1973; F. X. Murphy, *Leo I*, w: NCE, VIII, s. 637-639; R. Lizza, *San Leone Magno a Metaponto*, Matera 1984; P. Riché, *Léon le Grand, pape de 440 à 461*, w: *Les hommes d'État célèbres. II. Des grandes invasions à la fin du premier millénaire*, Paris 1970, s. 244-249; R. Dolle, *Saint Léon le Grand*, Namur 1961; A. De Saint-Chéron, *Histoire du Pontificat de St. Léon-le-Grand et de son siècle*, t. 2, Paris 1846; A. Régnier, *Saint Léon le Grand (Les Saints)*, Paris 1910; P. Brezzi, *S. Leone Magno*, Roma 1947; O. Bertolini, *Leone I papa*, *Archivio della Società Romana di Storia Patria* 89 (1966), s. 1-23; G. Zannoni, *Leone I*, w: *Bibliotheca Sanctorum*, VII, Roma 1966, kol. 1232-1278; B. Altaner – A. Stuiber, *Patrologia. Życie, pisma i nauka Ojców Kościoła*, tłum. P. Pachciarek, Warszawa 1990, s. 476-480; B. Studer, *Leo I*, w: TRE, t. XX, s. 737-741; tenże, *Leone Magno*, w: *Patrologia. Vol. III. Dal Concilio di Nicea (325) al Concilio di Calcedonia (451). I Padri latini*, red. A. Di Berardino, Città di Castello 2011, s. 557-578; tenże, *Leone I papa*, w: NDPAC, kol. 2768-2772; E. Cavalcanti, *Leone Magno*, w: *Letteratura patristica*, red. A. Di Berardino, G. Fedalto, M. Simonetti, Cinisello Balsamo (Milano) 2007, s. 817-825; P. Battifol, *Léon Ier (Saint)*, w: DThC, IX/1, kol. 218-301; P.-T. Camelot, *Léon Ier*, w: Cath. VII, kol. 312-317; F. Di Capua, *Leone I*, w: EncCatt, VII, s. 1139-1143; G. Hudon, *Léon le Grand (saint)*, w: DSp, IX, kol. 597-611; H. Leclercq, *Léon I*, w: DACL, VIII, 2532-2538; J. Leclercq, *Introduction*, w: SCh 22 bis, s. 7-55; H. Grisar, *Storia di Roma e dei papi nel medio evo. I. Roma alla fine del mondo antico secondo le fonti scritte e i monumenti*, Roma 1930, s. 350-368; J. N. D. Kelly, *The Oxford Dictionary of Popes*, Oxford-New York 1986, s. 43-45; *Leon I Wielki*, w: *Nowy słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, red. M. Starowieyski, J. M. Szymusiak, W. Stawiszyński, Poznań 2018, s. 639-642; K. Panuś, *Święty Leon Wielki*, Kraków 2005; W. Zalewski, *10 listopada: Św. Leon Wielki, papież, doktor Kościoła, koniec w. IV – 461. Wspomnienie obowiązkowe*, w: tenże, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 2002, s. 704-706. Panorama historyczna, dzieje pontyfikatu oraz

ani data, ani miejsce jego urodzenia. Generalnie jako czas przyścia na świat przyszłego papieża przyjmuje się koniec IV wieku, natomiast miejsce jest przedmiotem debaty: według części badaczy jest nią Volterra lub Pierle w Toskanii³⁰, inni wskazują na Rzym³¹. Harmonizując przesłanki za poszczególnymi miejscami oraz biorąc pod uwagę realia historyczno-geograficzne, można przyjąć, że Leon urodził się w Rzymie w rodzinie o pochodzeniu tokańskim³².

Po otrzymaniu klasycznego wykształcenia w szkołach rzymskich, które obejmowało retorykę i prawo, Leon znalazł się w szeregach duchowieństwa Rzymu, gdzie otrzymał formację teologiczną. Od początku cieszył się dużym zaufaniem, co potwierdzają powierzane mu zadania. Był kurierem dostarczającym listy papieża Zozyma (417-418) do biskupa Kartaginy Aureliusza dotyczące sporów pelagiańskich³³.

Podczas pontyfikatu Celestyna I (422-432) i Sykstusa III (432-440) był diakonem, a następnie archidiaconem Kościoła rzymskiego³⁴. W tym czasie uzyskał prestiż i zaufanie papieży, a przez to stał się wpływową osobistością w środowisku kościelnym. Osobiste zalety i zdolności dyplomatyczne przyszłego Biskupa Rzymu były powodem powierzenia mu przez cesarza Walentyniana III w 440 r. delikatnej misji politycznej w Galii – miał doprowadzić do pojednania między wodzem armii cesarskiej Aecjuszem a namiestnikiem Albinusem³⁵.

---

spuścizna literacka Leona Wielkiego została przedstawiona również we *Wstępie* do polskiego tłumaczenia mów: Św. Leon Wielki, *Mowy. Przekład, wstęp i objaśnienia: ks. bp Kazimierz Tomczak* (POK 24), Poznań 1958, s. IX-LXXXVII.

³⁰ Na temat pochodzenia Leona *Liber Pontificalis* zawiera krótką notę: „Leo, natione Tuscus, ex patre Quintiano”, zob. *Liber Pontificalis I – XCVI (usque ad annum 772)*, oprac. M. Ożóg, H. Pietras Kraków 2014, s. 110. Na podstawie tej wskazówki Leon, syn nieznanego bliżej Kwintiana byłby Toskańczykiem, a według długiej tradycji pobożnościowej miejscem narodzin byłaby Volterra. Zob. H. Du Manoir, *Saint Léon et la Définition Dogmatique de Chalcedoine*, AthAug 12 (1951), s. 292; G. Hudon, *Léon le Grand (saint)*, w: DSp IX, kol. 597. Inna tradycja jako miejsce narodzin Leona podaje Pierle koło Cortony, gdzie znajduje się kościół z XVI-wiecznym freskiem przedstawiającym papieża w otoczeniu swoich rodaków. Zob. *San Leone Magno. Omilie. Lettere*, red. T. Mariucci, Torino 1969, s. 10, przyp. 3.

³¹ Rzym jako miejsce pochodzenia Leona jest podawany przez niektórych współczesnych historyków na podstawie przekonania o jego wybitnie rzymskiej edukacji i formacji. Zob. H. R. Drobner, *Lehrbuch der Patrologie*, Freiburg-Basel-Wien 1994, s. 594. Bezpośrednie potwierdzenie rzymskiego pochodzenia Leona znajduje się u Prospera z Akwitanii (zob. Prosper Tiro Aquitanus, *Chronicon*, II: PL 51, 599), a także sam papież w liście do cesarzowej Pulcherii wskazuje na Rzym jako swoją ojczyznę (zob. Ep. 31, 4: ST 15, s. 12, w. 69-71: „Si ... viderer patriam et sedem apostolicam velle deserere”).

³² Zob. G. Zannoni, *Leone I, Magno*, w: BS, VII, kol. 1232; J. N. D. Kelly, *The Oxford Dictionary of Popes*, Oxford-New York 1986, 43-45; O. Bertolini, *Leone I Papa*, ArchSRStP 89 (1966), s. 1.

³³ Zob. K. Panuś, *Święty Leon Wielki*, Kraków 2005, s. 8; T. Jalland, *The life and Times of St. Leo the Great*, dz. cyt., s. 34. Por. Augustinus, *Ep.* 191, 1: PL 33, 867.

³⁴ Gennadius, *De viris illustribus*, 62: wskazuje Leona jako archidiacona Kościoła Rzymu.

³⁵ Zob. Prosper Tiro Aquitanus, *Chronicon*, II: PL 51, 599.

Właśnie podczas wypełniania tego zadania, 19 sierpnia 440 roku, umarł papież Sykstus III. Lud i duchowieństwo Rzymu wybrało Leona jako jego następcę i wysłało delegację, która powiadomiła o dokonanej wyborze i poprosiła o przyjęcie urzędu. Po powrocie do Rzymu, 40 dnia po wyborze, 29 września, Leon przyjął święcenia biskupie i rozpoczął swoje posługiwanie Wiecznemu Miastu i Kościołowi powszechnemu. Jego pontyfikat trwał 21 lat i był jednym z najdłuższych i najchwalebniejszych w historii Kościoła³⁶.

Były to czasy dramatyczne, naznaczone wielkimi kontrastami w życiu politycznym i kościelnym, które odcisnęły swoje piętno na historii Kościoła i *Imperium Romanum*. Wobec tych wszystkich trudnych wydarzeń Leon zachowywał odwagę i zdecydowanie w działaniu.

Dla Cesarstwa Rzymskiego na Zachodzie był to czas wyjątkowo trudny – nasilające się najazdy barbarzyńskie zwiastowały rychły upadek imperium. Niejednokrotnie Leon był zmuszony interweniować w obronie Rzymu i jego dziedzictwa³⁷.

Również w życiu Kościoła był to okres ważnych rozstrzygnięć i doświadczeń w kwestiach doktryny, liturgii i dyscypliny. Papież interweniował w sprawach dyscyplinarnych potępiając nadużycia, jakie się pojawiały, zwłaszcza wśród duchowieństwa³⁸. W sferze kultu Bożego nasz Papież z jednej strony sam celebrował święte obrzędy i głosił homilie w ciągu roku liturgicznego³⁹, a z drugiej wydawał dyrektywy dotyczące

---

³⁶ Zob. K. Panuś, *Święty Leon Wielki*, dz. cyt., s. 8-10. Dla oceny ważności pontyfikatu Leona w kontekście historycznym, zob. P. Brezzi, *San Leone Magno nella storia del suo tempo*, AnnPISL 11 (1962), s. 1-17; G. Scano, Leone I, w: *Mondo vaticano passato e presente*, red. N. Del Re, Città del Vaticano 1995, s. 641-642; E. Caspar, *Geschichte des Papsttums von den Anfängen bis zur Höhe der Weltherrschaft. Vol. I: Römische Kirche und Imperium Romanum*, Tübingen 1939, s. 555-558. W szczególności zob. B. Studer, *Personalità e attività storico-letteraria di Leone Magno*, w: *I Sermoni di Leone Magno...*, red. M. Naldini, dz. cyt., s. 19-25.

³⁷ Szczególne znaczenie mają tutaj interwencje Leona Wielkiego w obronie Rzymu przed królem Hunów, Attylą (452) oraz porozumienie z Genzerykiem, królem Wandalów (455). Więcej na ten temat zob. H. R. Drobner, *Patrologia*, op. cit., s. 598; C. Lepelley, *Saint Léon le Grand et la cité romaine*, RevSR 35 (1961), s. 130-150; P. Howarth, *Attila Re degli Unni*, Casale Monferrato 1997, s. 157-165; G. Zecchini, *Attila in Italia. Ragioni politiche e sonda „ideologico” di un’invasione*, w: *Aevum* 67 (1993), s. 189-198; *Attila Flagellum Dei? Convegno internazionale di studi storici sulla figura di Attila e sulla discesa degli Unni in Italia nel 452 d.C.*, red. S. Blason Scarel, Roma 1994, s. 92-107; R. Jurdin, *Le Pape chez Attila*, „Nouvelle Revue Française” 17 (1969), s. 161-168; J. Oroz Reta, *San León Magno, Papa de la Romanidad*, Hel 13 (1962), s. 180-189; G. Del Ton, *Ciò che Roma deve a S. Leone Magno*, „Ecclesia” 10 (1951), s. 576-578.

³⁸ Na temat interwencji Leona w sprawie nieprawidłowości święceń, zob. C. Vogel, *Rata sacerdotia. Position de Léon Ier (440-461) sur les ordinations conférées irrégulièrement*, RDC 25 (1975), s. 19-27; w sprawie wyboru biskupów, zob. L. Meulenberg, „*Quem deve presidir a todos deve ser também eleito por todos*” (*Leão Magno*). *Anotações históricas sobre a eleição de um bispo*, REBras 49 (1989), s. 371-399.

³⁹ Na temat Leona jako kaznodziei, zob. J. Pschmidt, *Leo der Grosse als Prediger*, Elberfeld 1912; A. Schweiwiler, *Die Predigten des hl. Leo des Grossen*, w: *Kirche und Kanzel* 2 (1919), s. 252-261; T. Steeger, *Des hl. Papstes und Kirchenlehrers Leo des Grossen sämtliche Sermonen*, w: BKV, München 1927, s. 54-

sprawowania sakramentów chrztu, pokuty, święceń i małżeństwa⁴⁰. W końcu na polu doktryny wiary główne zadanie Leona przejawiało się w strzeżeniu jej czystości poprzez walkę z rozprzestrzeniającymi się herezjami⁴¹ oraz bronieniu jedności Kościoła⁴².

W tym miejscu należy przypomnieć, iż aktywność teologiczna Leona nie rozpoczęła wraz z objęciem katedry św. Piotra, ale miała miejsce także wcześniej, co dobrze przygotowało go do stawienia czoła licznym problemom natury doktrynalnej, które pojawiły się podczas jego pontyfikatu, a także wpłynęło na ukształtowanie się jego nauki o autorytecie doktrynalnym Kościoła. W roku 430, za panowania Celestyna I, jako ówczesny archidiacon Kościoła rzymskiego przedstawił Janowi Kasjanowi z Marsylii propozycję napisania dzieła na temat wcielenia Chrystusa w kontekście szerzących się poglądów nestoriańskich⁴³. Z kolei służąc Sykstusowi III, wspomagał go w walce z pelagianizmem. W roku 439 interweniował u papieża w sprawie Juliana z Eclanum w celu uniemożliwienia jego powrotu na stolicę biskupią, z której został zdjęty jako obrońca doktryny pelagiańskiej⁴⁴.

Po objęciu katedry św. Piotra w Rzymie Leon, odpowiadając na szerzące się herezje arianizmu, manicheizmu, pelagianizmu, pryscylianizmu, fotynianizmu, apolinarizmu, nestorianizmu i monofizytyzmu, skoncentrował się na precyzacji języka teologicznego i wyjaśnianiu depozytu wiary. Szczególnym problemem były szerzące się monofizyckie poglądy Eutychesa, archimandryty Konstantynopola. Odwołał się on do Papieża⁴⁵ przeciw wyrokowi depozycji i ekskomuniki zadekларowanemu przez synod, który

---

55; na temat źródeł liturgicznych przepowiadania Leona, zob. A. Chavasse, *Dans la predication, saint Léon le Grand a-t-il utilisé des sources liturgiques?*, w: *Mélanges liturgiques offerts au R.P. dom Bernard Botte, de l'abbaye de Mont César, à l'occasion du cinquantième anniversaire de son ordination sacerdotale (4 juin 1972)*, Louvain 1973, s. 71-74; na temat roku liturgicznego w przepowiadaniu Leona, zob. K. Esser, *Das Kirchenjahr nach den Sermonen Leos des Großen*, Innsbruck 1934.

⁴⁰ Zob. C. Folsom, *Leone Magno e la liturgia, w: I Sermoni di Leone Magno...*, red. M. Naldini, dz. cyt., s. 71-100; J. Pinell I Pons, *Teologia e liturgia negli scritti di San Leone Magno*, EO 8 (1991), s. 137-180; K. Panús, dz. cyt., s. 57-68; na temat małżeństwa, zob. O. Vannucchi Porzieri, „*Captivitas*” e „*matrimonium*” in *Leone Magno (Ep. 159) e in Giustiniano (Nov. 22.7)*, w: *Atti dell'Accademia Romanistica Costantiniana. VII Convegno Internazionale*, Napoli 1988, s. 393-421.

⁴¹ Zob. obszerne wprowadzenie w problem polemiki św. Leona z heretykami, po którym następuje komentowana antologia tekstów polemicznych Leona (znacząca część poświęcona polemice antyariańskiej): L. Casula, *Leone Magno. Il conflitto tra ortodossia ed eresia nel quinto secolo*, Roma 2002.

⁴² Zob. P.-T. Camelot, *Saint Léon le Grand, successeur de saint Pierre*, „*La Vie Spirituelle*” 105 (1961), s. 521-530; F. König, *S. Leone Magno, dottore dell'unità della Chiesa*, Ang 39 (1962), s. 277-293.

⁴³ Owocem tej propozycji jest dzieło Jana Kasjana *De incarnatione Christi contra Nestorium haereticum libri VII* (PL 50) zadedykowane Leonowi, który w międzyczasie został wybrany na Papieża.

⁴⁴ Zob. Prosper z Akwitanii, *Chronicon II*: PL 51, 598.

⁴⁵ Zob. J. F. Rivera Recio, *San Léon Magno y la herejía de Eutiques el sínodo de Constantinopla hasta la muerte de Teodosio II*, RET 9 (1949), s. 31-58; B. Emmi, *Leone ed Eutiche*, Ang 29 (1952), s. 3-42.

odbył się w Konstantynopolu w listopadzie 448 roku⁴⁶. Leon, po uzyskaniu dokładnych informacji na temat pozycji doktrynalnej Eutychesa i przebiegu synodu, potwierdził wyrok potępiający archimandrytę⁴⁷.

Od tego momentu Papież wkładał wiele starań o skuteczne zwalczanie monofizytyzmu⁴⁸. Na obrady drugiego soboru w Efezie, który miał podjąć ten problem⁴⁹, Leon zgodnie z tradycją wysłał swoich legatów⁵⁰ z listem prezentującym stanowisko doktrynalne Rzymu⁵¹. List ten nie został odczytany, a sobór, któremu przewodniczył Dioskor z Aleksandrii rehabilitował Eutychesa i z naruszeniem wszelkich praw zdjął z urzędu Flawiana, biskupa Konstantynopola⁵². Papież, poinformowany przez legatów o zaistniałej sytuacji, mocno zaprotestował i nazwał zgromadzenie w Efezie „soborem zbójckim”⁵³.

Po tym przykrym wydarzeniu Leon domagał się zwołania nowego soboru powszechnego na Zachodzie, najlepiej w Italii⁵⁴. Było to jednak niemożliwe za życia cesarza Teodozjusza II. Jego niespodziewana śmierć przez upadek z konia i wybór na cesarza Marcjana, zawodowego żołnierza, który poślubił Pulcherię, przełamała ten impas. Imperator początkowo zwołał sobór do Nicei, następnie jako nowe miejsce wyznaczył Chalcedon⁵⁵. Leon przyjął to postanowienie i zapowiedział swoją obecność poprzez legatów⁵⁶. Sobór w Chalcedonie obradował od 8 października do 1 listopada 451 r. Zakończył się definitywnym potępieniem monofizytyzmu Eutychesa oraz przyjęciem nowego wyznania wiary. Postanowienia soborowe zostały zaaprobowane przez Leona⁵⁷, z wyjątkiem

---

⁴⁶ Zob. akta synodu: ActaSyn VI, s. 62-105.

⁴⁷ Zob. *Ep. 32*: ST 15, VIII, s. 22, w.14-18.

⁴⁸ Papież wystosował m.in. list do siostry cesarza, Pulcherii z prośbą o pomoc, zob. *Ep 30*, 1-2: ST 15, IV, s. 7, 34-46.

⁴⁹ Leon przyjął z radością decyzję cesarza Teodozjusza II o zwołaniu soboru do Efezu na 30 marca 449 roku, zob. *Ep 30*, 2: ST 15, IV, s. 7, 49-53; *Ep. 33*, 2: ST 15, VIII, s. 20, 31-38.

⁵⁰ Delegacja składała się biskupa Juliusza, prezbitera Renata, diakona Hilarego oraz notariusza Dulcjuza, zob. *Ep. 30*, 2: ST 15, IV, s. 7, 49-53; *Ep. 33*, 2: ST 15, VIII, s. 20, 31-38.

⁵¹ Był to słynny *Tomus ad Flavianum* (*Ep. 28*: ST 9; DSP I, s. 196-213).

⁵² Zob. akta zgromadzenia: ActaSyn VI, s. 144-172; zob. także K. Schatz, *Sobory powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, tłum. J. Zakrzewski, Kraków 2002, s. 52-54.

⁵³ Zob. *Ep. 95*, 2: ST 15, XXXVI, s. 87, 30-31: „quidquid in illo Ephesino non iudicio sed latrocinio potuit perpetrari”.

⁵⁴ Zob. *Ep. 44*, 3: ST 15, XII, s. 28, 69; *Ep 54*: ST 15, XVI, s. 47, 23.

⁵⁵ Chalcedon położony nad Bosforem znajdował się w pobliżu Konstantynopola; zob. H. Jedin, *Kleine Konziliengeschichte. Mit einem Bericht über das Zweite Vatikanische Konzil*, Freiburg i. Br. 1978. Na temat historii soboru zob. także *Storia dei concili ecumenici*, red. G. Alberigo, Brescia 1990, s. 71-107; K. Schatz, *Sobory powszechne...*, dz. cyt., s. 54-66; J. Grzywaczewski, *Sobór Chalcedoński. Kontekst historyczny, teologiczny, następstwa*, VoxP 32 (2012), t. 58, s. 137-179.

⁵⁶ Zob. *Ep. 89*, 1: ST 15, XXXIb, s. 79, 6-19; *Ep. 90*, 1: ST 15, XXXI, s. 77, 6-16; *Ep. 93*, 1: ST XXXIII, s. 83, 10-23; *Ep 95*, 1: ST 15, XXXVI, s. 86-87, 12-22.

⁵⁷ Zob. *Ep 114*, 1-2; 115, 1; 116, 2; 117, 1.

słynnego 28 kanonu⁵⁸. Do końca życia Papież działał na rzecz przyjęcia przez cały Kościół wiary zdefiniowanej przez Chalcedon. Aktywność Leona Wielkiego związana z soborami powszechnymi i synodami lokalnymi, zwłaszcza rzymskimi stała się okazją do sformułowania przez niego teologii autorytetu doktrynalnego w Kościele.

Papież Leon zmarł 10 listopada 461 roku⁵⁹ i jego ciało spoczęło w przedsionku bazyliki św. Piotra. Relikwie były kilkakrotnie przenoszone. Dziś spoczywają w osobnej kaplicy wzniesionej ku jego czci⁶⁰. Wspomnienie liturgiczne św. Leona Wielkiego w obrządku łacińskim przypada – zgodnie z tradycją – w *dies natalis*, czyli 10 listopada⁶¹. Kościoły wschodnie natomiast czczą go 18 lutego⁶².

Leon Wielki pozostawił po sobie bogate i cenne literackie dziedzictwo zawierające mowy i listy⁶³. Od początku pisma te, posiadające niezaprzeczone walory literackie⁶⁴, cieszyły się wielkim uznaniem przede wszystkim jako świadectwo troski Papieża o Kościół oraz źródło dla historii, teologii, duchowości i liturgii⁶⁵. Znaczący jest również fakt, iż Leon to pierwszy i jedyny Biskup Rzymu z epoki Kościoła starożytnego przed Grzegorzem Wielkim, którego pisma w tak dużej części zachowały się do naszych czasów. Obejmują one 97 mów (*sermones*) i 173 listy (*epistulae*), z tego 143 jest autorstwa Leona, 19 jest do niego adresowanych, a 11 stanowią inne listy i dokumenty związane z jego osobą i działalnością⁶⁶. Mowy zostały wygłoszone z okazji uroczystości i innych obchodów roku liturgicznego (Narodzenie Pańskie, Epifania, Wielki Post, Wielkanoc,

---

⁵⁸ Problem 28 kanonu soboru w Chalcedonie będzie szerzej omówiony w pierwszym rozdziale pracy.

⁵⁹ *Liber Pontificalis* (dz. cyt., s. 110) podaje, że pontyfikat Leona trwał 21 lat, miesiąc i 13 dni.

⁶⁰ W. Zalewski, *Święci na każdy dzień*, dz. cyt., s. 706.

⁶¹ Odnośnie do daty wspomnienia i formularza liturgicznego, zob. P. Jounel, *Au lendemain du XVe centenaire de Saint Léon le Grand*, MD 69 (1962), s. 190-194.

⁶² Zob. E. Morini, *La Chiesa ortodossa. Storia – Disciplina – Culto*, Bologna 1996, s. 462.

⁶³ Zob. R. Galli, *Gli scritti di S. Leone Magno*, Did VIII/2 (1930), s. 126-235.

⁶⁴ Na temat walorów literackich i stylu Leona zob. E. Cavalcanti, „*Officium sermonis*”. *Il dovere della parola nei sermoni di Leone Magno*, w: *Munera parva. Studi in onore di B. Ulianich*, Napoli 1999; C. Nardi, *Lingua e stile dei sermoni*, w: *I Sermoni di Leone Magno...*, red. M. Naldini, dz. cyt., s. 101-119; O. Carbonero, *La struttura letteraria dei „Sermones” di San Leone Magno*, „*Sileno*” 1 (1975), s. 259-270; W. Blümer, *Rereum eloquentia. Christliche Nutzung antiker Stilkunst bei St. Leo Magnus*, Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris 1991; W. J. Halliwell, *The style of Pope St. Leo the Great*, Washington D.C. 1943.

⁶⁵ Zob. CCL 138, s. CLV-CLXXI; G. Cremascoli, *Fortuna di Leone Magno*, w: *I Sermoni di Leone Magno...*, red. M. Naldini, dz. cyt., s. 149-169. W aneksie do pracy podano szczegółowy wykaz pism Leona.

⁶⁶ Zob. L. Casula, *Leone Magno...*, dz. cyt., s. 55-60. Zostały również odkryte i opublikowane dwa ważne dokumenty związane z działalnością Papieża: *Libellus appellationis Flaviani Episcopi Constantinopolitani ad Papam Leonem* oraz *Libellus appellationis ad Leonem Papam Eusebii Doryleorum Accusatoris Eutychen Archimandritae*; zob. A. M. Amelli, *S. Leone Magno e l’Oriente*, Roma 1882; A. Nocoń, „*Appellatio Flaviani ad papam Leonem*”(?): *wokół władzy papieskiej na Wschodzie*, *VoxP* 24 (2004), t. 46/47, s. 323-333.

Wniebowstąpienie, Zesłanie Ducha Świętego, świętych apostołów Piotra i Pawła, rocznica wyboru na papieża, posty kwartalne, kolekty)⁶⁷. Listy w zdecydowanej większości są datowane między rokiem 442 a 460, co znacząco ułatwia ustalenie ich chronologii.

Znacząca liczba manuskryptów oraz liczne kolekcje i edycje stworzone na ich podstawie świadczą o poważaniu, jakim cieszyły się dzieła Leona Wielkiego⁶⁸. Na wymienienie zasługuje edycja Pascasio Quesnela⁶⁹ oraz braci Pietro i Girolamo Ballerini⁷⁰. Jacques-Paul Migne dokonał w 1846 r. reprodukcji tej ostatniej w swojej *Patrologia Latina*⁷¹. Edycja ta, mimo pewnych braków, cieszy się dużym uznaniem wśród badaczy, a dla wielu pism Leona stanowi jedyne dostępne źródło⁷².

W 1973 r. Antoine Chavasse wydał najnowszą kompletną edycję krytyczną mów Leona uporządkowaną chronologicznie według roku liturgicznego poczynając od daty święceń biskupich (29 września)⁷³. Zgodnie z tradycją manuskryptów redaktor edycji kwalifikuje mowy jako *tractatus*, tzn. teksty posiadające precyzyjną artykulację i strukturę⁷⁴.

Z kolei najważniejsze listy Leona, które poświadczają jego troskę o czystość doktryny chrystologicznej zostały zebrane i opublikowane przez Carlo Silva-Tarouca w edycji krytycznej. Publikacja ta składa się z dwóch części: pierwsza zawiera 42 listy

---

⁶⁷ Zob. E. Montanari, *Nota sulla storia del testo dei sermoni*, w: *I Sermoni di Leone Magno...*, red. M. Naldini, dz. cyt., s. 171-214.

⁶⁸ Zob. C. Schoenemann, *Notitia historio-litteraria in S. Leonem Magnum*, w: PL 54, 64-105; P. Battirol, *Léon Ier (Saint)*, dz. cyt., kol. 300-301; R. Galli, *Gli scritti di S. Leone Magno*, dz. cyt., s. 167. Pełny indeks edycji dzieł Leona podaje *Clavis Patrum Latinorum*, Steenbrugis 1995, s. 533-541.

⁶⁹ *Sancti Leonis Magni Papae primi opera omnia*, red. P. Quesnel, t. I, (Paris 1675), Lyon 1700. Edycja ta, mimo cennych uwag i dysertacji, dnia 22 czerwca 1676 została umieszczona na *Indeksie ksiąg zakazanych* z powodu obecności błędów doktrynalnych.

⁷⁰ *Sancti Leonis Magni Pontificis opera omnia*, red. P., G. Ballerini, t. 1-3, Venetiis 1753-1757. Papież Benedykt XIV powierzył braciom Ballerini korektę edycji Quesnela w celu oczyszczenia z błędów. Edycja ukazała się w 3 tomach: pierwszy zawiera mowy i listy; drugi – inne pisma, które w przeszłości były przypisywane Leonowi; trzeci – wyniki poszukiwań Ballerini (Balleriniorum *disquisitiones de antiquis collectionibus et collectoribus canonum*), prezentację kolekcji kanonów i konstytucji Stolicy Apostolskiej (*Codex canonum ecclesiasticorum*; *Prisca canonum editio latina*; *Antiquissima canonum Nicaenorum interpretatio latina*; *Vetus interpretatio latina canonum Nicaenorum, Sardicensium et Chalcedonensium*; *Documenta juris canonici veteris*), pięć dysertacji Quesnaela, noty, obserwacje i dodatki korygujące jego błędy (*Quesnelli Dissertationes in codicem canonum Ecclesiasticorum*) oraz zbiór niepublikowanych mów Leona (*S. Leonis Magni sermones inediti*).

⁷¹ PL 54.

⁷² Do dziś nie została zrealizowana kompletna edycja krytyczna listów; istnieją edycje częściowe wskazane w bibliografii.

⁷³ CCL 138-138A.

⁷⁴ Zob. G. Bardy, *Tractare, tractatus*, RecSR 33 (1946), s. 211-235; C. Mohrmann, *Praedicare-Tractare-Sermo*, „La Maison-Dieu” 39 (1954), s. 97-107.

napisane przed Soborem Chalcedońskim⁷⁵; druga obejmuje 35 listów zredagowanych po soborze⁷⁶. Dołączyć tu należy publikacje dwóch najważniejszych listów dogmatycznych i *florilegium* patrystyczne⁷⁷. Istnieją ponadto liczne tłumaczenia pism Leona na języki nowożytnie, w tym język polski⁷⁸.

Niniejsza praca, biorąc pod uwagę znaczący wkład, jaki Leon Wielki wniósł do teologii, pragnie odpowiedzieć na pytanie: jakie znaczenie dla aktualnego nauczania Kościoła o własnym autorytecie doktrynalnym ma nauczanie tego ojca i doktora Kościoła? Tak postawione zagadnienie nie doczekało się jak dotąd systematycznego i pełnego opracowania. Jak to już zostało zaznaczone, istnieje bardzo bogata literatura obcojęzyczna dotycząca postaci i dzieł Leona Wielkiego, a także poszczególnych aspektów jego nauczania, zwłaszcza chrystologii⁷⁹ i eklezjologii⁸⁰. Wśród opracowań dotyczących Kościoła

---

⁷⁵ ST 15.

⁷⁶ ST 20.

⁷⁷ ST 9.

⁷⁸ Zob. bibliografia – źródła (dzieła Leona Wielkiego). W języku polskim w całości dostępne są mowy, choć jest to tłumaczenie przestarzałe; brakuje natomiast kompletnego przekładu listów.

⁷⁹ Zob. najnowsza obszerna monografia: L. Casula, *La cristologia di San Leone Magno. Il fondamento dottrinale e soteriologico*, Milano 2000. Zob. także: C. Anang, *The Theology of the Passion of Christ in the Sermons of Saint Leo the Great*, Roma 1999; H. Arens, *Die christologische Sprache Leos des Grossen*, Freiburg i. Br. 1982; P. L. Barclift, *The Shifting Tones of Pope Leo the Great's Christological Vocabulary*, „Church History” 66, 2 (1997), s. 221-239; E. Cavalcanti, *Il sermone do Leone Magno sulla trasfigurazione*, w: *Il Cristo trasfigurato nella tradizione spirituale ortodossa. Atti del XV Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa*, red. S. Chialà, L. Cremaschi, A. Mainardi, [Qiqajon] Bose 2008, s. 185-198; V. Corbellini, *A cristologia na carta de n° 28 de Leão Magno*, „Perspectiva Teológica” 40 (2008), s. 251-259; G. Dunn, *Suffering Humanity and Divine Impassibility: The Christology in the Lenten Homilies of Leo the Great*, Aug 41 (2001), s. 257-271; tenże, *Divine Impassibility and Christology in the Christmas Homilies of Leo the Great*, ThSt 62, 2 (2001), s. 71-85; H. M. Giudice, *La fórmula cristológica una persona en dos naturalezas en el contexto de los sermones de san León Magno*, „Teología” 41 (2004), s. 95-103; B. Green, *The Soteriology of Leo the Great*, Oxford 2008; T. Krannich, *Von Leporius bis zu Leo dem Großen: zur Frühgeschichte des christologischen Streitens im Westen*, Jena 2003; tenże, *Von Leporius bis zu Leo dem Großen: Studien zur lateinischsprachigen Christologie im fünften Jahrhundert nach Christus*, Tübingen 2005; G. D. Martzelos, *Der Vater der dyophysitischen Formel von Chalkedon: Leo von Rom oder Basileios von Seleukeia?*, w: *Christus bei den Vätern: Forscher aus dem Osten und Westen Europas an der Quelle des gemeinsamen Glaubens. Pro-Oriente-Studententagung über Christus bei den Griechischen und Lateinischen Kirchenvätern im erste Jahrtausend in Wien, 7.-9. Juni 2001*, red. Y. de Andia, [Tyrolia] Innsbruck 2003, s. 313-339; M. Richard, *Le pape saint Léon le Grand et les Scholia de incarnatione unigeniti de saint Cyrille d'Alexandrie*, w: tenże, *Opera Minora II*, Turnhout, Leuven 1977, s. 53, 116-128; R. Rodríguez Sol, *La mediación de Cristo en San León Magno*, Pamplona 2001; B. Studer, „*Consubstantialis Patri*”, „*Consubstantialis Matri*”. *Une antithèse christologique chez Léon le Grand*, „Revue des Etudes Augustiniennes” 18 (1972), s. 87-115; tenże, „*Una persona in Christo*”. *Ein augustinisches Thema bei Leo dem Grossen*, Aug 25 (1985), s. 453-487; K.-H. Uthemann, *Zur Rezeption des Tomus Leonis in und nach Chalkedon. Wider den dogmenhistorischen Begriff „strenger Chalkedonismus”*, „*Studia Patristica*” 34 (2001), s. 572-604; J. Wolinski, *Une réception de Chalcedoine: Saint Léon le Grand (+ 461)*, w: *Christus bei den Vätern*, dz. cyt., s. 389-413.

⁸⁰ Zob. H. Feichtinger, *Die Gegenwart Christi in der Kirche bei Leo dem Grossen*, Frankfurt am Main 2007; E. M. Burke, *The Church in the Works of Leo the Great*, Washington 1945; F. Bajcer, *Ecclesiologia S. Leonis Magni ex epistolario desumpta*, Romae 1957; P. A. Mc Shane, *La romanitas et le Pape Léon le Grand. L'apport culturel des institutions impériales à la formation des structures ecclésiastiques*, Tournai,

często poruszany był temat prymatu św. Piotra w ujęciu Leona Wielkiego⁸¹, a także relacji między Papieżem a soborem⁸². Prace te częściowo dotyczą problematyki niniejszego studium, jednakże żadna nie omawia wyczerpująco tematu autorytetu doktrynalnego Kościoła w myśli Papieża, a tym bardziej nie konfrontuje jej ze współczesną teologią Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Podjęcie tematu *Magisterium Ecclesiae* u Leona Wielkiego postuluje Basil Studer, jeden z największych współczesnych znawców tego Papieża, wskazując na konieczność pogłębienia problemu relacji między prymatem i Kolegium Biskupów, jak również przyjrzenia się bliżej niektórym kwestiom hermeneutycznym, na przykład wartości orzeczeń papieskich⁸³. Polska bibliografia dotycząca Leona Wielkiego jest stosunkowo skromna⁸⁴, toteż niniejsze studium pragnie wypełnić również tę lukę,

---

Montreal 1979; G. Hudon, *L'Église dans la pensée de saint Léon*, w: *Église et Théologie*, 14 (1983), s. 305-336.

⁸¹ G. Corti, *Il papa vicario di Pietro. Contributo alla storia dell'idea papale, I: Dal Nuovo Testamento a Leone Magno*, Brescia 1966; G. B. Dalla Costa, *Concezione del Primato Papale nelle lettere dei Romani Pontefici della prima metà del V secolo*, Roma 1966; P. Santini, *Il primato e l'infallibilità del Romano Pontefice in S. Leone Magno e gli scrittori greco-russi*, Grottaferrata 1936; Cz. Bartnik, *Nauka Leona Wielkiego o prymacie Biskupa Rzymu*, *VoxP* 24 (2004), t. 46-47, s. 311-322; L. Chitarin, *La concezione del primato di Pietro nei sermoni „De natali ipsius...” di san Leone Magno*, „Palestra del Clero” 65 (1986), s. 962-969; G. Corti, *Pietro, fondamento e pastore perenne della chiesa. Il pensiero di s. Leone Magno e del suo tempo*, *ScCatt* 85 (1957), s. 25-58; V. Faraoni, *Il primato della Sede di Pietro nei „Sermones” di S. Leone Magno*, „Palestra del Clero” 51 (1972), s. 727-734; H. Frohnhofen, *Der Erstapostel Petrus in den Sermones II-V Papst Leos I.*, „Trierer Theologische Zeitschrift” 94 (1985), s. 212-222; B. Studer, *Leo der Große und der Primat des römischen Bischof*, w: *Unterwegs zur Einheit (FS H. Stirnimann)*, red. J. B. Brantschen–P. Selvatico, Fribourg 1980, s. 617-630; W. Ullmann, *Leo I and the Theme of papal primacy*, *JThS* 11 (1960), s. 25-51; E. P. Pepka, *The Theology of St. Petr's Presence in His Successors according to St. Leo the Great*, Washington 1986.

⁸² H.-J. Sieben, *Zur Entwicklung der Konzilsidee. V: Leo der Große über Konzilien und Lehrprimat des römischen Stuhles*, „Theologie und Philosophie” 47 (1972), s. 358-401; S. O. Horn, *Petrou Kathedra. Der Bischof von Rom und die Synoden von Ephesus (449) und Chalcedon*, Paderborn 1982; H. M. Klinkenberg, *Leo der Grosse. Römischer Primat und Reichskirchenrecht*, Köln 1950. S. O. Horn, *Papsttum und Konzile von den Anfängen bis zu Leo I (440-461). Beonachtungen zum gleichnamigen Werk vom Myron Wojtowysch*, *AHC* 17 (1985), s. 9-17; H. M. Klinkenberg, *Papsttum und Reichkirche bei Leo dem Grosse*, w: „Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung” 38 (1952), s. 37-112; P. Stockmeier, *Bemerkungen zum Verständnis der Kircheneinheit bei Papst Leo dem Grossen*, w: *Auf Wegen der Versöhnung. Beiträge zum ökumenischen Gespräch*, red. P. Neuner – F. Wolfinger, Frankfurt 1982, s. 45-57; P. Stockmeier, *Leo der Große un die Anfänge seiner synodalen Tätigkeit*, *AHC* 12 (1980), s. 38-46. A. Tuilier, *Le primat de Rome et la collégialité de l'épiscopat d'après la correspondance de saint Léon avec l'Orient*, *NDid* 15 (1965), 53-67; M. Wojtowysch, *Papsttum und Konzile von den Anfängen bis zu Leo I (440-461)*, *Studien zur Entstehung der Überordnung des Papstes über Konzile*, Stuttgart 1981 (*Päpste und Papsttum*, 17).

⁸³ B. Studer, *Leone Magno*, dz. cyt., s. 574: „Tuttavia il rapporto fra il primato ed il collegio episcopale richiede di essere ancora approfondito; le questioni ermeneutiche, come il valore di una sentenza papale, non sono ancora sufficientemente chiarite. C'è bisogno che la dottrina leonina sul primato romano sia vista nelle prospettiva dell'integritas della chiesa, alla quale la presenza di Cristo assicura sia la *communio sanctorum*, sia la *communio sacramentorum*”.

⁸⁴ Opracowania zwarte: W. Wojtasik, *Nauka św. Leona I Papieża o Słowie Wcielonym*, Warszawa 1936; B. Czywicki, *Idea apostołstwa świeckich u św. Leona Wielkiego*, Poznań 1937. Cz. S. Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, Lublin 1972; K. Panuś, *Święty Leon Wielki*, Kraków 2005; M. Dąbrówka, *Mowy św. Leona Wielkiego jako przykład homilijnej mistagogii*, Lublin 2015 (praca doktorska); artykuły: M. Plezia, *Leon Wielki i jego mowy*, „Kierunki” 5 (1960), nr 49 (235), s. 4, 11; F. Drączkowski, *Święty*

a przez to przybliżyć postać i nauczanie tego wielkiego Ojca Kościoła. Zaproponowany temat ma także pewien walor ekumeniczny w odniesieniu do dialogu z Kościołami prawosławnymi⁸⁵, zwłaszcza kwestii prymatu i nieomyłności papieża, jako że

---

Leon Wielki Apostołem dobroczynności, w: *Mistrz i Przyjaciel. Księga Pamiątkowa ku czci Prof. dra hab. Marka Zahajkiewicza*, red. J. Pałucki, Lublin 1997, s. 207-218; F. Drączkowski, *Posty a miłość chrześcijańska w przepowiadaniu Leona Wielkiego*, w: *Historia i Logos*, red. K. Macheta, K. Gózdź, M. Kowalczyk, Lublin 1991, 130-136; F. Drączkowski, *Miłość bliźniego w świetle ekshortacji pastoralnych Leona Wielkiego w Mowach na Wielki Post (39-50)*, *VoxP* 24 (2004), t. 46-47, s. 527-536; Cz. Bartnik, *Ku integralnej wizji chrystologii – Leon Wielki*, *AK* 71 (1979), t. 92, s. 439-451; J. Wójcik, *Bóg Wcielony. Tytuły chrystologiczne w „Mowach” Leona Wielkiego*, w: *Tysiąc imion Chrystusa*, red. J. Pałucki, Lublin 1994, s. 117-133; T. Kołosowski, *Posłannictwo cesarza chrześcijańskiego według Leona Wielkiego*, „*Saeculum Christianum*”, nr 2 (1996), s. 7-24; B. Kochaniewicz, *Matka Boża w „Mowach” Leona Wielkiego*, „*Salvatoris Mater*”, nr 4 (2000), s. 308-332; J. R. Marczewski, *Papież Leon Wielki jako obrońca Rzymu przed Hunami: w świetle świadectw historiograficznych do końca VIII wieku*, *RT* 1999, z. 4, s. 149-169; J. R. Marczewski, *Papież Leon Wielki jako obrońca Rzymu przed Wandalami (445)*, *RT*, 1998, z. 4, s. 5-18; A. Żurek, *Laikat rzymski w świetle Mów Leona Wielkiego*, *VoxP* 22 (2002) t. 42-43, s. 293-301; T. Kaczmarek, *Tajemnica wcielenia w nauczaniu Leona Wielkiego*, *VoxP* 20 (2000) t. 38-39, s. 323-333; J. W. Żelazny, *Apelacja Teodoretta do papieża Leona*, *VoxP* 24 (2004), t. 46-47, s. 335-346; Cz. S. Bartnik, *Nauka Leona Wielkiego o prymacie Biskupa Rzymu*, *VoxP* 24 (2004), t. 46-47, s. 311-322; A. Nocoń, „*Appellatio Flaviani ad papam Leonem*”(?): *wokół władzy papieskiej na Wschodzie*, *VoxP* 24 (2004), t. 46-47, s. 323-333; B. Kochaniewicz, *Ślady chrystologii politycznej w kazaniach św. Leona Wielkiego*, „*Teologia w Polsce*” 5 (2011) nr 1, s. 31-39; B. Kochaniewicz, „*Gloria crucis*” w *kazaniach wielkopostnych św. Leona Wielkiego*, „*Studia Bobolanum*” 2012, t. 1, s. 69-86; M. Pyc, „*Tomus ad Flavianum*” *Leona Wielkiego świadectwem papieskiego autorytetu w Kościele V wieku*, w: *Wokół posługi Piotrowej*, red. A. Kluczyński, Poznań 2009, s. 31-39; M. I. Kopacz, M. V. Nakonieczna, *Leon Wielki – Mowy 52 – 70. Dziewiętnaście mów pasyjnych*, „*Anamnesis*” 41 (2005), s. 123-129; P. Adrian, *Wielki Post w Mowach Leona Wielkiego*, „*Anamnesis*” 41 (2005), s. 130-134; M. I. Kopacz, M. V. Nakonieczna, *Leona Wielkiego Mowy na Boże Narodzenie*, „*Anamnesis*” 40 (2005), s. 110-116; W. Bartocha, *Suche Dni w „Mowach” św. Leona Wielkiego*, w: *Misterium Chrystusa w roku liturgicznym. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Bogusławowi Nadolskiemu TChr z okazji 55-lecia Święceń Kapłańskich i 50-lecia pracy naukowej*, red. J. Nowak, Poznań 2012, s. 268-276; A. Plaskaczewska, *Rok liturgiczny sakramentem paschalnym w świetle „Mów” Leona Wielkiego*, w: *Misterium Chrystusa w roku liturgicznym...*, red. J. Nowak, dz. cyt., Poznań 2012, s. 51-62; S. Zatwardnicki, *Leon Wielki: wielka bitwa chrystologiczna*, *AK* 158 (2012) z. 1, s. 143-148; M. Ziółkowska, *Podstawy i elementy formacji chrześcijańskiej według Leona Wielkiego*, *VoxP* 60 (2014), s. 525-534; M. Dąbrówka, *Istota posługi głoszenia słowa Bożego w świetle „Mów” św. Leona Wielkiego*, *VoxP* 62 (2014), s. 93-112; J. Pochwat, *Godność człowieka w Słowie Wcielonym. Studium „Mów na Narodzenie Pańskie” św. Leona Wielkiego*, w: *Przez Maryję ku Wcielonemu Słowu*, *Studia Salettensia* 5, red. J. Kręcidło, Kraków 2012, s. 99-121; A. Jasiewicz, *The Mystery of the Lord's Nativity in the sermons of Leo the Great*, *RBL* 66 (2013) nr 1, s. 5-18; M. C. Paczkowski, *Powinności bogatych wobec ubogich. Stanowisko Jana Chryzostoma i Leona Wielkiego*, *TPatr* 10 (2013), s. 107-143; J. Nastalek, „*Paschale sacramentum*”. *Zbawczy wymiar Paschy Jezusa Chrystusa w nauczaniu Leona Wielkiego*, w: *Chrystus Paschy (Colloquia disputationes, 28)*, red. B. Ferdek, W. Szukalski, Poznań 2014, s. 27-43; P. Descourtieux, *Post i jałmużna w „Kazaniach” św. Leona Wielkiego*, *ComP* 34 (2014) nr 4, s. 39-55; W. Myszor, *Leon Wielki wobec manicheizmu*, *SSHT* 49 (2016) nr 2, s. 283-301.

⁸⁵ Jan Paweł II w encyklice *Ut unum sint* (nr 95) stwierdził: „Jestem przekonany, że ponoszę w tej dziedzinie szczególną odpowiedzialność, która polega przede wszystkim na dostrzeganiu ekumenicznych dążeń większości chrześcijańskich Wspólnot i na wsłuchiwanie się w kierowaną do mnie prośbę, abym znalazł taką formę sprawowania prymatu, która nie odrzucając bynajmniej istotnych elementów tej misji, byłaby otwarta na nową sytuację. Przez całe tysiąclecie chrześcijanie byli złączeni «wspólnotą wiary i życia sakramentalnego, a jeśli wyłaniały się nieporozumienia między nimi co do wiary czy karności kościelnej (*disciplina*), miarkowała je Stolica Rzymska za obopólną zgodą». Papież wyraził również następujący apel (nr 96): „Jest to ogromne zadanie, od którego nie możemy się uchylić i którego nie mogą wykonać samodzielnie. Czy zatem realna, choć niedoskonała komunია, istniejąca między nami, nie mogłaby nakłonić kościelnych zwierzchników i ich teologów do nawiązania ze mną braterskiego i cierpliwego dialogu na ten temat, w którym moglibyśmy wzajemnie wysłuchać swoich racji, wystrzegając się jałowych polemik i mając na uwadze jedynie wolę Chrystusa wobec Jego Kościoła, przejęci do głębi Jego wołaniem: «aby

w rozwiązywaniu tego problemu sięga się często do przeszłości, a postać Leona Wielkiego ma tu swoje szczególne znaczenie⁸⁶.

Przede wszystkim jednak praca jest widziana jako przyczynek do rozumienia skomplikowanego zagadnienia autorytetu doktrynalnego zgodnie z Tradycją Kościoła reprezentowaną przez jej wybitnego przedstawiciela w osobie Leona Wielkiego, szczególnie biorąc pod uwagę przemiany, które zostały zapoczątkowane przez Sobór Watykański II, a obecnie zdają się coraz bardziej intensyfikować oraz związane z tym dyskusje teologiczne.

Aby rozwiązać postawiony problem w pierwszym rzędzie konieczne jest dokonanie analizy zawartości teologicznej dzieł Leona Wielkiego w odniesieniu do tematu autorytetu doktrynalnego w Kościele. Przedmiotem badań nie będzie konkretne pismo papieża, ale cała jego spuścizna literacka, która wyraża jego myśl teologiczną w różnych terminach i w różnych momentach nauczania i aktywności. Analizie zostanie również poddana działalność Papieża na polu magisterialnym.

Kolejnym krokiem będzie przeanalizowanie współczesnego nauczania Kościoła na temat własnego autorytetu doktrynalnego, ze szczególnym uwzględnieniem przemian, jakie nastąpiły po *Vaticanum II* i problemów, które zaistniały. Bazą źródłową będą tutaj dokumenty Stolicy Apostolskiej, w tym również odnowione księgi liturgiczne, gdzie doktryna wyrażona jest językiem kultycznym. W pomocniczym i ograniczonym zakresie będziemy odwoływać się do komentarzy teologów.

Trzecim i ostatnim krokiem będzie konfrontacja nauki i działań Leona Wielkiego z obecną teorią i praktyką Urzędu Nuczycielskiego Kościoła w poszukiwaniu różnych form zastosowania myśli Papieża we współczesnej rzeczywistości autorytetu

---

i oni stanowili w Nas jedno, aby świat uwierzył, żeś Ty Mnie posłał” (J 17, 21)?». Tekst encykliki: Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Encyclicae «Ut unum sint»: de Oecumenico Officio*, AAS 85 (1995), s. 921-982; tekst pol. w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom II*, Kraków 1996, s. 753-822.

⁸⁶ A. Nocoń, „*Appellatio Flaviani ad papam Leonem*”(?), dz. cyt., s. 324: „Istnieje powszechna zgoda, iż idealną postacią do badań nad prymatem w pierwszych wiekach chrześcijaństwa jest papież Leon Wielki, którego pontyfikat przypadał na lata 440-461. Jego nauczanie zawiera bowiem syntezę i pogłębienie całej wcześniejszej myśli na temat papieżstwa, jeśli zaś chodzi o sposób sprawowania władzy, to nazywany jest często przez współczesnych «pierwszym» papieżem, ponieważ nie tylko miał świadomość troski o wszystkie Kościoły, ale sprawował *universaliter* swój prymat. Z dzisiejszego punktu widzenia ważne jest również to, że pontyfikat Leona Wielkiego nie wywoływał napięć, przeciwnie, w czasach powszechnego zamieszania społecznego i religijnego, był ostoją spokoju, ładu społecznego, a przede wszystkim jedności Kościoła, który wówczas oddychał jeszcze «dwoma płucami», choć już nie zawsze rytmem równomiernym. Podkreśla się mocno, że umacniając prymat Biskupa Rzymu papież Leon – nazywany także Doktorem jedności Kościoła – respektował zarazem *consuetudo* (zwyczaj), kanony synodalne, a także prawa innych biskupów, którzy razem z nim tworzyli *collegium caritatis* (wspólnotę miłości). Nie bez znaczenia jest również fakt, że postać Leona Wielkiego cieszy się nieprzerwanym kultem w Kościele Wschodnim”.

doktrynalnego Kościoła, a także – jeżeli okaże się to możliwe – w celu odnalezienia i podania wskazówek dla przezwyciężenia problemów powstałych w rozumieniu istoty i funkcjonowania *Magisterium Ecclesiae*.

W osiągnięciu zamierzonego celu pracy będzie konieczne zastosowanie kilku metod, co wynika z faktu, iż dysertacja posiada charakter interdyscyplinarny, łącząc obszary patrologii – patrystyki z dogmatyką. W pierwszej części pracy będziemy zatem posługiwać się metodami właściwymi dla patrystyki, przede wszystkim metodą historyczno-teologiczną⁸⁷, polegającą na lekturze i analizie tematycznej dzieł Leona Wielkiego umiejscowionych w historii. Teksty zostaną wzięte pod uwagę w ich kontekście historycznym i umiejscowieniu w całości dzieł papieża. Aby ułatwić zrozumienie i uczynić możliwą weryfikację ewentualnego rozwoju myśli, teksty będą często cytowane *in extenso*. Źródła, o ile to tylko możliwe, zostaną przytoczone według edycji krytycznej. Tłumaczenia na język polski zostaną podane w ograniczonym zakresie. Pomocniczo będzie stosowana metoda filologiczna, która pozwoli na umiejscowienie myśli Leona Wielkiego w szerszym kontekście społeczno-historycznym i uchwycenie wypracowanej przez Papieża terminologii. Metoda pozytywna znajdzie zastosowanie w drugim etapie pracy, kiedy będzie egzaminowany teologii i praktyki *Magisterium Ecclesiae* od Soboru Watykańskiego II. Zostanie więc przeprowadzone badanie poszczególnych wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Uwaga zostanie zwrócona na charakterystyczne terminy użyte w danej wypowiedzi oraz na poszczególne twierdzenia pod kątem ich rozwoju w czasie. Podobnie, jak w przypadku Leona Wielkiego, mając na uwadze, że tłumaczenia nie zawsze są precyzyjne, będziemy korzystać z dokumentów magisterialnych w oryginale łacińskim, chyba że chodzi o wypowiedzi mniejszej rangi w języku włoskim. W przypisach teksty magisterialne często będą przytaczane *in extenso*, a ich opisy bibliograficzne będą miały formę uproszczoną, natomiast pełne opisy zostaną umieszczone w bibliografii. W ostatniej części pracy zostanie zastosowana metoda porównawcza oraz elementy metody spekulatywnej. Dokonamy tutaj zestawienia Leonowego obrazu teologii i praktyki kościelnego autorytetu doktrynalnego ze współczesnym stanem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w celu uchwycenia recepcji, sposobów i kierunku rozwoju myśli Leona Wielkiego. Będzie to również miejsce na wskazanie nowych elementów

---

⁸⁷ Zob. B. Częsz, *Metodologia patrologii – patrystyki*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2 (2007), s. 67.

doktrynalnych i instytucjonalnych w interesującym nas temacie w stosunku do czasów Leona Wielkiego oraz na próbę dokonania ich oceny w świetle doktryny Papieża z V wieku.

ROZDZIAŁ I

PODMIOTY AUTORYTETU DOKTRYNALNEGO W KOŚCIELE WEDŁUG LEONA WIELKIEGO I ICH RELACJE

Pierwszym krokiem w procesie rozwiązywania postawionego problemu pracy będzie uważne przeanalizowanie treści dzieł Leona Wielkiego, czyli mów i listów pod kątem zagadnienia autorytetu doktrynalnego w Kościele. Konieczne będzie również przesłedzenie w tym zakresie całokształtu działań naszego Autora podczas pełnienia przez niego urzędu Następcy św. Piotra. Będziemy przy tym zwracać uwagę na integralną doktrynę eklezjologiczną Leona i jej wnętrzu sytuować szczegółową kwestię eklezjalnego autorytetu doktrynalnego. Systematyzacja wyników naszych poszukiwań nastąpi w ujęciu podmiotowym. Zostanie zatem przedstawione nauczanie Leona Wielkiego na temat Biskupa Rzymu, a następnie kolegalności episkopatu wyrażającej się na soborach i synodach, po czym omówimy spojrzenie naszego Autora na zagadnienie relacji między prymatem a episkopatem.

1. Źródła teologii Leona Wielkiego

Zanim przejdziemy do analizy piśmiennictwa Leona Wielkiego w poszukiwaniu treści dotyczących naszego zagadnienia, istotne jest wskazanie źródeł, które zainspirowały myśl naszego Autora. To poszukiwanie nie jest zadaniem łatwym, gdyż wymaga specyficznego pogłębienia, które nie jest przedmiotem naszej pracy. Nie można jednak pominąć ważności teologicznej studium źródeł i dlatego należy przywołać podstawowe

informacje na ten temat⁸⁸. Znajomość źródeł i ich użycia posiada fundamentalne znaczenie zarówno dla zrozumienia myśli Leona, jak i dla poznania obszaru relacji kulturowych i teologicznych, które tworzą horyzont jego refleksji⁸⁹. Źródła te możemy podzielić na bezpośrednie i pośrednie.

Jeżeli chodzi o te ostatnie, to należy spojrzeć na kontekst historyczno-kulturowy, w którym wychowywał się i żył Leon. Papież odebrał wykształcenie w Rzymie, który posiadał bogatą tradycję intelektualną i przez niego samego został nazwany „*Roma magistra*”⁹⁰. W pismach Leona można odkryć tradycyjną umysłowość rzymską⁹¹. Ujawnia się ona w języku, który na tle dzieł pozostałych łacińskich Ojców Kościoła jest najbardziej zbliżony do wzorców klasycznych⁹².

Wykształcenie, jakie odebrał Leon było retoryczne i prawnicze, zgodnie z obowiązującym wówczas systemem edukacji. Wyborną znajomość obu tych dyscyplin przez Papieża daje się wyczuć przy lekturze jego pism. Retoryka u Rzymian cieszyła się wyjątkowym uznaniem, a w przypadku Leona najpierw otworzyła drogę do działalności publicznej, następnie umożliwiła podjęcie delikatnych misji dyplomatycznych, a w końcu zabłysnęła w jego działalności duszpasterskiej i piśmienniczej jako Biskupa Rzymu⁹³. Ważne znaczenie ma nastawienie prawnicze Leona, którego Cz. Bartnik nazywa „pierwszym wielkim jurystą na tronie apostoelskim, znacznie przewyższającym swoim poprzedników”⁹⁴.

U Papieża widać również znajomość klasycznych systemów filozoficznych: neoplatonizmu, stoicyzmu i arystotelizmu oraz historii wykładanej w szkole łacińskiej.

Jeżeli chodzi o formację *stricte* teologiczną, to należy przypuszczać, że zdobył ją po ukończeniu studiów świeckich, co było powszechną praktyką w przypadku Rzymian wstępujących do stanu duchownego. Ówczesny Rzym był nie tylko ośrodkiem

---

⁸⁸ Wnikliwej analizy źródeł, z których korzystał Leon Wielki, dokonał Cz. S. Bartnik w *Teologia historii według Leona Wielkiego*, dz. cyt., s. 25-44.

⁸⁹ Zob. M. B. de Soos, *Le mystère liturgique d'après saint Léon le Grand*, Münster Westfalen 1958, s. 7.

⁹⁰ *Tract. LXXXII*, 1: CCL 138, s. 509.

⁹¹ J. Oroz Reta, *San León Magno, Papa de la Romanidad*, dz. cyt., s. 163nn.; G. Zannoni, *De romanitate S. Leonis Magni*, *Latinitas* 12 (1964), s. 180-188.

⁹² M. Plezia, *Leon Wielki i jego mowy*, dz. cyt. s. 4.

⁹³ Na temat retoryki w teologii Leona zob. M. Ronconi, „*A maiestate humilitas*”. *Il rilievo della retorica nella teologia di Leone Magno*, Roma 2005.

⁹⁴ Cz. S. Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, dz. cyt., s. 27; zob. S. Pietrini, *Religio e ius romanum nell'epistolario di Leone Magno*, Milano 2002; H. M. Klinkenberg, *Leo der Grosse. Römischer Primat und Reichskirchenrecht*, dz. cyt., s. 151.

administracji kościelnej, lecz także ośrodkiem teologicznym, w którym ukształtowała się doktryna o katedrze Piotra⁹⁵. Choć Kościół Rzymu nie wydał teologów najwyższej klasy, to jednak stał się miejscem, do którego odwoływały się Kościoły lokalne. Wieczne Miasto potrafiło skorzystać i zasymilować osiągnięcia różnych znaczących ośrodków teologicznych: Aleksandrii, Antiochii, Kościołów afrykańskich, kapadockich i galijskich⁹⁶.

Pomocą w studiowaniu teologii były biblioteki kościelne, w tym odrębna biblioteka papieska wraz z archiwum, która pod koniec IV w. znajdowała się w pałacu papieskim na Lateranie⁹⁷. Zawierała ona dzieła Ojców Kościoła i innych pisarzy kościelnych, z których korzystał Leon. Należy tu wymienić pisma Orygenesza, Bazylego Wielkiego, Euzebiusza z Cezarei, Grzegorza z Nazjanzu, Jana Chryzostoma, Teodoretę z Cyru, Atanazego Wielkiego, Cyryla z Aleksandrii, Teofila z Aleksandrii, Hilarego z Poitiers, Ambrożego z Mediolanu, Augustyna z Hippony i Prospera z Akwitanii⁹⁸.

Z kolei archiwum papieskie zawierało tradycję doktrynalną i prawną Stolicy Apostolskiej w postaci listów i ustaw, sporządzanych i wydawanych przez kolejnych biskupów Rzymu i jego otoczenie. Dla Leona Wielkiego tradycja prawa Stolicy Apostolskiej należała do „*traditio veteris instituti*”⁹⁹. Leon Wielki chętnie nawiązywał do ustawodawstwa swoich poprzedników¹⁰⁰, a niektórych (Syrycjusz, zm. 399; Innocenty I, zm. 414) wymieniał z imienia¹⁰¹.

Poszukiwanie bezpośrednich źródeł teologicznych myśli Leona jest w pewien sposób ułatwione przez niego samego. Papież bowiem prezentuje w sposób ciągły odwoływanie się do autorytetu Pisma świętego, Ojców i symbolu wiary. Te trzy źródła – autorytety najbardziej zaważyły na teologicznej świadomości Papieża¹⁰².

---

⁹⁵ Zob. prace na ten temat: P. Batiffol, *Cathedra Petri. Etudes d'histoire ancienne de l'Église*, Paris 1938; H. Marot, *Les conciles romains des IV et V siècles et le développement de la primauté*, Istina, 4 (1957), s. 435nn; M. Maccarone, *Cathedra Petri und die Idee der Entwicklung des päpstlichen Primats von 2. bis 4. Jahrhundert*, Saeculum 13 (1962), s. 278-292; J. Pałucki, *Ubi Petrus ibi Ecclesia. Prymat Piotrowy i synody fundamentem jedności Kościoła*, Lublin 2009, s. 35-58.

⁹⁶ Zob. Leone Magno, *Lettere dogmatiche. Traduzione, introduzione e note a cura di Giulio Trettel*, Roma 1993 (*Collana dei testi patristici* 109), s. 19.

⁹⁷ Zob. W. A. Arendt, *Leo der Grosse und seine Zeit*, Mainz 1835, s. 459nn; J. B. de Rossi, *De origine, historia, indicibus scrinii et bibliothecae Sedis Apostolicae*, Romae 1886, s. XXVnn.

⁹⁸ Zob. Cz. S. Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, dz. cyt., s. 20.

⁹⁹ *Ep.* 6: ST 23, s. 56, w. 88.

¹⁰⁰ „(...) omnis decretalia constituta (...) omnium decessorum nostrorum” (*Ep.* 4, 5: PL 54, 614A); „(...) apostolicae sedis statuta praecessorum nostrorum nostraque decreta (...)” (*Ep.* 12, 5: PL 54, 652A, 661C).

¹⁰¹ *Ep.* 4, 5: PL 54, 614A; *Ep.* 6: ST 23, s. 54, w. 23.

¹⁰² Zob. Cz. S. Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, dz. cyt., s. 44; omówienie tych trzech źródeł jako kryterium ortodoksji znajduje się w pracach L. Casuli: *Leone Magno. Il conflitto tra ortodossia*

To właśnie Rzym był miejscem urzędowego ustalenia kanonu Pisma świętego, który Leon wciąż przywołuje dla potwierdzenia swoich tez¹⁰³. W listach i mowach Papieża obecne są liczne cytaty biblijne, jak również ogólne odwołania się do Biblii jako fundamentu autentycznej doktryny katolickiej. Dzieje się tak, ponieważ „*nullum in divinis litteris esse mendacium*”¹⁰⁴, ale, co więcej „*unde cum indubitabilem optineat auctoritatem sacra narratio, adnitendum nobis est, auxiliante Domino, ut perspicuum habeat intellegentia quo notum fecit historia*”¹⁰⁵.

Autorytet Pisma św. stał się pewnym punktem odniesienia dla rozwiązania kontrowersyjnych problemów, z którymi zwracano się do Papieża. Odwołuje się do niego zarówno w przypadku kwestii jurydyczno-sakramentalnych powiązanych z praktyką liturgiczną, jak i problemów doktrynalnych, zwłaszcza na polu chrystologii¹⁰⁶ i eklezjologii, w tym interesującego nas zagadnienia prymatu Piotra¹⁰⁷ i autorytetu biskupów.

Rzym był również miejscem, gdzie Leon zetknął się ze źródłem teologicznym, który nazywa *scientia et doctrina patrum*¹⁰⁸. Wyróżnia wschodnich i zachodnich¹⁰⁹ Ojców Kościoła¹¹⁰, a według kryterium językowego greckich i łacińskich¹¹¹.

Autorytet Ojców opiera się przede wszystkim na ich decydującej roli w przekazie wiary, jej obronie i wyjaśnianiu¹¹². Wpisując się w praktykę swoich czasów Leon Wielki jest wyrazistym przedstawicielem metody teologicznej, którą można nazwać „argumentacją patrystyczną”¹¹³. Odwołuje się często do autorytetu Ojców jako wiernych

---

ed eresia nel quinto secolo, dz. cyt., s. 71-79 oraz *La cristologia di San Leone Magno. Il fondamento dottrinale e soteriologico*, dz. cyt., s. 173-190.

¹⁰³ Na temat użycia Pisma św. w przepowiadaniu Leona zob. A. Lauras, *Saint Léon le Grand et l'Écriture sainte*, StPatr VI (1962), s. 127-140.

¹⁰⁴ *Tract.* 66, 1: CCL 138A, s. 400, 8.

¹⁰⁵ *Tract.* LII, 1: CCL 138A, s. 307, 6-9.

¹⁰⁶ L. Casula, *La cristologia di San Leone Magno. Il fondamento dottrinale e soteriologico*, dz. cyt., s. 175.

¹⁰⁷ Leon stwierdza, że doktryna prymatu pochodzi „ex evangelico et apostolico fonte” (*Ep.* 162, 3: ST s. 167, w. 78; por. PL 54, 1145B).

¹⁰⁸ *Ep.* 69: ACO II, 4, s. 30, w. 34

¹⁰⁹ *Ep.* 130: ST 20, s. 139, w. 33; *Ep.* 142: ST 20, s. 147, w. 17.

¹¹⁰ Na temat terminu „Ojcowie Kościoła” i jego rozwoju, zwłaszcza w V w. zob. E. Bellini, *I Padri nella tradizione cristiana*, Milano 1982; B. Studer, *La riflessione teologica nella Chiesa imperiale (sec. IV e V)*, Roma 1989, s. 187.

¹¹¹ *Ep.* 69: ACO II, 4, s. 30, w. 33.

¹¹² Zob. E. Bellini, *I Padri nella tradizione cristiana*, dz. cyt., s. 9.

¹¹³ Na temat „argumentacji patrystycznej” zob. B. Studer, *Argomentazione patristica*, w: NDPAC, I, kol. 497-503; idem, *La riflessione teologica nella Chiesa imperiale*, dz. cyt., s. 187; M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła. Podstawy wczesnochrześcijańskiej refleksji nad wiarą*, Kraków 2009, tłum. W. Szymona, s. 271-306.

interpretatorów nauczania biblijnego i pewnych strażników wiary apostołskiej¹¹⁴. Uważał ich decyzje za natchnione przez Ducha Świętego¹¹⁵ i uznawał ich dekryty jako ustanowione dla ludzkiego zbawienia¹¹⁶, co ma szczególne znaczenie dla naszego tematu autorytetu doktrynalnego papieża, soborów i synodów. Kwestia ta będzie przedmiotem analizy w dalszej części pracy. Ojcowie, których Leon darzył szczególną czcią¹¹⁷, byli dla niego pewnym i trwałym punktem odniesienia w wielorakich kwestiach teologicznych, jurydycznych, liturgicznych i duszpasterskich.

Zdecydowanie większe oddziaływanie na naukę Papieża mają Ojcowie zachodni niż wschodni, których dzieła mógł znać tylko z łacińskich tłumaczeń¹¹⁸. Widoczne są wpływy bliżej związanych z Rzymem: Hilarego z Poitiers¹¹⁹, Ambrożego¹²⁰ i Augustyna¹²¹, a także Chromacjusza z Akwilei¹²², Gaudencjusza, biskupa Brescii¹²³, Piotra Chryzologa, biskupa Rawenny¹²⁴. Można też mówić szerzej o wpływie poszczególnych ośrodków teologicznych, takich jak: Mediolan, Rawenna, Brescia w Italii czy Marsylia i Arles w Galii¹²⁵, w których żyli i działali Ojcowie Kościoła.

Innym źródłem teologicznym, do którego często odwołuje się Leon jest chrzcielne wyznanie wiary (symbol)¹²⁶. Papież sięga do symbolu przede wszystkim

---

¹¹⁴ Zob. A. Luras, *Saint Léon le Grand et la Tradition*, RSR 48 (1960), s. 172; C. Folsom, *The liturgical Preaching of St. Leo the Great*, Saint Meinrad, Indiana 1990, s. 102.

¹¹⁵ „Sanctorum Patrum canones Spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentia consecratos” (Ep 14, 2: PL 54, 672); „Spiritus sapientiae et intellectus (...) apostolos, et totius Ecclesiae erudit magistros” (Ep. 16, 2: PL 54, 698).

¹¹⁶ „Saluberrime a sanctis Patribus constitutum est” (Ep. 16, 7: PL 54, 702); „De conciliis (...) episcopalis non aliud indicimus quam sancti Patres salubriter ordinarunt” (Ep. 14, 7: PL 54, 673).

¹¹⁷ Świadczy o tym terminologia używana w odniesieniu do Ojców: „beati patres”; „venerabiles patres”; „venerandi patres”; „venerandae memoriae patres”; „sancti et venerabiles patres”; „sancti patres”.

¹¹⁸ Zob. Cz. S. Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, dz. cyt., s. 35.

¹¹⁹ Zob. A. Granata, *Note sulle fonti di S. Leone Magno*, RSCI 14 (1960), s. 276n.

¹²⁰ Zob. P. Hughes, *St. Ambrose and St. Leo the Great*, „The Tablet”, 176/7, XII (1940), s. 445-446.

¹²¹ Zob. M. Pellegrino, *L'influsso di S. Agostino su S. Leone Magno nei Sermoni sul Natale e sull'Epifania*, AnnPISSL 11 (1961), s. 101-132.

¹²² Zob. Leone Magno, *Lettere dogmatiche*, dz. cyt., s. 19.

¹²³ Zob. C. R. Norcock, *St. Gaudentius of Brescia and The Tome of St. Leo the Great*, JThS 15(1913) 14, s. 593-596.

¹²⁴ Piotr Chryzolog wspierał wyraźnie naukę rzymską o prymacie św. Piotra: „...quoniam beatus Petrus, qui in propria sede et vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem” (*San Pietro Crisologo, Sermoni, vol. 3*, red. G. Banterle, R. Benericetti, G. Biffi, G. Scimè, C. Truzzi, Roma-Milano 1996, s. 342). Zob. B. Kochaniewicz, *Teologia między Wschodem a Zachodem. Wybrane kwestie doktrynalne w kazaniach św. Piotra Chryzologa*, Poznań 2012, s. 28.

¹²⁵ Zob. Cz. S. Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, dz. cyt., s. 39-42.

¹²⁶ Zob. A. Luras, *Saint Léon le Grand et la Tradition*, dz. cyt., s. 179-183; C. Folsom, *The liturgical Preaching of St. Leo the Great*, dz. cyt., s. 98. Leon odwołuje się do antycznego Credo apostołskie, pochodzącego od Symbolu Rzymskiego. Na temat Symbolu Rzymskiego zob. J. N. D. Kelly, *I simboli di fede della chiesa antica. Nascita, evoluzione, uso del credo*, Napoli 1987, s. 99-128.

w walce z poglądami heretyckimi. W liście do Flawiana, pisze, że trzy stwierdzenia symbolu wiary niszczą wymysły niemal wszystkich heretyków¹²⁷. Według Leona wszystko, co sprzeciwia się „regule katolickiego i apostolskiego symbolu” należy uważać „za zgubne diabelstwo”¹²⁸.

Ponadto jako źródło teologii Leona Wielkiego należy przywołać liturgię rzymską, w której tworzeniu sam Papież brał czynny udział. Według badaczy myśl, język i terminologia wielu pism Leona ma swoje korzenie w rzymskiej tradycji liturgicznej¹²⁹.

Na ukształtowanie myśli teologicznej Leona miały wpływ także osoby, z którymi się spotykał osobiście czy korespondował, a także kontrowersje doktrynalne, które ówczesnie były niezwykle nasilone¹³⁰.

Dla naszego zagadnienia ma też szczególne znaczenie fakt, iż posługa Leona Wielkiego miała miejsce w Rzymie, gdzie znajduje się grób św. Piotra. W mowach Papieża często pojawia się wyrażenie „*apud beatum Petrum (praesentem) apostolum*”¹³¹, które dotyczy miejsca zgromadzeń liturgicznych na czuwania (*vigiliae*), które kończyły obchód dni kwartalnych związanych z postem (*quattro tempora*). W ten sposób Leon wskazywał swoim słuchaczom na wyjątkową obecność i bliskość Apostoła¹³², co mógł także uczynić, kiedy cytował I List św. Piotra¹³³. Świadczy o również o osobistej, głębokiej pobożności, jaką żywił Leon względem Księcia Apostołów.

---

¹²⁷ „(...) quibus tribus sententiis omnium fere haeticorum machinae destruuntur” (*Ep.* 38, 2: ST 9, s. 21, 14-15). Podobnie Papież pisze w jednym ze swoich listów do cesarzowej Pulcherii: „Siquidem ipsa catholici symboli brevis et perfecta confessione, quae XII apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa sit munitione caelesti, ut omnes haeticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari” (*Ep.* 31, 6: ST 15, s. 12, 80-84).

¹²⁸ „Nolite impias fabulas praeponere lucidissimae veritati, et quidquid contra regulam catholici et apostolici symboli aut legere, aut audire contigerit, id omnino mortiferum at diabolicum iudicate” (*Tract.* XXIV, 6: CCL 138, s. 115, 134-138).

¹²⁹ Y. M. Duval, *Sacramentum et Mysterium chez Saint Léon le Grand*, Lille 1959, s. 477n; A. P. Lang, *Anklänge an liturgische Texte in Epiphaniensermonen Leos des Grossen*, „*Sacris erudiri*” 10 (1958), s. 43nn; M. Mueller, *The Vacabulary of Pope St. Leo the Great*, dz. cyt., s. 242.

¹³⁰ Zob. Cz. S. Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, dz. cyt., s. 42-44; L. Casula, *Leone Magno...*, dz. cyt., s. 49.

¹³¹ *Tract.* XIII: CCL 138, s. 55, w. 21; *Tract.* XV, 2: CCL 138, s. 60, w. 60; *Tract.* XVI, 6: CCL 138, s. 66, w. 147; *Tract.* XLII, 6: CCL 138, s. 250, w. 254-260a; *Tract.* LXXVI, 9: CCL 138A, s. 486, w. 221-228; *Tract.* LXXVIII, 4: CCL 138A, s. 497, w. 57-60; *Tract.* LXXXI, 4: CCL 138A, s. 505, w. 50-54; *Tract.* LXXXVI, 2: CCL 138A, s. 541, w. 25-27; *Tract.* LXXXVIII, 5: CCL 138A, s. 550, w. 98-101; *Tract.* LXXXIX, 6: CCL 138A, s. 555, w. 97-99; *Tract.* XC, 4: CCL 138A, s. 563, w. 133. 139; *Tract.* 92, 4: CCL 138A, s. 572, w. 83-87; *Tract.* 94, 4: CCL 138A, s. 580, w. 75-78. Na temat postów i wigilii zob. V. De Rosa, *Il digiunio liturgico nei Sermoni di S. Leone Magno*, *AnnPISSL* 11 (1961), s. 51-60.

¹³² „Si autem hanc pietatis suae curam omni populo Dei, sicut credendum est, ubique praetendit, quanto magis nobis alumnis suis opem suam dignatur inpendere, apud quos in sacro beatae dormitionis thoro eadem qua praesedit carne requiescit?” (*Tract.* IV, 4: CCL 138, s. 21, w. 118-122).

¹³³ „Abstinate vos a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam, quemadmodum nos praesens beatus Apostolus suis, ut legimus, verbis hortatur” (*Tract.* XXXI, 3: CCL 138, s. 163-164, w. 62-65).

Wszystkie wymienione wyżej czynniki, czy to wprost czy pośrednio, wpłynęły na ukształtowanie się wyrazistej wizji teologicznej Leona. Analizą tej wizji odnośnie do autorytetu doktrynalnego w Kościele zajmiemy się obecnie, rozpoczynając ją od zaprezentowania poglądów Papieża na jego własny urząd Następcy św. Piotra.

2. Posłannictwo Biskupa Rzymu

W eklezjologii Leona Wielkiego Księżę Apostołów zajmuje szczególne miejsce. Dlatego analizę dzieł Autora rozpoczniemy od przedstawienia jego wizji teologicznej odnośnie do św. Piotra oraz Biskupa Rzymu. Na początku zostaną krótko przedstawione dotychczasowe wyniki badań w tym zakresie, następnie przejdziemy do omówienia źródeł nauki Papieża, po czym zajmiemy się bezpośrednią lekturą tych fragmentów dzieł Leona, które odnoszą się do interesującego nas zagadnienia zarówno w aspekcie teoretycznym jak i praktycznym, aby na zakończenie przedstawić w sposób możliwie syntetyczny myśl Autora w tejże materii.

W zgodnej opinii badaczy nauczanie Leona Wielkiego na temat roli św. Piotra i jego następcy w Kościele jest punktem szczytowym w rozwoju tego tematu w epoce patrystycznej¹³⁴. Ten wkład praktyczny i teoretyczny w umocnienie prymatu Stolicy Apostolskiej jest jednym z głównych powodów otrzymania przez Leona przydomka «Wielki»¹³⁵. Ponadto przez niektórych jest uważana za najlepsze opracowanie teologii prymatu¹³⁶. Różne są jednak wnioski wyciągane przez poszczególnych autorów w zależności od zastosowanej metodologii. Zdaniem Cz. Bartnika wielu badaczy sprowadziło rozumienie prymatu przez Leona „do samej idei biblijnej, jurydycznej czy administracyjnej”. On sam prezentuje stanowisko, iż idea prymatu wypracowana przez Leona Wielkiego jest „kategorią zbawczą (...), istotną strukturą chrześcijaństwa i siłą dziejową”¹³⁷. Ujmuje zatem prymat w sposób integralny w nurcie teologii historiozbawczej. Wśród autorów obcojęzycznych na uwagę zasługuje B. Studer, który dostrzega zarówno

---

¹³⁴ Zob. K. Schatz, *Der päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart*, Würzburg 1990, tłum. polskie: *Prymat papieski od początków do współczesności*, tłum. E. Marszał, J. Zakrzewski, Kraków 2004, s. 53; B. Studer, *Leone Magno*, dz. cyt., s. 574; B. Czesz, *Interpretacja prymatu Biskupa Rzymu u Ojców Kościoła*, w: *Wokół posługi Piotrowej ...*, red. A. Klupczyński, dz. cyt., s. 27; Cz. S. Bartnik, *Nauka Leona Wielkiego o prymacie Biskupa Rzymu*, dz. cyt., s. 312.

¹³⁵ Zob. B. Studer, *Leone Magno*, dz. cyt., s. 573.

¹³⁶ Takie stanowisko prezentuje m.in. Cz. S. Bartnik, *Nauka Leona Wielkiego o prymacie Biskupa Rzymu*, dz. cyt., s. 311.

¹³⁷ Cz. S. Bartnik, *Nauka Leona Wielkiego o prymacie Biskupa Rzymu*, dz. cyt., s. 321.

podstawy biblijne, silną refleksję chrystologiczną, jak również odwołanie się do kategorii polityczno-jurydycznych oraz filozoficznych¹³⁸. Zdecydowanym zwolennikiem idei prawnej prymatu jest W. Ullmann, który uważa, że Leon jest odpowiedzialny za rozwój teologii jurydycznej prymatu¹³⁹, a jego ideę naukę o prymacie Piotra nazywa „petrynologią”¹⁴⁰. M. Maccarone jest przekonany o kluczowym znaczeniu instytucji „*sedes apostolica*” / „*sedes Petri*” w doktrynie Leona, który – zdaniem badacza – doprowadził rozwijaną przez poprzednich papieży (od Damazego do Sykstusa III) eklezjologię Piotrową do najbogatszej i organicznej formy¹⁴¹. Nie zgadza się natomiast na nazywanie nauki Papieża „petrynologią”, gdyż takie postawienie sprawy izoluje ten temat z eklezjologii, wbrew samemu Leonowi¹⁴². Krytykuje on koncepcję mistyczno-personalistyczną prymatu Piotra¹⁴³ zaproponowaną przez G. Corti¹⁴⁴. Wtórzuje mu w tym B. Studer¹⁴⁵.

---

¹³⁸ Zob. B. Studer, *Leone Magno*, dz. cyt., s. 574.

¹³⁹ Zob. W. Ullmann, *Leo I and the Theme of papal primacy*, dz. cyt., zwłaszcza s. 33.

¹⁴⁰ Zob. W. Ullmann, *Gelasius I. (492-496). Das Papsttum an der Wende der Spätantike zum Mittelalter*, Stuttgart 1981, s. 61-87 („Die Petrinologie des Leos des Grosses”).

¹⁴¹ Zob. prace M. Maccarone: *Vicarius Christi. Storia del titolo papale*, Roma 1952, zwłaszcza s. 47-49; *La concezione di Roma città di Pietro e Paolo. Da Damaso a Leone I*, w: *Roma, Costantinopoli, Mosca. Atti del I Seminario internazionale di studi storici. Aspetti storico-religiosi e giuridici dell'idea di Roma. Tradizione e rivoluzioni, 21-23 aprile 1981. Napoli 1983 (Da Roma alla Terza Roma, Studi 1)*, s. 63-85; *Apostolicità, episcopato e primato di Pietro. Ricerche e testimonianze dal II al V secolo*, Roma 1976, s. 261-341; *San Pietro in rapporto a Cristo nelle più antiche testimonianze: Studi petriani*, red. S. Garofalo, M. Maccarone, J. Ruyschaert, P. Testini, Roma 1968; *La dottrina del primato papale dal IV all'VIII secolo nelle relazioni con le chiese occidentali*, w: *Le chiese nei regni dell'Europa occidentale e i loro rapporti con Roma sino all'800, Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo VII*, tomo II, Spoleto 1960, s. 633-742; «*Sedes apostolica – Vicarius Petri*». *La perpetuità del primato di Pietro nella sede e nel vescovo di Roma (secoli III-VIII)*, w: *Il primato del vescovo di Roma nel primo millennio. Ricerche e testimonianze (Atti del Symposium storico-teologico, Roma 9-13 ottobre 1989)*, red. M. Maccarone, Città del Vaticano 1991, s. 275-362, odnośnie do Leona Wielkiego zob. s. 317-327.

¹⁴² „Non condivido l'espressione petrinologia, che fa della dottrina di Leone una ideologia, e la isola dalla ecclesiologia entro la quale è posta da Leone stesso” («*Sedes apostolica – Vicarius Petri*», dz. cyt., s. 318).

¹⁴³ „Non si può parlare di «concezione mistico-personalistica», che farebbe del papa «uno strumento nelle mani di Pietro per *presenziare* e prolungare se stesso»” («*Sedes apostolica – Vicarius Petri*», dz. cyt., s. 319).

¹⁴⁴ Zob. G. Corti, *Pietro, fondamento e pastore perenne della Chiesa. Il pensiero di S. Leone Magno e del suo tempo*, dz. cyt. Według autora „Ci vollero quattro secoli buoni, perchè l'idea mistico-personalistica del primato di Pietro passasse dalla fase germinale dei testi neotestamentari a quella di pieno sviluppo e di chiara espressione. Questo primo ciclo storico si chiude con Leone Magno (440-461), primo sistematico espositore delle concezioni in parola” (s. 25). Zob. także: tenże, *Il papa vicario di Pietro. Contributo alla storia dell'idea papale, I, Dal Nuovo Testamento a Leone Magno*, Brescia 1966. Tezy postawione przez autora wzbudziły dyskusje, zob. V. Monachino, *La perennità del primo to di Pietro in uno studio recente*, „*Archivum Historiae Pontificiae*” 5 (1967), s. 325-339; tenże, *Un patrocinio speciale di S. Pietro*, Greg 49 (1968), s. 75-96.

¹⁴⁵ Zob. B. Studer, *Leone Magno*, dz. cyt., s. 574.

Różne rozłożenie akcentów, a czasem wręcz sprzeczne wnioski, do jakich doszli badacze studiujący myśl Leona dotyczącą prymatu każe spojrzeć krytycznie na ich osiągnięcia i dokonać nowego odczytania tekstów Papieża.

Po dokonaniem wcześniej zaprezentowaniu źródeł myśli Autora możemy rozpocząć lekturę jego dzieł, która umożliwi skonstruowanie teologicznej wizji misji św. Piotra oraz jego następców na stolicy w Rzymie. Najpierw zostaną przedstawione treści zawarte w mowach Papieża *In natale eiusdem*, a następnie w pozostałych pismach Autora.

29 września 440 r. Leon został wyświęcony na Biskupa Rzymu. Na zakończenie celebracji wygłosił krótką mowę. Co roku w tym dniu, wzorem swoich poprzedników¹⁴⁶, obchodził rocznicę tego wydarzenia (*natale*)¹⁴⁷. Z tej okazji zachowały się 4 mowy wygłoszone przez Papieża do zgromadzonego w bazylice św. Piotra duchowieństwa i wiernych¹⁴⁸. Utrzymane są w tonie radości i wdzięczności Biskupa Rzymu wobec Chrystusa i św. Piotra¹⁴⁹. To przede wszystkim tutaj zostały wyartykułowane podstawowe założenia doktryny prymacjalnej Leona. Należy przy tym podkreślić liturgiczny i eklezjologiczny kontekst wygłoszenia tych mów: wokół Biskupa Rzymu, przy grobie św. Piotra, gromadzi się duchowieństwo, w tym biskupi z rzymskiej prowincji kościelnej zwołani na synod i lud Wiecznego Miasta.

Mowa I¹⁵⁰, wygłoszona na zakończenie uroczystości święceń biskupich, jest najkrótsza ze wszystkich. Posiada ona wybitnie dziękczynny charakter. Papież przywołuje słowa psalmów (Ps 144, 21; Ps 135, 5. 23; Ps 115, 12), aby złożyć chwałę Bogu za Jego dobrodziejstwa. Zwracając się do zgromadzonych, dziękuje „za to, że tak życzliwą cieszę się u was oceną”¹⁵¹ i prosi jednocześnie o modlitwę w swojej intencji. Programem posługi papieskiej Leona są słowa modlitwy arcykapłańskiej Chrystusa: „Ojcie święty, zachowaj w imię Twoje tych, których mi dałeś, aby byli jedno” (J 17, 11)¹⁵², a życzeniem

---

¹⁴⁶ Zwyczaj ten z pewnością był w użyciu za pontyfikatu Damazego I: „(...) episcopis Italiae (...) quos etiam ad natale suum solemniter invitasset et nonnulli convenissent (...)” (*Epistulae Imperatorum Pontificum aliorum inde ab a. CCCLXVII usque ad a. DLIII datae Avellana quae dicitur Collectio. Pars I: Prolegomena. Epistulae I-CIV*, ed. O. Günther, CSEL 35, Pragae-Vindobonae-Lipsiae 1895, c. 13, s. 4).

¹⁴⁷ Zob. E. Engelhofer, hasło: *Geburstag*, DNP 4 (1998), s. 843-845.

¹⁴⁸ Zob. CCL 138, s. XIV-CLXXVI, odnośnie do datacji mów CLXXXVII-CLXXXVIII; SC 200, s. 18-21.

¹⁴⁹ „Digne et pie de ipsius constitutione gaudeamus” (*Tract. III, 2: CCL 138, s. 11, w. 37f*); *Tract. I: CCL 138, s. 5, w. 1-5; Tract. II, 1: CCL 138, s. 7, w. 4f; Tract. III, 1: CCL 138, s. 10, w. 1-4; Tract. IV, 1, 4: CCL 138, s.16, w. 4f. s. 20-21, w. 106-110; Tract. 5, 1: CCL 138, s. 22, w. 2-11*).

¹⁵⁰ *Tract. I: CCL 138, s. 5-6*.

¹⁵¹ Tamże, s. 5., w. 10-11.

¹⁵² Tamże, s. 6, w. 22-23.

„nieustanny postęp wasz w drodze do zbawienia” i „dobre czyny”¹⁵³, przez co Papież ma nadzieję na osiągnięcie zbawienia w dniu sądu ostatecznego. Brak w tej mowie bezpośredniego wyłożenia teologii prymacjalnej, choć możemy zauważyć pewną terminologię, która będzie powracać w następnych tekstach Leona. Chodzi mianowicie o wyrażenia *pontificis*¹⁵⁴, *pastoralis sollicitudo*¹⁵⁵, *sacerdotium*¹⁵⁶, które odnoszą się do piastowanego przez Papieża urzędu.

W Mowie II¹⁵⁷, wygłoszonej w pierwszą rocznicę swojego wyboru, Papież wyraża swoją wdzięczność i radość za otrzymany przed rokiem dar, podkreślając swoją niegodność i brak zasług, ale akcentuje swój związek z Chrystusem jako tym, który go wspiera wykonywaniu urzędu¹⁵⁸. Następnie pojawia się odwołanie do św. Piotra, który otacza opieką zebranych w celu oddania mu czci¹⁵⁹. W najważniejszym dla naszego zagadnienia fragmencie mowy czytamy: „Z radością stwierdza on [św. Piotr – przyp. aut.] w następcach swego wysokiego urzędu trwanie tego, co Chrystus Pan ustanowił. Pochwala przepiękny całego Kościoła węzeł tej miłości, która na Piotra stolicy widzi Piotra, i w przywiązaniu do takiego pasterza, choćby w najbardziej nierównym jego spadkobiercy, nie stygnie”¹⁶⁰. Są tu wyrażone dwie istotne kwestie: Boskie ustanowienie prymatu Piotra (*dominicae institutionis*) i jego przechodniość na następców Apostoła na rzymskiej stolicy (*in Petri sede Petrum*). Ponadto pojawia się termin techniczny „spadkobierca” (*haeres*) na oznaczenie każdorazowego biskupa Wiecznego Miasta,

---

¹⁵³ Tamże, w. 23. 26.

¹⁵⁴ Tamże, s. 5, w. 5.

¹⁵⁵ Tamże, s. 5, w. 14.

¹⁵⁶ Tamże, s. 6, 25.

¹⁵⁷ *Tract. II: CCL 138, s. 7-9.*

¹⁵⁸ „Honorabilem mihi, dilectissimi, hodiernum diem fecit divina dignatio, quae dum humilitatem meam in summum gradum provehit, quo neminem quorum sperneret, demonstavit. Unde etsi necessarium est trepidare de merito, religio sum tamen est gaudere de dono, quoniam qui mihi honoris est auctor, ipse est administrationis adiutor, et ne sub magnitudine gratiae succumbat infirmus, dabit virtutem, qui contulit dignitatem. Recurrente igitur per suum ordinem die quo me Dominus episcopalis officii voluit habere principium, vera mihi in gloriam Dei est causa laetandi, qui mihi, ut *multum* a me diligeretur, *multa dimisit*, et ut mirabilem faceret gratiam suam, in eum munera sua contulit, in quo meritorum suffragia non invenit” (*Tract. II, 1: CCL 138, s. 7, w. 1-13*).

¹⁵⁹ „Nec dubito abundatiore nos hodie divinae praesentiae gratia visitari, quando simul adsunt et uno lumine micant tot speciosissima tabernacula Dei, tot membra excellentissima corporis Christi. Nec abest, ut confido, ab hoc coetu etiam beatissimi Petri apostoli pia dignatio et fida dilectio, neque devotionem vestram ille deseruit, cuius vos reverentia congregavit” (*Tract. II, 2: CCL 138, s. 8, w. 29-35*).

¹⁶⁰ „De vestro itaque et ipse gaudet affectu et in consortibus honoris sui observantiam dominicae institutionis amplectitur, probans ordinatissimam totius Ecclesiae caritatem quae in Petri sede Petrum suscipit et a tanti amore pastoris nec in persona tam inparis tepescit haeredis” (*Tract. II, 2: CCL 138, s. 8, w. 35-39*).

zapożyczony z tradycji prawa rzymskiego, do którego Leon będzie jeszcze powracał w innych swoich dziełach¹⁶¹.

Mowa III¹⁶², wygłoszona 29 września 443 roku, prezentuje pogłębienie poruszonej dotychczas tematyki. Na początku Leon wyraża swoją słabość wobec powagi piastowanego urzędu, ale pociesza go ufność pokładana w Panu, który w nim działa¹⁶³. Następnie mówi o kapłaństwie Chrystusa ustanowionym „według porządku Melchizedeka”, które trwa w Kościele i staje się udziałem wybranych i przygotowanych przez Ducha Świętego pasterzy¹⁶⁴. W dalszym wywodzie Papież podkreśla stałe czuwanie Chrystusa „nad umiłowaną owczarnią”, który „dał nam też ostoję w Opcie Piotrowej”, stanowiącej „niewzruszony fundament dla całego Kościoła”, po czym przechodzi do wyłożenia Boskiego ustanowienia prymatu Piotra, odwołując się do wydarzenia pod Cezareą Filipową (Mt 16, 13-19)¹⁶⁵. Papież akcentuje trwałość i niezmienność Bożego postanowienia odnośnie do Piotra: „Wiecznotrwała bowiem jest owa wiara w księciu apostołów pochwalona: trwa, w co Piotr uwierzył w Chrystusie, trwa też, co Chrystus ustanowił w Piotrze”¹⁶⁶ oraz „Trwa zatem, co wieczna zarządziła prawda: Piotr święty, w granitowej utwierdzonej mocy, steru Kościoła nie wypuszcza z dłoni. Na czoło innych przez Pana wysunięty, nazwany «Opoką», ogłoszony «fundamentem», mianowany «klucznikiem niebios», postawiony sędzią trybunału, co wydaje wyroki, wiążące i rozwiązujące nawet na żywot wieczny, tyle otrzymuje nazw tajemniczych, aby z samej ich symboliki można

---

¹⁶¹ Termin „haeres” dla niektórych badaczy stał się kluczowym w wyjaśnianiu przez Leona procesu przejścia prymatu z Piotra na papieża. Zob. W. Ullmann, *Leo I and the Theme of papal primacy*, dz. cyt., zwłaszcza s. 29-35; tenże, *Gelasius I*, dz. cyt., s. 61-87 („*Die Petrinologie des Leos des Grosses*”); K. Baus, E. Ewig, *Volume II. Epoca dei concili. IV-V secolo*, w: *Storia della Chiesa*, red. H. Jedin, Milano 1977, s. 288-294 („*Lo sviluppo del primato romano – papa Leone I Magno*”); K. S. Frank, *Manuale di storia della Chiesa antica*, Città del Vaticano 2000, s. 357-358 („*Leone Magno: l’erede di san Pietro*”); inaczej patrzy na tę sprawę M. Maccarone, «*Sedes apostolica – Vicarius Petri*», dz. cyt., s. 318.

¹⁶² *Tract. III*: CCL 138, s. 10-15.

¹⁶³ Tamże, s. 10, w. 1-12.

¹⁶⁴ „Ipsa enim de quo prophetae dictum est: *Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*, hoc est, *non secundum ordinem Aaron*, cuius sacerdotium per propaginem sui seminis currens, temporalis ministerii fuit et cum veteris Testamenti lege cessavit, sed *secundum ordinem Melchisedech*, in quo aeterni Pontificis forma praecessit. Et dum qui bus parentibus sit editus non refertur, ille in eo intelligitur ostendi, *cuius generatio non potest enarrari*. Denique cum huius divini Sacerdotii sacramentum etiam ad humanas pervenit functiones, non per generationum tramitem curritur, nec quod caro et sanguis creavit eligitur, sed cessante privilegio patrum et familiarum ordine praetermissio, eos rectores Ecclesia accipit, quos sanctus Spiritus praeparavit, ut in populo adoptionis Dei, cuius universitas *sacerdotalis* atque *regalis* est, non praerogativa terrenae originis obtineat unctioem, sed dignatio caelestis gratiae gignat antistitem” (*Tract. III*, 1: CCL 138, s. 10-11, w. 14-30).

¹⁶⁵ *Tract. III*, 1: CCL 138, s. 11-12, w. 31-57.

¹⁶⁶ „Soliditas enim illius fidei, quae in apostolorum principe est laudata, perpetuat, et sicut permanent quod in Christo Petrus credidit, ita permanent quod in petro Christus instituit” (*Tract. II*, 2: CCL 138, s. 12, w. 44-47).

było poznać, jak ścisły związek łączy go z Chrystusem”¹⁶⁷. Leon wyjaśnia również, jak dokonuje się wykonywanie urzędu Piotrowego w Kościele: „Jeszcze pełniej i potężniej piastuje on swój urząd obecnie. Wszystkie części swego zadania i swej pieczy wykonywa w tym i przez tego, który go wyróżnił. Cokolwiek zatem my dobrze wykonamy lub rozstrzygniemy, cokolwiek u miłosiernego Boga wybłagamy, wszystko sprowadzać powinniśmy do działania i zasługi Piotra. Jego władza żyje nadal w jego stolicy, jego autorytet nad nią się unosi”¹⁶⁸. Papież zaznacza, że wiara Piotra jest wiecznotrwała i niezniszczalna¹⁶⁹. W ostatniej części mowy Leon wyjaśnia istotę obchodu liturgicznego, w którym uczestniczą zebrani: jest „rozumnym hołdem, gdy w mojej niskiej osobie widzi się i cześć tego, który łączy w sobie troski wszystkich pasterzów z pieczę nad powierzonymi sobie owcami, i który nawet w niegodnym następcy nic ze swojej godności nie traci. Stąd tak miła dla mnie i cenna obecność tutaj czcigodnych braci i współkapłanów tylko bardziej świętą i miłą Bogu się stanie, gdy racząc brać udział w tym nabożeństwie, poświęcą je przede wszystkim temu, o kim wiedzą, że nie tylko tej stolicy pierwszym wodzem, ale wszystkich biskupów jest «prymasem». Gdy więc my wobec waszych Świątobliwości wygłaszamy upomnienia, wierzcie, że to on do was mówi przez usta nasze. Jego miłością tchną nasze zachęty i nic innego jeno jego naukę głosimy, kiedy zaklinamy was, abyście przepasawszy biodra umysłu waszego prowadzili życie czyste i trzeźwe, w bojaźni Bożej, aby duch wasz nie ulegał pożądliwościom ciała zapominając o swej kierowniczej roli”¹⁷⁰.

---

¹⁶⁷ „Manet ergo dispositio veritatis, et beatus petrus in accepta fortitudine perseverans suscepta Ecclesiae gubernacula non relinquit. Sic enim prae ceteris ordinatus, ut dum petra dicitur, dum fundamentum pronuntiat, dum regni caelorum ianitor constituitur, dum ligandorum solvendorumque arbiter, mansura etiam in caelis iudiciorum suorum definitio, praeficitur, quia ipsi cum Christo esset societas, per ipsa appellationum eius mysteria nosceremus” (*Tract. III, 3: CCL 138, s. 12, w. 58-65*).

¹⁶⁸ „Qui nunc plenius et potentius ea qui sibi commissa sunt peragit, et omnes partes officiorum atque curarum in ipso et cum ipso per quem est glorificatus, exsequitur. Si quid itaque a nobis recte agitur recteque decernitur, si quid a misericordia Dei quotidianis supplicationibus obtinetur, illius est operum atque meritum, cuius in sede vivit potestas, excellit auctoritas” (*Tract. III, 3: CCL 138, s. 12-13, w. 65-71*). W tym fragmencie pojawia się termin techniczny *auctoritas* (autorytet), który pochodzi z prawa rzymskiego, a do języka kościelnego został wprowadzony w czasach Tertuliana w odniesieniu do Pisma św. i Kościoła. Leon używa go również dla zaznaczenia szczególnej roli Piotra i jego następców. Zob. *Auctoritas*, w: *Reallexikon für Antike und Christentum*, t. I, red. T. Klauser, Stuttgart 1950, s. 902-909.

¹⁶⁹ *Tract. III, 1: CCL 138, s. 13, w. 71-82*.

¹⁷⁰ „His igitur modis, dilectissimi, rationabili obsequio celebratur hodierna festivitas, ut in persona humilitatis meae ille intellegatur, ille honoretur, in quo et omnium pastorum sollicitudo cum commendatarum sibi ovium custodia perseverat, et cuius dignitas etiam in indigno herede non deficit. Unde venerabilium quoque fratrum et consacerdotum meorum desiderata mihi et honoranda praesentia hinc sacratio est atque devotior, si pietatem huius officii quo adesse dignati sunt, ei principaliter deferent quem non solum huius sedis praesulem sed et omnium episcoporum noverunt esse primate. Cum ergo cohortationes nostras auribus vestrae sanctitatis adhibemus, ipsum vobis cuius vice fungimur, loqui credite, quia et illius vos affectu monemus et non aliud vobis quam quod docuit praedicamus, obsecrantes ut *succinti lumbos mentis vestrae castam et sobriam vitam in Dei timore ducatis, nec concupiscentiis carnis mens principatus sui oblita consentiat*” (*Tract. III, 4: CCL 138, s. 13-14, w. 83-99*).

Z przytoczonych fragmentów mowy Leona wyłania się obraz dobrze przemyślanej teologii prymatu Piotra i jego spadkobiercy, oparty na fundamencie biblijnym, który zostaje pogłębiony poprzez ukazanie zależności między Chrystusem, Piotrem i Papieżem. Nacisk zostaje położony na Boskim wyborze Piotra przez Chrystusa i powierzeniu mu szczególnej misji, która aktualizuje się w każdym z jego spadkobierców na rzymskiej stolicy biskupiej. Papież, budując taką koncepcję prymatu, korzysta z terminologii prawniczej. Pojawia się także pierwsze odniesienie do autorytetu doktrynalnego Biskupa Rzymu i to w kontekście kolegialnym, do czego wrócimy w dalszej części pracy.

W Mowie IV¹⁷¹, która została wygłoszona 29 września 444 roku, papież przypomina zebranemu duchowieństwu i wiernym, że kapłaństwo na mocy wiary i chrztu jest dobrem wspólnym, które zostało ustanowione również na sposób hierarchiczny, dlatego wszyscy mają powód do radości i świętowania rocznicy konsekracji swojego biskupa¹⁷². Następnie zostaje uwypuklona niepowtarzalna rola Piotra w historii zbawienia: „Uczestnicząc tedy, najmilsi, w jednym zadaniu, mamy powód do wspólnej radości. Lepiej się on nam jednak uwydatni, gdy odwróćcie uwagę od mojej niskiej osoby, a skierujecie ją ku chwale świętego Piotra Apostoła. Pożyteczniej to będzie i godniej dzień dzisiejszy poświęcić czci jego przede wszystkim. Na niego z samego źródła błogosławieństw tyle spłynęło. Wiele z nich on sam tylko otrzymał, inne na nikogo nie przeszły bez jego udziału”¹⁷³. Widzimy tu Piotra jako narzędzie łaski w ręku Chrystusa. Dalej papież mówi, że taka była wola Boża, mimo tajemnicy Wcielenia: „A jednak spośród świata całego wybiera Pan Bóg Piotra i stawia go na czele wszystkich powołanych narodów, wszystkich Apostołów, wszystkich Ojców Kościoła. Stąd, chociaż wśród ludu Bożego wielu jest kapłanów i pasterzy, wszystkimi jednak istotnie rządzi Piotr, tak jak zasadniczo kieruje nimi Chrystus. Wielki zatem, najmilsi, i przedziwny udział w swojej władzy raczył dać Bóg temu mężowi. Jeżeli zaś i inni książęta Kościoła mieli z nim wspólnie coś z niej otrzymać, to wszystko, co im udzielił, przez niego otrzymali”¹⁷⁴. Z wywodu Leona zatem wynika,

---

¹⁷¹ *Tract. IV*: CCL 138, s. 16-21.

¹⁷² Tamże, s. 16-17, w. 1-31.

¹⁷³ „Cum itaque, dilectissimi, de consortio istius muneris magna nobis materia sit communium gaudiorum, verior tamen nobis et excellentior erit causa laetandi, si non in nostrae humilitatis consideratione remoremmini, cum multo utilius multoque dignius ad beatissimi Petri apostoli gloriam contemplandam aciem mentis attollere, et hunc diem in illius potissimum veneratione celebrare, qui ab ipso omnium charismatum fonte tam copiosis est rigationibus inundatus, ut cum multa solus acceperit, nihil in quemquam sine ipsius participatione transierit” (*Tract. IV*, 2: CCL 138, s. 17, w. 32-41).

¹⁷⁴ „Et tamen de toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi et omnibus apostolis cunctisque Ecclesiae Patribus praeponatur, ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. Magnum et mirabile,

że poprzez Piotra wszyscy pozostali pasterze Kościoła otrzymują swoją władzę. To stwierdzenie jest argumentowane odwołaniem do klasycznych tekstów biblijnych o prymacie (Mt 16,18-19; Łk 22,31-32; J 21,15-19). Najpierw, jak w poprzedniej mowie, do ewangelicznego opisu wyznania Piotra pod Cezareą Filipową i odpowiedzi nań Jezusa: „«A ja tobie powiadam», mówi dalej, co się wykłada: jak mój ojciec objawił ci moje bóstwo, tak i ja daję ci poznać twoje wyniesienie - «iżes ty jest opoka», tzn. jam ci wprowadzie sam jest opoką niewzruszoną, jam «kamieniem węgielnym, co czyni oboje jednym», jam fundamentem, poza którym «nikt innego nie może założyć», ale także i ty jesteś opoką, ponieważ moją władzą jesteś ugruntowany, a przez to uczestniczysz w mojej własnej mocy”¹⁷⁵. Interesująca jest egzegeza słów Mt 16, 19: „Co prawda prawo używania tej władzy przeszło i na innych Apostołów, co prawda ustanowienie, zawarte w tym powiedzeniu, rozszerzyło się na wszystkich ksiąząt Kościoła, nie bez powodu jednak jednemu w szczególności powierza się to, co ma być udziałem wszystkich. Dlatego Piotr osobno tę władzę otrzymuje, ponieważ wszyscy inni dzierżący władzę w Kościele, na wzór Piotra mają rządzić. Ten przywilej Piotra trwa, gdziekolwiek według jego poczucia sprawiedliwości wydaje się wyroki”¹⁷⁶. Piotr jest zatem z Bożego ustanowienia wzorem sprawowania władzy w Kościele. Następnie Leon komentuje scenę opisaną w Łk 22, 31-32: „Jednak szczególniejszą opieką otacza Pan Piotra, i dla Piotra modli się o wiarę, jako że pewniejsza będzie postawa innych, gdy wódz zachowa niezłomną odwagę. W Piotrze zatem doznaje umocnienia męstwo wszystkich, a pomoc łaski Bożej w takim idzie porządku, że moc dana przez Chrystusa Piotrowi, przez Piotra udziela się Apostołom”¹⁷⁷. Wreszcie Papież powołuje się na trzeci tekst prymacjalny (J 21,15-19), dziękując Chrystusowi, „że tak wielką dał mu [Piotrowi – przyp. aut.] władzę, uczyniwszy go głową

---

dilectissimi, huic viro consortium potentiae suae tribuit divina dignatio, et si quid cum eo commune ceteris voluit esse principibus, numquam nisi per ipsum dedit quidquid aliis non negavit” (*Tract. IV, 2: CCL 138, s. 18, w. 47-55*).

¹⁷⁵ „*Et ego, inquit, dico tibi, hoc est, sicut tibi Pater meus manifestavit divinitatem meam, ita et ego tibi facio excellentiam tuam. Quia tu es Petrus, id est, cum ego sim inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utraque unum, ego fundamentum praeter quod nemo potest aliud ponere, tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quae mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia*” (*Tract. IV, 2: CCL 138, s. 18-19, w. 66-73*).

¹⁷⁶ „*Transivit quidem etiam in alios apostolos ius istius potestatis, et ad omnes Ecclesiae principes decreti huius constitutio commevit, sed non frustra uni commendatur, quod omnibus intimetur. Petro enim ideo hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiae rectoribus petri forma proponitur. manet ergo petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur aequitate iudicium*” (*Tract. IV, 3: CCL 138, s. 19, w. 83-89*).

¹⁷⁷ „*(...) et tamen specialis a Domino Petri cura suscipitur et pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit. in Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinae gratiae ita ordinatur auxilium, ut firmitas quae per Christum petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur*” (*Tract. IV, 3: CCL 138, s. 20, w. 99-104*).

Kościola. Jeżeli i za naszych czasów my dobrze coś czynimy i dobrze zarządzamy, przypisać to należy działaniu i kierownictwu tego, (...) komu po zmartwychwstaniu swoim Pan na trzykrotne wyznanie niezmiennej miłości trzykrotnie na serce położył mistyczne powołanie: «Paś owce moje». Czyni to i teraz bez wątpienia Piotr św. i jako gorliwy pasterz spełnia rozkazanie Pańskie, umacnia nas swymi napomnieniami i nie ustaje modlić się za nas, abyśmy żadnym pokusom nie dali się zwyciężyć¹⁷⁸. W zakończeniu mowy powraca myśl o stałej opiece Księcia Apostołów nad całym Kościołem, a szczególnie nad Rzymem, gdzie znajduje się jego grób¹⁷⁹.

Teologia prymatu Piotra zaprezentowana w powyższej mowie ma mocny fundament biblijny, a jednocześnie opiera się na prawdzie o *communio sanctorum* zaaplikowanej do św. Piotra, który żyje i działa w Kościele, wspierając swojego następcę na rzymskiej stolicy biskupiej. Jednocześnie została ona włączona w refleksję nad całością episkopatu, którego władza również ma swoje odniesienie do Księcia Apostołów pozostającego pierwotnym wzorem jej sprawowania w Kościele.

Mowa 5¹⁸⁰, której rok wygłoszenia nie jest dokładnie znany (po 445?), podaje jako motyw przewodni zgromadzenia liturgicznego myśl o nieustannej obecności Chrystusa w Kościele: „On dzierży w swym ręku i stopnie urzędów i momenty czasów (...) Raczy On pasterzować miłościwie nie tylko owcom swoim, ale też ich pasterzom (...). Przebywa tedy najmilsi, pośrodku wiernych Jezus Chrystus i panuje (...) jako Najwyższy Kapłan w gronie swoich biskupów mieszka (...). Wszak On jest prawdziwym i wiecznym Najwyższym Kapłanem, a rządy jego ani podlegać zmianie, ani końca mieć nie mogą (...) Boć wyznajemy szczerze i zgodnie z prawdą, że wszystko, co dobre w poczynaniach naszych, sprawia Chrystus. Nie w nas się chlubimy, boć nic czynić bez Niego nie możemy, ale w Nim; On jest naszą możliwością¹⁸¹. Ta myśl dodaje otuchy Papieżowi

---

¹⁷⁸ „(...) quod tantam potentiam dedit ei quem totius Ecclesiae principem fecit, ut si quid etiam nostris temporibus recte per nos agitur recteque disponitur, illius operibus, illius sit gubernaculis deputandum, (...) cui post resurrectionem suam Dominus ad trinam aeterni amoris professionem mystica insinuatione ter dixit: *Pasce oves meas*. Quod nunc quoque proculdubio facit et mandatum Domini pius pastor exsequitur, confirmans nos cohortationibus suis et pro nobis orare non cessans, ut nulla temptatione superemur” (*Tract. IV, 4: CCL 138, s. 20-21, w. 108-118*).

¹⁷⁹ *Tract. IV, 4: CCL 138, s. 21, w. 118-125*.

¹⁸⁰ *Tract. 5: CCL 138, s. 22-25*.

¹⁸¹ „(...) in cuius manu et gradus officiorum et momenta sunt temporum (...) non solum custos ovium, sed ipsorum etiam pastor esse pastorum (...). Adest igitur, dilectissimi, quod non temere sed fideliter confitemur, in medio credentium Dominus Iesus Christus (...) non deest tamen Pontifex summus a suorum congregatione pontificum (...). Ipse est enim verus et aeternus Antistes, cuius administratio nec commutationem potest habere nec finem. (...) pie et veraciter confitemur, quod opus ministerii nostri, in omnibus quae recte agimus, Christus exsequitur, et non nobis, qui *sine illo nihil possumus*, sed in ipso, qui possibilitas nostra est, gloriamur” (*Tract. 5: CCL 138, s. 22-25, w. 14-15. 39-40. 49-50. 56-58. 73-76*).

świadomemu wagi zadań, jakie przed nim stoją: „Co prawda taka jest dola wszystkich kapłanów; o ileż bardziej jednak ja odczuwam jej ciężar i więzy. Dla mnie sam ogrom podjętego zadania jest tak często kamieniem obrazy. Wszyscy inni pasterze swojej tylko części owczarni obowiązani są przewodniczyć, wiedząc, że ponoszą odpowiedzialność za powierzone sobie owce; my jednak dzielimy troski ich wszystkich i nie masz, w czym urzędowaniu my nie mielibyśmy swojej znoonej części. Pod skrzydła Stolicy Piotrowej cały świat się garnie i pieczy nad powszechnym Kościołem, jemu na serce przez Pana położonej, i od nas się domaga. Tym więcej przeto odczuwamy trudności zadania, im większe wobec wszystkich mamy powinności”¹⁸². Jako drugi motyw celebracji Leon podaje „godność, nie tylko apostolską, ale i biskupią św. Piotra; a ten nie przestaje rozta-
czać opieki nad stolicą swoją w nieustannej łączności z Wiecznym Kapłanem. Owa moc, którą z Opoki – Chrystusa sam, opoką uczyniony, otrzymał, przechodzi w dziedzictwie i na jego spadkobierców. Wszędzie, gdzie tylko w jakiejś mierze ona się ukaże, ujawnia się potęga Najwyższego Pasterza”¹⁸³. Mamy tu wyjaśnienie kontynuacji prymatu w biskupach rzymskich, a jednocześnie ponowne stwierdzenie stałej obecności św. Piotra w Kościele. Ta myśl powraca w zakończeniu mowy: „(...) przeświadczeni jesteśmy, że pierwszy nasz wódz i poprzednik wspiera nas swoją modlitwą i zasługami. Namacalne często mamy dowody, że to on przewodniczy naszym zbawiennym poczynaniom i sprawiedliwym sądom. Chociaż w naszym dzisiaj jest ręką prawo związywania i rozwiązywania, to jednak Piotr św. i grzesznikowi do pokuty, i jednajacemu się do łaski wskazuje drogę”¹⁸⁴.

Uroczystość świętych apostołów Piotra i Pawła była dla Leona drugą doroczną liturgiczną okazją do zaprezentowania nauki o prymacie Piotra i jego następcy, jak

---

¹⁸² „Quae conditio si omnes sacerdotes generaliter tenet, quanto magis nos et onerat et obstringit, quibus ipsa suscepti operis magnitudo creberrima est offensionis occasio. Quamvis enim singuli quique pastores speciali sollicitudine gregibus suis praesint, sciantque se pro commissis sibi ovibus *reddituros* esse *rationem*, nobis tamen cum omnibus cura communis est, neque cuiusquam amministratio non nostri laboris est portio, ut dum ad beati apostoli Petri sedem ex toto orbe concurritur, et illa universalis Ecclesiae a Domino eidem commendata dilectio etiam ex nostra dispensatione deponitur, tanto amplius nobis instare oneris sentiamus, quanto cunctis maiora debemus” (*Tract. 5, 2: CCL 138, s. 22-23, w. 24-34*).

¹⁸³ „(...) non solum apostolica sed etiam episcopalis beatissimi dignitas Petri, qui sedi suae praeesse non desinit et indeficiens obtinet cum aeterno Sacerdote consortium. Soliditas enim illa quam de petra Christo etiam ipse *petra* factus accepit, in suos quoque se transfundit haeredes, et ubicumque aliquid ostenditur firmitatis, non dubie apparet fortitudo pastoris” (*Tract. 5, 4: CCL 138, s. 24, w. 77-83*).

¹⁸⁴ „(...) agnoscimus nos praesulis nostri meritis et precibus adiuvare, et documentis frerquentibus experimur ipsum salubribus consiliis, ipsum aequis praesidere iudiciis, ut manente apud nos iure ligandi atque solvendi, per moderamen beatissimi Petri et condemnatus ad paenitentiam et reconciliatus ad veniam” (*Tract. 5, 5: CCL 138, s. 24-25, w. 99-101*).

również do przedstawienia godności i nowej roli Rzymu, jaką wyznaczył mu Bóg. Zachowały się dwie mowy na ten dzień (*In natale apostolorum*)¹⁸⁵.

Mowa LXXXII¹⁸⁶, wygłoszona 29 czerwca 441 r., zawiera pochwałę Rzymu, który dzięki świętym apostołom Piotrowi i Pawłowi „stał się narodem świętym, rodzajem wybranym, miastem kapłańskim, a przez świętą Stolicę Piotrową – głową świata”¹⁸⁷. Papież przedstawia historię Wiecznego Miasta jako element planów Bożej Opatrzności¹⁸⁸. Szczególna rola przypadła św. Piotrowi: „ (...) księżę apostołów, przeznaczony został dla głównej twierdzy rzymskiego imperium (...). I owocności tedy działania pewien i długowieczności swojej świadom szedłeś zatknąć zwycięski znak Chrystusowego krzyża na twierdzy rzymskiego świata, dokąd z przeznaczeń Bożych poprzedzały cię i dostojęństwo władzy i chwała cierpienia”¹⁸⁹.

Wygłoszona dwa lata później Mowa LXXXIII¹⁹⁰ zawiera myśli znane już z Mowy III i IV, a ponadto podkreśla kilkakrotnie pierwszeństwo św. Piotra w gronie apostoelskim i jego posłannictwo w Kościele powszechnym i rzymskim: „Albowiem Jednorodzony Syn Boga Ojca, a nasz Pan, Jezus Chrystus, chcąc do nas wprowadzić tajemnice swego dzieła zbawczego i swojej Boskości, raczył dać miastu naszemu św. Piotra, pierwszego wśród apostołów na Najwyższego Pasterza”¹⁹¹.

Zgodnie z Leonową teologią prymatu, która bardzo mocno wiąże papieża ze św. Piotrem i Chrystusem, autorytet doktrynalny Biskupa Rzymu pochodzi od Księcia Apostołów, a przez niego od Boga. Najbardziej dobitne świadectwo takiego myślenia znajdziemy w Mowie 62 (*de passione Domini*), w której Papież przedstawia Piotra jako gwaranta autentycznej wiary w Chrystusa, prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka. Autor zaznacza, że takie wyznanie wiary złożył Piotr pod Cezarą Filipową oświecony Duchem Bożym: „Dlatego słusznie bł. Piotr apostoł uzyskał pochwałę od Pana za to, że

---

¹⁸⁵ Na temat tych mów zob. CCL 138, s. 506-507.

¹⁸⁶ *Tract. LXXXII*: CCL 138, s. 508-518.

¹⁸⁷ „(...) ut *gens sancta, populus electus, civitas sacerdotalis et regia*, per sacram beatam Petri sedem caput totius orbis effecta” (*Tract. LXXXII*, 1: CCL 138, s. 509, w. 25-26).

¹⁸⁸ Szerzej na ten temat zob. Cz. S. Bartnik, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, dz. cyt., s. 157-176.

¹⁸⁹ „(...) apostolici ordinis princeps, ad arcem Romani destinatur imperii (...) nec aut dubius de proventu operis, aut de spatio tuae ignarus aetatis, tropeum crucis Christi Romanis arcibus inferebas, quo te divinis dispensationibus anteibant et honor potestatis et gloria passionis” (*Tract. LXXXII*, 3. 5: CCL 138, s. 512. 515, w. 69-70. 123-126).

¹⁹⁰ *Tract. LXXXIII*: CCL 138, s. 519-522.

¹⁹¹ „(...) quia unigenitus Patris Filius, Dominus noster, Iesus Christus ad insinuanda nobis dispensatione et Divinitatis suae mysteria, apostolici ordinis primum huic civitati dignatus est praerogare” (*Tract. LXXXIII*, 1: CCL 138, s. 519, w. 2-5).

wyznał to zjednoczenie. Kiedy mianowicie Chrystus zapytał, za kogo mają Go uczniowie, Piotr sprzedając pośpiesznie odpowiedzi wszystkich innych, rzekł: «Tyś jest Chrystus, Syn Boga żywego». A objawiły mu to oczywiście nie krew i ciało, bo raczej tylko zaćmić mogły wzrok ducha, jeno sam Duch Ojca; on to działał w sercu wierzącego ucznia. W ten sposób, ten, co był powołany do rządzenia całym Kościołem, naprzód sam uczył się tego, czego miał innych nauczać¹⁹². Według Leona Piotr w Bożym planie został wybrany i przygotowany do pełnienia najwyższej funkcji nauczycielskiej w Kościele, składając jako pierwszy wyznanie wiary, którą później miał głosić i bronić.

W pozostałych mowach nie znajdziemy obszerniejszych fragmentów poświęconych św. Piotrowi w interesującym nas kontekście¹⁹³. Dość często natomiast w zakończeniach mów pojawiają się krótkie zaproszenia do celebracji wigilii „*apud beatissimum Petrum apostolum*”, wskazując na osobisty kult Papieża względem Apostoła, o czym już była mowa przy omawianiu źródeł nauki Leona.

Listy Papieża stanowią odzwierciedlenie jego aktywności pasterskiej, a zatem mają inny charakter niż mowy, które charakteryzuje kontekst liturgiczny i parenetyczny. Jednakże i w tych pismach możemy odnaleźć teologię prymacjalną, która nie różni się od zaprezentowanej powyżej.

W liście do Anastazego, wikariusza apostolskiego Illirii, Leon przypomina o aurytetycie Piotra i swoim, w których imieniu występuje adresat listu wypełniając powierzony przez Papieża urząd¹⁹⁴.

Interweniując w sprawie Hilarego, biskupa Arles, który nadużywał swojej władzy, Leon w liście skierowanym do całego episkopatu prowincji Vienne przypomina o fundamencie jedności Kościoła, jakim jest Piotr z ustanowienia Chrystusa¹⁹⁵.

---

¹⁹² „Merito beatus Petrus apostolus in huius unitatis confessione laudatus est, qui, cum Dominus quid de ipso discipuli intellegent scrutaretur, omnium celerrime ora praeveniens, *Tu es*, inquit, *Christus Filius Dei vivi*. Quod utique non revelante vidit carne nec sanguine, quorum obiectu interiores oculi poterant impediri, sed ipso Spiritu Patris in corde operante credentis, ut ad regimen totius Ecclesiae praeparatus, primum disceret quod doceret” (*Tract.* 62, 2: CCL 138, s. 377-378, w. 39-46).

¹⁹³ Na temat apostoła Piotra w Mowach *de passione Domini* zob. S. Tori, *I personaggi e gli avvenimenti della passione di Cristo nei Sermoni „de passione Domini” di Leone Magno*, Bologna 2012, s. 117-126.

¹⁹⁴ „Quanta fraternitati tuae a beatissimi Petri apostoli auctoritate sint commissa, et qualia etiam nostro favore tibi sint credita, si vera ratione ponderares” (*Ep.* 14: PL 54, 668A).

¹⁹⁵ „Huius muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro, apostolorum omnium summo, principaliter collocavit, et ab ipso, quasi quodam capite dona sua velit in corpus omne manere, ut exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuerit a Petri soliditate recedere” (*Ep.* 10: PL 54, 629 A).

Leon, jako spadkobierca Piotra, jest świadom swojej szczególnej misji strzeżenia depozytu wiary przed herezjami, które wstrząsają Kościołem¹⁹⁶. Ta misja wyraża się w technicznym terminie *praedicare*¹⁹⁷. Papież używał go w swoich pismach dla zaznaczenia ciągłości przepowiadania wiary od czasów apostoelskich do dnia obecnego¹⁹⁸. Ta katolicka wiara, która została przekazana Leonowi przez Ducha Świętego za pomocą świętych Ojców od Apostołów jest wolna od wszelkiego błędu¹⁹⁹. W sensie praktycznym to przepowiadanie przez Papieża wiary katolickiej i apostoelskiej dokonowało się w ramach celebracji liturgicznych w ciągu całego roku, czego pomnikiem są mowy Leona.

Papież w swojej spuściźnie literackiej podkreśla również fakt, iż Kościół rzymski jest uprzywilejowanym miejscem Tradycji apostoelskiej²⁰⁰. Zawdzięcza to przepowiadaniu św. Piotra, podobnie jak Kościół antiocheński²⁰¹. Odnosząc się do zwyczajów Kościoła w Aleksandrii, Leon pisze, iż jest niemożliwe, by św. Marek, uczeń św. Piotra

---

¹⁹⁶ „Memor enim sum me sub illius nomine ecclesiae praesidere, cuius a domino Jesu Christo est glorificata confessio et eius fides omnes quidem haereses destruit, sed maxime impietatem praesentis erroris expugnat, et intellego mihi aliud non licere quam ut omnes conatus meos ei causae in qua universalis ecclesiae salus infestatur, impendam” (*Ep.* 61: ACO II, 4, s. 28, w. 27-31).

¹⁹⁷ „Quamvis enim sciam clementiam tuam (...) sincerissimam de abundantia spiritus sancti hausisse doctrinam, officii mei est et patefacere quod intelligis et praedicare quod credis” (*Ep.* 165: ST 9, s. 44, w. 1. 4-7). Zob. H.-J. Sieben, *Zur Entwicklung der Konzilsidee*, dz. cyt. 378.

¹⁹⁸ „(...) praeter eos qui sunt domini sacerdotes nullus sibi docendi et praedicandi ius audeat vindicare” (*Ep.* 119: ACO II, 4, s. 74, w. 35-36); „(...) sanctorum patrum nostrorum (...) quid ecclesiis praedicaverint” (*Ep.* 88: ACO II, 4, s. 30, w. 37 – s. 31, w. 1); „(...) per omnes mundi partes in quibus domini evangelium praedicatur” (*Ep.* 79: ACO II, 4, s. 37, w. 34); „ecclesiasticam pacem quae non nisi unitate praedicationis evangelicae custoditur” (*Ep.* 115: ST 20, s. 120, w. 8-9); „sicut accepimus praedicamus” (*Ep.* 102: ST 20, s. 118, w. 52-53); „ea, quae a sede apostolica sunt praedicata” (*Ep.* 156: ACO II, 4, s. 104, w. 6); „cum inspirata tibi divinitus fide etiam nostram praedicationem unitam esse cognoscis, nec in aliquo nos ab evangelica apostolicaque doctrina vel a catholicae professionis symbolo discrepare” (*Ep.* 165: ST 9, s. 57, w. 166-168); „quaedam nos aliter intelligere quam a me sunt praedicata” (*Ep.* 124: ACO II, 4, s. 159, w. 5-6); „praedicatio nostra” (*Ep.* 109: ACO II, 4, s. 137, w. 39).

¹⁹⁹ „(...) catholica fides quam instruente nos spiritu dei per sanctos patres a beatis apostolis didicimus et docemus, neutrum sibi misceri permittit errorem” (*Ep.* 89: ACO II, 4, s. 47, w. 28-30).

²⁰⁰ W liście do cesarza po „zbójcekim” soborze w Efezie (449 r.) Leon pisze o swoich legatach: „quod nostri ab apostolica sede directi adeo impium et catholicae fidei contrarium esse viderunt, ut ad consentiendum nulla potuerint oppressione compelli constanterque in eadem synodo, ut decuit, fuerint protestati nequaquam id quod constituebatur, sedem apostolicam recepturam, quoniam re vera omne Christianae fidei sacramentum (...) excinditur, nisi hoc scelentissimum facinus, quod cuncta sacrilegia excedit, aboletur” (*Ep.* 44: ACO II, 4, 20, 7-11); bardzo wyraźnie na temat autorytetu doktrynalnego Stolicy Apostolskiej Papież wypowiada się w liście 43: „olim et ab initio in conciliis celebratis tantam nos percepimus a beato Petro apostolorum principe fiduciam, ut habeamus auctoritatem ad veritatem pro nostra pace defendendam, quatenus nulli liceat sic eam munitam in aliquo commovere, dum repente laesio removetur” (*Ep.* 43: ACO II, 4, s. 26, w. 8-11).

²⁰¹ W liście do Maksyma, biskupa Antiochii, Leon pisze: „Et ideo, frater carissime, oportet dilectionem tuam toto corde perspicere cuius ecclesiae te dominus voluerit praesidere, et eius meminisse doctrinae quam paecipuus apostolorum omnium beatissimus Petrus per totum quidem mundum uniformi praedicatione, sed speciali magisterio in Antiochena et in Romana urbe fundavit, ut illum in suae glorificationis domicilio praeeminentem ea intellegas reposcere instituta quae tradidit, sicut ab ipsa quam confessus est veritate suscepit” (*Ep.* 119: ACO II, 4, s. 73, w. 11-17).

i pierwszy biskup aleksandryjski, zatwierdził inne reguły Tradycji, niż te, które otrzymał od swojego mistrza²⁰². Dzięki asystencji Ducha Świętego Rzym nigdy nie splamił się żadną herezją²⁰³. Ze Stolicą Piotra w sprawach wiary muszą się zgadzać wszystkie członki Ciała Chrystusa, jakim jest Kościół²⁰⁴.

Określając swoją funkcję nauczycielską, Leon zwraca uwagę na światło Ducha Świętego, które mu towarzyszy: „My zatem, najmilsi, posiadając taki schron i warownię prawdy wśród niebezpieczeństw pobłądzenia, my, wykształceni nie na słowach ludzkiej mądrości, ale nauką Ducha Świętego oświeceni, wierzymy w to, o czym pouczeni zostaliśmy, w co i sami wierzymy i innym głosimy (...)”²⁰⁵, wskazując jednocześnie na proces przekazu nieskażonej wiary, w którym uczestniczy.

Najbardziej dobitnym świadectwem wykonywania urzędu nauczycielskiego przez Leona jest słynny *Tomus ad Flavianum* z 13 czerwca 449 roku²⁰⁶, który został powszechnie uznany za syntetyczne ujęcie doktryny chrystologicznej Papieża zawartej w mowach i listach, a zarazem jego najważniejsze dzieło²⁰⁷. Jeszcze przed akceptacją Listu 28 przez adresata i sobór w Chalcedonie jego znaczenie wzrasta poprzez fakt, iż Leon sam wielokrotnie odsyła do jego treści²⁰⁸. Jako swoją powinność Papież deklaruje wierność wierze apostołskiej i jej nauczanie²⁰⁹. Jest wiara starożytna, jedna, przekazana

---

²⁰² „Cum enim beatissimus Petrus apostolicum a domino acceperit principatum et Romana ecclesia in eius permaneat institutis, nefas est credere quod sanctus discipulus eius Marcus qui Alexandrinam primus ecclesiam gubernavit, aliis regulis traditionum suarum decreta firmaverit: cum sine dubio de eodem fonte gratiae unus spiritus et discipuli fuerit et magistri, nec aliud ordinatus credere potuerit, quam quod ab ordinatore suscepit. Non ergo patimur, ut cum unius nos esse corporis et fidei fateamur, in aliquo discrepemus; et alia doctoris, alia discipuli instituta videantur” (*Ep.* 9: praef. PL 54, 625 A).

²⁰³ „Nemo vestrum efficitur huius laudis alienus, ut quos per tot saecula docente spiritu sancto haeresis nulla violavit, ne Eutychie quidem impietatis possint maculare contagia” (*Tract.* 96, 3: PL 54, 468 B).

²⁰⁴ „Unde gloriamur in domino cum propheta cantantes: *adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit caelum et terram*; qui nullum nos in nostris fratribus detrimentum sustinere permisit, sed quae nostro prius ministerio definierat, universae fraternitatis inretractabili firmavit assensu, ut vere a se prodisse ostenderet quod prius a prima omnium sede formatum totius Christiani orbis iudicium recepisset, ut in hoc quoque capiti membra concordent” (*Ep.* 120: ACO II, 4, 78, 22-27).

²⁰⁵ „Habenters itaque, dilectissimi, inter pericula erroris praesida veritatis, et non humane sapientiae verbis, sed doctrina spiritus sancti eruditi, quod didicimus credimus, quod credimus praedicamus (...)” (*Tract.* 62, 2: CCL 138, s. 377-378, w. 39-46).

²⁰⁶ Chodzi o List 28, który papież przesłał Flawianowi, patriarsze Konstantynopola w odniesieniu do sprawy Eutychesa. Tekst krytyczny *Ep.* 28: ST 9; tekst łacińsko-polski: DSP I, s. 196-213.

²⁰⁷ Szerokiego i najnowszego omówienia zawartości Listu 28 wraz z licznymi odniesieniami bibliograficznymi dokonał L. Casula, *La cristologia di san Leone Magno*, dz. cyt., s. 87-130. Zob. M. Pyc, „*Tomus ad Flavianum*” *Leona Wielkiego świadectwem papieskiego autorytetu w Kościele V wieku*, dz. cyt., s. 31-39.

²⁰⁸ Zob. *Ep.* 30: ST 15, IV, s. 7, w. 46-49; *Ep.* 31: ST 15, IVb, s. 13, w. 92-94; *Ep.* 32: ST 15, IX, s. 22, w. 24-29.

²⁰⁹ „A me autem atque ab omnibus catholicis sacerdotibus quae evangelicae atque apostolicae fidei pietas defendantur, satis plene ac lucide litteris meis (...) reseratur est nec ambigi potest hoc nos purissime credere, hoc constanter asserere quod etiam venerandi patres quondam apud Nicaeam congregati secundum

w sposób Boski, której Leon niezmiennie się trzyma i przepowiada²¹⁰. Papież używa terminu technicznego *regula fidei*²¹¹, którego początki sięgają Ireneusza z Lyonu²¹². Leon przypomina, że obowiązkiem biskupa jest nie nauczać niczego nowego, lecz przekazywać to, czego jednomyślnie nauczali Ojcowie²¹³. Papież widzi swoje nauczanie zawarte w *Tomus ad Flavianum* jako pochodzące ze źródła ewangelicznego i apostołskiego²¹⁴. Stanowczo twierdzi, że jest ono jasne i wystarczające, dlatego nie wymaga żadnych dalszych komentarzy, a wszystkie inne pisma papieskie są z nim zgodne²¹⁵. W pismach Leona widoczny jest wyraźny nacisk na tożsamość treści papieskiego nauczania z Tradycją apostołską. Wydaje się, że nasz Autor stawia pisma Ojców i swój list na tym samym

---

fidem symboli credendum et confitendum sacratissima auctoritate sanxerunt” (*Ep.* 54: ACO II, 4, s. 11, w. 15-21); „(...) cum secundum evangelicas auctoritates, secundum propheticas voces apostolicamque doctrinam plenissime et lucidissime per litteras, quas ad beatae memoriae Flavianum episcopum misimus, fuerit declaratum, quae sit de sacramento incarnationis Domini nostri Jesu Christi pia et sincera confessio” (*Ep.* 93: ACO II, 4, s. 52, w. 16-19).

²¹⁰ „(...) ad fratrem nostrum Flavianum sufficientia pro qualitate causae scripta direxi, quibus et vestra dilectio et ecclesia universa cognoscat de antiqua et singulari fide (...) quid divinitus traditum tenemus et quid incommutabiliter praedicemus” (*Ep.* 34: ACO II, 4, s. 16, w. 34 – s.17, w. 2).

²¹¹ „(...) in nullo discedens ab eius fidei regula quae evidenter a nostris vestrisque est defensa maioribus” (*Ep.* 129: ST 20, s. 141, w. 37-38).

²¹² Na temat pojęcia, treści i funkcji *regula fidei* zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 203-210.

²¹³ „Plebem autem et clerum omnemque fraternitatem ita debet diligentia tua ad profectum fidei cohortari ut nihil te novum docere demonstres, sed ea omnium insinuare pectoribus quae venerandae memoriae patres consona praedicatione docuerunt, cum quibus in omnibus nostra concordat epistula. Hoc autem non solum tuis verbis, sed et ipsa praecedentium expositionum recitatione monstrandum est, ut plebis dei noverit ea sibi praesenti doctrina insinuari quae patres et acceperunt a praecedentibus suis et posteris tradiderunt. Unde lectis primitus praedictorum sacerdotum assertionibus tunc demum mea quoque scripta recitentur, ut aures fidelium probent non aliud nos quam quod a maioribus accepimus praedicare et qui ad haec discernenda minus exercitatos habeant sensus, ex patrum saltim litteris discant quam antiquum hoc malum sit quod nunc (...) damnavimus (*Ep.* 129: ST 20, s. 141-142, w. 48-64); „(...) eorum, quorum in ecclesia dei apostolica fuit et clara doctrina, auctoritatibus instruantur, ut de incarnatione verbi dei hoc nos credere, quod illi credidere cognoscant” (*Ep.* 139: ACO II, 4, s. 93, w. 19-21).

²¹⁴ „Miror sane calumniantium vanitati aliquid adhuc in epistula mea, quae universo mundo placuit, obscurum videri, et de ea putent apertius exponendum, cum illius praedicationis tam plana et solida sit assertio, ut nihil recipiat vel in sensu vel in sermone novitatis, quia quidquid tunc a nobis scriptum est, ex apostolica et evangelica probatur sumptum esse doctrina” (*Ep.* 152: ACO II, 4, s. 99, w. 18-22); „Quorum merito fraternitati tuae displicet obduratio, et laudabiliter eam doctrinam quae a beatis apostolis et sanctis patribus in nos manavit amplecteris. Non enim novae praedicationis est epistula mea, qua ad relationem sanctae memoriae Flaviani contra Eutychem de domini nostri Jesu Christi incarnatione respondi, in nullo discedens ab eius fidei regula, quae evidenter a nostris vestrisque est defensa maioribus” (*Ep.* 129: ST 20, s. 141, w. 32-38).

²¹⁵ „Quamvis enim epistula mea ad sanctae memoriae Flavianum episcopum data sibi ad manifestationem sui ipsa sufficiat neque in aliquo aut purgationis aut expositionis indigeat, et alia tamen cum eadem mea scripta concordant, in quibus similiter praedicationis meae sensus in aperto est” (*Ep.* 124: ACO II, 4, 159, 10-14); „Ut autem pietas tua cum venerabilium patrum praedicationibus nos concordare cognoscat, aliquantas eorum sententias huic credidi subiciendas esse sermoni, quibus, si dignaberis, recensitis non aliud nos praedicare reperies quam quod sancti patres nostri toto orbe docuerunt, neque quemquam ab illis nisi solos impios haereticos discrepare” (*Ep.* 165: ST 9, s. 57, w. 162-165).

poziomie²¹⁶. W ten sposób Papież wskazuje, że – choć jest w pełni świadomy swojego autorytetu nauczycielskiego w Kościele – to jednak nie podaje reguły wiary jedynie na podstawie swej własnej powagi. Także dla niego *regula fidei* jest ostatecznym punktem odniesienia dla doktryny i przepowiadania wiary oraz kryterium przy rozstrzygnięciu ortodoksji bądź heterodoksji danych poglądów teologicznych.

Leon bardzo troszczył się o szerokie rozpowszechnienie i właściwe rozumienie *Tomus ad Flavianum*, dlatego polecił jego przetłumaczenie na język grecki i publiczne odczytywanie duchowieństwu i wiernym w Aleksandrii, aby uciąć wszelkie wątpliwości co do autentycznej nauki wiary i zabezpieczyć wiernych przed popadnięciem w błędne nauki²¹⁷. To działanie naszego Autora można porównać do współczesnej praktyki wydawania encyklik przez papieży, które są tłumaczone na wiele języków i docierają do wiernych Kościoła na całym świecie. Leon pragnął, aby wszyscy okazali się wiernymi uczniami Stolicy Apostolskiej.

Leon posiadał silną świadomość swojego autorytetu nauczycielskiego oraz odpowiedzialności za cały Kościół (*Ecclesia universalis*) w kwestii czystości wiary, czemu często dawał wyraz w korespondencji²¹⁸. Jeżeli zaś na biskupie Rzymu spoczywa odpowiedzialność za zachowanie nieskażonej wiary, to do jego obowiązków należy również interwencja w sprawie potępień doktrynalnych przeciwko biskupom lub innym duchownym dokonanych przez synody lub sobory. Historia przekazała cztery takie apelacje²¹⁹

---

²¹⁶ „Haec autem veritas quantis et novi et veteri testamenti auctoritatibus declaretur, pro antiquitate sacerdotii tui evidenter agnoscis, cum fides patrum et scripta mea ad sanctae memoriae Flavianum data, quorum mentionem ipse fecisti, adiecta universalis synodi confirmatione sufficiant (Ep. 139: ST 20, s. 137, w. 72-77).

²¹⁷ „(...) obsecro venerabilem clementiam vestram ut eandem epistulam per fratrem meum Iulianum episcopum, vel eos quod idoneos ad hoc opus pietas vestra delegerit, in Graecum sermonem iubeatis integre diligenterque translata, per idoneum perlatores sub vestri signaculi inpressione deferri, tradendam iudicibus Alexandrinis, qui eam clero et plebi ipsius civitatis cum praedictorum episcoporum praedicationibus quibus et mea scripta consentiunt faciant recitari, ut agnoscant se fallacium hominum fraude ulterius decipi non debere, et probentur apostolicae sedis sinceri esse discipuli” (Ep. 130: ST 20, s. 139-140, w. 52-61); „(...) ut eandem epistulam meam quam in omnibus apostolicae concordare doctrinae consonantia maiorum exempla testantur, diligenti interpretatione ex Latino in Graecum transferre digneris, quam gloriosissimus et fidelissimus princeps ad Alexandrinos iudices, sicut poposci, sub signaculi sui inpressione transmittat, christianae plebi in ecclesia recitandam, cum praedicationibus sanctorum virorum qui ipsi ecclesiae praefuerunt, quo facilius hi qui ignoranter fluctuare dicuntur, veritate conperta pravis persuasionibus in errorem ulterius non trahantur” (Ep. 131: ST 20, s. 143-144, w. 15-24).

²¹⁸ „(...) auctoritate nostra” (Ep. 23: ST 15, s. 3, w. 32); „(...) quantam curam Ecclesiae universalis habeamus. Pro cuius purissima fide studiosius defendenda vestram quoque devotionem oportet laborum nostrorum esse consortem” (Ep. 75: ST 15, s. 56, w. 8-11)

²¹⁹ Prawo odwołania się jakiegokolwiek biskupa do Rzymu zostało usankcjonowane prawnie przez synod w Sardyce (343-344) w kanonie 3 (ActaSyn I, s. 148-148*).

(*appellationes*) do Leona Wielkiego: Eutychesa²²⁰, Flawiana²²¹, Euzebiusza²²² i Teodoretę²²³.

Z zachowanej korespondencji wiemy, że Leon po otrzymaniu od Eutychesa, archimandryty klasztoru w Konstantynopolu listu²²⁴, w którym informuje on o swoim potępieniu, dokonanym przez synod w stolicy cesarstwa, poleca Flawianowi dokładne rozpoznanie sprawy (*relatio plenissima*), by móc dokonać właściwego osądu. Wiadomo również, że sam Eutyches nie ograniczył się do apelacji do Rzymu, ale zwrócił się również, obok kilku biskupów ze Wschodu, do Piotra Chryzologa, biskupa Rawenny, aby otrzymać opinię w tej sprawie. W odpowiedzi otrzymał zachętę do oczekiwania z posłuszeństwem na decyzję Rzymu, który dzięki przewodnictwu św. Piotra podaje szukającym prawdę wiary, a ponadto bez zgody papieża nie jest możliwe jakiegokolwiek wysłuchanie w sprawach doktrynalnych²²⁵. Wydane w następstwie wytyczne papieskie dla Flawiana są utrzymane w tonie bezdyskusyjnym i autorytatywnym²²⁶.

Z kolei sam Flawian po „soborze zbójcekim” w Efezie apeluje do Leona, prosząc go o interwencję. W tekście apelacji występuje dobrze znany termin „*Sedes Apostolica*

---

²²⁰ *Libellus appellationis ad Leonem papam*: ACO II, 4 II, 2, 1, 33-34.

²²¹ *Libellus appellationis Flaviani Constantinopolitani ad papam Leonem*: ACO II, 4 II, 2, 1, 77-79; zob. A. Nocoń, „*Appellatio Flaviani ad papam Leonem*”(?): wokół władzy papieskiej na Wschodzie, dz. cyt. Autor zamieszcza szczegółową dane dotyczące odkrycia dokumentu, jego analizę wraz komentarzami ekspertów oraz podaje w aneksie polskie tłumaczenie. Zob. także: S. O. Horn, *Die Stellung des Bischofs von Rom auf dem Konzil von Chalcedon*, w: *Il primato del vescovo di Roma nel primo millennio*, dz. cyt., s. 266-267; M. Maccarone, «*Sedes apostolica – Vicarius Petri*», dz. cyt., s. 322.

²²² *Libellus appellationis ad Leonem Papam Eusebii Doryleorum Accusatoris Eutychem Archimandri-tae*: ACO II, 4 II, 2, 1, 79-81; zob. A. Nocoń, „*Appellatio Flaviani ad papam Leonem*”(?): wokół władzy papieskiej na Wschodzie, dz. cyt., s. 328, przyp. 25.

²²³ Theodoretus, *Epistula* 113: SCh 111, 56-58; tłum. polskie: *List do papieża Leona*, w: Teodoret z Cyru, *Listy*, tłum. J. Radożycki, Warszawa 1987, s. 195-196. Zob. J. W. Żelazny, *Apelacja Teodoretę do papieża Leona*, dz. cyt. Autor przedstawia obszernie okoliczności apelacji oraz prezentuje stanowisko Teodoretę wobec prymatu rzymskiego na podstawie zachowanej korespondencji. Zob. również S. O. Horn, *Die Stellung des Bischofs von Rom auf dem Konzil von Chalcedon*, dz. cyt., s. 266-268; tenże, *Petrou Kathedra*, dz. cyt., s. 83-99; M. Maccarone, «*Sedes apostolica – Vicarius Petri*», dz. cyt., s. 322-323.

²²⁴ *Ep.* 21: PL 54, 739-743.

²²⁵ „In omnibus autem hortamur te, frater honorabilis, ut his quae a beatissimo papa Romanae civitatis scripta sunt, obedienter attendas: quoniam betus Petrus, qui in propria sede vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem. Non enim pro studio pacis et fidei extra consensum Romanae civitatis episcopi causas fidei audire non possumus” (*Epistula Petri Ravennansis ad Eutychem presbyterum*: ACO II, 3, 1, s. 6-7). Zob. B. Kochaniewicz, *Teologia...*, s. 28.

²²⁶ „(...) verum de hac re (...) rescribimus: ut fraternitatem tuam quid de tota causa constitui debeat instruamus. Non enim patimur aut illum in suae persuasionis pravitate persistere, aut dilectionem tuam, quae zelo fidei, pravo et stulto resistit errori, diutina adversae partis impugnatione turbari (...)” (*Ep.* 27: PL 54, 779).

Principis Apostolorum Petri” oraz wyrażone jest pragnienie, aby w całym Kościele była głoszona jedna wiara przekazana przez Ojców²²⁷.

Również Teodoret, biskup Cyru wniósł apelację do Stolicy Apostolskiej po deponującym go wyroku efeskim w 449 r. Z zachowanej korespondencji wynika, że rozpoznawał on Biskupa Rzymu jako najwyższy autorytet w sprawach wiary. Papież jest głosem żywej Tradycji apostolskiej, która w Rzymie, uświęconym męczeństwem świętych Piotra i Pawła pozostała nienaruszona²²⁸.

Istotne są również pozostałe świadectwa akceptacji autorytetu doktrynalnego papieża, tak ze strony biskupów jak i władzy świeckiej. Jednym z najbardziej wyrazistych jest *exemplar* sentencji przeciwko Eutychesowi i Dioskorowi, dołączony przez Leona do listu 103, w którym znajdziemy tak często przywoływane przez Papieża odniesienie do św. Piotra²²⁹. Respektowanie autorytetu Stolicy Apostolskiej ze strony biskupów Zachodu dobrze ilustruje także list biskupów prowincji Arles skierowany do Leona w 450 r.²³⁰, który uzasadniając pierwszeństwo rzymskiej stolicy, odwołuje się zarówno do Chrystusa jak i do św. Piotra. Prymat rzymski był również niejednokrotnie rozpoznawany przez cesarstwo zachodnie, jak to wynika z listów wysłanych na początku 450 r. przez

---

²²⁷ „Post illam injustam vocem quam contra me emisit, me appellante thronum Apostolicae Sedis Principis Apostolorum Petri, et universam beatam quae sub Vestra Sanctitate est Synodum, statim me circumvallat multitudo militaris (...). Oro Vestram Sanctitatem (...) dare formam quam Deus vestrae menti inspirabit, ut tam Occidentali quam etiam orientali in unum facta Patrum Synodo, similis ubique praedicetur fides, ut praevaleant sanctiones patrum. Inritum vero deduci valeant atque dissolvi omnia quae male et umbrati, et non sine lusu quodammodo gesta sunt” (*Libellus appellationis Flaviani Constantinopolitani ad papam Leonem*: AA.VV., *Dissertationi lette*, s. 43, 46-47).

²²⁸ W *Liście do Renata*, legata papieskiego, Teodoret pisze: „Dlatego proszę Waszą Świątość, aby przekonała najświętszego i najświętobliwszego arcybiskupa Rzymu, aby użył swej apostolskiej władzy i nakazał, abym przybył na wasz synod. Albowiem ta święta stolica ma wiele tytułów do przewodzenia Kościołom całego świata, a nade wszystko ten, że pozostała z dala od heretyckiej zgnilizny i nie zasiadł na niej nikt mający przeciwne przekonania, lecz tylko taki, który zachował nienaruszony skarb apostolski. My bowiem jesteśmy gotowi podporządkować się waszemu orzeczeniu, jakiegokolwiek ono będzie, ufając waszemu sprawiedliwemu osądowi” (Theodoretus, *Epistula* 116: SCh 111, 70; tłum. polskie: Teodoret z Cyru, *Listy*, dz. cyt., s. 200).

²²⁹ Legaci papiescy, którzy uczestniczyli w soborze w Chalcedonie piszą do biskupów galijskich: „(...) Adiecit etiam accusatorum supplicatio variis referta criminibus, et tertio evocatus per reverendissimos fratres et coepiscopos nostros admonitione canonica, venire contempsit conscientiae detentus arcano (...) unde sanctus ac beatissimus papa caput universalis Ecclesiae Leo per nos vicarios suos sancta synodo consentiente Petri apostoli praeditus dignitate, qui Ecclesiae fundamen et petra fidei, coelesti regni ianitor nuncupatur, episcopali eum dignitate nudavit, et ab omni sacerdotali opere fecit extorrem” (*Ep. 103 Exemplar sententiae*: PL 54, 991-992 A).

²³⁰ „Memores quantum honoris et reverentiae, beatissimae sedi apostolicae, cui vos Dominus noster Jesus Christus pro meritis sanctitatis voluit praesidere semper debitum fuerit, semperque debeatur (...) credentes plenum esse rationis atque iustitiae, ut sicut per beatissimum Petrum apostolum principem sacrosancta Ecclesia Romana teneret supra omnes totius mundi Ecclesias principatum (...)” (*Ep. 65, 1 i 2*: PL 54, 879, 881).

cesarza Walentyniana III²³¹, jego matkę Eudoksję²³² i jej matkę Galię Placydę²³³ do członków rodziny cesarskiej na Wschodzie w sprawie zwołania soboru, który miałby zająć stanowisko wobec wydarzeń w Efezie („sobór zbójcecki”), a w szczególności wobec degradacji biskupa Flawiana. Również tutaj znajdujemy wyraźne powołanie się na Księcia Apostołów w kluczu biblijnym znanym już z mów Leona.

Na soborze w Chalcedonie koncepcja Piotra, który żyje i działa w Kościele rzymskim, znalazła swoje uzewnętrznienie w słynnej aklamacji podczas drugiej sesji, 10 października 451 roku, po zaakceptowaniu listu Papieża do Flawiana: *Petrus per Leonem ita locutus est*²³⁴. Było to świadectwo uznania Leona za autora aktualizującej interpretacji wyznania wiary w Chrystusa przez Piotra. Papież potrafił dokonać autentycznego objaśnienia tego wyznania w kontekście ówczesnych problemów chrystologicznych. Jednocześnie aklamacja ojców soboru jest potwierdzeniem ciągłości Tradycji wiary apostołskiej w *Tomus ad Flavianum*²³⁵.

Po przeglądzie tekstów Leona Wielkiego na temat prymatu Piotra i papiestwa oraz jego autorytetu doktrynalnego konieczne jest dokonanie syntezy myśli naszego Autora. Na początku będzie właściwe rozróżnienie pomiędzy prymatem uniwersalnym w materii wiary ze swoimi koniecznymi implikacjami jurysdykcyjnymi a odpowiedzialnością kościelną, która poza sprawami wiary dotykała szerokiego pola dyscypliny oraz jurysdykcji i rozciągała się na cały Zachód na podstawie tradycji usankcjonowanej prawnie na I soborze w Nicei²³⁶. Jak wskazują dotychczasowe wyniki pracy wielu badaczy, przeprowadzenie takiego podziału nastrocza niejednokrotnie trudności, jakkolwiek jest

---

²³¹ „Debemus dignitatem propriae venerationis beato apostolo Petro intemeratam et in nostris temporibus conservare: quatenus beatissimus Romanae civitatis episcopus, cui principatum sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum habeat ac facultatem de fide et sacerdotibus iudicare” (*Ep.* 55: PL 54, 859).

²³² „Quando scilicet decet nos huic maximae civitati quae domina omnium est terrarum, in omnibus reverentiam conservare” (*Ep.* 56: PL 54, 861).

²³³ „(...) ad apostolicae sedis, in qua primus apostolorum beatus Petrus, qui etiam claves regnorum coelestium suscipiens, sacerdotii principatum tenuit” (*Ep.* 58: PL 54, 865).

²³⁴ ACO II, 1, II, 81; zob. M. Maccarone, «*Sedes apostolica – Vicarius Petri*», dz. cyt., s. 323; S. O. Horn, *Petrou Kathedra*, dz. cyt., s. 181-184; tenże, *Die Stellung des Bischofs von Rom auf dem Konzil von Chalcedon*, dz. cyt., s. 268-269; K. Schatz, *Prymat papieski od początków do współczesności*, dz. cyt., s. 76-77.

²³⁵ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 88-89.

²³⁶ Zob. B. Studer, *Personalità e attività storico-letteraria di Leone Magno*, dz. cyt., s. 28; P. Stockmeier, *Leone Magno*, dz. cyt., s. 74. Pierwszy sobór nicejski w kanonie 6. potwierdza zwyczaj, według którego biskupi Rzymu, Antiochii i Aleksandrii posiadają władzę nad innymi prowincjami (tekst kanonu: DSP I, s. 30-33). J. Gaudemet (*Storia del diritto canonico*, Cinisello Balsamo 1998, s. 146) stwierdza, że na Zachodzie tylko Rzym posiada pierwszeństwo przyznane przez sobór. Inaczej na tę sprawę patrz m. in. L. Duchesne (*Liber pontificalis*, op. cit, *Introduction*, s. CXXIX) oraz M. Maccarone («*Sedes apostolica – Vicarius Petri*», dz. cyt., s. 286 oraz przyp. 41), którzy ograniczają do metropolii rzymskiej terytorium, które 6. kanon poddaje pod władzę biskupa Wiecznego Miasta.

konieczne. W naszej pracy interesuje nas prymat doktrynalny, który jednak w sposób nieunikniony będzie miał skutki natury jurysdykcyjnej.

Leon Wielki wypracował teologię prymatu św. Piotra i jego spadkobiercy, opierając się myśli swoich poprzedników, a jednocześnie nadając jej najbardziej dojrzały i pełny charakter. Jego koncepcja prymacjalna znajduje swój punkt wyjścia w osobie św. Piotra, którego darzy szczególną czcią jako Księcia Apostołów. Zostaje ona rozwinięta tak w mowach jak i listach Papieża, tworząc jedność myśli. Ta koncepcja może zostać wyrażona w trylogii: Chrystus – Piotr – papież²³⁷. Rola prymacjalna Rzymu opiera się na dwóch faktach: Piotr, zjednoczony w sposób wyjątkowy z Chrystusem, właściwym Założycielem i Pasterzem Kościoła, wykonuje wciąż swój prymat w całym Kościele; Biskup Rzymu spadkobierca i następca Piotra czyni widzialnym ten prymat. Z woli Chrystusa Piotr został wybrany ze wszystkich apostołów, aby przez niego spływały na cały Kościół dary i łaski.

Teoria prymacjalna Leona opiera się na klasycznych tekstach biblijnych o Piotrze (Mt 16,18-19; Łk 22, 31-32; J 21, 15-19), z których pierwszy zajmuje szczególne miejsce. Podkreślona jest wiara Piotra, która posiada wiecznotrwały charakter, przez co stała się fundamentem autorytetu doktrynalnego Stolicy Apostolskiej. Komentując Pismo święte, Leon używa terminów polityczno-jurydycznych i filozoficznych: *principatus, dignitas, haeres, vices, ius potestatis, consortium potestatis, forma*. Jednakże podstawą dla koncepcji prymatu Autora jest chrystologia, która stanowi podstawowy rys całej jego teologii. Piotr zawdzięcza prymat głębokiemu zjednoczeniu z Chrystusem (*consortium individuae unitatis*). W tym zjednoczeniu uczestniczy również Biskup Rzymu. Piotr pod najwyższą władzą Chrystusa jest prawdziwym pasterzem wszystkich pasterzy Kościoła. To *praesidium* Piotra w jego spadkobiercy (*haeres*) uwidacznia działanie samego Chrystusa. Sam Leon identyfikuje swoje działanie z Piotrem²³⁸. Władza prymacjalna ma charakter powszechny (*plenitudo potestatis*), personalny i historiozbowczy²³⁹.

Odnosnie do papieskiego autorytetu doktrynalnego należy zauważyć, że od połowy III wieku wyjątkowy charakter Kościoła rzymskiego zaczęto uzasadniać faktem, iż jego biskup jest następcą św. Piotra, pierwszego apostoła i zajmuje jego *cathedra*. W przekonaniu wczesnego Kościoła wyznanie: *Ty jesteś Mesjasz, Syn Boga żywego*

---

²³⁷ Zob. B. Studer, *Papato*, w: NDPAC III (P-Z), kol. 3876.

²³⁸ Zob. B. Studer, *Leone Magno*, dz. cyt. s. 574.

²³⁹ Zob. Cz. Bartnik, *Nauka Leona Wielkiego o prymacie Biskupa Rzymu*, dz. cyt., s. 315-316.

stanowiło podstawowy klucz do zrozumienia obietnicy prymatu (Mt 16, 18n). Piotr został powołany na opokę Kościoła jako ten, który podtrzymuje jego wyznanie wiary w Chrystusa, Syna Bożego. To wyznanie boskości Chrystusa jest nieodłączne od osoby Piotra i stanowi fundament Kościoła. Autorytet Piotra i jego następców ma podstawę w owym – дарowanym przez Boga (Mt 16, 17), opartym na posłuszeństwie wobec Objawienia – *confessio*, dlatego *cathedra Petri* była katedrą tego wyznania wiary²⁴⁰.

Leon Wielki swoją interwencję w sporach chrystologicznych rozumiał właśnie jako postulat wynikający z owego wyznania Piotra i swym pontyfikatem znacznie umocnił autorytet nauczycielski Stolicy Apostolskiej w Rzymie. Jeśli poprzednicy Leona uważali siebie za szczególnych świadków i stróżów Tradycji, to on sam dopatrywał się początku tej samoświadomości (*custodia fidei*) już w postaci Piotra. Wyznanie wiary w Chrystusa było wyrazem potwierzonego przez Boga wydarzenia Tradycji. Leon mówił o nauce, którą Piotr przekazał (*tradidit*) tak, jak ją otrzymał (*suscepit*) od Prawdy, którą wyznał. Opierając się na tym wzorcu, Papież rozumiał doktrynalny prymat Biskupa Rzymu w ten sposób, iż pragnął nauczać tego, co otrzymał od apostołów przez pośrednictwo Ojców. W ten sposób również *Tomus ad Flavianum* był według Leona świadectwem Tradycji wiary. To, w co Kościół wszędzie wierzył i czego nauczał, zostało wyłożone „w pełniejszy sposób” (*plenius*), to znaczy z zastosowaniem argumentacji teologicznej²⁴¹.

Podstawowym zadaniem papieża jest *custodia fidei et canonum*²⁴². Autorytet doktrynalny Rzymu i jego biskupa wyraża się w przepowiadaniu (*praedicare*) nieskażonej wiary, otrzymanej od apostołów i ojców, z którymi pozostaje w pełnej łączności i zgodzie. W razie konieczności papież może dokonywać potępień błędów doktrynalnych, w tym osądzać biskupów i innych duchownych, którzy odwołują się do Stolicy Apostolskiej.

3. Kolegialność episkopatu – rola synodów i soborów

Intensywna aktywność Papieża na polu obrony integralności i czystości wiary oraz obfite piśmiennictwo wskazują na podstawowe zasady eklezjologiczne, którymi

---

²⁴⁰ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 87-88.

²⁴¹ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 88.

²⁴² „Me auxiliante Domino catholicae fidei et paternarum constitutionem esse custodem” (*Ep.* 114, 2: PL 1031A).

kierował się Leon w wykonywaniu swojego urzędu. Widoczna jest szczególna troska, z jaką próbował zjednoczyć wymagania swojego autorytetu papieskiego z solidarnością całego kolegium biskupiego. Jako źródło takiego postępowania należy wskazać teologię episkopatu, która swój fundament, podobnie jak prymat, znajduje w św. Piotrze, o czym była mowa w poprzedniej jednostce pracy. Widać również w szczególności, jaką wagę przywiązywał Leon do praktyk synodalnych²⁴³ jako wyrazu kolegialności biskupów i ich odpowiedzialności za Kościół. W naszym studium dzieł Papieża zajmiemy się najpierw tekstami, które odnoszą się do instytucji i zadań synodów lokalnych, a następnie tymi, które dotyczą soborów.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że o ile elaboracja doktryny prymacjalnej, a także nauki o episkopacie została dokonana przez Leona przede wszystkim w jego *sermones*, o tyle zagadnienia dotyczące synodów i soborów znajdują się wyłącznie w papieskiej korespondencji.

Druga uwaga dotyczy faktu, iż w omawianym okresie nie były jeszcze wypracowane ściśle określenia różnych zgromadzeń biskupów. Rozróżnienie na synody lokalne i partykularne (*concilium particulare/locale; synodus*) oraz sobory powszechne (*concilium generale/universale*) sięga na Wschodzie VI wieku, a na Zachodzie XI wieku. Natomiast każde zebranie episkopatu niezależnie od jego wielkości, o ile zajmowało się kwestiami doktrynalnymi, domagało się powszechnego uznania swoich ustaleń w całym Kościele²⁴⁴.

O tym, jak ważną rolę Leon Wielki przypisywał synodom, mówi jego korespondencja. Jednakże Papież nie tylko pisał na temat synodów, ale przede wszystkim sam je zwoływał i przeprowadzał w Rzymie²⁴⁵. Jak to zostało wcześniej wspomniane, za czasów pontyfikatu naszego Autora synody rzymskie odbywały się z okazji rocznicy jego święceń biskupich, czyli 29 września. Ostatni rozdział listu Papieża do biskupów Sycylii (21.10.447 r.), który jest owocem synodu w sprawie Kościoła sycylijskiego dotyczy właśnie tematu corocznego celebrowania synodu w Rzymie: „Dlatego tego najpierw wymagamy dla ochrony najgodniejszej jedności, aby zgodnie z tym co zbawiennie święci ojcowie postanowili, że co roku dwa razy powinny się odbywać zebrania biskupów, zawsze

---

²⁴³ Na temat synodów w starożytnym Kościele zob. J. Pałucki, *Ubi Petrus ibi Ecclesia. Prymat Piotrowy i synody fundamentem jedności Kościoła*, dz. cyt., s. 131-163.

²⁴⁴ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła*, dz. cyt., s. 316-317.

²⁴⁵ Z czasów pontyfikatu Leona zachowały się dokumenty (lub ich fragmenty) synodów rzymskich z lat 445, 447, 449 i 458. Zob. *ActaSyn VI*, s. VIII.

trzech z was, aby się spotkać na braterskim synodzie, szczerze się zbierało w Rzymie trzy dni przed kalendami październikowymi [czyli 29 września]; ponieważ przy wsparciu Bożej łaski łatwiej będzie można zatroszczyć się o to, aby w Kościołach Chrystusowych nie rodziły się żadne zgorszenia, żadne błędy, gdy wobec świętego Piotra to zawsze dla dobra wspólnego trzeba omawiać, aby wszystkie jego postanowienia i dekrety kanonów u wszystkich kapłanów Pańskich pozostały nienaruszone”²⁴⁶. Leon jako podstawę zwoływania synodów podaje postanowienia ojców. Chodzi tutaj o 5. kanon soboru nicejskiego, polecający zwoływać synod w każdej prowincji kościelnej dwa razy w roku dla rozpatrzenia kwestii dyscyplinarnych. Synody te miały się odbywać przed czterdziestodniowym postem i jesienią²⁴⁷. Celem obrad synodu według Leona jest zachowanie jedności Kościoła, w szczególności obrona przed nowymi błędami. To wspólne braterskie spotkania przy grobie św. Piotra z pomocą łaski Bożej przyniesie Kościołowi pożytek w postaci zachowania integralności wiary i dyscypliny.

Z kolei List do Neona, biskupa Rawenny, będący pokłosiem synodu rzymskiego w 458 roku, tak opisuje sposób funkcjonowania tego gremium biskupów, które zajęło się sprawą udzielania chrztu byłym niewolnikom: „(...) na zgromadzeniu synodalnym wysłuchaliśmy tego pytania, a po dokładnym przedyskutowaniu, chcieliśmy starannie potraktować tę sprawę, przez co – dzięki wielości opinii – moglibyśmy w sposób pewny dojść do prawdy. Zatem to, co z Bożego natchnienia przyszło nam na myśl, zatwierdziła także czynna zgoda braci”²⁴⁸. Z tekstu wynika, że Leon ceni sobie rozważanie ważnych spraw dotyczących Kościoła w gronie biskupów, aby wypracować właściwe rozwiązanie, a jednocześnie uwydatnić zgodność między Papieżem a jego braćmi w biskupstwie.

---

²⁴⁶ „Quare illud primitus pro custodi concordissimae unitatis exigimus, ut, quia saluberrime a sanctis patribus constitutum est, binos in annis singulis epicoporum debere esse conventus, terni semper ex vobis ad diem tertium kalend. octobr. Romam fraterno concilio sociandi, indissimulanter occurrant: quoniam, adiuvente gratia Dei, facilius poterit provideri ut in ecclesiis Christi nulla scandala, nulli nascantur errores, cum coram beatissimo apostolo Petro id semper in commune tractandum sit, ut omnia ipsius constituta canonumque decreta apud omnes Domini sacerdotes inviolata permaneant” (*Ep.* 16, 7: PL 54, 702 C – 703 A; przekład polski: *ActaSyn VI*, s. 61*).

²⁴⁷ „O eskomunikowanych: aby nie byli przyjmowani przez innych oraz o tym, że synody mają się odbywać dwa razy w roku”: *DSP I*, s. 30-31.

²⁴⁸ „(...) in synodali, ut diximus, coetu formam huiusmodi consultationis accepimus, quam diligentius discutientes, pro uniuscuiusque sensu sollicita voluimus ratione tractari, quo ad veritatem, adhibita cognitione mktorum, certius pervenire possemus. Eadem ergo, quae in sensum nostrum divina inspiratione vernerunt, frequens etiam fratrum firmavit assensio” (*Ep.* 166: *ActaSyn VI*, s. 223-223*).

W 445 r. biskupi zgromadzeni w Rzymie zajęli się sprawą Hilarego z Arles i Celandoniusza, którego przywrócono na urząd biskupa. Podjęte decyzje oznajmił Leon w liście do biskupów prowincji Vienne²⁴⁹.

Ponadto synody rzymskie wypowiadały się w kwestiach dotyczących całego Kościoła, przy czym czyniły to głosem Leona. I tak zgromadzenie biskupów w 449 r. zajęło się potępieniem *latrocinii ephesini*. Zostało ono wyrażone w czterech listach: do cesarza Teodozjusza, do cesarzowej Pulcherii, do duchownych i ludu Konstantynopola oraz do Faustyna i pozostałych archimandrytów Konstantynopola. Wszystkie rozpoczynają się od słów: „Biskup Leon i święty synod zebrany w Rzymie”²⁵⁰. Natomiast synod w 458 r. potwierdził uchwały soboru chalcedońskiego.

Przytoczona dokumentacja wskazuje na istotną rolę synodu rzymskiego w oczach Leona. Synod zajmował się kwestiami doktrynalnymi i dyscyplinarnymi nie tylko rzymskiej prowincji, ale również sprawami, które miały zasięg ogólnokościelny.

Analizując korespondencję naszego Autora, możemy odnaleźć fragmenty dotyczące praktyki synodalnej w pozostałych Kościołach Zachodu. W dwóch listach z 12 stycznia 444 roku, wysłanych do biskupów metropolitów Illirii oraz do Anastazego, biskupa Tesaloniki i wikariusza apostolskiego, Leon podkreśla konieczność udziału biskupów w synodach zgodnie z prawem Kościoła w celu omówienia spraw dyscyplinarnych. Widzi w synodzie narzędzie do zachowania pokoju i braterskiej miłości w Kościele²⁵¹.

W kolejnym liście do biskupów metropolitów Illirii z 6 stycznia 446 r. Papież opisuje instytucję synodu ponadprowincjonalnego. Jest on kolejną instancją w rozwiązywaniu zaistniałych powiązanych problemów, którym nie można było zaradzić na podstawowym poziomie (*in causis maximis*). Na taki synod powinno przybyć dwóch lub trzech

---

²⁴⁹ *Ep.* 10: ActaSyn VI, s. 48-54*.

²⁵⁰ „Leo episcopus et sancta synodus quae in urbe Roma convenit” (*Ep.* 44; 45; 50; 51: ActaSyn VI, s. 172-178*).

²⁵¹ „Ad synodum quicumque fuerit evocatus, occurrat, nec congregationi se deneget, in qua ad Deum pertinentes causas noverit esse tractandas” (*Ep.* 5, 4: PL 54, 616). „Ad synodum quisquis fratrum fuerit evocatus occurrat, nec sanctae congregationi se deneget: in qua maxime constituendum esse noverit, quod ad disciplinam poterit ecclesiasticam pertinere. Melius enim culpa vitabitur, si inter sacerdotes Domini collatio frequentior habeatur et emendationi pariter et charitati plurimum praestat adunata societas. Illic si quae causae natae fuerint, praestante Domino, ita potuerunt terminari, ut contentio nulla resideat: sed sola inter fratres charitas coalescat” (*Ep.* 6, 5: PL 54, 619). Por. także: *Ep.* 12: PL 54, 656 A: „Si quae vero aliae emeruerint causae quae statum ecclesiasticum et ad concordiam pertinent sacerdotum, illic sub timore Domini volumus ventilentur, et de componendis atque compositis omnibus ad nos relatio plena mittatur, ut ea quae iuxta ecclesiasticum morem iuste et rationabiliter fuerint definita, nostra quoque sententia roborentur”.

biskupów z każdej prowincji, którzy prowadzeni światłem Ducha Świętego wydadzą stosowne postanowienia²⁵².

Pisząc kolejny list do Anastazego z Tesaloniki (446 r.), Leon podaje wskazania praktyczne dotyczące zwoływania synodów oraz stwierdza, że pozostają one w zgodzie z postanowieniami ojców²⁵³. Natomiast w liście do Proteriusza, patriarchy Aleksandrii, Papież zaleca regularne praktykowanie synodów zgodnie z przyjętym zwyczajem, a także ich zwoływanie, jeśli zajdzie taka konieczność²⁵⁴.

Przytoczone teksty wskazują, że dla Leona zwyczajna praktyka synodalna, ustalona na soborze w Nicei, była środkiem do zachowania *communio fidei et morum* w Kościele. Ich celem jest przede wszystkim zachowanie dyscypliny kościelnej, przy czym przewidziana jest możliwość rozpatrywania problemów na wyższym poziomie (synod ponadprowincjonalny). Leon rozumiał synod zgodnie z jego etymologią. Termin synod pochodzi z greckiego *σύνδοχος* (*synodos*), złożonego z partykuły *syn* (razem) i z rzeczownika *odòs* (droga). Synod zatem to zejście się razem, aby w braterskiej wspólnocie biskupów dokonać refleksji nad aktualnymi sprawami Kościoła i podjąć konieczne postanowienia, które mają służyć zachowaniu jedności wiary i dyscypliny.

Korespondencja Papieża wskazuje również na istnienie instytucji synodów nadzwyczajnych, zwoływanych w szczególnych sytuacjach. Dowodem jest pierwszy list Leona skierowany do biskupa Akwilei w kwestii pelagianizmu. Papież wzywa do zwołania synodu prowincjalnego, na którym prezbiterzy, diakoni i niżsi duchowni wcześniej

---

²⁵² „Invitati fratres in causis maximis, et quae intra provincias suas finiri nequeant terminandis, si nulla gravi necessitate retinentur, fraternum studium pro ecclesiae utilitate non denegent: maxime cum moderatio nostra providerit ut non frequens neque pro levibus causis conveniendi necessitas indicatur; et binosve episcopos singulis provinciis adesse sufficiat, ut leve fiat paucis, quod multis esset onerosum; atque ita efficiatur studio charitatis ut sacerdotalis tractatus ea quae ad disciplinam possunt ecclesiasticam pertinere, sancto sibi Spiritu revelante constituat. Id enim nos, volentes quorundam inobedientiam iusta coercionem corrigere, vestra noverit dilectio definisse: ut quisquis superbo animo, cum nulla corporis vel causae fuerit necessitate detentus, fraternam saepius voluerit vitare conventum, se sciat esse iudicandum” (*Ep.* 13: PL 54, 665 A).

²⁵³ „De conciliis autem episcopalibus non aliud indicimus quam sancti patres salubriter ordinarunt: ut scilicet bini conventus per annos singulos habeantur, in quibus de omnibus querelis quae inter diversos ecclesiae ordines nasci assolent, iudicetur. Ac si forte inter ipsos qui praesunt, de maioribus (quod absit) peccatis causa nascitur, quae provinciali nequeat examine definiri, fraternitatem tuam de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere, ut si coram positus partibus nec tuo fuerit res sospita iudicio, ad nostram cognitionem, quidquid illud est, transferatur” (*Ep.* 14: PL 54, 673 C – 674 A).

²⁵⁴ „Quae cum ita sint, teneat fraternitas tua suorum consuetudinem decessorum et conprovinciales suos episcopos, qui Alexandrinae sedi ex antiqua constitutione subiecti sunt, congrua sibi auctoritate contineat, ut mori ecclesiastico non resultent, sed vel statutis temporibus vel cum ratio causae alicuius exegerit, ad caritatem tuam convenire non differant, et si quid quod ecclesiae sit utilitatibus profuturum, ex communi collatione tractandum est, collecta in unum fraternitate unanimiter ordinetur” (*Ep.* 129: ACO II, 4, s. 85, w. 40 – s. 86, w. 4).

popierający doktrynę Pelagiusza i Celestiusza, a przyjęci bez zachowania należytej roztropności do komunii kościelnej, publicznie wyrzekną się herezji i potępią nauczycieli błędu²⁵⁵.

Również w wyniku herezji, tym razem pryscylikańskiej, Leon w liście do Turybiusza z Asturii (447 r.) poleca zwołanie synodu generalnego, na którym należy przeprowadzić dochodzenie w sprawie prawowierności biskupów, a dotkniętych herezją wyłączyć ze wspólnoty kościelnej. Papież podkreśla, że nie można tolerować sytuacji, w której biskup, który przyjął na siebie obowiązek przepowiadania wiary, występuje przeciwko Ewangelii Chrystusa, doktrynie apostołskiej i symbolowi wiary Kościoła powszechnego²⁵⁶.

Zaprezentowane fragmenty korespondencji Leona Wielkiego pozwalają na stwierdzenie, że Papież przyznawał ważną rolę instytucji synodów w życiu Kościoła. Dyscyplina synodalna została ustanowiona na soborze w Nicei i jako taka należy do struktury funkcjonalnej Kościoła. *Concordia sacerdotum* jest niezbędnym warunkiem zachowania jedności całego Ciała Chrystusowego, o którą tak bardzo zabiegał Leon²⁵⁷. Biskupi, włączeni przez święcenia do *collegium caritatis* są odpowiedzialni za wiarę i dyscyplinę w całym Kościele, a w praktyce ta odpowiedzialność jest realizowana na zgromadzeniach synodalnych o różnym poziomie zasięgu. Papież podkreśla również aspekt pneumatologiczny synodów – Duch Święty jest obecny podczas tych biskupich zgromadzeń i udziela swojego światła zebranym.

Przejdziemy teraz do prezentacji tych fragmentów korespondencji Autora, które odnoszą się do soborów powszechnych, przy czym należy zaznaczyć, że w tym miejscu

---

²⁵⁵ „Ne hoc ergo ulterius audeatur, neve per quorundam negligentiam introducta pernicies tendat ad eversionem multarum animarum, hac nostri auctoritate praecepti, industriae tuae fraternitatis indicimus, ut congregata apud vos synodo provincialium sacerdotum, omnes sive presbyteri, sive diaconi, sive cuiusque ordinis clerici, qui de Pelagianorum Coelestianorumque consortio in communionem catholicam ea imprudentia sunt recepti, ut non prius ad damnationem sui coarctarentur erroris, nunc saltem, posteaquam hypocrisis eorum ex parte detegitur, ad veram correctionem quae et ipsis prodesse, et nullis posset nocere, cogantur” (*Ep.* 1: PL 54, 594 AB).

²⁵⁶ „Habeatur ergo inter vos episcopale concilium, et ad locum qui omnibus opportunus sit vicinarum provinciarum convenient sacerdotum, ut, secundum haec quae ad tua consulta respondimus, plenissimo disquiratur examine an sint aliqui inter episcopos, qui huius haereseos contagio polluantur; a communione sine dubio separandi, si nefandissimam sectam per omnium sensuum pravitates damnare noluerint. Nulla enim ratione tolerandum est ut qui praedicandae fidei suscepit officium, sit contra evangelium Christi, contra apostolicam doctrinam, contra universalis ecclesiae symbolum audeat disputare” (*Ep.* 15: PL 54, 690 C).

²⁵⁷ „Nec enim poterit unitatis nostrae firma esse compago, nisi nos ad inseparabilem soliditatem vinculum charitatis astrinxerit: quia sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Connexio totius corporis unam sanitatem, unam pulchritudinem facit: et haec connexio totius quidem corporis unanimatem requirit, sed praecipue exigit concordiam sacerdotum” (*Ep.* 14, 11: PL 54, 675-676).

chodzi o teksty, które mówią o soborach jako wydarzeniach z przeszłości i wyrażają przekonanie Leona odnośnie do ich autorytetu i obowiązywalności.

Sobór w Nicei w oczach Leona Wielkiego – zgodnie z powszechnym przekonaniem obecnym u innych Ojców Kościoła – posiada absolutnie wyjątkowe znaczenie i autorytet. Było to wynikiem jego powszechnej recepcji w Kościele. Jak pisze M. Fiedrowicz: „Wszystkie następne sobory pozostawały najpierw w cieniu niepowtarzalnego autorytetu soboru nicejskiego. Uchodził on za niezwykle zjawisko, za dar Boży i podarunek Ducha Świętego dla Kościoła, toteż późniejsze sobory nie mogły dorównać mu rangą, ani być powtórzeniem owego «cudu nicejskiego», i rozumiały siebie tylko jako jego aktualizację. Ich zadanie polegało jedynie na stwierdzaniu zgodności lub niezgodności konkretnych poglądów teologicznych z symbolem nicejskim, na uznaniu zgodności z nim i potępianiu odstępstw”²⁵⁸.

Leon Wielki bardzo często powołuje się na postanowienia soborowe: wyznanie wiary oraz kanony ułożone w Nicei przez 318 ojców²⁵⁹. Ta wiele razy wzmiankowana liczba odpowiada tradycji biblijnej, mówiącej o Abrahamie, który przy pomocy 318 ludzi wyzwolił Lota i pokonał nieprzyjaciela (Rdz 14, 14-16). Sobór nicejski był nowym wyzwoleniem – Kościoła od herezji ariańskiej. Leon podąża tutaj tropem wcześniejszych Ojców²⁶⁰. Analiza papieskiej korespondencji wykazuje na częste używanie pewnych zwrotów i terminów technicznych odnoszących się do soboru i stanowiących jego swoją nomenklaturę. Ten fakt nie przeszkadza w personalistycznym spojrzeniu Papieża na wydarzenie soboru, który jest nie tyle instytucją, co świętym zgromadzeniem działającym pod natchnieniem Ducha Świętego i cieszącym się w związku z tym świętym autorytetem. Uczestnicy soboru to ojcowie (*patres*) zgromadzeni w celu wydania jednomyślnej sentencji wiary (*sententia/definitio fidei*). Przekonanie o jednomyślności ojców (*unanimitas patrum*) oraz o działaniu Ducha Świętego podczas soboru stawiają Leona w szeregu Ojców Kościoła, mówiących, że o prawdzie, a tym samym o wiążącym charakterze

---

²⁵⁸ M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 360.

²⁵⁹ „(...) asserens se Nicaenae synodi constituta servantem” (*Ep.* 24: ST 15, s. 1, w. 18); „(...) ipse episcopus Nicaenae synodi profiteretur inhaerere decretis” (*Ep.* 24: ST 15, s. 2, w. 23-24); „(...) canonum Nicaenae habitorem decreta testantur, quae a totius mundi sunt sacerdotibus constituta” (*Ep.* 43: ST 15, s. 33, w. 116-118); „(...) reseratum nec ambigi potest, hoc nos purissime credere, hoc constanter asserere, quod etiam venerandi patres quondam apud Nicaenam congregati, secundum fidem symboli credendum et confitendum, sacratissima auctoritate sanxerunt” (*Ep.* 54: ST 15, s. 47, w. 14-18); „(...) quod Nicaenae synodi fidem teneat” (*Ep.* 60: ST 15, s. 48, w. 16-17); „(...) Nicaenum commendando concilium” (*Ep.* 69: ST 15, s. 51, w. 8); „(...) hoc etiam apud Nicaeam mysticus ille patrum numerus definivit” (*Ep.* 162: ST 20, s. 166, w. 36-37).

²⁶⁰ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 312.

zgromadzeń episkopatu w sprawach wiary nie decyduje większość. Osiągnięcie jednomyślności tak licznego grona wykracza ponad naturalne możliwości, a z drugiej strony jest dowodem oczywistości prawdy. Jednak to nie jednomyślność jest czynnikiem stanowiącym o zobowiązującym charakterze soborowych postanowień (*constitutiones*), lecz sama prawda, która objawia się przez jednomyślność zgromadzonych. Stąd wynika przekonanie Ojców Kościoła, w tym Leona, że działającym na zgromadzeniu i sprawiającym jego konsens doktrynalny jest sam Bóg²⁶¹. I dlatego Leon z naciskiem przypomina, iż, z racji ich Bożego natchnienia, postanowienia soboru są nienaruszalne²⁶².

Wyznanie wiary soboru nicejskiego (*fides Nichaena*) cieszy się wielkim poważaniem Leona: odwołuje się do niego w swoim nauczaniu chrystologicznym oraz uznaje za aktualizację wiary apostoelskiej. Ten szacunek Papieża wobec *credo* z 325 r. poświadcza fakt, iż było ono rzeczywiście niekwestionowaną normą wiary całego Kościoła. Owo wyznanie – w przekonaniu Leona, który również w tej kwestii podąża za ogólną opinią Ojców Kościoła – stanowiło o wyjątkowym charakterze nicejskiego zgromadzenia biskupów, którzy nie ograniczyli się wyłącznie do potępienia poglądów ariańskich i nałożenia sankcji (ekskomuniki) na szerzycieli tej herezji, ale podali również ortodoksyjną naukę o Jezusie Chrystusie, Synu Bożym w formie wyznania wiary różnego od dotychczasowych formuł biblijnych i liturgicznych. Leon widzi też w *credo* nicejskim konsens synchroniczny biskupów, pochodzących z wielu miast cesarstwa, jak również konsens diachroniczny z wiarą apostołów, który jest podstawą dla tego pierwszego²⁶³.

Definicja (*definitio*) nicejska – według nauczania Leona – jest też probierzem ortodoksji poszczególnych osób. Zdaniem Papieża, Eutyches, gdyby tylko zechciał czystym i prostym sercem przyjąć całą głębię symbolu nicejskiego, nie oddaliłby się później w swoim nauczaniu od postanowień powziętych wówczas przez ojców i nie podniósłby ręki przeciw jedynej wierze apostoelskiej²⁶⁴.

---

²⁶¹ Zob. tamże, s. 311.

²⁶² „(...) ne constitutiones venerabilium patrum divinitus roboratae, et ad soliditatem fidei pertinentes prava cuiusquam interpretatione violentur” (*Ep.* 23, ST 15, s. 4, w. 44-46)

²⁶³ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 317.

²⁶⁴ „Cuius symboli plenitudinem si Eutyches puro et simplici voluisset corde concipere, in nullo a decretis sacratissimi Nichaeni concilii deviare et hoc a sanctis patribus intellexeret constitutum, ut contra apostolicam fidem, quae non nisi una est, nullum se ingenium, nullum elevaret eloquium” (*Ep.* 31: ACO II, 4, s. 15, w. 2-5).

Credo nicejskie jest także stałym punktem odniesienia dla każdego następnego soboru²⁶⁵. Leon w tym stwierdzeniu także idzie za powszechnym przekonaniem Ojców Kościoła, którzy nauczali, że kolejne zgromadzenia biskupów mają służyć potwierdzeniu i wyjaśnieniu wyznania z Nicei lub odrzuceniu jego błędnych interpretacji. Powodem tak szczególnego autorytetu tego symbolu wiary było przeświadczenie, iż jest on autentycznym wyrazem Tradycji ewangelicznej i apostołskiej.

Również kanony dyscyplinarne soboru nicejskiego (*canones*) posiadają nienaruszalny autorytet. To właśnie na nie powoływał się Leon, odmawiając zatwierdzenia 28. kanonu soboru w Chalcedonie. Nikt, nawet zgromadzenie soborowe, które przewyższałoby liczebnie sobór nicejski nie może sobie rościć prawa do jakiegokolwiek zmiany tego, co ustanowili ojcowie przy asystencji Ducha Świętego²⁶⁶. Papież czuje się gwarantem

---

²⁶⁵ „Sin vero aliqui a puritate nostrae fidei atque a patrum auctoritate dissentiunt, concilium universale intra Italiam, sicut synodus quae ob hanc causam Romam convenerat, mecum petiit clementia vestra concedat, ut in unum convenientibus omnibus, his qui aut ignorantia aut errore prolapsi sunt, correctionem remediis consulatur, nec cuiquam ultra sit liberum, ita Nichaenae synodi facere mentionem, ut eius fidei inveniatur esse contrarius, quoniam et universae Ecclesiae et vestro hoc imperio profuturum est, si unus Deus, una fides, unum sacramentum salutis humanae una totius mundi confessione teneatur” (*Ep.* 69: ST 15, s. 53, w. 66-75); „(...) ut antiquae Nichaenae synodi constituta, ramote haereticorum interpretatione permaneant” (*Ep.* 90: ST 15, s. 78, w. 33-34); „(...) fidem illi Nichaenae definitionis exposuit” (*Ep.* 69: ST 15, s. 51, w. 8).

²⁶⁶ „Privilegia enim ecclesiarum sanctorum patrum canonibus instituta, et venerabilis Nichaenae synodi fixa decretis nulla possunt improbitate convelli, nulla novitate mutari. In quo opere auxiliante Christo fideliter exequendo necesse est me perseverantem exhibere famulatum, quoniam dispensatio mihi credita est et ad meum tendit reatum, si paternarum regulae sanctionum quae in synodo Nichaenae ad totius Ecclesiae regimen Spiritu Dei instruite sunt conditae, me quod absit connivente violentur, et maior sit apud me unius fratris voluntas, quam universae domus Domini communis utilitas” (*Ep.* 104: ST 20, s. 95, w. 61-70); „(...) quoniam contra instituta canonum paternorum, quae ante longissimae aetatis annos in urbe Nichaena spiritalibus sunt fundata decretis, nihil cuiquam audere concedetur, ita ut si quis diversum aliquid decernere velit, se potius minuat quam illa corrumpat” (*Ep.* 105: ST 20, s. 98, w. 33-37); „(...) olim sanctae synodi Nichaenae moderatione dispositis bellum novae perturbationis inferre, utque venerabilium patrum decreta solvantur” (*Ep.* 105: ST 20, s. 99, w. 54-56); „Consensiones vero episcoporum sanctorum canonum apud Nichaenam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum vestre fidei pietate in irritum mittimus, et per auctoritatem beati Petri apostoli generali prorsus definitione cassamus, in omnibus ecclesiasticis causis legi obsequentes, quam ad pacificam observantiam omnium sacerdotum per trecentos decem et octo antistites Spiritus sanctus intuit, ita ut etiam si multo plures aliud quam illi statuere decernant, in nulla reverentia sit habendum, quidquid fuerit a praedictorum constitutione diversum” (*Ep.* 105: ST 20, s. 99-100, w. 71-80); „(...) ut sacratissimas Nichaenorum canonum constitutiones canararis infringere (...) Quibus inauditis et numquam ante temptatis ita praeveniris excessibus, ut sanctam synodum ad extinguendam solum haeresim et ad confirmationem fidei catholicae studio Christianissimi principis congregatam in occasionem ambitus trahas et ut coniventiam suam tibi dedat, impellas, tamquam refutari nequeat quod inclicite voluerit multitudo, et illa Nichaenorum canonum per sanctum vere spiritum ordinata condicio in aliqua cuiquam sit parte resolubilis. Nulla sibimet de multiplicatione congregationis synodalia concilia blandiantur neque trecentis illis decem atque octo episcopis quantumlibet copiosior numerus sacerdotum vel comparare se audeat vel praeferre, cum tanto divinitus privilegio Nichaena sit synodus consecrata ut sive per plures ecclesiastica iudicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum” (*Ep.* 106: ST 20, s. 100-101, w. 36-38, 42-56); „Sancti illi et venerabiles patres qui in urbe Nichaena sacrilego Arrio cum sua impietate damnato mansuras usque in finem mundi leges ecclesiasticorum canonum conviderunt, et apud nos et in toto orbe terrarum in suis constitutionibus vivunt et si quid usquam aliter quam illi statuere, praesumitur, sine cunctatione cassatur, ut quae ad perpetuam utilitatem generaliter instituta sunt, nulla commutatione varientur nec ad privatum trahantur commodum quae ad bonum sunt

niezmienności oraz przestrzegania kanonów nicejskich w całym Kościele i dlatego energicznie reaguje w przypadku każdej próby ich naruszenia²⁶⁷. Przypomina również, iż nigdy nie będzie aprobaty Stolicy Apostolskiej na jakiegokolwiek prawo sprzeczne z postanowieniami ustalonymi przez ojców w Nicei. To stwierdzenie powraca bardzo często w korespondencji Papieża.

Podsumowując spojrzenie Leona na sobór nicejski, należy powiedzieć, iż nie odbiega w tej kwestii od innych Ojców Kościoła. Nicea to stały punkt odniesienia dla wiary katolickiej i dla prawa kościelnego, z natury nienaruszalny, gwarantujący jedność doktrynalną i dyscyplinarną.

Natomiast Sobór w Chalcedonie to wydarzenie współczesne Leonowi, w którego przebieg sam był mocno zaangażowany, o czym będzie mowa w dalszej części pracy. Dlatego też refleksja nad tym zgromadzeniem biskupów rozwija się u naszego Autora wraz z upływem czasu i w związku z sytuacją, jaka nastąpiła po soborze.

Początkowo widać pewną powściągliwość Leona w komentowaniu Soboru Chalcedońskiego. Papież dostrzegał kanon 28. jako pogwałcenie postanowień Nicei i w korespondencji prowadzonej bezpośrednio po zakończeniu soboru zwracał na to bardzo często uwagę²⁶⁸. Jednak w liście do cesarza Marcjana z 452 roku Papież wyraża

---

commune praefixa, et manentibus terminis quos constituerunt patres, nemo in ius tendat alienum, sed infra fines proprios atque legitimos, prout quis valuerit, in latitudine se caritatis exercent” (*Ep.* 106: ST 20, s. 103, w. 75-86). Por. „Nunc autem ad omnia me generaliter pronuntiare sufficiat, quod si quid a quoquam contra statuta Nichaenorum canonum, in quacumque synodo vel temptatum est, vel ad tempus videtur extortum, nihil praeiudicii potest inviolabilibus inferre decretis, et facilius erit quarumlibet consensionum pacta dissolvi, quam praedictorum canonum regulas ex ulla parte corrumpi. (...) Hoc tamen proprium definitionis meae est, ut quantumlibet amplior numerus sacerdotum aliquid per quorundam subreptionem decernat, quod illis trecentorum decem et octo patrum constitutionibus inveniatur adversum, id iustitiae consideratione cassetur, quoniam universae pacis tranquillitas non aliter poterit custodiri, nisi sua canonibus reverentia intemerata servetur. (...) quidquid enim praeter speciales causas synodalia conciliorum ad examen episcopale defertur, potest aliquam diiudicandi habere rationem, si nihil de eo est a sanctis patribus apud Nichaeam definitum, nam quod ab illorum regulis et constitutione discordat, apostolica sedis numquam poterit obtinere consensum” (*Ep.* 119: ST 20, s. 110-112, w. 66-72, 86-92, 96-101).

²⁶⁷ „Cum frequentibus experimentis probaverit dilectio tua, quam constanti fixoque proposito sanctorum Nichaenorum canonum statuta custodiam, dissolvi omnes ecclesiasticas regulas aestimans, si quicquam ex illa sacrosancta patrum constitutione violetur” (*Ep.* 107: ST 20, s. 105, w. 4-7); „De custodiendis quoque sanctorum patrum statutis quae in synodo Nicaena inviolabilibus sunt fixa decretis, observantiam vestrae sanctitatis admoneo, ut iura ecclesiarum sicut ab illis trecentis decem et octo patribus divinitus inspiratis sunt ordinata permaneant (...) me auxiliante Deo nostro et catholicae fidei et paternarum constitutionum esse custodem” (*Ep.* 114: ST 20, s. 107-108, w. 34-38, 46-47); „(...) quia tanta apud me est Nichaenorum canonum reverentia, ut ea quae sunt a sanctis patribus constituta, nec permiserim nec patiar aliqua novitate violari” (*Ep.* 119: ST 20, s. 110, w. 58-60); „Mihi autem multum fiduciae Deo per observantiam meam de custodia canonum pietatis vestrae affatibus indicastis, et merito geminatur gaudium meum, cum vobis religiosissime placere cognosco, ut et fides Nichaena suam teneat firmitatem, et privilegia ecclesiarum inlibata permaneant” (*Ep.* 115: ST 20, s. 121, w. 33-38); „Sed quia in eisdem continebatur quale responsum accepisset ambitio, ignorari voluit quid de fraternis constitutionibus sentiebam, ne simul cognosceretur quod pro inviolabili Nichaenorum canonum auctoritate rescripseram” (*Ep.* 117: ST 20, s. 124, w. 21-24).

²⁶⁸ *Ep.* 104, 105, 106, 107.

przekonanie, że sobór stał się przyczyną radości dla całego Kościoła, jako że okazał się zwycięstwem wiary nad błędem. Dla Leona był to triumf Chrystusa, prawdziwego Słońca prawdy, rozpraszającego ciemności błędu, w którym mieli udział zgromadzeni biskupi. Papież zdecydowanie podkreśla Boże działanie (*dextera Domini*) podczas obrad soborowych, które dzięki temu zakończyły się szczęśliwie, przynosząc Kościołowi upragniony pokój i jedność, choć nie omieszka również wyrazić swojego zdziwienia i ubolewania nad faktem, iż duch ambicji może je ponownie naruszyć²⁶⁹.

Natomiast najwcześniejszy komentarz Leona do zakończonego soboru znajduje się w liście do biskupów Galii ze stycznia 452 roku. Papież mówi o zgromadzeniu sześciuset biskupów w Chalcedonie, którzy przyjęli jego list i potępili Dioskora. Leon podkreśla fakt, iż na soborze zajaśniała w pełni wiara katolicka i apostolska, wypływająca z Boskiego źródła, przepowiadana przez Ojców i poświadczona autorytetem symbolu. Tę wiarę Leon otrzymał, ją przepowiada i broni wobec szerzących się błędów²⁷⁰. Widać troskę Papieża o wykazanie jednomyślności Stolicy Apostolskiej i soboru w sprawach wiary, a jednocześnie chęć podkreślenia papieskiego autorytetu doktrynalnego.

Uwagę zwraca również fakt odwołania się Papieża do Aleksandrii jako stolicy św. Marka. Potępienie Dioskora na soborze w Chalcedonie sprawiło, iż Kościół

---

²⁶⁹ „Magno munere misericordiae Dei totius Ecclesiae catholicae multiplicata sunt gaudia, cum sancto et glorioso clementiae vestrae studio perniciosissimus error exstinctus est, et labor noster citius ad desideratum perveniret effectum, quem Deo serviens principatus vester, et fide et potestate iuvisset. Quia etsi in virtute Spiritus sancti, inter quaslibet dissensiones per sedis apostolicae famulatum evangelii erat defendenda libertas, manifestior tamen apparuit gratia Dei, quae praestitit mundo ut in victoria veritatis auctores tantum violatae fidei deperirent, et sua integritas Ecclesiae redderetur. Quod pacis nostrae inimicus exciverat, adeo feliciter dextera Domini pugnante confectum est bellum, ut triumphante Christo omnium sacerdotum esset una victoria, et coruscante lumine veritatis solae erroris tenebrae cum suis assertoribus pellerentur (...) His autem, propter quae tanta facta est congregatio sacerdotum, bono et optabili fine compositis, miror et doleo quod pacem universalis Ecclesiae divinitus reformatam, ambitionis rursus spiritus inquietat” (*Ep.* 104: ST 20, s. 1-2, w. 6-19, 32-35).

²⁷⁰ „(...) et merito nos cognoscimus fratribus et coepiscopis nostris Orientalibus intimasse quod secundum evangelicam apostolicamque traditionem de incarnatione domini nostri Iesu Christi, una esset omnium nostrum et indiscreta confessio, neque ullis haereticorum disputationibus obtineri, ut aliter aliquid de summi et salutiferi sacramenti veritate sapiamus, quam ex praedicatione sanctorum patrum, et ex auctoritate incommutabilis symboli didicimus ac docemus, damnatis ab universali Ecclesia, et nunc Eutyche, et ante Nestorio, quorum si quis non ferendis impietatibus inhaerere delegerit, ipse se a corpore Christianae unitatis abscondet. Non enim ultra jam cuiquam excusationis refugium de ignorantiae inscitia vel de intelligentiae difficultate conceditur; cum ob hoc ipsum sexcentorum fere fratrum coepiscoporumque nostrorum synodus congregata, nullam artem ratiocinandi, nullum eloquium disserendi contra fundatam divinitus fidem spirare permiserit. Quoniam adnitentibus per auxilium gratiae Dei fratribus et vicariis nostris, quorum plenissima exstitit in omni actione devotio, non solum sacerdotibus Christi, sed etiam principibus ac potestatibus Christianis, cunctisque cleri et plebis ordinibus, plene atque evidententer apparuit hanc esse vere apostolicam et catholicam fidem ex divinae pietatis fonte manantem, quam sicut accepimus, praedicamus, et universo iam mundo consentiente defendimus; exstinctis toto orbe dogmatibus quae vel praecedens haereticus ausus est inferre, vel subsequens, dissimili quidem mendacio, sed impietate non inpari” (*Ep.* 102, 2: ST 20, s. 117-118, w. 31-56).

aleksandryjski, któremu przewodzili tak wielcy pasterze jak Atanazy, Teofil czy Cyryl, a musiał cierpieć niegodną niewolę pod rządami heretyka, stał się na nowo zgodny w wierze z *magisterium* św. Piotra²⁷¹. Leon daje tutaj wyraz przekonaniu o ważności stolic patriarchalnych w powiązaniu z osobą św. Piotra. Będzie używał tej argumentacji, kontestując 28. kanon soboru, czym szerzej zajmiemy się w dalszej części pracy.

Z kolei w następnym liście Papież przekazał biskupom galijskim akta soboru. Wyraża się o nim w podobnych słowach jak w liście do cesarza, podkreślając zwycięstwo i utwierdzenie wiary katolickiej oraz jednomyślność zgromadzenia działającego pod natchnieniem Ducha Świętego (*sancto Spiritu docente*). Leon z wielką radością informuje adresatów o przebiegu soboru, zaznaczając jednomyślność wszystkich biskupów (*una sententia omnium*) odnośnie do tajemnicy Wcielenia Chrystusa. Efektem wspólnego wysiłku zgromadzonych w Chalcedonie jest rozproszenie ciemności błędu i wyłożenie prawdziwej nauki o Jezusie Chrystusie²⁷².

Niepokoje wzbudzone przez mnichów w Palestynie, które wybuchły w 453 r. zmuszają Leona do zabrania jeszcze bardziej zdecydowanego głosu na temat soboru i jego postanowień. Papież czuł się zobowiązany interweniować przeciwko opozycji antychalcedońskiej, która stawała się coraz silniejsza i poszerzała swoją sferę wpływów. W tym celu napisał list do cesarzowej Eudoksji²⁷³ oraz do mnichów palestyńskich²⁷⁴, w których wyjaśnia doktrynę o Wcieleniu Chrystusa i wskazuje na konieczność przyjęcia i wyznawania wiary według definicji soboru. Również zmiana na tronie cesarskim, która

---

²⁷¹ „Quae diabolicorum sensuum prodigiosa commenta, sancta nunc synodus, humilitatis nostrae scriptis, auctoritate Domini mei beatissimi Petri apostoli et merito roboratis, religiosa unanimitate consentiens abominandum hoc ab Ecclesia Dei amputavit opprobrium: Dioscoro quoque Alexandrino in sua impietate damnato: ne illa Ecclesia, quae inter ipsa Evangelii principia beatum Marcum beatissimi Petri apostoli discipulum in omnibus utique doctoris sui magisterio consonantem habuit fundatorem, quaeque postea recentioribus a nostra aetate temporibus Athanasium, Theophilum, et proxime Cyrillum probatissimos praesules habuit, indignam captivitate sub haeretici dominatione pateretur. Unde secundum magnam misericordiam Dei universos diaboli conatus, quibus Ecclesiam Dei conturbare molitus est, noverritis esse destructos” (*Ep.* 102, 5: ST 20, s. 118-119, w. 77-90).

²⁷² „Impletis per misericordiam Dei communibus votis, dignum est fraternitatem vestram sanctorum gaudiorum habere consortium. Nam fratres mei, qui vice mea Orientali synodo praesederunt, quae acta retulerint significo, confirmata catholica fide, et glorificato apostolicae praedicationis triumpho: quod etiam hi qui ad deviandum vel seducti fuerant vel impulsivi, recepta veritatis luce laetantur. Siquidem omnes Domini sacerdotes in unam sententiam, sancto Spiritu docente, consensere; et de sacramento Dominicae incarnationis, in qua multorum intelligentia caligabat, ita tenebrae erroris ablatae sunt, ut in uno Domino nostro, vero et Dei et hominis Filio, nec de humanitatis ambigatur natura, nec de Deitatis essentia. In impiis autem nefandi erroris auctores, qui indignos se Dei gratia iudicantes, correctionis uti remediis noluerunt, qualis sit lata sententia, exemplaria quae misimus edocebunt: ut agnoscat vestra dilectio, fratres charissimi, in sancto examine divinum non defuisse iudicium, quo et vindicta retributa est obduratis, et pax impensa correctis” (*Ep.* 103: PL 54, 987D-989C).

²⁷³ Zob. *Ep.* 123: PL 54, 1060-1061.

²⁷⁴ Zob. *Ep.* 124: PL 54, 1061-1068.

nastąpiła po śmierci Marcjana 26 stycznia 457 r. spowodowała konieczność zdecydowanej interwencji Leona na rzecz zachowania postanowień Chalcedonu. Zgon cesarza stał się bowiem okazją do przebudzenia ruchów heretyckich w Konstantynopolu i Aleksandrii. Na tron 7 lutego tego samego roku wstąpił cesarz Leon I. Papież będzie w swojej korespondencji, poczynawszy od 1 czerwca 457, stale nalegał, czy to bezpośrednio na nowego cesarza, czy przez biskupów i duchowieństwo, aby dochowywano wierności definicji wiary z Chalcedonu²⁷⁵. W tym kontekście powstanie m.in. drugi, po *Tomus ad Flavianum*, list dogmatyczny Papieża, tzw. *Tomus II*²⁷⁶, dokument prezentujący kompendium chrystologii postchalcedońskiej i stanowiący wyjaśnienie doktrynalne skierowane do cesarza i wszystkich metropolitów wobec ataków na wiarę wyznaną na soborze w 451 roku²⁷⁷. Ponadto bardzo trudna sytuacja nastąpiła w Aleksandrii po zamordowaniu patriarchy Proteriusza w marcu 457 roku, kiedy rządy biskupie w stolicy Egiptu objął TyMOTEUSZ z przydomkiem Aelurus, czyli Kot – główny zwolennik Dioskora i przywódca egipskich monofizytów, który pozostał na tym urzędzie do 460 roku²⁷⁸.

Te wszystkie wydarzenia były dla Leona Wielkiego silnymi impulsami do działania w celu obrony postanowień z 451 roku. W korespondencji będącej reakcją na tendencje antychalcedońskie nasz Autor wielokrotnie podkreśla doskonałość i nienaruszalność soborowej definicji wiary (*definitio fidei*)²⁷⁹. Papież, wskazując wyraźnie na niepodważalny autorytet Chalcedonu, odwołuje się do kategorii Boskiej inspiracji²⁸⁰, dzięki

---

²⁷⁵ Na temat relacji między Papieżem a cesarzem Leonem zob. S. Petrini, *Religio e ius romanum nell'epistolario di Leone Magno*, dz. cyt., s. 52-58.

²⁷⁶ *Ep.* 165: ST 9, s. 44-58.

²⁷⁷ Zob. L. Casula, *La cristologia di San Leone Magno. Il fondamento dottrinale e soteriologico*, dz. cyt., s. 122-124. Trzecią część tego listu J. Pinell (*Teologia e liturgia...*, dz. cyt., s. 160) określa jako uroczyste sformułowanie dogmatu Wcielenia, natomiast A. Grillmeier (*Gesù il Cristo nella fede della Chiesa*, t. 2/1, Brescia 1982, s. 221) stwierdza, że ten wielki teologiczny tekst jest chrystologicznym testamentem, poprzez który Papież wieńczy swoją walkę w obronie Chalcedonu.

²⁷⁸ Zob. W. H. Carroll, *Historia chrześcijaństwa. Tom II. Budowanie chrześcijaństwa*, Wrocław 2010, s. 129-130.

²⁷⁹ „Superest ut etiam fraternitas tua ex opportunitate praesentiae fidelissimi imperatoris animum studeat enixius deprecari de statutis sanctae synodi Chalcedonensis sine ulla retractatione servandis, cum ea quae deo aspirante decreta sunt, nulla se patiantur varietate corrumpi” (*Ep.* 146: ST 20, s. 152, w. 22-26); „Quod opus virtutibus vestris gloriaeque conveniens, celerem et Deo placitum habebit effectum, si apud Chalcedonensem synodum de domini Iesu Christi incarnatione firmata nulla permiseritis retractatione pulsari, quia in illo concilio per sanctum spiritum congregato tam plenis atque perfectis definitionibus cuncta firmata sunt, ut nihil ei regulae quae ex divina inspiratione prolata est, aut addi possit aut minui” (*Ep.* 145: ST 20, s. 150, w. 16-22); „Quod ergo in causa fidei principale est, incessabilibus suggestionibus obtinete, ut sanctae synodi Chalcedonensis statuta nullis haereticorum pulsantur insidiis, neque liceat quidnam de illa definitione convelli, quam ex inspiratione divina non dubium est per omnia evangelicis atque apostolicis consonare doctrinis” (*Ep.* 147: ST 20, s. 153, w. 18-23).

²⁸⁰ „Sed hoc vobis pro universali ecclesia laborandum est, ut si vera sunt quae acta dicuntur, sanctae Chalcedonensi synodo praeiudicare non possint, ut quae instruente Spiritu sancto ad totius mundi salutem

której było możliwe wypracowanie wyznania wiary doskonale współbrzmiącego z Tradycją ewangeliczną i patrystyczną²⁸¹. Ostatecznie formuła wiary wypracowana na soborze jest dziełem Ducha Świętego, a nie dziełem wyłącznie ludzkim. To dzięki Boskiemu natchnieniu definicja wiary nie jest w żadnym stopniu nowością, ale ma głębokie zakorzenie w Ewangelii i Tradycji przekazanej przez Ojców. W związku z tym fundamentalny dla Papieża jest fakt, że to, co zostało zdefiniowane w wymaganej formie (*definitum pie et plene; bene compositum*) nie może zostać na nowo poddane pod dyskusję, a kto ośmieliłby się to czynić, jest antychrystem²⁸². W argumentacji za nienaruszalnością soborowej definicji wiary Leon powołuje się także na fakt jej zatwierdzenia przez cesarza i Stolicę Apostolską²⁸³. Jednocześnie Papież nalega na władzę cesarską, aby użyła odpowiednich środków w celu zagwarantowania przestrzegania postanowień Chalcedonu, a w szczególności nie dopuściła do zwołania kolejnego soboru, który na nowo poddałby w dyskusję definicję wiary.

---

definita sunt, inviolata permaneant” (*Ep.* 144: ST 20, s. 149, w. 22-25); „Qua sancti Spiritus praecurrente doctrina pie nobis et constanter utendum est, ne dum talium disceptatio admittetur, his quae divinitus definita sunt auctoritas derogetur, cum per omnes regni vestri patres et in universis finibus terrae, ea quae apud Chalcedonam confirmata est fides fundatissima pace servetur, nec christiano sit dignus nomine, qui se a consortio nostrae unitatis abrumpit” (*Ep.* 164: ST 20, s. 162, w. 74-80).

²⁸¹ „Quid probabilius, quid religiosius poterit pietas vestra decernere quam ut quae non tam humanis quam divinis sunt statuta decretis, nullus ultra sinatur impetere” (*Ep.* 156: ACO II, 4, s. 102, w. 13-15); „(...) Obsecro dilectionem vestram, ut a Chalcedonensis synodi definitionibus in nullo animos relaxetis, et quae ex divina sunt inspiratione composita nulla patiamini novitate temerari” (*Ep.* 149: ST 20, s. 156, w. 31-34); „(...) neque ullo modo sineret sanctae Chalcedonensis synodi definitiones, quae vere de coelestibus prodire decretis, tamquam necessaria retractatione violari, cum insidias impiorum ad hoc subripere velle manifestum sit, ut statuta evangelicis praedicationibus et patrum traditionibus consonantia novo faciant infirma iudicio, et dum disceptatio admittitur, auctoritas auferatur” (*Ep.* 161: ACO II, 4, s. 108, w. 29-33).

²⁸² „(...) nec in aliquam disceptationem pie et plene definita revocanda sunt, ne ad arbitrium damnatorum ipsi de his videamur ambigere quae manifestum est per omnia prophetis et evangelicis atque apostolicis auctoritatibus consonare” (*Ep.* 162: ST 20, s. 166, w. 42-45); „(...) in nullo ab illis quas Spiritus sancti divinitas in Chalcedonensi concilio protulit fidei regulis recedentes, inter utrumque hostem novellae perfidiae sermonem nostrum cum omni cautela libremus, non iam, quod absit, tamquam de dubiis disceptantes, sed auctoritate summa quae bene definita sunt adstruentes, cum et [in] apostolicae sedis [epistula universalis sanctae synodi assensu firmata, tanta divinae auctoritatis testimonia noverimus esse congesta, ut nullus queat ulterius dubitare nisi qui sibimet ipsi errorum tenebras inferre maluerit, et synodalia gesta vel quibus primum definitio fidei legitur esse formata vel quibus praefatae litterae apostolicae sedis etiam tuae fraternitatis studio defensae sunt, et maxime ad piissimos principes totius concilii allocutio, tot sit praecedentium patrum testimoniis roborata, et cuius imprudenti ac pertinacii animo, si tamen non iam cum diabolo pro sua impietate damnatus est valeant suadere” (*Ep.* 120: ST 20, s. 173, w. 106-119); „(...) ut a Chalcedonensis synodi definitionibus in nullo animos relaxetis, et quae ex divina sunt inspiratione composita, nulla patiamini novitate temerari” (*Ep.* 149: ST 20, s. 156, w. 32-34); „(...) ut omnis ecclesiae plenitudo in suae unitatis soliditate secunda permaneat, nihilque prorsus de bene compositis retractetur, quia post legitimas et divinitus inspiratas constitutiones velle conflagrare non pacifici est animi sed rebellis” (*Ep.* 164: ST 20, s. 160, w. 23-26).

²⁸³ „Nam definitarum rerum quas tantae synodi vel Christianissimi principis sanxit auctoritas, et apostolicae sedis confirmavit assensus, nihil oportet discuti, ne contra fas aliquid videatur infringi” (*Ep.* 160, 2: PL 54, 1142A).

Leon, patrząc z perspektywy kilku lat od zakończenia soboru, zauważa również analogię między soborem w Nicei a zgromadzeniem w Chalcedonie. Dostrzega ją w samym sformułowaniu wiary chrystologicznej – w Nicei zostało potwierdzone Bóstwo Chrystusa, natomiast w Chalcedonie człowieczeństwo. Papież z jednakową mocą potępia wszystkich przeciwników tak jednego, jak drugiego soboru, gdyż ich święte dekrety (*sancta decreta*) są oparte na źródle ewangelicznym i apostołskim. Autorytet (*auctoritas*) obydwu zgromadzeń opiera się ostatecznie na Duchu Świętym²⁸⁴. Również słownictwo techniczne, jakiego używa Leon w odniesieniu do obydwu zgromadzeń biskupów, potwierdza, iż dostrzega pomiędzy nimi daleko idącą analogię. Jest to bardzo ważne świadectwo recepcji Soboru Chalcedońskiego – w tym konkretnym przypadku przez samego Biskupa Rzymu, czyli podmiot najbardziej znaczący w tym procesie.

Papież wyraża również myśl, że Sobór Chalcedoński był „świętowaniem wszystkich prowincji cesarstwa rzymskiego w zgodzie z całym światem i bez odrzucania dekretów świętego soboru nicejskiego”²⁸⁵. Oznacza to wyraźne stwierdzenie konsensu synchronicznego (horyzontalnego) i diachronicznego (wertykalnego) w sprawach wiary²⁸⁶. Papież przyjmuje tu ideę obecną u innych Ojców Kościoła, a która będzie rozwijać się nadal w przyszłości, aby osiągnąć swą dojrzałość na II Soborze Nicejskim²⁸⁷.

---

²⁸⁴ „In qua nullo modo accidere potuit ut a nobis contra sanctam Nicaenam synodum sentiretur (...) in quo sancti et venerabiles patres nostri contra Arrium congregati non carnem domini, sed deitatem filii omissioni patri esse firmarunt, in Chalcedonensi autem concilio (...) definitum est (...) Jesum Christum sumpsisse nostri corporis unitatem” (*Ep.* 156: ACO II, 4, s. 102, w. 25-30); „Nam si quis ita christianae spei ac propriae salutis oblitus est, ut ad compulsionem sacratissimi concilii Nicaeni sanctae Chalcedonensis synodi evangelicum apostolicumque decretum violare aliqua disputatione praesumat, hunc cum omnibus hereticis, qui de incarnatione domini nostri Iesu Christi impia et detestanda senserunt, simili anathemate parique execratione damnamus, ut legitima satisfactione correctis paenitentiae remedium non negetur et in resultantes sententia synodalis quae veritatis est plena permaneat” (*Ep.* 164: ST 20, s. 164, w. 118-126); „Unde quia ad pacem universalis Ecclesiae et ad custodiam catholicae fidei cura dignamini sollicitiore respicere, evidenter agnoscitis, quod magnis hereticorum audetur insidiis, ut inter Eutychis Dioscorique discipulos et eum quem apostolica sedes direxit, diligentior tamquam nihil ante fuerit definitum, tractatus habeatur, et quod totius mundi catholici sacerdotes a sancta Chalcedonensi synodo probant gaudentque firmatum, in iniuriam etiam sacratissimi concilii Nicaeni efficiatur infirmum. Quod enim nostris temporibus apud Chalcedonam de domini Iesu Christi incarnatione firmatum est, hoc etiam apud Nicaeam mysticus ille patrum numerus definivit, ne catholicorum confessio aut unigenitum Dei filium in aliquo crederet Patri imparem aut eundem, cum factus est filius hominis, non veram carnis nostrae atque animae habuisse naturam (...) inter catholicos computandos qui definitiones venerabilis synodi Nicaenae vel sancti Chalcedonensis concilii regulas non sequuntur, cum utrorumque sancta decreta ex evangelico et apostolicum manifestum sit fonte prodire (...) quia de rebus et apud Nicaeam et apud Chalcedonam sicut Deo placuit definitis, nullum audemus inire tractatum, tamquam dubia vel infirma sint quae tanta per sanctum Spiritum fixit auctoritas” (*Ep.* 162: ST 20, s. 165-167, w. 26-40; 75-79, 83-87);

²⁸⁵ „Unde cum sancta synodus Chalcedonensis, quae ab universis Romani orbis provinciis cum totius mundi est celebrata consensu et a sacratissimi concilii Nicaeni est indivisa decretis” (*Ep.* 164: ST 20, s. 162, w. 61-64).

²⁸⁶ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 307.

²⁸⁷ Tamże, s. 307-308.

Podkreślanie konsensu diachronicznego w przepowiadaniu jest widoczne w całej spuściźnie teologicznej Leona, jak to już zostało przedstawione wcześniej. Z kolei konsens synchroniczny jest konieczny dla utrzymania jedności Kościoła w wierze, co zawsze Papież uważał za swój poważny obowiązek. Tym razem widzimy zastosowanie tych czynników do wydarzenia soboru w Chalcedonie, dzięki czemu może on być rzeczywiście uznany za sobór powszechny, a jego postanowienia za wiążące dla całego Kościoła.

Według Leona, postanowienia Chalcedonu niszczyły również rozstrzygnięcia „soboru zbójckiego”²⁸⁸, przywracały jedność i integralność wiary katolickiej, i w związku z tym musiały być przyjęte i respektowane przez wszystkich. Istotne znaczenie dla rozpowszechnienia postanowień soboru miał fakt powierzenia przez Leona Julianowi, biskupowi Kos zadania przetłumaczenia z greki na łacinę dokumentów soborowych²⁸⁹. Można tu zauważyć analogię do polecenia przetłumaczenia papieskiego *Tomus ad Flavianum* z łaciny na grekę. Papież troszczył się, aby tak jego przepowiadanie jak nauczanie soboru było znane w całym Kościele, który wówczas, mimo pojawiających się już wyraźnych napięć, zachowywał jedność między Wschodem a Zachodem.

Obrona wiary zdefiniowanej przez sobór²⁹⁰ wypełniła ostatnie lata pontyfikatu Leona, który do końca życia walczył o to, by cały Kościół wyznawał jedną i tę samą prawdą o Jezusie Chrystusie, Synu Bożym, który przyjął ludzką naturę.

Podsumowując nauczanie Leona Wielkiego na temat Soborów Nicejskiego i Chalcedońskiego należy zwrócić uwagę na fakt, iż Sobór Nicejski jest dla Papieża wyjątkowym wydarzeniem w historii chrześcijaństwa, które w procesie recepcji zostało przyjęte przez cały Kościół, a on sam jako Biskup Rzymu i Następca św. Piotra uważa za swoją najwyższą powinność strzeżenie nicejskiego wyznania wiary oraz kanonów dyscyplinarnych, które są z natury nienaruszalne. Z kolei Sobór Chalcedoński to rzeczywistość współczesna Leonowi, w przebieg której jest bardzo mocno zaangażowany, co jednak nie przeszkadza mu w tym, aby *post factum* dokonać głębokiej refleksji teologicznej nad tym wydarzeniem i zauważyć jego analogię do soboru z 325 roku. Oba sobory posiadają niezaprzeczalny autorytet doktrynalny, który Leon potwierdza i broni go do końca życia własnym autorytetem. Dzieje się tak dlatego, iż Papież dostrzega wyraźnie

---

²⁸⁸ „(...) cum detestandum illud Ephesinae synodi iudicium, ita sancta Calchedonensis concilii auctoritate destruxit, ut nullum depravatorum a remedio correctionis arceret” (*Ep.* 139: ST 20, s. 135, w. 16-18).

²⁸⁹ Zob. *Ep.* 103, 4: PL 54, 1028.

²⁹⁰ „(...) ad defendendam Calchedonensem synodum aequali studio et concordii unitate nitendum” (*Ep.* 153: ST 20, s. 159, w. 13-15).

w postanowieniach soborowych działanie Ducha Świętego, który doprowadził zgromadzonych biskupów do wydanie jednomyślnej sentencji wiary. Jest to wiara wypływająca ze źródła ewangelicznego i apostołskiego, a została przekazana przez Ojców Kościoła w procesie przepowiadania, w którym uczestniczy również sam Leon.

Umieszczając wydarzenie soborów, a także synodów w szerszym kontekście eklezjologicznym, można dostrzec u Leona wyraźne potwierdzenie, tak w piśmiennictwie jak i w działaniu, iż należą one do struktury urzeczywistniania się Kościoła. Sobory przede wszystkim zajmują się sprawami wiary, podczas gdy synody na różnym poziomie dotyczą spraw dyscypliny kościelnej. W obu typach zgromadzeń uczestniczą biskupi, którzy tworząc kolegium miłości, biorą wspólną odpowiedzialność za Kościół, przyczyniając się do zachowania w nim *communio fidei et morum*. Jest to nie tylko ich prawo, ale przede wszystkim obowiązek, od którego nie mogą się wymówić.

Leon wypracował także precyzyjny język techniczny, odnoszący się do soborów i synodów, którego konsekwentnie używał w swojej korespondencji.

4. Relacje między prymatem a episkopatem

Po lekturze tekstów Leona dotyczących posługi Biskupa Rzymu, a w szczególności jej aspektów doktrynalnych oraz kolegalności biskupów wyrażającej się w zgromadzeniach synodalnych i soborowych konieczne jest przeanalizowanie jego myśli na temat relacji pomiędzy autorytetem Biskupa Rzymu a autorytetem biskupów, ze szczególnym uwzględnieniem soborów. Będzie to wymagało pochylenia się nie tylko nad spuścizną literacką Papieża, ale również bliższego przyjrzenia się jego działalności, która jest świadectwem wcielania *theoria* obecnej w zamyśle naszego Autora w *praxis* życia Kościoła. Istotne jest tutaj dopowiedzenie, iż pontyfikat Leona realizował się na różnych poziomach aktywności. Po pierwsze jako Biskup Rzymu Papież otaczał duszpasterską troską wiernych Wiecznego Miasta. Jako patriarcha Zachodu dbał o ortodoksję i dyscyplinę kościelną. Wreszcie na poziomie uniwersalnym, w relacji do Kościołów Wschodu, czuł się odpowiedzialny za jedność wyznawanej wiary. Można mówić zatem o pewnych kręgach odpowiedzialności Leona, z których każdy posiadał swoje cechy charakterystyczne.

Przyjrzyjmy się najpierw przypadkom interwencji Leona o charakterze jurysdykcyjnym. W ciągu pierwszej dekady pontyfikatu można wyróżnić dwa takie zdarzenia.

Pierwsze dotyczy wikariatu apostolskiego w Arles; drugie jest związane ze stolicą biskupią w Tesalonice.

Do pierwszeństwa w Galii aspirowały dwie stolice metropolitalne – Arles i Vienne. Arles zostało uprzywilejowane przez cesarza Konstantyna, a ponadto w 417 r. została rozpoznana pewna zwierzchność tej metropolii w stosunku do pozostałych Kościołów Galii przez papieża Zozyma. W czasach Leona, Hilary, biskup Arles (430-449) przypisał sobie władzę zdeponowania przy pomocy synodu swojego przeciwnika, biskupa Celidoniusza z Vienne, który odwołał się do Rzymu. Leon upomniał Hilarego i dokonał rehabilitacji Celidoniusza, ogłaszając swoje postanowienia biskupom prowincji Vienne²⁹¹. W międzyczasie otrzymał od cesarza Walentyniana III dekret, który gwarantował zachowanie postanowień synodalnych, czego miał dopilnować gubernator Galii.

Odnosnie do stolicy metropolitalnej w Tesalonice problem dotyczył faktu, iż Macedonia jakkolwiek administracyjnie powiązana z cesarstwem wschodnim, z punktu widzenia kościelnego pozostawała pod jurysdykcją rzymską. Biskup Tesaloniki był ponadto uważany za wikariusza apostolskiego Illirii. Około roku 444 r. Anastazy, biskup Tesaloniki, poprosił Leona o potwierdzenie takiej roli, której Papież chętnie udzielił, prawdopodobnie pragnąc w ten sposób podkreślić prymat Stolicy Apostolskiej wobec narastających aspiracji Konstantynopola²⁹². Poleciał biskupom Illirii podporządkowanie się Anastazemu²⁹³, ale jednocześnie biskupowi Tesaloniki zostały wyraźnie wytyczonego granice autorytetu oraz reguły postępowania w sprawie zwoływania i przeprowadzania synodów²⁹⁴. W przypadkach *causae maiores*, które nie mogły być rozwiązane na synodzie pod przewodnictwem wikariusza, relacja miała być przesłana do Rzymu²⁹⁵. Ponadto

---

²⁹¹ Zob. *Ep.* 10: ActaSyn VI, s. 48-54*.

²⁹² Zob. *Ep.* 6.

²⁹³ „Et quia per omnes Ecclesias cura nostra distenditur, exigente hoc a nobis Domino, qui apostolicae dignitatis beatissimo apostolo Petro primatum fidei suae remuneratione commisit, universalem Ecclesiam in fundamenti ipsius soliditate constituens, necessitatem sollicitudinis quam habemus, cum his qui nobis collegii charitate iuncti sunt sociamus. Vicem itaque nostram fratri et coepiscopo nostro Anastasio (...) commisimus (...) cui in his quae ad ecclesiasticam pertinent disciplinam, ut dilectio vestra pareat, admoneamus. Non enim tam illi obtemperabitur quam nobis, qui hoc illi pro nostra sollicitudine per illas provincias cognoscimur commisisse (...)” (*Ep.* 5, 2: PL 54, 615).

²⁹⁴ Zob. *Ep.* 6 i 14.

²⁹⁵ „Ad synodum quicumque fuerit evocatus occurrat, nec congegationi se deneget, in qua Deum pertinentes causas noverit esse tractandas (...) Quidquid causarum, ut assolet, inter consacerdotes evenerit, eius cui vicem nostram commisimus examini reservetur: ut illo sub Dei timore praesule omnis ambiguitas finiat. Nihil in eius, aut nostram, contra haec quae constituimus, praesumatur iniuriam. Eius nobis relatione, si quis ad nos referendum fuerit, innotescant: ita enim vos ad illum pertinere volumus, ut ad vos provinciarum vestrarum pertinent sacerdotes. Qui ergo iure sibi debito uti cupiunt, apostolicae sedis auctoritatem concessam per suam contumaciam imminuere non nitantur (...)” (*Ep.* 5, 4: PL 54, 616); „(...) siquidem continenti opportunoque prospectu promptum tibi esset agnoscere quid in quibusque rebus vel tuo studio

osądowi papieża podlegają sprawy dotyczące kwestii, w którym wikariusz nie mógł być sędzią, jak na przykład spór między nim a biskupami zebranych na synodzie²⁹⁶, a także apelacje²⁹⁷. Przy tej okazji Leon przedstawia strukturę hierarchiczną Kościoła w postaci piramidy, na szczycie której stoi Następca św. Piotra. Jak apostołowie, mimo że posiadają ten sam honor, odróżniali się we władzy (*potestas*), tak biskupi, chociaż równi święceni, nie posiadają tych samych uprawnień. Istnieją wzrastające poziomy pasterskiej odpowiedzialności, które skupiają się na stolicy św. Piotra jako głowie, która swą troską obejmuje cały Kościół.

Te dwa przypadki wskazują wyraźnie na samoświadomość Leona w kwestii prymatu, który można bez wątpienia nazwać jurysdykcyjnym. Papież mocą swego autorytetu dokonuje zmiany decyzji podjętych przez biskupa i synod; wyznacza swojego wikariusza i powierza mu konkretne kompetencje, wymagając jednocześnie posłuszeństwa od pozostałych biskupów. Własnemu osądowi zastrzega pewne kategorie spraw i potwierdza Rzym jako ostateczną instancję przy sporach i apelacjach, powołując się przy tym na dawną tradycję i należną cześć dla Stolicy Apostolskiej.

Z drugiej strony należy pamiętać, iż takie kroki Leon podejmował na obszarze Kościoła Zachodniego, czyli swojego patriarchatu, natomiast w relacji ze Wschodem

---

componeres, vel nostro iudicio reserves. Nm cum maiora negotia et difficiliores causarum exitus liberum tibi esset sub nostrae sententiae suspendere, nec ratio tibi nec necessitas fuit in id quod mensuram tuam excederet deviandi (...)" (*Ep.* 14, 1: PL 54, 668-669); „Ad synodum quisquis fratrum fuerit evocatus occurrat, nec sanctae congregationi se deneget: in qua maxime constituendum esse noverit, quod ad disciplinam poterit ecclesiasticam pertinere (...). Illic si quae causae natae fuerint, praestante Domino, ita potuerunt terminari, ut contentio nulla resideat: sed sola inter fratres charitas coalescat. si qua vero causa maior evenit, quae a tua fraternitate illic praesidente non potuerit definiri, relatio tua missa nos consultat (...) ut cognitioni nostrae pro traditione veteris instituti et debita apostolicae sedis reverentia, nostro examine vindicemus: ut enim auctoritatem tuam vice nostra te exercente volumus, ita nobis quae illic componi non potuerit, vel qui vocem appellationis emisit, reservamus (...)" (*Ep.* 6, 5: PL 54, 619); „De conciliis autem episcopalibus non aliud indicimus quam sancti patres salubriter ordinarunt: ut scilicet bini conventus per annos singulos habeantur, in quibus de omnibus querelis quae inter diversos ecclesiae ordines nasci assolent, iudicetur. Ac si forte inter ipsos qui praesunt, de maioribus (quod absit) peccatis causa nascitur, quae provinciali nequeat examine definiri, fraternitatem tuam de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere, ut si coram positis partibus nec tuo fuerit res sospita iudicio, ad nostram cognitionem, quidquid illud est, transferatur" (*Ep.* 14, 7: PL 54, 673-674).

²⁹⁶ „Si autem in eo quod cum fratribus tractandum definiendumve credideris diversa eorum fuerit a tua voluntate sententia, ad nos omnia sub gestorum significatione referantur, ut, remotis ambiguitatibus, quod Deo placeat decernatur (...) Quibus cum dignitas sit communis, non est tamen ordo generalis: quoniam et inter beatissimos apostolos in similitudine honoris fuit quaedam discretio potestatis; et cum omnium par esset electio, unitatem datum est ut caeteris praemineret. De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio, et magna ordinatione provisum est ne omnes sibi omnia vindicarent; sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia; et rursus quidam in maioribus urbibus constituti sollicitudinem susciperent amplioem, per quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiae cura conflueret, et nihil usquam a suo capite dissideret (...)" (*Ep.* 14, 11: PL 54, 675-676).

²⁹⁷ „Si quae vero causae graviore vel appellationes emergerint, eas sub ipsius relatione ad nos mitti debere decrevimus, ut nostraa secundum ecclesiasticum morem sententia finiantur (...)" (*Ep.* 5, 6: PL 54, 616).

zachowywał się bardziej powściągliwie, co nie oznacza, iż nie podejmował energicznych kroków w kwestii obrony czystości wiary i zachowywania postanowień soborów tak doktrynalnych jak dyscyplinarnych.

Dla naszych badań w temacie relacji między prymatem a episkopatem istotne będzie obecnie prześledzenie roli, jaką odegrał Leon Wielki w wydarzeniu tzw. „soboru zbójckiego” w Efezie oraz soboru chalcedońskiego. Najpierw analizie zostaną poddane działania Leona w związku ze zgromadzeniem w Efezie w 449 r.

Leon, otrzymawszy akta synodu z 22 listopada 448 r. potępiające Eutychesa, nie widział konieczności zwoływania soboru w celu osądzenia jednoznacznie heterodoksyjnej doktryny archimandryty. Jednakże cesarz Teodozjusz II, obawiając się zagrożenia pokoju i jedności Kościoła w związku ze sprawą Eutychesa, ale przede wszystkim sprzyjając swoim dworzanom z otoczenia archimandryty, 30 marca 449 r. postanowił zwołać sobór w Efezie na początku sierpnia w celu wyjaśnienia kontrowersyjnych kwestii; intencją jednak wydaje się ostateczne pokonanie nestorianizmu, rehabilitacja Eutychesa oraz potępienie patriarchy Flawiana wraz z jego zwolennikami. Świadczy o tym fakt, że przewodnictwo na soborze zostało powierzone nie biskupowi miejsca, ale jego rywalowi, Dioskorowi z Aleksandrii.

Papież, choć niechętnie, jednak zaakceptował decyzję cesarza²⁹⁸, wysyłając do Efezu swoich legatów i powierzając im swój *Tomus ad Flavianum*²⁹⁹. Leon w korespondencji poprzedzającej otwarcie soboru wyrażał swoje przekonania co do jego zadań³⁰⁰. Jest to szczególnie widocznie w liście skierowanym do ojców soboru, w którym Leon przedstawia pozycję przyjętą przez Stolicę Apostolską wobec kwestii Eutychesa. Zadaniem soboru jest dokonanie „pełniejszego osądu” (*pleniore iudicio*) w celu usunięcia wszelkiego błędu w wierze i przywrócenia jedności doktrynalnej w Kościele. Powinno się to dokonać poprzez wspólne działanie zgromadzonych i wydanie jednomyślnej sentencji zgodnie z wolą Bożą. Leon zachęca również, by po potępieniu herezji zastanowiono się nad przywróceniem Eutychesa do komunii kościelnej, jeżeli tylko wyraźnie

---

²⁹⁸ Zob. *Ep. 30*, 2: ST 15, IV, s. 7, w. 49-53; *Ep. 33*, 2: ST 15, VIII, s. 20, w. 31-38.

²⁹⁹ Delegacja składała się biskupa Juliusza z Pozzuoli, prezbitera rzymskiego Renata (zmarł podczas podróży na wyspie Delo), diakona Hilarego – przyszłego papieża oraz notariusza Dulcytiusza, zob. *Ep. 30*, 2: ST 15, IV, s. 7, w. 49-53; *Ep. 33*, 2: ST 15, VIII, s. 20, w. 31-38.

³⁰⁰ Zob. *Ep. 29* do cesarza Teodozjusza: Papież informuje cesarza o posłaniu na sobór w Efezie swoich legatów i podaje ich imiona; *Ep. 30* do cesarzowej Pulcherii: Papież zachęca cesarzową do wsparcia soboru i jego legatów na rzecz prawdziwej wiary; *Ep. 31* do cesarzowej Pulcherii: Papież pisze, że nie może uczestniczyć osobiście w soborze z następujących powodów: ze względu na zwyczaj, warunki zewnętrzne (trudny czas) i miłość względem mieszkańców Rzymu; aby potępić Eutychesa, wystarcza symbol apostolski.

i osobiście odrzuci błędne przekonania, które głosił. Ponadto Papież przypomina o swoim *Tomus ad Flavianum*, w którym obszernie wyłożył ortodoksyjną naukę chrystologiczną³⁰¹.

Na zgromadzenie soborowe, które rozpoczęło się 8 sierpnia 449 r. pod przewodnictwem Dioskora, głównego reprezentanta monofizytów, przybyło około 140 biskupów, w większości zwolenników Eutychesa. Pomimo powtarzanych i zdecydowanych nalegań legaci papiescy nie zdołali nawet odczytać listu Leona. Dioskor ze względu na swoje zachowanie został porównany później przez Papieża do nowego faraona³⁰². Zgromadzenie zostało zamknięte wśród gwałtownych incydentów słownych i fizycznych, Eutyches został uwolniony od oskarżeń o herezję, natomiast Flawian, Euzebiusz z Doryleum i inni biskupi zostali zdeponowani³⁰³; ponadto 42 biskupów zostało oddalonych przez przedstawiciela cesarskiego z powodu ich opozycji wobec Eutychesa. Diakon Hilary zdołał uciec zanim zostałby zmuszony przemocą do podpisania dekretów narzuconych przez Dioskora³⁰⁴. Po powrocie do Rzymu, Hilary opowiedział Leonowi o zajściach w Efezie i przekazał mu apelację Flawiana. Również Euzebiusz z Doryleum i Teodoret z Cyru zwrócili się Papieża, by zainterweniował wobec niesprawiedliwości i gwałtom dokonanym w Efezie.

Jest to moment bardzo ważny z punktu widzenia relacji między Biskupem Rzymu a soborem, dotyczący prawomocności postanowień tego ostatniego. Tak tę sytuację komentuje M. Fiedrowicz: „Na skutek tego zajścia – podjęcia decyzji w sprawach wiary bez efektywnego udziału Kościoła rzymskiego – wyraźniej i we wzorcowy dla przyszłości sposób uwidocznili się znaczenie tego Kościoła i jego biskupa dla powszechnych zgromadzeń kościelnych. Zdarzenie to skłoniło papieża Leona do decyzji przeformowania reprezentowanego przez Rzym od końca IV wieku stanowiska, zgodnie z którym

---

³⁰¹ „(...) christianissimus imperator haberi voluit episcopale concilium, ut pleniore iudicio omnis possit error aboleri, fratres nostros Iulium episcopum, Renatum presbyterum et filium meum Hilarum diaconum misi, qui vice mea sancto conventi vestre fraternitatis intersint, et communi vobiscum sententia quae Domino sint placitura constituent. Hoc est ut primitus pestifero errore damnato, etiam de ipsius qui imprudenter erravit restitutione tractetur, si tamen doctrinam veritatis amplectens sensus haereticos quibus imperitia eius fuerat inretita, plene aperteque propria voce et subscriptione damnaverit. Quod etiam in libello quem ad nos miserat est confessus, spondens per omnia nostram se secuturum esse sententiam. Acceptis autem fratris et coepiscopi nostri Flaviani litteris plenius ad eum de his quae ad nos videtur retulisse rescripsimus, ut abolito hoc qui natus videbatur errore, in laudem et gloriam Dei per totum mundum una sit fides, una eademque confessio (*Ep.* 33: ST 15, s. 20-21, w. 32-48)

³⁰² *Ep.* 120, 2: PL 54, 1050D.

³⁰³ Diakon Hilary zakwestionował te decyzje wyrażając swój sprzeciw w języku łacińskim: *Contradicitur!* To słowo zostało włączone do akt po transliteracji na grekę: *Kontradikitour*. Zob. *ActaSyn* VI, dz. cyt., s. 144-172*.

³⁰⁴ Zob. *Ep.* 44; 50.

żaden sobór nie będzie ważny, bez uznania go przez tamtejszego biskupa. Toteż zaledwie miesiąc później synod rzymski potępia *Ephesinum II*, który – zgodnie z określeniem Leona (*Ep.* 95, 2) przeszedł do historii soborów jako „sobór zbójcki” (*latrocinium*). Jak na następnym soborze w Chalcedonie stwierdzili legaci papiescy, Dioskor ośmielił się stłumić głos papieża na soborze powszechnym. Jednak po tym doświadczeniu z Efezem II także na Wschodzie zaczęło powoli dojrzewać przekonanie, że recepcja przez biskupa rzymskiego ma wyjątkowe znaczenie. Również w Chalcedonie Dioskor został potępiony z tym samym uzasadnieniem – że nie dopuścił do głosu biskupa rzymskiego, bez którego nie jest możliwy sobór powszechny. Wtedy ojcowie soborowi przyłączyli się do stanowiska Rzymu, zgodnie z którym żaden sobór nie może sobie rościć prawa do ważności bez apostolskiej stolicy rzymskiej lub przeciwko niej”³⁰⁵.

Z kolei B. Sesboüé stwierdza: „Sobór ten zasługiwałby na odrębne studium, gdyż jest modelowym przykładem «nie-recepcji» (braku recepcji). Jej przyczyny są jasne: przemoc, która zdominowała debaty; duch sekciarski stronnictwa monofizycznego; odmowa wysłuchania Listu Leona do Flawiana; i wreszcie, podjęte decyzje. Taki sobór sytuuje się na antypodach reguły jednomyślności. Legaci nie mieli innego wyjścia, jak okazać swą dezaprobatę. Wiemy, że Leon określił to zgromadzenie jako «rozbój» i że wraz z zebranych wokół siebie synodem rzymskim «potępił wszystko, co zrobił Dioskor przeciwko kanonom, w tumultach i dla świeckich niesnasek». Czy należy powiedzieć, że Leon dokonał «kasacji» tego soboru w sensie jurydycznym, który miałby być przeciwny recepcji? Nie wydaje się, aby tak właśnie było. Dla Leona ów «rozbój» nie istnieje jako sobór, ponieważ Zachód nie zabrał na nim głosu”³⁰⁶.

Rzeczywiście, Leon poinformowany o zajściach w Efezie, wyraża swoją zdecydowaną dezaprobatę i zwraca się do cesarza o jak najszybsze zwołanie nowego soboru. Czyni to w Liście 44 razem z synodem zebranych w Rzymie. Lektura tego pisma pozwala na poznanie punktu widzenia Leona odnośnie do zadań nowego zgromadzenia biskupów. Na początku Papież przypomina o swoim piśmie dogmatycznym i wcześniej udzielonych wskazówkach, które, jeżeli zostałyby zachowane, nie doszłoby do pogwałcenia wiary i prawa. Gdyby Dioskor „chciałby zachować zasadę, która obowiązuje kapłanów, aby – tak jak to jest w zwyczaju – kiedy wszyscy wypowiedzą swoje zdanie w sposób wolny, to w sprawiedliwym równym głosowaniu ustalone zostałyby to, co jest zgodne z wiarą

---

³⁰⁵ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 328-329.

³⁰⁶ B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 78.

i zapobiegłoby błędom”³⁰⁷. Tymczasem „w podjęciu samej uchwały nie wzięli udziału wszyscy zgromadzeni, bo jednych od tego wykluczono, a jednych dopuszczono, tych mianowicie, którzy mając związane ręce opowiedzieli się po stronie wspomnianego kapłana, przez bezbożne podpisy, wiedząc, że mogliby sobie zaszkodzić, gdyby nie wykonali tego co kazano”³⁰⁸. Wobec zaistniałej sytuacji legaci rzymscy jednoznacznie „sprzeciwiali się i twierdzili, że Stolica Apostolska w żadnym razie nie uzna tego, co zostało ustalone, bo w rzeczywistości uderza to w tajemnicę wiary chrześcijańskiej”³⁰⁹. Papież następnie zwraca się wprost do cesarza o anulowanie dekretów efeskich w oczekiwaniu na nowy sobór: „Rozkaż, aby wszystko pozostało tak, jak przed uchwałami [tamtego synodu], dopóki nie zgromadzi się większa ilość kapłanów z całego świata”³¹⁰. Ten synod generalny powinien odbyć się w Italii, a to w tym celu, by mogli w nim wziąć udział biskupi prowincji zachodnich i w ten sposób wrócić do jedności Kościoła³¹¹.

Podobne myśli zostały wyrażone w liście Leona i synodu do Pulcherii, którego najważniejszy fragment brzmi: „Biskup Flawian trwał w komunii z nami i to co się stało wbrew sprawiedliwości i wbrew wszelkim ustaleniom, w żadnym wypadku nie może być uznane za ważne. Ponieważ synod w Efezie nie usunął skandalu niezgody, lecz go zagnił, miejsce i czas zwołania soboru zostały ustalone w Italii, a pod uwagę wzięto postulaty obu stron. Celem soboru będzie staranniej zająć się wszystkim, co rodzi grzech, przywrócić kapłanów do pokoju z Chrystusem, którzy ze względu na ich słabość zostali zmuszeni do złożenia podpisu, raniąc w ten sposób wiarę i krzywdząc ją, oraz usunąć błędy”³¹².

Leon i synod rzymski zwrócili się również listownie do duchownych i ludu oraz archimandrytów Konstantynopola, wyrażając swój sprzeciw wobec decyzji podjętych w Efezie³¹³ i wzywając do trwania w prawdzie wiary katolickiej i w jedności z Flawianem³¹⁴. Leon skierował również listy do Anastazego z Tesaloniki, Juliana z Kos oraz do Flawiana, zachęcając do wytrwania w wierze katolickiej³¹⁵.

---

³⁰⁷ *Ep.* 44, 3: *ActaSyn VI*, s. 173-173*.

³⁰⁸ *Ep.* 44, 4: *ActaSyn VI*, s. 173-173*.

³⁰⁹ Tamże.

³¹⁰ *Ep.* 44, 6: *ActaSyn VI*, s. 173-173*.

³¹¹ *Ep.* 44, 9: *ActaSyn VI*, s. 174-174*.

³¹² *Ep.* 45, 6: *ActaSyn VI*, s. 175-175*.

³¹³ „(...) to, co stało się niedawno w Efezie wbrew sprawiedliwości i nauce Kościoła, przez porywczosć jednego człowieka, w żaden sposób nie może być uznane za ważne” (*Ep.* 51, 3: *ActaSyn VI*, s. 178-178*).

³¹⁴ Zob. *Ep.* 50: *ActaSyn VI*, s. 176-177*; *Ep.* 51: *ActaSyn VI*, s. 177-178*.

³¹⁵ Zob. *Epp.* 47. 48. 49: PL 54 827-835.

Z przedstawionych fragmentów wynika, iż Leon, wyznaczając zadania nowemu soborowi, działa bardziej w sposób pragmatyczny niż według pewnego określonego z góry schematu. Przebija troska papieża o autentycznie powszechny charakter soboru. Stawką jest czystość wiary i jedność Kościoła.

Tymczasem cesarz, mimo apelu Leona, nie zmieniał sytuacji utworzonej po wydarzeniach w Efezie, przeciwnie utrwał postanowienia tego „zbójckiego soboru”. W listopadzie 449 r. nowym biskupem Konstantynopola w miejsce zdeponowanego Flawiana mianował aleksandryczyka Anatoliusza. Natomiast Leon 25 grudnia ponawia prośbę do cesarza o zwołanie w Italii soboru, który z Bożą pomocą powinien usunąć wszelkie skandale, jakie wstrząsnęły Kościołem, tak aby w całym cesarstwie została zachowana integralna wiara katolicka i zapanował chrześcijański pokój³¹⁶. Teodozjusz jednak nie odpowiadał, mimo licznych kontaktów korespondencyjnych Leona oraz członków rodziny cesarskiej na Zachodzie z imperatorem³¹⁷. 16 lipca 450 r. Leon wysłał delegację z zadaniem przeprowadzenia bezpośrednich negocjacji z cesarzem, której powierzył swój *Tomus ad Flavianum* oraz list do Teodozjusza, gdzie znajdziemy ponowną prośbę o zwołanie soboru. Papież zaznacza odstępstwo niektórych od czystości wiary i autorytetu ojców. Lekarstwem dla nich ma być nowe zgromadzenie, które jednomyślnie (*in unum convenientibus omnibus*) potępi wszystko, co jest przeciwne postanowieniom soboru nicejskiego, tak, aby na całym świecie była wyznawana jedna wiara³¹⁸. Taka sama prośba Leona została zawarta w liście wysłanym do cesarzowej Pulcherii³¹⁹. Widać zatem staranie Leona, by przysły sobór stwierdził konsens diachroniczny i synchroniczny w wierze.

---

³¹⁶ „Unde si pietas vestra suggestioni, ac supplicationi nostrae, dignetur annuere, ut intra Italiam heberi iubeatis episcopale concilium, cito auxiliante Deo poterunt omnia scandala quae in turbationem totius Ecclesiae sunt commota resecari, ut per universum regnum vestrum catholicae fidei integritate servata, et pacem christianam manere, et vestram apud Deum crescere gloriam gaudeamus” (*Ep.* 54: ST 15, s. 47-48, w. 21-27).

³¹⁷ Zob. *Ep.* 60; 62; 63; 64.

³¹⁸ „Sin vero aliqui a puritate nostrae fidei atque a patrum auctoritate dissentiunt, concilium universale intra Italiam, sicut synodus quae ob hanc causam Romam convenerat, mecum petiit clementia vestra concedat, ut in unum convenientibus omnibus, his qui aut ignorantia aut errore prolapsi sunt, correctionem remediis consulatur, nec cuiquam ultra sit liberum, ita Nichaenae synodi facere mentionem, ut eius fidei inveniatur esse contrarius, quoniam et universae Ecclesiae et vestro hoc imperio profuturum est, si unus Deus, una fides, unum sacramentum salutis humanae una totius mundi confessione teneatur” (*Ep.* 69: ST 15, s. 53, w. 67-75).

³¹⁹ „A qua si forsitan ab aliquibus discreparetur, universale concilium sacerdotum haberi intra Italiam clementia vestra adnitente iubeatur, quo remota arte fallendi tandem pateat quid altiore tractatu aut coerceri debeat aut sanari” (*Ep.* 70: ST 15, s. 55, w. 45-48).

Lektura korespondencji między Papieżem a cesarzem prowadzi do uznania faktu, iż ich pozycje w stosunku do autorytetu soboru powszechnego są różne. Dla Leona oczywisty jest fakt, iż najwyższym zadaniem soboru jest zdefiniowanie symbolu wiary, jednocześnie jednak rozwija myśl, że Biskup Rzymu, stróż prawdziwej wiary i kanonów dyscyplinarnych oraz gwarant jedności Kościoła powszechnego jest powołany do przepowiadania Tradycji apostołskiej. W relacji między soborem a Papieżem, to Biskup Rzymu, depozytariusz nieprzerwanej Tradycji zajmuje pierwsze miejsce. Następca Księcia Apostołów jest najwyższym sędzią ortodoksji definicji soborowych. Dlatego Leon poczuwał się nie tylko do prawa, ale i do obowiązku potępienia decyzji efeskich.

Z kolei dla Teodozjusza sprawy mają się inaczej. Poczuwa się on do prawa i obowiązku odrzucenia próśb Stolicy Apostolskiej o zwołanie nowego soboru w celu anulowania postanowień powziętych w Efezie, uważając, iż są one nieodwołalne: *nihil ulterius post haec cum iam ista semel decisa sint*³²⁰. Broniąc „soboru zbójckiego”, cesarz pisał, że jego decyzje nie oddaliły się od *traditio maiorum* i od wiary ojców *in nulla parte*³²¹.

Nagła śmierć Teodozjusza, która nastąpiła 28 lipca 450 roku w wyniku upadku z konia, spowodowała radykalną zmianę na scenie politycznej i kościelnej cesarstwa. Władza przeszła w ręce Pulcherii, siostry zmarłego cesarza, która wydała wyrok śmierci na dworzanina Chryzafiusza, możnego protektora Dioskora i Eutychesa oraz wydalila tego ostatniego z jego klasztoru. Pod koniec sierpnia Pulcheria poślubiła senatora Marcjana, który szybko wszedł w kontakt z Papieżem, informując go o wstąpieniu na tron i zapewniając o gotowości do pełnej współpracy w przywróceniu pokoju w Kościele poprzez zwołanie soboru³²². Zmiana na szczycie władzy w Konstantynopolu wydawała się Leonowi wystarczającą gwarancją dla przywrócenia pokoju w Kościele. Mógł żywić obawy, że nowe zgromadzenie soborowe z daleka od Rzymu i w związku z tym nie podlegające ścisłej papieskiej kontroli podejmie decyzje przeciwne pozycji Stolicy Apostolskiej³²³. Marcjan jednak dość szybko, ponieważ dekretem z 23 maja 451 r. wyznaczył Niceę na miejsce, a 1 września na datę rozpoczęcia obrad soborowych³²⁴. Dla Papieża taka decyzja wydawała się niezbyt szczęśliwa. Dlatego w liście do cesarza z 9 czerwca

---

³²⁰ Zob. *Ep* 64: PL 54, 879.

³²¹ Zob. *Ep*. 62: PL 54, 875; *Ep* 63: PL 54, 877.

³²² Zostało to wyrażone w dwóch listach skierowanych do papieża Leona: *Ep*. 73: PL 54, 899-900; *Ep*. 76: PL 54, 903-906.

³²³ Zob. S. Pietrini, *Religio e ius romanum nell'epistolario di Leone Magno*, dz. cyt., s. 36.

³²⁴ Zob. ACO II, I, 1, 1, s. 27, 28, w. 13.

prosił o przesunięcie rozpoczęcia soboru na bardziej odpowiedni i spokojny moment. Mimo, że Leon był przekonany o konieczności soboru, sądził jednak, że czas nie sprzyja właściwemu przygotowaniu obrad i spokojnemu ich przebiegowi. Racje, które determinowały takie zachowanie Papieża nie zostały wyraźnie wyłuszczone. Jednakże, biorąc pod uwagę skąpe informacje zawarte w korespondencji, jest możliwa hipoteza o dwóch motywach: niebezpieczeństwo wojny z powodu zbliżających się oddziałów Hunów pod wodzą Attylli oraz zbyt krótki odstęp między zwołaniem soboru a jego rozpoczęciem, aby zapewnić uczestnictwo biskupów z bardziej odległych prowincji³²⁵. Widać zatem tutaj troskę Papieża, by sobór był rzeczywiście powszechny i mógł przebiegać w optymalnych warunkach. Ponadto słuszne mogły być obawy Papieża o jednostronność wschodniego soboru, który mógł opowiedzieć się tylko za kierunkiem aleksandryjskim w chry-stologii. Tymczasem Zachód był wolny od skłonności monofizyckich³²⁶. Mimo tych zastrzeżeń, pragnienie pokonania herezji i umocnienia jedynej prawdziwej wiary u wszystkich przekonały go do poparcia cesarskiej inicjatywy³²⁷. Stąd już 26 czerwca Leon oznajmił cesarzowi swoją decyzję i podał imiona legatów, którzy mieli go reprezentować na soborze. Byli to Paschazjusz, biskup Lilibeum, Lucencjusz, biskup Ascoli, prezbiterzy Bonifacy i Bazyli, Julian, biskup Kos oraz notariusz nie wymieniony z imienia. Papież zachęcał cesarza, aby uważał go za rzeczywiście obecnego na zgromadzeniu w osobach

---

³²⁵ „Synodum vero fieri, ut meminit vestra clementia etiam ispi poposcimus, sed sacerdotes provinciarum omnium congregari praesentis temporis necessitas nulla ratione permittit, quoniam illae provinciae de quibus maxime sunt evocandi, inquietate bello ab ecclesiis suis eos non patiuntur abscedere. Unde oportu-niori tempore, propitiato Deo cum firmior fuerit restituta securitas, iubeat vestra clementia reservari” (*Ep.* 83: ST 15, s. 67, w. 47-53); „Credebamus clementiam vestram id desiderio nostro posse praestare, ut prae-senti necessitate respecta, differri ad oportunius tempus sacerdotalem synodum iuberetis, ut evocatis de cunctis provinciis sacerdotibus vere possit esse universale concilium” (*Ep.* 89: ST 15, s. 79, w. 6-10); „Po-posceram quidem a gloriosissima clementia vestra, ut synodum quam ad reparandam Orientalis ecclesiae pacem, etiam a nobis petitam necessariam iudicatis, aliquantisper differri ad tempus oportunius iuberetis, ut liberioribus ab omni perturbatione animis, hi quoque episcopi, quos hostilitatis metus detinet conveni-ent” (*Ep.* 90, 1: ST 15, s. 77, w. 6-11); „Cognita clementissimi principis ex his quas ad nos misit litteris voluntate, mirati sumus congregandae synodo tam angustum tempus adpositum, cum etsi nulla necessitas hostilitatis existeret, ipsa interiectionum dierum paucitas necessarios sacerdotes nos evocare non sineret. Quando enim per diversas longinquasque provincias mitteremus, ut vere posset fieri universale concilium?” (*Ep.* 91: ST 15, s. 81, w. 4-10); „Sanctum clementiae vestrae studium, quo ad reparationem pacis ecclesia-sticae synodum haberi voluistis, adeo libenter accepi, ut quamvis eam fieri intra Italiam poposcissem, et aptius expectari tempus optassem, quo scilicet plurimi possint episcopi etiam de longinquo-ribus provinciis evocari” (*Ep.* 94: ST 15, s. 85, w. 5-9).

³²⁶ Zob. K. Schatz, *Sobory powszechne...*, dz. cyt., s. 55.

³²⁷ „Sed quia pio studio humanis negotiis divina praeponitis et rationabiliter ac religiose regni vestri viribus aestimatis profuturum, si nulla sit in sacerdotum sensibus dissonantia, nulla sit in evangelii praedi-catione discordia, ego etiam vestris dispositionibus non renitor, optans ut in omnium cordibus catholica fides quae non potest nisi una firmetur” (*Ep.* 90, 1: ST 15, s. 77, w. 12-16).

jego legatów³²⁸. Jednocześnie Papież wzywał cesarza, by w czasie obrad nie poddawać pod dyskusję wiary przepowiadanej przez ojców i otrzymanej od apostołów oraz nie pozwolić na wskrzeszanie błędów potępionych mocą autorytetu ojców³²⁹. Legaci zostali bardzo dokładnie poinstruowani przez Leona co do sposobu zachowania na soborze³³⁰. Szczególną nadzieję Papież pokładał w Julianie, biskupie Kos, któremu powierzył misję koordynacji działań legatów, podkreślając konieczność trzymania się we wszystkim otrzymanych wskazań³³¹.

Ponadto 26 czerwca Leon wystosował, podobnie jak przed nieszczęśliwym zgromadzeniem w Efezie w 449 r., list do ojców soboru, w którym określił cele i sposób postępowania. Na początku pisma udziela pochwały cesarzowi, za respektowanie prawa i honoru św. Piotra apostoła. Widać tu wyraźne odwołanie do prymatu rzymskiej stolicy w sprawach wiary. Następnie tłumaczy, iż wymagania czasu oraz zwyczaj nie pozwalają na osobisty udział w soborze, jednakże obecność na nim legatów wysłanych przez Stolicę Apostolską powinna być uważana jako rzeczywiste przewodniczenie Leona obradom³³². Ze swej strony cesarz Marcjan, komunikując wyznaczenie daty soboru, wyjaśniał, że będzie się on odbywał *Leone auctore*³³³. Podobnie wyraziła się Pulcheria, informując Leona, że Anatoliusz, biskup Konstantynopola zmanifestował pełne przyjęcie wiary

---

³²⁸ „Nec me quoque ut voluit vestra clementia ab illo credatis abesse concilio, cum in his fratribus quos direxi, id est Pascasino, et Lucensio episcopis, Bonifatio et Basilio presbyteris, sed et fratre meo Iuliano quem eorum volui esse participem, etiam mea sit aestimanda praesentia” (*Ep.* 90, 1: ST 15, s. 78, w. 34-39).

³²⁹ „Unde per ipsum dominum nostrum Iesum Christum qui regni vestri est auctor et rector, protestor et obsecro clementiam vestram, ut in praesenti synodo fidem quam beati partes nostri ab apostolis sibi traditam praedicarunt, non patiamini quasi dubiam retractari, et quae olim sunt maiorum auctoritate damnata, redivivis non permittatis conatibus excitari” (*Ep.* 90: ST 15, s. 77-78, w. 27-32).

³³⁰ Zob. *Ep.* 89, 1; 90, 1; 93, 1; 95, 1.

³³¹ „Unde cum hoc anno secundum christianissimi principis voluntatem in urbe Nichaena sacerdotalis habenda sit synodus, ut omnium scandalorum strepitus auferatur, necessarie fraternitati tuae quod omni Ecclesiae prosit iniungimus, ut cum fratribus et coepiscopis nostris Paschasino et Lucensio sed et fratribus et compresbyteris nostris Bonifatio et Basilio, quos vice nostra ad praedictum conventum ire praecipimus, curam tuam actionemque coniungas, in omnibus auctoritate nostrae praeceptionis usus, quoniam scimus omnium illic actarum rerum maiorem, te, quam nostros habere notitiam, ut dum curam tuam illis consiliumque sociaveris, in nulla parte fallantur, sed omnia Deo adiuvante veniant ad effectum, quae fidei et paci probaveris convenire” (*Ep.* 92: ST 15, s. 82, w. 6-18).

³³² „(...) amplectendum est clementissimi principis plenum religione consilium, quo sancyram fraternitatem vestram ad destruendas insidias diaboli, et ad reformandam ecclesiasticam pacem voluit convenire, beatissimi Petri iure atque honore servato, adeo ut nos quoque suis ad hoc litteris invitaret, ut venerabili synodo vestram praesentiam praerberemus. Quod quidem nec necessitas temporis, nec ulla poterat consuetudo permittere. Tamen in his fratribus id est Paschasino et Lucensio episcopis, Bonifatio et Basilio presbyteris, qui ab apostolica sede directi sunt, me synodo vestra sanctitas aestimet praesidere, non abiuncta a vobis praesentia mea.

³³³ „(...) tale propositum atque desiderium habeamus, quatenus omni impio errore sublato per celebrandam synodum, te auctore, maxima pax circa omnes episcopos fidei catholicae fiat, ab omni scelere pura et intemeraria consistens” (*Ep.* 73: PL 54, 899).

apostolskiej, podpisując bez żadnych zastrzeżeń *Tomus ad Flavianum*³³⁴. Mamy tutaj zatem wyraźne świadectwo świadomości konieczności udziału Biskupa Rzymu w soborze dla jego ważności tak ze strony samego Papieża jak i cesarza.

W listach poprzedzających rozpoczęcie soboru Leon często podkreślał konieczność nie tylko uznawania pełnej ważności kanonów nicejskich odnośnie do wyznania wiary oraz kanonów wydanych przez sobór w Efezie w 431 r. przeciw Nestoriuszowi³³⁵, ale również przyjęcia, obok niektórych pism Cyryla Aleksandyjskiego, listu dogmatycznego do Flawiana. *Tomus* jest bowiem pełnym i jasnym wykładem prawdziwej wiary w tajemnicę wcielenia Jezusa Chrystusa, przepowiadanej przez Papieża, a pochodzącej z Ewangelii, zapowiadanej przez proroków i przekazanej przez apostołów. Jednocześnie Papież przestrzega ojców przed śmiałością podejmowania dyskusji w kwestiach wiary otrzymanej przez Boże Objawienie³³⁶. Wynika stąd, że dla Leona przyjęcie bez oporów przez ojców soboru jego listu dogmatycznego było sprawą najwyższej wagi. W końcu Papież zwraca uwagę na konieczność potępienia zarówno błędów Nestoriusza jak i Eutychesa, jako dwóch skrajnych doktryn naruszających czystość wiary przepowiadanej przez niego w tym samym duchu, jak to czynili ojcowie³³⁷. Można zatem stwierdzić, że Leon miał wyraźną wizję przebiegu soboru i czynił wszystko, aby została ona wprowadzona w życie. W tej wizji rola Biskupa Rzymu był kluczowa, a jego autorytet niepodważalny.

Gdy nadszedł czas rozpoczęcia obrad, cesarz Marcjan nie mogąc udać się do Nicei z powodu spraw państwowych, które zatrzymywały go w Konstantynopolu i pragnąc jednocześnie uczestniczyć w soborze, zdecydował o jego przeniesieniu do

---

³³⁴ „Et propterea tua reverentia quocumque modo perspexerit, significare dignetur; ut omnes totius Orientis episcopi, Thraciae atque Ilyrici, sicut etiam nostro domino piissimo imperatori meo coniugi placuit, in unam civitatem velociter ab orientalibus partibus convenire; et illis facto concilio, et de catholica confessione et de his episcopis qui ante hoc segregati sunt, sicut fides et Christiana pietas exigit, te auctore decernant (*Ep.* 77: PL 54, 907).

³³⁵ „Prioris autem Ephesinae synodi cui sanctae memoriae episcopus Cyrillus tunc praesedit contra Nestorium specialiter statuta permaneant, ne tunc damnata impietas, ideo sibi in aliquo blandiatur, quia Eutyches iusta execratione percullitur” (*Ep.* 93: ST 15, s. 84, w. 43-47).

³³⁶ „Qui nunc in vicariis meis adsum, et iam dudum in fidei catholicae praedicatione non desum, ut qui non potestis ignorare quid ex antiqua traditione credamus, non possitis dubitare quid cupiam. Unde fratres karissimi, reiecta penitus audacia disputandi, contra fidem divinitus inspiratam, vana errantium infidelitas conquiescat, nec liceat defendi, quod non licet credi, cum secundum evangelicam auctoritatem, secundum propheticas voces, apostolicamque doctrinam plenissime et lucidissime per litteras, quas ad beatae memoriae Flavianum episcopum misimus, fuerit declaratum, quae sit de sacramento incarnationis domini nostri Iesu Christi pia et sincera confessio” (*Ep.* 93: ST 15, s. 84, w. 24-34).

³³⁷ „Puritas enim fidei atque doctrinae quam eodem quo sancti patres nostri spiritu praedicemus, et Nestorianam et Eutychianam cum suis auctoribus, condemnat pariter et persequitur pravitatem” (*Ep.* 93: ST 15, s. 84, w. 47-50).

Chalcedonu (dziś Kadiköy na Bosforze). Obrady odbywały się od 8 października do 1 listopada 451 r. w bazylice św. Eufemii. Zebrało się tam około 350 uczestników, był to zatem najliczniejszy sobór Kościoła starożytnego³³⁸.

Akta soboru³³⁹ dokumentują pierwszorzędną rolę Leona w przebiegu prac i sformułowaniu definicji wiary. Znaczenie Papieża dało o sobie znać już na pierwszej sesji soboru. Paschazjusz w jego imieniu wystąpił stanowczo o wyłączenie z obrad Dioskora, patriarchy Aleksandrii i postawienie go w stan oskarżenia. Tak też się stało, a na trzeciej sesji został on zdeponowany. Ważnym świadectwem pozycji Papieża na soborze jest prośba ojców skierowana do biskupa Paschazjusza, legata rzymskiego o wydanie wyroku na patriarchę Aleksandrii oraz sama sentencja deponująca heretyka³⁴⁰.

Co do kwestii doktrynalnych, przedstawiciele cesarza naciskali na ojców, aby wypracowali nową formułę wiary, która będzie zgodna z symbolami poprzednich soborów – w Nicei i Konstantynopolu, w ciągłości z tradycją ojców, jak również w zgodzie z dwoma listami Cyryla do Nestoriusza zaaprobowanymi przez sobór w Efezie i listem Leona do Flawiana. Te naciski wzbudziły u ojców pewną niechęć. Większość z nich stała na stanowisku wystarczalności symbolu nicejskiego, który jest probierzem ortodoksji stosowanym przez sobór³⁴¹. Sam Leon uważał, że nie należy iść dalej niż poza jednoznaczne przyjęcie jego *Tomus ad Flavianum*, w którym znajdują się wszelkie potrzebne

---

³³⁸ Na temat historii i teologii soboru zob. *Storia dei concili ecumenici*, red. G. Alberigo, dz. cyt., s. 71-107; P.-T. Camelot, *Storia dei concili ecumenici. II. Efeso e Chalcedonia*, Città del Vaticano 1997, s. 73-163; K. Schatz, *Sobory powszechne...*, dz. cyt., s. 54-66; *Das Konzil von Chalcedon, I-III*, red. A. Grillmeier – H. Bacht, Würzburg 1979⁵; *Chalkedon: Geschichte und Aktualität. Studien zur Rezeption des christologischen Formel von Chalkedon*, red. J. van Oort – J. Roldanus, Leuven 1998; A. de Halleux, *La définition christologique à Chalcedoine*, RThL 7 (1976), fasc. 1, s. 3-23, fasc. 2, s. 155-170; J. Grzywaczewski, *Sobór Chalcedoński. Kontekst historyczny, teologiczny, następstwa*, VoxP 32 (2012) t. 58, s. 137-179; M. Pyc, *Sobór Chalcedoński w procesie kształtowania się wiary w Jezusa Chrystusa*, „Teologia w Polsce” 4 (2010), z. 1, s. 65-82.

³³⁹ Zob. ACO II, I-IV; Mansi VII-VIII.

³⁴⁰ ACO II, III, 2, s. 46 (tekst łaciński): „Unde sanctissimus et beatissimus archiepiscopus magnae senioris Romae Leo per nos et per praesentem sanctam synodum una cum ter beatissimo et omni laude digno Petro apostolo, qui est petra et crepido catholicae ecclesiae et ille qui est rectae fidei fundamentum, nudavit eum tam episcopatus dignitate quam etiam et omni sacerdotali alienavit ministerio. Igitur sancta haec et magna synodus quae placens regulis, super memorato Dioscoro decernet”; por. ACO II, I, 2, s. 29 (tekst grecki). W liście do biskupów Galii Leon zawarł zmieniony nieco tekst tej sentencji, podkreślający zdecydowanie prymat papieski: „Unde sanctus ac beatissimus papa caput universalis ecclesiae per vicarios suos, sancta synodo consentientw, Petri apostoli praeditus dignitate qui ecclesiae fundamentum et petra fidei, caelestis regni ianitor nuncupatur, episcopali eum [D.] dignitate nudavit, et ab omni sacerdotali opere facit extorrem. Superest, uti congregata venerabilis synodus canonicam contra praedictum Dioscorum proferat iustitia suadente sententiam” (*Ep* 103: PL 554, 989-992).

³⁴¹ „Także ojcowie czwartego soboru powszechnego w Chalcedonie byli pod wrażeniem wyłączności *Nicaenum* i dlatego, wbrew naleganiom cesarza, nie chcieli tworzyć żadnej nowej formuły wiary. Wskazywali na kanon efeski, według którego istniejące obecnie formuły były wystarczające i nie wolno było tworzyć żadnych nowych. Należy być wiernym naukom ojców. Nicea wystarczy” (M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 365-366).

wyjaśnienia. Stąd 10 października wszystkie wymienione dokumenty zostały odczytane na zgromadzeniu soborowym. Zostały one jednomyślnie przyjęte jako świadectwa zawierające całą prawdę do wierzenia. Znalazło to swój szczególny wyraz w aklamacji jaka nastąpiła po lekturze listu do Flawiana: *Petrus per Leonem ita locutus est*³⁴². Legaci naciskali, aby *Tomus* został potwierdzony jako powszechnie obowiązująca interpretacja symbolu nicejskiego. Jednak niektórzy ojcowie mieli wątpliwości. W tej sytuacji legaci zagrozili zerwaniem obrad soboru i przeniesieniem go do Italii. Do akcji włączył się wówczas cesarz Marcjan, zarządzając utworzenie komisji, w skład której weszli przedstawiciele wszystkich prowincji wschodnich poza Egiptem oraz legaci rzymscy. Jej zadaniem miało być wypracowanie formuły wiary. Przedstawiciele cesarza postawili biskupów w konieczności wyboru między formułą Dioskora, wcześniej potępioną a formułą Leona, wcześniej zaakceptowaną: „Za kim chcecie podążać: za Leonem czy za Dioskurem?... Jeśli za Leonem, to idźcie za tym, czego Leon nauczał i dodajcie do formuły wiary (nicejskiej), że w Chrystusie istnieją dwie natury, które złączone są ze sobą bez zmieszania i bez rozdzielania”³⁴³. Biskupi opowiedzieli się po stronie doktryny Leona i – zgodnie z wolą cesarza – wypracowali w utworzonej komisji definicję wiary chrystologicznej (*horos*) przyjętą jednogłośnie 23 października³⁴⁴.

Decyzje doktrynalne soboru zostały zawarte w dokumencie składającym się z trzech części: wstępu do definicji, gdzie zostało potwierdzone wyznanie wiary z 381 r. oraz drugi list Cyryla do Nestoriusza, formuła zjednoczenia z 433 r. i list Leona do

---

³⁴² ACO II, 3, s. 274, w. 3.

³⁴³ ACO II, I, 2, s. 125; tłum. polskie za: K. Schatz, *Sobory powszechne...*, dz. cyt., s. 57.

³⁴⁴ „W preambule podkreślono konieczność «odnowienia prawdziwej wiary ojców» (*renovavimus fidem*) i «głoszenia niezmienną od początku nauki». W ten sposób na nowo uznano ważność dawnej, niezmienną wiary. Sformułowanie wiary soboru zostało poprzedzone symbolami Nicei i Konstantynopola. Pierwszy miał być światłem, drugi – zachowany w mocy. Zamieszczenie symbolu konstantynopolitańskiego miało stanowić legitymizację nowej formuły wiary. Biskupi zgromadzeni w Chalcedonie zajęli więc jedno stanowisko ze «stu pięćdziesięcioma ojcami» z Konstantynopola, przez to, że podobnie jak tamci, dochowali wierności wierze nicejskiej, jednak, stawiając czoło nowym wyzwaniom, dokładniej ją sprecyzowali” (M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 366).

Flawiana; definicji wiary³⁴⁵ oraz anatematyzmu³⁴⁶. Dzieło to było rezultatem złożonego i pełnego napięcia współdziałania trzech podmiotów: cesarza, Papieża i biskupiej większości³⁴⁷.

Ostatnia faza soboru dotyczyła kwestii dyscyplinarnych. Poza rehabilitacją Teodoretą z Cyru i Ibasą z Edessy, zdeponowanych podczas *latrocinium* w 449 roku, zajęto się kwestiami dotyczącymi relacji między patriarchatami. W tym kontekście został zaaprobowany kanon 28., który przyznawał drugie miejsce w hierarchii stolic patriarchalnych Konstantynopolowi, nowemu Rzymowi. Stało się to mimo protestów legatów Leona, dla których było to ewidentne naruszenie sensu prymatu rzymskiego.

Należy w tym miejscu poczynić kilka uwag. Na soborze w Chalcedonie pierwszy raz w historii zostało z całą ostrością postawione nieuniknione pytanie o relację pomiędzy soborem ekumenicznym a Biskupem Rzymskim. Od Soboru Efeckiego do Chalcedońskiego stosunek Papieża do soboru uległ modyfikacji na korzyść Leona. Problemy, jakie pojawiły się po Soborze Efeckim, a tym bardziej trudności związane z „rozbojem efeckim”, wielokrotnie postawiły Papieża w roli arbitra. Sobór Chalcedoński był pierwszym, w stosunku do którego prymat papieski został formalnie zastosowany³⁴⁸. Poprzednie zgromadzenie biskupów w Efezie nigdy nie zostało uznane za sobór powszechny właśnie dlatego, że było prowadzone jednoznacznie przeciw Rzymowi. Według papieskiego legata, Lucencjusza, przestępstwo Dioskora polegało na tym, że „ośmielił się on na odbywanie soboru bez autorytetu Stolicy Apostolskiej, co nigdy przedtem nie wydarzyło

---

³⁴⁵ „Z wyjątkiem II soboru konstantynopolitańskiego, wszystkie sobory powszechne, od efeckiego po II nicejski, podawały swe decyzje w kształcie *horos* (definitio), mającego wyraźną, czytelną strukturę. Punkt wyjścia stanowi zawsze jakaś treść teologiczna, prawda wiary, a także jej aktualne zakwestionowanie. Z Bożej inicjatywy zwoływany przez cesarza sobór potwierdza dotychczasową tradycję, a następnie formułuje swą własną istotną wypowiedź, do której zostaje dodana odpowiednia sankcja. Te soborowe *horoi* zawierały decyzje normatywne dla całego Kościoła. Biskupi zdawali sobie sprawę z formalnej różnicy dzielącej taki dekret doktrynalny od dotychczasowych wyznań wiary: «Podaną przez święty sobór chalcedoński naukę uważamy nie za Symbol wiary, lecz za definicję sformułowaną w celu unicestwienia błędu nestoriańskiego». Zadecydowano więc, że formuły chalcedońskiej nie będzie można używać do katechezy chrzcielnej. Została ona ułożona nie dla ludu, lecz dla biskupów, i przede wszystkim, «jako szyld przeciw heretykom». Dogmatyczna klarowność szła tutaj w parze z utratą wymiaru liturgicznego. W odróżnieniu od Symbolu dekret chalcedoński nie nawiązuje do całej historii zbawienia, lecz skupia się wyłącznie na problemie jedności osoby w dwu naturach. W sformułowaniu: «Święty, wielki i ekumeniczny synod [...] ustalił» przejawia się świadomość ojców chalcedońskich posiadania władzy dokładnego określania granic społeczności wierzących i wypełniania ich pozytywnymi deklaracjami, które były koniecznymi uzupełnieniami ponownie potwierdzonych Symboli: nicejskiego i konstantynopolitańskiego, w gruncie rzeczy miały jednak służyć wyznaniu wiary w Jezusa Chrystusa. Chalcedon uważa więc siebie za instancję nauczającą prawdziwej wiary: «Wszyscy jednomyślnie uczymy wyznawać...» (M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 366).

³⁴⁶ Zob. DSP I, s. 214-225.

³⁴⁷ Zob. K. Schatz, *Sobory powszechne...*, dz. cyt., s. 57.

³⁴⁸ Zob. B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 80-81.

się ani też nie powinno się wydarzyć³⁴⁹. Chodzi tutaj oczywiście nie o zwołanie soboru jako takiego, do którego doszło w porozumieniu z Leonem i przy udziale jego legatów, ale do jego przebiegu, a przede wszystkim do udaremnienia odczytania listu Papieża do Flawiana. Fakt frontalnego ataku na autorytet Rzymu znalazł oddźwięk w liście ojców soboru w Chalcedonie do cesarza Marcjana: Dioskor „sam warczał przeciwko Stolicy Apostolskiej” i nawet „próbował” ekskomunikować Leona³⁵⁰. Ponadto wielu ojców soboru było zwolennikami tradycyjalistycznej zasady o wystarczalności symbolu nicejskiego. „Tym samym – konkluduje K. Schatz – doszło do sporu pomiędzy roszczeniem Rzymu do ciągłego aktualizowania przekazywanej wiary, poprzez pisma doktrynalne, takie jak pismo Leona, a próbą chronienia tożsamości Kościoła i jego wiary przez sztywne i bezwarunkowe trzymanie się określonej tradycji uważanej za absolutną”³⁵¹.

W tym sporze to Leonowi udało zrealizować się swoje zamierzenia. Jego *Tomus ad Flavianum*, którym – ze względu na podziały w episkopacie – dał soborowi zobowiązującą orientację (*forma fidei*), został przyjęty jako wierny wyraz apostolskiej tradycji wiary. Dowodzi tego akceptująca aklamacja „Piotr przemówił przez Leona”. Potwierdziła ona ciągłość przepowiadania i rozpoznała w Leonie interpretatora Piotra, który jego wyznanie wiary w Chrystusa potrafił autentycznie wyjaśnić i zastosować do aktualnego zagadnienia chrystologicznego³⁵². Na zakończenie soboru ojcowie napisali do papieża: „Wiarę zachowałeś jak złoty łańcuch, zgodnie z obietnicą sięgającą od początków aż do nas, gdyż dla nas wszystkich zostałeś postawiony jako interpretator głosu błogosławionego Piotra i nas wszystkich czynisz uczestnikami błogosławienia jego wiary. Dlatego też posłużyliśmy się tobą jako przewodnikiem (...)”³⁵³. Również cesarz z entuzjazmem informował Papieża, że w Chalcedonie została wyłożona wiara zgodnie z listem do Flawiana³⁵⁴. Także Anatoliusz zapewniał Leona, że jego *Tomus* został przyjęty przez

---

³⁴⁹ ACO II, III, 1, s. 40; tłum. pol. za: K. Schatz, *Prymat papieski od początków do współczesności*, dz. cyt., s. 76.

³⁵⁰ ACO II, III, 2, s. 84; tłum. pol. za: K. Schatz, *Prymat papieski od początków do współczesności*, dz. cyt., s. 76.

³⁵¹ K. Schatz, *Prymat papieski od początków do współczesności*, dz. cyt., s. 76.

³⁵² M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 88-89.

³⁵³ „Quam veluti auro textam seriem, ex praecepto legislatoris venientem usque ad nos ipse servasti, vocis beati Petri omnibus constitutus interpres, et ejus fidei beatificationem super omnes adducens. Unde et nos, ut inchoatore bonorum te ad utilitatem utentes (...)” (*Ep.* 98: PL 54, 951).

³⁵⁴ „Omnia secundum vota sanctitatis tuae, quae fidei consonant, definita sunt, totius orbi, qui sub nostro imperio est, piissimis episcopis Chalcedone convocatis, et deliberatione habita, post multas contentiones vera fides obtinuit, et iuxta litteras sanctitatis tuae omnes assenserunt expositioni, sicut veritas postulavit” (*Ep.* 100, 2: PL 54, 973).

wszystkich biskupów zebranych w Chalcedonie³⁵⁵. Te świadectwa, a także liczne wypowiedzi ojców soborowych potwierdzają, że przez przyjęcie wykładni wiary zaproponowanej przez Stolicę Apostolską została odnaleziona droga do jedności wiary. Ze względu na autorytet następcy Piotra Leon był dla ojców Chalcedonu „bojownikiem wolnym od błędu”, „wyposażonym przez Boga we wszelką broń nauki prawdy” i powołanym „jak Piotr do kierowania wszystkich myśli ku Bogu”³⁵⁶. Leon postrzegany jest zawsze jako ten, który zasiada na *cathedra Petri*, a jego list dogmatyczny jako kerygmat *cathedrae Petri*. Rzym jest uznawany za Kościół, w którym charyzmat apostoła Piotra jest stale obecny, i który – poprzez list Leona – wzorcowo wypełnił swą misję. Chrystus podobnie jak ongiś Piotrem, tak teraz posłużył się Leonem jako głosicielem prawdy. Ustami Leona Piotr ponownie złożył swe świadectwo o Jezusie jako Synu Bożym i prawdziwym człowieku: „Do tych pism z słusznych powodów dodany został list błogosławionego i wielce światobliwego Leona, arcybiskupa największego i najstarszego miasta Rzymu, napisany do świętej pamięci, arcybiskupa Flawiana, celem odrzucenia błędnej nauki Eutychesa. Zgodny jest z wyznaniem wiary wielkiego Piotra i stanowi dla nas wszystkich zasadniczą kolumnę przeciwko naukom heretyckim i dla umocnienia dogmatów prawdziwej religii”³⁵⁷.

Pojawia się w tym miejscu pytanie o to, czy przez aklamację „Przez Leona przemówił Piotr” większość uczestników przypisała listowi Leona formalny czy też tylko materialny autorytet. Zdaniem K. Schatza „pytanie to musi uchodzić w tym «albo-albo» za całkowicie nieadekwatne. Oczywiście nie można z tego odczytać bezwarunkowego, formalnego autorytetu czy wręcz nieomyślności papieskiego pisma doktrynalnego. W każdym razie list Leona nie został zaakceptowany bez rzeczowej dyskusji i znacznych oporów poszczególnych uczestników soboru”³⁵⁸. Jak zaznacza M. Fiedrowicz „Sobór

---

³⁵⁵ „(...) opus erat (...) ut in rectae vestrae fidei sensum omnium conveniret intelligentia (...) et quidem cum subscripsissemus unanimi consensu huiusmodi libello, qui conveneramus in consensu huiusmodi libello, qui conveneramus in consensu universalis nostrae synodi in confessione eiusdem sanctissimae et vitricis martyris Euphemiae, cumque cum piissimi et Christi amantissimi imperatoris nostri Marciani, et piissimae perque omnia fidelissimae imperatricis et Auguste filiae nostrae Pulcheriae oratione et gaudio atque hilaritate scriptam ad confirmandam eam quae Patrum nostrorum fuit fidei definitionem iuxta vestram illam sacram epistolam supra sanctum altare posuissemus, ipsam eorum pietati tradidimus, sic eam ut acciperent, cum ipsi rogavissent” (*Ep.* 101, 3: PL 54, 977 i 979).

³⁵⁶ ACO II, I, 2, s. 110.

³⁵⁷ „Quibus etiam epistolam maximae et senioris urbis Romae praesulis beatissimi et sanctissimi archiepiscopi Leonis quae scripta est ad sanctae memoriae archiepiscopum Flavianum ad perimendam Eutychem malam intellegentiam, consequentissime coaptavit utpote et magni illius Petri confessioni congruentem et communem quandam columnam nobis adversum prava dogmata exsistentem, ad confirmationem rectorum dogmatum” (DSP I, s. 220-221; zob. ACO II, III, 2, s. 67; II, I, 2, s. 129).

³⁵⁸ K. Schatz, *Prymat papieski od początków do współczesności*, dz. cyt., s. 77.

bowiem nie ograniczył się do recepcji listu Leona i uznał za konieczne podanie swego własnego wykładu wiary, w którym uwzględnił wprawdzie sformułowania Papieża, jednak dołączył do nich także pewne uzupełniające aspekty, doprowadzając tym samym do szerszego konsensu. Dowodzi to, że rzymska stolica apostolska, z jednej strony, mogła podać miarodajne wskazania orientacyjne w formie doktrynalnego pouczenia, z drugiej – nie zastąpiła jednak *magisterium* biskupów, którzy – nie bez rzymskiej *sedes apostolica*, a tym bardziej nie przeciwko niej – przekonani byli o swej własnej odpowiedzialności za przekazywanie wiary. Mimo iż Leon zasadniczo wykluczył dokonanie rewizji swego stanowiska, nie domagał się jednak od ojców soborowych przyjęcia listu bez poddawania go pod dyskusję; przeciwnie życzył sobie, żeby oceniono jego treść w świetle Tradycji wiary³⁵⁹. Papież pragnął jego aprobaty właśnie po takiej dyskusji i ugodzie ojców soborowych. Z drugiej strony, jest rzeczą oczywistą, że Leon nie dopuszczał myśli o odrzuceniu jego listu przez sobór; w jego świadomości zakorzenione było to, aby bez żadnej dwuznaczności wyrażać tradycyjną wiarę. W ten sposób jednak biskupi mogli zajmując takie samo stanowisko na podstawie własnego uzasadnionego przekonania. Dlatego sobór w Chalcedonie odgrywa kluczową rolę dla prymatu rzymskiego na Wschodzie. Tylko przez urząd Piotra, a w każdym razie nie bez niego, udało się przewyciężyć tradycyjalistyczną zasadę stawiania Nicei jako absolut, która w gruncie rzeczy blokowała Kościół³⁶⁰. Zdaniem M. Fiedrowicza „procedura przyjęta w Chalcedonie stanowi doskonały model relacji między prymatem a episkopatem”³⁶¹. Bardziej sceptyczny jest B. Sesboüé, który – powołując się na badania W. De Vriesa – zauważa, że „stosunek władzy między papieżem a soborem nie był postrzegany w ten sam sposób w Rzymie i na Wschodzie. Leon uważa, że w swym Liście do Flawiana wydał sąd w sprawach wiary: wymaga od soboru bezdyskusyjnej recepcji swej definicji wiary. W jego oczach była ona ostateczna i niepowtarzalna. Jednak cieszy się także z otrzymanego potwierdzenia. Ze swej strony, to na podstawie własnego autorytetu sobór osądził, iż istniała zgoda pomiędzy od dawna uznanymi autorytetami doktrynalnymi a listem Leona. Zgoda w wierze, zrealizowana i celebrowana między dwoma połowami Kościoła, skrywa zatem rzeczywistość

---

³⁵⁹ M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 88-89.

³⁶⁰ Zob. K. Schatz, *Prymat papieski od początków do współczesności*, dz. cyt., s. 77.

³⁶¹ M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 90. Autor przypomina, że ten model będzie można także zaobserwować na kolejnych soborach – III w Konstantynopolu (680-681) i II w Nicei (787). Zob. St. O. Horn, *Das Verhältnis von primat und Episkopat im ersten Jahrhundert. Eine geschichtlich-theologische Synthese*, w: *Il Primato del Successore di Pietro, Atti del Simposio teologico: Roma, 2-4 dicembre 1996*, Città del Vaticano 1998, s. 194-213.

dwuznaczność, która w bolesny sposób objawi się w przyszłości. Kiedy ojcowie chalcedońscy aklamacją odpowiadają na list Leona i ogłaszają swą zgodę z Cyrylem, cóż właściwie czynią? Z punktu widzenia Paschasinusa, przyjmują go i podporządkowują się. Z punktu widzenia ojców wschodnich, uznają zgodę Leona z Cyrylem, oceniają go jako ortodoksyjnego i z tego tytułu «przyjmują» jego list. Wschód i Zachód nie dokonały takiej samej interpretacji całego wydarzenia»³⁶².

Dzięki postanowieniu, iż w obliczu nowych błędów i problemów teologicznych konieczne jest wyjaśnienie nicejskiego symbolu wiary poprzez dokumenty doktrynalne, Sobór Chalcedoński stworzył „*magna charta* dynamicznego pojęcia Tradycji”³⁶³. Oznaczało to zarzucenie statycznego rozumienia Tradycji wyrażającego się w zasadzie „tylko Nicea” i przejście do rozumienia *Traditio* jako żywego procesu polegającego na ciągłej aktualizacji i precyzacji nauczania Kościoła, dzięki czemu zachowuje ono swoją tożsamość i wierność wierze apostoelskiej. Chodzi tu o ponowne odczytanie dawnych wypowiedzi w nowy sposób przy zachowaniu treści i jednoczesnym ich wyjaśnieniu oraz uzupełnieniu.

Sobór dokonał też hierarchizacji świadków Tradycji: zdefiniował, że wiara nicejska jest nienaruszalna, potwierdził nauczanie soboru w Konstantynopolu i przyjął drugi list Cyryla do Nestoriusza oraz dołączył *Tomus ad Flavianum* Leona. W tym układzie absolutne pierwszeństwo posiada symbol nicejski jako podstawowa norma wiary, jej potwierdzeniem jest symbol konstantynopolitański, natomiast listy Cyryla i Leona służą w ich interpretacji³⁶⁴.

Nie ignorując zastrzeżeń poczynionych przez Sesboüé, należy jednak zwrócić uwagę, że bez Leona i jego listu doktrynalnego, którego przyjęcia się domagał, niemożliwe byłoby doprowadzenie do wypracowania definicji wiary możliwej do przyjęcia przez zgromadzonych na soborze w Chalcedonie biskupów, czego sam Papież wcześniej nie przewidywał, ale później stał się jej gorliwym obrońcą, mając świadomość, że znalazły się w niej jego istotne sformułowania odnośnie do doktryny o dwóch naturach Chrystusa. W sytuacji głębokich podziałów i niepokoju w Kościele wyraziście ukazała się szczególna pozycja Następcy Piotra, który poprzez pismo doktrynalne przypomniał wiarę Kościoła Rzymu oraz wykazał jej zakorzenienie w Tradycji wiary całego Kościoła.

---

³⁶² B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 80-81.

³⁶³ S. O. Horn, *Petrou Kathedra. Der Bischof von Rom und die Synoden von Ephesus (449) und Chalcedon*, Paderborn 1982, s. 215.

³⁶⁴ Zob. M. Fiedrowicz, *Teologia ojców Kościoła...*, dz. cyt., s. 367.

Dzięki temu ojcowie soboru mogli dokonać zestawienia stanowiska papieskiego z Tradycją i przyjąć je na podstawie własnej refleksji. Ta recepcja listu papieskiego wiązała się z wypracowaniem własnych sformułowań doktrynalnych przez sobór, co Leon potrafił docenić i przyjąć. Rezerwował sobie natomiast prawo zatwierdzenia bądź odrzucenia soborowej definicji w zależności od tego, czy będzie się zgadzała z jego nauczaniem. Sobór zaś ze swej strony akceptował tę odpowiedzialność Papieża za jedność wiary w Kościele, również w kwestii zatwierdzenia powziętych postanowień jako warunku ich ważności.

Stąd istotne znaczenie dla tematu relacji między soborem powszechnym a Papieżem ma również kwestia zatwierdzenia uchwał soborowych przez Stolicę Apostolską. W tym temacie na uwagę zasługuje list ojców soboru do Leona, napisany bezpośrednio po zakończeniu obrad, w którym, obok licznych pochwał pod adresem papieża wyrażona jest prośba, by zechciał potwierdzić swoim autorytetem postanowienia Chalcedonu³⁶⁵. Na rozpoznawanie wyższości autorytetu papieskiego wskazują również prośby o potwierdzenie uchwał soboru ze strony cesarza Marcjana i biskupa Konstantynopola. Jednakże Leon nie odpowiedział na kierowane do niego prośby. Tymczasem monofizyci wykorzystali ten fakt, by mówić, że Papież nie podziela wiary zdefiniowanej na soborze. Stąd cesarz ponowił prośbę do Leona³⁶⁶. Potwierdzenie nadeszło dopiero w maju 453 roku w listach do biskupów biorących udział w soborze³⁶⁷, do cesarza Marcjana³⁶⁸, do

---

³⁶⁵ *Ep.* 98: PL 54, 949-960.

³⁶⁶ „(...) Miramur supra modum quod post Calchedonensem synodum, et litteras venerabilium episcoporum ad tuam sanctitatem missas, quibus omnia in ipsa synodo acta significabant, nullo prorsus pacto a tua clementia eiusmodi epistolae remissae sint, quas videlicet in sanctissimis Ecclesiis perlectas, in omnium oportebat notitiam venire. Quod nonnullorum animis qui Eutychetis etiam nunc pravam opinionem et perversitatem sectantur, ambiguitatem multam iniecit, utrum tua beatitudo quae in sancta synodo decreta sunt confirmaverit. Et ob eam rem tua pietas litteras mittere dignabitur, per quas omnibus Ecclesiis et populis manifestum fiat in sancta synodo peracta, a tua beatitudine rata haberi (...) Tua veneranda dignitas decretum quam celerrime emittat quo confirmare ipsam Calchedonensem synodum manifestissime ostendat, ut ii qui exoptant in via diverticula, nullam habere possint suspicionem de iudicio tuae sanctitatis (*Ep.* 110: PL 54, 1017. 1019).

³⁶⁷ „(...) Ne ergo per malignos interpretes dubitabile videatur utrum quae in synodo Calchedonensi per unanimitatem vestram de fide statuta sunt approbem, haec ad omnes fratres et coepiscopos nostros, qui praedicto concilio interfuerunt, scripta direxi, quae gloriosissimus et clementissimus princeps (...) in notitiam vestram mittere pro catholicae fidei amore dignabitur: ut et fraterna universitas, et omnium fidelium corda cognoscant me non solum per fratres, qui vicem meam exsecuti sunt, sed etiam per approbationem gestorū synodalium, propriam vobiscum unisse sententiam: in sola videlicet causa fidei (...) propter quam generale concilium, et ex praecepto Christianorum principum, et ex consensu apostolicae sedis placuit congregari (...)” (*Ep.* 114, 1: PL 54, 1029).

³⁶⁸ „(...) Quod facilius clementia vestra arbitratur implendum, si per universas Ecclesias definitiones sanctae synodi Calchedonensis apostolicae sedi placuisse doceantur. De quo quidem ratio non fuit abigendi (...)”

(...) Quia vero omnibus modis oboediendum est pietatis vestrae religiosissimae voluntati, constitutionibus synodalibus, quae mihi de confirmationem fidei catholicae, et de haeticorum damnatione placuerunt,

Pulcherii³⁶⁹ oraz do Juliana, biskupa Kos³⁷⁰. Papież zaznacza swoją aprobatę uchwał soborowych wyłącznie w sprawach doktrynalnych. Tak to komentuje B. Sesboüé: „Leon odpowiada ojcom soborowym 21 marca 453 roku. Ogłasza, że przystaje na decyzje soboru, ale *in sola fidei causa*. Możemy mniemać, że mamy oto przed sobą pierwsze zatwierdzenie, o które paradoksalnie zwrócił się Wschód. W swej odpowiedzi Leon daje odczuć całą świadomość własnego autorytetu. Owo zatwierdzenie wchodzi w znacznie obszerniejsze ramy procesu recepcji, który na Wschodzie będzie przebiegał w sposób dość niezależny”³⁷¹. Leon, informując oficjalnie cesarza Marcjana o swojej aprobacie formuły wyznania wiary zatwierdzonego przez sobór w Chalcedonie, przypomina że *omnium subscriptentium consensus* przyłączył się do tej wiary, która była przepowiadana przez Papieża *secundum formam apostolicae doctrinae ac paternae traditionis*³⁷².

Papież wyraźnie odmówił zatwierdzenia 28. kanonu. W liście do Pulcherii została zawarta najbardziej uroczysta forma tej decyzji: „Co do dekretów wydanych przez biskupów w pogardzie dla reguł ustanowionych przez święte kanony z Nicei, w jedności z pobożnością waszej wiary, anulujemy je i, na mocy autorytetu błogosławionego apostoła Piotra, dokonujemy ich ostatecznej kasacji (*cassamus*)”³⁷³. Na uwagę zasługuje fakt powołania się Leona na autorytet św. Piotra apostoła, co jest właściwe dla teologii prymatu wypracowanej przez Papieża. Stajemy zatem w obliczu decyzji jurydycznej,

---

libens adieci sententiam meam; quae ut ad notitiam omnium sacerdotum Ecclesiarumque perveniat, vestrae clementiae praeceptio ordinare dignabitur (...)” (*Ep.* 115, 1. 2: PL 54, 1033. 1035).

³⁶⁹ „(...) Quod vero piissimus imperator ad omnes episcopos qui chalcedonensi synodo interfuerunt, voluit me scripta dirigere, quibus ea quae illic de fidei regula definita firmarem libenter implevi, ne fallax cuiusquam simulatio sententiam meam haberi vellet incertam (...)” (*Ep.* 116, 2: PL 54, 1036).

³⁷⁰ „(...) Quod ergo necessarium credidit clementissimus imperator, libenter implevi, ut ad omnes fratres, qui Chalcedonensi synodo interfuerunt, scripta dirigerem quibus placuisse mihi, quae a sanctis fratribus nostris de regula fidei confirmata sunt, demonstrarem: propter eos scilicet, qui ad occasionem velandae perfidiae suae, infirma vel dubia videri volunt statuta concilii, quae nulla sunt consensus mei sententia roborata (...) Unde studeat dilectio tua piissimum principem crebris suggestionibus commonere, ut adiunctis affatibus suis ad singularum provinciarum sacerdotes deferri apostolicae sedis scripta praecipiat: ne ulterius quisquam veritatis inimicus de silentio meo se excusare praesumat” (*Ep.* 117, 1: PL 54, 1037-1038).

³⁷¹ B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 80-81.

³⁷² *Ep.* 115: ST 20. s. 120, w. 22-26.

³⁷³ „Consensiones vero episcoporum sanctorum canonum apud Nichaeam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum vestre fidei pietate in irritum mittimus, et per auctoritatem beati Petri apostoli generali prorsus definitione cassamus, in omnibus ecclesiasticis causis legi obsequentes, quam ad pacificam observantiam omnium sacerdotum per trecentos decem et octo antistites Spiritus sanctus intuit, ita ut etiam si multo plures aliud quam illi statuere decernant, in nulla reverentia sit habendum, quidquid fuerit a praedictorum constitutione diversum (*Ep.* 105: ST 20, s. 99-100, w. 71-80); tłum. pol. za: B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 80-81.

dotyczącej kanonu soboru powszechnego, wydanej przez osobę, która w swym mniemaniu dysponuje odpowiednim po temu autorytetem³⁷⁴.

Analizując teksty dotyczące zatwierdzenia uchwał soboru, można zauważyć troskę Leona o to, by wiadomość o jego aprobachie dotarła do wszystkich Kościołów, tak aby nikt nie mógł powoływać się na brak recepcji soboru ze strony Stolicy Apostolskiej. Świadczy to o samoświadomości autorytetu doktrynalnego u Papieża.

Opóźnienie w potwierdzeniu przez Leona uchwał soboru było konsekwencją problematycznego kanonu 28, który nigdy nie został uznany przez Kościół rzymski. Ów kanon przyznawał pierwszeństwo stolicy biskupiej w Konstantynopolu przed stolicami w Aleksandrii i w Antiochii, w przeciwieństwie do tego, co zostało ustalone na soborze w Nicei³⁷⁵. Kanon nadawał stolicy cesarstwa (*iunior Roma*) drugie miejsce po Rzymie, zgodnie z tym, co zostało postanowione przez sobór w Konstantynopolu w 381 r.³⁷⁶ oraz udzielał prawa wyświęcania metropolitów Pontu, Azji i Tracji³⁷⁷. Patrząc z perspektywy Leona, Konstantynopol stawał się w ten sposób rywalem Rzymu.

Leon przedstawia szeroko swoje poglądy na temat 28 kanonu w listach datowanych na 22 maja 452 roku, wyjaśniając dlaczego taka niezdrowa ambicja Anatoliusza i Konstantynopola musi zostać odrzucona. Pisząc do cesarza, Papież dokonał wyraźnego rozróżnienia między porządkiem spraw świeckich i duchownych. Konstantynopol jest stolicą cesarstwa i to nadaje mu znaczenie polityczne, ale nie jest i nie może być stolicą apostolską³⁷⁸. Można zatem powiedzieć, że zasadzie Kościoła polityczno-cesarskiego przeciwstawiał zasadę apostolsko-Piotrową. Rangi miasta w Kościele nie określa polityczne znaczenie, ale stanowią o niej początki apostolskie. Rzym otrzymał swoją nową godność jako pierwsza stolica kościelna od Piotra i Pawła, którzy tam złożyli świadectwo wiary przez męczeństwo. Nie ma tutaj znaczenia fakt, iż Rzym był siedzibą cesarza. Dla Leona także druga i trzecia stolica zostały definitywnie ustalone. Po Rzymie następuje

---

³⁷⁴ Zob. B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 80-81.

³⁷⁵ Zob. kanon 6: DSP I, s. 30-33.

³⁷⁶ Zob. kanon 3: DSP I, s. 72-73. Po I Soborze w Konstantynopolu (381), w Rzymie nie uznano pierwszego miejsca na Wschodzie dla Kościoła konstantynopolitańskiego. Zob. akta synodu rzymskiego z 381 r. za papieża Damazego, I, 1-3 w: *ActaSyn VI*, s. 33-33*.

³⁷⁷ Tekst kanonu: DSP I, s. 250-252.

³⁷⁸ „Habeat sicut optamus Constantinopolitana civitas gloriam suam (...), alia tamen est ratio rerum secularium alia divinarum nec praeter illam petram quam Dominus in fundamento posuit stabilis erit ulla constructio. Propria perdit qui indebita concupiscit. Satis sit praedicto (Anatholio) quod vestrae pietatis auxilio et mei favoris assensu episcopatum tantae urbis obtinuit, non dedignetur regiam civitatem quam apostolicam facere non potest sedem, nec ullo modo speret quod per aliorum offensiones possit augeri” (*Ep.* 104: ST 20, s. 95, w. 52-61).

Aleksandria, a następnie Antiochia³⁷⁹. Papież powołuje się przy tym najpierw na znaczenie kanonu soboru w Nicei, a następnie na teorię, która pojawia się na synodzie rzymskim z 382 r. i zdaje się być rozwijana właśnie w celu obrony przed roszczeniami Konstantynopola. Jest to teoria o trzech stolicach Piotrowych: Rzymie, Aleksandrii i Antiochii³⁸⁰.

Dokonując podsumowania rozważań tej części pracy, należy poczynić kilka spostrzeżeń. Z jednej strony Leon rozwija praktykę synodalną zarówno na poziomie lokalnym i zachodnim, jak również uniwersalnym. Przyznaje cesarzowi prawo zwoływania i przeprowadzania soborów powszechnych oraz zatwierdzania ich uchwał. Mimo przyznawania wyjątkowego autorytetu soborowi w Nicei jest otwarty na pluralizm soborowy. Broniąc autorytetu soboru w Chalcedonie, stawia go na równi z Niceą. Z drugiej strony, potwierdza swoje pozycje dogmatyczne za pomocą tekstów patrystycznych, przypisując wyjątkowy autorytet Ojcom Kościoła. Odnośnie do zawartości doktrynalnej, chociaż śledzi dokładnie Tradycję, odnosząc się zarówno do *consensus omnium* jak i do *norma vetustatis*, Leon potrafi nadać większego znaczenia pewnym kwestiom fundamentalnym. Obecność Chrystusa w Kościele jest ostateczną racją istnienia uniwersalnego *ministerium* Biskupa Rzymu. Będąc wikariuszem i spadkobiercą Piotra, zjednoczonego w sposób jedyny z Chrystusem, papież gwarantuje *integritas* Kościoła, zarówno na poziomie *communio sacramentorum* jak i *societas sanctorum*. Czyni to jednak zawsze w *concordia sacerdotum* razem z *collegium caritatis*³⁸¹.

Synodom lokalnym, opierając się na kanonach nicejskich, Leon wskazywał Stolicę Apostolską jako ostateczną instancję, której osądowi należy poddać kwestie nierozwiązane na niższym poziomie. Do Rzymu należy także udzielanie aprobaty w sprawach

---

³⁷⁹ „Non convellantur provincialium iura primatum, nec privilegiis antiquitus institutis, metropolitani fraudulentur antistites. Nihil Alexandrinae sedi eius quam per sanctum Marcum evangelistam beati Petri discipulum meruit pereat dignitatis, nec Dioscoro impietatis suae pertinacia corruente, splendor tantae ecclesiae tenebris obscuretur alienis. Antiochena quoque ecclesia in qua primum praedicante beato apostolo Petro christianum nomen exortum est, in paternae constitutionis ordine perseveret, et in gradu tertio conclocata, numquam se fiat infirmior.” (Ep. 106: ST 20, s. 104, w. 105-115); na temat stolic rzymskiej i antiocheńskiej Leon tak pisał do biskupa Maksyma: „Et ideo, frater karissime, oportem dilectionem tuam toto corde perspicere, cuius ecclesiae gubernaculis te Dominus voluerit praesidere, et eius meminisse doctrinae, quam precipuus apostolorum omnium beatissimus Petrus, per totum quidem mundum uniformi praedicatione sed speciali magisterio in Antiochena et in Romana urbe fundavit, ut illum in suae glorificationis domicilio praesistentem ea intellegas reposcere instituta quae tradidit, sicut ab ipsa quam confessus est veritate suscepit. Neque ullo modo sinas in orientalibus ecclesiis maximeque in his quas Antiochena sedi sacratissimorum patrum Nichaeni canones deputarunt, ab improbis haereticis evangelio resultari, et vel nestorii vel Eutyches a quoquam dogma defendi, quoniam sicut dixi catholicae fidei petra cuius cognomen beatus Petrus apostolus sumpsit a Domino (...)” (Ep. 119: ST 20, s. 109, w. 26-39); wypowiedź Leona na temat stolicy aleksandryjskiej zob. Ep. 102, 5: ST 20, s. 118-119, w. 77-90).

³⁸⁰ Zob. kan. I, 3, w: ActaSyn VI, s. 33-33*.

³⁸¹ B. Studer, *Leone I papa*, NDPAC II (F-O), kol. 2770-2771.

większej wagi oraz przyjmowanie apelacji. Praktyka synodalna jest w oczach Leona nieodzowną strukturą życia Kościoła, która posiada określone zadanie. Jest nim zapewnienie jedności w sprawach wiary i dyscypliny. Należy zauważyć, że nawet kiedy decyzję podejmował sam Papież jako Następca Piotra i we własnym imieniu, to w sprawach mających znaczenie dla całego Kościoła przygotowanie takiej decyzji nie było dziełem samego Biskupa Rzymu, lecz dokonywało się kolegialnie.

W odniesieniu do soboru powszechnego, Leon utrzymuje, że Biskup Rzymu, stróż prawdziwej wiary i kanonów dyscyplinarnych, przepowiada Tradycję apostolską, podczas gdy sobór definiuje wiarę. To rozróżnienie między *praedicatio* i *definitio* nie może być jednak rozumiane w ten sposób, iż sobór, po przeprowadzeniu dyskusji między ojcami, ma prawo dodać coś nowego do dziedzictwa wiary. Definicja soborowa ma za zadanie przedstawić w sposób bardziej jasny Kościołowi powszechnemu to, co Biskup Rzymu zawsze przepowiadał. Analizując problem relacji między Stolicą Apostolską a soborami (kwestia zwołania, przewodniczenia i potwierdzenia) należy stwierdzić, że ta sprawa jest widziana inaczej przez Papieża a inaczej przez cesarza. Jednakże dla Leona nie są to dwie instancje konkurujące, o dwóch przeciwstawnych zadaniach, ponieważ funkcją Stolicy Rzymskiej jest *praedicare* konsensu wertykalnego Kościoła (Papież jest świadkiem Tradycji, a nawet głosem Tradycji), natomiast zadaniem soboru jest *definire* konsensu horyzontalnego Kościoła.

Warto przytoczyć jeszcze komentarz B. Sesboüé: „Od Efezu do Chalcedonu władza Biskupa Rzymu objawia się i potwierdza coraz bardziej. Stolica Apostolska odegrała najpierw rolę instancji odwoławczej, od Nestoriusza do Cyryla po Eutychesa i Flawiana. Wydawał swe instrukcje, a następnie dostarczył zasadniczego tekstu dogmatycznego. Leon zniszczył decyzje łostrostwa efeskiego. W Chalcedonie legaci czuwali nad tym, by nie zaakceptować niczego, co sprzeciwiałoby się prerogatywom rzymskim. Postawa Leona wyrażająca się w wybiórczym potwierdzeniu dzieła Chalcedonu jest wyrazem władzy, która uważa się za wyższą od władzy soboru”.

Leon nie dokonuje ścisłego rozróżnienia między kwestiami wiary i dyscypliny. Jeśli chodzi o *causa fidei*, zawsze podkreśla konieczność bezkompromisowej wierności Tradycji apostolskiej; natomiast sprawy dyscyplinarne mogą być rozwiązywane nowymi sposobami. Nie mogą być one jednak podważaniem wcześniej ustalonych kanonami zasad, co bardzo mocno uwydatnił problem 28. kanonu soboru chalcedońskiego.

W wykonywaniu swojego urzędu w tak trudnych i burzliwych dla Kościoła i cesarstwa czasach, Leon kierował się wielką roztropnością. Dotyczy to również delikatnego

problemu relacji między prymatem Biskupa Rzymu a kolegalnością biskupów, szczególnie tą wyrażaną na soborze powszechnym. Hugo Rahner podkreśla, że *moderatio* była podstawową cechą osobowości Papieża w pełnieniu przez niego posługi Następcy św. Piotra³⁸². Dlatego też Jan XXIII w encyklice poświęconej Leonowi Wielkiemu „*Aeterna Dei sapientia*” obdarzył go zaszczytnym tytułem *doctor unitatis Ecclesiae*³⁸³.

Jak słusznie skonstatował G. L. Müller, „przy całym nacisku na podkreślenie wyjątkowej pozycji papieża w Kościele powszechnym, Leon I nie zmienia konstytucji Kościoła w kierunku papieskiej (politycznej) monarchii, ani tym bardziej nie zmierza do karykatury papiestwa jako rodzaju duchowego absolutyzmu kosztem władzy i posłannictwa biskupów. Zamiast o «monarchicznym» zaostrzeniu rządów kościelnych powinno się raczej mówić o idei powszechnego episkopatu»³⁸⁴.

Podsumowanie

Badanie spuścizny literackiej Leona Wielkiego odnośnie do interesującego nas zagadnienia autorytetu doktrynalnego w Kościele rozpoczęliśmy od analizy źródeł, które ukształtowały myśl teologiczną Papieża i wycisnęły na niej swoje piętno. Zostały one podzielone na pośrednie i bezpośrednie. Czynnikiem, który pośrednio wpłynął na poglądy Leona jest przede wszystkim cały kontekst historyczno-kulturowy, w jakim żył i działał nasz Autor. Zalicza się tu rzymska umysłowość, klasyczne wykształcenie filozoficzne, prawnicze i retoryczne, formacja teologiczna oparta na tradycji rzymskiej. Bezpośrednimi źródłami twórczości teologicznej Leona, a jednocześnie nienaruszalnymi autorytetami były: Pismo święte, Ojcowie Kościoła oraz symbol wiary.

Teologiczna wizja Leona odnośnie do Kościoła osiąga swój szczyt w elaboracji doktryny prymatu Biskupa Rzymu jako spadkobiercy św. Piotra. Temu zagadnieniu poświęciliśmy kolejny fragment naszej pracy, przytaczając najpierw różne opinie badaczy, a następnie skupiając się na analizie tekstów Papieża, w których podejmuje to zagadnienie. Wyłonił się z nich spójny obraz teologii prymatu opartej na myśli poprzedników

---

³⁸² Zob. J. Rahner, *Leo der Große, der Papst des Konzils*, CGG, I, s. 323-339.

³⁸³ „Atque quemadmodum in Ecclesia universa divinae gratiae doctor S. Augustinus celebratur, et Verbi incarnationis S. Cyrillus, ita S. Leo unitatis Ecclesiae doctor communi omnium consensione existimatur” (Ioannes PP. XXIII, *Litterae Encyclicae „Aeterna Dei sapientia” de S. Leone I Magno ab eius obitu anno MD exeunte*, 11.10.1961, 10).

³⁸⁴ G. L. Müller, *Papież. Posłannictwo i misja*, tłum. J. Kobienia, Kraków 2017, s. 256.

Leona, a jednocześnie posiadającej najbardziej dojrzały i pełny charakter. Koncepcja prymacjalna naszego Autora może zostać wyrażona w trójmianie: Chrystus – Piotr – papież. Piotr jest zjednoczony w sposób wyjątkowy z Chrystusem i nadal wykonuje swój prymat w całym Kościele. Natomiast Biskup Rzymu, jako spadkobierca i następca Piotra czyni jego misję widzialną. Teoria prymacjalna Leona posiada solidne fundamenty biblijne. Chodzi o klasyczne miejsca mówiące o Piotrze (Mt 16,18-19; Łk 22, 31-32; J 21, 15-19), przy czym tekst św. Mateusza jest traktowany w sposób uprzywilejowany. Wiara Piotra, która posiada wiecznotrwały charakter, stała się fundamentem autorytetu doktrynalnego Stolicy Apostolskiej. Leon, konstruując teologię prymatu, używa terminów polityczno-jurydycznych i filozoficznych, ale podstawą dla jego koncepcji jest chrystologia. Głębokie zjednoczenie z Chrystusem jest fundamentem i przyczyną sprawczą jego prymatu w Kościele. W tym zjednoczeniu uczestniczy również Biskup Rzymu. Prymat Piotra jest przede wszystkim darem Chrystusa dla osiągnięcia jedności Kościoła.

W analizie bezpośredniej tematu autorytetu dokrynalnego papieża w Kościele, zauważyliśmy, iż Leon Wielki swym pontyfikatem znacznie umocnił autorytet nauczycielski Stolicy Apostolskiej w Rzymie, a swoje zwyczajne nauczanie oraz interwencje w sporach chrystologicznych pojmował jako postulat wynikający z wyznania Piotra pod Cezareą Filipową. Papież rozumiał doktrynalny prymat Rzymu w ten sposób, iż chciał nauczać tego, co otrzymał od apostołów przez pośrednictwo ojców.

Analiza korespondencji Leona wykazała również, że w jego oczach podstawowym zadaniem papieża jest strzeżenie wiary i kanonów. Autorytet doktrynalny Rzymu i jego biskupa wyraża się w przepowiadaniu nieskażonej wiary, otrzymanej od apostołów i ojców. Jako przykład wykonywania autorytetu nauczycielskiego został wskazany *Tomus ad Flavianum*, który jest jednocześnie dowodem potwierdzającym uznawanie tegoż autorytetu przez biskupów i władze cywilne. Podano również przypadki interwencji Leona w sprawie potępień doktrynalnych.

W kolejnej części pracy przeszliśmy do omówienia zagadnienia kolegialności biskupów, ze szczególnym uwzględnieniem synodów i soborów. Zostało zaznaczone, iż teologia episkopatu Leona ma swój fundament, podobnie jak teologia prymatu, w osobie św. Piotra. Analiza korespondencji wykazała, że Papież przyznawał instytucji synodów ważną rolę w życiu Kościoła. Dyscyplina synodalna została ustanowiona na soborze w Nicei i jako taka należy do struktury funkcjonalnej Kościoła. Zgoda biskupów jest niezbędnym warunkiem zachowania jedności całego Ciała Chrystusowego. Są oni, jako członkowie kolegium miłości, odpowiedzialni za wiarę i dyscyplinę w całym Kościele,

a w praktyce ta odpowiedzialność jest realizowana na zgromadzeniach synodalnych o różnym poziomie zasięgu. Papież podkreślał również rolę Ducha Świętego podczas tych biskupich zgromadzeń.

W odniesieniu do tematu soborów powszechnych, wykazano, że Sobór Nicejski jest dla Leona wyjątkowym wydarzeniem w historii, a on sam, idąc za nauczaniem Ojców Kościoła, uważa za swoją najwyższą powinność strzeżenie nicejskiego wyznania wiary oraz kanonów dyscyplinarnych, ze swej natury nienaruszalnych. Z kolei Sobór Chalcedoński, chociaż stanowi rzeczywistość współczesną Papieżowi, został przez niego porównany przez analogię do soboru z 325 r. Oba wydarzenia posiadają niezaprzeczalny autorytet doktrynalny, wielokrotnie potwierdzany i broniony przez Leona. Papież dostrzega w postanowieniach soborowych wyraźne działanie Ducha Świętego. Postanowienia tych zgromadzeń są wyjaśnieniem wiary katolickiej i apostołskiej, którą Leon sam otrzymał i przekazuje w procesie przepowiadania. Zauważono również wypracowanie przez Leona precyzyjnego języka technicznego, odnoszącego się do soborów i synodów.

W ostatniej części pierwszego rozdziału pracy podjęliśmy problem relacji między prymatem a episkopatem. Przypomniano fakt, iż pontyfikat Leona realizował się na różnych poziomach aktywności. Podane zostały przypadki interwencji Papieża o charakterze jurysdykcyjnym, które obrazują hierarchiczną wizję Kościoła, na szczycie której znajduje się następca św. Piotra zasiadający na rzymskiej stolicy biskupiej. Zauważono, że synodom lokalnym, opierając się na kanonach nicejskich, Leon wskazywał Stolicę Apostolską jako ostateczną instancję, której osądowi należy poddać kwestie nierozwiązane na niższym poziomie. Do Rzymu należy także udzielanie aprobaty w sprawach większej wagi oraz przyjmowanie apelacji. Leon wszakże respektował prawa innych biskupów, którzy razem z nim i pod jego kierownictwem tworzyli *collegium caritatis*.

Następnie dość szczegółowo przedstawiono rolę Leona w wydarzeniu „soboru zbójckiego” w Efezie oraz Soboru Chalcedońskiego. Analiza dokumentacji wykazała, że Papież przyznawał cesarzowi prawo zwoływania i przeprowadzania soborów powszechnych oraz zatwierdzania ich uchwał. Mimo przyznawania wyjątkowego autorytetu Soborowi w Nicei był skłonny zgodzić się na kolejne zgromadzenia biskupów w celu zażegania konfliktu doktrynalnego w Kościele. Pragnął, aby były to rzeczywiście powszechne zebrania episkopatu. Wskazano na fakt posiadania przez Leona konkretnej wizji przebiegu soboru, której realizację mieli zapewnić legaci, jak również na doniosłą rolę, jaką Papież przypisywał swojemu *Tomus ad Flavianum* jako autorytatywnej interpretacji wiary nicejskiej wobec błędów Nestoriusza i Eutychesa. Zauważono przekonanie Leona,

iż jako Biskup Rzymu, stróż prawdziwej wiary i kanonów dyscyplinarnych, przepowiada on Tradycję apostołską, podczas gdy sobór definiuje wiarę. Sobór nie posiada jednak prawa dodania czegokolwiek do dziedzictwa wiary. Definicja soborowa ma za zadanie przedstawić w sposób bardziej jasny Kościołowi powszechnemu to, co Biskup Rzymu zawsze przepowiadał. Zwrócono również uwagę, iż według Papieża funkcją Stolicy rzymskiej jest przepowiadanie konsensu wertykalnego Kościoła, podczas gdy zadaniem soboru jest definiowanie konsensu horyzontalnego Kościoła, w zgodności z poprzednimi soborami. Wykazano także, zwłaszcza w związku z kwestią zatwierdzenia uchwał, a szczególnie 28. kanonu Soboru Chalcedońskiego, przekonanie Leona o wyższości władzy papieża nad postanowieniami soboru. Ma on prawo odmówić ich zatwierdzenia, jeżeli stanowią pogwałcenie wcześniej ustanowionych praw.

Biorąc pod uwagę rezultaty naszych analiz oraz opinie innych badaczy, należy stwierdzić, iż Leon Wielki wypracował (i zawarł w swojej spuściźnie literackiej) oraz zrealizował w praktyce życia kościelnego systematyczny i zrównoważony model współdziałania Biskupa Rzymu z Kolegium Biskupów w zadaniu przekazywania oraz wyjaśniania wiary katolickiej i apostołskiej, w którym kolegalność episkopatu jest zakorzeniona w *plenitudo potestatis* Następcy św. Piotra.

ROZDZIAŁ II

AUTORYTET DOKTRYNALNY W KOŚCIELE PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

W pierwszym rozdziale niniejszej rozprawy została podjęta problematyka autorytetu doktrynalnego i jego podmiotów w Kościele obecna w nauczaniu Leona Wielkiego, a zatem pochodząca z V wieku istnienia chrześcijaństwa. Obecny rozdział będzie natomiast poświęcony tej samej problematyce obecnej we współczesnym nauczaniu Stolicy Apostolskiej, biorąc za punkt wyjścia Sobór Watykański II. Najpierw zostaną przedstawione fundamenty teologiczne autorytetu doktrynalnego w Kościele. Zaznaczamy przy tym, iż w tym punkcie skupimy się na zagadnieniu *Magisterium Ecclesiae* od strony przedmiotowej i funkcjonalnej, ponieważ w dalszej części niniejszego rozdziału zostaną poddane szczegółowej analizie podmioty autorytetu doktrynalnego, ich umocowanie teologiczne w Kościele oraz wzajemne relacje. Jak bowiem zauważa B. Sesboüé, pojawienie się nowego słowa na oznaczenie obecnej wcześniej rzeczywistości wskazuje na fakt, iż

zmieniła się forma sprawowania misji nauczania, a mianowicie nastąpiło przejście do „ciała hierarchicznego”, „żywego magisterium”³⁸⁵.

1. Teologiczne podstawy autorytetu *Magisterium Ecclesiae* w nauczaniu Kościoła

1.1 Rozwój pojęcia *Magisterium Ecclesiae* do Soboru Watykańskiego II

Rzeczywistość autorytetu doktrynalnego w Kościele wiąże się ściśle z pojęciem *Magisterium Ecclesiae*³⁸⁶. Łaciński termin *magisterium* wywodzi się od rzeczownika *magister*, tzn. nauczyciel, dla którego z kolei podstawą jest przymiotnik *magis*, tzn. więcej³⁸⁷. Termin ten we współczesnej teologii odnosi się do autorytetu nauczycielskiego Kościoła, sprawowanego przez Papieża i Kolegium Biskupów³⁸⁸. Jednakże studia historyczne wykazują, iż w epoce Ojców, średniowieczu i aż do XVIII wieku termin ten oznaczał funkcję lub aktywność kogoś, kto występował jako nauczyciel (*magister*) w danej dziedzinie. Scholastyka pod terminem *magisterium* rozumiała autorytet nauczycielski biskupa bądź teologa. Pod koniec XVIII wieku słowo to przyjmuje znaczenie współczesne jako Urzędu Nauczycielskiego Papieża i biskupów³⁸⁹, a następnie – w ciągu XIX wieku – zostaje upowszechnione przez kanonistów niemieckich³⁹⁰. W obecnym znaczeniu pojęcie *magisterium* do oficjalnego języka kościelnego wprowadził papież Grzegorz XVI w encyklice „*Commissum Divinitus*” z 1835 roku, w której bronił kompetencji Kościoła

---

³⁸⁵ B. Sesboüé, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, dz. cyt., s. 184; por. Y. Congar, *Tradycja i tradycje. Tom 1: Esej historyczny*, tłum. A. Ziernicki, Poznań 2018, s. 307-347.

³⁸⁶ W języku polskim termin *Magisterium Ecclesiae* jest oddawany jako „Urząd Nauczycielski Kościoła”. Takie jest też oficjalne tłumaczenie z języka łacińskiego na polski w dokumentach Kościoła. Zdaniem J. Salija ten termin, wywodzący się z teologii niemieckiej („das Lehramt”) jednostronnie determinuje sens łacińskiego oryginału, ponieważ sugeruje „podział na Kościół nauczający i nauczany” oraz „nie jest w stanie nasunąć skojarzeń o istotnym powiązaniu nauczycielskiego autorytetu pasterzy z wiarą całego Kościoła”, a stąd „może przyczynić się do fałszywego obrazu, jakoby Urząd Nauczycielski był autorytetem zewnętrznym w stosunku do pozostałych wiernych”; J. Salij, *Ewangeliczne oblicze władzy (Uwagi na marginesie polskiego tłumaczenia tekstów soborowych)*, CT 43 (1973), z. 1, s. 47-48.

³⁸⁷ Zob. *Słownik łacińsko-polski, t. III (I-O)*, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 417.

³⁸⁸ Zob. Por. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań 2013, s. 400; L. F. Stelten, *Dictionary of Ecclesiastical Latin*, Peabody 2008, s. 155 i 313.

³⁸⁹ Według Y. Congara pierwszym, który użył pojęcia *Ecclesiae Magisterium* na oznaczenie „ciała hierarchicznego” był Martin Gerbert, opat Saint-Blaise. Y. Congar, *Pour une histoire sémantique du terme „Magisterium”*, RSPTh 60 (1976), s. 94.

³⁹⁰ Zob. Y. Congar, *Bref historique des formes „magistère” et de ses relations avec les docteurs*, RSPTh 60 (1976), s. 98-112; tenże, *Pour une histoire sémantique du terme „Magisterium”*, dz. cyt., s. 85-95; tenże, *Histoire du mot «Magisterium», „Concilium”* 117 (1976), s. 129-141; B. Sesboüé, *La notion de magistère dans l’histoire de l’Église et de la théologie*, „L’année canonique” 31 (1988), s. 55-94.

w nauczaniu³⁹¹. Wcześniej na oznaczenie nauczycielskiej funkcji Kościoła używano terminów takich jak: *officium docendi*, *potestas*, *auctoritas*³⁹². Grzegorz XVI stwierdził, że Kościół z ustanowienia Bożego posiada nie tylko władzę *magisterium* dla nauczania i definiowania prawd wiary i obyczajów oraz dla interpretacji Pisma św. bez żadnego ryzyka błędu, lecz również władzę rządzenia w celu utwierdzenia w wierze wszystkich, których przyjął na swoje łono, a także władzę stanowienia praw, w tym wszystkim, co dotyczy zbawienia dusz, wykonywania świętej posługi i sprawowania kultu Bożego³⁹³. Jednocześnie od pontyfikatu tego papieża encyklika stała się aż do naszych czasów uprzywilejowanym gatunkiem literackim doktrynalnych wypowiedzi Biskupa Rzymu³⁹⁴. Dalsze wyjaśnienie terminu *magisterium* znajduje się w dokumentach Piusa IX, który w encyklice „*Nostis et nobiscum*” z 1849 r. sprecyzował doktrynalny autorytet Stolicy Apostolskiej: „W istocie strzeżenie wspólnoty ludów wokół Papieża Rzymskiego i ich względem niego posłuszeństwa jest prostą i skuteczną drogą do zachowania ich w wyznawaniu prawdy katolickiej. Jest bowiem rzeczą niemożliwą, by ktoś sprzeciwił się jakiegokolwiek części wiary katolickiej, jeśli nie odrzuci zarazem powagi Kościoła Rzymskiego, w którym trwa niezmiennie, ustanowione przez Boskiego Odkupiciela, *Magisterium* tejże wiary, w którym też dlatego zawsze zachowana była idąca od Apostołów tradycja”³⁹⁵. Z kolei w liście „*Tuas libenter*”³⁹⁶ do arcybiskupa Monachium z 1863 roku, tenże papież, reagując na wystąpienie J. J. von Döllingera, określił *magisterium* czterema przymiotnikami:

---

³⁹¹ Gregorius PP. XVI, *Litterae Encyclicae „Commissum Divinitus”*, 16.06.1835, *Acta Gregorii Papae XVI*, II, s. 33-36; zob. tenże, *Brevis „Dum acerbissimas”*, 26.09.1835, *Acta Gregorii Papae XVI*, II, s. 85-87; B. Sesboüé, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, s. 185.

³⁹² Zob. Y. Congar, *Pour une histoire sémantique du terme „Magisterium”*, dz. cyt., s. 85.

³⁹³ „Habet propterea Ecclesia ipsa ex divina institutione potestatem non magisterii solum, ut res fidei et morum doceat et definiat, sacrasque literas absque ullo erroris periculo interpretetur; veriam etiam regimini...” (Gregorius PP. XVI, *Litterae encyclicae „Commissum Divinitus”*, 33).

³⁹⁴ Zob. B. Sesboüé, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, dz. cyt., s. 186; tenże, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 42.

³⁹⁵ Pius PP. IX, *Epistula Encyclica „Nostis et nobiscum”*, 8.12.1849, w: *Tutte le encicliche e i principali documenti pontifici emanati dal 1740. 250 anni di storia visti dalla Santa Sede, Vol. IV Pio IX*, red. U. Bellocchi, Città del Vaticano 1995, s. 72-85; tekst pol.: https://silesia.edu.pl/slask/index.php?title=Papie%C5%BC_Pius_IX_-_encyklika_Nostis_et_nobiscum_z_8_XII_1849 (dostęp: 23.01.2019).

³⁹⁶ Pius PP. IX, *Litterae Apostolicae „Tuas libenter”*, 21.12.1863, ASS 8 (1874-1875), s. 436-442.

*infallibile*³⁹⁷, *authenticum*³⁹⁸, *ordinarium* i *universale*³⁹⁹, które stały się powszechnie używanymi w teologii terminami technicznymi. Kolejny krok w wypracowaniu teologii autorytetu doktrynalnego uczynił I Sobór Watykański w *Konstytucji dogmatycznej o wierze katolickiej „Dei Filius”*⁴⁰⁰, podając formułę, która stała się współczesną definicją dogmatu, a jednocześnie – podejmując myśl Piusa IX – dokonała rozróżnienia między dwiema formami sprawowania *magisterium*: „Następnie wiarą boską i katolicką należy wierzyć w to wszystko, co zawiera się w słowie Bożym spisany lub przekazany, i jest do wierzenia przedkładane przez Kościół – albo uroczystym orzeczeniem, albo zwyczajnym i powszechnym nauczaniem – jako objawione przez Boga”⁴⁰¹. Według powszechnie przyjętej interpretacji to sformułowanie rozróżnia między Kościołem zgromadzonym na soborze powszechnym (*Ecclesia coadunata*) (i Papieżem przemawiającym *ex cathedra*⁴⁰²), którego akty nauczania zostały nazwane uroczystymi orzeczeniami (*solemnis iudicio*) a Kościołem rozproszonym po świecie (*Ecclesia dispersa*), który naucza w sposób zwyczajny i powszechny (*magisterium ordinarium et universale*)⁴⁰³. Zadanie *Magisterium* zostało podane w ostatnim numerze konstytucji: „Nauka wiary, którą Bóg objawił, nie została bowiem podana jako wytwór filozofii, który dałby się udoskonalać mocą ludzkich umysłów, ale została przekazana Oblubienicy Chrystusa jako Boży depozyt, by go wiernie strzegła i nieomylnie wyjaśniała. Dlatego należy nieprzerwanie zachowywać takie znaczenie świętych dogmatów, jakie już raz określiła święta Matka Kościół, a od tego

---

³⁹⁷ „... Persuadere Nobis volumus, noluisse obligationem, qua catholici magistri ac scriptores omnino adstringuntur, coarctare in iis tantum, quae ab infallibili Ecclesiae iudicio veluti fidei dogmata ab omnibus credenda proponuntur” (DH 2879; BF² II. 35).

³⁹⁸ „Ac dissimulare non possumus, non levibus Nos angustiis affectos fuisse, quandoquidem verebamur, ne huiusmodi Conventu sine ecclesiastica auctoritate congregato exemplum praeberetur sensim usurpandi aliquid ex iure ecclesiastici regiminis et authentici magisterii, quod divina institutione proprium est Romano Pontifici, et Episcopis in unione et consensione cum ipso S. Petri Successore, atque ita, ecclesiastico ordine perturbato, aliquando unitas, e obedientia fidei apud aliquos labefactaretur” (ASS 8 [1874], s. 437).

³⁹⁹ „Namque etiamsi ageretur de illa subiectione, quae fidei divinae actu est praestanda, limitanda tamen non esset ad ea, quae expressis oecumenicorum Conciliorum aut Romanorum Pontificum huiusque Apostolicae Sedis decretis definita sunt, sed ad ea, quae ordinario totius Ecclesiae per orbem dispersae magisterio tamquam divinitus revelata traduntur ideoque universali et constanti consensu a catholicis theologis ad fidem pertinere retinentur” (DH 2879).

⁴⁰⁰ Sobór Watykański I, *Konstytucja dogmatyczna o wierze katolickiej „Dei Filius”*, 24.04.1870, w: DSP IV, s. 888-911.

⁴⁰¹ „Porro fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia sive solemnii iudicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur” (DF 34).

⁴⁰² Należy zaznaczyć, że w momencie uchwalenia konstytucji nieomyślność papieskich definicji *ex cathedra* nie była jeszcze formalnie zdefiniowana, choć było to kwestią krótkiego czasu.

⁴⁰³ Zob. B. Sesboüé, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, dz. cyt., s. 252-254; tenże, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 41-42.

znaczenia nigdy nie można odejść pod pozorem lub w imię lepszego zrozumienia⁴⁰⁴. Rola *Magisterium* została umiejscowiona w relacji do przekazanego przez Chrystusa depozytu wiary i misji, którą Kościół przyjął od swego Założyciela. Ponadto dokonano różniczenia między „depozytem wiary” a „znaczeniem dogmatów”, których określanie stanowi zadanie Kościoła⁴⁰⁵.

Drugi, a zarazem ostatni dokument *Vaticanum I*, czyli *Pierwsza Konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym „Pastor aeternus”*⁴⁰⁶ używa terminu *magisterium* wewnątrz rozdziału czwartego zatytułowanego *De Romani pontificis infallibili magisterio* („O nieomylnym nauczaniu biskupa Rzymu”). Jest znamienne, iż termin, który w oficjalnym języku Kościoła był w użyciu zaledwie od 35 lat, po tak krótkim czasie został użyty w orzeczeniu doktrynalnym soboru. Dokument na początku stwierdza, że w prymacie Następcy św. Piotra zawiera się najwyższa władza nauczania (*suprema potestas magisterii*)⁴⁰⁷, po czym podaje definicję dogmatyczną nieomylności Biskupa Rzymu, której bliżej przyjrzymy się w kolejnej jednostce pracy.

Następnie swój wkład w rozwój doktryny o *Magisterium Ecclesiae* wniosła teologia szkolna końca XIX w., szczególnie poprzez wypracowanie rozróżnień i podziałów w sprawowaniu zadania nauczycielskiego przez Kościół⁴⁰⁸. W języku prawno-kanonicznym teologia Urzędu Nauczycielskiego Kościoła została wyłożona w czwartej części trzeciej księgi *Kodeksu Prawa Kanonicznego* z 1917 r., zatytułowanej *De magisterio ecclesiastico*⁴⁰⁹. W połowie XX wieku Pius XII w encyklice *Humani generis* o pewnych

---

⁴⁰⁴ „Neque enim fidei doctrina, quam Deus revelavit, velut philosophicum inventum proposita est humanis ingeniis perficienda, sed tamquam divinum depositum Christi sponsae tradita, fideliter custodienda et infallibiliter declaranda. Hinc sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel declaravit sancta mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensu, altioris intelligentiae specie et nomine, recedendum” (DF 54-55).

⁴⁰⁵ Zob. B. Sesboüé, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, dz. cyt., s. 264-265.

⁴⁰⁶ Sobór Watykański I, *Pierwsza konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym „Pastor aeternus”*, 18.07.1870, w: DSP IV, s. 912-927. Zob. U. Betti, *La costituzione dogmatica «Pastor aeternus» del Concilio Vaticano I*, Roma 1961; R. Aubert, *Vatican I*, Paris 1964; K. Schatz, *Vaticanum I: 1869-1870*, t. 1-3, Schönningh, Paderborn 1992-1994.

⁴⁰⁷ „Ipso autem apostolico primatu, quem Romanus pontifex, tamquam Petri principis apostolorum successor, in universam Ecclesiam obtinet, supremam quoque magisterii potestatem comprehendit, haec sancta sedes semper tenuit, perpetuus ecclesiae usus comprobatur, ipsaque oecumenica concilia, ea imprimis, in quibus Oriens cum Occidente in fidei caritatisque unionem conveniebat, declaraverunt” (PA 25).

⁴⁰⁸ Zob. B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 42-43.

⁴⁰⁹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1933, kan. 1322-1408, s. 359-385. Zob. B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 45.

falszywych poglądach, zagrażających podstawom nauki katolickiej⁴¹⁰ podjął m.in. temat *Magisterium* w kontekście relatywizmu dogmatycznego, przypominając, że „święty ten Urząd Nauczycielski w dziedzinie wiary i obyczajów, dla wszystkich teologów powinien być najbliższą i powszechną regułą prawdy – jemu bowiem powierzył Chrystus cały depozyt wiary, tj. Pismo święte i Bożą tradycję, by tego depozytu strzegł, by go bronił i w miarę potrzeby wykładał”⁴¹¹. Z kwestii szczegółowych Pius XII zajął się kwestią interpretacji encyklik, które stanowią wyraz „zwyczajnego magisterium” (*magisterium ordinarium*) Papieża⁴¹².

1.2 *Magisterium Ecclesiae* w nauczaniu *Vaticanum II*

W XX wieku największy udział w pogłębieniu teologii Urzędu Nauczycielskiego Kościoła ma Sobór Watykański II, którego sformułowania będą następnie rozwijane w kolejnych dokumentach Stolicy Apostolskiej poświęconych interesującemu nas zagadnieniu. Wśród dokumentów *Vaticanum II* na naszą szczególną uwagę zasługują dwa – *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*⁴¹³ oraz *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei Verbum”*⁴¹⁴. W *Konstytucji dogmatycznej*

---

⁴¹⁰ Pius PP. XII, *Litterae encyclicae „Humani generis”*, 12.08.1950, AAS 42 (1950), s. 561-578; tekst pol.: *Encyklika papieża Piusa XII Humani generis. O błędach przeciwnych Wierze katolickiej*, Warszawa 2002; fragmenty dot. autorytetu Urzędu Nauczycielskiego Kościoła: DH 3884; BF³ 1068-1069.

⁴¹¹ „Et quamquam hoc sacrum Magisterium, in rebus fidei et morum, cui libet theologo proxima et universalis veritatis norma esse debet, utpote cui Christus Dominus totum depositum fidei — Sacras nempe Litteras ac divinam «traditionem» — et custodiendum et tuendum et interpretandum concredidit” (DH 3884; BF³ 1068).

⁴¹² „...Neque putandum est, ae quae in Encyclicas Litteris proponuntur, assensum per se non postulare, cum in iis Pontifices supremam sui Magisterii potestatem non exerceant. Magisterio enim ordinario haec docentur, de quo illud etiam valet: «Qui vos audit, me audit» [Lc 10:16]; ac plerumque quae in Encyclicis Litteris proponuntur et inculcantur, iam aliunde ad doctrinam catholicam pertinent. Quodsi Summi Pontifices in actis suis de re hactenus controversa data opera sententiam ferunt, omnibus patet rem illam, secundum mentem ac voluntatem eorumdem Pontificum, quaestionem liberae inter theologos disceptationis iam haberi non posse” [„Nie trzeba też sądzić, że zawarte w encyklikach pouczenia nie wymagają same przez się wewnętrznego poddania dlatego tylko, że papież nie występuje co do nich z najwyższą powagą nauczycielską. Albowiem i te rzeczy są przedmiotem tego zwyczajnego magisterium, do którego także odnoszą się słowa: «Kto was słucha, mnie słucha», a nadto, co w encyklikach wykłada się i z naciskiem podkreśla, to zazwyczaj już skądinąd należy do nauki katolickiej. Jeżeli zaś papież w swoich dokumentach dają rozstrzygające wyjaśnienie jakiejś kwestii, dotychczas dyskutowanej, dla wszystkich staje się jasnym, że zgodnie z myślą i według woli papieża, nie wolno już uważać tej kwestii za rzecz podlegającą swobodnej dyskusji teologów”] (DH 3884; BF³ 1069). Zob. B. Sesboué, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, dz. cyt., s. 393-395; tenże, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 46.

⁴¹³ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna „Lumen gentium”*, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 5-67; tekst pol. w: SWII, s. 144-255.

⁴¹⁴ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna „Dei Verbum”*. 18.11.1965, AAS 58 (1966), s. 817-830, tekst pol. w: SWII, s. 540-563. Pełny wykaz tekstów *Vaticanum II* na temat *Magisterium Ecclesiae* znajduje się w: *Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II*, oprac. T. Bielski Poznań 1970, s. 1140-1146.

o Kościele „*Lumen gentium*” tematyka *Magisterium* została podjęta w rozdziale III („O hierarchicznym ustroju Kościoła, a w szczególności o episkopacie”), zwłaszcza we fragmencie dotyczącym zadań biskupów⁴¹⁵. Sobór podejmuje i uzupełnia nauczanie *Vaticanum I*, często cytując lub odwołując się do konstytucji „*Pastor aeternus*”, szczególnie jeśli chodzi o magisterium papieża⁴¹⁶; nadaje też swojemu wykładowi bardziej biblijny i patrystyczny ton. Konstytucja stwierdza, że „wśród głównych obowiązków biskupów szczególne miejsce zajmuje głoszenie Ewangelii”⁴¹⁷. Są oni nazwani „zwiastunami wiary prowadzącymi nowych uczniów do Chrystusa i autentycznymi, czyli upoważnionymi przez Chrystusa, nauczycielami, którzy powierzonemu sobie ludowi głoszą prawdy wiary, aby w nie uwierzył i stosował je w życiu, i którzy dzięki światłu Ducha Świętego wyjaśniają treść wiary, ze skarbcza Objawienia wydobywając rzeczy stare i nowe (por. Mt 13,52), przyczyniają się do jej owocowania i od powierzonej sobie trzody czujnie oddają grożące jej błędy (por. 2 Tm 4,1-4)”⁴¹⁸. W czterech akapitach 25. numeru „*Lumen gentium*” wyróżniono następujące formy wykonywania posługi nauczycielskiej w Kościele: najwyższe autentyczne magisterium (*supremum authenticum magisterium*) Biskupa Rzymu, który może przyjmować formę *ex cathedra*; *magisterium* biskupów rozproszonych po świecie lub zebranych na soborze powszechnym i pozostających w komunii z Biskupem Rzymu; *magisterium* pojedynczego biskupa w powierzonym mu Kościele lokalnym. W tymże numerze określono także stopnie przyłgnięcia do orzeczeń Urzędu Nauczycielskiego Kościoła ze strony wiernych⁴¹⁹. Podjęto też temat nieomyłności udzielonej przez Chrystusa Kościołowi „w określaniu nauki wiary i moralności”, określając, że jej zakres jest taki „jak i depozyt Boskiego Objawienia, który ma być ze czcią przechowywany i wiernie przedkładany”⁴²⁰. Kościół jest zatem jedynym podmiotem

---

⁴¹⁵ Zob. szczegółowe omówienie tego tekstu w: B. Sesboüé, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, dz. cyt., s. 431-434.

⁴¹⁶ Zob. LG 18; 20; 22; 25.

⁴¹⁷ „Inter praecipua Episcoporum munera eminent praedicatio Evangelii” (LG 25).

⁴¹⁸ „Episcopi enim sunt fidei praecones, qui novos discipulos ad Christum adducunt, et doctores autentici seu auctoritate Christi praediti, qui populo sibi commisso fidem credendam et moribus applicandam praedicant, et sub lumine Sancti Spiritus illustrant, ex thesauro Revelationis nova et vetera proferentes (cf. Mt 13,52), eam fructificare faciunt erroresque gregi suo, impendentes vigilanter arcent (cf. 2Tim 4,1-4)” (LG 25).

⁴¹⁹ Zob. U. Betti, *L'ossequio al magistero pontificio „non ex cathedra” nel n. 25 della „Lumen Gentium”*, Ant 62 (1987), s. 423-461.

⁴²⁰ „Haec autem infallibilitas, qua Divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit, tantum patet quantum divinae Revelationis patet depositum, sancte custodiendum et fideliter exponendum” (LG 25). Zob. M. Rusecki, *Traktat o Objawieniu*, Kraków 2007, s. 558-559.

obdarzonym przez Chrystusa nieomylnością, która może się realizować w magisterium papieża, „gdy jako najwyższy pasterz i nauczyciel wszystkich wiernych, który swoich braci umacnia w wierze (por. Łk 22,32), ogłasza definitywnym aktem naukę dotyczącą wiary lub moralności”⁴²¹ oraz przez „kolegium biskupów, gdy wraz z Następcą Piotra sprawuje ono najwyższy urząd nauczycielski”⁴²².

Konstytucja wprowadziła pojęcie „magisterium autentycznego” (*magisterium authenticum*) zarówno w odniesieniu do wszystkich biskupów⁴²³ jak i Papieża⁴²⁴. Przymiotnik „autentyczny” oznacza „upoważniony przez Chrystusa”, a zatem wskazuje na fundament posługi nauczania w Kościele.

Analizowany fragment konstytucji „*Lumen gentium*” kończy się jednoznacznym stwierdzeniem dotyczącym interpretacji Objawienia Bożego przez *Magisterium Ecclesiae*: „Zgodnie zaś ze spoczywającym na nich obowiązkiem i powagą sprawy papież i biskupi pilnie dokładają starań, stosując odpowiednie środki, aby badać je jak należy i wyrażać w odpowiedni sposób; nie otrzymują natomiast żadnego nowego objawienia publicznego, które by należało do Boskiego depozytu wiary”⁴²⁵.

W konstytucji „*Dei Verbum*” temat Urzędu Nauczycielskiego Kościoła został podjęty w rozdziale II (*O przekazywaniu Bożego Objawienia*), gdzie wyartykułowany został stosunek między Pismem świętym a Tradycją z jednej strony, a z drugiej zadanie urzędowej interpretacji Słowa Bożego przez *Magisterium* obdarzonym w tym celu autorytetem przez Chrystusa. Fundamentalne stwierdzenie znajduje się w numerze 10: „Zadanie zaś autentycznej interpretacji słowa Bożego, spisane czy przekazane przez Tradycję, powierzone zostało samemu tylko żywemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, który autorytatywnie działa w imieniu Jezusa Chrystusa. Urząd ten Nauczycielski

---

⁴²¹ „Qua quidem infallibilitate Romanus Pontifex, Collegii Episcoporum Caput, vi muneris sui gaudet, quando, ut supremus omnium christifidelium pastor et doctor, qui fratres suos in fide confirmat (cf. Lc 22,32), doctrinam de fide vel moribus definitivo actu proclamat” (LG 25).

⁴²² „Infallibilitas Ecclesiae promissa in corpore Episcoporum quoque inest, quando supremum magisterium cum Petri Successore exercet” (LG 25).

⁴²³ „Episcopi enim sunt fidei praecones, qui novos discipulos ad Christum adducunt, et doctores autentici seu auctoritate Christi praediti (...)” (LG 25).

⁴²⁴ „Hoc vero religiosum voluntatis et intellectus obsequium singulari ratione praestandum est Romani Pontificis authentico magisterio etiam cum non ex cathedra loquitur; ita nempe ut magisterium eius supremum reverenter agnoscatur, et sentiis ab eo prolatis sincere adhaereatur, iuxta mentem et voluntatem manifestatam ipsius, quae se prodit praecipue sive indole documentorum, sive ex frequenti propositione eiusdem doctrinae, sive ex dicendi ratione” (LG 25).

⁴²⁵ „Ad quam rite indagandam et apte enuntiandam, Romanus Pontifex et Episcopi, pro officio suo et rei gravitate, per media apta, sedulo operam navant; novam vero revelationem publicam tamquam ad divinum fidei depositum pertinentem non accipiunt” (LG 25).

nie jest ponad słowem Bożym, lecz jemu służy, nauczając tylko tego, co zostało przekazane. Z rozkazu Bożego i przy pomocy Ducha Świętego słucha on pobożnie słowa Bożego, święcie go strzeże i wiernie wyjaśnia. I wszystko, co podaje do wierzenia jako objawione przez Boga, czerpie z tego jednego depozytu wiary”⁴²⁶. Jest to przejęcie myśli wyrażonych wcześniej przez I Sobór Watykański w konstytucji *Dei Filius*⁴²⁷ oraz encyklikę *Humani generis* Piusa XII, choć ton wypowiedzi jest inny. Autorytet *Magisterium* jest oparty na Jezusie Chrystusie. To On bowiem przed wniebowstąpieniem zlecił Apostołom misję nauczania wszystkich narodów (por. Mt 28, 18-20)⁴²⁸. Fakt posłania przez Jezusa Chrystusa Dwunastu z misją głoszenia słowa został przez sobór uznany za fundamentalny punkt teologii episkopatu. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele* podkreśla również Boże ustanowienie sukcesji apostoelskiej biskupów: „Obecny Sobór święty, idąc w ślady pierwszego Soboru Watykańskiego, zgodnie z nim poucza i oświadcza, że Jezus Chrystus, Pasterz wiekuisty, założył Kościół święty, posławszy Apostołów, tak jak sam został posłany przez Ojca (por. J 20, 21). Chciał też, aby ich następcy, mianowicie biskupi, byli w Jego Kościele pasterzami aż do skończenia świata”⁴²⁹.

Z drugiej strony zostaje przypomniany fakt, że *Magisterium* nie stoi ponad Słowem Bożym, ale jest mu poddane i służy mu. Sobór podkreśla więc fakt posłuszeństwa *Magisterium* słowu Bożemu, można stąd mówić o „autorytecie posłuszeństwa”, to znaczy, że „może być on sprawowany tylko w posłusznym słuchaniu słowa, w celu utrzymania ludu wiernego w tymże posłuszeństwie wobec słowa”⁴³⁰. Ów służebny charakter

---

⁴²⁶ „Munus autem authentice interpretandi verbum Dei scriptum vel traditum soli vivo Ecclesiae Magisterio concreditum est, cuius auctoritas in nomine Iesu Christi exercetur. Quod quidem Magisterium non supra verbum Dei est, sed eidem ministrat, docens non nisi quod traditum est, quatenus illud, ex divino mandato et Spiritu Sancto assistente, pie audit, sancte custodit et fideliter exponit, ac ea omnia ex hoc uno fidei deposito haurit quae tamquam divinitus revelata credenda proponit” (DV 10).

⁴²⁷ „Porro Ecclesia, quae una cum apostolico munere docendi, mandatum accepit fidei depositum custodiendi, ius etiam et officium divinitus habet falsi nominis scientiam proscribendi, ne quis decipiatur per philosophiam et inanem fallaciam” [„Kościół zaś, który razem z apostoelskim urzędem nauczania otrzymał nakaz strzeżenia depozytu wiary, posiada również od Boga prawo i obowiązek piętnowania błędów fałszywej nauki, aby nikt nie został oszukany przez filozofię i próżne oszustwo”] (DSP IV, s. 902-903, nr 49).

⁴²⁸ Zob. PB 1: „Pastor bonus Dominus Christus Iesus (cf. Io 10, 11.14) missionem discipulos faciendi in omnibus gentibus atque praedicandi Evangelium omni creaturae Apostolorum successoribus Episcopis, et singulari ratione Romano Episcopo, Petri successori, ita contulit, ut Ecclesia, Dei Populus, constitueretur” [„Dobry Pasterz Jezus Chrystus (por. J 10, 11.14) powierzył biskupom, następcom Apostołów, a w sposób szczególnie Biskupowi Rzymu, misję nauczania wszystkich narodów i głoszenia Ewangelii wszelkiemu stworzeniu, ażeby powstał Kościół, czyli Lud Boży”].

⁴²⁹ „Haec Sacrosancta Synodus, Concilii Vaticani primi vestigia premens, cum eo docet et declarat Iesum Christum Pastorem aeternum sanctam aedificasse Ecclesiam, missis Apostolis sicut Ipse missus erat a Patre (cf. Io 20,21); quorum successores, videlicet Episcopos, in Ecclesia sua usque ad consummationem saeculi pastores esse voluit” (LG 18).

⁴³⁰ B. Sesboüé, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, dz. cyt., s. 462.

Magisterium wynika z Ewangelii i jest głęboko zakorzeniony w Tradycji Kościoła. Objawienie bowiem poprzedza *Magisterium*, stojąc u początków jego istnienia i pozostając jego stałą normą. Sobór dokonał zatem przywrócenia zasady podporządkowania doktrynalnego Kościoła Objawieniu, „a mianowicie prymatu *quod* (Objawienie) przed *quo* (sposób, który przedstawia i poświadcza Objawienie)”⁴³¹. *Magisterium* jest też jednocześnie następstwem Objawienia, ponieważ w Kościele dokonuje się ciągły proces pogłębiania i wzrostu rozumienia słowa Bożego w kierunku osiągnięcia pełni Bożej prawdy⁴³². Można zatem za W. Knochem skonstatować, że „zadanie Urzędu Nauczycielskiego stanowi jedynie przechowywanie, przekazywanie i zgłębianie wydarzenia samo-objawienia się Boga, w żadnym zaś wypadku pomnożenie zawartego w nim depozytu prawdy”⁴³³.

Pozostałe dokumenty *Vaticanum II*, choć zagadnienie *Magisterium Ecclesiae* się w nich pojawia, nie wnoszą dalszych rozwinięć tego tematu. Wyjątkiem jest *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele Christus Dominus*, który będzie przytaczany w dalszej części pracy.

1.3 Urząd Nauczycielski Kościoła w posoborowych dokumentach Stolicy Apostolskiej

Niecały rok po zamknięciu obrad *Vaticanum II* Święta Kongregacja Nauki Wiary wydała *List do Przewielebnych Biskupów Konferencji Episkopatu o interpretacji Dokumentów Soboru Watykańskiego II „Cum Oecumenicum Concilium”*⁴³⁴, na wstępie którego przypomniała, że „nauczanie soborowe musi być więc strzeżone przez Biskupów, gdyż – pod przewodnictwem Piotra – pełnią oni misję autentycznego nauczania”⁴³⁵. Następnie, przechodząc do podania przykładów opinii wynikających z błędnej interpretacji dokumentów *Vaticanum II*, Kongregacja wskazuje na fakt, iż „Nauczanie zwyczajne

---

⁴³¹ F. Arduzzo, *Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 156.

⁴³² Tamże, s. 156-157; zob. DV 8.

⁴³³ W. Knoch, *Bóg szuka człowieka. Objawienie, Pismo święte. Tradycja*, Poznań 2000, s. 102.

⁴³⁴ Święta Kongregacja Nauki Wiary, *List „Cum Oecumenicum Concilium”*, 25.07.1966, AAS 58 (1966), s. 659-661; tekst pol.: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, przekł. i opr. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 1995, s. 24-26.

⁴³⁵ „Haec enim doctrina ab Episcopis est tuenda, quippe qui sub Petro capite munere auctoritative docendi pollent” (tamże, wstęp). Oficjalne tłumaczenie polskie nie jest precyzyjne. Tekst łaciński mówi o „zadaniu autorytatywnego nauczania” (*munus auctoritative docendi*).

Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, szczególnie Papieża, jest niekiedy niedoceniane i pomniejszane do tego stopnia, jak gdyby należało do zakresu wolnych opinii”⁴³⁶.

Na zakończenie Roku Wiary, 30 czerwca 1968 r. Paweł VI przekazał Kościołowi *Uroczyste Wyznanie wiary (Sollemnis Professio fidei) – Credo Populi Dei*⁴³⁷, będące syntezą dziejów wiary Kościoła ze szczególnym uwzględnieniem tych treści, którym dał wyraz ostatni sobór lub punktów, wokół których nagromadziły się w ostatnich latach wątpliwości. Fragment poświęcony Urzędowi Nauczycielskiemu został umieszczony w sekcji na temat Kościoła i został zredagowany na bazie sformułowań dwóch Soborów Watykańskich: „Będąc dziedzicem obietnic Bożych i córą Abrahama według ducha, to znaczy za pośrednictwem tego Izraela, którego świętych Ksiąg z miłością strzeże oraz którego patriarchów i proroków pobożnie czci; zbudowany na Apostołach, których zarówno zawsze żywe słowo, jak i władzę pasterską w następcy Piotra i w biskupach zachowujących z nim komunie wiernie przekazuje w ciągu wieków; stale korzystając z asystencji Ducha Świętego, Kościół pełni misję strzeżenia, nauczania, wyjaśniania i rozpowszechniania prawdy, którą Bóg objawił niejako jeszcze przysłoniętą przez proroków, a w pełni przez Pana Jezusa. Wierzymy w to wszystko, co zawiera się w słowie Bożym, spisany lub przekazany, i co Kościół podaje do wierzenia jako objawione przez Boga, czy to przez uroczyste orzeczenie, czy też przez nauczanie zwyczajne i powszechne. Wierzymy w tę nieomyślność, którą cieszy się następca Piotra, gdy jako pasterz i nauczyciel wszystkich chrześcijan naucza *ex cathedra*, a którą przysługuje również kolegium biskupów, gdy wraz z nim wykonuje najwyższy urząd nauczycielski”⁴³⁸.

Natomiast pierwszym dokumentem po *Vaticanum II*, który szerzej podjął temat *Magisterium* jest *Deklaracja o katolickiej doktrynie o Kościele przeciw niektórym*

---

⁴³⁶ „Magisterium ordinarium Ecclesiae, praesertim Romani Pontificis ita interdum negligitur et parvipenditur, ut ad regionem rerum opinabilium fere relegatur” (tamże, 3).

⁴³⁷ Paulus PP. VI, *Sollemnis Professio Fidei*, 30.06.1968, AAS 60 (1968), s. 433-445; tekst pol.: Paweł VI, *Wyznanie wiary Ludu Bożego*, tłum. J. Królikowski, Kraków 2012.

⁴³⁸ „Divinarum heres promissionum atque Abrahae filia secundum Spiritum, per illum scilicet Israel, cuius et sacros Libros amanter tuetur et Patriarchas Prophetasque pie veneratur; super fundamentum Apostolorum aedificata, quorum per saeculorum decursum sive verbum semper vivax sive proprias Pastorum potestates in Petri Successore et in Episcopis, communionem cum ipso servantibus, fideliter tradit; perpetuo denique Sancti Spiritus patrocinio fruens, Ecclesia munus obtinet illius servandae, docendae, explicandae atque pervulgandae veritatis, quam per Prophetas quadamtenus adumbratam Deus per Dominum Iesum perfecte absoluteque hominibus revelavit, Nos ea omnia credimus, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia sive sollemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur (Cfr. *Dz.-Sch.* 3011). Nos eam credimus infallibilitatem, qua Petri Successor perfruitur, cum omnium christianorum Pastor et Doctor *ex cathedra* loquitur (Cfr. *Dz.-Sch.* 3074), quaque Episcoporum etiam Corpus pollet, quando supremum cum eodem magisterium exercet (Cfr. „*Lumen gentium*”, 25)”.

współczesnym błędem „*Mysterium Ecclesiae*”⁴³⁹, wydana przez Kongregację Nauki Wiary w 1973 r. w kontekście ukazania się książki „*Nieomylny?*” H. Künga⁴⁴⁰, podważającej dogmat o nieomylnych definicjach dogmatycznych Papieża. Środkowa część deklaracji (numery 2-5) została poświęcona zagadnieniu nieomylności Kościoła⁴⁴¹. Dokument powtarza naukę zawartą w konstytucjach „*Lumen gentium*” oraz „*Dei Verbum*”, uściślając zadanie *Magisterium*: „Chociaż więc Urząd Nauczycielski Kościoła czerpie owoce z kontemplacji, życia i refleksji wiernych, to jednak jego zadanie nie sprowadza się do usankcjonowania wyrażonej już przez nich zgody. Co więcej, interpretując i wyjaśniając Słowo Boże spisane lub przekazane, może uprzedzać tę zgodę i wymagać jej”⁴⁴². Deklaracja zajmuje się także zakresem nieomylności, która „obejmuje nie tylko depozyt wiary, lecz także to, co jest konieczne od należytego strzeżenia go i wykładania”⁴⁴³.

Prawno-kanoniczny wyraz teologia autorytetu doktrynalnego Kościoła zyskała w nowym *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1983 roku oraz w *Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich* z 1991 roku.

Kodeks łaciński zajął się tematem autorytetu doktrynalnego w Księdze III zatytułowanej *De Ecclesiae munere docendi* („Nauczycielskie zadanie Kościoła”)⁴⁴⁴. Kanony wstępne (747-755) dotyczą teologicznych aspektów kościelnej misji nauczania i są sformułowane w oparciu o treści i wyrażenia obecne w dokumentach *Vaticanum II*⁴⁴⁵. Kodeks mówi o nieomylności w nauczaniu (*infallibilitas in magisterio*) Papieża i Kolegium

---

⁴³⁹ Congregatio de Doctrina Fidei, *Declaratio „Mysterium Ecclesiae”*, AAS 65 (1973), s. 396-408; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, dz. cyt., s. 65-77.

⁴⁴⁰ H. Küng, *Unfehlbar?*, dz. cyt. Kongregacja Nauki Wiary w 1975 r. wydała deklarację *Sacra Congregatio* (AAS 67 [1975], s. 203-204; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, dz. cyt., s. 103-105), w której wskazała na poglądy sprzeczne z nauką Kościoła katolickiego znajdujące się w książkach *Die Kirche* i *Unfehlbar?* Hansa Künga i z polecenia Pawła VI udzieliła mu upomnienia. Mimo to nie porzucił on tych poglądów, wskutek czego Kongregacja w 1979 r. wydała zatwierdzoną przez Jana Pawła II deklarację *Christi Ecclesia* (AAS 72 [1980], s. 90-92; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, dz. cyt., s. 164-167), w której oświadczyła, że prof. H. Küng „odszedł w swoich pismach od integralnej prawdy wiary katolickiej, i dlatego nie może być już uważany za teologa katolickiego ani – jako taki – nie może pełnić misji nauczania”. Zob. G. Pozzo, *Magistero e teologia in H. Küng e Schoonenberg*, Roma 1983.

⁴⁴¹ Zob. omówienie tekstu w: B. Sesboüé, Ch. Theobald, *Słowo zbawienia...*, dz. cyt., s. 518-520.

⁴⁴² „Quantumvis igitur Sacrum Magisterium ex contemplatione, vita et investigatione fidelium fructus percipiat, eius munus non reducitur ad sancendum eorum iam expressum consensum; quin potius, in verbo Dei scripto vel tradito interpretando et explicando, illum consensum etiam praevenire et requirere potest” (nr 2).

⁴⁴³ „Secundum autem catholicam doctrinam, infallibilitas Magisterii Ecclesiae non solum ad fidei depositum se extendit, sed etiam ad ea, sine quibus hoc depositum rite nequit custodiri et exponi” (nr 3).

⁴⁴⁴ KPK kan. 747-833.

⁴⁴⁵ Zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2002, s. 296-298; B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 49-50 oraz 218-219.

Biskupów⁴⁴⁶; podaje również formy sprawowania misji nauczania, używając sformułowań: *magisterium solemne* (nauczanie uroczyste)⁴⁴⁷, *magisterium ordinarium et universale* (nauczanie zwyczajne i powszechne)⁴⁴⁸ oraz *magisterium authenticum* (nauczanie autentyczne)⁴⁴⁹. Podane zostały także stopnie przyłgnięcia do nauki wiary i moralności głoszonej przez Urząd Nauczycielski Kościoła w różnych formach⁴⁵⁰.

Niedługo po opublikowaniu dokumentu Międzynarodowej Komisji Teologicznej o interpretacji dogmatów⁴⁵¹, w którym zostało wyrażone pragnienie, „by – w celu uniknięcia posądzenia, że jego autorytet ulega nieużytecznemu osłabieniu – sam Urząd Nauczycielski Kościoła za każdym razem jasno wskazywał sposób i stopień obowiązywania własnych deklaracji”⁴⁵², Kongregacja Nauki Wiary 9 stycznia 1989 r. w miejsce dotychczas obowiązującej⁴⁵³ ogłosiła nową formułę *Wyznania wiary*⁴⁵⁴, używaną w przypadkach wymaganych przez prawo kanoniczne. Nowa jest druga część tej formuły (w pierwszej zgodnie z tradycją został umieszczony symbol nicejsko-konstantynopoliński) i zawiera rozróżnienie trzech kategorii prawd nauczanych przez Kościół: prawdy objawione przez Boga; prawdy przedstawiane w sposób ostateczny oraz prawdy głoszone w sposób nieostateczny. Jednocześnie wskazany został sposób przyjęcia ze strony wiernych każdej z tych kategorii, którym odpowiednio jest: wiara, uznanie z przekonaniem oraz religijne posłuszeństwo woli i umysłu⁴⁵⁵.

W 1990 r. wobec coraz bardziej zarysowujących się napięć na linii *Magisterium Ecclesiae* – teologia, Kongregacja Nauki Wiary wydała *Instrukcję o powołaniu teologa*

---

⁴⁴⁶ KPK kan. 749 § 1 i 2.

⁴⁴⁷ KPK kan. 750.

⁴⁴⁸ KPK kan. 750.

⁴⁴⁹ KPK kan. 752; 753.

⁴⁵⁰ KPK kan. 749 § 2; 750; 752.

⁴⁵¹ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Interpretacja dogmatów*, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 273-302.

⁴⁵² Tamże, B, II, 3.

⁴⁵³ Zob. Sacra Congregatio de Doctrina Fidei, *Formula deinceps adhibenda in casibus in quibus iure praescribitur Professio Fidei loco formulae Tridentinae et iuramenti antimodernistici*, 17.07.1967, AAS 59 (1967), s. 1058; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, dz. cyt., s. 30.

⁴⁵⁴ Congregatio de Doctrina Fidei, *Professio fidei et Iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo*, 1.07.1988, AAS 81 (1989), s. 104-106; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, dz. cyt., s. 393-394.

⁴⁵⁵ „Firma fide quoque credo ea omnia quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia sive sollemnii iudicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur.

Firmiter etiam amplector ac retineo omnia et singula quae circa doctrinam de fide vel moribus ab eadem definitive proponuntur.

w Kościele „*Donum veritatis*”⁴⁵⁶. Teologiczne opracowanie natury i zadań Urzędu Nauczycielskiego Kościoła zostało zaprezentowane w trzeciej części tego dokumentu zatytułowanej *Magisterium pastorum* („Magisterium pasterzy”)⁴⁵⁷. Punktem wyjścia refleksji dokumentu jest przekaz Bożego Objawienia w Kościele obdarzonym przez Ducha Świętego charyzmatem nieomyślności, w którym „żywy Urząd Nauczycielski Kościoła dzięki władzy sprawowanej w imię Chrystusa jest jedynym autentycznym nauczycielem Słowa Bożego zawartego w Piśmie Świętym i przekazanego przez Tradycję”⁴⁵⁸.

Zadanie *Magisterium* jest rozumiane jako służba prawdzie chrześcijańskiej w powiązaniu z misją „zachowania, wykładu i głoszenia Słowa Bożego”, jaką otrzymują od Chrystusa pasterze Kościoła jako następcy Apostołów oraz z „ostatecznym charakterem Przymierza zawartego przez Boga za pośrednictwem Chrystusa ze swoim Ludem. Urząd Nauczycielski powinien ten lud ochraniać przed zniekształceniami i błędami oraz zapewnić mu obiektywną możliwość wyznawania wolnej od błędów, autentycznej wiary, w każdym czasie i w różnych sytuacjach. Stąd nie sposób zrozumieć znaczenia i wartości Urzędu Nauczycielskiego bez odniesienia do prawdy nauki chrześcijańskiej i do przepowiadania prawdziwego Słowa. Funkcja Urzędu Nauczycielskiego nie jest czymś

Insuper religioso voluntatis et intellectus obsequio doctrinis adhaereo quas sive Romanus Pontifex sive Collegium Episcoporum enuntiant cum Magisterium authenticum exercent etsi non definitivo actu eisdem proclamare intendant”.

(„Wierzę również mocno w to, co jest zawarte w słowie Bożym, spisany lub przekazany przez Tradycję, a co Kościół, jako objawione przez Boga, podaje do wierzenia, tak w Nauczaniu uroczystym, jak i w zwyczajnym Nauczaniu powszechnym.

Z przekonaniem przyjmuję i uznaję również wszystkie i poszczególne prawdy, które Kościół w sprawach wiary i moralności podaje w sposób ostateczny.

Przyjmuję nadto z religijnym posłuszeństwem woli i umysłu naukę głoszoną przez Papieża czy też przez Kolegium Biskupów sprawujących autentyczny Urząd Nauczycielski, także wtedy, gdy nie jest ona podawana z intencją definitywnego jej określenia”).

Zob. oficjalny komentarz do dokumentu: U. Betti, *Considerazioni dottrinali*, „*Notitiae*” 25 (1989), s. 321-325.

⁴⁵⁶ Congregatio de Doctrina Fidei, *Instructio de Ecclesiali Theologi vocatione „Donum veritatis”*, 24.05.1990, AAS 82 (1990), s. 1550-1570; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, dz. cyt., s. 425-445. Zob. oficjalny komentarz do dokumentu: J. Ratzinger, *Wprowadzenie do lektury Instrukcji o powołaniu teologa w Kościele z 24.5.1990*, ORPol 11 (1990) nr 5, s. 1 i 6; zob. także omówienie dokumentu w: F. Arduzzo, *Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 134-141; R. Rak, *Uwagi na temat Instrukcji Kongregacji do spraw Doktryny Wiary o powołaniu teologia w Kościele z 24.5.1990 r.*, SSHT 23-24 (1990-91), s. 233-238. Na temat dokumentu *Donum veritatis* i konieczności „odzyskania autentycznego pojęcia autorytetu, nie tylko w jego formalnym, prawniczym aspekcie, ale głębiej, jako instancji gwarancji, ochrony i przewodnika wspólnoty chrześcijańskiej, w wierności i ciągłości Tradycji” wypowiedział się Jan Paweł II w ramach Przemówienia do uczestników Zgromadzenia Sesji Plenarnej Kongregacji Nauki Wiary 24 listopada 1995 roku (ORPol 17 [1996], nr 3, s. 23-24).

⁴⁵⁷ DVer 13-20.

⁴⁵⁸ *Populus Dei*, vi «sensus supernaturalis fidei», fruitur hoc privilegio sub ductu vivi Ecclesiae Magisterii, quod quidem, propter auctoritatem nomine Iesu Christi exercitam, solum munere fungitur authentice interpretandi Verbum Dei, scriptum vel traditum” (tamże, 13).

zewnątrznym w stosunku do chrześcijańskiej prawdy ani czymś nałożonym na wiarę; wyłania się ona wprost z ekonomii wiary, bowiem Urząd Nauczycielski pozostający w służbie Słowa Bożego jest instytucją, której w sposób pozytywny chciał Chrystus jako konstytutywnego elementu Kościoła”⁴⁵⁹.

Następnie dokument przypomina o charyzmacie nieomyślności i różnych formach jego wykonywania oraz precyzuje obszar definitywnych wypowiedzi *Magisterium*, który rozciąga się na sprawy, które chociaż nie znajdują się wśród prawd wiary, są jednak z nimi ściśle związane. Wyjaśniona zostaje również kwestia kompetencji Urzędu Nauczycielskiego w sprawach moralnych: „To, co odnosi się do moralności może być przedmiotem autentycznego nauczania Urzędu Nauczycielskiego, ponieważ Ewangelia jako słowo życia inspiruje i kieruje całą sferą ludzkiego działania. Zadaniem więc Urzędu Nauczycielskiego jest rozstrzygnięcie, przez wiążące sumienia wiernych sądy normatywne, które działania ze swojej natury są zgodne z wymogami wiary i przyczyniają się do jej ukazania w życiu, które zaś są z nimi sprzeczne z powodu ich wewnętrznego zła. Ze względu na związek, jaki istnieje pomiędzy porządkiem stworzenia i porządkiem zbawienia, oraz dlatego, że do zbawienia konieczne jest poznanie i zachowanie wszystkich praw moralnych, kompetencja Urzędu Nauczycielskiego obejmuje również to wszystko, co dotyczy prawa naturalnego.

Z drugiej strony, Objawienie zawiera pouczenia moralne, które same w sobie mogłyby być poznane przez naturalny rozum ludzki, lecz dostęp do nich utrudnia człowiekowi jego grzeszność. Jest prawdą wiary, że te zasady moralne mogą być nauczane nieomyślnie przez Urząd Nauczycielski”⁴⁶⁰.

Fragment instrukcji poświęcony zwyczajnemu nauczaniu papieża i biskupów określa jego cel jako „głoszenie nauki, która prowadzi do lepszego zrozumienia Objawienia w sprawach wiary i moralności oraz wskazań moralnych wynikających z tego nauczania”⁴⁶¹. Przypomniany został przy tym fakt różnorodności wypowiedzi *Magisterium*

---

⁴⁵⁹ Tamże, nr 14.

⁴⁶⁰ Tamże, nr 16.

⁴⁶¹ Tamże, nr 17.

i stopnia zaangażowania jego autorytetu, a także powinność przyjęcia ze strony wiernych decyzji dyscyplinarnych⁴⁶².

Następnie zostało sprecyzowane, iż zatwierdzone osobiście przez Papieża dokumenty Kongregacji Nauki Wiary, która wspomaga go w tym, co dotyczy spraw wiary i moralności, „wchodzą w zakres zwyczajnego nauczania następcy Piotra”⁴⁶³.

Istotne treści w interesującej nas materii zawiera również część czwarta instrukcji poświęcona relacji Urzędu Nauczycielskiego do teologii, gdzie wymieniono trzy poziomy interweniowania *Magisterium* i odpowiadające im sposoby przyjęcia ze strony wiernych, znane z dotychczasowych dokumentów⁴⁶⁴ oraz czwarty przypadek, który został opisany następująco: „W końcu, Urząd Nauczycielski, mając na celu wierną służbę Ludowi Bożemu, a w szczególności ostrzegając go przed niebezpiecznymi opiniami mogącymi prowadzić do błędu, może interweniować w kwestiach spornych, z którymi łączy się, obok zasad stałych, elementy drugorzędne i mniej ważne. Często jedynie z perspektywy czasu można dokonać rozróżnienia między tym, co jest istotne, a tym, co drugorzędne”⁴⁶⁵.

Ponadto dokument precyzuje, że od momentu otrzymania misji kanonicznej lub mandatu nauczania teolog w pewnym sensie uczestniczy „w dziele Urzędu Nauczycielskiego”. Składając wyznanie wiary i przysięgę wierności podejmuje zobowiązanie do „przedstawiania i objaśniania z całą dokładnością integralnej nauki wiary”⁴⁶⁶. W tym miejscu należy zaznaczyć, że – zgodnie z wolą Chrystusa i wbrew poglądom niektórych teologów – „nie istnieje magisterium «paralelne» [teologów – przyp. aut.], lecz jedyne Magisterium Piotra i Apostołów, Papieża i biskupów”⁴⁶⁷.

Kolejnym ważnym dokumentem, który podejmuje problematykę autorytetu doktrynalnego jest *Katechizm Kościoła Katolickiego*⁴⁶⁸ wydany w 1992 r. i opracowany

---

⁴⁶² Tamże.

⁴⁶³ Tamże, nr 18.

⁴⁶⁴ Tamże, nr 23.

⁴⁶⁵ Tamże, 24.

⁴⁶⁶ Tamże, 22.

⁴⁶⁷ PDV 55; por. Jan Paweł II, *Przemówienie do Międzynarodowej Komisji Teologicznej*, 26.10.1979, 4; tenże, *Przemówienie do uczestników Zgromadzenia Plenarnego Kongregacji Nauki Wiary*, 24.11.1995, 4.

⁴⁶⁸ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997; tekst pol.: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, wyd. drugie popr., Poznań 2002. Prace nad obecnym *Katechizmem* zostały zwieńczone w 1992 r., kiedy opublikowano oficjalny tekst w języku francuskim, zatwierdzony przez Jana Pawła II konstytucją apostolską „*Fidei depositum*” (11.10.1992). Tekst ten przetłumaczono na szereg języków narodowych, aby można było zgłosić do niego uwagi. Pierwsza wersja polska ukazała się w 1994 r. Kolejnym etapem było przesłanie poprawek przez biskupów i opracowanie oficjalnego tekstu po łacinie. Łacińska *editio typica*

na życzenie II Zgromadzenia Nadzwyczajnego Synodu Biskupów, obradującego w 1985 roku⁴⁶⁹. „Katechizm ma na celu przedstawienie organicznego i syntetycznego wykładu istotnych i podstawowych argumentów nauki katolickiej, obejmujących zarówno wiarę, jak i moralność w świetle Soboru Watykańskiego II i całości Tradycji Kościoła. Jego podstawowymi źródłami są: Pismo święte, Święci Ojcowie, liturgia i Urząd Nauczycielski Kościoła”⁴⁷⁰. Temat Magisterium Kościoła w *Katechizmie* jest rozpatrywany w trzech zasadniczych obszarach refleksji. Pierwszym z nich jest przekazywanie Bożego Objawienia⁴⁷¹, gdzie Urząd Nauczycielski Kościoła spełnia pierwszorzędną rolę, ponieważ „Zadanie autentycznej interpretacji słowa Bożego, spisane czy przekazane przez Tradycję, powierzone zostało samemu tylko żywemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, który autorytatywnie działa w imieniu Jezusa Chrystusa», to znaczy biskupom w komunii z następcą Piotra, Biskupem Rzymu”⁴⁷². Przypomniany został następnie służebny charakter *Magisterium* wobec słowa Bożego oraz przyjmowanie z uległością nauczania pasterzy przez wiernych⁴⁷³. Definiowanie dogmatów to szczególna forma wypełniania własnej misji przez Urząd Nauczycielski, wtedy bowiem „w pełni angażuje władzę otrzymaną od Chrystusa”⁴⁷⁴. *Magisterium* zajmuje się też kwestią autentyczności tak zwanych objawień prywatnych⁴⁷⁵.

Drugim obszarem refleksji *Katechizmu*, w którym dochodzi do głosu temat autorytetu doktrynalnego jest hierarchiczna struktura Kościoła, a w szczególności misja nauczania Kolegium Biskupów i jego głowy – Papieża⁴⁷⁶. Przypomniano tutaj, posługując się sformułowaniami z wcześniejszych dokumentów, prawdy dotyczące autentycznej misji nauczania pasterzy i uczestnictwa Kościoła w nieomyłności Chrystusa⁴⁷⁷. Podkreślona

---

została zatwierdzona przez Jana Pawła II listem apostolskim „*Laetamur magnopere*” (15.07.1997). Na jej podstawie opracowano ponowne tłumaczenia. W Polsce opublikowano najpierw same poprawki (*Corrigenda*), a w 2002 r. drugie wydanie polskie całego *Katechizmu*.

⁴⁶⁹ Por. II Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Relacja końcowa*. 7.12.1985, II, B, a, 4; zob., *Powstanie i znaczenie Katechizmu Kościoła Katolickiego w wypowiedziach papieża Jana Pawła II i kardynała Josepha Ratzingera*, oprac. J. Królikowski, Poznań 1997.

⁴⁷⁰ KKK 11.

⁴⁷¹ Tamże, 74-100.

⁴⁷² „*Munus autem authentice interpretandi Verbum Dei scriptum vel traditum soli vivo Ecclesiae Magisterio concreditum est, cuius auctoritas in nomine Iesu Christi exercetur*», nempе Episcopis in communionе cum Petri Successore, Romano Episcopo” (KKK 85).

⁴⁷³ Tamże, 86-87.

⁴⁷⁴ Tamże, 88.

⁴⁷⁵ Tamże, 67.

⁴⁷⁶ Tamże, 880-892.

⁴⁷⁷ Tamże, 888-889.

została pasterska misja *Magisterium*, która polega na ochronie ludu Bożego „przed wypaczeniami i słabościami oraz zapewnieniu obiektywnej możliwości wyznawania bez błędu autentycznej wiary”⁴⁷⁸. Następnie została podana klasyczna nauka o nieomyślności definitywnych aktów nauczania Biskupa Rzymu oraz Kolegium Biskupów i przyjęcia aktem wiary prawd objawionych przez Boga⁴⁷⁹. Przypomniano również kwestię cieszącego się Boską asystencją nauczania zwyczajnego biskupów i papieża oraz należnej mu uległości⁴⁸⁰.

Ostatnim obszarem, w którym *Katechizm* podejmuje problematykę *Magisterium*, jest relacja między życiem moralnym a Urzędem Nauczycielskim Kościoła⁴⁸¹. Zostały tu przypomniane stwierdzenia wcześniejszych dokumentów dotyczące kompetencji *Magisterium* w sprawach moralności oraz do „wypowiadania oceny o wszystkich sprawach ludzkich, o ile wymagają tego fundamentalne prawa osoby ludzkiej i zbawienie człowieka”⁴⁸². *Magisterium* w dziedzinie moralności jest wypełniane przede wszystkim „w katechezie i w przepowiadaniu za pomocą dzieł teologów i autorów duchowych. W ten sposób jest przekazywany z pokolenia na pokolenie, pod przewodnictwem i czynnością pasterzy, «depozyt» moralności chrześcijańskiej”⁴⁸³. Papież oraz biskupi „powierzonemu sobie ludowi głoszą wiarę, w którą powinien wierzyć i którą powinien stosować w życiu”⁴⁸⁴. Charyzmat nieomyślności posiada „taki zasięg, jak depozyt Objawienia Bożego; obejmuje także wszystkie treści nauki, łącznie z moralnością, bez których zbawcze prawdy wiary nie mogą być strzeżone, wykładane czy zachowywane”⁴⁸⁵. Ponadto „władza Urzędu Nauczycielskiego rozciąga się także na szczegółowe przepisy prawa naturalnego, ponieważ ich zachowanie, wymagane przez Stwórcę, jest konieczne do zbawienia. Przypominając przykazania prawa naturalnego, Urząd Nauczycielski Kościoła wypełnia

---

⁴⁷⁸ Tamże, 890.

⁴⁷⁹ Tamże, 891.

⁴⁸⁰ Tamże, 892.

⁴⁸¹ Tamże, 2032-2040.

⁴⁸² Tamże, 2032.

⁴⁸³ Tamże, 2033.

⁴⁸⁴ Tamże, 2034.

⁴⁸⁵ Tamże, 2035.

istotną część swojej funkcji prorockiej głoszenia ludziom, kim naprawdę są, i przypominania im, kim powinni być przed Bogiem”⁴⁸⁶.

Katechizm podaje również, że do kompetencji *Magisterium* należy rozeznawanie, czy drogi modlitwy proponowane w różnych kontekstach liturgicznych, społecznych i kulturowych „są wierne tradycji wiary apostołskiej”⁴⁸⁷.

Wyrazem procesu porządkowania i uzgadniania systemu prawno-kanonicznego z teologią *Magisterium Ecclesiae*, a jednocześnie odpowiedzią na szerzące się błędy w tej materii jest *List apostolski motu proprio „Ad tuendam fidem”*⁴⁸⁸ Jana Pawła II z 18 maja 1998 roku, na mocy którego wprowadzone zostały do *Kodeksu Prawa Kanonicznego* i *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich* przepisy dotyczące drugiej kategorii prawd, zdefiniowanej w drugim akapicie końcowej części *Wyznania wiary* z 1989 roku, to znaczy prawd dotyczących wiary i obyczajów podawanych przez Kościół w sposób ostateczny⁴⁸⁹. Dokument stwierdza, że „prawdy te w dziejach rozwoju doktryny katolickiej są przejawem szczególnej inspiracji, jakiej Duch Boży udziela Kościołowi, aby pomóc mu w głębszym zrozumieniu jakiejś prawdy w dziedzinie wiary lub obyczajów”⁴⁹⁰.

W tym kontekście należy przywołać również *Wyjaśnienie doktrynalne «Wyznania wiary»*⁴⁹¹ wydane przez Kongregację Nauki Wiary w 1998 roku, które stanowi teologiczne uzupełnienie dokumentu papieskiego i jest precyzyjnym wykładem trzech kategorii prawd nauczanych przez *Magisterium* Kościoła oraz wymaganego wobec nich sposobu przyjęcia przez wiernych. Kryteriami ich rozróżnienia jest relacja do Objawienia

---

⁴⁸⁶ Tamże, 2036.

⁴⁸⁷ Tamże, 2663.

⁴⁸⁸ Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ad tuendam fidem”*, 18.05.1998, AAS 90 (1998), s. 457-461; tekst pol. DZb IV, s. 209-212. Zob. J. Ratzinger, *Hinweise zum Motu proprio «Ad tuendam fidem» und zum «Lehrmäßigen Kommentar» der Glaubenskongregation*, w: *Gott – ratlos vor dem Bösen? Mit einer Stellungnahme Kardinals Ratzingers zum Motu proprio «Ad tuendam fidem»*, red. W. Beinert, Freiburg-Basel-Wien 1999, s. 224-227; B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 263-276; D. Salvatori, *L'oggetto del magistero definitivo della Chiesa alla luce del m. p. Ad tuendam fidem: il can. 750 visto attraverso i Concili vaticani*, Roma 2001.

⁴⁸⁹ Zob. KPK, kan. 750, § 2, kan. 1371, 1°; KKKW, kan. 598, § 2, kan. 1436, § 2. T. Płonka, podając liczne wskazania bibliograficzne (*Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 23-27), zauważa, że ogłoszenie *Motu Proprio „Ad tuendam fidem”* spowodowało ożywienie „badań teologicznych dotyczących stopni autorytetu i stopni nauczania *Magisterium*” oraz zainteresowanie wśród kanonistów. Komentarze do dokumentu są jednak zróżnicowane. Niektóre z nich prezentują polemiczne nastawienie wobec nauczania dotyczącego prawd, które należy przyjąć w sposób ostateczny.

⁴⁹⁰ ATF 3.

⁴⁹¹ *Congregatio de Doctrina Fidei, Nota doctrinalis Professionis fidei formulam extremam enucleans*, 29.06.1998, AAS 90 (1998), s. 542-551; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, Tarnów 2002, s. 48-56, dalej: WdW. Zob. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 342-372; B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 261-276.

Bożego oraz zaangażowanie autorytetu doktrynalnego Kościoła. Chodzi zatem o prawdy zawarte w słowie Bożym spisany lub przekazany przez Tradycję, które Kościół przedstawia jako objawione przez Boga⁴⁹²; prawdy dotyczące nauki wiary i obyczajów ściśle związane z Objawieniem podawane w sposób ostateczny⁴⁹³; orzeczenia podawane w sposób nieostateczny w autentycznym nauczaniu zwyczajnym⁴⁹⁴.

Jeżeli chodzi o zakres nauczania to rozróżnia się *magisterium* powszechne, przede wszystkim Biskupa Rzymu i soborów, które jest ściśle zintegrowane z *magisterium* partykularnym biskupów. Spełniając zadanie nauczania w swoich Kościołach pasterze uszczegółwiają, wyjaśniają oraz aplikują do lokalnej sytuacji nauczanie skierowane do całego Kościoła. Jednocześnie biskupi poprzez swoje nauczanie stymulują *magisterium* Papieża. W ten sposób wyraża się kolegialność pasterzy zjednoczonych z Biskupem Rzymu, a wynikający z niej całokształt nauki „zawiera i łączy w sobie powszechne nauczanie Papieża i partykularne nauczanie biskupów”⁴⁹⁵.

Od strony terminologicznej należy zwrócić uwagę na pojawiający się w dokumentach Stolicy Apostolskiej termin *magisterium authenticum* na oznaczenie nauczania, którego źródłem jest autorytet Jezusa Chrystusa i obdarzonego charyzmatem prawdy⁴⁹⁶.

Przedstawione powyżej dokumenty Stolicy Apostolskiej wydane po Soborze Watykańskim II są najważniejszymi punktami na drodze krystalizacji refleksji Kościoła nad sobą samym i swoją misją nauczania z autorytetem otrzymanym od swojego Założyciela. Pozostałe dokumenty dotyczące kwestii szczegółowych będą przedmiotem analiz w dalszych jednostkach pracy.

1.4 Ujęcie systematyczne

Po dokonaniu przeglądu najważniejszych wypowiedzi Stolicy Apostolskiej na temat podstaw teologicznych Magisterium Kościoła należy dokonać zestawienia wniosków.

---

⁴⁹² „Omnes doctrinae fidei divinae et catholicae quae ab Ecclesia tamquam divinitus et rite revelatae, et ut tales immutabiles, proponuntur” (Congregatio de Doctrina Fidei, *Nota doctrinalis Professionis fidei formulam extremam enucleans*, 5).

⁴⁹³ „Omnes doctrinae ad scientiam dogmaticam et moralem attinentes ad depositum fidei fideliter custodiendum et exponendum necessariae, licet a Magisterio Ecclesiae tamquam rite revelate non sint propositae” (tamże, 6).

⁴⁹⁴ „Institutiones a Magisterio authentico ordinario non definitive propositae” (tamże, 10).

⁴⁹⁵ KNS 80.

⁴⁹⁶ Zob. LG 25; AS 21-22; KPK kan. 753.

W XIX wieku w dyskursie teologicznym oraz w oficjalnych wypowiedziach papieży pojawia się termin techniczny *Magisterium Ecclesiae* na oznaczenie rzeczywistości Urzędu Nauczycielskiego Biskupa Rzymu oraz biskupów, ustanowionego przez Chrystusa i obdarzonego przez Niego autorytetem. Sobór Watykański I formułuje dogmat o nieomyślności papieskich definicji *ex cathedra* w zakresie wiary i moralności.

Precyzacje teologów i kanonistów prowadzą krystalizacji pojęć i podziałów w obrębie teologii *Magisterium*, która odnajduje swój wyraz prawno-kanoniczny w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1917 r.

Sobór Watykański II z jednej strony zbiera dotychczasowe nauczanie Kościoła na temat jego autorytetu doktrynalnego, a z drugiej stawia własne akcenty i wprowadza pewne nowe ujęcia, nie rozstrzygając jednak o pewnych kwestiach szczegółowych, które będziemy rozpatrywać w dalszej części niniejszej pracy.

W okresie posoborowym *Stolica Apostolska*, przede wszystkim w reakcji na pojawiające się błędy i wątpliwości, wydaje dokumenty, w których wyjaśnia i pogłębia poszczególne aspekty teologii *Magisterium*. Nie zawsze jednak spotykają się one z powszechną akceptacją teologów. Prezentowaną przez Urząd Nauczycielski Kościoła doktrynę *de se ipso* można przedstawić w następujących twierdzeniach:

(1) Z ustanowienia Bożego Kościół jest *custos et magistra verbi revelati*⁴⁹⁷. Przyjmuje on depozyt Objawienia powierzony przez Chrystusa za pośrednictwem Apostołów, strzeże go, to znaczy zachowuje i rozważa, a w końcu przekazuje, czyli wiernie głosi i wyjaśnia ludowi Bożemu.

(2) Podstawą misji *Magisterium* jest autorytet Chrystusa. Z posługą nauczania (*munus docendi*) sprawowanej przez Papieża i biskupów jest związana władza nauczania (*potestas magisterii*). Tylko biskupom pozostającym w jedności z Biskupem Rzymu zostało powierzone zadanie autorytatywnego wyjaśniania słowa Bożego, w tym także osądzania co jest z nim zgodne, a co mu przeciwne.

(3) *Magisterium* Papieża i biskupów pozostających z nim w komunii jest wiążące w sumieniu osób wierzących, przy czym to zobowiązanie podlega stopniowaniu w zależności od podmiotu i zaangażowania jego autorytetu oraz kategorii nauczanych prawd.

(4) Sprawowanie posługi nauczania wyraża się w dwóch zasadniczych formach: nauczaniu uroczystym i nauczaniu w sposób zwyczajny, które z kolei realizuje się jako

---

⁴⁹⁷ DF 36.

nauczanie zwyczajne i powszechne lub jako nauczanie zwyczajne. Nauczanie uroczyste (*magisterium solemne / magisterium extraordinarium / solemne iudicium*) sprawowane jest przez Biskupa Rzymu, kiedy przemawia *ex cathedra* lub przez Kolegium Biskupów zgromadzone na soborze powszechnym. Nauczanie zwyczajne i powszechne (*magisterium ordinarium et universale*) sprawowane jest przez biskupów na świecie w komunii w Biskupem Rzymu, kiedy jednomyślnie podają do wierzenia prawdę objawioną przez Boga lub ściśle związaną z Objawieniem. Nauczanie zwyczajne (*magisterium ordinarium*) obejmuje codzienne nauczanie Biskupa Rzymu, Kolegium Biskupów oraz poszczególnych biskupów. Ponadto, ze względu na zasięg, rozróżnia się nauczanie powszechne i partykularne.

(5) Nieomyślność (*infabillitas*) jest przede wszystkim darem udzielonym przez Chrystusa całemu Kościołowi. Przejawia się ona w konkretnych aktach nauczania podmiotów *Magisterium*, tak w uroczystych definicjach jak i w nauczaniu zwyczajnym i powszechnym.

(6) Przedmiotem kompetencji *Magisterium* są sprawy wiary i moralności (*res fidei et morum*), które przedstawiane są na trzech poziomach nauczania: prawdy wiary zawarte w Objawieniu (*divinitus revelata credenda*); prawdy związane ściśle z Objawieniem podawane w sposób definitywny (*definitive tenenda*) oraz orzeczenia autentyczne niedefinitywne (*non definitive propositae*).

W kolejnych punktach niniejszego rozdziału będziemy zajmować się zagadnieniem *Magisterium Ecclesiae* od strony podmiotowej, dokonując refleksji nad autorytetem doktrynalnym Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów widzianych w szerszym kontekście eklezjologicznym.

2. Autorytet Biskupa Rzymu

2.1 Prymat Następcy Piotra jako fundament jego autorytetu doktrynalnego

Punktem wyjścia dla rozpatrywania doktrynalnego autorytetu Biskupa Rzymu jest jego prymat (*primatus*), rozumiany jako „urząd, który został powierzony przez Pana indywidualnie Piotrowi, pierwszemu z Apostołów, i ma być przekazywany jego

następcom”⁴⁹⁸. Z tego określenia wynika, iż fundamentalną prawdą dotyczącą prymatu jest pochodzenie bezpośrednie od Chrystusa, który postawił Piotra na pierwszym miejscu wśród Apostołów i powołał go do spełniania w Kościele osobnej i specyficznej funkcji (por. Mt 16, 13-19; Łk 22, 31-32; J 21, 15-17)⁴⁹⁹. Jej celem jest „jedność wiary i komunii” (*unitas fidei et communionis*) wszystkich wierzących⁵⁰⁰. Następca Piotra (*Successor Petri*) na rzymskiej stolicy biskupiej jest „trwałym i widzialnym źródłem i fundamentem jedności zarówno biskupów, jak i rzeszy wiernych”⁵⁰¹. Jako Zastępca Chrystusa (*Vicarius Christi*), Pasterz całego Kościoła (*totius Ecclesiae Pastor*) i Głowa Kolegium Biskupów (*Caput Collegii Episcoporum*) Biskup Rzymu posiada „pełną, najwyższą i powszechną władzę nad Kościołem i władzę tę zawsze ma prawo wykonywać w sposób nieskrępowany”⁵⁰².

Nauka katolicka o prymacie Biskupa Rzymu została wyrażona na unijnym Soborze Florenckim⁵⁰³, a następnie zdefiniowana dogmatycznie na Soborze Watykańskim I w przywoływanej już *Konstytucji Pastor aeternus* uchwalonej 18 lipca 1870 r., która zawiera cztery rozdziały: „O ustanowieniu przez Chrystusa prymatu w osobie Piotra”, „O dalszym trwaniu prymatu”, „O jego charakterze jako najwyższej władzy jurysdykcyjnej”, a wreszcie „O nieomyślności papieskiego nauczania”⁵⁰⁴. *Vaticanum I* określił przede wszystkim władzę prymacjalną jako „władzę jurysdykcyjną” (*potestas iurisdictionis*), zdecydowanie różną od tak zwanego „prymatu honoru”. Sobór Watykański II potwierdził i uzupełnił to nauczanie⁵⁰⁵, zajmując się przede wszystkim zagadnieniem celu prymatu i „podkreślając zwłaszcza tajemnicę Kościoła jako *Corpus Ecclesiarum*”⁵⁰⁶. To nowe

---

⁴⁹⁸ „Munus a Domino singulariter Petro, primo Apostolorum, concessum et successoribus eius transmittendum” (LG 20).

⁴⁹⁹ Zob. Congregatio de Doctrina Fidei, *Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa. Considerazioni della Congregazione per la Dottrina della Fede*, 31.10.1998, 3, w: Congregazione per la Dottrina della Fede, *Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa. Testo e commenti (Documenti e studi 19)*, Città del Vaticano 2002, s. 11; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, dz. cyt., s. 58.

⁵⁰⁰ PA 3.

⁵⁰¹ „Romanus Pontifex, ut successor Petri, est unitatis, tum Episcoporum tum fidelium multitudinis, perpetuum ac visibile principium et fundamentum” (LG 23).

⁵⁰² „Romanus enim Pontifex habet in Ecclesiam, vi muneris sui, Vicarii scilicet Christi et totius Ecclesiae Pastoris, plenam, supremam et universalem potestatem, quam semper libere exercere valet” (LG 22).

⁵⁰³ Sobór Florencki, sesja 1, *Bulla unii z Grekami*, 17, w: DSP III, s. 474-475.

⁵⁰⁴ DSP IV, s. 912-927.

⁵⁰⁵ Zob. LG 18; P. Rodríguez, *Natura e fini del primato del papa: il Vaticano I alla luce del Vaticano II*, w: Congregazione per la Dottrina della Fede, *Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa. Testo e commenti*, Città del Vaticano 2002, s. 81-111.

⁵⁰⁶ Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, 5.

ujęcie pozwoliło na przedstawienie harmonii między prymatem Biskupa Rzymu a kolegią biskupów⁵⁰⁷. Szerzej tym zagadnieniem zajmiemy się w dalszej części pracy.

Wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła po *Vaticanum II* pogłębiają świadomość służebnego charakteru władzy prymacjalnej Biskupa Rzymu. Jest widoczne szczególnie w cyklu katechez Jana Pawła II na temat posługi Następcy św. Piotra we wspólnocie chrześcijańskiej⁵⁰⁸ oraz w dokumencie Kongregacji Nauki Wiary *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*. Władza Papieża, choć najwyższa, nie ma charakteru absolutnego i nie może być porównywana z jakąkolwiek świecką formą rządzenia⁵⁰⁹.

Powszechna misja pasterska Następcy Piotra wiąże się z misją nauczania (*munus docendi*). Ta powszechna władza nauczycielska Biskupa Rzymu została wyrażona w orzeczeniach Soboru Lyońskiego II⁵¹⁰, Soboru Florenckiego⁵¹¹, a zwłaszcza Soboru Watykańskiego I, który potwierdził, iż prymat apostolski Następcy Piotra „obejmuje również najwyższą władzę magisterium”⁵¹², co zakłada charyzmat polegający na szczególnej asystencji Ducha Świętego, a w pewnych przypadkach przybierający cechę nieomylności⁵¹³.

Fundamentów najwyższej i powszechnej władzy nauczania Biskupa Rzymu należy szukać w klasycznych tekstach prymacjalnych, które bądź w sposób wyraźny bądź pośrednio wskazują na zadanie nauczania jako istotny element misji powierzonej przez Chrystusa Piotrowi⁵¹⁴.

---

⁵⁰⁷ Tamże.

⁵⁰⁸ Zob. Jan Paweł II, *Dziela zebrane, t. VII: Katechezy, część 2*, Kraków, s. 505-542.

⁵⁰⁹ Zob. Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, 10.

⁵¹⁰ „Et sicut prae ceteris tenetur fidei veritatem defendere: sic et si quae de fide subortae fuerint quaestiones, suo debent iudicio definiri” (Sobór Lyoński II, *Wyznanie wiary Michała Paleologa*, DH 861).

⁵¹¹ „Item diffinimus sanctam apostolicam sedem et Romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis apostolorum et verum Christi vicarium totiusque ecclesiae caput, et omnium christianorum patrem et doctorem existere” (Sobór Florencki, *Bulla unii z Grekami „Laetentur caeli”*, 6.07.1439, 17, w: DSP III, s. 474-475).

⁵¹² „Ipso autem apostolico primatu, quem Romanus pontifex, tamquam Petri principis apostolorum successor, in universam Ecclesiam obtinet, supremam quoque magisterii potestatem comprehendit, haec sancta sedes semper tenuit, perpetuus ecclesiae usus comprobatur, ipsaque oecumenica concilia, ea imprimis, in quibus Oriens cum Occidente in fidei caritatisque unionem conveniebat, declaraverunt” (PA 25).

⁵¹³ Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, 9.

⁵¹⁴ „Z przedstawianych wielokrotnie w poprzednich katechezach urywków Nowego Testamentu wynika, że zamiar Jezusa, zgodnie z którym Piotr miał otrzymać klucze do Królestwa, ujawnił się jako odpowiedź na wyznanie wiary. Piotr przemówił wówczas w imieniu Dwunastu, dzięki objawieniu otrzymanemu od Ojca. Wyznał swą wiarę w Jezusa jako „Mesjasza, Syna Boga żywego” (por. Mt 16,16). To przyłgnięcie z wiarą do osoby Jezusa nie jest jedynie wyrazem zaufania, lecz zawiera w sposób jasny potwierdzenie chrystologii. Rola opoki Kościoła, powierzona przez Jezusa Piotrowi, dotyczy więc nauczania (por. Mt 16,18-19). Misja „utwierdzenia braci” w wierze, również powierzona mu przez Jezusa (por. Łk 22,32), ma podobne znaczenie. Szczególna modlitwa Mistrza wspiera Piotra, by wypełnił tę swoją rolę i wspomagał braci w wierze. Słowa „paś baranki moje”, „paś owce moje” (J 21,15-16) nie zapowiadają wprost zadania

Magisterium papieskie nie ogranicza się jedynie do potępiania błędów przeciw wierze. To zadanie wchodzi w zakres odpowiedzialności za szerzenie wiary, której należy bronić przed błędami i deformacjami. Jednakże do istoty *munus docendi* Biskupa Rzymu należy pozytywny „wykład doktryny wiary, szerzenie znajomości tajemnicy Boga i dzieła zbawienia i wyjaśnianie wszystkich aspektów Bożego planu, realizującego się w ludzkich dziejach za sprawą Ducha Świętego”⁵¹⁵. Następca Piotra, sprawując swój urząd nauczycielski „wyraża w formie osobistej, ale na mocy instytucjonalnego autorytetu «regułę wiary», której powinni przestrzegać członkowie Kościoła powszechnego”⁵¹⁶. Papież ma gwarantować czystość wiary w Kościele jako pełniący „urząd strzeżenia Tradycji apostołskiej” (*officium custodiendi Traditionem apostolicam*)⁵¹⁷. W wypełnianiu tego urzędu „tak jak wszyscy wierni, Biskup Rzymu musi być uległy słowu Bożemu i wierze katolickiej, jest gwarantem posłuszeństwa Kościoła i — w tym znaczeniu — jest *servus servorum*. Nie podejmuje decyzji samowolnie, ale wyraża wolę Boga, który przemawia do człowieka w Piśmie Świętym, przeżywanym i interpretowanym przez Tradycję; innymi słowy, *episcopé* Prymatu ma granice, które wynikają z Bożego prawa i z nie-naruszalnej boskiej konstytucji Kościoła, zawartej w Objawieniu. Następca Piotra jest skałą, która przeciwstawiając się samowoli i konformizmowi gwarantuje bezwzględną wierność słowu Bożemu: wynika z tego również charakter męczeński jego Prymatu, który obejmuje także osobiste świadectwo posłuszeństwa krzyżowi”⁵¹⁸. W ten sposób została

---

nauczania, lecz je implikują. Paść owczarnię znaczy dostarczać jej trwałego pokarmu życia duchowego, a za pośrednictwem tego pokarmu przekazywana jest nauka objawiona, która ożywia wiarę. Wynika z tego, że zgodnie z tekstami ewangelicznymi powszechna misja pasterska Biskupa Rzymskiego, Następcy Piotra, wiąże się z misją nauczania. Jako pasterz powszechny Papież pełni misję głoszenia nauki objawionej i szerzenia w całym Kościele prawdziwej wiary w Chrystusa. Taki jest pełny sens posługi Piotrowej” (Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra*, 10.03.1993, 1). Zob. Benedykt XVI, *Posługa Papieża gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu – Msza św. w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu*, 7.05.2005, ORPol 275 (2005), nr 7-8, s. 18-20.

⁵¹⁵ Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra*, 10.03.1993, 4. por. ATF, 1.

⁵¹⁶ Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra*, 10.03.1993, 4.

⁵¹⁷ Ioannes Paulus PP. II, *Epistula Apostolica Ordinatio sacerdotalis*, 22.05.1994, 1, AAS 86 (1994), s. 545; tekst pol. w: *Listy Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. M. Romanek, Kraków 2013, s. 403; zob. A. F. Dziuba, *Papież świadkiem Chrystusa*, „Teologia i Człowiek” 21 (2013) nr 1, s. 9-33.

⁵¹⁸ Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, 7. „Zalecenie skierowane przez Pawła do Tymoteusza odnosi się również do dzisiejszych biskupów, a zwłaszcza do Biskupa Rzymu, który w ramach swej misji chroni lud chrześcijański przed błędami w dziedzinie wiary i moralności oraz strzeże depozytu wiary (por. 2 Tm 4,7). Byłoby rzeczą niewybaczalną, gdyby się uląkł krytyk i niezrozumienia. Jego zadaniem jest dać świadectwo Chrystusowi, Jego słowu, Jego prawu, Jego miłości. Ale świadomość odpowiedzialności na polu doktryny i moralności Biskup Rzymski powinien łączyć z wysiłkiem, by być jak Jezus „cichy i pokorny sercem” (Mt 11,29)” (Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra*, 10.03.1993, 6).

jasno wyrażona prawda, iż władza Papieża nie posiada charakteru absolutnego, jest bowiem ograniczona Bożym Objawieniem⁵¹⁹.

Symbolem urzędu i najwyższego autorytetu doktrynalnego Papieża jest jego katedra⁵²⁰. Od IV wieku wraz ze wzrostem świadomości prymacjalnej Następców Piotra przybrała ona miano *cathedra Petri*⁵²¹. Kościołem katedralnym (*ecclesia cathedralis*)⁵²² Biskupa Rzymu jest od początku bazylika św. Jana na Lateranie (pełna nazwa: Papieska arcybazylika Najświętszego Zbawiciela, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty na Lateranie), „matka i głowa wszystkich kościołów miasta i świata” (*omnium urbis et orbis*

---

⁵¹⁹ Por. Benedykt XVI, *Posługa Papieża gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu – Msza św. w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu*, 7.05.2005: „Władza udzielona przez Chrystusa Piotrowi i jego następcom to w sensie absolutnym misja służebna. Władza nauczania w Kościele wiąże się z powinnością służby na rzecz posłuszeństwa wierze. Papież nie jest absolutnym władcą, którego myśl i wola stanowią prawo. Przeciwnie: posługa Papieża jest gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu. Papież nie ma głosić własnych idei, ale winien nieustannie zespałać samego siebie i Kościół więzią posłuszeństwa Słowu Bożemu, wobec wszelkich prób przystosowywania czy rozwodnienia i wszelkich przejawów oportunistów. (...) Papież ma świadomość, że podejmując doniosłe decyzje, jest związany z wielką wspólnotą wiary wszystkich czasów, z obowiązującymi interpretacjami, sformułowanymi stopniowo na kolejnych etapach pielgrzymowania Kościoła. Jego władza nie jest zatem ponad Słowem Bożym, ale mu służy, na Papieżu spoczywa zaś odpowiedzialność za to, aby to Słowo nadal było obecne w całej swojej wielkości i rozbrzmiewało czystym głosem, a nie zostało unicestwione przez nieustannie zmieniające się mody”. Zob. G. L. Müller, *Papież, posłannictwo i misja*, dz. cyt., s. 305-306 i 329-330; Chirico P., *The Doctrinal Limits to Papal Teaching Authority*, w: *Empowering Authority. The Charism of Episcopacy and Primacy in the Church Today*, red. G. Chamberlain, P. J. Howell, Kansas City 1990, s. 48-64.

⁵²⁰ W starożytności termin *cathedra* oznaczał krzesło, które wyróżniało rangę wysokich urzędników i potwierdzało ich autorytet. Władcy, sędziowie i nauczyciele (*magistri*) spełniali swój urząd zasiadając na katedrze. Już w epoce paleochrześcijańskiej z katedry sędziego i nauczyciela wykształciła się katedra biskupa (*cathedra episcopalis*). Katedra stała się tym samym symbolem *par excellence* urzędu biskupa, a zatem również urzędu Biskupa Rzymu, Następcy św. Piotra. Stąd na określenie uroczystego nauczania Papieża używa się wyrażenia *ex cathedra*. Zob. N. Gussone, *Thron und Inthronisation des Papstes von den Anfängen bis zum 12. Jahrhundert. Zur Beziehung zwischen Herrschaftszeichen und bildhaften Begriffen, Recht und Liturgie im christlichen Verständnis von Wort und Wirklichkeit*, Bonn 1978, s. 29-59.

⁵²¹ Zob. M. Maccarone, „*Cathedra Petri*” und die Entwicklung der Idee des päpstlichen Primats vom 2. bis 4. Jahrhundert, „*Saeculum*” 13 (1962), s. 278-292; tenże, *Romana Ecclesia Cathedra Petri*, Roma 1991; A. Roth, *Evoluzione del rito di insediamento del Vescovo di Roma (III-XV sec.)*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petri del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 96. Od XIII wieku określenie *cathedra Petri* zostaje zastosowane do drewnianego tronu czczonego jako relikwia św. Piotra i jako symbol papieżstwa. Jest on zachowany do dziś w katedrze z brązu wykonanej przez Berniniego w absydzie bazyliki św. Piotra. Zob. M. Maccarone, *Die Cathedra Sancti Petri im Hochmittelalter. Vom Symbol des päpstlichen Amtes zum Kultobjekt*, „*Römische Quartalsschrift für christliche Alterumskunde und Kirchengeschichte*” 75 (1980), s. 153-172; tenże i in., *La cattedra lignea di S. Pietro in Vaticano*, *Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia*, Città del Vaticano 1971; tenże, *Sulla cattedra lignea in S. Pietro. Studi e ricerche*, OSRom 109 (1969) nr 275 (28 XI) s. 3; tenże, *La cattedra lignea*, w: *Il Vaticano et la Roma cristiana*, Città del Vaticano 1975, s. 53-57. Ponadto 22 lutego w obrzędzie rzymskim obchodzone jest święto (w bazylice św. Piotra uroczystość) Katedry św. Piotra (*Cathedrae S. Petri, apostoli*). Zob. Benedykt XVI, *Katedra św. Piotra darem Chrystusa dla Jego Kościoła – Audiencja generalna w Auli Pawła VI*, 22.02.2006, ORPol 282 (2006), nr 4, s. 9-11; J. Naumowicz, *Geneza święta Natale Petri de Cathedra*, *VoxP* 24 (2004) t. 46-47, s. 255-264.

⁵²² „Kościołem katedralnym nazywamy kościół, w którym znajduje się katedra, znak władzy nauczycielskiej i pasterskiej biskupa Kościoła partykularnego oraz znak jedności wyznawców w tej wierze, jaką głosi biskup, pasterz owczarni” (CB 42).

ecclesiarum mater et caput), w którym znajduje się katedra papieska⁵²³. W ramach odnowionych po Soborze Watykańskim II obrzędów inauguracji pontyfikatu nowo wybranego Papieża jest przewidziana celebracja Eucharystii i objęcie przez niego rzymskiej katedry (*cathedra romana*) w bazylice laterańskiej⁵²⁴. Poprzez ten akt zostaje wyrażona prawda, iż „zadaniem wszystkich Następców Piotra jest przewodzić w wyznawaniu wiary w Chrystusa, Syna Boga żywego. Katedra Rzymu jest przede wszystkim katedrą tego wyznania wiary. Biskup Rzymu zasiada na swojej katedrze, aby świadczyć o Chrystusie. Katedra jest zatem symbolem *potestas docendi*, owej władzy nauczania, która stanowi istotną część mandatu wiązania i rozwiązywania, powierzonego przez Chrystusa Piotrowi, a potem Dwunastu”⁵²⁵.

2.2 Formy i zakres nauczania Biskupa Rzymu

Sprawowanie posługi nauczania przez Następcę Piotra we współczesnym Kościele i świecie jest rzeczywistością bardzo bogatą i zniuansowaną. Biorąc pod uwagę podstawowe rozróżnienia obecne w omawianych dokumentach Stolicy Apostolskiej może ono przybierać dwie zasadnicze formy: nauczanie uroczyste i nauczanie w sposób zwyczajny, które z kolei realizuje się jako nauczanie zwyczajne i powszechne lub jako nauczanie zwyczajne. Nauczanie uroczyste sprawowane jest przez Biskupa Rzymu, kiedy przemawia *ex cathedra*. Nauczanie zwyczajne i powszechne (*magisterium ordinarium et universale*) sprawowane jest przez biskupów na świecie w komunii w Biskupem Rzymu, kiedy jednomyślnie podają do wierzenia prawdę objawioną przez Boga lub ściśle związaną z Objawieniem. Nauczanie zwyczajne (*magisterium ordinarium*) obejmuje codzienne nauczanie Biskupa Rzymu.

---

⁵²³ Zob. U. Utro, *La cathedra lateranensis*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petriano del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, dz. cyt., s. 394-416. Z racji wyjątkowej godności bazyliki laterańskiej rocznica jej poświęcenia jest obchodzona w całym Kościele łacińskim jako święto Pańskie 9 listopada.

⁵²⁴ Zob. Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis, *Ordo Rituum pro Ministerii Petri Inizio Romae Episcopi*, e Civitate Vaticana 2005; J. Stefański, *Liturgiczne obrzędy i zwyczaje inauguracji pontyfikatu Benedykta XVI*, „Teologia Praktyczna” 8 (2007), s. 77-91.

⁵²⁵ Benedykt XVI, *Posługa Papieża gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu – Msza św. w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu*, 7.05.2005, s. 18-20.

Doktryna dotycząca nieomyślności towarzyszącej uroczystemu nauczaniu Biskupa Rzymu, choć zdefiniowana dogmatycznie na Soborze Watykańskim I, za definitywną była uważana również przed soborem⁵²⁶.

Sama zaś definicja nieomyślnego magisterium papieża w ujęciu *Vaticanum I* brzmi następująco: „My zatem, wiernie zachowując tradycję otrzymaną od początku wiary chrześcijańskiej, na chwałę Boga, naszego Zbawiciela, dla wywyższenia religii katolickiej i dla zbawienia narodów chrześcijańskich, za zgodą świętego soboru, nauczamy i definiujemy jako dogmat objawiony przez Boga, że gdy Biskup Rzymu przemawia *ex cathedra*, to znaczy, gdy wykonując urząd pasterza i nauczyciela wszystkich chrześcijan, na mocy swego najwyższego apostołskiego autorytetu określa naukę dotyczącą wiary lub moralności obowiązującą cały Kościół, dzięki opiece Bożej obiecanej mu w [osobie] św. Piotra, wyróżnia się tą nieomyślnością, w jaką boski Zbawiciel zechciał wyposażyć swój Kościół dla definiowania nauki wiary lub moralności. Dlatego takie definicje Biskupa Rzymu – same z siebie, a nie na mocy zgody Kościoła – są niezmiennalne”⁵²⁷. Tak precyzyjnie określona nieomyślność papieża jest dogmatem objawionym przez Boga i zasada się na nieomyślności, która z woli Chrystusa przynależy założonemu przez Niego Kościołowi. Należy tu zauważyć, że nieomyślność (*infallibilitas*) jest przede wszystkim właściwa Bogu, który udziela jej jako charyzmatu Kościołowi w postaci zmysłu wiary (*sensus fidei*)⁵²⁸. Papież jest rzecznikiem i wyrazicielem wiary Kościoła⁵²⁹. Jego *magisterium* posiada „charakter zachowawczo-chroniący, w żadnym razie nie kreatywno-innowacyjny”⁵³⁰: „Duch Święty został bowiem obiecany następcom św. Piotra nie dlatego, aby

---

⁵²⁶ „Historia pokazuje zatem wyraźnie, że to co zostało przyjęte w świadomości Kościoła, było uważane od samego początku za doktrynę prawdziwą, potem zostało uznane za definitywną, a dopiero na końcu, na mocy orzeczenia Soboru Watykańskiego I, zostało przyjęte także jako prawda objawiona przez Boga” (WdW 11).

⁵²⁷ „Itaque Nos traditioni a fidei christianae exordio perceptae fideliter inhaerendo, ad Dei salvatoris nostri gloriam, religionis catholicae exaltationem et christianorum populorum salutem, sacro approbante concilio, docemus et divinitus revelatum dogma esse definimus: Romanum pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium christianorum pastoris et doctoris munere fungens pro suprema sua Apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam, ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit; ideoque eiusmodi Romani pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae, irreformabiles esse” (PA 36).

⁵²⁸ Zob. M. Rusecki, *Traktat o Objawieniu*, dz. cyt., s. 557.

⁵²⁹ Tamże, s. 558.

⁵³⁰ K. Schatz, *Prymat papieski od początków do współczesności*, dz. cyt., s. 240.

z pomocą Jego objawienia ogłaszali nową naukę, ale by z Jego pomocą święcie strzegli i wiernie wyjaśniali Objawienie przekazane przez apostołów, czyli depozyt wiary”⁵³¹.

Sobór Watykański II dokonał potwierdzenia i wyjaśnienia prawdy o nieomylności Papieża: „Ta nieomylność, w którą Boski Odkupiciel zechciał wyposażyć Kościół swój w określaniu nauki wiary lub obyczajów, ma taki zakres, jak i depozyt boskiego Objawienia, który ma być ze czcią przechowywany i wiernie wykładany. Nieomylnością tą z tytułu swego urzędu cieszy się Biskup Rzymski, Głowa Kolegium Biskupiego, gdy jako najwyższy pasterz i nauczyciel wszystkich wiernych Chrystusowych, który braci swych umacnia w wierze (por. Łk 22,32), ogłasza definitywnym aktem naukę dotyczącą wiary i obyczajów. Toteż orzeczenia jego słusznie zwane są nienaruszalnymi same z siebie a nie na mocy zgody Kościoła, jako że ogłoszone zostały z pomocą Ducha Świętego przyrzeczoną mu w osobie św. Piotra i dlatego nie potrzebuje niczyjej aprobaty ani nie dopuszczają odwoływania się do niczyjego sądu. Wówczas bowiem Biskup Rzymski nie wyraża sądu jako osoba prywatna, lecz jako najwyższy nauczyciel Kościoła powszechnego, któremu przysługuje w szczególniejszy sposób charyzmat nieomylności samego Kościoła, wyklada naukę wiary katolickiej lub bierze ją w obronę”⁵³².

W tym fragmencie Konstytucji „*Lumen gentium*” zwraca szczególną uwagę fakt, że charyzmatu nieomylności przysługującemu Biskupowi Rzymu nie można oddzielać od nieomylności, jaka jest darem Chrystusa dla Kościoła.

Komentując orzeczenia soborowe dotyczące nieomylności Papieża, Jan Paweł II wskazał, że nieomylność Biskupa Rzymu posiada charakter osobisty, ponieważ zasada się na „osobistej sukcesji po Piotrze w Kościele rzymskim”⁵³³. Z drugiej strony, jak przypomina *Vaticanum II*, charyzmat nieomylności nie przysługuje Papieżowi jako osobie prywatnej, lecz jako najwyższemu nauczycielowi Kościoła.

---

⁵³¹ „Neque enim Petri successoribus Spiritus Sanctus promissus est, ut eo revelante novam doctrinam patefacerent, sed ut, eo assistente, traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent” (PA 32).

⁵³² „Haec autem infallibilitas, qua Divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit, tantum patet quantum divinae Revelationis patet depositum, sancte custodiendum et fideliter exponendum. Qua quidem infallibilitate Romanus Pontifex, Collegii Episcoporum Caput, vi muneris sui gaudet, quando, ut supremus omnium christifidelium pastor et doctor, qui fratres suos in fide confirmat (cf. Lc 22,32), doctrinam de fide vel moribus definitivo actu proclamat. Quare definitiones eius ex sese, et non ex consensu Ecclesiae, irreformabiles merito dicuntur, quippe quae sub assistentia Spiritus Sancti, ipsi in beato Petro promissa, prolatae sint, ideoque nulla indigeant aliorum approbatione, nec ullam ad aliud iudicium appellationem patiantur. Tunc enim Romanus Pontifex non ut persona privata sententiam profert, sed ut universalis Ecclesiae magister supremus, in quo charisma infallibilitatis ipsius Ecclesiae singulariter inest, doctrinam fidei catholicae exponit vel tuetur” (LG 25).

⁵³³ Jan Paweł II, *Katecheza Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim św. Piotra*, cz. I, 17.03.1993, 1.

Zakres nieomyślności Biskupa Rzymu, który naucza *ex cathedra* obejmuje „obowiązującą cały Kościół naukę dotyczącą wiary lub moralności” (*doctrina de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenenda*)⁵³⁴. Należy zaznaczyć, że ta formuła nie ogranicza się wyłącznie do definiowania prawd objawionych przez Boga, lecz obejmuje również prawdy wewnętrznie związane z Objawieniem podawane jako ostateczne⁵³⁵.

Biorąc pod uwagę określenia dokumentów obydwu Soborów Watykańskich, sprawowanie nieomyślnego *magisterium* przez Biskupa Rzymu odbywa się pod następującymi warunkami: Biskup Rzymu występuje jako „najwyższy pasterz i nauczyciel wszystkich wiernych Chrystusowych” (podmiot definiujący); głosi „naukę dotyczącą wiary lub moralności” (przedmiot, czyli materia definiowana); czyni to „na mocy swego najwyższego apostołskiego autorytetu” w sposób definitywny i zobowiązujący cały Kościół (akt definiowania)⁵³⁶. Takie akty nauczania Papieża są nienaruszalne „same z siebie, a nie na mocy zgody Kościoła”, tzn. „potrzebują niczyjej aprobaty ani nie dopuszczają odwoływania się do niczyjego sądu”, co jednak nie oznacza, że Biskup Rzymu jest wyjęty z Kościoła albo że jego nauczanie jest niezależne od wiary Kościoła⁵³⁷.

Przed ogłoszeniem definicji *ex cathedra* Papież „czuje potrzebę – a nawet (...) obowiązek – przebadania *sensus Ecclesiae*”⁵³⁸, czyli dokonania konsultacji na temat możliwości i stosowności wydania konkretnego definitywnego orzeczenia⁵³⁹.

---

⁵³⁴ PA, rozdz. IV, 36, w: DSP IV, s. 924-925; por. KPK, kan. 749 § 1.

⁵³⁵ Zob. Jan Paweł II, *Katecheza Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim Następcy św. Piotra*, cz. II, 24.03.1993, 2; WdW 5-6.

⁵³⁶ T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 194-195; por. Cz. S. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, t. 2, Lublin 2003, s. 239.

⁵³⁷ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sensus fidei in the life of the Church*, 10.06.2014, 79, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20140610_sensus-fidei_en.html (dostęp: 12.12.2018), tekst pol. *Sensus fidei w życiu Kościoła. Dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej*, Kraków 2015.

⁵³⁸ Jan Paweł II, *Katecheza Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim Następcy św. Piotra*, cz. II, 24.03.1993, 5.

⁵³⁹ Miało to miejsce przed ogłoszeniem dwóch ostatnich dogmatów maryjnych w 1854 r. i 1950 r.; zob. Jan Paweł II, *Katecheza Niepokalana: dogmatyczna definicja przywileju*, 12.06.1996, 1; tenże, *Katecheza Wniebowzięcie Maryi prawdą wiary*, 2.07.1997, 3; Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sensus fidei w życiu Kościoła*, 40 i 79. Ów proces konsultacji został następująco opisany na Soborze Watykańskim I: „Biskupi Rzymu, jak sugerowały okoliczności czasu i spraw, czasem zwołując sobory ekumeniczne lub uwzględniając poglądy Kościoła rozproszonego po całym świecie, czasem synody partykularne, a czasem korzystając z pomocy innych środków otrzymanych od Bożej Opatrzności, definiowali naukę, którą należy zachować, a którą z Bożą pomocą poznali jako zgodną z Pismem Świętym i tradycjami apostołskimi” (PA 31). Natomiast Sobór Watykański II w tej materii stwierdza, że „zgodnie ze swym urzędem i powagą sprawy papież i biskupi pilnie dokładają starań, stosując odpowiednie środki, aby badać je jak należy i w sposób odpowiedni wyrażać, żadnego natomiast nowego objawienia publicznego, które by należało do boskiego depozytu wiary, nie otrzymują” (LG 25).

Jako przykład wykonywania magisterium uroczystego przez Biskupa Rzymu należy podać definicje dwóch dogmatów dotyczących Najświętszej Maryi Panny: Niepokalanego Poczęcia⁵⁴⁰ oraz Wniebowzięcia⁵⁴¹.

Do aktów papieskich o szczególnym charakterze należą również kanonizacje. Formuła kanonizacyjna (*definimus*)⁵⁴², jak również cały zreformowany przez Benedykta XVI obrzęd⁵⁴³, wskazuje na nieomylny charakter tego orzeczenia Biskupa Rzymu⁵⁴⁴. Pełnię władzy apostołskiej Papieża angażuje również ogłoszenie Świętego Doktorem Kościoła, choć używana w służącej temu formule terminologia jest nieco inna (*declaramus*)⁵⁴⁵.

Vaticanum II, przypominając dokładne warunki konieczne zaistnienia papieskiego nauczania nadzwyczajnego, potraktował je jako wyjątkowe i podkreślił znaczenie magisterium zwyczajnego⁵⁴⁶.

Istotnie, drugą zasadniczą i powszechną formą wykonywania urzędu nauczycielskiego przez Papieża jest nauczanie w sposób zwyczajny. Następca Piotra wypełnia je, kiedy „jako najwyższy nauczyciel Kościoła powszechnego” naucza prawd, które dotyczą wiary i moralności, nie formułując przy tym definicji dogmatycznych⁵⁴⁷. To nauczanie posiada zatem charakter autorytatywny i urzędowy oraz jest wspierane opieką Ducha

---

⁵⁴⁰ Pius PP. IX, *Bulla Ineffabilis Deus*, 8.12.1854, *Acta Pii Papae IX*, I, s. 597-598. Zob. Jan Paweł II, *Katecheza Niepokalana: dogmatyczna definicja przywileju*, 12.06.1996, 1.

⁵⁴¹ Pius PP. XII, *Constitutio Apostolica Munificentissimus Deus*, 1.11.1950, AAS 42 (1950), s. 770. Zob. Jan Paweł II, *Katecheza Wniebowzięcie Maryi prawdą wiary*, 2.07.1997, 2.

⁵⁴² „Ad honorem Sanctae et Individuae Trinitatis, ad exaltationem fidei catholicae et vitae christianae incrementum, auctoritate Domini nostri Iesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli ac Nostra, matura deliberatione praehabita et divina ope saepius implorata, ac de plurimorum Fratrum Nostrorum consilio, Beatum N. Sanctum esse decernimus et definimus, ac Sanctorum Catalogo adscribimus, statuantes eum in universa Ecclesia inter Sanctos pia devotione recolere debere. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti”.

⁵⁴³ Zob. *Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis, Canonizationis Ritus*, „Notitiae” 555-556, vol. 49 (2012), nr 11-12, s. 611-614; P. Baścik, *Zmiany w obrzędzie kanonizacji, „Anamnesis” 73* (2013), s. 97-101.

⁵⁴⁴ Zob. *Congregatio pro Causis Sanctorum, Nota circa la procedura canonica delle Cause di Beatificazione e di Canonizzazione*, 6, http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/avvenimenti/canonizzazioni-beatificazioni_nota-procedura_it.html (dostęp: 28.08.2018).

⁵⁴⁵ „Nos, vota plurimorum Fratrum in Episcopatu multorumque christifidelium totius orbis explentes, de Congregationis de Causis Sanctorum consulto, praehabito voto Congregationis pro Doctrina Fidei ad eminentem doctrinam quod attinet, certa scientia ac matura deliberatione deque apostolicae potestatis plenitudine Sanctum N., Ecclesiae universalis Doctorem declaramus. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti”.

⁵⁴⁶ Jan Paweł II, *Katecheza Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim Następcy św. Piotra*, cz. II, 24.03.1993, 3-4.

⁵⁴⁷ Zob. Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra*, 10.03.1993, 3-4. „To Magisterium może być sprawowane z mniejszą lub większą częstotliwością i przyjmować różne formy, zależnie od wymogów czasu, konkretnych sytuacji, możliwości i środków będących do dyspozycji, a także metod i technik przekazu” (tamże, 3).

Świętego⁵⁴⁸. Według Jana Pawła II charyzmat asystencji Ducha Świętego został udzielony św. Piotrowi i jego następcom, by „nie błędzili w sprawach wiary i moralności” i obejmuje „w różnej mierze” całość nauczania papieskiego⁵⁴⁹.

Nauczanie w sposób zwyczajny może być sprawowane z biskupami i wówczas odnosi się do sytuacji, kiedy jednomyślnie podają do wierzenia prawdę objawioną przez Boga lub ściśle związaną z Objawieniem (*magisterium ordinarium et universale*). Wówczas „Biskup Rzymu może taką doktrynę zatwierdzić lub potwierdzić, nie uciekając się nawet do definicji uroczystej i deklarując jednoznacznie, że należy ona do nauczania zwyczajnego i powszechnego jako prawda objawiona przez Boga lub jako prawda doktryny katolickiej. Z tego powodu, kiedy mamy do czynienia z nauczaniem nie zdefiniowanym w sposób uroczysty, które jednak należy do dziedzictwa *depositum fidei* i jest przekazywane przez nauczanie zwyczajne i powszechne – obejmujące oczywiście także nauczanie Papieża – to powinno być ono rozumiane jako podawane w sposób nieomylny. Deklaracja zatwierdzająca lub potwierdzająca ze strony Biskupa Rzymu nie jest w tym przypadku aktem ogłoszenia nowego dogmatu, lecz tylko formalnym poświadczeniem prawdy już istniejącej i nieomylnie przekazywanej przez Kościół”⁵⁵⁰.

Przykładem takiej formalnej deklaracji jest dokonane przez Jana Pawła II potwierdzenie jako definitywne nauczania, iż „Kościół nie ma żadnej władzy udzielania święceń kapłańskim kobietom”⁵⁵¹.

---

⁵⁴⁸ Zob. Jan Paweł II, Katecheza *Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim Następcy św. Piotra*, cz. I, 17.03.1993, 2.

⁵⁴⁹ Jan Paweł II, *Katecheza Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim Następcy św. Piotra*, cz. II, 24.03.1993, 4.

⁵⁵⁰ WdW 9. W przypisie dokument precyzuje: „Należy zauważyć, że nauczanie nieomylnie Magisterium zwyczajnego i powszechnego nie jest przedstawiane tylko przez deklaracje bezpośrednio dotyczące jakiejś doktryny, w którą należy wierzyć lub którą należy uznać w sposób ostateczny, lecz także jest wyrażane w nauczaniu pośrednio zawartym w praktyce wiary Kościoła, która wypływa z objawienia lub w każdym razie jest konieczna do wiecznego zbawienia oraz poświadczona przez nieprzerwaną Tradycję: takie nauczanie nieomylnie jawi się jako obiektywnie podane przez całe Kolegium Biskupów, rozumiane w sensie diachronicznym, a niekoniecznie tylko synchronicznym. Ponadto intencja Magisterium zwyczajnego i powszechnego, by podać jakieś nauczanie jako ostateczne, nie jest na ogół związana ze szczególnie uroczystymi sformułowaniami technicznymi: wystarcza, aby to wyraźnie wynikało z tonu wypowiedzi i z ich kontekstu” (przyp. 17). Zob. B. E. Ferme, «*Ad tuendam fidem*»: *Some Reflections*, „*Periodica de Re Canonica*” 88 (1999), z. 3, s. 601-604; C. J. Errázuriz, *Unità e tipologia del magistero della Chiesa: rivelanza giuridico-canonica*, „*Ius Ecclesiale*” 11 (1999), nr 2, s. 434-435.

⁵⁵¹ Ioannes Paulus PP. II, *Epistola Apostolica Ordinatio sacerdotalis*, 22.05.1994, 4, AAS 86 (1994), s. 548. Zob. Congregatio de Doctrina Fidei, *Responsum ad dubium circa doctrinam in Epist. Ap. „Ordinatio Sacerdotalis” traditam*, 28.10.1995, AAS 87 (1995), s. 1114; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1994-2000*, dz. cyt., s. 13; J. Ratzinger, *La Lettera Apostolica «Ordinatio sacerdotalis»*, OR, 8.06.1994, s. 6.

Kiedy Papież nie wypowiada się w sposób definitywny w sprawach wiary i moralności, sprawuje swój zwyczajny urząd nauczycielski (*magisterium ordinarium*), służący pogłębionemu rozumieniu Objawienia. Również temu nauczaniu towarzyszy w szczególny sposób „Boska asystencja” i winno ono zostać przyjęte przez wiernych z „religijną uległością ducha”⁵⁵².

W pewnych aktach należących do *magisterium* zwyczajnego Biskup Rzymu zwraca się do całego Kościoła, jak o tym świadczą pełne tytuły konkretnych dokumentów (encykliki, adhortacje apostolskie, część listów apostolskich), natomiast w innych do określonych w adresie dokumentu grup wiernych. Jednakże każdy taki akt nauczania należy do *magisterium* zwyczajnego Następcy Piotra i podlega publikacji w oficjalnych organach Stolicy Apostolskiej, jakimi są *Acta Apostolicae Sedis* lub *Insegnamenti*. Oficjalna precedencja dokumentów Biskupa Rzymu, uwzględniająca rangę doktrynalną i prawną orzeczeń papieskich, jest zawarta w *Acta Apostolicae Sedis*⁵⁵³.

Pewną nowość stanowią tak zwane „prywatne” wypowiedzi papieskie, które pojawiły się za pontyfikatów Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka⁵⁵⁴, jak również wypowiedzi po rezygnacji z urzędu Piotrowego⁵⁵⁵.

W wykonywaniu swojego najwyższego urzędu nauczycielskiego Biskup Rzymu jest wspierany przez Kurię Rzymską⁵⁵⁶, a szczególnie przez Kongregację Nauki Wiary.

---

⁵⁵² KKK 892. Do takich orzeczeń Biskupa Rzymu należy „stosować się szczerze, zgodnie z jego myślą i wolą, która ujawnia się szczególnie przez charakter dokumentów bądź przez częste podawanie tej samej nauki, bądź przez sam sposób jej wyrażania” (LG 25).

⁵⁵³ Szczegółową klasyfikację orzeczeń Biskupa Rzymu przedstawił T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 209-224.

⁵⁵⁴ Zob. A. Klupczyński, *Pytanie o istnienie i funkcję „prywatnych” wypowiedzi papieskich. Czy istnieją „prywatne” wypowiedzi papieskie?*, w: *Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej*, red. G. Strzelczyk, dz. cyt., s. 64-74; J. Szymik, *Zdumienie i Prawda. Znaczenie papieskiej poezji*, w: *Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej*, red. G. Strzelczyk, dz. cyt., s. 101-106. O motywach napisania przez Benedykta XVI „Jezusa z Nazaretu” jako książki nie należącej do *magisterium* papieskiego zob.: Benedykt XVI, P. Seewald, *Światłość świata. Papież, Kościół i znaki czasu. Benedykt XVI w rozmowie z Peterem Seewaldem*, tłum. P. Napiwodzki, Kraków 2011, s. 176: „To nie jest dzieło Urzędu Nauczycielskiego, nie napisałem go mocą papieskiej władzy — planowałem je od dawna jako ostatnie wielkie opus i rozpocząłem już przed wyborem na papieża. Całkiem świadomie nie chciałem ustanawiać aktu Urzędu Nauczycielskiego, lecz wejść w spory teologiczne i spróbować przedstawić egzegezę, tłumaczenie Pisma, które nie podąża za pozytywistycznym historyzmem, lecz zawiera wiarę jako element wykładni”.

⁵⁵⁵ Benedykt XVI po zakończeniu pontyfikatu opublikował pewną liczbę tekstów jako *Papa emeritus*. Znaczna ich część jest dostępna na stronie: http://www.sannicolao.it/Download/testi_Papa_emerito.asp (dostęp: 23.01.2019). Na temat rezygnacji z urzędu papieskiego zob. V. Gigliotti, *La tiara deposta. La rinuncia al papato nella storia del diritto e della Chiesa*, Firenze 2013; C. Fantappiè, *Riflessioni storico-giuridiche sulla rinuncia papale e le sue conseguenze*, „Chiesa e Storia. Rivista dell'Associazione Italiana dei Professori di Storia della Chiesa”, 4 (2014), s. 91-118.

⁵⁵⁶ Papież Sykstus V konstytucją apostolską *Immensa aeterni Dei* z 22.01.1588 r. nadał Kurii Rzymskiej (*Curia Romana*) strukturę formalną, dzieląc Kolegium Kardynalskie na 15 dykasterii o określonych

Dykasterie Kurii Rzymskiej – jak naucza Sobór Watykański II – w imieniu Papieża i mocą jego autorytetu pełnią swe obowiązki ku dobru Kościołów i posłudze świętych pasterzy⁵⁵⁷. W konstytucji „*Pastor bonus*” posługa Kurii została określona jako „uczestnictwo w powszechnej misji Biskupa Rzymu” (*in universali Romani Pontificis missione participatio*)⁵⁵⁸. Stąd też wierni winni zachować również wobec nauczania zawartego w dokumentach dykasterii Kurii Rzymskiej postawę „gotowości przyjęcia z miłością”⁵⁵⁹. Kuria Rzymska wyraża również poczucie kolegialności pomiędzy biskupami a Papieżem, wzięwszy pod uwagę fakt, że członkami dykasterii kurialnych są także biskupi diecezjalni⁵⁶⁰.

Kongregacja Nauki Wiary (*Congregatio de Doctrina Fidei*)⁵⁶¹ jest pierwszą w precedencji dykasterią Kurii Rzymskiej i posiada szczególne znaczenie dla wykonywania przez Papieża misji nauczania. W *motu proprio* „*Integrae servandae*” Pawła VI jako zadanie Kongregacji została wskazana obrona wiary⁵⁶², natomiast w konstytucji „*Pastor bonus*” Jan Paweł II określił, że rolą Kongregacji Nauki Wiary jest „krzewienie

---

kompetencjach. Reformy Kurii dokonał Pius X konstytucją apostolską *Sapienti consilio* z 29.06.1908 r. Sobór Watykański II postulował odnowę Kurii Rzymskiej (zob. CD 9-10), którą podjął Paweł VI, ogłaszając konstytucję apostolską *Regimini Ecclesiae universae* 15.08.1967 r. W celu dostosowania Kurii do nowego *Kodeksu Prawa Kanonicznego* i nauczania *Vaticanum II* Jan Paweł II 28.06.1988 r. promulgował konstytucję apostolską *Pastor bonus*, na mocy której została dokonana reforma Kurii Rzymskiej. Benedykt XVI kilkakrotnie wprowadzał modyfikacje w treści tej konstytucji. Obecnie papież Franciszek z zespołem 8 kardynałów przygotowuje gruntowną reformę Kurii Rzymskiej. Zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, dz. cyt., s. 135-161; E. Szafrowski, *Kuria Rzymska Jana Pawła II*, PK 33 (1990) nr 1-2, s. 21-81; tenże, *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 1981; J. Krukowski, *Kuria Rzymska*, w: EK, t. 10, kol. 249-251.

⁵⁵⁷ CD 9.

⁵⁵⁸ PB I, 33

⁵⁵⁹ ChL 61.

⁵⁶⁰ Por. AS 16.

⁵⁶¹ Papież Paweł III konstytucją apostolską „*Licet ab initio*” z 21.07.1542 r. powołał Świętą Kongregację Rzymskiej i Powszechnej Inkwizycji (*Sacra Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis*) w celu zwalczania herezji, w tym dla karania przestępstw przeciw wierze i ogłaszania ksiąg zakazanych do lektury. Kolejni Biskupi Rzymu dokonywali reform działalności Kongregacji, m. in. Pius X w 1908 r. zmienił jej nazwę na *Sacra Congregatio Sancti Officii*. Paweł VI w *Motu Proprio* „*Integrae servandae*” z 7.12.1965 r. nadał Kongregacji nazwę *Congregatio pro doctrina fidei*, którą dwa lata później zmienił na *Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei*. Z kolei Jan Paweł II w konstytucji apostolskiej „*Pastor bonus*” z 1988 r. ustalił nazwę *Congregatio de Doctrina Fidei*. Por. Congregazione pe la Dottrina della Fede, *Per promuovere e custodire la fede. Dal Sant’Uffizio alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, Città del Vaticano 2015; E. Szafrowski, *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne*, dz. cyt., s. 45-52; L. Adamowicz, *Kongregacje Kurii Rzymskiej. Kongregacja Nauki Wiary*, w: EK, t. 9, kol. 605-606; G. L. Müller, *Papież. Posłannictwo i misja*, dz. cyt., s. 8-9.

⁵⁶² Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Integrae Servandae”*, 7.12.1965, AAS 57 (1965), s. 952.

i obrona nauki o wierze i obyczajach w całym świecie katolickim” i stąd do „jej kompetencji należy to, co w jakikolwiek sposób dotyczy tej materii”⁵⁶³.

Kongregacja Nauki Wiary, działając w imieniu i autorytetem Papieża, z mocy prawa posiada władzę rządzenia wykonawczą, zwyczajną i zastępczą⁵⁶⁴. Według instrukcji „*Donum veritatis*” „w spełnianiu powszechnej misji Biskupowi Rzymu pomagają urzędy Kurii Rzymskiej, a w tym, co odnosi się do spraw wiary i moralności, jest on wspierany szczególnie przez Kongregację Nauki Wiary. Wynika z tego, że dokumenty tej Kongregacji osobiście zatwierdzone przez Papieża wchodzą w zakres zwyczajnego nauczania następcy Piotra”⁵⁶⁵.

Dokumenty Kongregacji mogą być zatwierdzone przez Biskupa Rzymu w formie zwyczajnej lub w formie specjalnej, są też publikowane dokumenty bez formalnego zatwierdzenia papieskiego⁵⁶⁶. Ponadto przy Kongregacji działają Papieska Komisja Biblijna (*Pontificia Commissio Biblica*) i Międzynarodowa Komisja Teologiczna (*Commissio Theologica Internationalis*)⁵⁶⁷.

Orzeczenia doktrynalne mogą być wydawane również przez inne dykasterie Kurii Rzymskiej: Sekretariat Stanu, Kongregacje, Rady, Trybunały i Komisje⁵⁶⁸.

Poprzez pełnienie posługi nauczania czy to osobiście czy to za pośrednictwem dykasterii Kurii Rzymskiej Następca św. Piotra wnosi „wkład w rozwój nauki Kościoła”. Nie ogranicza się do przekazywania definicji i refleksji Kolegium Biskupów jako jego Głowa, ale „pełni również rolę bardziej osobistą”, poświęcając się studium i zachęcając do niego pasterzy, teologów i znawców różnych dziedzin życia Kościoła⁵⁶⁹.

Po przedstawieniu autorytetu doktrynalnego Biskupa Rzymu należy uczynić ten sam krok w odniesieniu do Kolegium Biskupów.

---

⁵⁶³ PB III, 48.

⁵⁶⁴ Por. KPK, kan 131, § 1-2; PB 8.

⁵⁶⁵ DVer 18. Por. KPK, kan. 360-361; Paulus PP. VI, *Constitutio Apostolica „Regimini Ecclesiae universae”*, 15.08.1967, 29-40, AAS 59 (1967), s. 897-899; PB III, 48-55.

⁵⁶⁶ Hierarchię orzeczeń Kongregacji Nauki Wiary w czterech kategoriach przedstawił T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 234-239. Zob. J. D. Szczurek, *Problem rangi/roli dokumentów Kongregacji Nauki Wiary*, w: *Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej*, red. G. Strzelczyk, dz. cyt., s. 106-111.

⁵⁶⁷ Zob. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 239-241. Od 2.07.2009 do 17.01.2019, kiedy została zniesiona, przy Kongregacji funkcjonowała również Papieska Komisja Ecclesia Dei (*Pontificia Commissio Ecclesia Dei*).

⁵⁶⁸ Zob. tamże, s. 241-248.

⁵⁶⁹ Jan Paweł II, *Katecheza Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim Następcy św. Piotra*, cz. II, 24.03.1993, 6.

3. Autorytet Kolegium Biskupów

3.1 Zadanie nauczania biskupów

Odpowiedzialność za przekazywanie Bożej prawdy objawionej spoczywa na wszystkich stanach w Kościele, co wynika z faktu, iż przez chrzest każdy wierny staje się „uczestnikiem kapłańskiej, prorockiej i królewskiej misji Chrystusa”⁵⁷⁰. Jednakże z woli Pana „zadanie autentycznej interpretacji słowa Bożego, spisane czy przekazane przez Tradycję, powierzone zostało samemu tylko żywemu Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, który autorytatywnie działa w imieniu Jezusa Chrystusa», to znaczy biskupom w komunii z następcą Piotra, Biskupem Rzymu”⁵⁷¹.

Z tego sformułowania wynika, iż biskupi, o ile pozostają w jedności z Papieżem, są jedynymi osobami w Kościele, którym *de iure divino* przysługuje władza nauczania. Zwróćmy jeszcze raz uwagę na sformułowanie konstytucji „*Lumen gentium*”, które podkreśla Boże ustanowienie sukcesji apostoelskiej biskupów: „Sobór święty poucza, że biskupi z ustanowienia Bożego stali się następcami Apostołów (*Episcopos ex divina institutione in locum Apostolorum successisse*) jako pasterze Kościoła. Kto ich słucha, słucha Chrystusa, kto zaś nimi gardzi, gardzi Chrystusem i Tym, który posłał Chrystusa (por. Łk 10, 16)”⁵⁷². W sukcesji apostoelskiej (*successio apostolica*) Kościół dostrzega dwa uzupełniające się wymiary: pasterski i doktrynalny⁵⁷³. *Magisterium* wskazuje również na dwa elementy w misji Apostołów: jeden nieprzekazywalny, to jest pozostawanie wyjątkowymi świadkami zmartwychwstania Chrystusa i fundamentami nowego ludu Bożego⁵⁷⁴ oraz przekazywalny, to jest powszechne apostoelskie posłannictwo pasterzy i nauczycieli Kościoła przejmowane przez kolejne pokolenia ich następców, którzy przez włożenie rąk podczas święceń biskupich otrzymują „dar duchowy początków”⁵⁷⁵. Za pośrednictwem daru sukcesji apostoelskiej „zagwarantowana jest ciągłość pamięci Kościoła i możliwe staje się bezpieczne czerpanie z czystego źródła, z którego rodzi się wiara. Gwarancję łączności ze źródłem dają zatem osoby żywe, a odpowiada to żywej wierze,

---

⁵⁷⁰ LG 31.

⁵⁷¹ KKK 85; KO 10.

⁵⁷² LG 20.

⁵⁷³ Por. Jan Paweł II, *Katecheza Biskupi – Następcy Apostołów*, 8.07.1992, 3.

⁵⁷⁴ KKK 860.

⁵⁷⁵ PGr 6.

którą Kościół przekazuje. Opiera się ona na wierności świadków, wybranych przez Pana do tego zadania. Dlatego Urząd Nauczycielski Kościoła wypowiada się zawsze w posłuszeństwie wobec pierwotnego Słowa, na którym opiera się wiara, i jest wiarygodny, ponieważ zawiera Słowo, którego słucha, strzeże i które wyklada”⁵⁷⁶.

Ponieważ ani pojedyncza osoba ani wspólnota nie może sama sobie głosić Ewangelii, jak również nikt nie może sam siebie upoważnić do głoszenia Ewangelii, Kościół potrzebuje posłanych przez Pana głosicieli słowa Bożego, którzy będą mówić i działać nie na podstawie własnego autorytetu, ale „na mocy autorytetu Chrystusa” (*virtute auctoritatis Christi*)⁵⁷⁷. Analogicznie nikt nie może sam sobie udzielić łaski, ale musi ona zostać „dana i ofiarowana”, a to domaga się obecności „szafarzy (*ministri*) łaski, upoważnionych i uzdolnionych przez Chrystusa”⁵⁷⁸. To On przekazuje biskupom i prezbiterom „misję i „świętą władzę” (*sacram potestatem*) działania „w osobie Chrystusa Głowy” (*in persona Christi Capitis*)⁵⁷⁹. Owa władza jest przekazywana w Kościele za pośrednictwem osobnego sakramentu święceń (*sacramentum ordinis*), który obejmuje trzy stopnie: episkopat, prezbiterat i diakonat. Sobór Watykański II naucza wyraźnie o sakramentalności biskupstwa, co było dotąd przedmiotem teologicznej dyskusji⁵⁸⁰. Biskup otrzymuje pełnię sakramentu święceń i szczególny udział w potrójnym posłannictwie Chrystusa (*triplex Christi munus*)⁵⁸¹, jedyne Pasterza, to jest w zadaniu nauczania, uświęcania i kierowania (*munus docendi, sanctificandi et regendi*)⁵⁸², które składają się na jedno *munus pastorale* i dają następcy Apostołów udział we władzy Jezusa Chrystusa⁵⁸³. Posługa biskupów jest rozumiana jako służba na wzór Chrystusa – Sługi, od którego otrzymują

---

⁵⁷⁶ LF 49.

⁵⁷⁷ KKK 874.

⁵⁷⁸ Tamże, 875.

⁵⁷⁹ Tamże.

⁵⁸⁰ „Docet autem Sancta Synodus episcopali consecratione plenitudine conferri sacramenti Ordinis, quae nimirum et liturgica Ecclesiae consuetudine et voce Sanctorum Patrum summum sacerdotium, sacri ministerii summa nuncupatur” (LG 21); Jan Paweł II (*Katecheza Biskupstwo – sakrament święceń*, 30.09.1992, 5) stwierdza: „Sobór Watykański II naucza o sakramentalności biskupstwa. Bardzo długo sprawa ta była przedmiotem doktrynalnej kontrowersji. Sobór Trydencki uznał wyższość biskupów nad prezbiterami, stwierdzając, że wyższość ta objawia się w zastrzeżonej im władzy bierzmowania i udzielania święceń kapłańskich. Natomiast nie uznał jeszcze sakramentalności święceń biskupich. Możemy więc zauważyć doktrynalny postęp, którego dokonał ostatni Sobór”; por. Sobór Trydencki, *Nauka o sakramencie święceń*, 4, DSP IV, s. 683; J. Krzywdą, *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, dz. cyt., s. 205-214.

⁵⁸¹ PB 2.

⁵⁸² PGr 5.

⁵⁸³ Tamże, 9

misję i władzę⁵⁸⁴. Misja nauczania biskupów polega na pieczołowitym strzeżeniu wiary, jej odważnym głoszeniu oraz wyjaśnianiu⁵⁸⁵. Są oni „zwiastunami wiary” (*fidei praeco-*
nes), przyprowadzającymi do Chrystusa nowych uczniów i „autentycznymi nauczycie-

lami” (*doctores authentici*), czyli z autorytetem Chrystusa głoszącymi powierzonym sobie wiernym wiarę i zasady moralne⁵⁸⁶.

Misja biskupów jest zatem posługą, z którą związana jest rzeczywista władza i autorytet. Terminy łacińskie, obecne w dokumentach *Vaticanum II*, oddające rzeczywistość posługi i władzy sprawowanej w Kościele to: *ministerium* (służba), *munus* (zadanie), *officium* (obowiązek), *auctoritas* (urząd, władza), *potestas* (władza)⁵⁸⁷. Boskie pochodzenie, komunია i misja kościelna charakteryzują władzę biskupią względem władzy w każdej innej ludzkiej społeczności⁵⁸⁸.

Posoborowe dokumenty Kościoła podkreślają prawdę, że głoszenie Ewangelii stanowi główny obowiązek biskupów płynący z nakazu misyjnego Jezusa Chrystusa (por. Mk 16, 15)⁵⁸⁹. Konieczne jest jednak, aby biskup najpierw, tak jak cały Kościół, słuchał słowa Bożego, powierzył się mu i go strzegł na wzór Maryi⁵⁹⁰. Dzięki temu będzie mógł być „stróżem i przekazicielem żywej Tradycji Kościoła, w komunii ze wszystkimi innymi biskupami, w jedności z Następcą Piotra i pod jego władzą”⁵⁹¹.

W obrzędzie święceń biskupich zadanie głoszenia Ewangelii uwidacznia się w kilku momentach. Najpierw elektowi są zadawane przez głównego szafarza święceń pytania: „Czy chcesz wiernie i nieustannie głosić Ewangelię Chrystusa? Czy chcesz zachować czysty i nienaruszony skarb wiary, który zgodnie z tradycją od czasów apostołskich zawsze i wszędzie strzeżony jest w Kościele?”⁵⁹² Następnie, po nałożeniu rąk,

---

⁵⁸⁴ KKK 876.

⁵⁸⁵ Zob. LG 25; DV 10; KPK, kan. 747 § 1; KKKW, kan. 595 § 1.

⁵⁸⁶ „Episcopi enim sunt fidei praecones, qui novos discipulos ad Christum adducunt, et doctores authentici seu auctoritate Christi praediti, qui populo sibi comisso fidem credendam et moribus applicandam praedicant” (LG 25).

⁵⁸⁷ Por. J. Salij, *Ewangeliczne oblicze władzy*, dz. cyt., s. 43-44; A. Słowikowska, *Interpretacja pojęcia „munus” w Konstytucji dogmatycznej o Kościele „Lumen gentium”*, „Roczniki Humanistyczne” 8 (2015), s. 125-145.

⁵⁸⁸ ApS 64.

⁵⁸⁹ Zob. KKK 888; ApS 119; PGr 26; Jan Paweł II, *Katecheza Biskupi «zwiastunami wiary» w głoszeniu Ewangelii*, 4.11.1992, 1.

⁵⁹⁰ PGr 15.

⁵⁹¹ Tamże, 14.

⁵⁹² *Pontificale Romanum, De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*, editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis 1990, s. 13, nr 40; edycja polska: *Pontyfikał rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Katowice 1999, s. 24-25, nr 40.

główny szafarz święceń nakłada otwartą księgę Ewangelii na głowę elekta, a dwaj diakoni trzymają ją otwartą aż do końca modlitwy święceń⁵⁹³. W końcu po namaszczeniu głowy, główny szafarz święceń przekazuje wyświęconemu biskupowi księgę Ewangelii, mówiąc: *Przyjmij Ewangelię i głosź słowo Boże z całą cierpliwością i umiejętnością*⁵⁹⁴.

Jako posiadającym władzę od Chrystusa, „biskupom nauczającym w komunii z Biskupem Rzymu, należy się szacunek jako świadkom Boskiej i katolickiej prawdy; wierni zaś powinni zgadzać się ze zdaniem swojego biskupa w sprawach wiary i moralności, wyrażonym w imieniu Chrystusa, i trwać przy nim w religijnej uległości ducha”⁵⁹⁵.

Nauczanie Kościoła podkreśla, że posługa biskupów ma charakter kolegialny. Pan Jezus bowiem ustanowił dwunastu Apostołów „jako kolegium, czyli jako stały zespół (*ad modum collegii seu coetus stabilis*), na którego czele postawił wybranego spośród nich Piotra”⁵⁹⁶. W dalszej części konstytucja „*Lumen gentium*” stwierdza: „Jak z ustanowienia Pańskiego święty Piotr i pozostali Apostołowie stanowią jedno Kolegium apostołskie, w podobny sposób Biskup Rzymu, Następca Piotra, i biskupi, następcy Apostołów, pozostają we wzajemnej łączności”⁵⁹⁷. Episkopat katolicki jest zatem ciałem moralnym – *corpus episcoporum*, „w którym trwa nieprzerwanie ciało apostołskie”⁵⁹⁸. Kolegium Biskupów, które istnieje tylko wraz ze swoją głową, czyli Papieżem, jest „podmiotem najwyższej i pełnej władzy nad całym Kościołem, władza ta jednak może być wykonywana nie inaczej jak tylko za zgodą Biskupa Rzymskiego”⁵⁹⁹. Konstytucja argumentuje to stwierdzenie, powołując się na wybór Piotra przez Jezusa na „Opokę i Klucznika Kościoła” (por. Mt 16, 18-19) oraz ustanowienie go „Pasterzem całej swojej trzody” (por. J 21, 15 nn). Jednocześnie wskazuje na fakt, że przekazany Piotrowi dar „związania i rozwiązywania” (por. Mt 16, 19) został również udzielony „Kolegium apostołów pozostającemu w łączności z Głową swoją” (Mt 18,18, 28,16-20)⁶⁰⁰.

---

⁵⁹³ *Pontyfikał rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, dz. cyt., s. 31, nr 46; por. PGr 28.

⁵⁹⁴ *Pontyfikał rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, dz. cyt., s. 37, nr 50.

⁵⁹⁵ LG 25.

⁵⁹⁶ Tamże, 19; por. PGr 8; KKK 880.

⁵⁹⁷ „Sicut, statuente Domino, sanctus Petrus et ceteri Apostoli unum Collegium apostolicum constituunt, pari ratione Romanus Pontifex, successor Petri, et Episcopi, successores Apostolorum, inter se coniunguntur” (LG 22).

⁵⁹⁸ LG 22.

⁵⁹⁹ Tamże; por. KPK, kan. 336.

⁶⁰⁰ LG 22.

Komisja Doktrynalna Soboru, przy osobistym zaangażowaniu Pawła VI, wobec zgłaszanych wątpliwości co do interpretacji treści zawartych w III rozdziale przyszłej konstytucji „*Lumen gentium*” sprecyzowała, że chodzi rozumienie terminu „kolegium” nie w sensie ściśle prawnym (zespół równych), lecz w sensie stałego zespołu o strukturze i autorytecie płynącym z Objawienia, co właściwie wyrażają terminy *ordo* i *corpus*⁶⁰¹. Następnie zwróciła uwagę, że paralelizm istniejący pomiędzy Piotrem i Apostołami z jednej, a Papieżem i biskupami z drugiej strony nie implikuje przekazania nadzwyczajnej władzy następcom Apostołów. Stąd między Głową i członkami Kolegium Biskupów nie zachodzi równość (*aequalitas*), lecz proporcjonalność (*proportionalitas*), co znalazło swój wyraz w użyciu sformułowania *pari ratione* (w podobny sposób)⁶⁰². Jako źródło członkostwa w Kolegium Biskupów w *Nota explicativa praevia* i w samej konstytucji „*Lumen gentium*” zostały wskazane konsekracja biskupia (*consecratio episcopalis*) oraz komunია hierarchiczna (*communio hierarchica*) z Głową Kolegium i jego członkami⁶⁰³. Kolejne wyjaśnienie Komisji dotyczy treści pojęcia „Kolegium Biskupów”. Nie może ono istnieć i być podmiotem najwyższej władzy w Kościele bez swojej Głowy, którą jest Biskup Rzymu, aby został zachowany w swojej integralności urząd pasterza Kościoła powszechnego. Stąd jedyne prawomocne rozróżnienie może zachodzić między samym Papieżem a biskupami razem Papieżem. Jako Głowa Kolegium Biskup Rzymu może osobiście wykonywać akty, które nie przynależą biskupom (zwoływanie, przewodniczenie, aprobowanie sposobu działania Kolegium) i do niego również należy określenie, zgodnie z potrzebami Kościoła, sposobu realizacji troski o całą owczarnię Chrystusową tak w sposób osobisty jak i kolegialny⁶⁰⁴. Ponadto *Nota* stwierdza, że Papież może wykonywać swoją władzę zawsze, natomiast Kolegium Biskupów – choć istnieje stale – to jednak nie zawsze (*permanenter*) i w sensie ścisłym (*stricte*) działa w sposób kolegialny⁶⁰⁵.

---

⁶⁰¹ Commissio Doctrinalis, *Nota explicativa praevia*, 1. Zob. G. Ghirlanda, *Riflessioni sulla Nota Explicativa Praevia alla Lumen Gentium*, Greg 69 (1988), 2, s. 324-331; J. Grootaers, *Primaute et collégialité: le dossier de Gérard Philips sur la Nota explicativa praevia: „Lumen gentium”*, chap. III, Louvain, 1986; J. Krzywda, *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, dz. cyt., s. 237-250.

⁶⁰² Por. *Nota explicativa praevia*, 1.

⁶⁰³ „Aliquis fit membrum Collegii vi consecrationis episcopalis et communione hierarchica cum Collegii Capite atque membris” (*Nota explicativa praevia*, 2); „Membrum Corporis episcopalis aliquis constituitur vi sacramentalis consecrationis et hierarchica communione cum Collegii Capite atque membris” (LG 22), por. PG 8; ApS 12; zob. G. Ghirlanda, *Hierarchica communio. Significato della formula nella „Lumen gentium”*, Roma 1980.

⁶⁰⁴ Por. *Nota explicativa praevia*, 3; KPK, kan. 333 § 2; kan. 337 § 3.

⁶⁰⁵ Por. *Nota explicativa praevia*, 4.

W katechezie poświęconej Kolegium Biskupów Jan Paweł II wyjaśnił, że Sobór Watykański II przedstawił naukę o kolegialności biskupów jako historyczną rzeczywistość wypełnienia woli Chrystusa, poświadczonej przez Tradycję⁶⁰⁶. Jej istotne świadectwa to: „starożytna zasada, na mocy której biskupi ustanowieni w całym świecie łączyli się ze sobą nawzajem i z Biskupem Rzymskim węzłem jedności, miłości i pokoju; synody biskupów zwoływane „dla wspólnego rozstrzygnięcia wszelkich ważniejszych spraw decyzją opartą na zdaniu wielu uczestników” oraz „sobory powszechne odbyte w ciągu wieków; „stosowana od czasów starożytnych praktyka zwoływania większej liczby biskupów, aby uczestniczyli w wyniesieniu nowego elekta na urząd najwyższego kapłaństwa”⁶⁰⁷.

Jan Paweł II najpełniej wyłożył zagadnienie kolegialności biskupiej w 8. numerze *Adhortacji apostolskiej Pastores gregis*, opierając się na dotychczasowym nauczaniu Kościoła i sytuując to zagadnienie w kontekście eklezjologii komunii, która wyraża prawdę o pierwszeństwie ontologicznym i czasowym Kościoła powszechnego przed Kościołami partykularnymi⁶⁰⁸. Papież wskazuje, że „kolegialna natura (*collegialis natura*) posługi apostolskiej jest pragnieniem samego Chrystusa” i dokonuje rozróżnienia między „poczuciem kolegialności” (*affectus collegialis*)⁶⁰⁹ albo „kolegialnością afektywną” (*collegialitas affectiva*) oznaczającymi pozostawanie biskupów w komunii ze sobą i Biskupem Rzymu (*communio episcoporum*), a kolegialnością efektywną (*collegialitas effectiva*), oznaczającą „działanie kolegialne w sensie ścisłym, to znaczy wspólne działanie wszystkich biskupów razem z ich Głową, z którą sprawują pełną i najwyższą władzę nad całym Kościołem”. *Affectus collegialis* jest rzeczywistością trwale i zawsze istniejącą,

---

⁶⁰⁶ Jan Paweł II, *Katecheza Kolegium Biskupów*. 7.10.1992, 2.

⁶⁰⁷ Tamże.

⁶⁰⁸ Zagadnienie to było żywo dyskutowane przez teologów, zwłaszcza po Synodzie Biskupów w 1985 roku. Pojawiły się błędne interpretacje eklezjologii komunii, na które odpowiedziała najpierw Kongregacja Nauki Wiary poprzez publikację *Listu o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunii: Litterae ad Catholicam Ecclesiam episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est Communio „Communio notio”*, 28.05.1992, AAS 85 (1993), s. 838-850, a następnie Jan Paweł II w *Liście apostolskim Motu Proprio „Apostolos suos”*, 21.05.1998, AAS 90 (1998), s. 641-658. Pierwszy dokument wzbudził szeroką debatę teologiczną, na której czoło wysunęli się z jednej strony J. Ratzinger, a z drugiej W. Kasper. Zob. K. McDonnell, *The Ratzinger/Kasper Debate: the Universal Church and Local Churches*, ThSt 63 (2002), s. 227-250; P. McPartlan, *The Local Church and the Universal Church: Zizioulas and the Ratzinger – Kasper Debate*, „International Journal for the Study of the Christian Church” 4 (2004), s. 21-33.

⁶⁰⁹ Polskie tłumaczenia terminu *affectus collegialis* obecnego w dokumentach Kościoła nie są jednolite. Stosowane są przekłady „poczucie kolegialności”, „duch kolegialny”, „zmysł kolegialny”. Autor opowiada się za pierwszą propozycją, będącą bardziej wierną oryginałowi łacińskiemu, który można przetłumaczyć jako „usposobienie kolegialne”. Natomiast T. Płonka (*Stopniownalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 121, przyp. 578) preferuje wyrażenie „duch kolegialny”. Zob. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013, s. 22.

jednakże „realizuje się i wyraża w różnym stopniu i na różne sposoby, także instytucjonalnie”, przykładowo poprzez Synod Biskupów, synody partykularne, Konferencje Biskupów, Kurię Rzymską, wizyty *ad limina*, współpracę misyjną. W ten sposób pochodzący z prawa Bożego wymóg kolegiального wyrażania się episkopatu jest w różnym stopniu urzeczywistniany przez przynależące „do porządku ludzkiego sposoby realizowania kolegialności afektywnej w kolegialności efektywnej”⁶¹⁰.

W tym samym dokumencie Papież zauważa, że zarówno Kościół powszechny jak i episkopat jest jeden i niepodzielny. Zasadą i fundamentem jedności w obu przypadkach jest Biskup Rzymu. Z kolei relacja między Kolegium Biskupów a pojedynczym biskupem jest odzwierciedleniem relacji wzajemnej wewnętrznej jedności istniejącej pomiędzy Kościołem powszechnym a Kościołem partykularnym. Ponieważ „Kościół powszechny nie jest sumą Kościołów partykularnych ani ich federacją, ani też wynikiem ich komunii”⁶¹¹, lecz uprzedza je ontologicznie i czasowo, analogicznie „Kolegium biskupów nie powinno być postrzegane jako suma biskupów postawionych na czele Kościołów partykularnych, ani jako wynik ich komunii, lecz jako istotny element Kościoła powszechnego; jest ono rzeczywistością uprzednią w stosunku do urzędu zwierzchnictwa nad Kościołem partykularnym”⁶¹². Stąd płynie wniosek dotyczący najwyższej władzy Kolegium Biskupów nad Kościołem powszechnym, w tym władzy nauczania, a mianowicie, że nie można jej traktować jako „sumy władzy pojedynczych biskupów nad ich Kościołami partykularnymi; jest ona uprzednią rzeczywistością, w której uczestniczą poszczególni biskupi, mogący działać w wymiarze całego Kościoła jedynie w sposób kolegialny”⁶¹³.

W ten sposób zostały magisterialnie sprecyzowane najważniejsze kwestie eklezjologiczne, biorące swój początek w orzeczeniach Soboru Watykańskiego II i stanowiące właściwą przestrzeń dla rozpatrywania *munus docendi* biskupów.

Według Międzynarodowej Komisji Teologicznej, Sobór Watykański II zilustrował więź pomiędzy sakramentalnością episkopatu i kolegialnością biskupów, przewyżając interpretację, która oddzielała posługę biskupią od jej sakramentalnego źródła i osłabiała wymiar kolegialny poświadczony przez Tradycję. W ten sposób – w ramach eklezjologii komunii i kolegialności – dokonano integracji doktryny *Vaticanum I* o

---

⁶¹⁰ PGr 8.

⁶¹¹ Tamże.

⁶¹² ApS 12.

⁶¹³ Tamże.

Biskupie Rzymu jako „trwałym i widzialnym źródle i fundamencie jedności zarówno biskupów, jak rzeszy wiernych”⁶¹⁴. Posługa biskupia posiada zatem formę kolegialną i hierarchiczną. Biskupi winni więc wypełniać misję nauczania z zachowaniem jedności między sobą i z Biskupem Rzymu⁶¹⁵, który jest „gwarantem prawdy” nauczania biskupów⁶¹⁶.

Obrzęd święceń biskupich przypomina o tej zasadzie, kiedy wymaga odczytania pisma nominacyjnego Stolicy Apostolskiej (*mandatum apostolicum*)⁶¹⁷ oraz kiedy główny szafarz święceń zadaje następujące pytania elektowi: „Czy chcesz budować Ciało Chrystusa, to jest Kościół, i trwać w jedności z kolegium biskupów, pod przewodnictwem następcy świętego Piotra Apostoła?”; „Czy chcesz wiernie okazywać posłuszeństwo następcy świętego Piotra?”⁶¹⁸. Należy także przypomnieć, że w zwyczajnych okolicznościach w udzielaniu sakramentu święceń biskupich musi brać udział przynajmniej trzech biskupów⁶¹⁹.

Dla ważności aktów nauczania biskupa jest zatem konieczna komunია hierarchiczna z Głową Kolegium Biskupów i jego członkami⁶²⁰. Jest ona wraz sakramentem święceń obiektywną podstawą autorytetu nauczania biskupów, która powinna być dopełniona przez świadectwo życia zgodnego z głoszoną Ewangelią⁶²¹.

---

⁶¹⁴ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 63. Według A. Dullesa (*Nature, Mission, and Structure of the Church*, w: *Vatican II...*, red. M. L. Lamb, M. Levering, dy. cyt., s. 33.), z którym zgadza się A. Marchetto (*Il Concilio ecumenico Vaticano II. Per la sua corretta ermenutica*, dz. cyt., s. 271) trzeci rozdział konstytucji „*Lumen gentium*” zawiera najbardziej istotne wypowiedzi całego Soboru. Chociaż dokument nie podaje definicji dogmatycznej, to charakter wypowiedzi wydaje się definitywny. Aktem nadzwyczajnego *magisterium* Sobór potwierdził nauczanie *magisterium* zwyczajnego i powszechnego. I chociaż wyjaśnienie statusu episkopatu jest oczywistym posunięciem się naprzód względem dotychczasowych wypowiedzi doktrynalnych, to nie jest ono zmianą nauczania, lecz przykładem rozwoju dogmatycznego. Sekcja „*Lumen gentium*” dotycząca kolegialności została zredagowana z uwagą, aby było jasne i poza wątpliwościami, że papieska władza nauczania i jurysdykcji, zdefiniowana przez *Vaticanum II*, nie była w żaden sposób ograniczona. Dulles (tamże, s. 25-26) jednocześnie zwraca uwagę na istniejące powszechnie i propagowane przez wielu teologów przekonanie, że Sobór dokonał wielkiej rewolucji w eklezjologii. Tymczasem jest to zapatrywanie fałszywe. Sobór, owszem, przyniósł ważny rozwój w eklezjologii, ale nie posiada on charakteru rewolucyjnego. Zob. *Congregatio de Doctrina Fidei, Responsa ad quaestiones de aliquibus sententiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus*. 29.06.2007, 1, gdzie na pytanie: „Utrum Concilium Oecumenicum Vaticanum II mutaverit praecedentem doctrinam de Ecclesia?” została udzielona odpowiedź: „Noluit mutare, at evolvere, profundius intellegere et fecundius exponere voluit, nec eam mutavisse dicendum est”.

⁶¹⁵ LG 19, 23; AS 1-2; DVer 19; Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, 9.

⁶¹⁶ EAs 43.

⁶¹⁷ Zob. KPK, kan. 1013.

⁶¹⁸ *Pontyfikat rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, dz. cyt., s. 25, nr 40.

⁶¹⁹ Zob. KPK, kan. 1014.

⁶²⁰ Zob. ApS 12.

⁶²¹ Zob. PGr 31.

3.2 Formy nauczania

W konstytucji „*Lumen gentium*” jest mowa o nieomylnym *magisterium* biskupów rozproszonych po świecie lub zebranych na soborze powszechnym i pozostających w komunii z Biskupem Rzymu oraz o autentycznym *magisterium* pojedynczego biskupa w powierzonym mu Kościele partykularnym⁶²². Dwa pierwsze przypadki stanowią – zgodnie z przytoczonym wyżej rozróżnieniem *collegialitas affectiva i effectiva* – jedyne możliwości sprawowania przez Kolegium Biskupów najwyższej władzy nauczycielskiej w Kościele. Trzeci odnosi się do własnej władzy biskupa w diecezji. Ponadto istnieje nauczanie sprawowane przez biskupów zgromadzonych w różnych ciałach, które nie spełniają kryterium kolegalności w sensie ścisłym. Będą one przedmiotem naszych rozważań w ostatnim punkcie niniejszego rozdziału.

3.2.1 Sobór powszechny

Ojcowie *Vaticanum II* potwierdzili w konstytucji „*Lumen gentium*”, że Najwyższy Urząd Nauczycielski (*supremum Magisterium*) sprawuje Kolegium Biskupów wraz z Następcą Piotra na soborze powszechnym (*concilium oecumenicum*)⁶²³. To najwyższe *Magisterium* jest wyrazem najwyższej władzy (*suprema potestas*) nad całym Kościołem, jaką Kolegium Biskupów sprawuje w sposób uroczysty na soborze⁶²⁴.

Sobór powszechny jest wydarzeniem nadzwyczajnym, uroczystym i najpełniejszym wyrażeniem kolegalności biskupiej i synodalności Kościoła. Stąd *Vaticanum II* określa sam siebie jako *Sacrosancta Synodus*⁶²⁵. Poprzez sobór wyraża się wykonywanie autorytetu Kolegium Biskupów zjednoczonego ze swoją Głową, Biskupem Rzymu w służbie całemu Kościołowi⁶²⁶. Głęboką komunie pomiędzy Kolegium Biskupów a Papieżem, który mu przewodniczy oddaje formuła *una cum Patribus* używana przez Pawła

---

⁶²² Zob. LG 25.

⁶²³ LG 25. Za F. Sullivanem (*Magisterium. Teaching Authority in the Catholic Church*, dz. cyt., s. 58) należy zauważyć, że Kościół nigdy nie zdefiniował wyraźnie wyrażenia „sobór powszechny” ani nie podał definitywnej listy soborów.

⁶²⁴ LG 23.

⁶²⁵ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Synodality in the life and mission of the Church*, 97; por. LG 1; 18; 51; 54; 67; 69. Inne samookreślenia *Vaticanum II* to: *Sacrosanctum Concilium*, *Sacra Synodus*, *Sancta Synodus*, *Sacrosancta Oecumenica Synodus*, *Vaticana Synodus*.

⁶²⁶ Zob. LG 25; CD 4; KPK, kan. 337 § 1; ApS 13.

VI przy promulgacji dokumentów *Vaticanum II*⁶²⁷. Sobór jest też specyficzną formą reprezentowania jednego i katolickiego Kościoła jako komunii Kościołów partykularnych⁶²⁸.

Vaticanum II oświadcza, że wszystkie sobory powszechne potwierdzają prawdę o kolejalnym charakterze i naturze episkopatu⁶²⁹. Postuluje też, aby czcigodna instytucja soboru powszechnego (jak również synodów) nabrała nowej mocy, w celu zwiększenia skuteczności troski o wzrost wiary i dyscypliny w Kościołach⁶³⁰. Podejmując zagadnienie instytucji soboru od strony historycznej, ojcowie *Vaticanum II* wskazują na fakt, iż fundamentalne dogmaty wiary (o Trójcy Świętej i o Wcielonym Słowie Bożym) zostały sformułowane przez sobory powszechne, które odbyły się na Wschodzie⁶³¹. Pierwsze sobory powszechne usankcjonowały między innymi instytucję patriarchy⁶³² i ustaliły normy dotyczące Kościołów Wschodnich⁶³³. W kontekście ruchu ekumenicznego przywołana została zasada, przyjęta przez poprzednie sobory i Papieży, że dla „przywrócenia i zachowania wspólnoty i jedności nie trzeba «nakładać żadnego ciężaru oprócz tego, co konieczne» (Dz 15, 28)»⁶³⁴.

Aktualne normy ogólne dotyczące instytucji soboru powszechnego są zawarte w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1983 roku (kanony 338-341)⁶³⁵. Zwolywanie soborów powszechnych, przewodniczenie im oraz zatwierdzanie ich dekretów należy do Biskupa Rzymu⁶³⁶. Do jego szczegółowych kompetencji w tej materii należy wyznaczenie i ewentualna zmiana terminu oraz miejsca obrad soboru, określenie jego regulaminu i tematów do dyskusji. Tematy mogą być również zgłaszane przez ojców soborowych, ale ich włączenie do porządku obrad wymaga zatwierdzenia papieskiego⁶³⁷. Biskup Rzymu

---

⁶²⁷ Zob. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 97. Pełna formuła brzmi: *Paulus Episcopus Servus servorum Dei una cum Sacrosancti Concilii Patribus ad perpetuam rei memoriam*, natomiast I Sobór Watykański używał formuły: *Pius Episcopus Servus servorum Dei Sacro approbante Concilio ad perpetuam rei memoriam*; zob. J. Grohe, *Das II. Vatikanische Konzil im Gesamt der Ökumenische Konzilien*, w: *Primato pontificio ed episcopato dal primo millennio al Concilio Ecumenico Vaticano II. Studi di onore dell'Arcivescovo Agostino Marchetto*, dz. cyt., s. 484-485.

⁶²⁸ Zob. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 98.

⁶²⁹ Zob. LG 22.

⁶³⁰ Zob. CD 36.

⁶³¹ Zob. UR 14.

⁶³² Zob. DKW 7.

⁶³³ Zob. UR 16.

⁶³⁴ Tamże, 18.

⁶³⁵ Zob. J. Glaeser, *Czym jest sobór dla Kościoła? Perspektywa rzymskokatolicka*, w: *Przed Soborem Wszechprawosławnym* red. T. Kałużny, Z. J. Kijas, Kraków 2016, s. 47-51.

⁶³⁶ KPK, kan. 338 § 1; por. LG 22.

⁶³⁷ KPK, kan. 338 § 1.

może przewodniczyć soborowi osobiście lub poprzez swojego delegata. W przypadku zawakowania Stolicy Apostolskiej podczas soboru, ulega on przerwaniu z mocy prawa. Do nowego Papieża należy decyzja o kontynuacji lub rozwiązaniu soboru⁶³⁸.

Co do uczestników Soboru, normy kodeksowe, podejmując dyspozycję dekretu *Christus Dominus* stanowią, że prawo i obowiązek uczestnictwa w soborze z głosem decydującym przysługuje wyłącznie biskupom, którzy są członkami Kolegium Biskupów⁶³⁹. Do Papieża natomiast należy decyzja o zaproszeniu na sobór i określeniu sposobu w nim udziału innych osób⁶⁴⁰.

Jeśli chodzi o dekrety soboru powszechnego, to dla mocy obowiązującej potrzebują one zostać najpierw zatwierdzone przez Biskupa Rzymu wraz z ojcami soboru, a następnie potwierdzone przez Papieża i ogłoszone z jego polecenia⁶⁴¹.

Należy w tym miejscu zauważyć, że Kościół nie wypracował stałych i szczegółowych norm, które determinowałyby sposób przeprowadzenia obrad soborowych, głosowania czy redagowania dokumentów. Wszystkie te kwestie pozostają w gestii Papieża⁶⁴². Nie ma również obowiązującej dyspozycji co do częstotliwości zwoływania soborów⁶⁴³.

Jan Paweł II, podejmując interesujące nas zagadnienie, zaznaczył, że Następca św. Piotra jest gwarantem powszechności soboru⁶⁴⁴. Stolica Apostolska określiła również, że prawomocność przeprowadzenia soboru powszechnego należy do kategorii prawd związanych z Objawieniem na mocy konieczności historycznej i jako taka winna być przyjęta przez wiernych w sposób ostateczny⁶⁴⁵.

Kodeks Prawa Kanonicznego określa następująco ramy nieomylnego magisterium Kolegium Biskupów sprawowanego na soborze: „Nieomylnością w nauczaniu cieszy się również Kolegium Biskupów, kiedy biskupi wypełniają urząd nauczycielski zebrani na soborze powszechnym, gdy jako nauczyciele i sędziowie wiary i moralności

---

⁶³⁸ Zob. KPK, kan. 340.

⁶³⁹ Zob. KPK, kan. 339 § 1; por. CD 4.

⁶⁴⁰ Zob. KPK, kan. 339 § 1.

⁶⁴¹ Zob. KPK, kan. 341 § 1.

⁶⁴² Zob. Z. Glaeser, *Czym jest sobór dla Kościoła?...*, dz. cyt., s. 50.

⁶⁴³ Próbę w tej kwestii stanowił dekret *Frequens generalium conciliorum* Soboru w Konstancji (1414-1418), którego postanowienia nigdy nie weszły w życie. Zob. K. Schatz, *Sobory powszechnie*, dz. cyt., s. 140; J. Termathe, *Papst und Konzil: Eine Verhältnisbestimmung anhand der Konstanzer Dekrete*, Norderstedt 2010.

⁶⁴⁴ Zob. Jan Paweł II, *Katecheza Kolegium Biskupów*, 7.10.1992, 3.

⁶⁴⁵ Zob. WdW 11.

ogłaszają w sposób definitywny całemu Kościołowi naukę, którą należy wyznawać w sprawach wiary i obyczajów⁶⁴⁶ oraz zastrzega, iż „Tylko wtedy należy uznać jakąś naukę za nieomylnie określoną, gdy to zostało wyraźnie stwierdzone”⁶⁴⁷. Normy kodeksu opierają się na trzech akapitach 25. numeru konstytucji „*Lumen gentium*”⁶⁴⁸, gdzie jest mowa o „definiowaniu” nauki przez biskupów (*sententiam definiunt; definitiones*), zgodnie z tradycyjną doktryną o nieomylnym charakterze definicji soborowych⁶⁴⁹. Jednakże sformułowanie kodeksowe jest szersze, gdyż obejmuje przywilejem nieomylności naukę, którą biskupi ogłaszają całemu Kościołowi i jaką należy uznać w sposób ostateczny (*doctrina definitiva tenenda*)⁶⁵⁰.

Sobór Watykański II wielokrotnie w swoim nauczaniu powoływał się na naukę poprzednich soborów, czy to w formie ogólnej⁶⁵¹ czy szczegółowej⁶⁵², dając tym samym wyraz ciągłości doktrynalnej *magisterium* soborowego. Był jednocześnie świadom szczególnej obecności Ducha Świętego w zgromadzeniu soborowym⁶⁵³.

Dwiema zasadniczymi formami nieomylnego uroczystego *magisterium* Kolegium Biskupów z Biskupem Rzymu sprawowanego na soborze powszechnym są symbole

---

⁶⁴⁶ KPK, kan. 749 § 2; por. DVer 15.

⁶⁴⁷ KPK, kan. 749 § 3.

⁶⁴⁸ „Licet singuli praesules infallibilitatis praerogativa non polleant, quando tamen, etiam per orbem dispersi, sed communionis nexum inter se et cum Successore Petri servantes, authentice res fidei et morum docentes in unam sententiam tamquam definitive tenendam conveniunt, doctrinam Christi infallibiliter enuntiant. Quod adhuc manifestius habetur quando, in Concilio Oecumenico coadunati, pro universa Ecclesia fidei et morum doctores et iudices sunt, quorum definitionibus fidei obsequio est adhaerendum (...).

„Infallibilitas Ecclesiae promissa in corpore Episcoporum quoque inest, quando supremum magisterium cum Petri Successore exercet. Istis autem definitionibus assensus Ecclesiae numquam deesse potest propter actionem eiusdem Spiritus Sancti, qua universus Christi grex in unitate fidei servatur et proficit.

Cum autem sive Romanus Pontifex sive Corpus Episcoporum cum eo sententiam definiunt, eam profertur secundum ipsam Revelationem” (LG 25).

⁶⁴⁹ Por. *Decretum Gelasianum*: DH 352.

⁶⁵⁰ Chodzi tutaj o prawdy objawione przez Boga, które należy przyjąć wiarą teologalną oraz o prawdy koniecznościowo związane z Objawieniem, które należy przyjąć w sposób ostateczny; zob. WdW 9, przyp. 17.

⁶⁵¹ „Cum autem Ecclesia sit in Christo veluti sacramentum seu signum et instrumentum intimae cum Deo unionis totiusque generis humani unitatis, naturam missionemque suam universalem, praecedentium Conciliorum argumento instans, pressius fidelibus suis et mundo universo declarare intendit” (LG 1).

⁶⁵² „Haec Sacrosancta Synodus, Concilii Vaticani primi vestigia premens, cum eo docet et declarat Iesum Christum Pastorem aeternum sanctam aedificasse Ecclesiam, missis Apostolis sicut Ipse missus erat a Patre (cfr. Io. 20, 21); quorum successores, videlicet episcopos, in Ecclesia sua usque ad consummationem saeculi pastores esse voluit” (LG 18). *Vaticanum II* powołuje się w sposób imienny w tekście dokumentów – oprócz I Soboru Watykańskiego, także na Sobór Efeski, Chalcedoński, Nicejski II, Florencki i Trydencki; zob. *Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 1173-1175.

⁶⁵³ „Lumen gentium cum sit Christus, haec Sacrosancta Synodus, in Spiritu Sancto congregata, omnes homines claritate Eius, super faciem Ecclesiae resplendente, illuminare vehementer exoptat, omni creaturae Evangelium annuntiando (cfr. Marc. 16, 15)” (LG 1).

wiary (*symbola fidei*) i definicje dogmatyczne (*definitiones dogmaticae*)⁶⁵⁴. Nie oznacza to jednak, że całe nauczanie soborowe cieszy się przywilejem nieomyłności. Istnieje bowiem nauczanie soborów powszechnych nie wyrażone w uroczystej definicji. Pytanie o kwalifikację teologiczną takiego nauczania zostało postawione w trakcie obrad *Vaticanium II*, na którym – obrawszy cel pastoralny – intencjonalnie zrezygnowano z definiowania nowych dogmatów oraz potępienia błędnych doktryn. W odpowiedzi na przedstawioną wątpliwość soborowa Komisja Doktrynalna wydała deklarację, w której stwierdza, że nauczanie, które nie zostało wyraźny sposób określone jako orzeczenie definiujące, stanowi „naukę Najwyższego Urzędu Nauczycielskiego Kościoła” (*Supremi Ecclesiae Magisterii doctrina*). Jej kwalifikację teologiczną należy ustalać w oparciu o reguły ogólne oraz intencję soboru⁶⁵⁵.

Międzynarodowa Komisja Teologiczna zauważa, że wymiar synodalny Kościoła implikuje komunie różnych Kościołów lokalnych pomiędzy sobą i z Kościołem Rzymu w żywej Tradycji wiary zarówno w sensie diachronicznym – *antiquitas* – jak i w sensie synchronicznym – *universitas*. Przekazywanie i recepcja Symbolów wiary, decyzji synodów lokalnych, prowincjalnych, a w sposób szczególny soborów powszechnych, wyraża i gwarantuje w sposób normatywny komunie wiary wyznawaną przez Kościół zawsze, wszędzie i przez wszystkich⁶⁵⁶.

3.2.2 *Magisterium* zwyczajne i powszechne

Charyzmat nieomyłności przysługuje również w przypadku sprawowania przez biskupów nauczania zwyczajnego i powszechnego (*magisterium ordinarium et universale*), to jest biskupom rozproszonym po świecie i zachowującym łączność ze sobą i z Następcą Piotra, gdy jednomyślnie nauczają w sprawach wiary i obyczajów prawdy, która ma zostać definitywnie uznana (*sententia definitiva tenenda*)⁶⁵⁷. W tej formie objawia się i wypełnia powszechny wymiar posługi i odpowiedzialności biskupów za

---

⁶⁵⁴ Szczegółową charakterystykę tych form nauczania podaje T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 262-267.

⁶⁵⁵ „Ratione habita moris conciliaris ac praesentis Concilii finis pastoralis, haec S. Synodus ea tantum de rebus fidei vel morum ab Ecclesia tenenda definit, quae ut talia aperte ipsa declaraverit. Cetera autem, quae S. Synodus proponit, utpote Supremi Ecclesiae Magisterii doctrinam, omnes ac singuli christifideles excipere et amplecti debent iuxta ipsius S. Synodi mentem, quae sive ex subiecta materia sive ex dicendi ratione innotescit, secundum normas theologicae interpretationis” (*Commissio Doctrinalis, Declaratio*, 6.03.1964; zob. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 267-272).

⁶⁵⁶ Zob. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 52.

⁶⁵⁷ Zob. LG 25.

Kościół⁶⁵⁸. Przypomnijmy, że od strony formalnej po raz pierwszy *magisterium ordinarium et universale* zostało wprost wspomniane w liście „*Tuas libenter*” Piusa IX z 1863 roku⁶⁵⁹. Papież pisze w nim o konieczności poddania się w akcie wiary nie tylko definicjom soborów powszechnych i papieży, ale również temu, co jako objawione przez Boga jest podawane w zwyczajnym nauczaniu całego Kościoła rozproszonego na świecie (*ordinario totius Ecclesiae per orbem dispersae magisterio*)⁶⁶⁰.

I Sobór Watykański w *Konstytucji o wierze katolickiej „Dei Filius”* użył wyrażenia *ordinarium et universale magisterium* na oznaczenie jednego ze sposobów podawania prawd, które należy przyjąć wiarą boską i katolicką⁶⁶¹. *Vaticanum II* w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele „Lumen gentium”* – nie używając tego terminu – podał jego określenie, które można również odnaleźć w późniejszych dokumentach Stolicy Apostolskiej: „Choć poszczególni biskupi nie posiadają przywileju nieomyślności, to jednak głoszą oni nieomyślnie naukę Chrystusową wówczas, gdy nawet rozproszeni po świecie, ale z zachowaniem więzów łączności między sobą i z Następcą Piotra, nauczając autentycznie o rzeczach wiary i obyczajów, jednomyślnie zgadzają się na jakieś zdanie, jako mające być definitywnie uznane”⁶⁶². W ten sposób realizuje się wykonywanie przez Kolegium Biskupów najwyższej władzy nauczycielskiej w Kościele poza soborem powszechnym. Jest to jednocześnie wyraz kolegialności biskupów w sensie właściwym i ścisłym.

Wobec pewnych prób zawężania *magisterium* nieomyślnego wyłącznie do wypowiedzi papieskich *ex cathedra* oraz definicji soborowych, w nauczaniu Kościoła po *Vaticanum II* jest widoczna uwaga zwracana na *magisterium* zwyczajne i powszechne, które jest „zwykłą formą nieomyślności Kościoła”⁶⁶³. Przypomnijmy, że Kongregacja Nauki Wiary dokonała pogłębienia rozumienia tego nauczania, zarówno od strony formalnej jak i merytorycznej stwierdzając, że „podawane jest nie tylko przez wyraźną deklarację, że w jakąś doktrynę należy wierzyć lub uznać ją w sposób ostateczny, lecz wyrażane jest także w nauczaniu zawartym *implicite* w praktyce wiary Kościoła, wypływającym z Objawienia lub koniecznym do zbawienia wiecznego i poświadczonym przez nieprzerwaną

---

⁶⁵⁸ Zob. PGr 55.

⁶⁵⁹ Zob. B. E. Ferme, *The Response (28 October 1995) of the Congregation for Doctrine of the Faith to the Dubium Concerning the Apostolic Letter «Ordinatio sacerdotalis» (22 May 1994): Authority and Significance*, „Periodica de Re Canonica” 85 (1996), z. 4, s. 698-699.

⁶⁶⁰ DH 2879.

⁶⁶¹ DF 34.

⁶⁶² LG 25; por. KPK, kan. 749 § 2.

⁶⁶³ T. Bertone, *Magisterio della Chiesa e «Professio fidei»*, w: *Dilexit Ecclesiam. Studi in onore del prof. Donato Valentini*, red. G. Coffele, Roma 1999, s. 470.

Tradycję: takie nauczanie nieomylnie jawi się jako obiektywnie podane przez całe Kolegium Biskupów, rozumiane w sensie diachronicznym, a niekoniecznie tylko synchronicznym. Ponadto intencja Magisterium zwyczajnego i powszechnego, by podać jakieś nauczanie jako ostateczne, nie jest na ogół związana ze szczególnie uroczystymi sformułowaniami technicznymi: wystarczy, aby to wyraźnie wynikało z tonu wypowiedzi i z ich kontekstu”⁶⁶⁴.

Od strony prawnokanonicznej *magisterium* zwyczajne i powszechne Kolegium Biskupów rozproszonych po świecie i pozostających w komunii hierarchicznej z Papieżem jest wykonywane przez akt nauczania, który jako taki został przez Biskupa Rzymskiego zapowiedziany lub dobrowolnie przyjęty, tak żeby stał się prawdziwym aktem kolegiальnym⁶⁶⁵. Taki akt jest sprawowaniem przez biskupów właściwej im władzy „dla dobra swoich wiernych i całego Kościoła”, przy wiernym zachowaniu prymatu Papieża, głowy Kolegium Biskupów, ale nie w charakterze „jego wikariuszy czy delegatów”⁶⁶⁶. Jak zauważa Kongregacja Nauki Wiary, „deklaracja zatwierdzająca lub potwierdzająca ze strony Biskupa Rzymu nie jest w tym przypadku aktem ogłoszenia nowego dogmatu, lecz tylko formalnym poświadczeniem prawdy już istniejącej i nieomylnie przekazywanej przez Kościół”⁶⁶⁷.

Doniosłym wyrazem wykonywania *magisterium* zwyczajnego i powszechnego w Kościele po *Vaticanum II* jest zredagowanie i opublikowanie *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w którego powstaniu udział posiada cały episkopat katolicki⁶⁶⁸.

Drugi przykład stanowi encyklika *Evangelium vitae*. Jan Paweł II poprosił wszystkich biskupów o pomoc w opracowaniu tego dokumentu. Udzielając odpowiedzi na apel Papieża, biskupi „dali świadectwo jednomyślnego i zdecydowanego udziału w nauczycielskiej i duszpasterskiej misji Kościoła, głoszącego *Ewangelię życia*”⁶⁶⁹. Zaś w samym tekście dokumentu znajdują się trzy deklaracje dotyczące nienaruszalności życia ludzkiego, stwierdzające moralność niegodziwość zabójstwa niewinnej osoby

---

⁶⁶⁴ WdW 9, przyp. 17.

⁶⁶⁵ Zob. KPK, kan. 337 § 2; ApS 9.

⁶⁶⁶ ApS 9, por. LG 22.

⁶⁶⁷ WdW 9, przyp. 17.

⁶⁶⁸ Zredagowanie *Katechizmu*, który powstał w odpowiedzi na pragnienie wyrażone przez Synod Biskupów w 1985 roku, zostało powierzone przez Jana Pawła II komisji złożonej z kardynałów i biskupów, która była wspierana przez komitet redakcyjny złożony z biskupów diecezjalnych, a promulgację poprzedziły konsultacje z całym episkopatem. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 278. Zob. *Powstanie i znaczenie Katechizmu Kościoła Katolickiego w wypowiedziach papieża Jana Pawła II i kardynała Josepha Ratzingera*, red. J. Królikowski, Poznań 1997.

⁶⁶⁹ EV 5.

ludzkiej, aborcji i eutanazji. W każdej z nich Papież powołuje się dotychczasowe jednomyślne, zwyczajne i powszechne nauczanie w tej materii oraz na komunij z biskupami Kościoła katolickiego, którzy pragną przedstawienia tego nauczania w jeszcze bardziej dobitny sposób⁶⁷⁰.

3.2.3 *Munus docendi* biskupa w Kościele partykularnym

Po przeanalizowaniu form sprawowania autorytetu doktrynalnego przez całe Kolegium Biskupów, pozostaje jeszcze do rozważenia – zgodnie z rozróżnieniem zawartym w konstytucji „*Lumen gentium*” – urząd nauczycielski pojedynczego biskupa w Kościele partykularnym⁶⁷¹.

W powierzonym sobie Kościele partykularnym „do biskupa należy strzeżenie i wyjaśnianie słowa Bożego oraz autorytatywna ocena tego, co jest z nim zgodne lub nie. Nauczanie każdego biskupa, rozpatrywane indywidualnie, realizuje się w komunii z nauczaniem Biskupa Rzymu, pasterza Kościoła powszechnego, oraz innych biskupów rozproszonych na całym świecie lub zgromadzonych na Soborze ekumenicznym. Ta komunია jest warunkiem jego autentyczności”⁶⁷². W ten syntetyczny sposób Kongregacja Nauki Wiary opisuje *magisterium* pojedynczego biskupa w powierzonym mu Kościele partykularnym, wskazując na konieczność komunii z Kolegium Biskupów i jego Głową – jako warunek *sine qua non* – autentyczności tegoż *magisterium*. Biskup z natury posiada w swojej diecezji⁶⁷³ (eparchii w Kościoła wschodnich⁶⁷⁴ lub innej formie Kościoła partykularnego zrównanej prawnie z diecezją⁶⁷⁵) zdolność sprawowania własnych rządów, w skład których wchodzi również posługa autentycznego nauczania. Wynika ona z misterium Kościoła jako rzeczywistości „wzajemnego przenikania” się Kościołów partykularnych i Kościoła powszechnego⁶⁷⁶. „Koniecznym wyrazem” tego przenikania jest „istnienie posługi Następcy Piotra wewnątrz każdego Kościoła partykularnego”. Prymat

---

⁶⁷⁰ Zob. EV 57; 62; 65; por. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 443-445.

⁶⁷¹ Na temat teologii Kościoła partykularnego zob. S. Napierała, *Pojęcie Kościoła partykularnego w dokumentach i aktach Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1985; H. de Lubac, *Kościół partykularny w Kościele powszechnym*, tłum. M. Spyra, Kraków 2004; A. Żądło, *Kościół lokalny. Teologia i duszpasterstwo*, Kraków 2001; *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015.

⁶⁷² DVer 18.

⁶⁷³ Zob. KPK, kan. 369.

⁶⁷⁴ Zob. KKKW, kan. 177, § 1.

⁶⁷⁵ Zob. KPK, kan. 368, 370-371.

⁶⁷⁶ CN 9.

Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów są bowiem elementami właściwymi dla Kościoła powszechnego, które – choć nie wywodzą się z „partykularności Kościołów” – to pozostają „elementami wewnętrznymi każdego Kościoła partykularnego”⁶⁷⁷. Biskup zatem jako Następca Apostołów pełni w swoim Kościele „całkowitą władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią”⁶⁷⁸, której wymagają pasterskie zadania nauczania, uświęcania i rządzenia, ale przy zachowaniu najwyższej władzy Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów. Z drugiej strony działalność biskupa jako pasterza swojej owczarni jest „ściśle osobista, nie kolegialna”⁶⁷⁹ i dlatego nie może on zrezygnować ze swojej świętej władzy na rzecz Konferencji Biskupów lub innych organów z nią związanych⁶⁸⁰.

Po przypomnieniu tych fundamentalnych kwestii możemy przejść do omówienia *munus docendi* biskupa diecezjalnego, opierając się przy tym głównie na piątym rozdziale *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”* jako dokumencie zbierającym całokształt nauczania Kościoła na ten temat i zwracając szczególną uwagę na jego fragment zatytułowany: „Biskup, autentyczny nauczyciel w Kościele”⁶⁸¹. Kościół partykularny jest wspólnotą wiary, która potrzebuje pokarmu słowa Bożego. Biskup w tymże Kościele reprezentuje w sposób autentyczny zawartość depozytu wiary, przyjmowanego przez cały lud Boży⁶⁸². Pośród różnych posług biskupa szczególne znaczenie posiada głoszenie – jak to czynili Apostołowie – słowa Bożego (por. Rz 1, 1); przepowiadania go z odwagą (por. Rz 1, 16) oraz bronienia wiernych przed błędami, które je zniekształcają (por. Dz 20, 29; Flp 1, 16). Biskup pozostający w komunii z Głową i członkami Kolegium Biskupów jest „autentycznym nauczycielem”, to jest obdarzonym autorytetem Chrystusa i stąd wierni winni przyjmować jego nauczanie z religijnym posłuszeństwem⁶⁸³. Obowiązkiem biskupa jest częste przepowiadanie, przede wszystkim tego, w co wierni powinni wierzyć i co czynić dla chwały Bożej i wiecznego zbawienia. Winien on również przekazywać wiernym nauczanie i wskazania otrzymane od Stolicy Apostolskiej⁶⁸⁴. Słowo Boże musi być głoszone z przynależnym mu z natury autorytetem, który nie pochodzi od ludzi, lecz od samego Boga. Biskup winien się zatem

---

⁶⁷⁷ Tamże, CN 13, l.c.

⁶⁷⁸ CD 8 a).

⁶⁷⁹ PGr 63.

⁶⁸⁰ Zob. AS 20.

⁶⁸¹ ApS 118-122.

⁶⁸² Zob. tamże, 118.

⁶⁸³ ApS 119; por. LG 25; KPK, kan. 753; PGr 29.

⁶⁸⁴ Zob. ApS 120.

troszczyć o to, by jego przepowiadanie wiernie opierało się na doktrynie Kościoła i Piśmie świętym, a wyborze tematów i odpowiedniego stylu powinien inspirować się wielkimi mistrzami, a w szczególności Ojcami Kościoła⁶⁸⁵. Spośród wszystkich form przepowiadania najważniejsza jest homilia, w której biskup w ciągu roku liturgicznego wien wykładać w sposób integralny wszystkie prawdy wiary katolickiej⁶⁸⁶. Inną drogą przekazywania przez biskupa zbawczej doktryny są listy pasterskie i orędzia wydawane w szczególnych okolicznościach życia diecezji, jak również różne środki komunikacji społecznej⁶⁸⁷.

Zadaniem biskupa nie jest wyłącznie osobiste głoszenie Ewangelii, ale również pełnienie funkcji moderatora słowa Bożego w Kościele partykularnym oraz czuwanie przede wszystkim nad integralnością doktrynalną posługi przepowiadania i nad wiernym zachowywaniem norm kanonicznych w tej materii⁶⁸⁸. Stąd biskup, jeżeli wymaga tego sytuacja, powinien skorzystać ze swego autorytetu w celu upomnienia osób głoszących doktryny przeciwne wierze, a w przypadku braku poprawy, pozbawić ich prawa przepowiadania lub nauczania⁶⁸⁹.

Jako uczestnicy sukcesji apostoelskiej, biskupi cieszą się asystencją Ducha Świętego i posiadają pewny charyzmat prawdy. Dlatego do nich należy strzeżenie i interpretowanie słowa Bożego oraz autorytatywny osąd, co jest z nim zgodne lub nie⁶⁹⁰. Jednocześnie pasterze potrzebują pomocy teologów, których powołaniem jest nabywanie – w komunii z Magisterium – coraz głębszej znajomości depozytu wiary zawartego w Piśmie świętym i żywej Tradycji Kościoła⁶⁹¹. Biskup winien zatem podejmować współpracę z wykwalifikowanymi teologami, zarówno jeśli chodzi o bezpośrednie przepowiadanie jak i prace zlecone przez Stolicę Apostolską i Konferencję Episkopatu. Ponieważ zadaniem biskupa, na mocy autorytetu otrzymanego od samego Chrystusa, jest obrona integralności i jedności wiary w taki sposób, by depozyt słowa Bożego był wiernie zachowany i przekazywany, jest konieczne, by pomiędzy biskupami i teologami zaistniała serdeczna współpraca i owocny dialog oparty ma wzajemnym szacunku i miłości. W ten sposób lud Boży zostanie utwierdzony w prawdzie oraz zapobiegnie się podziałom i

---

⁶⁸⁵ Zob. tamże, 121; por. PGr 30-31.

⁶⁸⁶ Zob. ApS 122 a.

⁶⁸⁷ Zob. tamże, 122 b, c.

⁶⁸⁸ Zob. tamże, 123; por. KPK, kan. 386 § 1; 756 § 2 i 889; PGr 29; 44.

⁶⁸⁹ Zob. ApS 124; por. KPK, kan. 764.

⁶⁹⁰ Zob. DV 8; por. DVer 40.

⁶⁹¹ Zob. VS 116; por. DVer 6 i 40; PG 29.

sprzeciwom, aby wszyscy mogli wzrastać w jedności wiary strzeżonej przez *Magisterium Kościoła*⁶⁹².

W Kościele partykularnym biskup jest również „katechetą w najwyższym tego słowa znaczeniu”⁶⁹³ i jego wyłączną odpowiedzialność, obok przepowiadania, stanowi kierowanie katechezą w diecezji według zasad i norm wydanych przez Stolicę Apostolską⁶⁹⁴. Biskup winien korzystać z katechizmów wydanych przez Konferencję Biskupów⁶⁹⁵ lub przygotować własny katechizm diecezjalny, dla którego obowiązkowym punktem odniesienia pozostaje *Katechizm Kościoła Katolickiego*⁶⁹⁶.

Biskup ma również troszczyć się o nauczanie i wychowanie chrześcijańskie we wszystkich punktach oświatowych na terenie diecezji i dbać o rozwój szkolnictwa katolickiego⁶⁹⁷. Ma także czuwać, by na katolickich uniwersytetach i uczelniach oraz na uniwersytetach i wydziałach kościelnych miało miejsce całkowite przyłgnięcie do orędzia chrześcijańskiego tak jak je przedstawia *Magisterium Kościoła*⁶⁹⁸.

Pasterze Kościoła w wypełnianiu swojej misji powinni także potrafić korzystać ze środków komunikacji społecznej⁶⁹⁹. Na pierwszym miejscu do biskupa należy zorganizowanie sposobu przekazywania nauki chrześcijańskiej za pomocą tychże środków i czuwanie, aby zawartość przekazu była w pełni zgodna z doktryną Kościoła, jak również by były przestrzegane przepisy Konferencji Biskupów odnośnie do tej materii⁷⁰⁰. Ponadto powinien on uznawać jako obowiązek związany z jego misją nauczania wydawanie oraz rozpowszechnianie dzienników i czasopism katolickich⁷⁰¹.

Zgodnie z normami kanonicznymi uniwersalnymi i partykularnymi, pod osąd biskupa mają być przedkładane, zanim zostaną opublikowane, pewne pisma wiernych dotyczące wiary lub obyczajów⁷⁰². Dzięki temu wierni mają pewność, że opublikowany tekst jest zgodny z wiarą i moralnością Kościoła⁷⁰³. Jeśli zachodzi taka konieczność,

---

⁶⁹² Zob. ApS 126.

⁶⁹³ PGr 29.

⁶⁹⁴ Zob. ApS 128; por. KPK, kan. 775 § 1 i 777.

⁶⁹⁵ Zob. KPK, kan. 755 §§ 1-2.

⁶⁹⁶ Zob. Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica „Fidei depositum”*, 11.10.1992, 4.

⁶⁹⁷ Zob. ApS 132-133.

⁶⁹⁸ Zob. tamże, 136-137; por. KPK kan. 810 § 2, kan. 818.

⁶⁹⁹ Zob. KPK, kan. 747 § 1 i 822 § 1.

⁷⁰⁰ Zob. ApS 139; por. kan. 772 § 2 i 831 § 2.

⁷⁰¹ ApS 140.

⁷⁰² Zob. ApS 140; por. KPK, kan. 823; 825-828.

⁷⁰³ Zob. T. Rakoczy, *Kompetencje biskupów w dziedzinie cenzury*, „Roczniki Nauk Prawnych” 15 (2005) nr 2, s. 280.

biskup winien zastosować sankcje kanoniczne w celu uzyskania poprawy autora, a przede wszystkim dla obrony dobra duchowego wiernych i komunii kościelnej⁷⁰⁴. Obowiązkiem i prawem biskupa jest również ocena – jeśli to możliwe – przed ich publikacją – wszelkich książek i czasopism w diecezji dotyczących wiary i obyczajów, a jeżeli uzna je za szkodliwe – odrzucanie i potępienie⁷⁰⁵. To prawo rozciąga się na biskupów zgromadzonych na synodach i Konferencjach Biskupów w odniesieniu do wiernych powierzonych ich pasterskiej trosce⁷⁰⁶.

Aby sprostać tak licznym zadaniom wynikającym z funkcji nauczycielskiej, konieczne jest, by biskup jako „herold wiary, autentyczny nauczyciel oraz świadek Boskiej i katolickiej prawdy” pogłębiał swoje przygotowanie intelektualne poprzez osobiste studium i formację kulturalną⁷⁰⁷. Ważne jest, by biskup potrafił dostrzec i ocenić prądy myślowe, zwłaszcza antropologiczne i naukowe współczesnej epoki, aby odpowiedzieć w świetle słowa Bożego i pozostając wiernym nauczaniu i dyscyplinie kościelnej na nowe pytania stawiane przez społeczeństwo. Odkrywanie niezmiernego bogactwa Bożego Objawienia, strzeżenie i wierne wyjaśnianie depozytu wiary oraz utrzymywanie dobrej i owocnej relacji z teologami wymaga od biskupa teologicznego wysiłku. Dzięki niemu będzie mógł lepiej wypełniać swoją funkcję magisterialną, w tym szczególnie czuwania nad tym, by różne propozycje teologiczne pozostawały w zgodzie z zawartością Tradycji⁷⁰⁸.

Znakiem władzy nauczycielskiej i pasterskiej biskupa w Kościele partykularnym jest katedra. Stanowi ona również „znak jedności wyznawców w tej wierze, jaką głosi biskup, pasterz owczarni”⁷⁰⁹. Według przepisów liturgicznych biskup podczas głoszenia słowa Bożego z zasady powinien zasiadać na katedrze⁷¹⁰.

Chociaż biskup, jak już to zostało wyżej powiedziane, jest osobiście odpowiedzialny za wypełnianie swojego *munus docendi* i nikt go nie może w tym zastąpić, to w Kościele partykularnym istnieją przewidziane przez prawo kanoniczne struktury

---

⁷⁰⁴ Zob. ApS 140; por. Congregatio de Doctrina Fidei, *Istruzione sopra alcuni aspetti degli strumenti della comunicazione sociale e la promozione della dottrina della fede*. 30.03.1992, 2.

⁷⁰⁵ Zob. ApS 141; por. KPK, kan. 823 § 1.

⁷⁰⁶ Zob. KPK, kan. 823 § 2.

⁷⁰⁷ ApS 52.

⁷⁰⁸ Tamże.

⁷⁰⁹ CE 42.

⁷¹⁰ Zob. tamże 17.

uczestnictwa w funkcji pasterskiej biskupa⁷¹¹. Na pierwszym miejscu należy tu wymienić synod diecezjalny jako instytucję przekazaną przez wielowiekową tradycję, usankcjonowaną przez Sobór Trydencki, odnowioną przez *Vaticanum II* i skodyfikowaną przez aktualny *Kodeks Prawa Kanonicznego*⁷¹². Synod diecezjalny (*synodus dioeciesana*) rozumiany w prawie jako “zebranie wybranych kapłanów i innych wiernych Kościoła partykularnego, którzy dla dobra całej wspólnoty diecezjalnej świadczą pomoc biskupowi diecezjalnemu”⁷¹³ jest uroczystym sposobem wykonywania biskupiej władzy rządzenia oraz wydarzeniem wyrażającym kościelną komunie⁷¹⁴. Jego zasadniczym celem jest wypracowanie sposobów aplikacji i adaptacji praw Kościoła powszechnego do konkretnej sytuacji Kościoła partykularnego, a także metod apostołstwa, głoszenia zdrowej nauki oraz przezwyciężania błędów dotyczących wiary i moralności⁷¹⁵.

Biskup diecezjalny posiada prawo zwoływania synodu i wyboru zagadnień, on też winien osobiście przewodniczyć obradom synodalnym. W końcu, jako jedyny ustawodawca, podpisuje dokumenty synodalne i nakazuje ich publikację⁷¹⁶. Podczas sesji synodalnych poprzedzonych złożeniem uroczystego wyznania wiary przez wszystkich uczestników synodu, biskup jako autentyczny nauczyciel winien przekazywać doktrynę Kościoła i korygować, jeśli zachodzi taka potrzeba, błędne poglądy⁷¹⁷. Jego obowiązkiem jest wykluczenie z dyskusji synodalnej tez lub opinii niezgodnych ze stałą doktryną Kościoła albo z nauczaniem papieskim albo dotyczących kwestii dyscyplinarnych zarezerwowanych najwyższej lub innej władzy kościelnej⁷¹⁸.

Instytucją wspomagającą biskupa w codziennym wykonywaniu posługi pasterskiej jest kuria diecezjalna. Osoby i urzędy tworzące kurię świadczą pomoc biskupowi „w zarządzaniu całą diecezją, zwłaszcza w kierowaniu działalnością pasterską, w administrowaniu diecezją i wykonywaniu władzy sądowniczej”⁷¹⁹.

---

⁷¹¹ Zob. ApS 165; PGr 44.

⁷¹² Zob. ApS 166; na temat dyscypliny synodu diecezjalnego zob. KPK, kan. 460-468; Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Istruzione sui Sinodi diocesani*. 19.03.1997.

⁷¹³ KPK, kan. 460.

⁷¹⁴ Zob. ApS 166-167; Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Rzymskiego*, 3.10.1992, 4.

⁷¹⁵ Zob. ApS 168.

⁷¹⁶ Zob. Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Istruzione sui Sinodi diocesani*, I, 1.

⁷¹⁷ Zob. tamże, I, 2-3.

⁷¹⁸ Zob. tamże, IV, 4.

⁷¹⁹ KPK, kan. 469; por. CD 27.

4. Instytucjonalne formy relacji między podmiotami autorytetu

Po przebadaniu dokumentów Kościoła dotyczących autorytetu doktrynalnego Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów przechodzimy do analizowania różnych relacji pomiędzy tymi podmiotami. Chodzi o relacje, które posiadają formę instytucjonalną i stanowią różny stopień realizacji kolegalności afektywnej. Albowiem obok nauczania biskupów obdarzonego charyzmatem nieomyślności sprawowanego w sposób uroczysty lub zwyczajny i powszechny, które zostało już omówione, istnieje również nauczanie autentyczne samo w sobie nieomyślne, które realizowane jest przez pojedynczych biskupów w ich Kościołach partykularnych, co także było już przedmiotem naszych dotychczasowych rozważań oraz przez różne podmioty o charakterze kolegalnym, powstałe w ciągu historii Kościoła⁷²⁰. Biorąc pod uwagę aktualnie obowiązujące uregulowania prawnokanoniczne należy uwzględnić tutaj takie podmioty jak Synod Biskupów, Kolegium Kardynalskie, synody partykularne oraz Konferencje Biskupów. Wyrażają one troskę biskupów o Kościół powszechny i są miejscem ich współpracy⁷²¹. Refleksja teologiczna, wyrażona w dokumencie Międzynarodowej Komisji Teologicznej sytuuje te podmioty w kontekście zagadnienia synodalności⁷²².

4.1 Synod Biskupów

Synod Biskupów (*Synodus Episcoporum*)⁷²³ został ustanowiony przez papieża Pawła VI 15 września 1965 roku, a zatem niedługo przed zakończeniem Soboru Watykańskiego II w celu ożywienia praktyki synodalnej na poziomie Kościoła

---

⁷²⁰ Zob. KPK, kan. 753.

⁷²¹ Zob. AS, rozdz. II.

⁷²² Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 3.3.1; 3.3.2; 3.4.2; 3.4.3.

⁷²³ Literatura na temat Synodu Biskupów jest bogata; zob. przede wszystkim: *Il Sinodo dei vescovi. Natura-Metodo-Prospettive*, red. J. Tomko, Roma 1985; *Karol Wojtyła e il Sinodo dei Vescovi*, red. J. Tomko, Città del Vaticano 1980; *Il Sinodo dei Vescovi. Interventi e documentazione. Paolo VI*, red. G. Caprile, Roma 1992; *Il Sinodo dei Vescovi. 40 anni di storia 1965-2005*, red. N. Eterović, Roma 2006; *Joseph Ratzinger Benedetto XVI e il Sinodo dei Vescovi*, red. N. Eterović, Città del Vaticano 2014; N. Eterović, *Sinodalità. Nuovo dinamismo. Proposte per un ulteriore sviluppo del Sinodo dei Vescovi*, Città del Vaticano 2017; *Sinodo dei Vescovi. 50° Anniversario 1965-2015*, red. L. Baldisseri, Città del Vaticano 2016; *A cinquanta'anni dall'Apostolica sollicitudo. Il Sinodo dei Vescovi al servizio di una Chiesa sinodale*, red. L. Baldisseri, Città del Vaticano 2016; H. Finzel, *Die Bischofssynode. Zwischen päpstlichem Primat und bischöflicher Kollegialität*, Sankt Ottilien 2016. Zbiory dokumentów synodalnych są zebrane w: *Enchiridion del Sinodo dei Vescovi, Vol. I (1965-1988), II (1989-1995), III (1996-2007)*, Bologna 2005, 2006, 2008.

powszechnego⁷²⁴. W wydanym wówczas *Liście apostolskim motu proprio „Apostolica sollicitudo”*⁷²⁵ papież określił Synod Biskupów jako „stałą Radę biskupów dla Kościoła powszechnego” podlegającą bezpośrednio jego władzy⁷²⁶. Według dokumentu Synod Biskupów jest instytucją kościelną o charakterze centralnym, reprezentującą cały episkopat katolicki, stałą ze swej natury oraz – co do struktury – okresowo oraz okazjonalnie wypełniającą swoje zadanie⁷²⁷. Przed Synodem zostało postawione zadanie informowania oraz służenia radą Papieżowi, który zatwierdza ewentualne decyzje Synodu, udzieliwszy wcześniej takiej władzy. Wśród ogólnych zadań Synodu zostały wymienione: „a) podtrzymywanie ścisłej więzi i żywej współpracy między Papieżem a Biskupami całego świata; b) troszczenie się, ażeby posiadano bezpośrednią i prawdziwą znajomość spraw i okoliczności rzeczy, dotyczących wewnętrznego życia Kościoła i Jego działalności w dzisiejszym świecie; c) doprowadzanie do łatwiejszego uzgodnienia opinii przynajmniej co do istotnych punktów nauki i co do sposobu postępowania w życiu Kościoła”⁷²⁸. Według soborowego dekretu *Christus Dominus* Synod Biskupów „jest równocześnie znakiem, że wszyscy biskupi zespoleni hierarchicznie uczestniczą w trosce o cały Kościół”⁷²⁹. Natomiast w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1983 Synod Biskupów został określony jako „zebranie biskupów, wybranych z różnych regionów świata, którzy zbierają się w określonych terminach, ażeby pobudzać ścisłą łączność między Biskupem Rzymu i biskupami, jak również temuż Biskupowi Rzymskiemu świadczyć pomoc swoją radą w celu zachowania i wzrostu wiary oraz obyczajów, a także zachowania i umocnienia dyscypliny kościelnej, i rozważenia problemów związanych z działalnością Kościoła w świecie”⁷³⁰. W *Kodeksie* ponadto został potwierdzony doradczy charakter tej instytucji

---

⁷²⁴ Zob. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 41.

⁷²⁵ Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae Apostolica sollicitudo*. 15.09.1965, AAS 57 (1965), s. 775-780, tekst pol.: PPK I, 1, s. 152-161. Tytuł dokumentu odnosi się do apostolskiej troski Papieża, w której uczestniczą biskupi. We wstępie Paweł VI zaznacza, że sam Sobór Watykański II stał się przyczyną jego decyzji o powołaniu do życia Synodu Biskupów.

⁷²⁶ Tamże (wstęp).

⁷²⁷ Tamże, I.

⁷²⁸ Tamże.

⁷²⁹ CD 5; por. LG 23: „Sed qua membra Collegii episcopalis et legitimi Apostolorum successores singuli ea sollicitudine pro universa Ecclesia ex Christi institutione et praecepto tenentur, quae, etiamsi per actum iurisdictionis non exercentur, summopere tamen confert ad Ecclesiae universalis emolumentum. Debent enim omnes Episcopi promovere et tueri unitatem fidei et disciplinam cunctae Ecclesiae communem, fideles edocere ad amorem totius Corporis mystici Christi, praesertim membrorum pauperum, dolentium et eorum qui persecutionem patiuntur propter iustitiam (cf. Mt 5,10), tandem promovere omnem actuositatem quae toti Ecclesiae communis est, praesertim ut fides incrementum capiat et lux plenae veritatis omnibus hominibus oriatur”.

⁷³⁰ KPK, kan. 342.

i możliwość udzielenia przez Papieża władzy decydowania (*potestas deliberativa*), jak również zostały podane szczegółowe regulacje kanoniczne dotyczące funkcjonowania Synodu Biskupów⁷³¹. Szczegółowe prawodawstwo synodalne zostało umieszczone w *Ordo Synodi Episcoporum*⁷³². Ten ostatni dokument określa Synod Biskupów jako reprezentację episkopatu katolickiego złączonego więzami komunii między sobą i z Biskupem z Rzymu; jako zgromadzenie biskupów poddane władzy Papieża, które – manifestując poczucie kolegalności (*affectum collegialem*) i troskę episkopatu o dobro całego Kościoła – udziela pod działaniem Ducha Świętego swojej pewnej rady na temat różnych spraw kościelnych⁷³³.

15 września 2018 r. Papież Franciszek promulgował *Konstytucję apostolską „Episcopalis communio” o Synodzie Biskupów*⁷³⁴, która formułuje na nowo jego strukturę, zadania i perspektywy. Podstawowe założenia doktrynalne, które znalazły się w tym dokumencie zostały wyłożone przez Papieża w przemówieniu wygłoszonym w ramach obchodów jubileuszu 50-lecia ustanowienia Synodu Biskupów. Sytuuje on Synod Biskupów w kontekście „Kościoła synodalnego”⁷³⁵. W tym wystąpieniu Franciszek przywołał również słowa swoich Poprzedników na temat możliwej ewolucji Synodu Biskupów⁷³⁶. Dokumentem wykonawczym i uszczegółowiającym normy konstytucji jest instrukcja

---

⁷³¹ Tamże, kan. 343-348. Zob. szczegółowe opracowanie dotyczące ewolucji norm kanonicznych dotyczących Synodu Biskupów: P. Gherri, *L'evoluzione della normativa canonica sul Sinodo dei vescovi*, w: *A cinquanta'anni dall'Apostolica sollicitudo*, red. L. Baldisseri, dz. cyt., s. 227-261.

⁷³² Ostatnie wydanie *Ordo Synodi Episcoporum* zostało promulgowane 29.09.2006 r. przez Benedykta XVI: AAS 98 (2006), s. 755-779.

⁷³³ „Synodus Episcoporum, totum quodammodo repraesentans Episcopatum catholicum, peculiarem in modum communionis animum ostendit, qui Episcopos et cum Romano Pontifice et inter se iungit. Locus insignis est, in quo coetus Episcoporum, Romani Pontificis potestati directe atque immediate subiectus, Episcoporum affectum collegialem et sollicitudinem de totius Ecclesiae bono demonstrans, suum firmum consilium, Spiritu agente, de variis ecclesialibus quaestionibus profert” (*Ordo Synodi Episcoporum*, Proemium).

⁷³⁴ Franciszek, *Konstytucja apostolska „Episcopalis communio” o Synodzie Biskupów*, 15.09.2018, http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20180915_episcopalis-communio.html (dostęp: 23.01.2019).

⁷³⁵ „W Kościele synodalnym Synod Biskupów jest tylko najwyraźniejszym przejawem dynamiki komunii, inspirującej wszystkie decyzje kościelne” (Franciszek, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*. 17.10.2015).

⁷³⁶ „Tenże papież (św. Paweł VI – przyp. aut) przewidywał, że instytucja Synodu «z biegiem czasu może przybierać coraz to doskonalszą formę». Dwadzieścia lat później odpowiedział mu echem św. Jan Paweł II, stwierdzając, że «prawdopodobnie to narzędzie będzie można jeszcze ulepszyć. Być może pasterska odpowiedzialność kolegalna może wyrazić się na Synodzie jeszcze pełniej» (tamże).

Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów o zgromadzeniach synodalnych i aktywności Sekretariatu z 1 października 2018⁷³⁷.

W części doktrynalnej konstytucji (nn. 1-10) Franciszek stwierdza, że nazwa Synod Biskupów nawiązuje „ideowo do starożytnej i bogatej tradycji synodalnej Kościoła”⁷³⁸ oraz określa ten organizm jako „nowy w swojej instytucji, ale starożytny w swojej inspiracji”⁷³⁹. Synod jest w swojej strukturze zasadniczo „organizmem episkopalnym”, ale nie pozostaje „oddzielony od reszty wiernych” i „powinien stawać się coraz bardziej uprzywilejowanym narzędziem słuchania Ludu Bożego”⁷⁴⁰. Cały proces synodalny jest określony przez Franciszka w trzech następujących po sobie fazach, na które składają się: „proces konsultacyjny, służący poznaniu opinii wiernych i pasterzy w tym, co dotyczy dobra Kościoła”; „celebracja każdego zgromadzenia synodalnego”, podczas której dokonuje się „rozeznanie ze strony pasterzy do tego wyznaczonych, zjednoczonych w poszukiwaniu konsensusu, który nie wypływa z logiki ludzkiej, ale wspólnego posłuszeństwa Duchowi Chrystusa” oraz „faza realizacji, aby we wszystkich Kościołach partykularnych wszcząć recepcję wniosków Synodu, zaakceptowanych przez Biskupa Rzymskiego w taki sposób, jaki uzna on za najdogodniejszy”⁷⁴¹.

Jeżeli chodzi o uczestników obrad Synodu Biskupów to Ojcowie synodalni, którzy posiadają pełnię praw podczas obrad, są powoływani w określonej liczbie w zależności od rodzaju zgromadzenia spośród biskupów oraz przedstawicieli kleryckich instytutów zakonnych. Bez prawa głosu pozostają natomiast inne osoby zaproszone na Synod jako eksperci, audytorzy, delegaci bratni innych Kościołów i wspólnot kościelnych oraz goście specjalni⁷⁴². Istnieją trzy rodzaje zgromadzeń synodalnych: Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne i Zgromadzenie Specjalne⁷⁴³.

Jeśli chodzi o funkcję nauczycielską Synodu Biskupów, to konstytucja przywołuje nauczanie Jana Pawła II, według którego fakt, że „Synod spełnia zwykle jedynie funkcję doradczą, nie umniejsza jego znaczenia. W Kościele bowiem celem każdego organu kolegialnego, doradczego czy z głosem decydującym, jest zawsze poszukiwanie

---

⁷³⁷ Secretaria Generalis Synodi Episcoporum, *Istruzione sulla celebrazione delle Assemblee Sinodali e sull'attività della Segreteria Generale del Sinodo dei Vescovi*, 1.10.2018, <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/10/01/0715/01521.html> (dostęp: 23.01.2019).

⁷³⁸ EpCom 3.

⁷³⁹ Tamże, 1.

⁷⁴⁰ Tamże, 6.

⁷⁴¹ Tamże, 7.

⁷⁴² Zob. tamże, 8; KPK, kan. 346

⁷⁴³ Zob. EpCom, I, art. 1, § 1; KPK, kan. 345-346.

prawdy lub działanie dla dobra Kościoła. Natomiast odnośnie do weryfikacji samej wiary, *consensus Ecclesiae* nie jest wynikiem liczenia głosów, lecz owocem działania Ducha Świętego, będącego duszą jedyne Kościoła Chrystusowego⁷⁴⁴. Stąd „głos Ojców synodalnych, «jeśli jest moralnie jednomyślny, posiada kościelny ciężar jakościowy, przekraczający czysto formalny wymiar głosu doradczego»⁷⁴⁵. Poprzez ojców synodalnych biskupi wypełniają misję autentycznych stróżów, interpretatorów i świadków wiary całego Kościoła⁷⁴⁶. Jednocześnie słuchają Papieża, który jest najwyższym świadkiem *fides totius Ecclesiae* oraz „gwarantem posłuszeństwa i zgodności Kościoła z wolą Boga, Ewangelią Chrystusa i Tradycją Kościoła”⁷⁴⁷. Działanie Synodu Biskupów *cum Petro et sub Petro* stanowi gwarancję jedności⁷⁴⁸. Biskupi, pozostając złączeni więzami wiary i miłości, mogą skutecznie wspierać swoją radą Biskupa Rzymu w sprawowaniu jego misji apostołskiej, tak w zakresie strzeżenia wiary i obyczajów, jak i przestrzegania dyscypliny kościelnej. Wymiana informacji odnośnie do Kościołów partykularnych, która sprzyja zgodności również w kwestiach doktrynalnych, jest skutecznym sposobem umacniania komunii. Synod Biskupów ukazuje w bardzo jednoznaczny sposób, że Następca Piotra w sprawowaniu swojego urzędu jest zawsze złączony komunią z innymi biskupami i z całym Kościołem⁷⁴⁹. Synod Biskupów wyraża zatem w sposób wyjątkowo intensywny kolegalność i wskazuje na jej ścisły związek z prymatem⁷⁵⁰.

Dotychczas nauczanie Synodu Biskupów było wyrażane w dokumentach opracowywanych w trakcie jego przygotowania i samych obrad. Dokumentem o charakterze wstępnym, opracowanym przez Sekretariat Synodu, zatwierdzonym przez Papieża i rozsyłanym do wszystkich Konferencji Biskupów oraz innych instytucji kościelnych w celu konsultacji, są tak zwane *Lineamenta*. Na podstawie otrzymanych uwag i sugestii jest sporządzany dokument roboczy, zwany *Instrumentum laboris*, służący jako podstawa

---

⁷⁴⁴ Jan Paweł II, *Przemówienie do Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów*, 30.04.1983, 3 cytowany przez EpCom, 7; por. PGr 58.

⁷⁴⁵ EpCom, 7; cytat wewnętrzny z Jan Paweł II, *Przemówienie do Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów*, 30.04.1983, 3.

⁷⁴⁶ Franciszek, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*, 17.10.2015.

⁷⁴⁷ Tenże, *Przemówienie na zakończenie obrad III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów*, 18.10.2014.

⁷⁴⁸ Tenże, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*.

⁷⁴⁹ Zob. PGr 58.

⁷⁵⁰ Zob. Jan Paweł II, *Przemówienie do Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów*. 30.04.1983, 3.

dyskusji podczas obrad synodalnych. Najdonioślejsze znaczenie doktrynalne posiadały przedkładane Papieżowi wnioski końcowe (*Propositiones*), wcześniej poddane pod głosowanie uczestników sesji synodalnej. Biskup Rzymu na ich podstawie opracowywał posynodalne adhortacje apostolskie⁷⁵¹, korzystając również z pozostałych dokumentów synodalnych⁷⁵².

Obecnie na mocy konstytucji „*Episcopalis communio*” przed Synodem Biskupów w fazie celebracji zostało postawione zadanie wypracowanie dokumentu końcowego (*Documento finale*), w którym mają zostać zebrane wnioski zgromadzenia. Dokument ma być zredagowany przez specjalną komisję. Jest on następnie przedkładany członkom zgromadzenia synodalnego do zatwierdzenia z dążeniem do jednomyślności moralnej⁷⁵³. Jeśli dokument został zaaprobowany, zostaje przekazany Biskupowi Rzymu, który decyduje o jego publikacji. W przypadku gdy zostanie w sposób wyraźny zatwierdzony przez Papieża, „dokument końcowy ma udział w nauczaniu zwyczajnym Następcy Piotra”⁷⁵⁴. Natomiast w sytuacji udzielenia przez Biskupa Rzymu zgromadzeniu Synodu głosu decydującego, „dokument końcowy ma udział w nauczaniu zwyczajnym Następcy Piotra, po tym, jak dokona on jego potwierdzenia i promulgacji”. Wówczas jest on publikowany z podpisem Papieża i członków zgromadzenia Synodu⁷⁵⁵.

W ten sposób został wyraźnie wzmocniony autorytet doktrynalny Synodu Biskupów przy zachowaniu jego ścisłego związku i zależności od Biskupa Rzymu.

Spśród odbytych sesji synodalnych niektóre miały szczególne ważne znaczenie dla kwestii doktrynalnych. Pierwsze Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów zostało zwołane przez Pawła VI w 1967 roku, aby zająć się zagadnieniem

---

⁷⁵¹ Por. EN 2; CTr 3; FC 2; RP 4; ChL 2, PGr 5; SCar 4-5; EvG 6. Tematy, którymi zajmowali się Ojcowie synodalni na sesjach zwyczajnych i które zostały podjęte przez papieży w adhortacjach apostolskich, są następujące: ewangelizacja – *Evangeliis nuntiandi*; katechizacja – *Catechesi tradendae*; rodzina chrześcijańska – *Familiaris consortio*; sakrament pokuty i pojednania – *Reconciliatio et paenitentia*; powołanie i misja świeckich w Kościele i świecie – *Christifideles laici*; formacja kapłańska we współczesnym świecie – *Pastores dabo vobis*; rola życia konsekrowanego we współczesnym świecie – *Vita consecrata*; posługa biskupów we współczesnym Kościele i świecie – *Pastores gregis*; Eucharystia jako źródło i szczyt życia oraz misji Kościoła – *Sacramentum caritatis*; słowo Boże w życiu i misji Kościoła – *Verbum Domini*; nowa ewangelizacja – *Evangeliis gaudium*; powołanie i misja rodziny w Kościele i świecie współczesnym – *Amoris laetitia*. Zostały również opublikowane adhortacje apostolskie po sesjach specjalnych Synodu Biskupów: *Ecclesia in Africa*; *Ecclesia in America*; *Ecclesia in Asia*; *Ecclesia in Oceania*; *Ecclesia in Europa*; *Africae munus*; *Ecclesia in Medio Oriente*.

⁷⁵² Zob. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 285.

⁷⁵³ EpCom, art. 17 § 1-3. Według szczegółowych wytycznych zawartych w art. 35 § 4 instrukcji wykonawczej Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów do aprobaty dokumentu końcowego wymaga się dwóch trzecich głosów ojców obecnych podczas głosowania.

⁷⁵⁴ EpCom, art. 18 § 1.

⁷⁵⁵ Tamże, § 2.

„zachowania i umocnienia wiary katolickiej, jej integralności, żywotności, rozwoju, spójności doktrynalnej i historycznej”. Jednym ze owoców tego zgromadzenia była rekomendacja biskupów, by – wobec rozszerzającego się na świecie ateizmu, kryzysu wiary i błędnych opinii teologicznych – ustanowić międzynarodową komisję teologów w celu wspomagania Kongregacji Nauki Wiary oraz poszerzenia dyskusji nad tematami poszukiwań teologicznych. To życzenie spełnił Paweł VI, ustanawiając w 1969 roku Międzynarodową Komisję Teologiczną⁷⁵⁶.

W 1985 roku miało miejsce II Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów zwołane przez Jana Pawła II z okazji 20-lecia zakończenia *Vaticanum II*. W *Relatio finalis* Ojcowie synodalni odnieśli się do między innymi do związku pomiędzy Pismem świętym, Tradycją i *Magisterium Ecclesiae*⁷⁵⁷ oraz relacji między *Magisterium* biskupów a teologami⁷⁵⁸. Za centralną i fundamentalną ideę Soboru Watykańskiego II uznali eklezjologię komunii i podjęli się opisu różnych wymiarów Kościoła jako komunii⁷⁵⁹. Ponadto przedstawili postulaty, wśród których znajdowało się, o czym już była mowa wyżej, zadanie przygotowania katechizmu lub kompendium obejmującego całość katolickiej wiary i moralności⁷⁶⁰, a także prośba o pogłębione studium statusu teologicznego Konferencji Biskupów, a zwłaszcza ich autorytetu doktrynalnego⁷⁶¹, co będzie jeszcze przedmiotem naszych rozważań.

W świetle przeprowadzonych analiz należy stwierdzić, że Synod Biskupów jako nowy organizm o charakterze centralnym, kolegialnym i służebnym wobec posługi prymacjalnej Biskupa Rzymu, czerpiący inspiracje ze starożytnej praktyki synodalnej, zyskał istotne znaczenie w funkcjonowaniu współczesnego autorytetu doktrynalnego Kościoła. Widoczna jest ciągła ewolucja tej instytucji, która szczególnie zaznaczyła się ostatnio poprzez regulacje Papieża Franciszka, które zmierzają do postrzegania Synodu Biskupów jako „wyrazu kolegialności biskupiej w łonie Kościoła w całości synodalnego”⁷⁶². Odbyte dotąd zgromadzenia synodalne „ukształtowały się jako

---

⁷⁵⁶ http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_20050309_documentation-profile_en.html#V._SUMMARY_OF_THE_SYNOD_ASSEMBLIES (dostęp: 29.08.2018).

⁷⁵⁷ Zob. II Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Relacja końcowa*, II B, a, 1.

⁷⁵⁸ Zob. tamże, II, B, a, 3.

⁷⁵⁹ Zob. tamże, II, C.

⁷⁶⁰ Zob. tamże, II, B, a, 4.

⁷⁶¹ Zob. tamże, II, C, 8, b. I Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów w 1969 roku było poświęcone tematowi współpracy między Stolicą Apostolską a Konferencjami Biskupów.

⁷⁶² Franciszek, *Przemówienie na zakończenie obrad III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów*, 18.10.2014.

uprzywilejowane miejsce interpretacji i recepcji bogatego nauczania soborowego” i „dały także poważny impuls dla dalszego nauczania papieskiego”⁷⁶³.

4. 2 Kolegium Kardynałów

Kolegium Kardynałów (*Cardinalium Collegium*), określane również jako *Sacrum Collegium* i „senat Papieża”⁷⁶⁴ jest ciałem, które zostało włączone w strukturę Kościoła powszechnego, zajmując najwyższe po Biskupie Rzymu miejsce, przez Mikołaja II dekretem *In nomine Domini* w 1059 roku⁷⁶⁵. Pierwotnie kardynałami nazywano duchownych, którzy zostali wyświęceni i przydzieleni przez Papieża do posługi w konkretnym kościele w Rzymie⁷⁶⁶. Dokument Mikołaja II przyznał kardynałom uprzywilejowaną rolę w wyborze Następcy św. Piotra na wszystkich etapach tej procedury. Od 1150 roku tworzą oni Kolegium Kardynalskie na czele z dziekanem, a od 1179 roku są jedyne elektorami Biskupa Rzymu. Za pontyfikatu Urbana II (1088-1099) powstała instytucja konsystorza, za pomocą którego Papież z kardynałami kierował sprawami Kościoła⁷⁶⁷. W XII wieku kardynałowie stali się legatami *a latere* i stałym ciałem doradczym Papieża, a konsystorz zajął miejsce dawnych synodów rzymskich⁷⁶⁸. Sykstus V, tworząc kongregację Kurii Rzymskiej, kierowane przez kardynałów, uczynił ich narzędziem w wypełnianiu swojej posługi Pasterza Kościoła powszechnego. On też w 1586 roku ustalił liczbę członków Kolegium Kardynałów na 70, która nie zmieniła aż do roku 1958⁷⁶⁹.

Kolegium Kardynałów zostało powołane do istnienia na mocy prawa kościelnego, jednakże swój fundament posiada w prawie Bożym. Reprezentuje bowiem Kościół Rzymu i rzymską prowincję kościelną w osobach duchowieństwa trzech stopni, a osobistego prymatu Papieża nie można oddzielać od Kościoła rzymskiego, którego jest biskupem⁷⁷⁰.

---

⁷⁶³ EpCom 1.

⁷⁶⁴ Zob. A. Rossi, *Il Collegio Cardinalizio*, Città del Vaticano 1990, s. 17.

⁷⁶⁵ Zob. B. Tierney, *The Foundations of the Conciliar Theory. The Contribution of the Medieval Canonists from Gratian to the Great Schism*, Washington D.C. 1955, s. 69.

⁷⁶⁶ Zob. E. Górecki, *Kardynał*, w: EK, t. 8, kol. 788.

⁷⁶⁷ Zob. G. Alberigo, *Cardinalato e collegialità. Studi sull'ecclesiologia tra XI e XIV secolo*, Firenze 1969, s. 52 n.

⁷⁶⁸ Zob. B. Tierney, *The Foundations of the Conciliar Theory*, dz. cyt., s. 71.

⁷⁶⁹ Zob. E. Wilemska, *Kolegium Kardynałów*, w: EK, t. 9, kol. 332.

⁷⁷⁰ Zob. G. L. Müller, *Papież. Posłannictwo i misja*, dz. cyt., s. 312.

Gruntowna odnowa Kolegium Kardynalskiego rozpoczęła się za pontyfikatu Jana XXIII, który najpierw podczas tajnego konsystorza 15 grudnia 1958 derogował od normy dotyczącej liczby kardynałów, ustalonej przez Sykstusa V i potwierdzonej przez *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku⁷⁷¹, a następnie w 1962 roku przydzielił kardynałom-biskupom tytularne diecezje podrzymskie (*diocesi suburbicarie*) i zarządził, aby wszyscy kardynałowie posiadali święcenia biskupie⁷⁷². Te decyzje papieskie należy uznać za regulacje zmierzające do uporządkowania umocowania teologicznego Kolegium Kardynałów, którego wszyscy członkowie należą odtąd do *ordo episcoporum*, czyli są związani z podstawową strukturą Kościoła⁷⁷³. Jakkolwiek i w tym przypadku ma zastosowanie zasada, iż Kolegium Biskupów jest niepodzielne, stąd akty Kolegium Kardynałów nie są wyrazem kolegialności biskupów w sensie ścisłym⁷⁷⁴.

Z kolei Paweł VI włączył w skład Kolegium Kardynałów Patriarchów Katolickich Kościołów Wschodnich, umieszczając ich na stopniu kardynałów-biskupów⁷⁷⁵; wydał szczegółowe normy dotyczące wyboru Dziekana i Subdziekana Kolegium Kardynałów⁷⁷⁶; ustalił również, że kardynałowie, którzy ukończyli 80 rok życia, tracą czynne prawo wyborcze⁷⁷⁷ i w końcu określił liczbę kardynałów-elektorów na 120⁷⁷⁸.

Według obowiązującego prawodawstwa „Kardynałowie Świętego Rzymskiego Kościoła tworzą szczególne Kolegium, któremu przysługuje prawo wyboru Biskupa Rzymskiego, zgodnie z postanowieniami specjalnego prawa. Ponadto kardynałowie są do dyspozycji Papieża, czy to działając kolegialnie, gdy są zwoływani razem dla

---

⁷⁷¹ Zob. Ioannes PP. XIII, *Creatio et publicatio Patrum Cardinalium (Consistorium secretum die XV mensis Decembris anno MCMLVIII)*, AAS 50 (1958), s. 987.

⁷⁷² Zob. Ioannes PP. XXIII, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ad suburbicarias dioceses”*, 10.03.1961, AAS 53 (1961) s. 198; tenże, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Suburbicarii sedibus”*, 11.04.1962, AAS 54 (1962), s. 253-256; tenże, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Cum gravissima”*, 15.04.1962, AAS 54 (1962) s. 256-258.

⁷⁷³ Zob. J. Perszon, *Ecclesia semper reformanda? Kolegialność Kościoła w posoborowej eklezjologii amerykańskiej*, Toruń 2009, s. 381; K. Rahner, *Theological Investigations*, vol. VI: *Concerning Vatican Council II*, Baltimore 1969, s. 325.

⁷⁷⁴ Zob. J. Perszon, *Ecclesia semper reformanda?...*, dz. cyt., s. 381.

⁷⁷⁵ Zob. Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ad Purpuratorum Patrum”*, 11.02.1965, AAS 57 (1965), s. 295-297.

⁷⁷⁶ Zob. Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Sacro Cardinalium Consilio”*, 26.02.1965, AAS 57 (1965) s. 296-297.

⁷⁷⁷ Zob. Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ingravescentem aetatem”*, 21.11.1970, AAS 62 (1970), s. 810-813. Tym samym Paweł VI dokonał wyodrębnienia wewnątrz Kolegium Kardynalskiego nowego gremium, którego wyłącznym zadaniem jest wybór Biskupa Rzymu podczas konklawe.

⁷⁷⁸ Zob. Paulus PP. VI, *Summi Pontificis allocutio et novorum cardinalium creatio*, 5.03.1973, AAS 65 (1973), s. 163. Ta decyzja została podtrzymana przez najnowsze prawodawstwo w tej materii.

rozważenia ważniejszych spraw, czy też pojedynczo, mianowicie przez wykonywanie różnych urzędów, świadcząc pomoc Biskupowi Rzymskiemu, zwłaszcza w codziennej trosce o Kościół powszechny⁷⁷⁹. Z tego kodeksowego określenia wynika, iż Kolegium Kardynałów jako całość, a także każdy jego członek pozostaje w ścisłej relacji do Papieża⁷⁸⁰. Kolegium Kardynałów-elektorów dokonuje bowiem wyboru Biskupa Rzymu⁷⁸¹, a podczas sprawowania przez niego urzędu, wszyscy kardynałowie mają obowiązek świadczenia swojej pomocy i gorliwej współpracy z Następcą św. Piotra. Mogą to czynić w sposób kolegialny, uczestnicząc w zwoływanych i kierowanych przez Papieża konsystorzach zwyczajnych lub nadzwyczajnych⁷⁸² lub indywidualnie, na przykład poprzez pełnienie różnego rodzaju urzędów w Kurii Rzymskiej⁷⁸³.

Służenie pomocą Biskupowi Rzymskiemu przez Kolegium Kardynałów może odnosić się do kwestii doktrynalnych. Jako przykład stałej instytucji wypełniającej taką funkcję należy podać zwyczajny konsystorz publiczny w sprawie nowych kanonizacji, zwoływany kilkakrotnie w ciągu roku. Podczas tego zgromadzenia odbywa się głosowanie nad dekretem Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, a na zakończenie Papież podaje datę kanonizacji⁷⁸⁴. Jako inny przykład, w tym przypadku jednorazowej pomocy kardynałów w wypełnianiu zadania nauczania przez Papieża, można wskazać konsystorz nadzwyczajny z 1991 roku, poświęcony postawie Kościoła wobec współczesnych zagrożeń życia ludzkiego. W encyklice *Evangelium vitae* Jan Paweł II zaznaczył, że kardynałowie

---

⁷⁷⁹ KPK, kan. 349.

⁷⁸⁰ „Kolegium Kardynalskie dzieli się na trzy stopnie: biskupów, do którego należą kardynałowie otrzymujący od Biskupa Rzymskiego jako tytuł kościoły podmiejskie oraz patriarchowie wschodni włączeni do Kolegium Kardynałów; prezbiterów i diakonów” (KPK, kan. 350 § 1). Są wybierani przez Papieża spośród duchownych ze święceniami przynajmniej prezbiteratu (zob. KPK, kan. 351 § 1).

⁷⁸¹ Aktualnie prawodawstwo dotyczące wyboru Biskupa Rzymu jest zawarte w *Konstytucji apostolskiej o wakacie Stolicy Apostolskiej i wyborze Biskupa Rzymskiego „Universi Dominici Gregis”* Jana Pawła II z 1996 roku ze zmianami wprowadzonymi przez Benedykta XVI w roku 2005 (*Litterae Apostolicae Motu Proprio datae de aliquibus mutationibus in normis de electione Romani Pontificis*) oraz 2013 (*Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Normas nonnullas”*). Jan Paweł II następująco ujął zależność zachodzącą między kardynałami-elektorami a Papieżem: „Kolegium wyborców Papieża składa się jedynie z Kardynałów Świętego Kościoła Rzymskiego. Wyrażają oni, jakby w przedziwnej syntezie, dwa aspekty, które charakteryzują postać i urząd Biskupa Rzymskiego: jest on *Biskupem Rzymskim*, ponieważ jest utożsamiony z osobą Biskupa Kościoła, który jest w Rzymie, a więc pozostaje w ścisłej relacji z duchowieństwem tego Miasta, reprezentowanym przez Kardynałów z tytułami prezbiterów i diakonów Rzymu oraz przez Kardynałów biskupów kościołów podmiejskich; jest *Biskupem Kościoła powszechnego*, ponieważ jest powołany do zastępowania w sposób widzialny Pasterza niewidzialnego, który prowadzi całą owczarnię na pastwiska życia wiecznego. Powszechność Kościoła jest więc dobrze przedstawiona w samym składzie Kolegium Kardynalskiego, obejmującym Purpuratów ze wszystkich kontynentów” (UDG, wprowadzenie).

⁷⁸² Zob. KPK, kan. 353 § 1.

⁷⁸³ Zob. KPK, kan. 356; PB 9.

⁷⁸⁴ Należy tu przypomnieć o zaangażowaniu papieskiej nieomyślności w akt kanonizacji.

zwrócili się do niego z jednomyślną prośbą, aby „autorytetem Następcy św. Piotra potwierdził wartość ludzkiego życia i jego nienaruszalność, nawiązując do obecnej sytuacji i do zagrażających mu dziś niebezpieczeństw”⁷⁸⁵. Sposób zrealizowania przez Jana Pawła II tej prośby w encyklice *Evangelium vitae* został przedstawiony przy omawianiu zagadnienia *magisterium* zwyczajnego i powszechnego.

Wobec powołania do życia Synodu Biskupów, który również ma służyć pomocą Biskupowi Rzymu, pojawiło się zagadnienie miejsca Kolegium Kardynałów w strukturze Kościoła⁷⁸⁶. Paweł VI stwierdził, że Synod i Kolegium są ciałami komplementarnymi, przy czym pierwsze bardziej wyraża prawdę o kolegalności biskupów, a drugie wskazuje na osobiste działanie Papieża⁷⁸⁷. Po tej linii idzie również Międzynarodowa Komisja Teologiczna, która Kolegium Kardynałów umieszcza obok Kurii Rzymskiej w ramach struktur służących synodalnemu sprawowaniu prymatu, podczas gdy Synod Biskupów jest instytucją wyrażającą kolegalność biskupów na poziomie Kościoła powszechnego⁷⁸⁸. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1983 roku rozpatruje oba podmioty w sekcji poświęconej najwyższej władzy Kościoła po kanonach dotyczących Biskupa Rzymskiego i Kolegium Biskupów (rozdział I), przy czym najpierw zostały podane normy odnośnie do Synodu Biskupów (rozdział II), a następnie Kolegium Kardynałów (rozdział III)⁷⁸⁹. W tej samej sekcji zostały umieszczone kanony dotyczące Kurii Rzymskiej (rozdział IV) i legatów Biskupa Rzymskiego (rozdział V)⁷⁹⁰.

---

⁷⁸⁵ EV 5.

⁷⁸⁶ Pojawiały się propozycje zniesienia Kolegium Kardynałów albo przynajmniej zmniejszenia jego prerogatyw. Argumentowano, że jest to ciało zbędne, ponieważ pochodzi z prawa kościelnego, a nie z Bożego ustanowienia. Inna sugestia dotyczyła zmiany systemu włączania w skład Kolegium i ustanowienia kadencyjności jego członków. Paweł VI odrzucił te propozycje. Zob. Paulus PP. VI, *Allocutio*, 26.06.1967, AAS 59 (1967), s. 759-760.

⁷⁸⁷ Tamże; por. A. Rossi, *Il Collegio Cardinalizio*, s. 13. Autor zauważa, że Kolegium Kardynałów gwarantuje Papieżowi bardziej bezpośrednią i stałą pomoc.

⁷⁸⁸ Zob. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 99 i 101.

⁷⁸⁹ KPK, kan. 330-359.

⁷⁹⁰ KPK, kan. 360-367.

4. 3 Synody partykularne

Na poziomie Kościołów partykularnych instytucjami, które służą kolegialnemu współdziałaniu biskupów są przede wszystkim synody partykularne⁷⁹¹ oraz Konferencje Biskupów.

Dekret Soboru Watykańskiego II *Christus Dominus* stwierdza, że „już od pierwszych wieków Kościoła biskupi stojący na czele poszczególnych Kościołów, w poczuciu więzi braterskiej miłości oraz przekazanego Apostołom powszechnego posłannictwa, zespalali swe siły i zamierzenia dla pomnożenia dobra zarówno wspólnego, jak i właściwego poszczególnym Kościołom. W tym celu organizowano czy to sobory, czy synody prowincjonalne, czy wreszcie synody plenarne, na których biskupi ustalali jednakowy dla różnych Kościołów sposób zarówno nauczania prawd wiary, jak i normowania dyscypliny kościelnej”⁷⁹². Ojcowie *Vaticanum II* wyrazili też pragnienie, aby czcigodne instytucje synodów nabrały nowej mocy, co przyczyni się do wzrostu wiary i zachowania karności w różnych Kościołach⁷⁹³. Widać tu troskę o to, by tradycja synodalna o bogatej i zróżnicowanej historii, stanowiąca jeden z podstawowych wymiarów życia Kościoła, nie została porzucona⁷⁹⁴.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku, a także *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”* z 2004 roku uregulowały szczegółowo kwestie natury, uczestników oraz władzy przysługującej synodom⁷⁹⁵. Synody partykularne w dyrektorium zostały określone jako „zgromadzenia biskupów, w których również uczestniczą z głosem doradczym inni duchowni i wierni świeccy. Ich celem jest

---

⁷⁹¹ Praktyka synodów partykularnych, sięgająca swymi początkami schyłku II wieku, utrzymała się do końca średniowiecza. Natomiast po Soborze Trydenckim (1545-1563) stopniowo stawały się one coraz rzadsze. E. Corecco (*La formazione della Chiesa cattolica negli Stati Uniti d’America attraverso l’attività sinodale*, Brescia 1970, s. 71) podaje, że momencie zupełnego zaniku synodów partykularnych pojawiły się w Kościele Konferencje Biskupów. Według G. Felicianiego (*Le conferenze episcopali*, dz. cyt., s. 133) kolejni Papieże – począwszy od Piusa IX – popierając tworzenie Konferencji Biskupów, nie zmięrzali do zastąpienia nimi synodów. *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku, pragnąc ożywić na nowo tę czcigodną instytucję, zawierał przepisy dotyczące sprawowania synodów partykularnych. Synod plenarny można było sprawować za przyzwoleniem Biskupa Rzymu, który miał wyznaczyć swego delegata, aby go zwołał i przewodniczył jego obradom. Synody prowincjalne miały być sprawowane przynajmniej raz na dwadzieścia lat oraz przynajmniej raz na pięć lat miały się odbywać konferencje lub zgromadzenia biskupów danej prowincji, którzy winni omawiać wspólnie problemy swoich diecezji i przygotować synod prowincjalny. Zob. CIC 1917, kan. 283; 292.

⁷⁹² CD 36; ApS 24.

⁷⁹³ Zob. tamże.

⁷⁹⁴ Zob. J. Perszon, *Ecclesia semper reformanda?...*, dz. cyt., s. 383.

⁷⁹⁵ Zob. KPK, kan. 439-446; ApS 24-27.

zaspokojenie na własnym terytorium potrzeb duszpasterskich Ludu Bożego⁷⁹⁶. Ustalenia synodów dotyczą działań na rzecz wzrostu wiary, organizacji duszpasterstwa, poprawy obyczajów i strzeżenia dyscypliny kościelnej⁷⁹⁷.

Synody te mogą być zwoływane dla Kościołów partykularnych jednej prowincji kościelnej (synody prowincjalne) lub dla wszystkich Kościołów partykularnych tej samej Konferencji Biskupów (synody plenarne). Synody plenarne (a także w pewnych wypadkach prowincjalne) wymagają uprzedniej aprobaty Stolicy Apostolskiej⁷⁹⁸. Głos decydujący na synodach partykularnych należy wyłącznie do biskupów, choć mogą brać w nich udział inne osoby, duchowne, konsekrowane i świeckie⁷⁹⁹. Wszystkie wiążące decyzje synodu, zarówno dekrety generalne jak i partykularne, zanim zostaną promulgowane, muszą zostać przedstawione Stolicy Apostolskiej do rozpoznania i zatwierdzenia⁸⁰⁰. Jak naucza Jan Paweł II, synody partykularne należą do kategorii uroczystych wydarzeń kościelnych i stąd domagają się starannej refleksji w fazie przygotowania, aby mogły stać się właściwym „miejscem dla podejmowania najważniejszych decyzji, szczególnie tych, które dotyczą wiary”⁸⁰¹. Tym samym został wskazany ich autentyczny autorytet doktrynalny i stałe, niezastępowalne miejsce w urzeczywistnianiu się Kościoła. Na synodach w sposób bezpośredni wyraża się komunია pomiędzy biskupami oraz pomiędzy Kościołami, co odróżnia je istotowo od Konferencji Biskupów⁸⁰². Szczytowym momentem zgromadzenia synodalnego jest sprawowanie Eucharystii i intronizacja Ewangelii, przewidziane przez *Ordo ad Synodum* począwszy od synodów toledańskich z VIII wieku aż po *Caeremoniale Episcoporum* z 1984 roku⁸⁰³. W ramach reformy liturgii po Soborze Watykańskim II został również wprowadzony do *Mszalu Rzymskiego* w dziale zawierającym formularze Mszy w różnych potrzebach specjalny formularz mszalny *Pro concilio vel synodo*⁸⁰⁴ (Za zgromadzonych na synodzie)⁸⁰⁵, który ukazuje sobór i synod jako

---

⁷⁹⁶ ApS 25; por. KPK, kan. 445.

⁷⁹⁷ Zob. tamże, kan. 446.

⁷⁹⁸ Zob. tamże, kan. 439.

⁷⁹⁹ Zob. tamże, kan. 443, § 1-4; ApS 26.

⁸⁰⁰ Zob. KPK, kan. 446; PB, 82 i 157; ApS 27.

⁸⁰¹ PGr 62; por. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 88.

⁸⁰² Zob. PGr 62.

⁸⁰³ Zob. Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church*, 47.

⁸⁰⁴ Zob. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum Ioannis Pauli Pp. II cura recognitum*, editio typica tertia, reimpressio emendata, Città del Vaticano 2008, s. 1086-1087.

⁸⁰⁵ Zob. *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, wyd. drugie popr. i uzupełn., Poznań 2010, s. 122''-123''.

zgromadzenie liturgiczne oraz akt wiary Kościoła, a także wskazuje na szczególne działanie Ducha Świętego⁸⁰⁶.

4. 4 Konferencje Biskupów

Obok synodów partykularnych, drugą instytucją służącą działalności kolegalnej następców Apostołów na poziomie ponaddiecezjalnym jest Konferencja Biskupów (*Episcoporum Conferentia*)⁸⁰⁷, a dla Kościołów Wschodnich – Zgromadzenie Hierarchów różnych Kościołów *sui iuris* (*Conventus hierarcharum plurium Ecclesiarum sui iuris*)⁸⁰⁸. Sobór Watykański II w dekrecie *Christus Dominus* stwierdza: „A skoro Konferencje Biskupów – utworzone już wśród wielu narodów wykazały się w pełni wspaniałymi dowodami wydajnego duszpasterstwa i apostołatu, obecny święty Sobór uważa za wielce wskazane, by wszędzie w świecie biskupi tego samego narodu lub kraju grupowali się w jeden zespół, zbierając się w określonych terminach, ażeby przez światłą wymianę roztropnych sądów i doświadczeń oraz skoordynowanie planów wytworzyć święte zespolenie sił dla wspólnego dobra Kościołów”⁸⁰⁹. W tym samym dokumencie został przyznany Konferencjom Biskupów status stałej instytucji, mającej na celu koordynację współpracy między biskupami Kościołów partykularnych na terytorium danego państwa lub regionu, a także zostały określone ich zadania pastoralne i jurysdykcyjne⁸¹⁰. W 1966 roku Paweł VI, realizując postanowienia Soboru, na mocy *motu proprio* „*Ecclesiae Sanctae*” uregulował przepisy dotyczące utworzenia, kompetencji, statutu i współpracy między Konferencjami Biskupów oraz nakazał powołanie ich tam, gdzie dotąd nie istniały⁸¹¹. Kolejne

---

⁸⁰⁶ S. Mieszczak, *Sobór i liturgia*, w: *Przed Soborem Wszechprawosławnym*, red. T. Kałużny, Z. J. Kijas, dz. cyt., s. 112-113.

⁸⁰⁷ Dosłowne tłumaczenie łacińskiego *Episcoporum Conferentia* to „Konferencja Biskupów”, które występuje w obu polskich wydaniach dokumentów *Vaticanum II*. Polski przekład *Kodeksu Prawa Kanonicznego* używa natomiast pojęcia „Konferencja Episkopatu”. W literaturze teologicznej oraz kanonicznej występują oba przekłady.

⁸⁰⁸ KKKW 322; PGr 63.

⁸⁰⁹ CD 37.

⁸¹⁰ Tamże 37-38. G. Feliciani (*Le conferenze episcopali*, dz. cyt., s. 304) podaje, że Pius XII, obawiając się nacjonalizmu i wprowadzenia nowej struktury pośredniej między Papieżem a biskupem, wyrażał sprzeciw wobec propozycji nadania Konferencjom Biskupów statusu prawnego.

⁸¹¹ Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu proprio datae „Ecclesiae Sanctae” normae ad quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II Decreta statuuntur*, 6.08.1966, I, 41, AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst pol. w: UHK, s. 138-155. Praktyka zebrań biskupów poszczególnych krajów, zwanych konferencjami w celach duszpasterskich rozpoczęła się w XVIII wieku w związku z zanikiem synodów partykularnych spowodowanym nasilającą się ingerencją władz świeckich w wewnętrzne sprawy Kościoła. Za pierwszą krajową Konferencję Biskupów uważa się zebranie biskupów Belgii 1830 w Mechelen. J. Krukowski, *Konferencja Biskupów*, w: EK, t. 9, kol. 566; por. J. Dyduch, *Konferencja Biskupów w świetle Motu Proprio «Apostolos suos»*, PK 41 (1998), nr 3-4, s. 59-60. Pierwszym dokumentem Stolicy Apostolskiej

regulacje w tej materii przyniosło *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Ecclesiae imago”*⁸¹². Za pontyfikatu Jana Pawła II nastąpiły dalsze unormowania odnośnie do Konferencji Biskupów, najpierw w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*⁸¹³, następnie w *Liście apostolskim motu proprio „Apostolos suos”*⁸¹⁴, a w końcu w *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum successores”*⁸¹⁵. Tak liczne akty normatywne dotyczące natury i funkcjonowania Konferencji Biskupów wynikają żywiłowego rozwoju tej instytucji, a także z problemów teologicznych i duszpasterskich, jakie się pojawiły w okresie posoborowym, a odnoszących się szczególnie do relacji pomiędzy Konferencją Biskupów a pojedynczymi biskupami⁸¹⁶. Jak to zostało już wcześniej wspomniane, II Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów w 1985 roku, uznając niezbędność Konferencji Biskupów w posłudze duszpasterskiej, zgłosiło jednocześnie postulat, aby zostało przeprowadzone pogłębione studium ich statusu teologicznego i prawnego, a w szczególności ich autorytetu doktrynalnego⁸¹⁷. W tym samym roku, krótko przed rozpoczęciem obrad synodalnych, Międzynarodowa Komisja Teologiczna opublikowała dokument „Wybrane zagadnienia z eklezjologii”, w którym – odpowiadając na pytanie, czy istnieją dostateczne przesłanki, aby uznać Konferencje Biskupów za instytucje „kolegialne” w sensie ścisłym zgodnie z nauczaniem konstytucji „*Lumen gentium*” (nr 22n) i dekretu *Christus Dominus* (nr 4-6) – stwierdza, że „takie instytucje jak Konferencje Episkopatu (i ich konfederacje kontynentalne) mają swój początek w organizacji i konkretnej lub historycznej formie Kościoła (*iure ecclesiastico*). Używanie więc w odniesieniu do nich pojęć «kolegium», «kolegialność», «kolegialny» ma charakter analogiczny i teologicznie niewłaściwy”⁸¹⁸. Natomiast magisterialnym owocem postulowanego przez

---

wspominającym o Konferencji Biskupów jest instrukcja Świętej Kongregacji Biskupów i Zakonników z 1899 roku; por. Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, *Instructio «Alcuni Arcivescovi», De collationibus quolibet anno ab Italis Episcopis in variis quae designantur Regionibus habendis*, 24.08.1889, *Leonis XIII Acta*, IX (1890), s. 184; AS 4.

⁸¹² EI, 210-112 i in.

⁸¹³ KPK, kan. 447-459 i in.

⁸¹⁴ Tej tematyce jest poświęcony cały dokument, cytowany już wcześniej w niniejszej pracy pod skrótem AS, którego podtytuł brzmi „o naturze teologicznej i prawnej Konferencji Biskupów”.

⁸¹⁵ ApS 28-32 i in.

⁸¹⁶ Por. AS 6. Należy także wspomnieć o szerokiej dyskusji teologicznej nad Konferencjami Biskupów, w tym nad ich autorytetem doktrynalnym, która bynajmniej nie zakończyła się z chwilą opublikowania dokumentów w tej materii przez Stolicę Apostolską. Zob. B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 221-240.

⁸¹⁷ II Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Relacja końcowa*, II, C, 8, b; por. AS.

⁸¹⁸ Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Wybrane zagadnienia z eklezjologii*, 5.3. W tym samym miejscu znajduje się również uwaga, że zadania przyznane Konferencjom Biskupów po *Vaticanum II* umacniają ożywiony przez Sobór *affectus collegialis*.

Ojców synodalnych studium jest przede wszystkim *motu proprio* „*Apostolos suos*” Jana Pawła II z 1998 roku, a także cenne uwagi zawarte w *Posynodalnej adhortacji apostołskiej* „*Pastores gregis*” z 2003 roku⁸¹⁹.

Motu proprio „*Apostolos suos*”, opierając się na dokumentach *Vaticanum II*, podaje najpierw wykład o kolegialnej jedności biskupów jako jednym z pochodzących z woli Chrystusa konstytutywnych elementów jedności Kościoła. Przypomina również naukę o podmiotach najwyższej władzy w Kościele, zwracając uwagę na fakt, iż władza Kolegium Biskupów nad całym Kościołem może być przez nich sprawowana tylko kolegialnie (w sposób uroczysty bądź w rozproszeniu) przy zachowaniu prymatu Biskupa Rzymu jako Głowy Kolegium. Jednakże na poziomie poszczególnych Kościołów partykularnych oraz ich zrzeszeń utworzonych przez ich biskupów takie działanie kolegialne nie występuje, ponieważ każdy biskup diecezjalny kieruje powierzonym sobie Kościołem w sposób indywidualny i nie sprawuje w swoim Kościele najwyższej władzy, należącej do Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów. Nauczanie poszczególnych biskupów tylko wtedy odnosi się do całego Kościoła, jeżeli jest zgodne z nauczaniem całego Kolegium Biskupów⁸²⁰. Chociaż wspólne wykonywanie pewnych funkcji duszpasterskich na poziomie regionalnym, krajowym i międzynarodowym jest motywowane przez poczucie kolegialności (*affectus collegialis*)⁸²¹, „jednakże nie nabiera ono nigdy charakteru kolegialnego właściwego dla aktów stanu biskupiego jako podmiotu najwyższej władzy nad całym Kościołem. Relacja między poszczególnymi biskupami a Kolegium Biskupów jest bowiem całkiem odmienna od ich relacji z instytucjami utworzonymi z myślą o opisanym wyżej wspólnym sprawowaniu pewnych funkcji pasterskich”⁸²². W związku z tym moc wiążąca aktów posługi sprawowanej przez biskupów wspólnie w ramach Konferencji Biskupów i w jedności ze Stolicą Apostolską, „wypływa z faktu, że to Stolica Apostolska ustanowiła te Konferencje i przyznała im określone uprawnienia, oparte na fundamencie

---

⁸¹⁹ Zob. PGr 63. Ponadto w 1988 r. Kongregacja Biskupów opublikowała *Instrumentum laboris*, w którym została podjęta kwestia teologicznego i prawnego statusu Konferencji Biskupów. W dokumencie rozróżniono, idąc za Międzynarodową Komisją Teologiczną, kolegialność w sensie ścisłym (*actus collegialis*) od kolegialności w sensie analogicznym (*affectus collegialis*), a także stwierdzono, że Konferencje nie posiadają *munus magisterii*. Zob. *Congregatio pro Episcopis, Draft Statement on Episcopal Conferences, „Origins”* 17 (1988), s. 731-737. Ta wypowiedź Kongregacji spotkała się z krytyką niektórych teologów, zob. J. A. Komonchak, *The Roman Working Paper on Episcopal Conferences*, w: *Episcopal Conferences*, dz. cyt., s. 177-204.

⁸²⁰ AS 8-10.

⁸²¹ LG 23.

⁸²² AS 12.

świętej władzy poszczególnych biskupów”⁸²³. Konferencje Biskupów, jako zebrania pasterzy jakiegoś terytorium (regionu, kraju czy kilku krajów) dla wspólnego wypełniania zadań pasterskich w stosunku do wiernych i dla pomnażania dobra udzielanego ludziom przez Kościół, zwłaszcza przez przystosowanie form apostołatu do bieżących okoliczności czasu i miejsca, z zachowaniem przepisów prawa⁸²⁴, są konkretnym zastosowaniem „poczucia kolegalności”⁸²⁵, które – zgodnie z postulatami *Vaticanum II* – powinno charakteryzować współpracę wewnątrz Kolegium Biskupów⁸²⁶ i posiadają funkcję wspomagającą „w stosunku do tej, którą poszczególni biskupi sprawują na mocy prawa Bożego w swoim Kościele”⁸²⁷.

Stąd też fundamentem teologicznym Konferencji Biskupów w sposób bezpośredni jest *collegialis sensus responsabilitatis gubernii episcopalis* („wymiar kolegalny odpowiedzialności za rządy biskupie”), natomiast jedynie pośrednio – *communio inter Ecclesias* („komunia pomiędzy Kościołami”). Jest to zarazem czynnik różnicujący Konferencje Biskupów względem synodów partykularnych⁸²⁸. A zatem autorytet Konferencji Episkopatów nie pochodzi od nich samych, ale z faktu, że są złożone z biskupów należących do jednego Kolegium. Istnienie Konferencji Episkopatów, łącznie z ich urzędami i komisjami, jest podyktowane potrzebą udzielania pomocy biskupom⁸²⁹, a nie zajmowania ich miejsca⁸³⁰ lub pośredniczenia między Stolicą Apostolską a poszczególnymi biskupami⁸³¹. Konferencje mogą również wspomagać Stolicę Apostolską, wyrażając swoją opinię na temat ogólnych problemów⁸³². Nie mogą również zająć miejsca synodów

---

⁸²³ Tamże, 13. Stąd członkami Konferencji Episkopatu są biskupi i ci, którzy na mocy prawa są zrównani z biskupami diecezjalnymi. Por. KPK, kan. 450; AS 17.

⁸²⁴ Zob. KKK, kan. 447.

⁸²⁵ Tamże 14.

⁸²⁶ Zob. LG 23.

⁸²⁷ PGr 63.

⁸²⁸ Tamże.

⁸²⁹ Ojcowie Soboru Watykańskiego II wyrazili przekonanie, iż często w dzisiejszych czasach biskupi bez zgodnej i wzajemnej współpracy nie będą potrafili wypełnić swoich zadań „odpowiednio i owocnie” (CD 37; por. AS 15). To wspólne działanie obejmuje m.in.: „krzewienie i ochronę wiary i moralności, tłumaczenie ksiąg liturgicznych, budzenie i formację powołań do kapłaństwa, opracowanie podręczników katechetycznych, troskę o rozwój uniwersytetów katolickich i innych instytucji edukacyjnych, dążenie do jedności chrześcijan, relacje z władzami świeckimi, obronę życia ludzkiego, pokoju i praw człowieka, umacnianie sprawiedliwości społecznej, wykorzystanie środków społecznego przekazu” (AS 15).

⁸³⁰ Zob. AS 18.

⁸³¹ Zob. PGr 63.

⁸³² Tamże.

partykularnych, lecz stanowić cenne przygotowanie do przeprowadzenia synodów plenarnych⁸³³.

Tylko najwyższa władza Kościoła może powierzać określone sprawy kompetencji Konferencji Biskupów na drodze prawa powszechnego lub specjalnych upoważnień⁸³⁴. Z kolei „biskupi nie mogą samodzielnie – ani pojedynczo, ani jako Konferencja – rezygnować ze swojej świętej władzy na rzecz Konferencji Episkopatu, a tym bardziej żadnej z jej części” (rada stała, komisja przewodniczący)⁸³⁵. Stąd zakres sprawowania władzy ustawodawczej przez Konferencje Biskupów za pomocą dekretów ogólnych wyznaczany jest przez prawo powszechne oraz szczególne polecenia Stolicy Apostolskiej⁸³⁶.

Wyjaśnienia szczegółowe dotyczące autorytetu doktrynalnego Konferencji Biskupów, obok istotnych rozstrzygnięć zawartych w *motu proprio* „*Apostolos suos*”, podaje również list okólny z 1999 r. wydany przez Kongregację do spraw Biskupów⁸³⁷. Jan Paweł II w „*Apostolos suos*” przypomina stwierdzenie kodeksowe, że biskupi zgromadzeni na konferencjach są autentycznymi nauczycielami wiary dla wierzących, choć nie przysługuje im charyzmat nieomyślności⁸³⁸. Papież zwraca uwagę, że „zgodny głos biskupów określonego terytorium, którzy w komunii z Biskupem Rzymu ogłaszają wspólnie katolicką prawdę w dziedzinie wiary lub obyczajów, może skuteczniej przemawiać do ich ludu i ułatwić wiernym przyjęcie ich nauczania z religijnym posłuszeństwem ducha”⁸³⁹. Stąd biskupi zespoleni w Konferencji Episkopatu winni stale zapoznawać się nauczaniem Kościoła powszechnego i właściwie je przekazywać wiernym powierzonym ich pasterskiej trosce⁸⁴⁰. Według listu okólnego w świetle *motu proprio* „*Ad tuendam*

---

⁸³³ Zob. PGr 62; por. KPK, kan. 441; 443.

⁸³⁴ Zob. AS 20. Kompetencje ustawodawcze Konferencji Biskupów sumarycznie zebrał T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, dz. cyt. s. 199-201.

⁸³⁵ AS 20.

⁸³⁶ Zob. KPK, kan. 455, § 1. Te dekryty są ważnie podejmowane na sesji plenarnej większością przynajmniej dwóch trzecich głosów biskupów, należących do Konferencji Biskupów z głosem decydującym i otrzymują moc obowiązującą po przejrzaniu ich przez Stolicę Apostolską, z chwilą promulgacji (tamże § 2).

⁸³⁷ *Congregatio pro Episcopis, Epistula Praesidibus Episcoporum Conferentiarum missa nomine quoque Congr. pro Gentium Evangelizatione*, 21.06.1999, AAS 91 (1999), s. 996-999. Na temat kompetencji Konferencji Biskupów w materii nauczania od strony prawnokanonicznej zob. M. Lewicka, *Kompetencje legislacyjne konferencji biskupów dotyczące munus docendi*, „*Kościół i Prawo*” 1 (2012), s. 67-83.

⁸³⁸ Zob. AS 21; por. KPK, kan. 753. *Kodeks* określa niektóre szczegółowe kompetencje Konferencji Biskupów w kwestiach doktrynalnych, jak publikacja katechizmów lokalnych i zatwierdzanie tekstów tłumaczeń Pisma Świętego w języku narodowym (por. kan. 775, § 2 i 825).

⁸³⁹ AS 21.

⁸⁴⁰ Zob. tamże.

fidem” nie mogą być poddawane pod głosowanie Konferencji Biskupów ani deklaracje doktrynalne lub ich części, które dotyczą prawd objawionych przez Boga, ani prawdy dotyczące wiary i obyczajów przedstawione przez Kościół w sposób ostateczny ani autentyczne nauczanie Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów przedstawiane w sposób nieostateczny⁸⁴¹.

Wypowiedzi biskupów zgromadzonych na Konferencji, chociaż mają charakter oficjalny i autentyczny oraz są ogłaszane w jedności ze Stolicą Apostolską, to jednak – ze względu na brak znamion nauczania powszechnego – podlegają pewnym ograniczeniom⁸⁴². Szczegółowym unormowaniom podlegają deklaracje doktrynalne dotyczące nowych zagadnień, pojawiających się w wyniku przemian społecznych i kulturowych. Ze względu na fakt, że autentyczne nauczanie Konferencji Biskupów musi być sprawowane z jedności z Głową Kolegium Biskupów i jego członkami, deklaracje Konferencji w sprawach doktrynalnych, jeżeli zostały podjęte jednomyślnie, mogą być opublikowane autorytetem samej Konferencji i wierni są zobowiązani je przyjąć z religijnym posłuszeństwem. Jeżeli jednak brakuje jednomyślności, a konferencja zatwierdzi deklarację większością dwóch trzecich głosów, to jej publikacja może nastąpić dopiero po otrzymaniu potwierdzenia (*recognitio*) Stolicy Apostolskiej⁸⁴³. Ta procedura ma służyć umacnianiu komunii oraz stwarzaniu sytuacji, w której wypowiedzi doktrynalne Konferencji Biskupów „nie staną się przeszkodą, ale przygotowaniem dla ewentualnych przyszłych wypowiedzi magisterium powszechnego”⁸⁴⁴.

Istotne znaczenie posiada stwierdzenie Jana Pawła II, że „sama natura zadań doktrynalnych biskupów wymaga, by wykonując je wspólnie, zebrani na Konferencji Biskupiej robili to na zebraniu plenarnym. Organy zredukowane – jak Rada Stała, Komisje i inne urzędy – nie mają prawa wypowiedzania się jako autentyczne magisterium ani w imieniu własnym, ani w imieniu Konferencji i to nawet z jej polecenia”⁸⁴⁵. Ponadto członkowie Konferencji bez święceń biskupich nie posiadają prawa głosu przy zatwierdzaniu deklaracji doktrynalnych⁸⁴⁶. Natomiast w przypadku konieczności działania

---

⁸⁴¹ Zob. *Congregatio pro Episcopis, Epistula Praesidibus Episcoporum Conferentiarum missa nomine quoque Congr. pro Gentium Evangelizatione*, 3; por. ATF, 2-3.

⁸⁴² Zob. AS 22.

⁸⁴³ Zob. tamże; por. *Congregatio pro Episcopis, Epistula Praesidibus Episcoporum Conferentiarum missa nomine quoque Congr. pro Gentium Evangelizatione*, 3.

⁸⁴⁴ AS 22.

⁸⁴⁵ Tamże.

⁸⁴⁶ Zob. ApS 31; por. AS IV, art. 1.

wspólnego wielu Konferencji Biskupów, dla ogłoszenia aktów nauczania będących *magisterium authenticum* wymagana jest autoryzacja Stolicy Apostolskiej, która wskaże również konieczne do zachowania w tym wypadku normy⁸⁴⁷. W okresie po *Vaticanum II* pojawiły się bowiem „kontynentalne organy kościelnej komunii”⁸⁴⁸ jako stała forma kolegialnej współpracy biskupów danego kontynentu, jak Rada Konferencji Biskupów Europy (CCEE) i Rada Konferencji Biskupów Ameryki Łacińskiej (CELAM).

Wobec powyższych bardzo szczegółowych dyspozycji, opartych na określonym fundamencie teologicznym, życzenie – wyrażone przez Franciszka w adhortacji apostołskiej *Evangelii gaudium* – aby bardziej wyraźnie został wyjaśniony „status konferencji episkopatów, który by je pojmował jako podmioty o konkretnych kompetencjach, łącznie z pewnym autentycznym autorytetem doktrynalnym”⁸⁴⁹ można odczytywać jako sygnał zmiany dotychczasowego stanowiska Stolicy Apostolskiej w tej materii.

Wśród organów Konferencji Biskupów szczególne miejsce zajmują komisje doktrynalne. Stanowią one zinstytucjonalizowany organ doradczy dla wspierania Konferencji Biskupów i poszczególnych biskupów w ich trosce na rzecz doktryny wiary⁸⁵⁰. Ze względu na ścisły związek komisji doktrynalnych z Magisterium zwyczajnym biskupów, rzeczywistymi i właściwymi członkami komisji doktrynalnych powinni być biskupi⁸⁵¹. W celu ogłoszenia jakiejś publicznej wypowiedzi w imieniu całej Konferencji, która wszakże nie będzie aktem *magisterium* autentycznego, komisja doktrynalna musi otrzymać „wyraźne upoważnienie od Rady Stałej Konferencji”⁸⁵².

---

⁸⁴⁷ Zob. Congregatio pro Episcopis, *Epistula Praesidibus Episcoporum Conferentiarum missa nomine quoque Congr. pro Gentium Evangelizatione*, 3.

⁸⁴⁸ EEu 118.

⁸⁴⁹ EG 23.

⁸⁵⁰ Zob. Congregatio de Doctrina Fidei, *Lettera ai Presidenti delle Conferenze Episcopali circa le Commissioni Dottrinali*, 23.11.1990, 3. Ustanowienie komisji doktrynalnych przy Konferencjach Biskupów zostało polecone przez Kongregację Nauki Wiary w 1967 roku; zob. Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, *Instructio ad orbis cattolici Episcopos de Commissionibus doctrinalibus instituendis „Litteris apostolicis”*, 23.02.1967, „Nuntius” 1 (1967), s. 15-16.

⁸⁵¹ Zob. Congregatio de Doctrina Fidei, *Lettera ai Presidenti delle Conferenze Episcopali circa le Commissioni Dottrinali*, 5.

⁸⁵² AS IV, art. 3, por. Congregatio de Doctrina Fidei, *Lettera ai Presidenti delle Conferenze Episcopali circa le Commissioni Dottrinali*, 6. Zgodnie z listem Kongregacji Nauki Wiary, komisje doktrynalne winny się troszczyć o rozkrzewianie doktryny wiary, a w szczególności zajmować się propagowaniem i komentowaniem dokumentów *magisterium* papieskiego w sposób właściwy dla danego terytorium, a także przygotowaniem list podręczników zdalnych do nauczania. Ponadto komisje są powołane do stymulowania prac naukowej teologii, wspomagania poszczególnych biskupów w ich zadaniach związanych z doktryną wiary, współpracy z innymi komisjami w łonie Konferencji Biskupów w kwestiach doktrynalnych. Ważna jest również współpraca komisji z Kongregacją Nauki Wiary (zob. Congregatio de Doctrina Fidei, *Lettera ai Presidenti delle Conferenze Episcopali circa le Commissioni Dottrinali*, 7-14).

Podsumowanie

Analizowanie bardzo złożonego i wielowymiarowego zagadnienia autorytetu doktrynalnego w Kościele po Soborze II Watykańskim rozpoczęliśmy od przyjrzenia się teologicznym podstawom autorytetu Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w nauczaniu Stolicy Apostolskiej. Najpierw prześledziliśmy rozwój pojęcia *Magisterium Ecclesiae* do Soboru Watykańskiego II. Następnie dokonaliśmy analizy nauczania soborowego, zawartego przede wszystkim w konstytucjach „*Lumen gentium*” i „*Dei Verbum*” oraz w późniejszych dokumentach Stolicy Apostolskiej, by w rezultacie podać zasadnicze punkty współczesnego nauczania Kościoła na interesujący nas temat. Z Bożego ustanowienia Kościół strzeże i przekazuje wiernym depozyt Objawienia. Podstawą misji *Magisterium Ecclesiae*, czyli Biskupa Rzymu i biskupów pozostającym z nim w jedności jest autorytet Chrystusa. Posługa nauczania jest spełniana w nauczaniu uroczystym (orzeczenia *ex cathedra* Biskupa Rzymu i orzeczenia Kolegium Biskupów na soborze powszechnym) oraz w nauczania sposób zwyczajny, które może z kolei przybierać formę nauczania zwyczajnego i powszechnego (biskupi rozproszeni po świecie z Biskupem Rzymu) lub nauczania zwyczajnego Biskupa Rzymu, Kolegium Biskupów oraz poszczególnych biskupów. Nieomyślność jako dar udzielony przez Chrystusa Kościołowi towarzyszy papieskim i soborowym uroczystym definicjom wiary lub moralności oraz nauczaniu zwyczajnemu i powszechnemu.

Następnie przeszliśmy do analizy wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na temat autorytetu Biskupa Rzymu, wychodząc od zagadnienia prymatu jurysdykcyjnego, w którym zawiera się również najwyższa władza nauczania, jak to zostało dogmatyzowane na Soborze Watykańskim I. Misja nauczycielska Papieża, której symbolem jest jego katedra, ma charakter służebny i polega na strzeżeniu Tradycji apostolskiej w uległości słowu Bożemu.

Omawiając formy i zakres nauczania Biskupa Rzymu zwróciliśmy najpierw uwagę na doktrynę dotyczącą nieomyślności towarzyszącej definicjom *ex cathedra* określonej dogmatycznie przez *Vaticanum I* i potwierdzoną przez *Vaticanum II*. Ten szczególny, osobisty charyzmat przysługujący Biskupowi Rzymu w zakresie nauki dotyczącej wiary i obyczajów nie może być oddzielany od nieomyślności, jaką Chrystus obdarował Kościół. Powszechną formą wykonywania urzędu nauczycielskiego przez Papieża jest nauczanie w sposób zwyczajny. W sytuacji, kiedy Biskup Rzymu wypełnia je w łączności z wszystkimi biskupami rozproszonymi po świecie, podając do wierzenia prawdę

objawioną przez Boga lub ściśle związaną z Objawieniem, sprawuje wówczas *magisterium ordinarium et universale*, któremu również towarzyszy przywilej nieomyślności. Natomiast najczęściej Papież sprawuje nauczanie zwyczajne autentyczne, służące pogłębianiu rozumienia Bożego Objawienia. Dokonuje się ono za pomocą aktów skierowanych do całego Kościoła lub poszczególnych grup wiernych. Papież w wypełnianiu swojego urzędu nauczycielskiego jest wspierany przez Kurię Rzymską, a zwłaszcza przez Kongregację Nauki Wiary, której dokumenty po uzyskaniu zatwierdzenia papieskiego wchodzi w skład zwyczajnego nauczania Następcy św. Piotra.

Kolejnym przebadanym zagadnieniem był autorytet Kolegium Biskupów. Wyszliśmy od przeanalizowania zadania nauczania biskupów, które zostało im powierzone jako następcom Apostołów na mocy sukcesji apostoelskiej w sakramencie święceń. Biskupi wypełniają swoją posługę w sposób kolegialny, biorąc wzór z kolegium apostoelskiego. Zgodnie z nauczaniem Soboru Watykańskiego II, Kolegium Biskupów, które może istnieć tylko ze swoją głową, czyli Biskupem Rzymu, sprawuje – nie inaczej jak za zgodą Papieża – najwyższą i pełną władzę nad całym Kościołem. Zwróciliśmy przy tym uwagę na doprecyzowania nauki o kolegialności, które odnoszą się do nienaruszalności prymatu Biskupa Rzymu (*Nota explicativa praevia* do konstytucji „*Lumen gentium*”) oraz do późniejszych magisterialnych rozróżnień między kolegialnością afektywną lub poczuciem kolegialności a kolegialnością w sensie ścisłym, czyli kolegialnością efektywną. Kolegialność afektywna trwa zawsze i realizuje się na różne sposoby, w tym instytucjonalne, jak Synod Biskupów, synody partykularne czy Konferencje Biskupów, natomiast kolegialność efektywna dotyczy wyłącznie wspólnego działania całego Kolegium Biskupów z jego głową, co ma miejsce przede wszystkim na soborze powszechnym. Ponadto Sobór Watykański II wskazał na więź między sakramentalnością episkopatu i kolegialnością biskupów oraz dokonał integracji nauki o prymacie jurysdykcyjnym Biskupa Rzymu w ramach eklezjologii komunii i kolegialności.

Omawiając formy nauczania Kolegium Biskupów, wskazaliśmy najpierw na sobór powszechny jako sprawowanie Najwyższego Urzędu Nauczycielskiego przez Kolegium Biskupów wraz z Następcą św. Piotra. Jest to wydarzenie nadzwyczajne i uroczyste w życiu Kościoła, na którym zgromadzeni biskupi mogą ogłaszać w sposób definitywny i nieomylny naukę w sprawach wiary i obyczajów, choć ostatni Sobór Watykański II od tego odstąpił. Omówiliśmy również sprawowanie *magisterium* zwyczajnego i powszechnego jako realizacji przez Kolegium Biskupów najwyższej władzy nauczycielskiej w Kościele poza soborem powszechnym. W końcu przyjrzelśmy się zadaniu nauczania

biskupa w jego Kościele partykularnym, które jest jego niezbywalnym prawem i obowiązkiem. Ma je wykonywać przy zachowaniu najwyższej władzy Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów.

Ostatnim obszarem, który został przeanalizowany, był instytucjonalne formy relacji między podmiotami autorytetu. Chodzi o różne ciała eklezjalne o charakterze kolegialnym, z których niektóre powstały lub zostały usankcjonowane na Soborze Watykańskim II (Synod Biskupów, Konferencje Biskupów), niektóre zaś funkcjonowały już starożytności chrześcijańskiej (synody partykularne). Jako pierwszy został przebadany Synod Biskupów ustanowiony w 1965 roku jako stałe ciało, złożone z biskupów reprezentujących cały episkopat katolicki, służące periodicznie radą Biskupowi Rzymu. Zwróciliśmy uwagę na kolejne sprecyzowania co do statusu Synodu Biskupów i jego relacji do Papieża, soboru powszechnego czy Kolegium Kardynałów, a zwłaszcza ostatnie regulacje w tej materii (z 2018 roku), które włączają wypracowany przez zgromadzenie synodalne dokument końcowy do nauczania zwyczajnego Papieża. Biskupi zgromadzeni na Synodzie, pozostając pod władzą Biskupa Rzymu, wspierają go swoją radą w sprawowaniu misji apostołskiej, tak w zakresie strzeżenia wiary i obyczajów, jak i przestrzegania dyscypliny kościelnej. Synod Biskupów, chociaż pozostaje nową, to jednak stał się ważną instytucją w funkcjonowaniu współczesnego autorytetu doktrynalnego Kościoła, wpływającą na treść nauczania papieskiego.

Drugim przeanalizowanym ciałem kolegialnym jest Kolegium Kardynałów, powstałe na przełomie X i XI w celu wyboru Biskupa Rzymu, jak również kierowania wraz z Papieżem sprawami Kościoła na konsystorzu. Zostało ono odnowione w połowie XX wieku, stając się ciałem w pełni biskupim i bardziej powszechnym co do reprezentacji. Oprócz wyboru Biskupa Rzymu przysługującego kardynałom-elektorom (do ukończenia 80 roku życia), wszyscy kardynałowie świadczą pomoc Papieżowi w sposób kolegialny na konsystorzach lub indywidualnie. Ta pomoc może odnosić się do spraw doktrynalnych.

Następną instytucją są synody partykularne, które funkcjonowały już w pierwszych wiekach Kościoła. Według Soboru Watykańskiego II i późniejszych uregulowań synody partykularne są zgromadzeniami biskupów, w których uczestniczą także z głosem doradczym inni duchowni oraz świeccy. Służą one potrzebom duszpasterskim, a ich ustalenia dotyczą zwłaszcza krzewienia wiary i zachowania dyscypliny kościelnej. Są to uroczyste zgromadzenia, na których bezpośrednio wyraża się komunika Kościołów partykularnych. Synody posiadają autentyczny autorytet doktrynalny i stałe miejsce

w urzeczywistnianiu się Kościoła, stąd nie mogą być zastąpione przez inne ciała. Wszystkie dekrety synodów tak prowincjalnych jak i plenarnych przed promulgacją muszą zostać przedstawione Stolicy Apostolskiej do zatwierdzenia.

Ostatnim ciałem, które zostało poddane badaniom, są Konferencje Biskupów, usankcjonowane przez Sobór Watykański II i decyzję wykonawczą Pawła VI z 1966 roku. Jest to stała instytucja, której zadaniem jest koordynacja współpracy między biskupami z poszczególnego państwa lub regionu w sprawach duszpasterskich oraz wykonywanie powierzonych im kompetencji jurysdykcyjnych. W związku z dyskusjami teologicznymi wokół Konferencji Biskupów, kolejne dokumenty papieskie przyniosły precyzację ich statusu teologicznego, a zwłaszcza autorytetu doktrynalnego. Konferencje Biskupów są zastosowaniem kolegialności afektywnej i wspomagają biskupów w ich Kościołach partykularnych, lecz ich nie zastępują. Konferencje nie posiadają autorytetu *ex sese*, lecz wpływa on z władzy poszczególnych biskupów potwierdzonej i określonej co do przedmiotu kompetencji przez Stolicę Apostolską. Biskupi zgromadzeni w ramach konferencji są autentycznymi nauczycielami wiary, lecz nie posiadają charyzmatu nieomyślności. Wykonywanie przez nich zadania nauczania nie posiada charakteru powszechnego i musi pozostawać w pełnej zgodności z *magisterium* Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów. W pewnych przypadkach dla ogłoszenia deklaracji doktrynalnych konieczna jest autoryzacja Stolicy Apostolskiej.

W ten sposób z przebadanych licznych dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła wyłonił się współczesny, bogaty i dość skomplikowany obraz eklezyjalnego autorytetu doktrynalnego, który będzie stanowić podstawę do przeprowadzenia porównania z analogicznym obrazem z czasów Leona Wielkiego.

ROZDZIAŁ III

ZASTOSOWANIE MYŚLI LEONA WIELKIEGO W TEOLOGII I PRAKSEOLOGII WSPÓŁCZESNEGO URZĘDU NAUCZYCIELSKIEGO KOŚCIOŁA

Ostatni rozdział niniejszej pracy będzie służył zestawieniu teologii i praktyki kościelnego autorytetu doktrynalnego wypracowanego przez Leona Wielkiego ze współczesnym stanem *Magisterium Ecclesiae*, którego podmiotami są Papież i biskupi. To zestawienie będzie miało na celu uchwycenie recepcji, sposobów i kierunku rozwoju myśli Leonowej przez Kościół w naszych czasach, a także wskazanie na pewne nowe elementy, jakie pojawiły się po Soborze Watykańskim II i ich krytyczną ocenę w świetle doktryny wielkiego Papieża z V wieku.

1. Realizacja posługi magisterialnej Następcy św. Piotra

Już we wstępie do dysertacji został wskazany powszechny konsensus badaczy co do faktu, iż sformułowana przez Leona Wielkiego teologia prymatu św. Piotra i jego spadkobiercy w osobie Biskupa Rzymu jest najbardziej dojrzała i pełna. To przekonanie w różny sposób zostało również wyrażone w orzeczeniach magisterialnych Kościoła, które odwołują się do konkretnych Leonowych tekstów.

Na uwagę zasługuje w pierwszym rzędzie – jako wypowiedź soborowa o najwyższym autorytecie – *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym „Pastor aeternus”* Soboru Watykańskiego I z 1870 roku, którą analizowaliśmy w poprzednim rozdziale. Zostały w niej przytoczone dwa teksty Leona Wielkiego. Pierwszy z nich,

pochodzący z *Tract.* IV, 2 został wykorzystany na początku dokumentu w stwierdzeniu dotyczącym funkcji prymacjalnej św. Piotra: „Aby zaś episkopat był jeden i niepodzielny oraz aby cała rzesza wiernych mogła być zachowana w jedności wiary i w komunii przez związanych ze sobą nawzajem kapłanów, stawiając św. Piotra na czele pozostałych apostołów, ustanowił w nim trwałą zasadę i widzialny fundament tej dwojakiej jedności. Na jego «męstwie miała być zbudowana wieczna świątynia, a z wytrwałości jego wiary miała się wznosić do nieba wielka godność Kościoła»⁸⁵³. Natomiast drugi tekst Leona, pochodzący z *Tract.* III, 3 został przytoczony w wywodzie o ciągłości prymatu św. Piotra w biskupach Rzymu: „Dlatego ktokolwiek na tej katedrze [rzymskiej – przyp. aut.] następuje po Piotrze, ten z ustanowienia samego Chrystusa otrzymuje prymat Piotra w Kościele powszechnym. Istnieje zatem dalej rozporządzenie prawdy, a św. Piotr trwając w przyjętej sile skały, nie porzuca otrzymanego steru Kościoła»⁸⁵⁴. Konstytucja soborowa afirmuje tym samym prymacjalną doktrynę Leona i posługuje się nią w ramach argumentacji dotyczących szczegółowych kwestii związanych z dogmatem o prymacie jurysdykcyjnym Biskupa Rzymu.

Również *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”* Soboru Watykańskiego II, idąc w ślady *Vaticanum I*, korzysta z doktryny prymacjalnej Leona. Odwołanie do *Tract.* IV, 3 jest obecne we fragmencie III rozdziału przy omawianiu zagadnienia Kolegium Biskupów jako podmiotu najwyższej władzy w Kościele: „Jedynie Szymona wyznaczył Pan na opokę i klucznika Kościoła (por. Mt 16, 18n) i jego ustanowił pasterzem całej swojej trzody (por. J 21, 15nn). Wiadomo zaś, że ów dar związywania i rozwiązywania, dany Piotrowi (por. Mt 16, 19), udzielony został także Kolegium Apostołów pozostającemu w łączności ze swoją głową (por. Mt 18, 18; 28, 16-20)»⁸⁵⁵. Widać tutaj,

---

⁸⁵³ „Ut vero episcopatus ipse unus et indivisus esset, et per cohaerentes sibi invicem sacerdotes credentium multitudo universa in fidei et communionis unitate conservaretur, beatum Petrum ceteris Apostolis praeponebat in ipso instituit perpetuum utriusque unitatis principium ac visibile fundamentum, super cuius fortitudinem aeternum extrueretur templum, et Ecclesiae coelo inferenda sublimitas in huius fidei firmitate consurgeret” (PA 3). Do tego tekstu konstytucji oraz do fragmentu mowy Leona odwołuje się w numerze 4. omawiany również w poprzednim rozdziale dokument Kongregacji Nauki Wiary „Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła”: „Już w Bożym zamysle dotyczącym Prymatu jako «urzędu, który został powierzony przez Pana indywidualnie Piotrowi, pierwszemu z Apostołów, i ma być przekazywany jego następcom», objawiony zostaje cel Piotrowego charyzmatu, to znaczy «jedność wiary i wspólnoty»”.

⁸⁵⁴ „Unde quicumque in hac Cathedra Petro succedit, is secundum Christi ipsius institutionem primum Petri in universam Ecclesiam obtinet. Manet ergo dispositio veritatis, et beatus Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans suscepta Ecclesiae gubernacula non reliquit” (PA 13).

⁸⁵⁵ LG 22: „Dominus unum Simonem ut petram et clavigerum Ecclesiae posuit (cf. Mt 16,18-19), eumque Pastorem totius sui gregis constituit (cf. Io 21,15ss.); illud autem ligandi ac solvendi munus, quod Petro datum est (cf. Mt 16,19), collegio quoque Apostolorum, suo Capiti coniuncto, tributum esse constat (cf. Mt 18,18; 28,16-20)”.

zgodnie z zamierzeniem Soboru, umieszczenie doktryny o prymacie Papieża jako fundamentu i zasady jedności w kontekście nauki o kolegialności biskupów. Kolejne odwołanie się do Leona obecne w tej konstytucji odnosi się do zgromadzenia biskupów⁸⁵⁶ i dlatego, podobnie jak przytoczone wyżej, stanie się przedmiotem szerszego omówienia w dalszej części niniejszego rozdziału⁸⁵⁷. Ponadto *Vaticanum II* w *Dekrecie o katolickich Kościołach Wschodnich „Orientalium Ecclesiarum”* korzysta z myśli Leona Wielkiego dotyczącej zagadnień dyscyplinarnych⁸⁵⁸, a w *Dekrecie o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes”* w kwestii działania Ducha Świętego⁸⁵⁹. Natomiast w całości akt soborowych odwołanie się do Leona Wielkiego ma miejsce 108 razy⁸⁶⁰.

Kolejnym ważnym dokumentem odnoszącym się do osoby i nauki Papieża z V wieku jest encyklika Jana XXIII *Aeterna Dei sapientia* z 1961 roku wydana z okazji 1500 rocznicy śmierci Leona Wielkiego⁸⁶¹. Ważną okolicznością powstania tego dokumentu skierowanego do biskupów było też, o czym wspomina Jan XXIII, bliskie rozpoczęcie obrad Soboru Watykańskiego II. Encyklika miała służyć przypomnieniu cnót i zasług Leona Wielkiego ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia jedności Kościoła w obliczu nowego soboru, który miał być wyrazem katolickiej jedności biskupów zebranych wokół Papieża⁸⁶².

Jan XXIII, kreśląc w dokumencie charakterystykę swojego wielkiego i starożytnego poprzednika wielokrotnie odwołuje się do mów i listów Leona i często przytacza całe *passusy* z jego mów i listów⁸⁶³. Obok wielu innych kwestii, zwraca uwagę na naukę

---

⁸⁵⁶ Zob. LG 21, przyp. 17: Leo Magnus, *Tract.* V, 3.

⁸⁵⁷ Oprócz tego w LG 26, przy omawianiu posługi biskupa jako „szafarza łaski najwyższego kapłaństwa, a w tym roli Eucharystii w życiu Kościoła partykularnego, znajduje się cytat z *Tract.* LXIII, 7.

⁸⁵⁸ Zob. OE 17 i 24.

⁸⁵⁹ Zob. AG 4.

⁸⁶⁰ Zob. *Acta synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II. Indices*, dz. cyt., s. 557-558.

⁸⁶¹ Zob. Ioannes PP. XXIII, *Litterae Encyclicae „Aeterna Dei sapientia” de S. Leone I Magno ab eius obitu anno MD exeunte*, 11.10.1961, AAS 53 (1961), s. 785-803; tekst pol.: *Wiadomości Diecezjalne*, Katowice 30 (1962), s. 73-82. Data wydania encykliki nie wydaje się przypadkowa, albowiem w kalendarzu liturgicznym dla zwyczajnej formy rytu rzymskiego 10 listopada przypada wspomnienie liturgiczne św. Leona Wielkiego, choć w momencie publikacji dokumentu było ono obchodzone 11 kwietnia.

⁸⁶² „Venerabiles Fratres, die indicendi Oecumenicum Concilium Vaticanum II appetente, quando nimirum sacrorum Episcopi Romano Pontifici circumfusi cum eoque mirifice coniuncti, catholicae unitatis speciem universis terrarum gentibus dabunt, rem Nobis videmur facturi et ad homines docendos et ad solandos idoneam, si firmas eas gravissimasque opiniones, quas mente S. Leo de Ecclesiae unitate comprehenderit, summam tamen, commemoraverimus. Quod simul sapientissimi Pontificis memoriae honorificum esse censemus, simul, praeclarissimo instante eventu, christifidelium animis admodum salutare”.

⁸⁶³ Są to odwołania do następujących tekstów Leona Wielkiego i listów do niego skierowanych według edycji J. P. Migne’a: *Ep.* 31, 4; *Ep.* 28 (*Tomus ad Flavianum*); *Ep.* 29; *Ep.* 95, 2; *Ep.* 89, 2; *Ep.* 103; *Ep.* 104, 3; *Ep.* 106; *Ep.* 114, 3; *Ep.* 12, 5; *Ep.* 80, 1; *Tract.* XXVI, 2; *Ep.* 165, 2; *Tract.* XXII, 2; *Tract.* IV, 1; *Tract.* LXIV, 6; *Ep.* 69, 4; *Tract.* LXVI, 2; *Tract.* LXIV, 7; *Tract.* XXIV, 6; *Ep.* 14, 11; *Tract.* IV, 2; *Tract.*

o Biskupie Rzymu, Następcy św. Piotra, który jest ośrodkiem widzialnej jedności Kościoła. Zauważa, że twierdzenia Leona Wielkiego w tej materii „są jedynie najwierniejszym echem tekstów ewangelicznych i odwiecznej tradycji katolickiej”⁸⁶⁴. Jednocześnie wskazuje, że Leon podkreślał istnienie nierozzerwalnej więzi między władzą Piotra i Apostołów. Następnie przechodzi do omówienia nauki o prerogatywach urzędu nauczycielskiego św. Piotra i jego następców jako drugiej widzialnej więzi jedności Kościoła. Pochodzą one od Chrystusa, który modlił się o wiarę dla Piotra. Leon „łączył zaufanie w trwałą asystencję Boskiego Założyciela z zaufaniem w opiekę św. Piotra, którego głosi się być dziedzicem i następcą”⁸⁶⁵. Jan XXIII podsumowuje naukę Doktora Kościoła stwierdzeniem: „W rzeczywistości św. Leon niczego nowego nie naucza. Na równi z swymi poprzednikami: św. Innocentym I, św. Bonifacym I i w doskonałej zgodzie z znanymi dobrze tekstami ewangelicznymi, często przezeń wyjaśnianymi (Mt 16, 17; Łk 22, 31-32; J 21, 15-17), przekonany jest, że odebrał od samego Chrystusa polecenie najwyższego urzędu pasterskiego”⁸⁶⁶.

Jan XXIII w jubileuszowej encyklice zwraca uwagę, że Leon był głosicielem i obrońcą jedności Kościoła, zarówno na polu doktrynalnym, dyscyplinarnym i liturgicznym. Przypomina jego zasługi dla chrystologii, szczególnie *Tomus ad Flavianum* („gdzie św. Leon z przedziwną jasnością, właściwych używając określeń, wyłożył naukę o tajemnicy Wcielenia Syna Bożego, zgodną z nauczaniem proroków, Ewangelią, z pismami apostołskimi i wyznaniem wiary”)⁸⁶⁷, potępienie zgromadzenia w Efezie w 449 roku oraz rolę, jaką odegrał na Soborze Chalcedońskim. Przy tym wydarzeniu zatrzymuje się dłużej, stwierdzając, że „w czasie tego ogromnego zjazdu (...) równie świetnie odniosły zwycięstwa: prawdziwa wiara w dwie natury Słowa Wcielonego jak i prymat nauczania

---

LXXXIII, 2; *Tract.* IV, 3; *Tract.* V, 4; *Tract.* III, 4; *Tract.* III, 3; *Tract.* LXXXIII, 3; *Ep.* 30; *Ep.* 13; *Ep.* 14, 1; *Tract.* LXXXII, 1; *Tract.* LXXXVI, 3; *Ep.* 100, 3; *Ep.* 2, 7; *Ep.* 52, 1; *Ep.* 50, 2; *Tract.* XLVIII, 1; *Ep.* 88, 2; *Ep.* 95, 2.

⁸⁶⁴ „Quae S. Leonis opinio certe et evangelicis documentis et catholica disciplina nititur, antiquitus tradita”.

⁸⁶⁵ „(...) ut re ipsa dum assiduitate fidit divini Conditoris Ecclesiae, interea tutela fidat Petri Apostoli, cuius se heredem declarat et successorem”.

⁸⁶⁶ „Atque haec S. Leonis doctrina nullo modo est habenda inaudita. Nam ex Decessorum suorum S. Innocentii I et S. Bonifacii I sententia, congruenterque illis Evangeliorum locis, quos non semel interpretatus est (Mt 16,17-18; Lc 22,31-32; Io 21,15-17), pro certo hoc habet, sibi a Christo summum munus atque officium obvenisse pastoris”.

⁸⁶⁷ „Idque in primis ex illa colligitur Epistula ad Flavianum, Episcopum Constantinopolitanum, qua S. Leo singulari sententiarum planitate et verbis propriis usus, convenienterque cum praeceptis primum prophetarum, deinde Evangelii, tum scriptorum apostolicorum, postremo «Symboli fidei», dogma incarnationis Filii Dei exponit”.

Rzymskiego Biskupa”⁸⁶⁸. Przypomina również kwestię 28 kanonu i przypisuje w związku z tym Leonowi profetyczne przeczucie co do przyszłych podziałów w Kościele. W zakończeniu dokumentu Jan XXIII wyraża nadzieję, że Leon Wielki, który odbiera cześć jako święty tak na Wschodzie jak i na Zachodzie, przyczyni się do zjednoczenia podzielonych chrześcijan. Jest z tym również związana decyzja o zwołaniu Soboru Watykańskiego przez Jana XXIII, który posiadał przekonanie, „że imponująca obecność hierarchii katolickiej nie tylko wzmocni więzy jedności w wierze, kulcie i rządach będących prerogatywą prawdziwego Kościoła, lecz przyciągnie równocześnie wzrok niezliczonych wiernych Chrystusowych i zachęci ich do skupienia się wokół «Wielkiego Pasterza owiec» (Hbr 13, 20), który zlecił Piotrowi i jego następcom trwać pieczę nad nimi”⁸⁶⁹.

Jan XXIII dał także w tym dokumencie wyraz swojej samoświadomości pozostawania następcą Leona Wielkiego na rzymskiej katedrze św. Piotra i wyznawania razem z nim „wiary w pochodzenie boskie mandatu powszechnego głoszenia Ewangelii i zbawienia, mandatu zleconego przez Jezusa Chrystusa Apostołom oraz ich następcom”⁸⁷⁰.

Aeterna Dei sapientia jawi się zatem jako dokument papieski w pełni aprobujący nauczanie Leona Wielkiego na temat prymatu Biskupa Rzymu i jego autorytetu doktrynalnego, przy zwróceniu szczególnej uwagi na zakorzenienie doktryny Papieża z V wieku w Piśmie św. i Tradycji oraz jej służebnym charakterze dla jedności Kościoła. Jednocześnie encyklika Jana XXIII posiada – dzięki wyrażeniu samoświadomości prymacjalnej Papieża, szczególnie na polu nauczania, na co wskazuje użycie pojęcia *Romana Petri Cathedra* i ekumenicznych oczekiowaniach związanych ze zwołaniem *Vaticanum II* –

---

⁸⁶⁸ „Quod Concilium, Venerabiles Fratres, quamvis in maximos Ecclesiae catholicae annales referre opus sit, eius tamen commemoratio minutior Nobis supersedenda hoc loco videtur, propterea quod de hoc magni nominis consensu, in quo scilicet decretum est sollemniter in Verbo Dei incarnato duas inesse naturas, et Romani Pontificis primatus in docendo agnitus est”.

⁸⁶⁹ „Atque eam ipsam ob causam, ut videlicet Ecclesia excelsum huiusmodi munus commodius abolvere possit, propositum Concilium Oecumenicum Vaticanum II convocandi inivimus, plane confisi fore ut tam sollemnis sacrorum Antistitum consensus, non solum artioribus vinculis illam confirmet fidei, cultus et regiminis unitatem, quae propria ac peculiaris est verae Christi Ecclesiae nota, sed ut etiam plurimorum ad se convertat oculos, qui christiano censentur nomine, eosque impellat omnes ad se congregandos circa «Pastorem magnum ovium» (Hb 13,20), qui Petro eiusque successoribus gregem suum perpetuo custodiendum commisit (cf. Io 21,15-17)”.

⁸⁷⁰ Quod autem ad Nos attinet, utpote qui S. Leoni in Romanam Petri Cathedram successerimus, quemadmodum eodem firmo fidei assensu profiteamur divinam mandati illius originem, quod Christus Iesus Apostolis eiusque successoribus dedit ut universis gentibus evangelium nuntiarent et sempiternae earum salutis prospicerent”. Polski przekład początkowej części tego fragmentu encykliki jest bardzo niedokładny: „O ile zaś o Nas chodzi, którzy następcą jesteśmy św. Leona na stolicy biskupiej św. Piotra”.

charakter nie tylko przypominający, ale również aktualizujący postać i spuściznę św. Leona Wielkiego.

Dość podobny treściowo do tej encykliki charakter posiada katecheza Benedykta XVI o Leonie Wielkim wygłoszona podczas audiencji generalnej w 2008 roku. Również tutaj zostały bowiem przywołane istotne elementy biografii Świętego i uwypuklone jego znaczenie. Leon został nazwany „zwolennikiem i niezmordowanym promotorem prymatu rzymskiego jako autentyczny spadkobierca apostoła Piotra”, czego byli świadomi biskupi zgromadzeni na Soborze Chalcedońskim⁸⁷¹. *Tomus ad Flavianum*, który został wówczas odczytany i przyjęty przez jednogłośnie aklamacją „Piotr przemówił przez usta Leona” jest – według Benedykta XVI – obok innych wypowiedzi Leona z okresu sporu chrystologicznego świadectwem niepowtarzalnej odpowiedzialności Następcy św. Piotra za cały Kościół. Papież z Bawarii cytuje tutaj jako uzasadnienie fragment *Tract. LXXXIII*, 2⁸⁷². Dodaje również, że „sprawowanie prymatu rzymskiego było potrzebne w tamtych czasach, podobnie jak i dziś, by skutecznie służyć jedności, stanowiącej charakterystyczną cechę jedyne Kościoła Chrystusowego”⁸⁷³. Widać tutaj podobny tok myślenia jak wcześniej w encyklice Jana XXIII.

Benedykt XVI dokonał również w swojej katechezie jeszcze innej aktualizacji osoby Leona Wielkiego jako nauczyciela Kościoła powszechnego, zwracając uwagę, że był on pierwszym Biskupem Rzymu, „którego nauki głoszone do ludu gromadzącego się podczas liturgii przetrwały do naszych czasów” i dlatego „myśl o nim nasuwa się naturalnie w kontekście obecnych środowych audiencji generalnych – spotkań, które w ostatnich dziesięcioleciach stały się dla biskupów Rzymu tradycyjną formą spotkania z wierzącymi i tak licznymi gośćmi przybywającymi ze wszystkich zakątków świata”⁸⁷⁴. W ten sposób, choć mijają wieki i zmieniają się okoliczności, urząd nauczycielski jest wykonywany przez każdego Następcę św. Piotra.

---

⁸⁷¹ Benedykt XVI, *Leon Wielki*, w: Benedykt XVI, *Mistrzowie duchowi. Ojcowie i pisarze pierwszego tysiąclecia*, Poznań 2009, s. 8.

⁸⁷² „Tę wiarę w Jezusa Chrystusa, prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka, papież potwierdził w skierowanym do biskupa Konstantynopola ważnym tekście doktrynalnym, zwanym *Tomus ad Flavianum*, który, odczytany w Chalcedonie, przyjęty został przez obecnych biskupów wymownym okrzykiem, o którym wspominają dokumenty tego soboru: „Piotr przemówił przez Leona”, zawołali jednym głosem ojcowie soborowi. Przede wszystkim z tego dokumentu i z innych wydanych w czasie sporu chrystologicznego w tamtych latach, wynika jasno, w jak szczególny sposób pojmował papież odpowiedzialność Następcy Piotra, którego rola jest jedyna w swoim rodzaju w Kościele, gdyż «jednemu tylko apostołowi powierzone zostało to, co innym zostało przekazane», jak stwierdza Leon w jednym ze swych kazań na uroczystość świętych Piotra i Pawła” (tamże, s. 9).

⁸⁷³ Tamże.

⁸⁷⁴ Tamże.

W zakończeniu katechezy Benedykt XVI jeszcze raz wraca do potwierdzenia przez list Leona i Chalcedon tajemnicy chrystologicznej – do tego, co niegdyś wyznał Piotr w okolicach Cezarei Filipowej. Leon swojego wyznania dokonał „za Piotrem i jako Piotr”⁸⁷⁵ i od niego można dziś uczyć się wiary w Chrystusa, prawdziwego Boga i prawdziwego człowieka.

Katecheza Benedykta XVI o Leonie Wielkim stanowi najnowszą kompleksową wypowiedź papieską dotyczącą tego wielkiego Biskupa Rzymu z V wieku i jest kolejnym dowodem recepcji jego nauki przez *Magisterium Ecclesiae*, zwłaszcza w interesujących nas kwestiach.

Wśród współczesnych dokumentów Kościoła należy jeszcze zwrócić uwagę na *Katechizm Kościoła Katolickiego*, w którym zostało przywołanych w różny sposób łącznie 14 fragmentów pism Leona Wielkiego⁸⁷⁶. Choć nie zostały one użyte w katechizmowym wykładzie nauki o prymacie Papieża, to jednak ich wykorzystanie przy omawianiu ważnych zagadnień doktrynalnych, zwłaszcza chrystologicznych i eklezjologicznych⁸⁷⁷, stanowi dowód niezmiennego uznania przez Kościół autorytetu doktrynalnego Leona i jego wkładu w wypracowanie istotnych elementów nauki wiary katolickiej⁸⁷⁸.

Przyjęcie doktryny Leona o prymacie i autorytecie doktrynalnym Biskupa Rzymu jest widoczne również w księgach liturgicznych wydanych po Soborze Watykańskim II. W szczególnie obfity sposób fragmenty pism Leonowych zostały wykorzystane w Liturgii Godzin, zwłaszcza w Godzinie czytań⁸⁷⁹. Na pierwszym miejscu należy wskazać święto Katedry św. Piotra Apostoła (22 lutego), kiedy jest czytany fragment *Tract.*

---

⁸⁷⁵ Tamże. W dalszej części tekstu katechezy następuje odwołanie do *Tract. LXIV*: „«Ty jesteś Mesjasz Syn Boga żywego». I dlatego zarazem Bóg i człowiek, «nieobcy rodzajowi ludzkiemu, ale bez grzechu»”.

⁸⁷⁶ Zob. KKK, s. 693 i 707-708. Leon Wielki jest czwartym autorem patrystycznym, co do liczby cytowań w *Katechizmie* po Augustynie, Ambrożym i Tertulianie. Pewne zdziwienie może budzić fakt, że w indeksie cytatów Leon Wielki pojawia się dwukrotnie – pierwszy raz w wykazie dokumentów papieskich (4 fragmenty dwóch listów) i drugi raz w wykazie pisarzy kościelnych (10 fragmentów ośmiu mów). Ta sama sytuacja ma miejsce w przypadku Grzegorza Wielkiego. Wynikałoby stąd, że redaktorzy *Katechizmu* nie traktują całej spuścizny literackiej tych papieży w jednakowy sposób, lecz wybranym tekstem nadają wyższą rangę formalną *magisterium* papieskiego.

⁸⁷⁷ KKK 424, który brzmi „Poruszeni przez łaskę Ducha Świętego i pociągnięci przez Ojca, wierzymy i wyznajemy o Jezusie: «Ty jesteś Mesjasz, Syn Boga żywego» (Mt 16,16). Na skale tej wiary, wyznanej przez św. Piotra, Chrystus założył swój Kościół”, odwołuje się do czterech mów Leona – *Tract. IV*, 3; *LI*, 1; *LXII*, 2; *LXXXIII*, 3.

⁸⁷⁸ Zob. KKK 247 (pierwsze dogmatyczne wyznanie *Filioque* w 447 roku); tamże, 299 (dobroć stworzonego przez Boga świata materialnego); tamże, 499 (dziewictwo Maryi *in partu*).

⁸⁷⁹ Fragmenty mów i listu 28 (*Tomus ad Flavianum*) stanowią treść II czytania Godziny czytań łącznie 25 razy. Pełny wykaz wykorzystanych tekstów Leona i obchodów liturgicznych został podany w bibliografii.

IV, 2-3, któremu nadano tytuł „Kościół opiera się na mocnej wierze Piotra”⁸⁸⁰. Z tej samej mowy (*Tract. IV, 1-2*) pochodzi *passus* wykorzystany przy obchodzie wspomnienia św. Leona Wielkiego (10 listopada) pod tytułem „Szczególne zadanie naszej posługi”⁸⁸¹. Trzeci ważny tekst jest fragmentem *Tract. III, 2-3* i został zatytułowany „Trwałość Piotrowej opoki”. Jest on przewidziany jako II czytanie Godziny czytań w tekstach wspólnych o pasterzach, którzy byli papieżami⁸⁸². Należy tu jeszcze dołączyć wyjątek z *Tract. LXXXII*, zatytułowany „Piotr i Paweł, latorośle Bożego siewu”, który jest czytany we wspomnienie rocznicy poświęcenia rzymskich bazylik świętych apostołów Piotra i Pawła⁸⁸³. Te wszystkie obchody koncentrują się na osobie Księcia Apostołów i jego następców oraz ich autorytecie. Wykorzystanie w tekstach liturgicznych używanych przy celebracji tych obchodów fragmentów mów Leona Wielkiego świadczy nie tylko o pełnej akceptacji przez Kościół jego nauki, ale również stanowi dowód, że jest on uważany za tego spośród Ojców Kościoła, który wyraził te kwestie w najbardziej jasny i dojrzały sposób.

Najnowszą i bardzo ważną księgą liturgiczną, która korzysta z dorobku Leona Wielkiego w kwestii autorytetu papieskiego jest zatwierdzone przez Benedykta XVI i opublikowane w 2005 roku *Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*⁸⁸⁴. Księga ta powstała z inicjatywy Papieskiego Urzędu Celebracji Liturgicznych jako dopełnienie opublikowanych wcześniej – zgodnie z dyspozycją konstytucji „*Universi Dominici Gregis*” – *Ordo Exsequiarum Romani Pontificis* i *Ordo Rituum Conclavis*, w celu nadania pełnego wymiaru liturgicznego uroczystej inauguracji pontyfikatu każdego nowo wybranego Biskupa Rzymu⁸⁸⁵. Przy jej opracowywaniu kierowano

---

⁸⁸⁰ LitHor III, s. 1213-1214; tekst polski: LitGodz III, s. 1131-1132.

⁸⁸¹ LitHor IV, s. 1345-1347; tekst polski: LitGodz IV, s. 1334-1335.

⁸⁸² LitHor III, s. 1531-1532; tekst polski: LitGodz III, s. 1508-1510.

⁸⁸³ LitHor IV, s. 1364-1365; tekst polski: LitGodz IV, s. 1365-1366.

⁸⁸⁴ *Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis, Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*, e Civitate Vaticana 2005; Zob. P. Marini, *Introduzione*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, dz. cyt., s. 3-10; J. Stefański, *Liturgiczne obrzędy i zwyczaje inauguracji pontyfikatu Benedykta XVI*, dz. cyt., s. 77-91. Jak zaznacza P. Marini (*Introduzione*, dz. cyt., s. 4) jest to księga zaaprobowana przez Benedykta XVI dnia 20 kwietnia 2005 roku jako pierwszy oficjalny dokument nowo wybranego Biskupa Rzymu. Tenże Papież krótko przed zakończeniem swojego pontyfikatu dokonał również pewnych modyfikacji w tej księdze, które nie mają wpływu na interesujące nas zagadnienie. Zob. *Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis, Rescritto „ex audientia Ss.mi”. Modifiche all’Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*”, 18.02.2013, AAS 105 (2013), s. 329-330. Aktualny obrzęd inauguracji pontyfikatu Biskupa Rzymu znajduje się na stronie http://www.vatican.va/news_services/liturgiy/libretti/2013/20130319_inizio-ministero-petrino.pdf (dostęp: 26.09.2018).

⁸⁸⁵ Por. P. Marini, *Introduzione*, dz. cyt., s. 5-6.

się kryterium „pierwotnej normy świętych Ojców” konstytucji *Sacrosanctum Concilium* Soboru Watykańskiego II⁸⁸⁶. Poprzez nowe *Ordo* chciano „zachować nienaruszony depozyt wiary” odnośnie do posługi Piotrowej tak jak został on przekazany przez nieprzerwaną tradycję w danych biblijnych, patrystycznych i w świadomości Kościoła i wyrazić go w świętych obrzędach⁸⁸⁷. Wśród licznych Ojców Kościoła, których dzieła stanowiły inspirację dla redaktorów tekstów obrzędów zawartych w *Ordo* znajduje się Leon Wielki⁸⁸⁸. Bezpośrednie wykorzystanie fragmentu *Tract. LXXII, 3. 6* ma miejsce w słowach, jakie kardynał protodiakon wypowiada przy nakładaniu Biksupowi Rzymu paliusza: „Deus pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium Dominum nostrum Iesum Christum, Ipse tibi Pallium donet quod ab apostoli Petri Confessione sumpsimus. Illi Pastor bonus suos agnos suasque oves pascere praecepit tu, hodie Petro succedis in Episcopatu huius Ecclesiae quam ille, cum apostolo Paulo, fidei genuit. Spiritus veritatis, qui ex Patre procedit, uberem inspirationem et eloquium tuo ministerio fratres in fidei unitate confirmandi largiatur”⁸⁸⁹. Natomiast fragment *Ep. 28, 3 (Tomus ad Flavianum)* został wskazany przez redaktorów *Ordo*⁸⁹⁰ jako jedno ze źródeł alokucji Dziekana Kolegium Kardynalskiego wypowiedzianej przy przekazaniu Pierścienia Rybaka: „Beatissime Pater, Episcopus et Pastor animarum nostrarum Christus, Filius Dei vivi, qui super petram Ecclesiam suam aedificavit, Ipse tibi donet Anulum sigillum Petri Piscatoris, qui suam spem in mari Galilaeae expertus est, cui Dominus Iesus coelorum Regni claves commisit. Beato apostolo Petro tu hodie succedis in Episcopatu huius Ecclesiae, quae caritatis unitati praesidet ut beatus apostolus Paulus docuit; Spiritus caritatis, in corda nostra effusus,

---

⁸⁸⁶ SC 50.

⁸⁸⁷ Zob. P. Marini, *Introduzione*, dz. cyt., s. 9.

⁸⁸⁸ Wszystkie odwołania do Leona Wielkiego, jakie zostały uchwycone bądź zaproponowane jako ilustracja tematu przez badaczy w ramach studium nad *Ordo* na potrzeby publikacji pracy zbiorowej *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI* wydanej przez Urząd Papieskich Celebrazji Liturgicznych, można znaleźć na końcu tej pozycji w indeksie autorów i imion (s. 532). Jak podaje P. Marini (*Introduzione*, dz. cyt., s. 4-5), Benedykt XVI podczas zapoznawania się z *Ordo* w celu jego aprobaty, wskazywał na poszczególne zapożyczenia patrystyczne, w tym z Leona Wielkiego.

⁸⁸⁹ *Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*, nr 51. Zob. tamże, *Praenotanda*, nr 10; E. Prinzivalli, *La componente patristica*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, dz. cyt., s. 201-202; C. Gugerotti, *La componente orientale. Una lettura dell'«Ordo» a confronto con la cultura cristiana orientale*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, dz. cyt., s. 216; J. Castellano Cervera, *L'eucologia: tradizione e novità*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, dz. cyt., s. 253.

⁸⁹⁰ *Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*, *Praenotanda*, nr 13.

vim et suavitate largiatur tuo ministerio omnes in Christum credentes in unitatis communionem servandi”⁸⁹¹.

Zauważalny jest również pośredni wpływ stylu i treści wypowiedzi Leona Wielkiego na kształt tekstów obrzędów *Ordo*, jak w przypadku modlitwy po nałożeniu paliusza do *Tract. II*, 1⁸⁹². Także pogłębione studium na chrystologią zawartą w tej księdze autorstwa M. Bordoni, wskazując na ścisły związek osobowy między Jezusem a Piotrem, któremu jako skale Pan powierzył w swoim Kościele władzę z autorytetem, zwłaszcza w celu obrony prawdziwej wiary, odwołuje się do tekstu Leona Wielkiego (*Tract. IV*, 2) jako najlepiej ilustrującego misję Piotra w kluczu chrystocentrycznym⁸⁹³.

Dla dopełnienia obrazu istotnego wpływu tego Papieża na kształt *Ordo* należy jeszcze za M. Lessim Ariosto zwrócić uwagę na wymiar „geograficzny” celebracji związanych z inauguracją pontyfikatu. Rozpoczynają się one wewnątrz bazyliki watykańskiej, gdzie nowy Papież schodzi do grobu św. Piotra poniżej ołtarza konfesji i zatrzymuje się naprzeciw niszy paliuszy na osobistej modlitwie. Przywołuje to na myśl wigilie celebrowane przy grobie Księcia Apostołów w czasach Leona oraz jego mowy wygłoszone z okazji swoich święceń biskupich⁸⁹⁴.

Wszystkie wskazane wyżej elementy stanowią potwierdzenie faktu, iż nauczanie św. Leona Wielkiego w znacznej mierze miało wpływ na prace redakcyjne nad nowym *Ordo* i jest w nim obecne w wieloraki sposób, stanowiąc tym samym *lex orandi*, w którym wyraża się *lex credendi* Kościoła odnośnie do posługi Następcy św. Piotra.

Jako dodatek do powyższych rozważań, posiadający przede wszystkim wymiar symboliczny dowartościowania osoby i spuścizny Leona Wielkiego, należy wskazać na daty opublikowania 10 listopada, czyli w liturgiczne wspomnienie Świętego, dwóch dokumentów – *Instrukcji o studium Ojców Kościoła w formacji kapłańskiej*⁸⁹⁵ przez

---

⁸⁹¹ *Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*, nr 54; zob. E. Prinzivalli, *La componente patristica*, dz. cyt., s. 203.

⁸⁹² *Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*, nr 53; zob. J. Castellano Cervera, *L'eucologia: tradizione e novità*, dz. cyt., s. 254.

⁸⁹³ Zob. M. Bordoni, *Cristologia e pneumatologia dell' „Ordo”*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, dz. cyt., s. 276.

⁸⁹⁴ Zob. M. Lessi Ariosto, *De apostolorum liminibus ad pastorem successoris Petri cathedram*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, dz. cyt., s. 351-352. Autor odwołuje się do następujących tekstów Leona: *Tract. LXXXIII*, 1-2; *Tract. IV*, 2; *Tract. III*, 2. Zuważa również (s. 347) wkład tego Papieża w ożywienie kultu św. Pawła Apostoła wraz ze św. Piotrem pod jedną datą 29 czerwca i cytuje *Tract. LXXXII*, 6-7 odnoszący się do związku Apostoła Narodów z Rzymem.

⁸⁹⁵ Congregatio de Institutione Catholica, *Instructio de Patrum Ecclesiae studio in sacerdotali Institutione*, 10.11.1989, AAS 82 (1990), s. 607-636.

Kongregację ds. Wychowania Katolickiego oraz *motu proprio* „*Latina lingua*”⁸⁹⁶ ustanawiającego Papieską Akademię Łacińską przez Benedykta XVI.

Zbierając wyniki dotychczasowych analiz można zaobserwować, że dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła oraz księgi liturgiczne korzystają z nauczania Leona Wielkiego o prymacie i autorytecie doktrynalnym Biskupa Rzymu, opierając się zwłaszcza na jego mowach wygłoszonych z okazji rocznicy święceń oraz obchodów ku czci świętych apostołów Piotra i Pawła.

Po wykazaniu recepcji prymacjalnej doktryny Leona przez Urząd Nauczycielski Kościoła i liturgię przejdziemy obecnie do poszukiwań istotnych zbieżnych punktów między tą doktryną a współczesnymi wypowiedziami Urzędu Nauczycielskiego o autorytecie doktrynalnym Papieża i nakreślenia kierunku rozwoju dogmatycznego, jaki nastąpił w przeciągu 15 wieków.

Niewątpliwie dziś punktem wyjścia dla problematyki najwyższej władzy Papieża i jego prerogatyw nauczycielskich jest definicja Soboru Watykańskiego I o prymacie jurysdykcyjnym i nieomylności wypowiedzi *ex cathedra* Biskupa Rzymu. Już sam fakt dogmatyzacji tych dwóch prawd ukazuje kierunek rozwoju przyjętego przez Kościół nauczania Leona Wielkiego w tej materii. Jak to zauważyliśmy wyżej, ojcowie soborowi powołali się w konstytucji *Pastor aeternus* na Leona Wielkiego przy omawianiu ciągłości prymatu św. Piotra, choć nie uczynili tego w rozdziale IV dotyczącym nieomylnego nauczania Papieża. Konstytucja stwierdza tam, że „Biskupi Rzymu (...) definiowali naukę, którą należy zachować, a którą z Bożą pomocą poznali jako zgodną z Pismem Świętym i tradycjami apostołskimi”⁸⁹⁷. To sformułowanie z jednej strony wykazuje tożsamość z Leonową zasadą przepowiadania nieskażonej wiary, otrzymanej od apostołów i ojców, a z drugiej stanowi dowód pewnej zmiany, ale nie w sensie zanegowania, lecz przejęcia szerszych kompetencji, a mianowicie przejścia Biskupa Rzymu od zadania samego przepowiadania (*praedicare*) również do zadania definiowania (*definire*) prawd wiary. Jest z tym ściśle związane zagadnienie roli soborów, czym zajmiemy się w dalszej części niniejszego rozdziału.

Sobór Watykański II przypomniał nauczanie *Vaticanum I* w interesującej nas kwestii, a ponieważ uczynił to w sposób twórczy, korzystając ze źródeł biblijnych i

---

⁸⁹⁶ Benedictus PP. XVI, *Litterae Apostolicae Motu proprio datae „Latina lingua” de Pontificia Academia Latinitatis condenda*, 10.11.2012, AAS 104 (2012), s. 991-995.

⁸⁹⁷ „Romani autem pontifices (...) ea tenenda definiverunt, quae sacris scripturis et apostolicis traditionibus consentanea, Deo adiutore, cognoverant” (PA 31).

patrystycznych, można mówić o pewnym zbliżeniu się do myśli Leona Wielkiego na poziomie językowym. Jednocześnie nie można pominąć całego rozwoju dogmatycznego, który nastąpił w międzyczasie, a przejawia się w wypracowaniu i ugruntowaniu teologii *Magisterium Ecclesiae*, gdzie Biskup Rzymu z Bożego ustanowienia pełni kluczową i niezastąpioną funkcję najwyższego autorytetu nauczycielskiego w Kościele. Rozróżnienie nauczania *ex cathedra* oraz nauczania w sposób zwyczajny oraz ustalenie warunków nieomyślności nauczania Biskupa Rzymu jest oczywistym krokiem naprzód w stosunku do treści doktryny o autorytecie nauczania papieskiego w V wieku.

W posoborowych wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, zwłaszcza Jana Pawła II i Benedykta XVI, które były już przytaczane *in extenso* w poprzednim rozdziale, można odnaleźć echa myśli Leona Wielkiego odnośnie do interesującego nas zagadnienia. Chodzi tutaj w pierwszym rzędzie o istotę *munus docendi* Biskupa Rzymu, rozumianej tak w V wieku jak i dziś jako przepowiadanie Ewangelii zgodnie z *regula fidei*⁸⁹⁸, a sam urząd Papieża jako *custodia fidei*⁸⁹⁹ w całkowitym posłuszeństwie słowu Bożemu, zawartemu w Piśmie św. i interpretowanemu przez Tradycję⁹⁰⁰. Jest to również uchwytne w samym wykonywaniu przez papieży urzędu nauczycielskiego, kiedy podając jakąś naukę, zwłaszcza w sposób ostateczny, jako to miało miejsce w przypadku encykliki *Evangelium vitae* i listu apostołskiego *Ordinatio sacerdotalis*, powoływali się przy tym na prawdę zawartą Biblii, uznawaną przez Tradycję i głoszoną niezmiennie przez *Magisterium Ecclesiae*⁹⁰¹. Również papieskie nauczanie zwyczajne musi wiernie trzymać się tej zasady, ponieważ Chrystus powierzył Piotrowi i jego następcom misję „ustalania i autorytatywnego potwierdzania tego, co Kościół otrzymał i w co wierzył od samego początku, czego nauczali Apostołowie i co Pismo święte oraz Tradycja chrześcijańska określiły jako przedmiot wiary i jako chrześcijańską normę życia”⁹⁰². Widać tutaj pełną zgodę z Leonem co do fundamentalnych i niezbywalnych źródeł papieskiego przepowiadania *de iure divino*.

---

⁸⁹⁸ Zob. na przykład Leo Magnus, *Ep.* 116, 2: PL 54, 1036; *Ep.* 117, 1: PL 54, 1037-1038.

⁸⁹⁹ Zob. tenże, *Ep.* 114, 2: PL 1031A.

⁹⁰⁰ Zob. Jan Paweł II, Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra*, 10.03.1993; Benedykt XVI, *Posługa Papieża gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu – Msza św. w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu*, 7.05.2005; Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, 7.

⁹⁰¹ Zob. EV 57; 62; 65; Ioannes Paulus PP. II, *Epistula Apostolica Ordinatio sacerdotalis*, 4; T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 440-447; M. Żmudziński, *Nauczanie „ex cathedra” w pontyfikacie Jana Pawła II*, „Studia Elbląskie” 7 (2006), s. 125-134.

⁹⁰² Jan Paweł II, Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra*, 10.03.1993, 4.

Kolejnym wyrazem ciągłości myśli Leona Wielkiego we współczesnym sprawowaniu przez Biskupa Rzymu autorytetu doktrynalnego jest świadomość zasiadania przez papieża na *cathedra Petri*. Jest to szczególnie podkreślone przez omówione już wcześniej odnowione obrzędy inauguracji pontyfikatu, jak również przez wypowiedzi papieskie związane z objęciem tej katedry⁹⁰³ i z liturgiczną uroczystością Katedry św. Piotra⁹⁰⁴. Można w nich dostrzec właściwie wszystkie istotne elementy Leonowej koncepcji papieskiego prymatu i autorytetu doktrynalnego: wyznanie wiary chrystologicznej przez Piotra pod Cezareą Filipową jest stale aktualizowane w przepowiadaniu jego następców, którzy czerpią naukę z Pisma św. rozumianą w świetle Ojców Kościoła i podają ją autorytatywnie ludowi Bożemu⁹⁰⁵.

Należy też zwrócić uwagę na samoświadomość papieskiego autorytetu doktrynalnego i rozumienia misji nauczania w dwóch dopełniających się i równie koniecznych aspektach: pozytywnym, polegającym na głoszeniu prawdy objawionej i szerzeniu w całym Kościele prawdziwej wiary oraz negatywnym, odnoszącym się do wskazywania i potępienia błędów w wierze stanowiących prawdziwe zagrożenie dla wiernych⁹⁰⁶. W dobie kontrowersji wywołanych przede wszystkim nauczaniem Nestoriusza i Eutychesa działalność Leona Wielkiego zmierzająca do ich wykorzenienia skupiała się nie tylko na wskazywaniu ich błędnych założeń, ale przede wszystkim na nauczaniu katolickiej

---

⁹⁰³ Zob. Benedykt XVI, *Posługa Papieża gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu – Msza św. w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu*, 7.05.2005.

⁹⁰⁴ Zob. Benedykt XVI, *Katedra św. Piotra darem Chrystusa dla Jego Kościoła – Audiencja generalna w Auli Pawła VI*, 22.02.2006.

⁹⁰⁵ „Wielka katedra – krzesło z brązu zawiera w sobie drewniany tron z IX wieku, który był przez długi czas uważany za krzesło apostoła Piotra i został umieszczony właśnie na tym monumentalnym ołtarzu z powodu jego wielkiej wartości symbolicznej. W rzeczywistości wyraża on stałą obecność Apostoła w nauczaniu jego następców. Możemy powiedzieć, że tron św. Piotra jest tronem prawdy, która czerpie swe źródło z nakazu Chrystusa po wyznaniu w Cezarei Filipowej. Tron magisterialny odnawia w nas również pamięć słów skierowanych przez Pana do Piotra w Wieczerniku: «Ja prosiłem za tobą, żeby nie ustała twoja wiara. Ty ze swej strony utwierdzaj swoich braci» (Łk 22, 32) (...) Wielka katedra jest wspierana przez Ojców Kościoła. Dwaj mistrzowie Wschodu – św. Jan Chryzostom i św. Atanazy wraz z Ojcami Łacińskimi – św. Ambroży i św. Augustynem reprezentują całość tradycji, a więc bogactwo wyrażenia prawdziwej wiary jednego Kościoła. Ten element ołtarza mówi nam, że miłość opiera się na wierze. Kruszy się ona, jeśli człowiek nie ufa już Bogu i nie jest Jemu posłuszny. Wszystko w Kościele opiera się na wierze: sakramenty, liturgia, ewangelizacja, miłosierdzie. Również prawo, także władza w Kościele wspierają się na wierze. Kościół nie reguluje się sam, nie nadaje sobie swego ładu, lecz otrzymuje go ze Słowa Bożego, którego słucha w wierze, stara się rozumieć oraz nim żyć. Ojcowie Kościoła mają we wspólnocie kościelnej funkcję gwarantów wierności Pismu Świętemu. Zapewniają oni solidną, pewną egzegezę, mogącą tworzyć z katedrą Piotra całokształt stabilny i jednolity. Pismo Święte, autorytatywnie interpretowane przez Magisterium w świetle Ojców, oświetla drogę Kościoła w czasie, zapewniając jej mocny fundament pośród przemian dziejowych” (Benedykt XVI, *W Kościele wszystko opiera się na wierze – Homilia Papieża podczas Mszy św. z nowymi kardynałami*, 19.02.2012, ORPol 342 (2012), nr 4, s. 10-12).

⁹⁰⁶ Zob. Jan Paweł II, Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra*, 10.03.1993; tenże, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ad tuendam fidem”*, wstęp.

doktryny o tajemnicy Chrystusa za pomocą mów i listów. Podobnie jak Leon Wielki, kolejni współcześni Papieże głoszą ludowi Bożemu autentyczną wiarę, posługując się wszakże zdecydowanie bardziej zróżnicowanymi formami wypowiedzi, kiedy zaś pojawiają się błędy doktrynalne, nie wahają się wyraźnie mówić również o nich, ale w przeciwieństwie do czasów Leona Wielkiego nie dokonują osobiście oficjalnego (kanonicznego) potępienia błędnej doktryny, ponieważ to zadanie zostało powierzone Kongregacji Nauki Wiary. Najdonioślejszym przykładem współczesnego połączenia tych dwóch aspektów papieskiego *magisterium* w duchu Leona Wielkiego jest *Sollemnis professio fidei*⁹⁰⁷ przedstawione przez Pawła VI w 1968 roku na zakończenie ogłoszonego przez niego Roku Wiary z okazji 1900-lecia męczeństwa św. Apostołów Piotra i Pawła⁹⁰⁸. To współczesne wyznanie wiary stanowi wykład wiary Kościoła zawierający między innymi wszystkie ogłoszone dotąd dogmaty i zostało pomyślane jako odpowiedź na szerzące się wówczas wątpliwości i błędy⁹⁰⁹. W homilii wprowadzającej do tego wyznania wiary Paweł VI mówił bowiem o świadomości perturbacji, jakie dotyczą spraw wiary we współczesnym świecie, w którym wiele prawd zostało poddanych kontestacji i dyskusji. Kościół natomiast posiada obowiązek pogłębiania i prezentowania kolejnym pokoleniom w sposób dla nich dostępny misterium Boga. Ma to czynić z usilną troską, by nie naruszyć żadnej z prawd doktryny chrześcijańskiej, ponieważ spowodowałoby to – co się dziś często zdarza – zamieszanie i zwątpienie pośród wiernych⁹¹⁰. W pozostałych częściach tej

---

⁹⁰⁷ Paulus PP. VI, *Sollemnis Professio Fidei*, 30.06.1968, AAS 60 (1968), s. 433-445.

⁹⁰⁸ Biorąc pod uwagę formułę wprowadzającą do wyznania wiary („Ad gloriam igitur omnipotentis Dei et Domini nostri Iesu Christi spectantes, fiduciam in auxilio Sanctissimae Virginis Mariae et beatorum Petri et Pauli Apostolorum habentes, animum ad utilitatem spiritualemque progressionem Ecclesiae attendentes, omnium sacrorum Pastorum et christifidelium verbis animoque vobiscum, Fratres ac Filii dilectissimi, mirifice coniuncto, nunc hanc fidei professionem pronuntiamus”) podobnej do formuły ogłaszania dogmatu *ex cathedra* oraz formuły kanonizacyjnej, należy uznać *Sollemnis professio fidei* za najważniejszy akt papieskiego *magisterium ordinarium et universale* podczas tego pontyfikatu. Papież w homilii wprowadzającej do wyznania wiary zaznaczył, że nie jest to definicja dogmatyczna w sensie ścisłym („definitio dogmatica vere proprieque non sit nominanda”), powtarza ona jednak w sposób substancjalny *Credo* nicejskie. Zob. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 206.

⁹⁰⁹ „Quam celebrationem ad finem adduxit *sollemnis professio fidei*, ut significaretur quantopere essentialia principia, quae ex saeculis omnium credentium constituunt patrimonium, confirmatione, intellectione et peruestigatione, ratione usque renovata, indigeant, ad congruam testificationem reddendam in historicis conditionibus, quae aliae sunt ac superiorum temporum” (Benedictus PP. XVI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Porta Fidei” quibus Annus Fidei incohatur*, 11.10.2011, 4).

⁹¹⁰ „Quod dum facimus, probe novimus quibus perturbationibus, ad fidem quod attinet, nunc temporis quaedam hominum convictiones commoveantur. Quae quidem affectionem mundi sese penitus mutantis non effugerunt, in quo tot veritates vel prorsus negantur, vel in controversiam vocantur. Immo vel nonnullos catholicos homines videmus aut mutandarum, aut novandarum rerum quadam quasi cupiditate capi. Ecclesia sane ad officium suum pertinere putat nisis non intermittere, ut arcana Dei mysteria, unde in omnes tot salutis fructus manant etiam atque etiam perspiciat, pariterque secuturae aetatis hominibus aptiore cotidie ratione proponat. Sed simul maximopere cavendum est ne, dum necessarium investigandi officium usurpatur, christianae doctrinae veritates labefactentur. Quod si fiat – videmusque, pro dolor, hodie id reipsa fieri

homilii można dostrzec też kilka innych ważnych elementów tożsamy z myślą Leona Wielkiego. Paweł VI stwierdza najpierw, że Rok Wiary służył poświadczeniu jego stałej woli strzeżenia depozytu wiary przekazanego przez Apostołów. Następnie powołuje się na mandat „utwierdzenia braci w wierze” udzielony przez Chrystusa Piotrowi. Wyznając swoją ludzką słabość, jako Następca Księcia Apostołów pragnie jednak wypełnić ten mandat w postaci ogłoszenia wyznania wiary, które jest co do istoty powtórzeniem Symbolu nicejskiego, określonego mianem „nieśmiertelnej formuły tradycji świętego Kościoła Bożego”⁹¹¹. Papież wyraża przy tym mocną ufność w Ducha Świętego – duszę Kościoła i źródło prawdziwego postępu w prawdzie i miłości. Przywołuje też scenę wyznania wiary Piotra pod Cezareą Filipową jako pierwowzór dla obecnego wyznania wiary, które ma zamiar złożyć w imieniu całego ludu Bożego, pełniąc swój urząd Następcy Piotra i Pasterza Kościoła powszechnego, aby dać mocne świadectwo boskiej Prawdzie przed wszystkimi narodami⁹¹². W zaprezentowanej treści, a także w stylu

---

– perturbationem et dubitationem fidelibus multorum animis afferat”. Zob. J. Królikowski, *Słowo wstępne*, w: Paweł VI, *Wyznanie wiary Ludu Bożego*, dz. cyt., s. 5-8.

⁹¹¹ „Sollemni hac liturgia concludimus sive commemorationem saeculi XIX post martyrium a Sanctis Petro et Paulo Apostolis factum, sive annum, quem a fide appellavimus. Hunc scilicet annum eo consilio Sanctis Apostolis commemorandis dicavimus, non solum, ut constantissimam voluntatem Nostram testemur incorrupte fidei depositum custodiendi (Cfr. 1 Tim. 6, 20), quam nobis ipsi tradiderunt, sed etiam ut propositum nostrum confirmare eandem fidem ad vitam hoc tempore referendi, cum Ecclesiae in hoc mundo peregrinandum est.

In praesenti Nostrum esse putamus iis publicas persolvere gratias, qui invitationibus Nostris respondentes, id effecerunt ut annus a fide nuncupatum summam ubertatem acciperet, tum quia plurifariam singuli christifideles ad verbum Dei penitus adhaeserunt, tum quia in multis consortionibus et professio fidei renovata est, et fides ipsa perspicuis vitae christianae testimoniis comprobata. Quare dum Fratribus Nostris in Episcopatu, omnibusque catholicae Ecclesiae filiis gratissimum declaramus animum Nostrum, ipsis Apostolicam Benedictionem Nostram impertimus.

Porro Nostrarum esse partium existimamus mandatum conficere a Christo delatum Petro, cuius Nos, licet meritis inferiores, successores sumus: ut nempe in fide confirmemus fratres (Cfr. Luc. 22, 32). Quam ob rem, etsi exiguitatis Nostrae conscii simus, maxima tamen animi vi, quam a mandato Nobis tradito ducimus, professionem fidei facturi sumus, atque formulam a verbo credo incipientem sumus. iteraturi, quae, quamvis definitio dogmatica vere proprieque non sit nominanda, tamen, nonnullis adhibitis explanationibus, quas spirituales nostrae huius aetatis condiciones postulant, formulam Nicaenam quoad rerum summam repetit: formulam dicimus immortalis traditionis sanctae Dei Ecclesiae”.

⁹¹² „Attamen ante omnia Spiritui Sancto firmissime confidimus, qui est anima Ecclesiae, et origo cuiusvis meri progressus in veritate et caritate inque theologia fide, in qua Corporis mystici vita nititur. Cum profecto non ignoremus homines verba expectare Christi Vicarii, propterea normis praeceptisque datis eorum expectationem explemus. Sed hodierno die oportunitas Nobis offertur sententiam Nostram sollemniori modo declarandi.

Itaque hoc die, a Nobis electo ad concludendum annum a fide appellatum, atque in hac celebratione sanctorum Petri et Pauli Apostolorum, summo Deo viventi obsequium professionis fidei deferre volumus. Atque quemadmodum olim Caesareae Philippi Simon Petrus, se ab hominum opinionibus emergens, verbis etiam ceterorum Apostolorum vere Christum Dei viventis Filium professus est, ita hodie tenuis eius Successor, universaeque Ecclesiae Pastor, nomine totius populi Dei, vocem suam intendit, ut firmissimum testimonium divinae Veritati dicat, quae ideo Ecclesiae est credita, ut eam omnibus populis nuntiet”.

języka oraz używanej terminologii Paweł VI, choć być może nieświadomie, ale z pewnością naśladuje Leona Wielkiego.

Inny przykład współistnienia dwóch wymiarów w sprawowaniu przez Biskupa Rzymu *munus docendi* nakreślonych przez wybitnego Następcę św. Piotra z V wieku stanowi nauczanie chrystologiczne Jana Pawła II, a zwłaszcza Benedykta XVI, który w trylogii „Jezus z Nazaretu”⁹¹³, będącej swego rodzaju „traktatem teologicznym o tajemnicach życia Jezusa”⁹¹⁴, podjął się na nowo odczytania Ewangelii w kluczu hermeneutyki wiary, polemizując jednocześnie z błędnymi tendencjami chrystologicznymi⁹¹⁵. W tym zadaniu J. Ratzinger posiłkuje się między innymi odwołaniami do Ojców Kościoła⁹¹⁶, w tym do Leona Wielkiego⁹¹⁷, co odpowiada jednemu z założeń lektury Pisma świętego, jakim jest czytanie Biblii w żywej Tradycji Kościoła⁹¹⁸. Jedną z tendencji współczesnej chrystologii domagającej się zdecydowanej odpowiedzi jest krytyka dogmatu Chalcedońskiego, o który tak energicznie walczył Leon Wielki. Jak przekonująco dowodzi J. Królikowski, Benedykt XVI w swoim dziele „wprowadza perspektywę teologiczną, która wymownie potwierdza tradycyjną doktrynę chrystologiczną zawartą w wypowiedziach I Soboru Nicejskiego i Soboru Chalcedońskiego”⁹¹⁹. Ponadto za pontyfikatu Benedykta XVI miała miejsce jedna formalna interwencja Kongregacji Nauki Wiary w kwestii błędów chrystologicznych. Chodzi o zatwierdzoną przez Papieża notyfikację

---

⁹¹³ J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu*, w: J. Ratzinger, *Opera omnia. T. VI/1: Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii*, red. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. M. Górecka, W. Szymona, Lublin 2015, s. 33-582.

⁹¹⁴ Tamże, s. 383. Chociaż, jak zaznacza sam autor, dzieło to nie stanowi papieskiego aktu magisterialnego, lecz stanowi jego osobistą refleksję (s. 128), to jednak jego wartość i siła oddziaływania na Kościół jest nie do przecenienia. Zob. Fondazione Vaticana Joseph Ratzinger-Benedetto XVI, *I Vangeli Storia e Cristologia. La ricerca di Joseph Ratzinger-Benedetto XVI*, red. B. Estrada, E. Manicardi, A. Puig i Tàrrach, t. I i II, Città del Vaticano 2013; „Teologia dogmatyczna”, t. 7: *Benedykta XVI „Jezus z Nazaretu”*, red. M. Antoniewicz, Poznań 2012, *Debata wokół „Jezusa z Nazaretu” Benedykta XVI*, red. B. Kochaniec, B. Ferdek, Wrocław 2014; *Jezus z Nazaretu. Poszukiwania chrystologiczne drogą wyznaczoną przez Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, red. J. Królikowski, P. Łabuda, A. Michalik, Tarnów 2016.

⁹¹⁵ Zob. A. Amato, *Contentuto teologico del „Gesù di Nazaret di Joseph Ratzinger e la sua esemplarità metodologica*, w: Fondazione Vaticana Joseph Ratzinger-Benedetto XVI, *I Vangeli Storia e Cristologia. La ricerca di Joseph Ratzinger-Benedetto XVI*, dz. cyt., t. I, s. 330-334; J. Królikowski, „Jezus z Nazaretu” *Benedykta XVI w kontekście chrystologii współczesnej*, w: *Jezus z Nazaretu. Poszukiwania chrystologiczne drogą wyznaczoną przez Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, dz. cyt., s. 133-148.

⁹¹⁶ Zob. J. Nastalek, *Patrystyczne wątki w „Jezusie z Nazaretu” J. Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *Debata wokół Jezusa z Nazaretu Benedykta XVI*, dz. cyt., s. 117-146.

⁹¹⁷ Przywołanie myśli Leona Wielkiego ma miejsce w kontekście omawiania problemu woli Jezusa i woli Ojca, kiedy autor skupia się na sformułowaniu „dwie natury jedna osoba”: „Tę formułę – dwie natury, jedna osoba – ukuł papież Leon Wielki, wiedziony intuicją wykraczającą daleko poza moment historyczny, i dlatego od razu spotkała się ona z entuzjastyczną aprobatą ojców soborowych” (J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu*, dz. cyt., s. 491).

⁹¹⁸ Zob. DV 12.

⁹¹⁹ J. Królikowski, „Jezus z Nazaretu” *Benedykta XVI w kontekście chrystologii współczesnej*, dz. cyt., s. 146.

dotyczącą dzieł Jona Sobrino⁹²⁰. Zakwestionowane przez Kongregację poglądy jezuita należącego do nurtu latynoamerykańskiej teologii wyzwolenia można określić jako nowe wcielenie nestorianizmu, co przybliży ten przypadek *mutatis mutandis* do sytuacji Kościoła w czasach Leona Wielkiego i pokazuje zdecydowaną tak jak wówczas reakcję Biskupa Rzymu na zagrożenie dla wiary.

Należy przy tym wspomnieć o całokształcie działalności Kongregacji Nauki Wiary. Jak to już wyżej zaznaczono, jest to – jak cała Kuria Rzymska – nowe ciało w stosunku do czasów Leona Wielkiego, lecz pozostające w ścisłej zależności i służbie Biskupowi Rzymu w wypełnianiu jego misji. Nie można zatem zaprzeczyć, że cel jej działania jest tożsamy z tym, który w V wieku został wskazany przez Leona, a jakim jest promowanie, strzeżenie i obrona wiary oraz dyscypliny Kościoła przed błędami. Od zakończenia *Vaticanum II* Kongregacja Nauki Wiary wydała znaczącą liczbę dokumentów o charakterze doktrynalnym, sakramentalnym i dyscyplinarnym. Wśród nich na szczególną uwagę ze względu na treść chrystologiczną i eklezjologiczną oraz specjalne zatwierdzenie papieskie zasługuje *Deklaracja o jedyności i powszechności zbawczej Chrystusa i Kościoła „Dominus Iesus”*⁹²¹. Jest ona swoistym wyznaniem wiary w Jezusa Chrystusa, jedynego Zbawiciela świata, ogłoszonym w ramach obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 jako odpowiedź na błędne koncepcje teologiczne i niejasności relatywizujące osobę oraz dzieło zbawcze Chrystusa w kontekście pluralizmu religijnego. Dokument streszcza i potwierdza dotychczasowe nauczanie Kościoła, odwołując się do Pisma św., Tradycji i wypowiedzi *Magisterium*. W wypowiedzi Jana Pawła II, który zatwierdził deklarację⁹²², ujawnia się jego wola, by ten dokument stanowił współczesne wyznanie wiary w Chrystusa. Pojawia się również odwołanie do św. Piotra, który wyznał wiarę w Jezusa jedynego Zbawiciela świata⁹²³. W ten sposób w sprawowaniu papieskiego urzędu

---

⁹²⁰ Congregatio de Doctrina Fidei, *Notificatio de operibus P. Jon Sobrino S.J.*, 26.11.2006, AAS 99 (2007), s. 181-194.

⁹²¹ Congregatio de Doctrina Fidei, *Declaratio „Dominus Iesus” de Iesu Christi atque Ecclesiae unitate et universalitate salvifica*. 6.08.2000, AAS 90 (2000), s. 742-765; zob. Congregazione per la Dottrina della Fede, *Dichiarazione «Dominus Iesus». Documenti e studi*, Città del Vaticano 2002; tłum polskie: Kongregacja Nauki Wiary, *Deklaracja «Dominus Iesus». Tekst i komentarze*, Poznań 2006; B. Ferdek, *Deklaracja Dominus Iesus jako współczesne wyznanie wiary*, WPT 9 (2001), s. 39-55; Z. Kubacki, *Granice chrześcijańskiej chrystologii w świetle deklaracji «Dominus Iesus»*, „Symposium” 8 (2001), s. 57-92.

⁹²² Papież uczynił to za pomocą specjalnej formuły *certa scientia et apostolica Sua auctoritate* ze względu na wagę zawartych w dokumencie treści doktrynalnych. Zob. T. Bertone, *Prezentacja. Rodzaj literacki i stopień autorytetu deklaracji «Dominus Iesus»*, w: Kongregacja Nauki Wiary, *Deklaracja «Dominus Iesus». Tekst i komentarze*, dz. cyt., s. 14.

⁹²³ Jan Paweł II, *Świadkowie wiary. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»*. 1.10.2000: „W Deklaracji Dominus Iesus — «Jezus jest Panem» — ogłoszonej w szczytowym momencie Roku Jubileuszowego i zatwierdzonej przeze mnie w formie specjalnej, pragnąłem wezwać wszystkich chrześcijan, aby odnowili

nauczycielskiego Jan Paweł II sytuuje się na linii wyraźnej ciągłości z Leonem Wielkim. Obaj bronili – choć w zupełnie różnych epokach i okolicznościach – fundamentalnych prawd katolickiego *credo*, powołując się na pierwotne wyznanie wiary Księcia Apostołów, którego stali się spadkobiercami w misji „utwierdzenia braci w wierze”.

Mimo że nauczanie współczesnych papieży odbywa się na bardzo wielu poziomach, które ukazują stopniowanie autorytetu Biskupa Rzymu „w zależności od doktrynalnej i prawnej wartości przedstawianego Kościołowi nauczania oraz według kręgu adresatów”⁹²⁴, co jest oczywistym rozwojem w stosunku do Leona Wielkiego, posługującego się właściwie wyłącznie mowami i listami oraz przebywającego stale w Rzymie, to można jednak również zauważyć ciągłość, przejawiającą się w kontynuacji tych dwóch form papieskich wypowiedzi. Pontyfikat Jana Pawła II obfitował w wielką liczbę różnego rodzaju dokumentów papieskiego *magisterium*, począwszy od encyklik i adhortacji apostolskich. Jednakże bardzo ważny element sprawowania misji nauczania przez tego Papieża stanowiły katechezy podczas środowych audiencji generalnych oraz homilie. Benedykt XVI podczas swojego pontyfikatu nie opublikował tak znaczącej liczby encyklik czy adhortacji apostolskich jak poprzednik, przygotowywał jednak z wielką starannością cotygodniowe katechezy oraz homilie wygłaszane podczas różnych celebracji liturgicznych⁹²⁵. Jak to już zostało wspomniane wyżej, Benedykt XVI wprost nawiązał do Leona Wielkiego w kontekście środowych audiencji generalnych jako tradycyjnej w naszych

---

swoją więź jedności z Nim w radości wiary, składając jednomyślne świadectwo, że On jest — także dzisiaj i jutro — «drogą, prawdą i życiem» (J 14, 6). Nasze wyznanie wiary w Chrystusa jako jedyne Syna, w którym my sami oglądamy oblicze Ojca (por. J 14, 8-9), nie jest przejawem arogancji i lekceważenia innych religii, ale radosnym wyrazem wdzięczności za to, że Chrystus objawił się nam bez żadnej zasługi z naszej strony. On też zobowiązał nas, byśmy i my z kolei dawali to, co przyjęliśmy, dzieląc się z innymi otrzymanym darem, ponieważ udzielona nam Prawda i Miłość, którą jest Bóg, należą do wszystkich ludzi.

Wraz z apostołem Piotrem wyznajemy, że «nie ma w żadnym innym zbawienia» (Dz 4, 12). Deklaracja *Dominus Iesus*, idąc śladem Soboru Watykańskiego II, stwierdza, iż to wyznanie nie odbiera możliwości zbawienia niechrześcijanom, ale wskazuje jego ostateczne źródło w Chrystusie, w którym Bóg zjednoczony jest z człowiekiem. Bóg wszystkim udziela światła w sposób odpowiadający ich sytuacji wewnętrznej i środowiskowej, obdarzając ich zbawczą łaską sobie znanymi drogami (por. *Dominus Iesus*, VI, 20-21). Dokument wyjaśnia istotne elementy chrześcijaństwa, które nie stanowią przeszkody dla dialogu, ale ukazują jego podstawy, jako że dialog pozbawiony fundamentów nieuchronnie przerodziłby się w jałowe mnożenie słów”.

⁹²⁴ T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 318.

⁹²⁵ Troska Benedykta o liturgię stanowiła jeden z istotnych punktów programowych jego pontyfikatu, co także upodabnia go do Leona Wielkiego. Zob. Benedykt XVI, *Przedmowa do wprowadzającego tomu moich pism*, w: J. Ratzinger, *Opera omnia. T. XI: Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, red. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. W. Szymona, Lublin 2012, s. 1-4; M. Biliniewicz, *The Liturgical Vision of Pope Benedict XVI. A Theological Inquiry*, Bern 2013; G. Bachanek, *Pierwszeństwo Boga w myśli liturgicznej Josepha Ratzingera*, WST 22 (2010), nr 2, s. 205-214; J. Nastałek, *Wiara celebrowana w liturgii w nauczaniu Benedykta XVI*, w: *Teologiczna cnota wiary*, red. W. Wołyniec, Wrocław 2015, s. 138-158.

czasach formy spotkania Biskupa Rzymu z wiernymi. Natomiast encykliki i inne dokumenty papieskie skierowane do całego Kościoła i publikowane w różnych językach można zobaczyć na przedłużeniu zastosowanej przez Leona praktyki rozpowszechnienia i tłumaczenia na język grecki swojego *Tomus ad Flavianum*.

Pontyfikat Franciszka przynosi natomiast pewne znaczące zmiany w rozumieniu oraz sprawowaniu papieskiego *munus docendi* w stosunku do swoich bezpośrednich poprzedników jak i do Leona Wielkiego.

W adhortacji apostolskiej „*Evangelii gaudium*” Franciszek stwierdza, że „nie należy oczekiwać od papieskiego nauczania definitywnego lub wyczerpującego słowa na temat wszystkich spraw dotyczących Kościoła i świata”⁹²⁶, natomiast adhortacji apostolskiej *Amoris laetitia* znajduje się sformułowanie, iż „iż nie wszystkie dyskusje doktrynalne, moralne czy duszpasterskie powinny być rozstrzygnięte interwencjami Magisterium. Oczywiście, w Kościele konieczna jest jedność doktryny i działania, ale to nie przeszkadza, by istniały różne sposoby interpretowania pewnych aspektów nauczania lub niektórych wynikających z niego konsekwencji. Będzie się tak działo, aż Duch nie doprowadzi nas do całej prawdy (por. J 16, 13), to znaczy, kiedy wprowadzi nas w pełni w tajemnicę Chrystusa i będziemy mogli widzieć wszystko Jego spojrzeniem. Poza tym, w każdym kraju lub regionie można szukać rozwiązań bardziej związanych z inkulturacją, wrażliwych na tradycje i na wyzwania lokalne”⁹²⁷. Obie te wypowiedzi mają charakter samoograniczający sprawowanie misji nauczania przez Papieża do tylko wybranych sytuacji i jednocześnie sugerują istnienie wielości równie ważnych interpretacji kwestii doktrynalnych i moralnych, których autorami są pasterze Kościołów partykularnych. Ponieważ te wypowiedzi Franciszka pochodzą z posynodalnych adhortacji apostolskich i wiążą się z zagadnieniem kolegialności biskupów, zostaną szerzej omówione w dalszej części niniejszego rozdziału.

Podczas pontyfikatu Franciszka można także zaobserwować proces relatywizowania zasady wierności *magisterium* papieskiego źródłom katolickiej doktryny i niezmienności nauczania Kościoła, która była stale głoszona i praktykowana przez Leona Wielkiego oraz współczesnych papieży. Pierwszym przykładem jest sprawa dopuszczania do Komunii św. osób rozwiedzionych żyjących w nowych związkach. Franciszek nadał status *magisterium authenticum* swojemu listowi do biskupa S. A. Fenoya, delegata

---

⁹²⁶ EG 16.

⁹²⁷ AL 3.

regionu Buenos Aires Konferencji Episkopatu Argentyny oraz sformułowanym przez biskupów z tego regionu podstawowym kryteriom zastosowania rozdziału VIII *Amoris laetitia*⁹²⁸. Została w nich przyznana możliwość przyjmowania Eucharystii „w niektórych przypadkach” przez osoby pozostające w powtórnych związkach bez zobowiązania ich do życia we wstrzeźliwości. Natomiast dotychczasowe nauczanie Kościoła podkreślało fakt, iż niedopuszczanie do Komunii eucharystycznej rozwiedzionych pozostających w nowych związkach opiera się na Piśmie św., a możliwość pojednania jest dostępna dla wyłącznie tych, którzy żałując rozpadu małżeństwa i nie mogąc się rozstać z ważnych powodów (jak wychowanie dzieci) zobowiązują się do życia w całkowitej wstrzeźliwości⁹²⁹. Ze względu na fakt, że *Amoris laetitia* jest owocem obrad dwóch zgromadzeń Synodu Biskupów, a jej interpretacja i wdrożenie zostało powierzone biskupom, wrócimy do tego zagadnienia w dalszej części tego rozdziału. Ponadto trzeba zasignalizować konieczność całościowego opracowania na ten temat.

Drugim przykładem odejścia od niezmiennego nauczania Kościoła za obecnego pontyfikatu jest dokonanie pierwszej od opublikowania tekstu typicznego zmiany w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Chodzi o opracowane przez Kongregację Nauki Wiary i zaaprobowane przez Papieża nowe brzmienie punktu 2267 na temat kary śmierci⁹³⁰. Decyzja ta została zakomunikowana biskupom listem Kongregacji, który zawiera

---

⁹²⁸ Zob. Franciscus PP., *Epistula apostolica ad Excellentissimum Dominum Sergium Alfredum Fenoy, delegatum Regionis Pastoralis Bonaërensium, necnon adiunctum documentum (de praecipuis rationibus usui capitis VIII Adhortationis post-synodalis „Amoris Laetitia”)*, AAS 108 (2016), s. 1071-1072; *Additum ad Epistulam*, AAS 108 (2016), s. 1072-1074; *Rescriptum «ex audientia SS.mi»*, 5.06.2017, AAS 108 (2016), s. 1074. Należy zaznaczyć, że adhortacja *Amoris laetitia*, a zwłaszcza rozdział VIII od momentu publikacji dokumentu wzbudzał szeroką dyskusję i rozbieżne interpretacje wśród kardynałów, biskupów, dogmatyków, moralistów, kanonistów i filozofów. Wydarzeniem bez precedensu było zredagowanie przez czterech kardynałów pięciu *dubia* odnośnie do adhortacji, które zostały przekazane Franciszkowi. Papież nie udzielił na nie odpowiedzi. Kolejnym wyjątkowym we współczesnej historii Kościoła aktem było opracowanie przez grupę teologów i przesłanie Papieżowi *Correctio filialis de haeresibus propagatis* – petycji z wyszczególnieniem błędów doktrynalnych zawartych w adhortacji. Zob. J. Kupczak, *Źródła sporu o «Amoris laetitia»*, Poznań 2018; P. Grad, *Unieszkodliwienie Magisterium. Studium dyskusji o «Amoris Laetitia»*, 305, „Christianitas” 65 (2016), s. 42-84; R. Skrzypczak, *Okaleczone relacje a duch miłosierdzia. Trudna recepcja adhortacji «Amoris laetitia» papieża Franciszka*, WST 29 (2016), nr 4, s. 76-110; A. Spadaro, *«Amoris laetitia». Struttura e significato dell'Esortazione apostolica post-sinodale di Papa Francesco*, „La Civiltà Cattolica” 4 (2016) s. 105-128; S. T. Bonino, *Saint Thomas Aquinas in the Apostolic Exhortation Amoris Laetitia*, „The Thomist” 80 (2016), s. 499-519; R. Buttiglione, *Risposte amichevoli ai critici di Amoris laetitia*, Milano 2017; K. Flannery, T. Berg, *Amoris Laetitia, Pastoral Discernment, and Thomas Aquinas*, „Nova et Vetera” 16 (2018), s. 81-111.

⁹²⁹ Zob. FC 84; KKK 1650; Congregatio de Doctrina Fidei, *Epistula ad Catholicæ Ecclesie episcopos de receptione communionis eucharisticae a fidelibus qui post divortium novas inierunt nuptias Annus internationalis familiae*, 14.09.1994, 4; Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Dichiarazione circa l'ammissibilità alla santa Comunione dei divorziati risposati*, 24.07.2000; SCar 29.

⁹³⁰ Zob. Congregatio de Doctrina Fidei, *Rescriptum «ex audientia SS.mi»*, 1.08.2018, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20180801_catechismo-penadimorte_la.html (dostęp: 19.10.2018).

również komentarz teologiczny⁹³¹. Zmiana dotyczy dopuszczalności kary śmierci i jej oceny moralnej. Tradycyjna nauka Kościoła, oparta na Piśmie św. i Tradycji, dopuszczała karę śmierci w przypadku, gdy był to „jedyne dostępny sposób skutecznej ochrony ludzkiego życia przed niesprawiedliwym napastnikiem”⁹³², natomiast obecnie jest ona uznana „w świetle Ewangelii” za „niedopuszczalną, ponieważ jest zamachem na nienaruszalność i godność osoby”⁹³³. Przytoczony fragment nowego brzmienia katechizmowego punktu jest jednocześnie cytatem z przemówienia Franciszka do Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji⁹³⁴ i stanowi jedyny przypis w całym tekście. Wynika stąd, że najpoważniejszym uzasadnieniem tak radykalnej zmiany nauczania Kościoła są wcześniejsze słowa tego samego Papieża, który ją zlecił⁹³⁵.

Ponadto często w dokumentach *magisterium* Franciszka zauważalny jest brak teologicznej precyzji oraz zastosowanie języka różniącego się od wypracowanego przez wieki przez poprzednich Papieży⁹³⁶.

---

⁹³¹ Zob. Congregatio de Doctrina Fidei, *Lettera ai Vescovi circa la nuova redazione del n. 2267 del Catechismo della Chiesa Cattolica sulla pena di morte*, 1.08.2018, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20180801_lettera-vescovi-penadimorte_it.html (dostęp: 19.10.2018).

⁹³² Przed zmianą punkt 2267 KKK posiadał brzmienie: „Traditionalis doctrina Ecclesiae, supposita plena determinatione identitatis et responsabilitatis illius qui culpabilis est, recursum ad poenam mortis non excludit, si haec una sit possibilis via ad vitas humanas ab iniusto aggressore efficaciter defendendas.

Si autem instrumenta incruenta sufficiunt ad personarum securitatem ab aggressore defendendam atque protegendam, auctoritas his solummodo utatur instrumentis, utpote quae melius respondeant concretis boni communis condicionibus et sint dignitati personae humanae magis consentanea.

Revera nostris diebus, consequenter ad possibilitates quae Statui praesto sunt ut crimen efficaciter reprimatur, illum qui hoc commisit, innoxium efficiendo, quin illi definitive possibilitas subtrahatur ut sese redimat, casus in quibus absolute necessarium sit ut reus supprimatur, «admodum raro (...) intercidunt (...), si qui omnino iam reapse accidunt»”.

⁹³³ Po zmianie punkt 2227 KKK brzmi: „Quod auctoritas legitima, processu ordinario peracto, recurrere posset ad poenam mortis, diu habitum est utpote responsum nonnullorum delictorum gravitati aptum instrumentumque idoneum, quamvis extremum, ad bonum commune tuendum.

His autem temporibus magis magisque agnoscitur dignitatem personae nullius amitti posse, nec quidem illius qui scelera fecit gravissima. Novus insuper sanctionis poenalis sensus, quoad Statum attinet, magis in dies percipitur. Denique rationes efficientioris custodiae excogitatae sunt quae in tuto collocent debitam civium defensionem, verum nullo modo imminuant reorum potestatem sui ipsius redimendi.

Quapropter Ecclesia, sub Evangelii luce, docet «poenam capitalem non posse admitti quippe quae repugnet inviolabili personae humanae dignitati» atque Ipsa devovet se eidemque per omnem orbem abolenda”.

⁹³⁴ Franciscus PP., *Sermo ad participantes conventum a Pontificio Consilio de Nova Evangelizatione Promovenda proventum*, 11.10.2017, OR 13.10.2017, 5.

⁹³⁵ Choć w liście Kongregacji Nauki Wiary znajduje się stwierdzenie, że papieska decyzja w sprawie korekty 2227 punktu KKK „wyraża autentyczny rozwój doktryny, który nie stoi w sprzeczności z wcześniejszym nauczaniem Magisterium” (n. 8), to jednak zastosowana argumentacja nie jest w stanie tego udowodnić. Zob. T. Rowiński, *Co napisała Kongregacja Nauki Wiary na temat kary śmierci?*, „Christianitas” 71-72 (2018), s. 42-48.

⁹³⁶ Wyjątek stanowi encyklika *Lumen fidei* o cnocie wiary (29.06.2013), która została niemal w całości zrehabilitowana przez Benedykta XVI w ostatnim roku pontyfikatu.

Wszystkie podane wyżej przykłady dowodzą wyraźnej zmiany w sposobie postrzegania i wykonywania autorytetu doktrynalnego przez obecnego Następcę św. Piotra. Nie można uznać tych zmian za zgodne z myślą Leona Wielkiego, która – jak to wyżej zostało wykazane – była afirmowana oraz stosowana w praktyce aż do zakończenia pontyfikatu Benedykta XVI i skupiała się na wiernym przepowiadaniu ludowi Bożemu nauki opartej na Piśmie św. i Tradycji.

2. Wypełnianie zadania nauczycielskiego przez Kolegium Biskupów

W pierwszym rozdziale niniejszej rozprawy zostało zaznaczone, że wykonywanie przez Leona Wielkiego papieskiego urzędu nauczycielskiego i jurysdykcyjnego w żadnym wypadku nie oznaczało pomijania autorytetu pozostałych biskupów tak na poziomie Kościoła partykularnego jak i Kościoła powszechnego. Biskupi są bowiem odpowiedzialni za strzeżenie wiary i dyscypliny w całym Kościele. Według Leona fundamentem dla teologii episkopatu pozostaje – analogicznie do prymatu – osoba św. Piotra Apostoła. To w Księciu Apostołów należy upatrywać wzór dla wszystkich sprawujących władzę w Kościele – zarówno Papieża, który jest jego Następcą na rzymskiej stolicy, jak i dla biskupów, następców apostołów. Chrystus jest obecny i działa w Biskupie Rzymu oraz w zgromadzeniu biskupów.

Te Leonowe idee doczekały się najwyższej formalnej afirmacji ze strony *Magisterium Ecclesiae* na Soborze Watykańskim II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, jak to już zostało zauważone wyżej, odsyła do fragmentów mów Leona w III rozdziale przy prezentacji nauki o episkopacie i jego kolegialności. Pierwsze odwołanie (do *Tract. V, 3*) znajduje się w 21 numerze: „W osobach biskupów zatem, których pomocnikami są prezbiterzy, obecny jest wśród wiernych Pan Jezus Chrystus, Najwyższy Kapłan. Zasiadając bowiem po prawicy Boga Ojca, przebywa równocześnie w zgromadzeniu swoich biskupów i za pośrednictwem ich zaszczytnego posługiwania głosi słowo Boże wszystkim narodom, a wiernym udziela sakramentów wiary”⁹³⁷. Sobór naucza o obecności Chrystusa uwielbionego pośród wiernych w osobach biskupów, wypełniających w imieniu Pana misję nauczania i uświęcania. *Vaticanum II* idzie tutaj za myślą

---

⁹³⁷ „In Episcopis igitur, quibus presbyteri assistunt, adest in medio credentium Dominus Iesus Christus, Pontifex Summus. Sedens enim ad dexteram Dei Patris, non deest a suorum congregatione pontificum, sed imprimis per eorum eximium servitium verbum Dei omnibus gentibus praedicat et credentibus sacramenta fidei continuo administrat”.

Leona o *praesentia Christi*⁹³⁸, którą wyraził w mowie wygłoszonej z okazji rocznicy swoich święceń biskupich. Cytowany fragment „*Lumen gentium*” następuje bezpośrednio po stwierdzeniu, że biskupi jako pasterze Kościoła *de iure divino* są następcami Apostołów⁹³⁹. W ten sposób ojcowie soborowi, korzystając z argumentacji patrystycznej, co jest szczególną cechą charakterystyczną dokumentów *Vaticanum II*, pragnęli wskazać na historyczną i teologiczną ciągłość między Apostołami na czele z Piotrem a biskupami z Papieżem. Posługa biskupia jest chciana i uprawomocniona przez samego Chrystusa, który poprzez świętych pasterzy kontynuuje swoje zbawcze dzieło w Kościele. *Munus episcopalis* wyraża na pierwszym miejscu w głoszeniu słowa Bożego. A zatem autorytet doktrynalny biskupów znajduje swoje uzasadnienie w akcie woli Zbawiciela, który pozostaje zawsze obecny w swoim Kościele i jest przepowiadany wszystkim narodom. Widzimy zatem, że idea Leonowa została wykorzystana w soborowej artykulacji doktryny o episkopacie.

Następne odwołanie do Leona Wielkiego znajduje się w drugim akapicie 22 numeru „*Lumen gentium*”, dotyczącym kolegalności biskupów, a zatem zagadnienia, które należało do najbardziej dyskutowanych podczas samego Soboru, jak również będącego przedmiotem licznych studiów i debat po jego zakończeniu. W interesującym nas fragmencie konstytucji, który został już przywołany wyżej, sobór stwierdza, że „dar związania i rozwiązywania” którego Chrystus udzielił Piotrowi, o czym zaświadcza ewangeliczny tekst Mt 16, 18-19, został również przekazany „Kolegium Apostołów pozostającemu w łączności ze swoją Głową”, jak o tym wspomina św. Mateusz w 18, 18 i 28, 16-20⁹⁴⁰. Przypis dotyczący tego fragmentu „*Lumen gentium*” odsyła do schematu II konstytucji dogmatycznej *de Ecclesia Christi* Soboru Watykańskiego I (rozdz. 4)⁹⁴¹, do relacji Kleutgena z poprawionego schematu tejże konstytucji⁹⁴² i oświadczenia Zinellego⁹⁴³ oraz w końcu do *Tract. IV, 3* Leona Wielkiego⁹⁴⁴. Wynika stąd, że bezpośrednią podstawą dla omawianego fragmentu „*Lumen gentium*” pozostają opracowania poprzedniego soboru, co jest zrozumiałe, kiedy weźmie się pod uwagę bezterminowe odroczenie obrad

---

⁹³⁸ Zob. B. Studer, *Leone Magno*, dz. cyt., s. 571-572.

⁹³⁹ Zob. LG 20.

⁹⁴⁰ LG 22: „(...) illud autem ligandi ac solvendi munus, quod Petro datum est (cf. Mt 16,19), collegio quoque Apostolorum, suo Capiti coniuncto, tributum esse constat (cf. Mt 18,18; 28,16-20)”.

⁹⁴¹ Mansi 53, 310.

⁹⁴² Tamże, 53, 321 B- 322 B.

⁹⁴³ Tamże, 52, 110 A.

⁹⁴⁴ PL 54, 151 A.

Vaticanum I krótko po uchwaleniu konstytucji „*Pastor aeternus*”, a co za tym idzie brak uchwalenia kolejnych dokumentów, których projekty zostały przygotowane i były już wstępnie dyskutowane. Chodziło zwłaszcza o II konstytucję o Kościele, w której miała zostać przedstawiona nauka o urzędzie biskupa jako uzupełnienie i zrównoważenie dogmatu o prymacie jurysdykcyjnym Papieża i nieomylności jego orzeczeń *ex cathedra*⁹⁴⁵. Wobec tego ojcowie *Vaticanum II* w „*Lumen gentium*” pragnęli dokończyć dzieło swoich poprzedników i wyraźnie podać naukę o urzędzie biskupim i jego kolegalności *cum Petro et sub Petro* z Bożego ustanowienia. Sięgnęli więc do najpierw do akt *Vaticanum I*, ale – z uwagi na przyjęty biblijny i patrystyczny ton wykładu – odwołali się również do wielkiego Ojca i Doktora Kościoła z V wieku, który wiernie pełnił *munus petrinum*. Miało to również znaczenie apologetyczne wobec głosów kontestujących doktrynę o kolegalności biskupów jakoby godzącej w prymat papieski.

Przywołany w konstytucji fragment mowy Leona, wygłoszonej tak jak w poprzednim wypadku w ramach obchodów jego rocznicy święceń biskupich, jest egzegezą Mt 16, 19. Przypomnijmy, że Papież mówi o przejściu także na pozostałych Apostołów i ich następców prawa używania władzy udzielonej Piotrowi. Jednocześnie zaznacza, że Księżę Apostołów otrzymał tę władzę osobno, ponieważ wszyscy sprawujący władzę w Kościele, mają ją wykonywać na wzór Piotra⁹⁴⁶. Wydaje się, że ta myśl Leona była najbardziej odpowiednia, aby wyrazić z jednej strony prawdę o nienaruszalnym prymacie św. Piotra i jego Następców, a z drugiej o wyposażonym w rzeczywistą władzę nad Kościołem Kolegium Biskupów będącym kontynuacją Kolegium Apostołów, przy czym urząd Piotrowy pozostaje fundamentem jedności Kolegium i wzorem w wypełnianiu *officium episcopalis*.

Obydwa przypadki odwołania się konstytucji „*Lumen gentium*” w wykładzie o urzędzie biskupa i jego kolegalności do Leona Wielkiego wskazują na nieprzemijającą aktualność jego nauczania. Choć – jak widzieliśmy – Leon skupiał się na elaboracji doktryny prymacjalnej, to nie pomijał w niej swoich braci w biskupstwie. Jego cenne uwagi znalazły swoje zastosowanie w soborowym opracowaniu nauki o biskupach, a w szczególności o ich urzędzie następców Apostołów i kolegalności całego *corpus episcoporum*

---

⁹⁴⁵ Zob. K. Schatz, *Sobory powszechnie*, dz. cyt., s. 220-257.

⁹⁴⁶ „Transivit quidem etiam in alios apostolos ius istius potestatis, et ad omnes Ecclesiae principes decreti huius constitutio committitur, sed non frustra uni commendatur, quod omnibus intimetur. Petro enim ideo hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiae rectoribus petri forma proponitur. manet ergo petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur aequitate iudicium” (*Tract. IV, 3: CCL 138, s. 19, w. 83-89*).

pod władzą Biskupa Rzymu jako jego głowy. Do tego zagadnienia jeszcze wrócimy w ostatniej części tego rozdziału przy omawianiu relacji pomiędzy prymatem a episkopatem.

Należy jeszcze zwrócić uwagę na nauczanie *Vaticanum II* odnośnie do sakramentalności święceń episkopatu, dzięki którym, a także na mocy komunii hierarchicznej biskup zostaje wcielony do Kolegium Biskupów oraz staje się odpowiedzialny nie tylko za powierzony mu Kościół partykularny, ale również za Kościół powszechny. Ta doktryna stanowi rozwinięcie Leonowego nauczania o biskupach, którzy przez święcenia są włączani do *collegium caritatis* i stają się tym samym odpowiedzialni za wiarę i dyscyplinę w całym Kościele. W tym kontekście należy przywołać odnowione obrzędy święceń biskupich. We wzorcowym pouczeniu wygłaszanym przez głównego szafarza święceń znajdują się następujące słowa skierowane do wiernych uczestniczących w liturgii: „Grato igitur laetoque animo fratrem nostrum excipite, quem nos, Episcopi, per impositionem manuum in collegium nostrum cooptamus”⁹⁴⁷ oraz do elekta: „In Ecclesia catholica, caritatis vinculo adunata, numquam obliviscaris te collegio Episcoporum esse coniunctum, ita ut omnium Ecclesiarum sollicitudinem ferre non desinas et Ecclesiis auxilio egentibus libenter subvenias”⁹⁴⁸. Jest w nich wyraźnie uwidoczniła myśl Leona również na poziomie terminologicznym.

Konieczne jest w tym miejscu wskazanie na znaczący rozwój doktryny o episkopacie na *Vaticanum II* w stosunku do czasów Leona Wielkiego. To właśnie ten sobór ostatecznie dokonał szerokiego opracowania tej doktryny, której niektóre elementy przez wieki pozostawały w sferze dociekań teologicznych. Leon nie zajmował się episkopatem jako oddzielnym zagadnieniem, skupiając swoją uwagę na prymacie św. Piotra. Wewnątrz tej prymacjalnej refleksji umieszczał rozważania o biskupach. Późniejszy rozwój dogmatyczny będzie akcentował za Leonem prymat papieski, gubiąc jednak coraz bardziej naukę o następcach apostołów. Sobór Watykański I stał się zwieńczeniem procesu zmierzającego do dogmatyzacji prymatu Następcy św. Piotra, nie zdążył jednak zająć się

---

⁹⁴⁷ *Pontificale Romanum, De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*, nr 39, s. 11. W edycji polskiej: „Z radością zatem przyjmijcie naszego brata, którego my biskupi przez nałożenie rąk włączamy do naszego kolegium” (*Pontyfikał rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, dz. cyt., nr 39, s. 22-23).

⁹⁴⁸ *Pontificale Romanum, De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum*, nr 39, s. 12. W edycji polskiej: „Nigdy nie zapominaj, że należysz do kolegium biskupów w Kościele katolickim, który jest zjednoczony węzłem miłości, i nie przestawaj się troszczyć o wszystkie Kościoły oraz chętnie spieszyć z pomocą Kościołom, które tego potrzebują” (*Pontyfikał rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, dz. cyt., nr 39, s. 23-24).

kwestią episkopatu. Było zatem nagłym wymaganiem, by tego dzieła dokonał Sobór Watykański II. Jak widać z przeprowadzonych analiz, myśl Leona Wielkiego doszła tutaj do głosu, dzięki czemu wywód soboru nabrał cech wykładu integrującego prymat Biskupa Rzymu i kolegalność biskupów.

W posoborowych dokumentach Kościoła dotyczących episkopatu nie znajdziemy bezpośrednich odniesień do Leona Wielkiego. Stąd nasze dalsze poszukiwania dotyczące aktualności jego nauczania w tej materii będziemy prowadzić, opierając się na porównaniu nauczania oraz praktycznego działania Leona odnośnie do soborów i synodów z aktualnym stanem doktryny i praktyki eklezjalnej w tej materii. Są to bowiem starożytne instytucje gromadzące biskupów, cieszące się najwyższym (sobory) i znaczącym (synody) autorytetem doktrynalnym, do których nasz Autor przywiązywał wielką wagę jako wyrazu kolegalności biskupów i ich odpowiedzialności za Kościół,

Przypomnijmy najpierw, że konstytucja „*Lumen gentium*” uważa sobory powszechne, które odbyły się w historii Kościoła, za wyraźne potwierdzenie kolegalności biskupiej⁹⁴⁹. Leon Wielki nauczał tego samego, choć nie wysuwał tej prawdy na pierwszy plan. Również kolejne fragmenty nauczania *Vaticanum II* o soborach, które zostały przytoczone w poprzednim rozdziale pracy, wykazują ciągłość z myślą Leona, choć zawierają bogatszą treść i są podane w sposób bardziej systematyczny. Zbieżność jest szczególnie widoczna w rozumieniu soboru jako wyjątkowego, uroczystego wydarzenia w życiu Kościoła, które odbywa się pod natchnieniem Ducha Świętego. Bliższe porównanie nauczania Leona i *Vaticanum II* na temat soborów pozwala również na uchwycenie pewnych cech im właściwych. Leon podkreślał jednomyślność ojców zebranych na soborze w celu wydania sentencji wiary. Dzięki tej jednomyślności nie można mówić o tym, że o prawdach wiary, które mają zostać przyjęte przez cały Kościół, decyduje większość. Ostatecznie to Bóg jest sprawcą konsensu doktrynalnego uczestników soboru i w tym fakcie znajduje najgłębsze uzasadnienie nienaruszalność postanowień soborowych. Z kolei Sobór Watykański II zwraca uwagę, że sobór jest uroczystym sprawowaniem najwyższej władzy w Kościele przez Kolegium Biskupów z Biskupem Rzymu. Jej przejawem jest zaś najwyższy urząd nauczycielski soboru, wyposażony w charyzmat nieomyślności w przypadku definiowania prawd wiary i moralności. Można zatem zauważyć, że język wypowiedzi *Vaticanum II* jest zorientowany bardziej jurydycznie niż myśl Leona. Z drugiej strony należy pamiętać, że Leon sam posługiwał się pewnymi terminami technicznymi

---

⁹⁴⁹ Zob. LG 22.

odnośnie do soborów, w tym wyrażeniami *definire, definitio fidei, sententia*, które weszły na stałe do języka teologii oraz Magisterium Ecclesiae i zostały również wykorzystane w dokumentach Soboru Watykańskiego II⁹⁵⁰. Niemniej jednak byłoby rzeczą pożądaną większe uwzględnienie wyżej wyartykułowanych myśli Leona w doktrynie katolickiej na temat soborów przedkładanej przez Urząd Nauczycielski Kościoła, aby w ten sposób podkreślić nie tylko prawny, ale przede wszystkim charyzmatyczny wymiar soboru.

Zarówno Leon jak i ostatni sobór, choć ze zdecydowanie różnej perspektywy czasowej, podejmując refleksję nad soborami, spoglądają w przeszłość. Dla Leona (po 451 roku) są to cztery sobory, wśród których pierwszeństwo posiada I Sobór Nicejski ze swoim wyznaniem wiary i kanonami, a następnie Sobór Chalcedoński z definicją wiary chrystologicznej. Zadanie kolejnych soborów Leon widział w aktualizacji symbolu nicejskiego, który pozostawał dla nich nienaruszalnym punktem odniesienia. W nauczaniu o soborach *Vaticanum II* nie skupia szczególnej uwagi na *Nicaenum I*. Rozwój doktryny wiary na kolejnych soborach znacząco wykroczył bowiem poza orzeczenia Nicei. Sobór Watykański stwierdza natomiast, iż podstawowe dogmaty wiary zostały sformułowane na pierwszych soborach, które odbyły się na Wschodzie. Ponadto odwołuje się do nauczania poprzednich soborów i w ten sposób dowodzi ciągłości magisterium soborowego.

Trzeba przy tym również wspomnieć, że w przededniu otwarcia *Vaticanum II* zostało opracowane przez Y. Congara zagadnienie pierwszeństwa pierwszych czterech soborów powszechnych⁹⁵¹. Stało się ono klasycznym opracowaniem na ten temat⁹⁵², przyznającym szczególnie uprzywilejowane miejsce I Soborowi Nicejskiemu⁹⁵³. Głośny okazał się również list Pawła VI z okazji 700-lecia obrad II Soboru Lyońskiego, w którym Papież użył określeń „drugi lyoński sobór generalny” (*alterum Generale Concilium Lugdunense*) oraz „szósty synod generalny celebrowany na Zachodzie” (*Lugdunense Concilium, quod sextum recensetur inter Generales Synodos in Occidentali orbe celebratas*)⁹⁵⁴. Użycie przez Pawła VI określenia „generalny” w miejsce „ekumeniczny” wskazuje na

---

⁹⁵⁰ Zob. LG 25.

⁹⁵¹ Zob. Y. Congar, *La primauté des quatre premiers conciles œcuméniques. Origine, destin, sens et portée d'un thème traditionnel*, w: B. Botte i in., *Le Concile et les conciles. Contribution à l'histoire de la vie conciliaire de l'Église*, Paris 1960, s. 75-109.

⁹⁵² Zob. S. Pawłowski, *Czy istnieje „hierarchia soborów”*. *Perspektywa ekumeniczna*, w: *Przed Soborem Wszechprawosławnym*, dz. cyt., s. 84.

⁹⁵³ Zob. Y. Congar, *La primauté des quatre premiers conciles œcuméniques...*, dz. cyt., s. 108.

⁹⁵⁴ Paulus PP. VI, *Epistula E.mo. p. D. Ioanni S.R.E. Cardinali Willebrands Secretariatus ad Christianorum Unitatem fovendam Praesidi, quem Summus Pontifex Missum Extraordinarium eligit, ut Lugduni celebritatibus praesideat, septimo expleto saeculo ex quo alterum Generale Concilium Lugdunense actum est*, 5.10. 1974, AAS 66 (1974), s. 620.

zróznicowanie soborów. W pierwszym tysiącleciu były rzeczywiście „ekumeniczne”, ponieważ jednoczyły Kościoły Wschodu i Zachodu, natomiast w drugim tysiącleciu były zwoływane przez Papieża w obrębie chrześcijaństwa zachodniego⁹⁵⁵. J. Ratzinger rozróżnia tutaj ekumeniczność *de facto* i *de iure*⁹⁵⁶. Hierarchia soborów jest też zagadnieniem ważnym dla ekumenizmu, które zostało poddane refleksji w ramach prac Wspólnej Grupy Roboczej Światowej Rady Kościołów i Kościoła Rzymskokatolickiego⁹⁵⁷. Co do zasady istnieje tutaj ograniczona możliwość powoływania się na Leona Wielkiego, ponieważ jego perspektywa czasowa zamyka się w czterech pierwszych soborach, gdzie wymóg ekumeniczności był spełniony *de facto*, a nie tylko *de iure*. Natomiast magisterialne docenianie szczególnej wagi starożytnych soborów z czasów Leona jest potwierdzone chociażby przez Jana Pawła II, który 1600. rocznicy I Soboru Konstantynopolitańskiego oraz 1550. rocznicy Soboru Efeskiego poświęcił swój list do biskupów w roku 1981⁹⁵⁸. Również Benedykt XVI podkreślał znaczenie pierwszych soborów, w tym tak ważne dla Leona nauczanie chrystologiczne I Soboru Nicejskiego oraz Soboru Chalcedońskiego⁹⁵⁹.

Przejdziemy teraz do zagadnienia teologii soborów od strony elementu materialnego, czyli treści podawanego nauczania. Jak już wiadomo, dla Leona zagadnienie doktryny wiary określanej na soborach najpierw poprzez konsens diachroniczny było bardzo istotne. Pierwotnym źródłem musiała być zawsze wiara apostołska, która następnie była wyrażana w symbolu wiary, a na soborze dokonywano jej aktualizacji w kontekście szerzących się błędów. Natomiast konsens synchroniczny zgromadzonych na soborze biskupów, możliwy dzięki działaniu Ducha Świętego, był jednocześnie świadectwem ich wierności wierze apostołskiej. Stąd Leon wyprowadzał wniosek o nienaruszalności orzeczeń soborowych.

Jan Paweł II przy omawianiu symbolu nicejskiego w ramach katechez chrystologicznych, podobnie jak Leon, wyraźnie potwierdza zakorzenienie treści soborowego

---

⁹⁵⁵ K. Schatz dokonuje podziału soborów na trzy typy: cesarskie sobory starożytności; średniowieczne sobory chrześcijaństwa zachodniego, w tym papieskie sobory późnego średniowiecza i sobory koncyliarystyczne; nowożytne katolickie sobory Kościoła konfesyjnego. Zob. K. Schatz, *Sobory powszechne*, dz. cyt., s. 11-14.

⁹⁵⁶ Zob. J. Ratzinger, P. Nemeshegyi, Ph. Delhaye, *Quinze thèses sur l'unité de la foi et le pluralisme théologique*, Paris 1978, s. 53.

⁹⁵⁷ Zob. S. Pawłowski, *Czy istnieje „hierarchia soborów”*. *Perspektywa ekumeniczna*, w: *Przed Soborem Wszecprawosławnym*, dz. cyt., s. 95-98.

⁹⁵⁸ Ioannes Paulus PP. II, *Epistula ad universos Ecclesiae Episcopos volvente anno MDC a Concilio Constantinopolitano primo necnon MDL a Concilio Ephesino*, 25.03.1981, AAS 73 (1981), s. 513-527.

⁹⁵⁹ Zob. J. Królikowski, *„Jezus z Nazaretu” Benedykta XVI w kontekście chrystologii współczesnej*, dz. cyt., s. 146; J. Nastałek, *Patrystyczne wątki w „Jezusie z Nazaretu” J. Ratzingera/Benedykta XVI*, w: *Debata wokół Jezusa z Nazaretu Benedykta XVI*, dz. cyt., s. 135-138.

credo w wierze apostoelskiej i nauczaniu Ojców⁹⁶⁰. Podobnie czyni przy komentowaniu chalcedońskiej definicji wiary, wspominając również wkład Leona Wielkiego⁹⁶¹. Tym samym została wyraźnie potwierdzona Leonowa zasada konsensu diachronicznego dla definicji soborowych, będąca istotnym komponentem ich nieomylnego, a zatem również nienaruszalnego autorytetu doktrynalnego.

Zastosowanie Leonowego rozumowania jest widoczne już w formule podanej uroczycie przez *Vaticanum I*, która jest odtąd stale obecna w dokumentach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła: „wiarą boską i katolicką należy wierzyć w to wszystko, co zawiera się w słowie Bożym spisany lub przekazany, i jest do wierzenia przedkładane przez Kościół – albo uroczystym orzeczeniem, albo zwyczajnym i powszechnym nauczaniem – jako objawione przez Boga”⁹⁶². W momencie ogłaszania tej formuły przez „uroczyste orzeczenie” rozumiano przede wszystkim uroczyste definicje wiary ogłaszane przez Kolegium Biskupów na soborze powszechnym. Te definicje zawierają prawdy zawarte w jednym depozycie wiary powierzonym przez Chrystusa Kościołowi. Na *Vaticanum II* potwierdzono prawdę o nieomylności definitywnych aktów kolegium biskupów, gdy wraz z Następcą Piotra sprawuje ono najwyższy urząd nauczycielski na soborze powszechnym. W ten sposób została ujęta konieczność i równoczesność konsensu diachronicznego i synchronicznego w definicjach soborowych.

---

⁹⁶⁰ „Tekst soborowej definicji dogmatycznej zawiera i odtwarza najistotniejsze elementy chrystologii biblijnej, znane nam już z poprzednich katechez naszego cyklu. Elementy te stanowiły od początku treść żywej wiary Kościoła w czasach apostoelskich (...) Definicja soborowa odzwierciedla nie tylko całą prawdę o Jezusie Chrystusie odziedziczoną po Apostołach i zapisaną w księgach Nowego Testamentu. Odzwierciedla ona równocześnie nauczanie patrystyczne, związane z okresem poapostoelskim, który był także – jak wiadomo – okresem prześladowań i katakumb” (Jan Paweł II, *Katecheza Definicje soborowe*, cz. I, 9.03.1988).

⁹⁶¹ „Definicja dogmatyczna Soboru Chalcedońskiego, powtarzając teksty Soborów Nicejskiego i Konstantynopolińskiego, i przejmując nauczanie św. Cyryla w Efezie oraz to, które głosi «List do Flawiana od biskupa Leona, błogosławionego i świętego arcybiskupa wielkiego i starożytnego miasta Rzymu [...] w harmonii z wiarą wielkiego Piotra [...] będącego dla nas pewnym filarem», precyzuje «Idąc w ślad za świętymi Ojcami jednomyślnie uczymy, że należy uznawać jednego i tego samego Syna: Pana naszego Jezusa Chrystusa [...] jednego i tego samego Chrystusa, Jednorodzonego Syna, Pana, w dwóch naturach nie zmieszanych, niezmiennych, niepodzielnych, nieodłącznych, które nie przestały być różne z powodu jedności, ale wręcz przeciwnie, zachowały właściwe sobie cechy, wspólnie tworząc jedną osobę i hipostazę. Chrystus nie istnieje w dwóch rozdzielnych czy rozłącznych osobach. Jest jednym i tym samym Synem Jednorodzonym, Bogiem, Słowem i Panem, Jezusem Chrystusem, zgodnie z tym, co najpierw prorocy, a potem On sam głosili nam w swym nauczaniu, i co zostało nam przekazane w Symbolu Ojców». Ta jasna i dobitna synteza wiary w tajemnicę Chrystusa, podawanej przez Pismo Święte i Tradycję (*sanctos Patres sequentes*), stosuje pojęcia takie jak natura i osoba, czyli wyrażenia racjonalne, pochodzące z języka potocznego, które zwłaszcza po ogłoszeniu definicji soborowej urosły do rangi pojęć z zakresu filozofii i teologii” (Jan Paweł II, *Katecheza Definicje soborowe*, cz. II, 16.03.1988).

⁹⁶² „Porro fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quae in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia sive solemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tamquam divinitus revelata credenda proponuntur” (DF 34; por. KO 10; KKK 891; WdW 5).

Szczegółowym problemem, wobec którego stanął Urząd Nauczycielski Kościoła w kontekście nienaruszalności definicji soborowych stały się zgłaszane współcześnie wątpliwości co do trwałej wartości pojęć stosowanych w tychże definicjach. Jan Paweł II wypowiedział się na ten temat w encyklice „*Fides et ratio*”⁹⁶³. Wcześniej uczyniła to Kongregacja Nauki Wiary⁹⁶⁴. W obu przypadkach została potwierdzona stała nauka Kościoła o niezmiennej prawdziwości sformułowań użytych w orzeczeniach doktrynalnych z przeszłości. Jednocześnie jest to kolejny przykład aktualności myśli Leona Wielkiego.

Przy omawianiu zagadnienia soborów w kontekście nauczania Leona Wielkiego należy poświęcić szczególną uwagę *Vaticanum II*, ponieważ ten ostatni w szeregu poprzedzających go 20 soborów powszechnych stanowi wydarzenie wyjątkowe. Z jednej strony bowiem są w nim obecne elementy wskazujące na ciągłość tradycji soborowej, z drugiej jednak występują i takie, które stanowią od niej odejście. Wobec tego szczególnie interesujące wydaje się zestawienie charakterystyki Soboru Watykańskiego II z doktryną soborową Leona Wielkiego. Dla wykazania faktu, że Sobór Watykański II stanowi *concilium oecumenicum sui generis*, należy najpierw odwołać się do przemówienia inauguracyjnego jego obrady, wygłoszonego przez Jana XXIII. Papież stwierdza w nim, iż obowiązkiem soboru powszechnego jest „strzeżenie świętego depozytu nauki chrześcijańskiej i podawanie go w jak najbardziej skutecznej formie”⁹⁶⁵. Zwołanie soboru przez Jana XXIII było podyktowane zamiarem ponownego „stwierdzenia ciągłości nauczania Kościoła, przedstawiając je w formie wyjątkowej wszystkim ludziom naszych czasów

---

⁹⁶³ „Sinit, haec consideratio, nos alterius iam difficultatis providere solutionem: de perpetua agitur auctoritate et vi sermonum conceptuumque adhibitorum in conciliorum definitionibus. (...) Hoc de argumento non facile disceptatur, quandoquidem serio animo ratio habeatur oportet ipsius significationis quam variis in culturae regionibus temporumque aetatibus verba sibi sumpserunt. Cogitationis humanae historia utcumque luculenter comprobatur per progressionem varietatemque culturarum quasdam principales notiones universalem suam adservare cognoscendi vim proindeque veritatem earum affirmationum quam recludunt” (Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Encyclicae „Fides et ratio”*, 14.09.1998, 96).

⁹⁶⁴ „Ipse autem *sensus* formularum dogmaticarum semper verus ac secum constans in Ecclesia manet, etiam cum magis dilucidatur et plenius intellegitur. Christifideles ergo se avertant oportet ab opinione secundum quam: primum quidem formulae dogmaticae (aut quaedam earum genera) non possint significare determinate veritatem, sed tantum eius commutabiles approximationes, ipsam quodammodo deformantes seu alterantes; deinde eadem formulae veritatem indeterminate tantum significant iugiter quaerendam per supradictas approximationes. Qui talem opinionem amplectantur, relativismum dogmaticum non effugiunt et infallibilitatis Ecclesiae conceptum corrumpunt, qui ad veritatem determinate docendam et tenendam refertur” (Congregatio de Doctrina Fidei, *Declaratio circa Catholicam Doctrinam de Ecclesia contra nonnullos errores hodiernos tuendam „Mysterium Ecclesiae”*, 24.06.1978, 5).

⁹⁶⁵ „Quod Concilii Oecumenici maxime interest, hoc est, ut sacrum christianae doctrinae depositum efficaciore ratione custodiatur atque proponatur” (Ioannes PP. XXIII, *Allocutio in sollemni SS. Concilii inauguratione*, 11.10.1962, 5).

i uwzględniając różne odchylenia, potrzeby i warunki nowych czasów”⁹⁶⁶. To zadanie wymaga „aby Kościół nie oddalał się od świętego dziedzictwa prawdy przekazanego przez Ojców; lecz aby równocześnie uwzględniał terażniejszość, nowe warunki i formy życia nowoczesnego na świecie, które otwarły nowe drogi dla apostołstwa katolickiego”⁹⁶⁷. Odnosnie do nauki wiary Sobór Watykański II „chce przekazać naukę czystą i nieskażoną, bez zabarwień i przeinaczeń, tak jak poprzez dwadzieścia wieków stała się, mimo trudności i przeciwności, wspólną spuścizną”⁹⁶⁸. Nie jest przeto pierwszorzędnym zadaniem soboru dyskusja nad niektórymi podstawowymi punktami doktryny Kościoła⁹⁶⁹. Został on zwołany po to, by pełna i nieuszczerplona nauka Kościoła została w tych nowych czasach przyjęta przez wszystkich w nowy sposób, by była szerzej i głębiej rozpoznana, a przez to stała się pełniejszym pokarmem dusz. Potrzeba by ta doktryna, pewna i niezmienna, którą należy wiernie przyjmować, została pogłębiona i wyłożona zgodnie z wymaganiami naszych czasów⁹⁷⁰. Papież dokonuje następnie rozróżnienia między depozytem wiary a sposobem, w jaki prawdy w nim zawarte są wyrażane, przy zachowaniu jednak zawsze tego samego sensu⁹⁷¹. To wszystko prowadzi do konkluzji, iż zaprezentowany sposób elaboracji doktryny ma zostać przyjęty przez rozpoczynający się sobór, co będzie lepiej odpowiadało sprawowaniu przez niego *magisterium*, które ma

---

⁹⁶⁶ „Recentissimus humilisque eiusdem Principis Apostolorum Successor, qui vos alloquitur, amplissimum hunc Coetum indicens, id sibi proposuit, ut iterum Magisterium Ecclesiasticum, numquam deficiens et ad finem usque temporum perseverans, affirmaretur; quod quidem Magisterium rationem habens errorum, necessitatum, rerum opportunarum nostrae aetatis, per hoc ipsum Concilium omnibus hominibus, quotquot in orbe terrarum sunt, extraordinario modo, in praesenti exhibetur” (tamże, 1).

⁹⁶⁷ „Ut autem haec doctrina multiplices attingat humanae navitatis campos, qui ad singulos homines, ad domesticum convictum, ad socialem vitam pertinent, in primis necesse est, ne Ecclesia oculos a sacro veritatis patrimonio a maioribus accepto umquam avertat; at simul necesse habet, ut praesentia quoque aspiciat tempora, quae novas induxerunt rerum condiciones, novasque vivendi formas, atque nova catholico apostolatu patefecerunt itinera” (tamże, 5).

⁹⁶⁸ „Scilicet Concilium Oecumenicum primum et vicesimum - quod efficaci magnique aestimando auxilio utitur eorum, qui scientia sacrarum disciplinarum, apostolatus exercendi resque recto ordine agendi excellunt - integram, non imminutam, non detortam tradere vult doctrinam catholicam, quae, licet inter difficultates et contentiones, veluti patrimonium commune hominum evasit” (tamże, 6).

⁹⁶⁹ „Neque opus nostrum, quasi ad finem primum, eo spectat, ut de quibusdam capitibus praecipuis doctrinae ecclesiasticae disceptetur, atque adeo fusius repetantur ea, quae Patres ac theologi veteres et recentiores tradiderunt, et quae a vobis non ignorari sed in mentibus vestris inhaerere merito putamus (tamże).

⁹⁷⁰ „Verumtamen in praesenti oportet ut universa doctrina christiana, nulla parte inde detracta, hic temporibus nostris ab omnibus accipiatur novo studio, mentibus serenis atque pacatis, tradita accurata illa ratione verba concipiendi et in formam redigendi, quae ex actis Concilii Tridentini et Vaticani Primi praesertim elucet; oportet ut, quemadmodum cuncti sinceri rei christianae, catholicae, apostolicae fautores vehementer exoptant, eadem doctrina amplius et altius cognoscatur eaque plenius animi imbuantur atque formentur; oportet ut haec doctrina certa et immutabilis, cui fidele obsequium est praestandum, ea ratione perverstigetur et exponatur, quam tempora postulant nostra” (tamże).

⁹⁷¹ „Est enim aliud ipsum depositum Fidei, seu veritates, quae veneranda doctrina nostra continentur, aliud modus, quo eadem enuntiantur, eodem tamen sensu eademque sententia” (tamże).

przede wszystkim wymiar pastoralny⁹⁷². Następnie Jan XXIII podejmuje temat błędów przeciwnych prawdzie Chrystusowej, które w historii były przez Kościół potępiane, niejednokrotnie z najwyższą surowością⁹⁷³. Papież stwierdza, że „dzisiaj jednakże Oblubienica Chrystusa woli posługiwać się raczej lekarstwem miłosierdzia, aniżeli surowością. Woli wyjść naprzeciw dzisiejszym potrzebom wskazując raczej na skuteczność swojej nauki, aniżeli występując z potępieniem”⁹⁷⁴.

W tym programowym dla *Vaticanum II* papieskim przemówieniu możemy odnaleźć myśli, a nawet sformułowania wspólne z Leonem Wielkim. Na pierwszy plan wysuwa się zagadnienie nienaruszalności depozytu wiary, przekazanego przez Ojców i obecnego w ciągłości nauczania Kościoła, zwłaszcza na soborach. Kościół ma zadanie go wiernie strzec i nie może się od niego oddalać. W przekazie doktrynalnym nie ma miejsca na żadne skażenia i przeinaczenia prawdy objawionej przez Boga i powierzonej Kościołowi. Dotąd Jan XXIII pozostaje w pełnej ciągłości myśli z Leonem. Tym jednak, co stanowi *novum* wobec całej tradycji soborowej, jak również wobec nauczania Leona Wielkiego o soborach, jest wyznaczenie przez Jana XXIII zwołanemu przez niego do Watykanu *concilium oecumenicum* celu i charakteru pastoralnego. Przed soborem nie zostało postawione, jak to miało miejsce w dotychczasowej historii Kościoła, zadanie zdefiniowania prawd wiary zawartych w Bożym Objawieniu i potępienia błędów przeciwnych katolickiej doktrynie. Miał on natomiast zająć się wyłożeniem tej doktryny w sposób dostosowany do wymogów współczesności naznaczonej wielkimi i szybko następującymi przemianami, po to by głoszenie Ewangelii całemu światu było bardziej skuteczne i przekonujące. Rezygnacja z nowych definicji dogmatycznych i potępień doktrynalnych stała się zatem cechą charakterystyczną *Vaticanum II*. W świetle nauczania Leona Wielkiego, akcentującego konieczność wyraźnego potępienia błędów doktrynalnych i sformułowania nauki ortodoksyjnej, wydaje się uprawnione przekonanie, że zwołanie soboru, który w założeniu nie miał podejmować takich działań jest zasadniczą zmianą soborowego paradygmatu o znaczących konsekwencjach. Gdyby natomiast iść po linii Leona,

---

⁹⁷² „Huic quippe modo plurimum tribuendum erit et patienter, si opus fuerit, in eo elaborandum; scilicet eae inducendae erunt rationes res exponendi, quae cum magisterio, cuius indoles praesertim pastoralis est, magis congruant” (tamże).

⁹⁷³ „Siquidem, dum aetas aetati succedit, incertae cernimus hominum opinioniones alias alias excipere, atque enascentes errores saepe cito velut nebulam sole depulsam evanescere. Quibus erroribus Ecclesia nullo non tempore obstitit, eos saepe etiam damnavit, et quidem severitate firmissima” (tamże, 7).

⁹⁷⁴ „Ad praesens tempus quod attinet, Christi Sponsae placet misericordiae medicinam adhibere, potius quam severitatis arma suscipere; magis quam damnando, suae doctrinae vim uberius explicando putat hodiernis necessitatibus esse consulendum” (tamże).

to zadania pastoralne postawione przed ostatnim soborem mogłyby zostać powierzone należycie skoordynowanym synodom plenarnym. Cel pastoralny *Vaticanum II* byłby bardziej zrozumiały i usprawiedliwiony, gdyby w momencie jego zwołania Kościół był wolny od poważnych błędów doktrynalnych. Tymczasem jednak wówczas, podobnie jak w czasach Leona Wielkiego, nie brakowało prądów heterodoksyjnych zagrażających wierze ludu Bożego. Zostały one bardzo dobrze opisane przez K. Rahnera i innych teologów niemieckich na początku lat 60-tych XX wieku⁹⁷⁵. Brak ich jednoznacznego nazwania i potępienia przez ostatni sobór nie doprowadził w każdym razie do ich zaniku. Natomiast niektóre z nich z racji swego upowszechnienia i niebezpieczeństwa dla wiary stały się przedmiotem późniejszych interwencji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.

Przypomnijmy, że obranie przez Sobór Watykański II charakteru pastoralnego miało zdecydowany wpływ na sposób redakcji i języków jego dokumentów, jak również doprowadziło do wątpliwości odnośnie do kwalifikacji teologicznej soborowego nauczania⁹⁷⁶. W związku z tym Komisja Doktrynalna wydała deklarację, w której znajduje się stwierdzenie, że nauczanie *Vaticanum II* stanowi „naukę Najwyższego Urzędu Nauczycielskiego Kościoła”, a jej kwalifikację teologiczną należy ustalać w oparciu o reguły ogólne oraz intencję soboru⁹⁷⁷. Jest to istotna wskazówka hermeneutyczna, która nie pozwala na uproszczenia interpretacyjne w odniesieniu do dokumentów ostatniego soboru, które mimo to nastąpiły i przyniosły wiele szkód wierze i Kościołowi.

---

⁹⁷⁵ Zob. *Häresien der Zeit*, red. A. Böhm, Freiburg-Basel-Wien 1961. K. Rahner, autor wstępnego artykułu w tej książce (*Was ist Häresie?*, s. 9-44) zauważa, że w porównaniu do dawnych herezji te współczesne przybierają charakter kryptoherezji. Są bowiem ukryte w Kościele, wyznają je ludzie wierzący. Pozostają one atematyczne i to decyduje o ich szczególnej szkodliwości. Rahner postuluje, aby wysiłek Kościoła został skierowany przeciw tym błędom, przyznając jednocześnie, że jest to zadanie wyjątkowo trudne do realizacji właśnie ze względu na uwikłanie w te błędy wielu chrześcijan (s. 33). Pozostali autorzy w swoich artykułach opisują m.in. następujące współczesne herezje: rezygnacja z metafizyki jako metafizyka rezygnacji (H. Dolch, s. 135-158), powstanie przeciwko rozumowi (W. Stolz, s. 159-190), kult ciała (D. Wendland, s. 191-214), religia siły (G. E. Kafka, s. 215-240), ideologia pracy i technicyzm (W. Schöllgen, s. 241-276), współczesny chiliazm (F. Heydte, s. 277-294), oczekiwanie zbawienia i kolektywizm (G. Briefs, s. 295-314), dialektyczny materializm jako fideizm (H. Dahm, s. 315-374); gnoza i magia (M. Vereno, s. 375-412).

⁹⁷⁶ Wydaje się, że można było uniknąć tego problemu i późniejszych błędnych interpretacji, a jednocześnie zadośćuczynić z jednej strony tradycyjnemu celowi soboru, podkreślanemu przez Leona Wielkiego, a z drugiej strony celowi pastoralnemu wskazanemu przez Jana XXIII, gdyby została wdrożona propozycja zgłoszona przez arcybiskupa M. Lefebvre'a polegająca na zredagowaniu dwóch rodzajów dokumentów – jednego o charakterze dogmatycznym, przeznaczonego dla teologów i drugiego o charakterze pastoralnym z przeznaczeniem dla wiernych, a także dla osób innych wyznań i religii. Zob. K. Irek, *En cherche à faire entendre la voix traditionaliste – interwencje Arcybiskupa Marcela Lefebvre'a na Soborze Watykańskim II (cz. I)*, „Christianitas” 48-49 (2012), s. 346-349.

⁹⁷⁷ Sobór Watykański II, *Commissio Doctrinalis, Declaratio*, 6.03.1964.

Próbując całościowo spojrzeć na zagadnienie *Vaticanum II* z perspektywy nauczania Leona Wielkiego na temat soborów, należy zauważyć, iż od strony formalnej nastąpiła zmiana celu soboru z dogmatycznego na pastoralny. Oczywiście nie oznaczało to wyeliminowania kwestii dogmatycznych, ale ich ujęcie w sposób ukierunkowany duszpastersko, co przejawia się w braku definicji dogmatycznych i potępienia błędów w wierze stosowanym przez poprzednie sobory. Natomiast od strony materialnej, czyli treści nauczania możemy odnaleźć wielokrotnie już wskazywaną w tym rozdziale ciągłość nauczania Soboru Watykańskiego II z myślą Leona Wielkiego, która przybiera formę bezpośrednich odwołań do jego pism bądź jest mniej lub bardziej uświadomionym podążaniem za jego nauką eklezjologiczną, także w tym, co odnosi się do kolegialności biskupów i ich autorytetu doktrynalnego oraz w stosowanej terminologii. Już sam fakt, że na *Vaticanum II* została podjęta kwestia *collegialitas episcopalis*, sakramentalności święceń biskupich oraz zadań następców apostołów, wśród których pierwsze miejsce zajmuje głoszenie wiary apostoelskiej zawartej w Piśmie świętym i żywej Tradycji, poświadcza zbieżność tematyki rozważanej przez ostatni sobór z refleksją Leona Wielkiego. Jednakże należy również zauważyć, że powstrzymanie się przez sobór przed zastosowaniem rozstrzygnięć doktrynalnych w formie definicji wprowadziło tutaj pewną niepewność co do przedkładanej treści nauczania i to już podczas samych obrad soboru, o czym świadczy zredagowanie przez Komisję Doktrynalną z polecenia Pawła VI *Nota explicativa praevia*. Można wysnuć wniosek, że gdyby Leonowe spojrzenie na zadania soboru znalazło pełne zastosowanie na *Vaticanum II*, ta niepewność i wynikająca z niej nadzwyczajna interwencja papieska nie musiałaby mieć miejsca.

W pierwszym rozdziale pracy zostały przedstawione nie tylko spojrzenie Leona Wielkiego na rzeczywistość i rolę soborów w Kościele, ale również jego osobiste zaangażowanie w przebieg, a następnie recepcję Soboru Chalcedońskiego. Dlatego należy obecnie dokonać zestawienia wyników tych poszukiwań ze stosunkiem kolejnych papieży do nauczania *Vaticanum II*. Przy przeprowadzaniu tego porównania mamy świadomość znaczących różnic pomiędzy tymi dwoma soborami. Leon nie brał osobiście udziału w obradach Chalcedonu, które nie odbyłyby się bez wyraźnej decyzji cesarza. Sobór Watykański II został natomiast zwołany przez Biskupa Rzymu, który brał w nim czynny udział. Inna była również przyczyna zwołania i tematyka obydwu powszechnych zgromadzeń biskupów oraz zróżnicowana forma zredagowanych przez nie dokumentów.

Przypomnijmy, że Leon – uznając autorytet Chalcedonu w sprawach wiary – do końca życia energicznie bronił soborowej definicji chrystologicznej, zwłaszcza wobec

wzrastających tendencji antychalcedońskich. Troszczył się o znajomość nauczania soboru wśród biskupów, duchowieństwa i wiernych przez tłumaczenie jego akt oraz zredagowanie II listu dogmatycznego. Zestawiał również orzeczenie chrystologiczne Chalcedonu z wyznaniem wiary Soboru Nicejskiego jako wyraz koniecznego procesu wyjaśniania tajemnicy Chrystusa. W przypadku Soboru Watykańskiego II, jak wiadomo, nie mamy do czynienia z definicją wiary ani kanonami dyscyplinarnymi. *Vaticanum II* wypracowało korpus 16 dokumentów, wśród których naczelną rolę zajmują 4 konstytucje, a pośród nich *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*⁹⁷⁸. Nauczanie ostatniego soboru jest zatem skoncentrowane na eklezjologii, a w niej szczególnie miejsce zostało poświęcone nauce o episkopacie z akcentem na sakramentalność tego stopnia święceń oraz kolegialność jako nauce dopełniającej orzeczenia *Vaticanum I*. Należy również zauważyć, że po soborze ukonstytuowały się dwa obozy teologów, którzy byli ekspertami (*periti*) podczas obrad *Vaticanum II*. Pierwszy z nich (Karl Rahner, Edward Schillebeeckx, Johann Baptist Metz) wydaje od 1964 roku periodyk „Concilium”, a drugi (Hans Urs von Balthazar, Henri de Lubac, Joseph Ratzinger) w 1972 roku rozpoczął wydawanie „Communio”. Ówczesni teologowie skupieni wokół „Concilium” prezentowali, a ich następcy zachowują nadal postawę optymizmu wobec możliwości dialogu Kościoła ze światem w oparciu o współczesną filozofię i postulują dopasowanie wiary katolickiej do nowoczesności jako konieczność wynikającą z ducha Soboru Watykańskiego II. Natomiast środowisko „Communio” opiera się na nauczaniu Pisma Świętego i Ojców Kościoła, a na polu filozoficznym korzysta z klasycznej myśli greckiej oraz personalizmu. Wobec nowoczesności zachowuje stosunek krytyczny, wskazując na błędne rozumienie relacji między wiarą a rozumem oraz między łaską a naturą. W odniesieniu do nauczania *Vaticanum II* postuluje wierne aplikowanie jego nauczania zawartego w dokumentach⁹⁷⁹. Oba środowiska teologiczne wpływały i nadal wpływają na kształtowanie dyskursu na temat znaczenia Soboru Watykańskiego i sposobu realizacji jego postanowień. Należy od razu zauważyć, że tylko środowisko teologiczne skupione wokół „Communio” można uznać za idące po linii myślenia Leona Wielkiego.

Kolejni Papieże, poczynając od Pawła VI, który dokończył i zamknął *Vaticanum II* oraz dokonał promulgacji jego dokumentów, swoją posługę Piotrową w znaczącym

---

⁹⁷⁸ Zob. T. Płonka, *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła...*, dz. cyt., s. 272-274.

⁹⁷⁹ Zob. T. Rowland, *Catholic Theology*, London – Oxford – New York – New Delhi – Sydney 2017; P. Collins, *God's New Man: The Election of Benedict XVI and the Legacy of John Paul II*, New York 2005, s. 57-60.

stopniu widzieli jako wprowadzanie w życie postanowień soborowych. Konieczne okazały się również interwencje papieskie – dokonywane osobiście lub za pomocą Kongregacji Nauki Wiary w celu obrony i właściwej interpretacji nauczania Soboru Watykańskiego II wobec różnego rodzaju błędów oraz teologiczno-historycznego sporu o właściwe jego znaczenie, który można wyrazić pytaniem: „sobór – ciągłość czy zmiana?”⁹⁸⁰. Można zatem powiedzieć, że co do zasady ogólnej, biskupi Rzymu postępowali drogą wytyczoną w V wieku przez Leona Wielkiego. Przypomnijmy zatem sumarycznie niektóre działania papieskie w odniesieniu do wprowadzania w życie i właściwej interpretacji *Vaticanum II*.

Papież Paweł VI promulgował szereg aktów prawnych będących albo bezpośrednim wypełnieniem decyzji soborowych albo wynikających z postanowień ogólnych, które musiały zostać opracowane szczegółowo, jak na przykład reforma liturgii. Już w niecały rok po zakończeniu soboru Kongregacja Nauki Wiary w liście „*Cum Oecumenicum Concilium*”, przypomniła, że „nauczanie soborowe musi być (...) strzeżone przez Biskupów, gdyż – pod przewodnictwem Piotra – pełnią oni misję autentycznego nauczania” i podała przykłady opinii przeciwnych wierze wynikających między innymi z błędnej interpretacji dokumentów *Vaticanum II*⁹⁸¹. Dwa lata później, czyli w brzemiennej w negatywne dla wiary katolickiej skutki roku rewolucji obyczajowej (1968), Paweł VI ogłosił kilkakrotnie już wspomniane uroczyste wyznanie wiary. Zostały w nim zwłaszcza uwzględnione treści, którym dał wyraz ostatni sobór oraz punkty, wokół których nagromadziły się w ostatnich latach wątpliwości.

Pontyfikat Jana Pawła II był ukierunkowany programowo na realizację Soboru Watykańskiego II. Już nazajutrz po swoim wyborze podczas Mszy św. na zakończenie konklawe Jana Paweł II złożył jednoznaczną deklarację wiernego wypełniania soborowych postanowień jako obowiązku nowego Następcy św. Piotra⁹⁸², przy czym szczególną

---

⁹⁸⁰ J. Perszon, *Ecclesia semper reformanda?*..., dz. cyt., s. 146.

⁹⁸¹ Święta Kongregacja Nauki Wiary, List *Cum Oecumenicum Concilium*, 25.07.1966, AAS 58 (1966), s. 659-661; tekst pol.: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, przekł. i opr. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 1995, s. 24-26.

⁹⁸² „Imprimis monere volumus de perenni momento Concilii Oecumenici Vaticani II, certumque officium recipimus illud ad effectum studiose deducendi. Nonne enim Synodus illa universalis quasi quidam lapis miliaris est, seu eventus maximi ponderis, in Ecclesiae historia, iam per duo milia fere annorum protracta, et consequenter in mundi historia religiosa atque ad cultum humanum pertinente? Concilium vero quemadmodum non ipsis documentis continetur, ita non terminatur rationibus id applicandi, quae per hos annos, ipsum Concilium subsecutos, inite sunt. Merito ergo arbitramur officio primario Nos teneri quam diligentissime promovendi executionem decretorum normarumque directoriarum eiusdem Synodi universalis; quod quidem faciemus actione prudenti simul et excitante, eo praesertim contendendo ut imprimis congruens mentium habitus invalescat: videlicet opus est animi antea concordent Concilio, ut in vitae usu

uwagę poświęcił eklezjologii⁹⁸³, a w niej zagadnieniu kolegialności⁹⁸⁴. Jan Paweł II podczas całego pontyfikatu starał się uporządkować życie Kościoła, które w latach bezpośrednio po zakończeniu soboru uległo w wielu sferach poważnemu zamętowi. Temu celowi służyło m.in. promulgowanie odnowionego prawodawstwa kościelnego w postaci *Kodeksu Prawa Kanonicznego* (1983) oraz *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich* (1991). Istotne znaczenie miało zwołanie II Zgromadzenia Nadzwyczajnego Synodu Biskupów w 1985 roku w celu podsumowania 20 lat od zamknięcia *Vaticanum II* i oceny jego recepcji w Kościele oraz wyznaczenia dróg dalszej realizacji postanowień soborowych⁹⁸⁵. Kolejnym ważnym krokiem Papieża było opublikowanie *Katechizmu Kościoła Katolickiego* w 1992 roku, czyli w 30 rocznicę otwarcia obrad soboru, jako ważnego narzędzia doktrynalnego służącego odnowie Kościoła zapoczątkowanej przez Sobór

---

ea efficiantur, quae ipsum edixit, et ut ea, quae in illo subsunt seu – uti mos est loqui – «implicita» sunt, explicentur, ratione etiam habita experimentorum, quae exinde facta sunt, et postulationum, quas nova inferunt rerum adiuncta. Ut paucis dicamus, oportet fecunda semina, quae Patres Synodi oecumenicae, verbo Dei aliti, in terra bona seminaverunt (cfr. *Mt.* 13, 8-23), id est gravia documenta ac deliberationes pastorales, ad maturitatem perducantur, eo scilicet cursu, qui proprius est motionis et vitae” (Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio ad S.R.E. Cardinales ad totiusque orbis bonae voluntatis homines, postridie ipsius electionem*, 17.10.1978).

⁹⁸³ „Hoc generale propositum fidelitatis erga Concilium Vaticanum II atque expressa voluntas, quantum ad Nos spectat, id ad effectum deducendi, varias partes complecti potest: rem missionalem et oecumenicam, disciplinam aptamque rerum dispositionem; sed una est pars, in quam maiores curae erunt intendendae, id est pars ecclesiologicala. Oportet, Venerabiles Fratres ac dilecti filii orbis catholici, in manus iterum sumamus «magnam chartam» Concilii, id est Constitutionem dogmaticam *Lumen Gentium*, ut renovato et roborante studio meditemur de Ecclesiae natura et munere, de eius modo existendi et operandi; quod eo consilio faciendum est, ut non solum vitalis illa communio in Christo omnium eorum, qui in eo credunt et sperant, efficiatur, sed etiam ut opera conferatur ad ampliorem et arctiorem reddendam unitatem totius familiae humanae. Ioannes PP. XXIII haec verba efferre consueverat: «Ecclesia Christi lumen gentium»; etenim Ecclesia – Concilium illius verba resumpsit – universale est sacramentum salutis et unitatis pro hominum genere (cfr. *Const. Lumen Gentium*, n. 1; 48; *Decr. Ad gentes*, n. 1).

Mysterium salvificum, quod ad Ecclesiam quasi ut ad centrum refertur et per Ecclesiam ad effectum deducitur, dynamica virtus, quae vi eiusdem mysterii Populum Dei impellit, peculiaris illa conexio seu forma collegialis, qua «cum Petro et sub Petro» sacri Pastores inter se coniunguntur, capita sunt, de quibus numquam satis cogitamus, ut recognoscamus – inspectis necessitatibus sive constantibus sive temporaneis hominum – modos, quibus oporteat Ecclesiam praesentem adesse et operari. Quam ob rem assensio huic documento Concilii tribuenda, prout accipitur luce collustratum Traditionis et formulas dogmaticas comprehendens ante saeculum a Concilio Vaticano I prolatae – nobis pastoribus et fidelibus certus erit viae index atque concitans stimulus, ut – iterum dicamus – in semitis vitae et historiae ambulemus” (tamże).

⁹⁸⁴ „Peculiari vero ratione hortamur, ut – ad mentes magis conscias reddendas et vigilantius officium suscipiendum – altius perspiciatur id, quod vinculum collegiale secum fert; quo Episcopi intime beati Petri successoribus iunguntur et omnes inter se consociantur ad implenda praeclara sibi credita munera illuminandi luce Evangelii, sanctificandi instrumentis gratiae, regendi arte pastoralis totum Populum Dei. Haec collegialis forma sine dubio pertinet etiam ad congruum progressum institutorum, partim novorum, partim ad hodiernas necessitates conformatorem, quibus quam maxima unitas animorum, propositorum, inceptorum in opere aedificationis corporis Christi, quod est Ecclesia (cfr. *Eph.* 4, 12; *Col.* 1, 24), comparetur. Ad hoc quod attinet, praeprimis mentionem facimus Synodi Episcoporum, conditae, antequam Concilium finem caperet, a magni ingenii viro, Paulo VI” (tamże).

⁹⁸⁵ Zob. II Nadzwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów, *Relacja końcowa*. 7.12.1985; G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, tłum. M. Romanek, M. Tarnowska, J. Piątkowska, D. Chylińska, J. Illg, R. Śmietana, Kraków 2012, s. 636-640.

Watykański II⁹⁸⁶. Wprowadzaniu w życie *Vaticanum II* służyło nauczanie papieskie realizowane w wielorakich formach począwszy od encyklik, reformy instytucjonalne (jak na przykład reforma Kurii Rzymskiej) oraz programy duszpasterskie. W korygowaniu błędnych interpretacji ostatniego soboru Papież z Polski był wspierany przez Kongregację Nauki Wiary, której prefektem w latach 1983-2005 był kardynał Joseph Ratzinger. Szczególnie bolesna dla Papieża była konieczność wydania w 1988 roku deklaracji o zaciągnięciu kary ekskomuniki przez arcybiskupa M. Lefebvre'a i czterech wyświęconych przez niego bez mandatu papieskiego biskupów z Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X, odrzucającego postanowienia Soboru Watykańskiego II⁹⁸⁷. Przy tej okazji Jan Paweł II zwrócił uwagę na błędne rozumienie Tradycji przez członków Bractwa oraz wezwał wszystkich wiernych Kościoła do wierności „Tradycji Kościoła, autentycznie interpretowanej przez zwyczajne i nadzwyczajne Magisterium, zwłaszcza przez Sobory Ekumeniczne: od Nicejskiego do Watykańskiego II”⁹⁸⁸. Biskupom przypomniał pasterski

---

⁹⁸⁶ W Konstytucji apostołkiej *Fidei depositum* promulgującej *Katechizm* z dnia 11.10.1992 (czyli dokładnie w 30 rocznicę rozpoczęcia obrad Soboru Watykańskiego II) Jana Paweł II napisał: „Fidei depositum custodiendum Dominus Ecclesiae suae dedit, quod quidem munus Ipsa indesinenter explet. Concilii Oecumenici Vaticani II, triginta ante annos a Decessore Nostro Ioanne XXIII fel. rec. sollemniter inchoati, mens atque optatum eo spectabant, ut Ecclesiae apostolica atque pastoralis missio apta in luce poneretur, et ita veritatis evangelicae fulgor homines alliceret cunctos ad inquirendam accipiendamque Christi caritatem supereminentem.

His congressionibus Ioannes Pp. XXIII munus praecipuum concredidit aptius tuendi explicandique catholicae doctrinae pretiosum depositum, ut idem magis perspicuum fieret Christifidelibus et universis bonae voluntatis hominibus. Ideo Concilii non erat statim aetatis illius errata damnare, sed ante omnia aequo animo niti doctrinae fidei ostendere fortitudinem venustatemque. «Huius Concilii lumine illustrata - ait ille - Ecclesia spiritualibus divitiis augebitur, atque novarum virium robur ex illo hauriens, intrepide futura prospiciet tempora. ... Nostrum est ut alacres, sine timore, operi, quod nostra exigit aetas, nunc insistamus, iter pergentes, quod Ecclesia a viginti fere saeculis fecit».

Deo adiuvante, potuerunt Patres Concilii, quattuor per annos laborantes, doctrinarum normarumque pastoralium conficere haud spernendam summam universaeque Ecclesiae subicere. Pastores atque Christifideles ibi inveniunt consilia ad illam efficiendam «cogitationum, operositatis, morum moralisque virtutis, laetitiae atque spei restitutionem, quam sane Concilium ardentem exoptavit».

Suam post conclusionem non destitit Concilium a vita ecclesiali concitanda. Anno mcmxxxv potuimus declarare: «Nobis quidem - Qui feliciter eidem interfuimus atque eiusdem progressui navam dedimus operam - Vaticanum Secundum semper exstitit, atque peculiari ratione manet his Nostri Pontificatus annis, constans comparationis punctum universae Nostrae pastoralis activitatis, scite quidem contententes ad certam firmamque ipsius normarum accommodationem, respectu habito cuiusque particularis Ecclesiae totiusque catholicae Ecclesiae. Oportet sane indesinenter hunc repetere fontem».

⁹⁸⁷ Zob. Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ecclesia Dei afflicta”* (2.07.1988), AAS 80 (1988), s. 1495-1498.

⁹⁸⁸ „Huius autem schismatici actus radix dignosci potest in ipsa aliqua imperfecta et pugnanti sibi notione Traditionis: imperfecta, quandoquidem non satis respicit indolem vivam eiusdem Traditionis, quae — uti clarissime docet Concilium Vaticanum Secundum — «est ab Apostolis ... sub assistentia Spiritus Sancti in Ecclesia proficit: crescit enim tam rerum quam verborum traditorum perceptio, tum ex contemplatione et studio credentium, qui ea conferunt in corde suo, tum ex intima spiritualium rerum quam experiuntur intelligentia, tum ex praeconio eorum qui cum episcopatus successione charisma veritatis certum acceperunt». Sed omnino discors est pugnans Traditionis notio quae universali Ecclesiae Magisterio opponitur, quod quidem pertinet ad Romanum Episcopum Episcoporumque coetum. Nemo profecto traditioni

obowiązek czuwania nad tą wiernością, a teologów zachęcił do pogłębionych badań nad ciągłością pomiędzy *Vaticanum II* a Tradycją⁹⁸⁹. W liście apostołskim *Novo millennio ineunte* wydanym na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 i zawierającego wskazania na trzecie tysiąclecie chrześcijaństwa, Jan Paweł II stwierdził, że „w miarę upływu lat teksty soborowe nie tracą wartości ani blasku. Konieczne jest, aby były należycie odczytywane, poznawane i przyswajane jako miarodajne i normatywne teksty Magisterium, należące do Tradycji Kościoła. Dzisiaj, po zakończeniu Jubileuszu, szczególnie mocno odczuwam powinność ukazywania Soboru jako wielkiej łaski, która stała się dobrodziejstwem dla Kościoła w XX wieku: został on dany jako niezawodna busola, wskazująca nam drogę w stuleciu, które się rozpoczyna”⁹⁹⁰. Podobną myśl Papież z Polski zawarł w swoim testamencie⁹⁹¹.

Benedykt XVI, „ostatni Papież soboru”⁹⁹² powołując się na powyższe słowa swojego bezpośredniego Poprzednika na Stolicy Piotrowej, rozpoczął w 2005 roku (czyli

---

fidelis haberi potest qui ligamina nempe recidit ac vincula ab eo cui Christus ipsa in persona Apostoli Petri, ministerium commisit unitatis in Ecclesiam suam.

Exitus reapse quem Episcopi Lefebvre motus nuper habuit omnibus fidelibus potest dare ansam debetque aperte ac penitus cogitandi de propria erga Traditionem Ecclesiae fidelitate, sincere a Magisterio sive ordinario, sive extraordinario, a Conciliis praesertim, a Nicaeno ad Vaticanum II Ex hac quidem meditatione, omnibus persuadendum est reiterato efficacique modo, oportere sane adhuc dilatate et fidelitatem augere, amotis omnino falsis interpretationibus ac arbitrariis et non legitimis amplificationibus de rebus ad doctrinam, liturgiam disciplinamque pertinentibus” (tamże, 4-5 a.).

⁹⁸⁹ „Praesertim ad Episcopos, per munus quidem pastorale, officium grave pertinet perspicacem exercendi vigilantiam caritatis et fortitudinis plenam, ut eiusmodi fidelitas ubique servetur (...) Velimus praeterea, et theologos viros et alios scientiarum ecclesiasticarum peritos admonere, ut et eorum sententia hisce in adiunctis exquiratur. Amplitudo, enim, et altitudo praeceptorum Concilii Vaticani II renovatum postulant investigationis studium, quo Concilii perpetuitas una cum Traditione omnino illustretur, in iis potissimum doctrinae partibus, quae, cum fortasse novae sint, nondum bene a quibusdam Ecclesiae portionibus intellectae sunt” (tamże, 5 a. i b.).

⁹⁹⁰ „Per annorum decursum, *hi textus pretium non amittunt nec fulgorem*. Necesse est ut congruenter legantur et noscantur et approprientur uti textus idonei et directorii Magisterii, in ambitu Ecclesiasticae Traditionis. Iubilaeo concluso, ut quam maxime assumimus officium ostendendi Concilium uti *summam gratiam qua Ecclesia saeculo XX est ditata*: in eo nobis tutissimus offertur index ad iter hoc ineunte saeculo detegendum” (Ioannes Paulus PP. II, *Epistula Apostolica Novo millennio ineunte*, 6.01.2001, 57).

⁹⁹¹ „Stojąc na progu trzeciego tysiąclecia «in medio Ecclesiae», pragnę raz jeszcze wyrazić wdzięczność Duchowi Świętemu za wielki dar Soboru Watykańskiego II, którego wraz z całym Kościołem – a w szczególności z całym Episkopatem – czuję się dłużnikiem. Jestem przekonany, że długo jeszcze dane będzie nowym pokoleniom czerpać z tych bogactw, jakimi ten Sobór XX wieku nas obdarował. Jako Biskup, który uczestniczył w soborowym wydarzeniu od pierwszego do ostatniego dnia, pragnę powierzyć to wielkie dziedzictwo wszystkim, którzy do jego realizacji są i będą w przyszłości powołani. Sam zaś dziękuję Wicznemu Pasterzowi za to, że pozwolił mi tej wielkiej sprawie służyć w ciągu wszystkich lat mego pontyfikatu” (Jan Paweł II, *Testament*, 17.03.2000, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/inne/testament_jp2_20050407.html, dostęp: 7.12.2018).

⁹⁹² E. Guerriero, *Świadek prawdy. Biografia Benedykta XVI*, tłum. J. Tomaszek, Kraków 2018, s. 437. Autor, który użył tego określenia jako tytułu całego rozdziału swojej biografii J. Ratzingera (tamże, s. 437-459), słusznie konstatuje, że „W istocie Ratzinger, soborowy *peritus*, powszechnie uważany za jednego z najbardziej przenikliwych i pracowitych teologów wśród ekspertów, nigdy nie zamierzał dystansować się od wydarzenia, które naznaczyło całe jego życie teologa i biskupa. Szybko jednak, podobnie jak inni biskupi i eksperci uznał, że należy trzymać się jednego koniecznego uściślenia: ducha soboru nie należy

w 40-lecie zamknięcia *Vaticanum II*) swój pontyfikat od deklaracji zdecydowanego woli dalszego wprowadzania Soboru Watykańskiego II w życie, podobnie jak wcześniejsi Papieże, a jednocześnie zaznaczył, że chce to czynić w wierności ciągłości dwutysiącletniej tradycji Kościoła. Potwierdził także stałą aktualność soborowych dokumentów dla współczesnego Kościoła i zglobalizowanego społeczeństwa⁹⁹³. W tej deklaracji została zasygnalizowana myśl, którą Papież w tym samym roku rozwinął w tradycyjnym przedświątecznym przemówieniu do Kurii Rzymskiej, a mianowicie o właściwej hermeneutyce *Vaticanum II*, dzięki której może on „może on być i coraz bardziej stawać się wielką mocą służącą zawsze potrzebnej odnowie Kościoła”⁹⁹⁴. Benedykt XVI zauważając trudności w recepcji soboru w wielu częściach, stwierdził, że są one spowodowane zastosowaniem niewłaściwej hermeneutyki, określonej jako „hermeneutyka nieciągłości i zerwania z przeszłością”, nierzadko propagowanej przez środki masowego przekazu oraz przyjętej przez część współczesnej teologii. Ta hermeneutyka wychodzi z założenia, że dokumenty *Vaticanum* są rezultatem kompromisu i stąd nie wyrażają prawdziwego „ducha soboru”. Postuluje, aby zwracać uwagę nie tyle na dokumenty, co na bliżej nieokreślonego „ducha soboru”, przez co zostaje utrwalony rozłam na Kościół przed- i posoborowy. Benedykt XVI zauważa, że jest to jednak całkowicie błędne rozumienie samej natury soboru, który jest traktowany na wzór świeckiego parlamentu zmieniającego konstytucję z mandatu

---

szukać w konferencjach teologów i ekspertów, tym bardziej nie należy wymyślać od zera, ponieważ jest on obecny w dokumentach soborowych (...) Tego trzymał się przez długie lata, pracując przy boku Jana Pawła II, tym inspirował się też podczas swojego pontyfikatu”. Zob. J. Ratzinger, *Opera omnia. T. VII/1: O nauczaniu II Soboru Watykańskiego. Formułowanie – Przekaz – Interpretacja*, red. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. W. Szymona, Lublin 2016; tenże, *Opera omnia. T. VII/2: O nauczaniu II Soboru Watykańskiego. Formułowanie – Przekaz – Interpretacja*, red. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. E. Grzesiuk, Lublin 2016; K. Koch, *Il vincolo tra amore e ragione. Sull'eredità teologica di Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2015, s. 49-79.

⁹⁹³ „Per Magnum Iubilaeum ea in novum est ingressa millennium gerens manibus suis Evangelium directum ad hodiernum orbem per iteratam lectionem magna cum auctoritate Concilii Vaticani Secundi. Iustissima quidem de causa Pontifex Ioannes Paulus Secundus Ecclesiae in Concilio illo demonstravit indicem seu ut dicitur quasi «nauticam pyxidem», qua in vasto mari tertii millennii dirigeretur (cfr. Litt. Ap. Novo millennio ineunte, 57-58). In suo spiritali quoque Testamento scripsit: «Persuasum mihi habeo advenientes homines diutius etiam quaedam sumptuosos ex divitiis illis quas hoc Concilium saeculi vicesimi nobis est elargitum» (17.III.2000).

Nos quoque propterea munus ingredientibus quod est proprium Successoris Petri, firmam certamque voluntatem declarare volumus Concilii Vaticani Secundi continuandi executionem, Praegredientibus Decessoribus Nostris, atque in fideli perpetuitate duorum milium annorum Ecclesiae traditionis. Hoc ipso anno conciliaris congressionis conclusae recoletur memoria anniversaria quadragesima (die octavo mensis Decembris anno millesimo nongentesimo sexagesimo quinto). Annorum decursu Concilii Documenta hodierni temporis haud amiserunt vim; immo eorum doctrina pro novis Ecclesiae praesentisque societatis globalizatae, ut aiunt, postulationibus admodum evadit apta” (Benedictus PP. XVI, *Primum nuntium post celebrationem eucharisticam cum cardinalis electoribus in «Capella Sistina»*, 20.04.2005).

⁹⁹⁴ Benedykt XVI, *Przemówienie podczas spotkania z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej*, 22.12.2005.

społeczeństwa. Tymczasem „Ojcowie nie mieli takiego mandatu, gdyż nikt im go nigdy nie dał; nikt zresztą nie mógł go dać, bo podstawowa konstytucja Kościoła pochodzi od Pana i została nam dana, abyśmy mogli osiągnąć życie wieczne i w jej perspektywie potrafili także rzucić światło na życie w czasie i na sam czas. Biskupi na mocy sakramentu, który otrzymali, są powiernikami daru Chrystusa. Są «szafarzami tajemnic Bożych» (por. 1 Kor 4, 1); jako tacy powinni okazać się «wierni i roztropni» (por. Łk 12, 41-48). To znaczy, że muszą zarządzać darem Bożym we właściwy sposób, aby nie pozostał ukryty w jakimś schowku, ale przynosił owoce, i aby Pan mógł na koniec powiedzieć do swego rządcy: «Byłeś wierny w rzeczach niewielu, nad wieloma cię postawię» (por. Mt 25, 14-30; Łk 19, 11-27). W tych ewangelicznych przypowieściach wyraża się dynamika wierności, niezbędnej w służbie Chrystusowi, wynika też z nich wyraźnie, że podczas soboru dynamika i wierność muszą stać się jednym»⁹⁹⁵. W ten sposób Benedykt XVI dokonał jednoznacznej teologicznej krytyki „hermeneutyki zerwania”, aby następnie przejść do „hermeneutyki reformy, odnowy zachowującego ciągłość jedyne podmiotu-Kościół, który dał nam Pan”, przedstawionej w przemówieniach Jana XXIII na otwarciu i Pawła VI na zamknięciu soboru i rozumianej jako synteza wierności tradycji Kościoła i dynamizmu koniecznych reform, które miały za cel przekazanie w nowy sposób współczesnemu światu nienaruszonego skarbu depozytu wiary katolickiej⁹⁹⁶.

Benedykt XVI przez cały swój pontyfikat dawał wyraz swojej pierwszej deklaracji o realizacji postanowień Soboru Watykańskiego II przy zastosowaniu „hermeneutyki reformy” w ciągłości Kościoła⁹⁹⁷. Przejawiało się to w jego nauczaniu, odwołującym się do dokumentów soborowych⁹⁹⁸, a także inicjatywach duszpasterskich, z których na pierwszym miejscu należy wymienić Rok Wiary, zwołany z okazji 50 rocznicy rozpoczęcia *Vaticanum II*⁹⁹⁹. W ogłaszającym go *motu proprio* „*Porta fidei*” Papież napisał,

---

⁹⁹⁵ Tamże.

⁹⁹⁶ Tamże, zob. K. Koch, *Il vincolo tra amore e ragione*, dz. cyt., s. 80-82; H. Donneaud, *Debate wokół hermeneutyki Soboru*, „*Christianitas*” 53-54 (2013), s. 293-295.

⁹⁹⁷ Zob. Z. Chromy, *Josepha Ratzingera – Benedykta XVI wierność Soborowi. Wokół sporu o Tradycję Kościoła*, w: tenże, *Zbawieni przez wiarę. Teologia Benedykta XVI w kontekście Roku Wiary 2012-2013*, Świdnica 2013, s. 29-47

⁹⁹⁸ Zob. Benedykt XVI, *Pensieri sul Concilio Vaticano II*, Città del Vaticano 2012.

⁹⁹⁹ W homilii na rozpoczęcie Roku Wiary Benedykt XVI stwierdził: „Wielokrotnie podkreślałem konieczność powrotu, by tak powiedzieć, do «lityry» Soboru – to znaczy do jego tekstów – aby w nich odnaleźć jego autentycznego ducha, i powtarzałem, że znajduje się w nich prawdziwe dziedzictwo *Vaticanum II*. Odniesienie się do dokumentów chroni przed skrajnościami anachronicznych nostalgii i gonięcia do przodu, i pozwala na uchwycenie nowości w ciągłości. Sobór nie wymyślił nic nowego jako przedmiotu wiary ani też nie chciał zastępować, tego co stare. Raczej troszczył się o to, aby ta sama wiara nadal była przeżywana w dniu dzisiejszym, nadal była wiarą żywą w zmieniającym się świecie.

że „inauguracja *Roku Wiary* w związku z pięćdziesiątą rocznicą otwarcia Soboru Watykańskiego II może być dobrą okazją, aby zrozumieć teksty pozostawione przez ojców soborowych”¹⁰⁰⁰, a także powtórzył swoje zdanie na temat konieczności prawidłowej hermeneutyki w odniesieniu do soboru¹⁰⁰¹. Również ostatnie spotkanie z duchowieństwem rzymskim zakończenie pontyfikatu stało się dla Benedykta XVI okazją do podjęcia zadania rozumienia *Vaticanum II* jako „Soboru ojców” w przeciwieństwie do „Soboru mediów” i jego właściwej interpretacji¹⁰⁰². To wszystko pozwala na stwierdzenie, że Benedykt XVI może być określony jako „wielki interpretator Soboru Watykańskiego II”¹⁰⁰³. Jednocześnie z perspektywy naszych badań sytuuje go to w szczególnej bliskości z Leonem Wielkim. Obaj patrzą bowiem na rzeczywistość soboru oczami wiary i w jej perspektywie dokonują nad nią refleksji.

Choć można z pewnością dostrzec pewne różnice w sposobie realizacji postanowień *Vaticanum II* i rozłożeniu akcentów u każdego z przywołanych papieży, to jednak należy podkreślić ich jednomyślność co do rozumienia istoty tego najnowszego w historii Kościoła zgromadzenia biskupów *cum Petro et sub Petro* oraz wolę wiernego odczytywania i wypełniania treści jego dokumentów w zgodzie z Tradycją Kościoła, a zatem również w kontynuacji z poprzednimi soborami. Nie można również pominąć faktu trudności, jakie pojawiły się w związku z procesem recepcji i interpretacji dokumentów Soboru Watykańskiego, na które kolejni biskupi Rzymu odpowiadali zdecydowaną obroną postanowień soborowych zgodnie z ich autentycznym brzmieniem, jak również udzielaniem koniecznych autorytatywnych interpretacji niektórych spornych punktów nauczania

---

Jeśli będziemy zgodni z autentycznym usytuowaniem, w jakim bł. Jan XXIII chciał umieścić *Vaticanum II*, będziemy mogli uobecnić go w ciągu tego Roku Wiary, w obrębie jedynej drogi Kościoła, który nieustannie pragnie pogłębiać powierzony mu przez Chrystusa depozyt wiary. Ojcowie soborowi chcieli przedstawić wiarę na nowo w sposób skuteczny; z ufnością otwarli się na dialog ze współczesnym światem, właśnie dlatego, że byli pewni swojej wiary, mocnej skały, na której budowali. Natomiast w latach następnym, wielu bez rozeznania przyjęło dominującą mentalność, poddając w wątpliwość same podstawy depositum fidei, których niestety nie odczuwali już w ich prawdzie jako swoje własne” (Benedykt XVI, *Homilia – Msza św. na rozpoczęcie Roku Wiary*, 11.10.2012). Zob. Z. Chromy, *Motywacje ogłoszenia Roku Wiary u Pawła VI i Benedykta XVI*, w: tenże, *Zbawieni przez wiarę*, dz. cyt., s. 15-25.

¹⁰⁰⁰ „Censuimus Annum fidei inchoari, quinquagesimo anno transacto a Concilio Vaticano II incepto, opportunam dare occasionem, ut intellegatur scripta, hereditate a Patribus accepta” (Benedictus PP. XVI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Porta fidei”*, 11.10.2011, 5.)

¹⁰⁰¹ „Nos quoque magnopere id confirmare volumus quod de Concilio paucis post mensibus a Nostra ad Petri Successoris munus electione diximus: «Si id legimus ac recta hermeneutica percipimus, ipsum esse fierique magis ac magis potest magna vis ad Ecclesiam renovandam, quod est semper necessarium»” (tamże).

¹⁰⁰² Benedykt XVI, *Przemówienie do duchowieństwa diecezji rzymskiej*, 14.02.2013.

¹⁰⁰³ M. Toso, *Prefazione: Benedetto XVI – grande interprete del Concilio Vaticano II*, w: „*Ubi Petrus ibi Ecclesia*”. Sui „sentieri” del Concilio Vaticano II. *Miscellanea a S.S. Benedetto XVI in occasione del suo 80° genetliaco*, red. Università Pontificia Salesiana, Roma 2007, s. 7-12.

Vaticanum II. W tym wszystkim możemy zatem zauważyć zasadniczą zbieżność z postawą Leona Wielkiego wobec Soboru Chalcedońskiego, jak również uchwycić pewne podobieństwa w sytuacji eklezjalnej, jaka wówczas nastąpiła i domagała się zdecydowanego działania ze strony Papieża. Zarówno po Chalcedonie jak i po *Vaticanum II* następcy św. Piotra stanęli na straży autorytetu doktrynalnego soborów i skupili się na działaniach mających na celu rozpowszechnienie treści ich nauczania oraz czuwaniu i koniecznym interweniowaniu tam, gdzie dochodziło do sprzeciwów wobec soborowych postanowień i wypaczeń w interpretacji dokumentów. Poświadczą to jednocześnie, że na soborach, będących pełnym wyrazem kolegalności biskupów jest sprawowany najwyższy Urząd Nauczycielski Kościoła, choć jak to już zauważyliśmy wyżej, Sobór Watykański II nie podjął tradycji wypowiedzania się za pomocą orzeczeń dogmatycznych, którym przysługuje charyzmat nieomylności.

Należy również w tym miejscu przypomnieć o poglądach niektórych biskupów i teologów, którzy z związku z powołaniem do życia Synodu Biskupów wysuwają propozycję – zanegowaną wprawdzie przez nauczanie papieskie, ale wciąż ponawianą – by tę nową instytucję rozumieć na kształt *quasi*-soboru powszechnego. Wyjaśnienia magisterialne tego problemu opierają się na wskazaniu istotnych i niezbywalnych elementów soboru, które nie zachodzą w przypadku Synodu Biskupów. Wobec tego Leonowe spojrzenie na istotę, autorytet i rolę soborów w Kościele pozostaje aktualne i domaga się uwzględniania przy badaniach tak nad ciągłością instytucji soborowej, jak i nad ciągłością nauczania kolejnych soborów z Tradycją Kościoła oraz rozważania relacji między soborami a Synodem Biskupów.

Po omówieniu aktualności nauczania Leona Wielkiego w kontekście instytucji soborów przejdziemy obecnie do drugiej znanej w jego czasach formy zgromadzeń biskupów, jakim pozostają również dziś synody, przy czym w tej części niniejszego rozdziału ograniczymy się do synodów partykularnych (prowincjalnych i plenarnych) jako bezpośredniej historycznej kontynuacji rzeczywistości z V wieku. Natomiast pozostałe, nowe instytucjonalne formy odwołujące się do zarówno do kolegalności biskupiej, jak też zasady synodalności i samych synodów, zostaną – zgodnie z wyjaśnionym w poprzednim rozdziale i opartym na wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego rozróżnieniem pomiędzy *collegialitas effectiva* i *affectiva* – poddane szerszej analizie i ocenie w świetle nauczania Leona Wielkiego w następnym paragrafie niniejszego rozdziału.

W konstytucji „*Lumen gentium*” jako argument za „kolegialną naturą i charakterem episkopatu” zostało podane „zwoływanie synodów”¹⁰⁰⁴. Przypis do tego fragmentu odsyła m.in. do 5. kanonu I Soboru Nicejskiego, polecającego zwoływanie synodu dwa razy w roku w każdej prowincji kościelnej w celu rozpatrzenia kwestii dyscyplinarnych¹⁰⁰⁵. Przypomnijmy, że to właśnie na ten kanon jako „postanowienie ojców” powoływał się Leon Wielki jako podstawę dla promowanej przez siebie praktyki synodalnej w Kościele. Natomiast w dekrecie „*Christus Dominus*” ojcowie *Vaticanum II* przypomnieli, że zwoływanie soborów, synodów prowincjalnych i lokalnych w duchu braterskiej miłości i gorliwości apostołowskiej oraz myślą o dobru wspólnym i partykularnym służyło ustalaniu „jednakowych dla różnych Kościołów zasad nauczania prawd wiary i porządkowania dyscypliny kościelnej”¹⁰⁰⁶. Mamy tutaj do czynienia ze swego rodzaju streszczeniem rozważań Leona Wielkiego na temat synodów. Papież widział je bowiem jako wpisane na stałe w strukturę Kościoła w służbie wiary i przede wszystkim dyscypliny. Zgromadzenia synodalne rozumiał jako braterskie spotkanie biskupów, którzy pod natchnieniem Ducha Świętego wypracowywali rozwiązania służące jedności Kościoła. Mogły one odbywać się na różnym poziomie zasięgu, w zależności od potrzeb. Nauczanie Leona, choć bez odwołania się wprost, zostało zatem kolejno podjęte przez *magisterium* soborowe. Również wyrażone bezpośrednio po omawianym fragmencie dekretu pragnienie, „aby czcigodne instytucje soborów i synodów odżyły z nową mocą, by tym lepiej i skuteczniej można się było przyczynić do wzrostu wiary i zachowania dyscypliny w różnych Kościołach, zależnie od okoliczności czasu”¹⁰⁰⁷, pozostaje w harmonijnej ciągłości z wielokrotnie wyrażanym przez Leona Wielkiego pragnieniem regularnego odbywania synodów jako istotnego warunku zachowania jedności Kościoła.

Posoborowe regulacje odnośnie do synodów zawarte w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* oraz dyrektorium „*Apostolorum successores*” dotyczą kwestii szczegółowych i nie wprowadziły zmian w rozumieniu istoty synodu, do której należy uczestnictwo biskupów z danej prowincji kościelnej lub z obszaru całej Konferencji Biskupów z głosem decydującym oraz zajmowanie się sprawami wiary i dyscypliny. Istotne dla zagadnienia synodów, zarówno w aspekcie teraźniejszości jak i ciągłości z Kościołem starożytnym, są dopowiedzenia Jana Pawła II zawarte

---

¹⁰⁰⁴ LG 22.

¹⁰⁰⁵ Zob. DSP I, s. 30-31.

¹⁰⁰⁶ CD 36.

¹⁰⁰⁷ Tamże.

w adhortacji „*Pastores gregis*”. Przypomnijmy, że została tam podkreślona komunია pomiędzy biskupami i pomiędzy Kościołami, jaka w sposób bezpośredni wyraża się na synodach, nazwanych „uroczystymi wydarzeniami kościelnymi”¹⁰⁰⁸. Są to miejsca podejmowania ważnych decyzji, szczególnie dotyczących wiary i dlatego domagają się stadium przygotowawczego, poświęconego pogłębionej refleksji nad tematami obrad synodalnych prowadzonej przez „wszystkie kategorie wiernych”¹⁰⁰⁹. Ta refleksja w odniesieniu do synodów plenarnych może i powinna odbywać się na poziomie Konferencji Biskupów, jednakże sama Konferencja nie może zająć miejsca synodu¹⁰¹⁰. Patrząc na to nauczanie Jana Pawła II na temat synodów z perspektywy Leona Wielkiego należy zauważyć zgodność ich poglądów co do uroczystego charakteru synodów, które są trwale wpisane w strukturę Kościoła i służą *communio episcoporum*. Z tego powodu nie mogą zostać zaniechane lub zastąpione przez inne ciała. Konferencje Biskupów, chociaż powstały w momencie, kiedy synody partykularne niemal całkowicie zanikły, nie mogą jednak z tego tytułu po prostu zająć ich miejsca. Należy natomiast – zgodnie z wyraźnym życzeniem *Vaticanum II* powtórzonym przez Jana Pawła II – promować praktykę synodalną w Kościele. Ważnym punktem odniesienia pozostaje tutaj Leon Wielki, którego zarówno refleksja, jak i działania na tym polu mogą stanowić cenną inspirację dla pożądanego ożywienia instytucji synodów i właściwego ich funkcjonowania w organizmie Kościoła. Wydaje się to wręcz konieczne w obliczu wciąż rosnącego znaczenia zdecydowanie nowej instytucji Konferencji Biskupów, a także refleksji części teologów, którzy pragną, aby *de facto* to właśnie te Konferencje odgrywały rolę, którą pełniły synody w pierwszym tysiącleciu¹⁰¹¹. Pojawia się tutaj jednocześnie wprost zagadnienie autorytetu nauczycielskiego obu instytucji. Jeżeli bowiem orzeczenia doktrynalne niektórych synodów starożytności nabrały mocy powszechnie obowiązującej w Kościele, to – według niektórych teologów – należy przyznać niejako automatycznie przyznać Konferencjom Biskupów autorytet na równi z synodami¹⁰¹². Takie rozumowanie nie bierze wszakże pod uwagę faktycznej różnicy istniejącej pomiędzy synodami a Konferencjami

---

¹⁰⁰⁸ PGr 62.

¹⁰⁰⁹ Tamże.

¹⁰¹⁰ Zob. tamże.

¹⁰¹¹ Zob. B. Sesboüé, *Władza w Kościele...*, dz. cyt., s. 224-226. Autor powołuje się na świadectwo historii w postaci synodów partykularnych, wspomina nawet o Leonie Wielkim jako promotorze tych synodów, ale współcześnie różnicę między synodem a Konferencją Biskupów dostrzega tylko w tym, że Konferencja ma charakter stały, a synod jest „instancją wyjątkową”.

¹⁰¹² Zob. tamże, s. 229-230.

Biskupów. Każdy synod posiada bowiem uroczysty charakter, podkreślany liturgicznie przez celebrację Eucharystii i intronizację księgi Ewangelii. Posiada również autorytet doktrynalny, poświadczony w tradycji. Nie ma on rangi *magisterium* soborowego, lecz jest od niego zależny, podobnie jak od *magisterium* papieskiego. Nauczanie synodów ma służyć rozkrzewianiu wiary katolickiej i apostołskiej oraz jej obronie przed błędami, a także zachowaniu i umacnianiu dyscypliny kościelnej. Z kolei Konferencje Biskupów zostały ustanowione w celach pastoralnych, a ich autorytet doktrynalny – choć był przedmiotem żywej teologicznej debaty – został określony przez Jana Pawła II w *motu proprio* „*Apostolos suos*”, jakkolwiek stanowisko Franciszka w tej kwestii jest ukierunkowane na jego poszerzenie. W tym kontekście popieranie przez Leona aktywności synodalnej przy jednoczesnym silnym akcentowaniu przez niego władzy prymacjalnej nie może być przytaczane jako argument za redefiniowaniem zarówno zadań tak samych synodów, jak i nowych ciał eklesjalnych, które odwołują się do zasady synodalności. Synod nie był z pewnością postrzegany przez Leona (ani w dalszej historii Kościoła) jako gremium, którego rolą jest tworzenie nowego nauczania, zwłaszcza w opozycji do nauczania Papieża lub soboru. Synod ma służyć jako cenne narzędzie w zachowaniu jedności wiary i dyscypliny. Trudno zaś mówić o jedności wiary w przypadku nauczania danego synodu, które jest niezgodne z orzeczeniami soborowymi czy papieskimi. Przypomnijmy przy tym, że Leon Wielki jako pierwszy Papież, powołując się na swój urząd strzeżenia Tradycji apostołskiej domagał się potwierdzenia decyzji synodalnych jako koniecznego etapu w procesie ich recepcji. Również ten fakt wskazuje, że synody nie mogą podejmować kwestii doktrynalnych w sposób niezależny od zdefiniowanej już wcześniej wiary.

Wobec tego nauczanie Leona Wielkiego odnośnie do synodów i jego praktyka w tym zakresie winny być brane pod uwagę przy dyskursie teologicznym na ten temat, jak i w działaniach mających na celu przywrócenie w całym Kościele oczekiwanego przez *Vaticanum II* ożywionego celebrowania synodów.

Podsumowując spojrzenie na wykonywanie *munus docendi* przez Kolegium Biskupów w świetle nauczania Leona Wielkiego, należy najpierw wskazać na bezpośrednie wykorzystanie lub nawiązanie myśli Papieża z V wieku w opracowaniu nauki o biskupach przez *Vaticanum II*. Chodzi tu o zagadnienie biskupów jako następców Apostołów, kolegalności episkopatu *cum Petro et sub Petro* oraz sakramentalności święceń. Następnie można zauważyć zasadniczą zbieżność nauczania Soboru Watykańskiego II z Leonowym spojrzeniem na instytucję soborów przy pewnych cechach właściwych każdemu z nich, a mianowicie bardziej zorientowanemu jurydycznie języka ostatniego soboru, przy

czym zauważalna jest ciągłość terminologiczna. Mimo zdecydowanie różnych perspektyw czasowych refleksja na temat poprzednich soborów prezentowana przez Leona oraz *Vaticanum II* i późniejszych Papieży również jest zbieżna co do niepodważalnego znaczenia doktrynalnego dla Kościoła tych czcigodnych starożytnych zgromadzeń biskupów. Przez współczesne nauczanie papieskie została także potwierdzona Leonowa zasada konsensu diachronicznego dla definicji soborowych, dzięki którym pozostają one nienaruszalne. Z kolei spojrzenie na Sobór Watykański II z perspektywy nauczania Leona na temat soborów wykazało z jednej strony ciągłość w jednoznacznej woli zachowania nienaruszonego depozytu wiary, a z drugiej nowość tego powszechnego zgromadzenia biskupów polegającą na obraniu celu i charakteru pastoralnego. Ta decyzja oznaczała rezygnację z definicji dogmatycznych i potępienie błędów doktrynalnych, w czym Leon Wielki upatrywał zasadnicze zadanie soborów. Porównanie zaangażowania Leona Wielkiego w proces recepcji Soboru Chalcedońskiego z analogicznym procesem odnośnie do *Vaticanum II* pozwoliło na zauważenie, że – mimo zupełnie innego kontekstu historyczno-kulturowego i problemów związanych z właściwą hermeneutyką – kolejni biskupi Rzymu podążali drogą swego Poprzednika z V wieku, stawiając sobie za cel wierność postanowieniom soboru w ciągłości z całą Tradycją Kościoła. W końcu konfrontacja nauki i praktyki Leona Wielkiego odnośnie do synodów partykularnych ze współczesnym spojrzeniem Kościoła na tę instytucję także przyniosła wniosek o zbieżności myśli co do istoty synodów i ich wartości w życiu Kościoła.

3. Przestrzeń wzajemnych relacji

Po omówieniu aktualności nauczania Leona Wielkiego na temat autorytetu doktrynalnego Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów pozostaje jeszcze do rozważenia zagadnienie ich wzajemnych relacji. Jest to temat szczególnie delikatny i trudny, jak na to wskazuje najpierw sam proces elaboracji przedmiotowej nauki przez Sobór Watykański II, a następnie ożywione dyskusje prowadzone przez teologów i kanonistów nad praktyczną realizacją władzy prymacjalnej i kolegialnej w Kościele nie tylko na polu doktrynalnym, ale również dyscyplinarnym i pastoralnym. Zwłaszcza powstanie lub usankcjonowanie instytucjonalnych przejawów kolegialności biskupiej, jak Synodu Biskupów i Konferencji Biskupów przyniosło konieczność pogłębionej refleksji teologicznej i pewnych rozstrzygnięć magisterialnych co do ich statusu, autorytetu doktrynalnego i relacji do najwyższej władzy Kościoła, jak to zostało przeanalizowane w poprzednim rozdziale.

Wobec tego tym bardziej pożyteczne będzie w spojrzeniu na te kwestie odwołanie się do nauczania Leona Wielkiego na temat relacji między prymatem a episkopatem, zwłaszcza w zakresie *munus docendi*, skoro – co zostało wykazane w pierwszym rozdziale pracy – „idealne jest jego wyznaczenie relacji pomiędzy prymatem a synodalnością, jak to można zaobserwować z punktu widzenia współdziałania między papieżem a Soborem Chalcedońskim”¹⁰¹³.

Zanim przejdziemy do przyjrzenia się z punktu widzenia Leona konkretnym relacjom między podmiotami autorytetu doktrynalnego w Kościele, przypomnijmy, że według niego fundamentu zarówno dla urzędu Papieża jak i dla urzędu biskupów należy upatrywać w św. Piotrze Apostole. Teologiczną spuścizną Leona stanowi zatem idea powszechnego episkopatu znajdująca z woli Chrystusa swoje zakorzenienie w Księciu Apostołów. Papież, pozostając biskupem pośród braci w episkopacie stanowi zwornik jedności zarówno dla nich jak i dla całego Kościoła pod Boską władzą jedyne Zbawiciela i Pasterza. Papieskie *plenitudo potestatis* nie przysługuje poszczególnym biskupom, którzy jednak uczestniczą w trosce pasterskiej o cały Kościół. Władza kluczy została przekazana przez Chrystusa samemu Piotrowi, zaś władza związywania i rozwiązywania Piotrowi oraz pozostałym Apostołom. Zauważyliśmy w poprzednim paragrafie, że konstytucja „*Lumen gentium*” stwierdzając, iż „dar związywania i rozwiązywania” został również przekazany „Kolegium Apostołów pozostającemu w łączności ze swoją Głową”¹⁰¹⁴, odsyła m.in. do *Tract. IV, 3* Leona Wielkiego. Oznacza to, że najważniejszy w materii eklezjologicznej dokument *Vaticanum II* korzysta z myśli Leonowej jako argumentu *ex consensu Patrum* na rzecz kolegialności biskupiej, która jest nieodłączna od *munus Petrinum* Biskupa Rzymu. W ten sposób została poświadczona przez ostatni sobór niezmienna aktualność nauki Papieża z V wieku. Konstytucja „*Lumen gentium*” jest zatem magisterialnym uznaniem niezaprzecznego wkładu Leona Wielkiego w ustalenie podstaw teologicznych dla współdziałania władzy prymacjalnej i kolegialnej w Kościele.

Nie można jednak zapominać, że od czasów Leona do momentu rozpoczęcia obrad *Vaticanum II* relacje między prymatem i episkopatem nie pozostawały w stanie zrównoważonym, lecz podlegały znaczącym wahaniom tak na poziomie teologicznej *theoria* jak i eklezjalnej *praxis*¹⁰¹⁵. Decyzja Jana XXIII o zwołaniu soboru sprawiła, że

---

¹⁰¹³ G. L. Müller, *Papież. Posłannictwo i misja*, dz. cyt., s. 260.

¹⁰¹⁴ LG 22.

¹⁰¹⁵ Zob. G. Langevin, *Synthèse de la tradition doctrinale sur la primauté du successeur de Pierre durant le second millénaire*, w: *Il Primato del Successore di Pietro. Atti del simposio teologico*, dz. cyt., s.

zagadnienie ustroju hierarchicznego Kościoła, w tym szczególnie władzy Biskupa Rzymu i biskupów, było przedstawiane jako temat, który powinien zostać konieczne poddany dyskusji podczas obrad soborowych¹⁰¹⁶. Został on w pewien sposób zarysowany w projekcie schematu *De Ecclesia*, który stał się przedmiotem ożywionej debaty pomiędzy ojcami Soboru Watykańskiego II¹⁰¹⁷. Doprowadziła ona do powstania schematu *Konstytucji dogmatycznej o Kościele „Lumen gentium”*, gdzie interesujący nas temat znalazł się w III rozdziale, który także był szeroko dyskutowany i wielokrotnie poprawiany przed ostatecznym zatwierdzeniem¹⁰¹⁸. Chodziło bowiem o określenie relacji między władzą prymacjalną Biskupa Rzymu a władzą kolegiąlną *corpus episcoporum*, a zatem o sprawę niezwykle doniosłej wagi dla Kościoła. Słusznie zatem zauważa J. Krzywda, że „cały wysiłek i koncentracja soboru – jak dowodzą dokumenty – skierowane zostały na ukazanie rzeczywistości władzy prymatu w ramach działalności Kolegium Biskupów, którego głową jest papież”¹⁰¹⁹. Jednakże wielość i zróżnicowanie propozycji ojców soborowych odnośnie do tego zagadnienia spowodowały konieczność szczególnej interwencji ze strony Pawła VI.

W ten sposób przechodzimy do przyjrzenia się relacji między autorytetem doktrynalnym Papieża a soboru, mając w tym za przewodnika Leona Wielkiego. Przypomnijmy, że Leon posiadał jednoznaczne przekonanie, iż jako Biskup Rzymu strzeże wiary katolickiej oraz kanonów dyscyplinarnych wydanych przez poprzednie sobory. Jego zadaniem jest przepowiadanie Tradycji apostoelskiej, natomiast zadaniem soboru definiowanie wiary. Sobór nie może przy tym dodawać czegokolwiek do dziedzictwa wiary. Natomiast celem definicji wiary wypracowanej przez sobór jest przedstawienie Kościołowi powszechnemu w sposób bardziej jasny tego, co Biskup Rzymu niezmiennie przepowiada, wypełniając swój urząd Następcy św. Piotra. On zaś pozostaje sędzią, a następnie stróżem definicji soborowych. Natomiast jeżeli chodzi o praktyczną realizację teorii relacji między prymatem a episkopatem na soborze powszechnym to niezaprzeczalny

---

147-168; W. Henn, *Historical-Theological Synthesis of the Relation between Primacy and episcopacy during the Second Millenium*, w: *Il primato del Successore di Pietro. Atti del simposio teologico*, dz. cyt., s. 222-273; *Primato pontificio ed episcopato dal primo millennio al Concilio Ecumenico Vaticano II. Studi di onore dell'Arcivescovo Agostino Marchetto*, dz. cyt., zwłaszcza część II „Primato pontificio ed episcopato”, s. 135-478; J. Krzywda, *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, dz. cyt., s. 51-152.

¹⁰¹⁶ Zob. J. Krzywda, *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, dz. cyt., s. 153-174.

¹⁰¹⁷ Zob. tamże, s. 175-202.

¹⁰¹⁸ Zob. tamże, s. 202-237.

¹⁰¹⁹ Tamże, s. 253.

pozostaje wkład Leona Wielkiego w definicję chrystologiczną Soboru Chalcedońskiego, zwłaszcza poprzez *Tomus ad Flavianum*, a następnie aktywny udział w jej rozpowszechnianiu i obronie.

Zwróćmy zatem teraz uwagę na relację między Biskupem Rzymu w osobie Pawła VI a Soborem Watykańskim II właśnie w opracowaniu doktrynalnym samej fundamentalnej kwestii stosunku prymatu do episkopatu. Jak to zostało wyżej wspomniane, skomplikowana sytuacja w ramach dyskusji podczas obrad soborowych nad projektem III rozdziału konstytucji „*Lumen gentium*” ostatecznie skłoniła Pawła VI do podjęcia nadzwyczajnych działań mających na celu jak najbardziej jasne przedstawienie doktryny o kolegialności biskupów w świetle nauki o prymacie papieskim. Zanim jednak przedstawimy tę szczególną sytuację, prześledźmy pokrótce wcześniejsze wystąpienia Pawła VI na interesujący nas temat. Otwierając drugą sesję *Vaticanum II*, Papież stwierdził, że „wyczekuje z wielką nadzieją i szczerym zaufaniem dyskusji, która akceptując dogmatyczne deklaracje Soboru Watykańskiego I dotyczące Papieża, zmierzać będzie ku rozwojowi doktryny w kwestii episkopatu, jego zadań i związków z urzędem Piotrowym”¹⁰²⁰. Dla Pawła VI te rozważania wraz z wnioskami miały być „pomocne w ustaleniu doktrynalnych i praktycznych podstaw, przy pomocy których Urząd Papieski, choć obdarzony z góry przez Chrystusa pełnią siły, będzie mógł otrzymać więcej pomocy i wsparcia poprzez ustaloną pracami Soboru, określoną współpracę z naszymi umiłowanymi i czcigodnymi braćmi w biskupstwie”¹⁰²¹. W tych słowach Pawła VI jest widoczny zdecydowany optymizm co do przebiegu obrad soborowych w tej trudnej kwestii. Jak zobaczymy niżej, został on wystawiony na ciężką próbę. Z kolei na początku trzeciej sesji, kiedy prace nad konstytucją „*Lumen gentium*” weszły w decydującą fazę, Papież zaznaczył, że dyskusja nad tym zagadnieniem posiada największe znaczenie i jest najbardziej delikatna. Zadaniem soboru jest zatem autorytatywne wyjaśnienie pewnych kontrowersji teologicznych, dokonanie analizy natury i zadań pasterzy Kościoła, wskazanie prerogatyw wypływających z episkopatu, określenie relacji między Stolicą Apostolską i

---

¹⁰²⁰ „Haud dubitamus asseverare Nos magna spe ac sincera fiducia huiusmodi disceptationem exspectare. Enimvero, salvis declarationibus dogmaticis Oecumenici Concilii Vaticani primi ad Romanum Pontificem attinentibus, altius investiganda erit doctrina de Episcopatu, de eius muneribus, deque eius cum Petro necessitudinibus” (Paulus PP. VI, *Allocutio secunda Concilii periodo ineunte*, 29.09.1963).

¹⁰²¹ „Exinde rationes Nobis exponentur, quibus, ad doctrinam et usum vitae quod attinet, in apostolico munere Nostro obeundo utamur. Hoc namque universale munus, quamvis a Christo instructum sit plenitudine et iusta virtute potestatis, quam quidem scitis, poterit tamen auxilii et praesidii maiores vires sibi adiungere, si dilecti et venerabiles Fratres in Episcopatu, modis et rationibus opportune statuendis, Nobis validiorem et suscepti oneris magis consciam praestabunt adiutricem operam” (tamże).

biskupami¹⁰²². Paweł VI wskazał, że integralność prawdy katolickiej domaga się, aby doktryna o episkopacie została jasno określona w powiązaniu z doktryną o prymacie. Sobór winien to uczynić nie inaczej, jak wiernie interpretując zamysł Chrystusa, zgodnie z tym, jak został on zawarty w Bożym Objawieniu i utrwalony w doktrynie katolickiej¹⁰²³. Następnie Papież, odnosząc się do swojego urzędu Następcy św. Piotra, zaznaczył, że – pełniąc zadanie przewodnika biskupów – nie umniejsza ich autorytetu. To bowiem, co przy wykonywaniu swojego urzędu apostolskiego Papież reguluje w odniesieniu do władzy biskupów, w zamierzeniu zawsze służy dobru i jedności Kościoła¹⁰²⁴. Paweł VI jednoznacznie potwierdził istnienie hierarchicznego ustroju Kościoła jako wpływającego z woli Chrystusa i wskazał na konstytutywne dla życia eklezjalnego zadania pełnione przez episkopat. Podkreślił również istnienie więzi hierarchicznej łączącej biskupów ze Stolicą Apostolską jako centrum oraz źródłem jedności wiary i komunii¹⁰²⁵. Wieńczącym

---

¹⁰²² „De multis aliis rebus Concilio erit sermo instituendus; sed eiusdem disceptatio, quae in hac ipsa re vertitur, prae ceteris esse videtur maioris gravitatis atque prudentiae. Haec eadem res in posteritatis memoria peculiarem notam sine dubio tribuet sollemni huic Synodo, historia sane dignae. Eius est quasdam theologicas controversias easque laboriosas dirimere; de Pastorum Ecclesiae natura et sacro munere constituere: disceptare de praerogativis ex Episcopatu legitime manantibus ac, Spiritus Sancti ope, de iis certam ferre sententiam; rationes, quae huic Sedi Apostolicae cum Episcopis intercedunt circumscribere; ostendere instituta et formam Ecclesiae, tam in oriente quam in occidente, licet proprietates quasdam utrimque habeat, esse eiusdem naturae; eius denique est manifestare Fidelibus Ecclesiae catholicae et Fratribus ab eius communione seiunctis, quae sit vera notio ordinum sacrae Hierarchiae, de quibus haec verba dicta sunt: «Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei» (Act. 20, 28), ac quidem cum auctoritate certa, quam in dubium vocari non licet; ii vero etiam contendunt, ut fratribus humiliter ac patienter serviant, quemadmodum Pastores decet, ministros scilicet fidei et caritatis” (Paulus PP. VI, *Allocutio tertia Concilii periodice ineunte*, 14.09.1964).

¹⁰²³ „Veritatis catholicae integritas nunc postulat, ut doctrinae caput declaretur, quod, congruenter cum doctrina de Romano Pontifice, fulgida in sua luce ponat dignitatem ac munera, quae ad Episcopatum pertinent. Huiusmodi dignitatis atque munerum lineamenta describere, officium erit Concilii Oecumenici quod non alio contendet nisi ut mentem Iesu Christi recte interpretetur, qualem divinae revelationis fontes ac doctrina catholica certe exinde derivata exhibent” (tamże).

¹⁰²⁴ „Quodsi, utpote Petri successoris, atque hac de causa plena in universam Ecclesiam potestate praediti, Nos etsi immerentes officio fungimur Vestri Moderatoris; hoc non eo spectat ut vestra imminuatur auctoritas; immo eam Nos imprimis veneratione prosequimur. Praeterea si apostolicum munus a Nobis requirit ut, ad potestatis episcopalis perfunctionem quod attinet, aliquid Nobis reservemus, limites praefiniamus, formas statuamus, agendi rationes ordinemus: haec omnia, ut probe nostis, ipsum Ecclesiae universae bonum postulat, postulat unitas Ecclesiae; quae quidem eo magis supremo ductore indiget, quo latius catholici nominis fines proferuntur, quo graviora fiunt pericula et instantius urgent necessitates populi christiani in variis temporum rerumque adiunctis, immo, ut addere licet, quo expeditior hodie nobis commeandi facultas praebetur. Haec potestatis ecclesiasticae in unum veluti centrum ordinatio, quae temperate semper exercetur, ac semper pensabitur opportunis facultatibus utilibusque ministeriis quae locorum Pastoribus vigilantiter tribuantur; haec ad unum veluti centrum ordinatio, dicimus, censenda minime est quasi quoddam artificium dominandi cupiditate quaesitum; verum eadem, Venerabiles Fratres, famulatus speciem induit; indoli Ecclesiae respondet, quae suapte natura una et hierarchica est; efficit illud ornamentum, illud robur, illam pulchritudinem, quam Christus Ecclesiae pollicitus est eique temporum successione concedit” (tamże).

¹⁰²⁵ „O quanta admiratione prosequimur, quantopere tueri cupimus munera sacrae Hierarchiae propria! Ea enim e caritate Christi orta est, ut completeret, diffunderet atque integrum frugiferumque per temporum decursum transmitteret sacrum illum fidei, exemplorum, praeceptorum et charismatum thesaurum, quem Christus Ecclesiae suae hereditate reliquit; ipsa christifidelium communitatem generat eiusque visibilem

przemówienie życzeniem Pawła VI w odniesieniu do *Vaticanum II* było, aby została na nim wyrażona bardziej głęboka, autentyczna i święta zgoda oraz harmonia dusz hierarchii katolickiej zjednoczonej w wierze i miłości, a przez to przyszła chwała Chrystusa, pokój dla Kościoła i światłość dla świata¹⁰²⁶.

Nie sposób zarówno w całej alokucji Pawła VI, jak i w poszczególnych sformułowaniach nie dostrzec głębokich podobieństw z myślą Leona Wielkiego, który w swoich mowach i listach, jak to widzieliśmy w pierwszym rozdziale, wskazywał na ustanowiony przez Chrystusa ustrój hierarchiczny Kościoła z Następcą św. Piotra jako widzialną głową i biskupami pełniącymi zadania apostołskie pod jego zwierzchnictwem, pozostając złączeni więzami jednej wiary i miłości. Życzenie Pawła VI wyrażone pod adresem Soboru Watykańskiego II koresponduje ze słowami powtarzanymi przez Lenona w odniesieniu do Soboru Chalcedońskiego. Obydwa zgromadzenia biskupów, choć tak znacząco oddalone w czasie i zajmujące się różnymi problemami, posiadają ostatecznie ten sam wymiar wewnętrzny (*concordia sacerdotum in unitate fidei et caritatis*) oraz cel zewnętrzny (*gloria Christi, pax in Ecclesia, lux per mundo contra errores*).

Po tych uwagach możemy przejść do omówienia wyjątkowej interwencji Pawła VI podczas trzeciej sesji *Vaticanum II*, która – według relacji R. Wiltgena – nastąpiła w wyniku przedstawienia Papieżowi przez grupę ojców soborowych dokumentu stanowiącego komentarz do fragmentów konstytucji „*Lumen gentium*”, będącej już blisko momentu finalnego głosowania. Ów komentarz dotyczył kilku niejednoznacznych stwierdzeń konstytucji odnośnie do kolegalności episkopatu i wskazywał, w jaki sposób mogą

---

compaginem apte ordinat; ipsius opera fit ut Ecclesia Mater et Magistra appellari possit; ipsius ministerio nobis sacramentorum divitiae impertiuntur; ipsa praeunte Deo preces adhibentur; ipsa christianae caritatis promovet opera atque incepta. Nos, qui sacri huius Instituti supremo regimini praepositi sumus, nonne Nostras curas, Nostram fiduciam, Nostrum praesidium illi praebemus? Num defensionem Nostram ei denegabimus? Quod officium frequentius, gravius, gratiusque Nobis esse poterit, quam iura, libertatem, dignitatem sacrae Hierarchiae in variis Nationibus tueri? Nonne hac ardua navitate fere tota Summi Pontificatus historia contextitur, praesertim nostris temporibus, quibus tot rerum perturbationes cernimus?

Alio quoque argumento has catholici Episcopatus laudes confirmare placet, ut manifesto pateat quantum eius dignitati, quantum eius caritati prosint haec hierarchicae communionis vincula, quae Episcopos cum Apostolica Sede coniungunt; scilicet Sedes Apostolica vobis indiget, Venerabiles Fratres! Etenim quemadmodum vobis, varias terrarum orbis partes incolentibus, ut veram Ecclesiae notam catholicam efficiatis atque ostendatis, necessarium omnino est centrum et principium unitatis fidei et communionis, quod in hac Petri Cathedra habetis; ita semper vestram praesentem operam expetimus, ut vultus Apostolicae Sedis pulchritudine niteat neve eadem careat vi atque momento suo humano et historico, immo ut fides eius consonanter servetur, officia eius in exemplum impleantur, in eius angustiis solacium ipsi praebeatur” (tamże).

¹⁰²⁶ „Utinam animorum illa consensio et conspiratio, qua catholicae Hierarchiae ordines vitali fidei caritatisque foedere inter se coniunguntur, ex hoc Oecumenico Concilio altior, validior atque sanctior usque fiat: exinde gloria Christo, pax Ecclesiae, lux terrarum orbi obveniet” (tamże).

one zostać zinterpretowane w przyszłości¹⁰²⁷. Wcześniej na ręce Papieża wpłynęła skarga na naruszenie soborowych norm proceduralnych przy dyskusji na temat kolegialności oraz zarzuty pod kątem czystości doktrynalnej trzeciego rozdziału konstytucji „*Lumen gentium*”¹⁰²⁸. Wobec tego Paweł VI poinformował pisemnie kard. Ottavianiego, prefekta Świętego Oficjum o konieczności precyjnieszego sformułowania niektórych punktów „*Lumen gentium*”, dołączając szczegółowe propozycje zmian w tekście oraz studium o kolegialności biskupów autorstwa W. Bertramsa SJ. Jednocześnie Komisja Doktrynalna Soboru otrzymała zadanie opracowania *Nota explicativa praevia*, w świetle której konstytucja musiała być interpretowana. Miało to na celu rozwianie wątpliwości wielu ojców soborowych, a co za tym idzie zyskanie jak najszerszej akceptacji tekstu „*Lumen gentium*”¹⁰²⁹.

Ważnym szczegółem pozostaje przy tym fakt, iż papieskie poprawki do tekstu były tożsame z tymi, które wcześniej zgłaszało wielu ojców soborowych. Były one jednak odrzucane przez Komisję Doktrynalną jako niezgodne z wolą większości. Po interwencji Pawła VI Komisja wprowadziła część poprawek do konstytucji „*Lumen gentium*” i zredagowała notę wyjaśniającą. Została ona najpierw przesłana Papieżowi, który po wprowadzeniu pewnych korekt, dokonał jej zatwierdzenia¹⁰³⁰. Przypomnijmy, że nota odnosiła się do czterech istotnych zagadnień wymagających doprecyzowania, zgodnie z sugestiami niektórych ojców soborowych, a mianowicie: pojęcia kolegialności, źródła członkostwa w Kolegium Biskupów, relacji kolegium do władzy papieskiej, podmiotowości władzy kolegialnej oraz form wykonywania tej władzy¹⁰³¹.

Ojcowie soborowi po otrzymaniu tekstu noty wszczęli dyskusję nad jej znaczeniem i relacją do treści konstytucji. Zarysowały się przy tym rozbieżne opinie. Wyjaśnienie sytuacji dokonało się dzięki ogłoszeniom podanym zgromadzeniu soborowemu przez Sekretarza Generalnego z polecenia Pawła VI. Pierwsze ogłoszenie dotyczyło złożonej Papieżowi skargi odnośnie do dyskusji i głosowania nad trzecim rozdziałem konstytucji „*Lumen gentium*” oraz czystości doktrynalnej zawartej w nim treści. Ojcowie *Vaticanum II* otrzymali zapewnienie, że nie nastąpi już żadne złamanie soborowych norm

---

¹⁰²⁷ Zob. R. M. Wiltgen, *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, tłum. A. Słowik, Dębogóra 2010, s. 301.

¹⁰²⁸ Zob. tamże, s. 299-300.

¹⁰²⁹ Zob. tamże, s. 301-302.

¹⁰³⁰ Zob. tamże, s. 302.

¹⁰³¹ Zob. J. Krzywda, *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, dz. cyt., s. 239.

proceduralnych. Sprawy doktrynalne natomiast zostały przekazane do rozpatrzenia Komisji Doktrynalnej. Drugie ogłoszenie odnosiło się do kwalifikacji teologicznej nauczania obecnego Soboru, określając je jako „naukę Najwyższego Urzędu Nauczycielskiego Kościoła”¹⁰³². Ogłoszenie trzecie brzmiało następująco: „Z upoważnienia najwyższego autorytetu podaje się następnie do wiadomości Ojców wstępną notę wyjaśniającą do poprawek dotyczących trzeciego rozdziału schematu kontytucji *o Kościele*; według myśli i sformułowania noty powinna być wyjaśniana i rozumiana nauka, wyłożona w tymże rozdziale trzecim”¹⁰³³.

W pierwszym głosowaniu, jakie odbyło się po podaniu tych ogłoszeń, zostały bardzo znaczącą większością (2099 do 46) przyjęte poprawki Komisji Doktrynalnej do trzeciego rozdziału konstytucji „*Lumen gentium*”, a następnie w kolejnym głosowaniu nad całością dokumentu został on zaakceptowany niemal jednomyślnie, gdyż tylko 10 głosów było przeciwnych¹⁰³⁴. Ostateczne głosowanie nad konstytucją „*Lumen gentium*”, które miało miejsce 21.11.1964 roku przyniosło jeszcze lepszy rezultat, gdyż zaledwie 5 głosów przeciwnych przy 2151 głosach aprobujących dokument soborowy¹⁰³⁵.

Dla pełnego obrazu należy jeszcze przytoczyć myśli wyrażone przez Pawła VI w przemówieniu na zakończenie III sesji Soboru Watykańskiego II, kiedy została promulgowana *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*. Odnosząc się do jej treści, ówczesny Następca św. Piotra stwierdził: „Była to rzecz niemałej wagi, że tak wyraźne uznanie prerogatyw Papieża nastąpiło w chwili, gdy miała zostać określona władza biskupów w Kościele, i to w taki sposób, że władza ta nie stoi w sprzeczności z urzędem Papieża, ale okazuje się we właściwej konstytucyjnej zgodzie z Wikariuszem Chrystusa i Głową Kolegium Apostolskiego”¹⁰³⁶. Na uwagę zasługuje użyte przez Papieża wyrażenie *ius*

---

¹⁰³² Zob. R. M. Wiltgen, *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 302-303.

¹⁰³³ „Superiore deinde auctoritate communicantur Patribus nota explicativa praevia ad Modos circa caput tertium Schematis *de Ecclesia*, ad cuiusnotae mentem atque sententiam explicari et intelligi debet doctrina in eodem capite tertio exposita” (*Acta synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II. Volumen III, pars VIII, Congregationes generales CXXIII-CXXVII. Sessio publica V*, Typis Polyglottis Vaticanis 1976, s. 10). Zob. R. M. Wiltgen, *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 303.

¹⁰³⁴ Zob. R. M. Wiltgen, *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 303-304.

¹⁰³⁵ Zob. tamże, s. 311.

¹⁰³⁶ „Summopere autem intererat, has Summi Pontificatus praerogativas tunc aperte ac definite agnoscere, cum solvenda erat quaestio de auctoritate episcopali in Ecclesia; ita quidem ut talis auctoritas videretur nullo modo adversari, sed plane congruere potestati Vicarii Christi et Capitis collegii episcopalis, secundum ius Ecclesiae constitutum” (Paulus PP. VI, *Allocutio in Vaticana Basilica ad Conciliares Patres habita, die festo Praesentationis Beatae Mariae Virginis, post sollempnem ab ipso Summo Pontifice cum Praesulibus quibusdam peractam concelebrationem, tertia exacta Oecumenicae Synodi Sessione promulgatisque Constitutione dogmatica de Ecclesia atque Decretis de Oecumenismo et de Ecclesiis Orientalibus catholicis*, 21.11.1964).

constitutivum Ecclesiae, które wskazuje na Boskie pochodzenie władzy prymacjalnej i episkopalnej. Następnie Paweł VI zauważył, że „Te wewnętrzne i istotne stosunki czynią z Episkopatu jedno zgromadzenie, które w Biskupie, Następcy św. Piotra, znajduje nie jakąś inną i obcą władzę, lecz swoje centrum i Głowę. To zaś z kolei nakazuje Nam troskliwie uczcić Nasze i Wasze prerogatywy, cieszyć się z ich ogłoszenia, bronić ich wzniosłości, sprzyjać ich zespoleniu z Naszymi. Uznając w ten sposób w całej pełni urząd biskupi, czujemy jak wzrasta wokół Nas jedność wiary, miłości, współodpowiedzialności i współpracy. Nie obawiamy się wcale, że Nasza władza zostanie pomniejszona, gdy uznajemy i orzekamy Waszą, ale raczej czujemy się silniejsi w jedności, która nas wspólnie brata, i potężniejsi w prowadzeniu Kościoła Powszechnego. Wszak wiemy, że wszyscy zdążamy do tego samego celu – ufni w pomoc Chrystusa – aby być razem ściślej zjednoczeni w Jego Imieniu”¹⁰³⁷. Ponadto Papież stwierdził wyraźnie, że to nauczanie *Vaticanum II* nie jest żadną zmianą w doktrynie Kościoła przekazywanej przez wieki. Jest natomiast jasnym, gdyż odpowiednio sformułowanym wyrażeniem kwestii dotąd kontrowersyjnych i dyskutowanych¹⁰³⁸.

Patrząc na postawę i działania Pawła VI podczas obrad *Vaticanum II* na przykładzie debaty nad konstytucją „*Lumen gentium*” z perspektywy Leona Wielkiego można dostrzec pewne podobieństwa między obydwoma Papieżami, nie zapominając oczywiście o znacznych różnicach między Soborem Watykańskim II a Soborem Chalcedońskim, w tym zwłaszcza kwestii fizycznej obecności Pawła VI podczas obrad *Vaticanum II*. W krytycznym momencie dyskusji nad trzecim rozdziałem dokumentu, który okazał się

---

¹⁰³⁷ „Per hanc igitur arctam et in ipsa rei natura positam coniunctionem, Episcopatus efficitur quoddam unum inter se cohaerens corpus, habens in Episcopo, Beati Petri Successore, non diversam neque externam potestatem, sed contra suum caput et veluti centrum; quo Nos ipsi impellimur, ut sollicito studio vestra iura una cum Nostris praedicemus, atque de eorum incrementis gaudeamus, eorum vindicemus praestantiam, et iis aequae ac Nostris cumulum perfectionemque afferamus.

Hac igitur ratione episcopali officio suam plenam agnoscentes vim atque efficacitatem, animadvertimus fidei, caritatis, suscepti oneris et mutuae adiutricis operae communionem circa Nos augeri. Dum ergo vestram agnoscimus et extollimus auctoritatem, minime timemus, ne minuatur vel impediatur Nostra; immo Nos validiores fieri sentimus, ob animorum coniunctionem, per quam fratres efficitur; item magis idoneos Nos evadere scimus universae regendae Ecclesiae, cum probe noverimus unumquemque vestrum ad idem consilium assequendum conspirare; confidentiores denique Iesu Christi adiumentis Nos fieri sentimus, cum omnes inter nos arctius in eius nomine sociemur, atque coniungi in posterum cupiamus” (tamże).

¹⁰³⁸ „Huius vero promulgationis potissimum commentarium illud esse videtur, quod per eam doctrina tradita nullo modo immutata est. Quod Christus voluit, id ipsum nosmetipsi volumus. Quod erat, permansit. Quae volentibus saeculis Ecclesia docuit, eadem et nos docemus. Tantummodo, id quod antea solum vitae actione continebatur, nunc aperta etiam doctrina exprimitur; quod usque adhuc considerationi, disputationi, atque ex parte etiam controversiis obnoxium erat, in certam doctrinae formulam nunc redactum est. Fateri sane possumus, ex providentis Dei consilio splendidissimam horam illuxisse nobis: horam dicimus, cuius adventus heri lente procedebat, cuius fulgor hodie renidet, cuius salutifera virtus cras novis doctrinae incrementis, auctioribus viribus, aptioribus institutis Ecclesiae vitam certe locupletabit” (tamże).

narażony na interpretacje niezgodne z prawdą katolicką, odważna interwencja Papieża ukierunkowana na wyjaśnienie kontrowersyjnych fragmentów dokumentu, umożliwiła niemal jego jednomyślne uchwalenie przez ojców soborowych przy zachowaniu pełnej ortodoksji doktrynalnej. Można w tym widzieć pewną analogię do roli *Tomus ad Flavianum* Leona Wielkiego na Soborze Chalcedońskim. Co prawda, *Nota explicativa praevia* nie była osobistym dziełem Pawła VI, lecz została zredagowana przez Komisję Doktrynalną na jego polecenie, ale jej znaczenie dla interpretacji trzeciego rozdziału „*Lumen gentium*” pozostaje niezaprzeczone właśnie dzięki decyzji Papieża wskazującej ojcom na konieczność takiego zastosowania noty. Swoim działaniem Paweł VI dowiódł, podobnie jak w V wieku Leon Wielki, że Następca św. Piotra posiada na soborze powszechnym istotny głos, wypływający z jego osobistego najwyższego autorytetu doktrynalnego. Nie zastępuje on soboru, lecz wspomaga go w wypełnianiu zadania sformułowania jasnej nauki dla całego Kościoła. Analizując przytoczone wyżej wypowiedzi Pawła VI można zauważyć, że darzył on Sobór Watykański II wielkim zaufaniem, wyrażał swój głęboki szacunek wobec stanu biskupiego, a jednocześnie miał pełną świadomość swojej władzy prymacjalnej i pragnął, aby nauczanie *Vaticanum II* na temat relacji między prymatem a episkopatem było jak najbardziej zrównoważone, zyskało jak najszerszą akceptację ojców soborowych (konsens horyzontalny) jak również nie było zerwaniem z Tradycją Kościoła, lecz jej wyrażeniem w jasnych sformułowaniach (konsens wertykalny). W tym wszystkim Paweł VI myślał i postępował po linii nakreślonej wiele wieków wcześniej przez Leona Wielkiego. Tym samym po raz kolejny możemy stwierdzić aktualność nauczania i działania Papieża Soboru Chalcedońskiego.

Należy jeszcze przy tym wspomnieć o wyjątkowym akcie doktrynalnym Pawła VI, świadczącym o relacji nadrzędności urzędu papieskiego nad instytucją soboru, jaki miał miejsce na zakończenie trzeciej sesji *Vaticanum II*, a którym było ogłoszenie Najświętszej Maryi Panny Matką Kościoła¹⁰³⁹. Paweł VI miał nadzieję, że dokona tego sam sobór¹⁰⁴⁰, ale próby uczynienia tego kroku spotkały się z oporem niektórych ojców

---

¹⁰³⁹ „Igitur ad Beatae Virginis gloriam ad nostrumque solacium, Mariam Sanctissimam declaramus Matrem Ecclesiae, hoc est totius populi christiani, tam fidelium quam Pastorum, qui eam Matrem amantissimam appellant; ac statuimus ut suavissimo hoc nomine iam nunc universus christianus populus magis adhuc honorem Deiparae tribuat eique supplicationes adhibeat” (Paulus PP. VI, *Allocutio in Vaticana Basilica ad Conciliares Patres habita, die festo Praesentationis Beatae Mariae Virginis, post sollemnem ab ipso Summo Pontifice cum Praesulibus quibusdam peractam concelebrationem, tertia exacta Oecumenicae Synodi Sessione promulgatisque Constitutione dogmatica de Ecclesia atque Decretis de Oecumenismo et de Ecclesiis Orientalibus catholicis*, 21.11.1964).

¹⁰⁴⁰ „Speramus denique eandem Synodum quaestionem de schemate circa Beatam Mariam Virginem, optimam, quae possit, habituram esse enodationem: ita scilicet ut uno consensu et summa pietate agnoscatur

soborowych i konferencji biskupich. Z kolei inni ojcowie, na czele z biskupami polskimi zabiegali o nadanie Maryi tego tytułu. Komisja Doktrynalna usunęła go z projektu ósmego rozdziału konstytucji „*Lumen gentium*”, który został następnie przyjęty w głosowaniu przez ojców soborowych¹⁰⁴¹. Znalazło się w nim równoważne do tytułu *Mater Ecclesiae* wyrażenie „salutatur eamque Catholica Ecclesia, a Spiritu Sancto edocta, filialis pietatis affectu tamquam matrem amantissimam”¹⁰⁴². Jeden z ojców soborowych, abp Garcia y Garcia de Castro, występując w imieniu 80 biskupów hiszpańskich oświadczył, że usunięcie przez Komisję Doktrynalną wyrażenia „Matka Kościoła” z tytułu VIII rozdziału konstytucji „*Lumen gentium*” było pominięciem doktryny zawartej we wcześniejszym nauczaniu Papieży i w pismach Ojców Kościoła, w tym św. Leona Wielkiego¹⁰⁴³.

Akt ogłoszenia przez Pawła VI Najświętszej Maryi Panny Matką Kościoła został dokonany „*in concilio extra concilium*, podczas zgromadzenia soborowego, ale poza jego nauczaniem”¹⁰⁴⁴. Jest to zatem doktrynalny akt papieski zrealizowany w obecności ojców *Vaticanum II*, stanowiący manifestację wyższości urzędu Następcy św. Piotra nad soborem powszechnym. Paweł VI nie chciał, jak sam o tym mówił, narzucać swoich wyborów ojcom soborowym¹⁰⁴⁵ i ograniczał się do interwencji w sytuacjach, które uznawał za domagające się takiego działania. Te interwencje miały różny charakter, a nadanie Maryi tytułu Matki Kościoła stanowi ich apogeum¹⁰⁴⁶.

Paweł VI dowiódł tym aktem aktualności nauczania Leona Wielkiego na temat relacji między Papieżem a soborem powszechnym. Choć sam sposób dokonania interwencji nie ma bezpośredniego wzorca w poczynaniach Leona z racji faktu nieobecności tego Papieża na Soborze Chalcedońskim, to jednak Paweł VI idzie w ślady swego

---

locus longe praestantissimus, qui Matris Dei est proprius in Sancta Ecclesia, de qua praecipuus est sermo in hoc Concilio; locum dicimus, post Christum, altissimum nobisque maxime propinquum, ita ut nomine «Matris Ecclesiae» eam possimus ornare; idque in eius honorem cedat in nostrumque solacium” (Paulus PP. VI, *Allocutio ad Patres Conciliares habita, altera exacta Concilii Oecumenici Vaticani secundi sessione*. 4.12.1963). Zob. J-P. Torrell, *Dziewica Maryja w wierze katolickiej*, tłum. M. Szewc-Osiecka, Poznań 2013, s. 180-181.

¹⁰⁴¹ Zob. R. M. Wiltgen, *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 311-312.

¹⁰⁴² LG 53; Zob. J-P. Torrell, *Dziewica Maryja w wierze katolickiej*, dz. cyt., s. 180.

¹⁰⁴³ Zob. R. M. Wiltgen, *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 199.

¹⁰⁴⁴ J-P. Torrell, *Dziewica Maryja w wierze katolickiej*, dz. cyt., s. 152.

¹⁰⁴⁵ „Hisce in Encyclicis Litteris consulto abstinemus a quavis sententia Nostra proferenda circa doctrinae capita ad Ecclesiam spectantia, quae iudicio Concilii Oecumenici, cui praesidemus, iam proposita sunt. In praesens enim volumus, ut tam grave et tantae auctoritatis consessus investigandi disceptandique libertate fruatur; quemadmodum autem Nostrum postulat apostolicum Magistri ac Pastoris officium, quo uti Ecclesiae Caput fungimur, opportuno tempore ac modo Nostram aperiemus mentem, ac tunc nihil magis optabimus, quam ut sententia Nostra cum Patrum Concilii iudicio plane concordet” (Paulus PP. VI. *Litterae Encyclicae Ecclesiam suam*, 6.08.1964, 33).

¹⁰⁴⁶ Zob. tamże, s. 185-186.

poprzednika, afirmując swój urząd poprzez uroczysty akt doktrynalny, który nie jest wszakże definicją dogmatyczną, stanowi natomiast akt przepowiadania przez Biskupa Rzymu tytułu, który ma swoje zakorzenienie we wcześniejszym *magisterium* papieskim i u Ojców Kościoła. Można powiedzieć, że w sytuacji, w której zabrakło aktu definiującego ten tytuł ze strony soboru powszechnego (nie w sensie ścisłym, ponieważ został on – jak widzieliśmy – wykluczony z góry podczas całych obrad *Vaticanum II*), przez który zostałyby potwierdzone konsens horyzontalny, Papież postanowił dokonać wobec zgromadzenia soborowego aktu przepowiadania, potwierdzającego konsens wertykalny odnośnie do tytułu *Mater Ecclesiae*. Należy tu dodać, że ten akt spotkał się z entuzjastycznym przyjęciem przez ojców soborowych¹⁰⁴⁷. Przypomnijmy, że Leon poprzez swój *Tomus ad Flavianum* przedstawił ojcom w Chalcedonie doktrynę chrystologiczną, która została jednogłośnie potwierdzona słynną aklamacją *Petrus locutus est per Leonem*.

Podsumowując relację między podmiotami autorytetu doktrynalnego, jakie stanowią Papież i sobór powszechny na przykładzie Pawła VI i Soboru Watykańskiego II możemy skonstatować, że nauczanie i praktyka Leona Wielkiego zachowuje swoją stałą aktualność. Dzięki przeanalizowanym wyżej działaniom Pawła VI podczas *Vaticanum II*, które możemy uznać za kontynuację i jednoczesny rozwój myśli Leona, doktryna katolicka znalazła lepsze sformułowanie, a sobór osiągnął większą jednomyślność w swoim nauczaniu.

Należy teraz przejść do omówienia relacji między podmiotami autorytetu doktrynalnego wywodzących się z kolegalności biskupiej, jak Synod Biskupów i konferencje biskupów w świetle nauczania Leona Wielkiego. Ponieważ chodzi o nowe podmioty, wywodzące się z prawa kościelnego, które podlegają niezakończonemu jeszcze procesowi przemian, a sam ich status nie jest w pełni wyjaśniony przez *Magisterium Ecclesiae*, nasze poszukiwania będą uwzględniać te szczególne uwarunkowania.

Przypomnijmy, że Synod Biskupów, powstały na mocy decyzji Pawła VI pod koniec obrad *Vaticanum II*, został ustanowiony jako stała instytucja na poziomie centralnym, reprezentująca cały episkopat katolicki z zadaniem informowania oraz służenia radą Papieżowi. Kontekstem teologicznym powołania tego nowego organizmu kościelnego było nauczanie *Vaticanum II* o kolegalności biskupów i ich odpowiedzialności za cały Kościół. Wobec różnych interpretacji pozycji i roli Synodu kolejni Papieże precyzowali pewne kwestie szczegółowe. Paweł VI, otwierając I Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne

---

¹⁰⁴⁷ Zob. R. M. Wiltgen, *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, dz. cyt., s. 313.

Synodu Biskupów w 1967 roku, stwierdził, iż *Synodus Episcoporum* nie może być uważany za *quasi*-sobór ekumeniczny, ponieważ brakuje mu właściwych dla soboru elementów¹⁰⁴⁸. Jan Paweł II, doceniając wkład Synodu Biskupów w pogłębianie komunii pasterzy z Następcą św. Piotra i między sobą oraz służbę dla dobra Kościoła powszechnego¹⁰⁴⁹, wskazał jednocześnie na istotową różnicę, jaka zachodzi pomiędzy Synodem Biskupów a soborem powszechnym „pod względem ustanowienia, reprezentatywności, wyposażenia we władzę, jakości i zakresu magisterium, a stąd pod względem zdolności wykonawczych”¹⁰⁵⁰. To jednoznaczne rozróżnienie posiada istotne znaczenie dla właściwego pojmowania miejsca Synodu Biskupów w strukturze Kościoła¹⁰⁵¹. Należy tu przypomnieć ogólną zasadę przedstawianą w zwyczajnym nauczaniu papieskim, stwierdzającą, że właściwa i pełna kolegialność może się realizować tylko w całym Kolegium Biskupów, które jest niepodzielne¹⁰⁵².

Odnosząc się do tych wyjaśnień z perspektywy Leona Wielkiego, można powiedzieć, że Papieże wykazali się zdecydowaną troską o zachowanie nienaruszonej pozycji instytucji soboru powszechnego – jedyne go zgromadzenia biskupów, podczas którego realizuje się kolegialność episkopatu w sensie ścisłym. Synod Biskupów z tego tytułu nie może zastąpić soboru, a jego autorytet doktrynalny nie może być stawiany na równi z magisterium soborowym. Owszem, można w Leonie i synodach rzymskich, którym przewodniczył dopatrywać się pewnego wzorca dla powołanej współcześnie instytucji

---

¹⁰⁴⁸ Paulus PP. VI, *Discorso all'inizio dei lavori nell'aula sinodale*, 30.09.1967.

¹⁰⁴⁹ PGr 58.

¹⁰⁵⁰ Jan Paweł II, *Przemówienie do kardynałów i pracowników Kurii Rzymskiej*, 20.12.1990, 6; por. także, *Przemówienie do Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów*, 30.04.1983, 2.

¹⁰⁵¹ Różnice między soborem powszechnym a Synodem Biskupów dotyczą aspektu teologiczno-prawnego oraz praktyczno-kościelnego. W soborze uczestniczą wszyscy biskupi katolicki, których jest obecnie ponad 5000 oraz inne osoby, podczas gdy w Zwyczajnym Zgromadzeniu Ogólnym Synodu Biskupów uczestniczy około 350 osób, z tego 250 biskupów. Jest zatem oczywiste, że zwołanie zgromadzenia Synodu jest o wiele łatwiejsze niż zorganizowanie soboru. W ciągu całej historii Kościoła odbyło się 21 soborów, co daje średnią jeden sobór w ciągu stulecia, a na przestrzeni ostatnich 50 lat miało miejsce 27 zgromadzeń synodalnych. Sobór, ponieważ zajmuje się wszystkimi kwestiami życia Kościoła w danym momencie historycznym i posiada władzę decydowania, może obradować kilka lat. Synod Biskupów, koncentrując swoją uwagę na jednym określonym zagadnieniu i posiadając głos doradczy, gromadzi się na dwa lub trzy tygodnie. Dlatego zawsze należy posiadać świadomość tych różnic, aby nie oczekiwać od Synodu Biskupów więcej niż jest to możliwe, zgodnie z jego naturą. Zob. N. Eterović, *Sinodalità...*, dz. cyt., s. 47-48.

¹⁰⁵² Zob. Jan Paweł II, *Przemówienie do Kurii Rzymskiej*, 20.12.1990, 6. Międzynarodowa Komisja Teologiczna (*Wybrane zagadnienia z eklezjologii*, 5.3) stwierdza, że warunki zaistnienia kolegialności „są potwierdzone w pełni na soborze powszechnym i mogą się sprawdzać w zjednoczonym działaniu biskupów rezydujących w różnych częściach świata, według wskazań ustanowionych przez dekret *Christus Dominus*, 4 (por. *Lumen gentium*, 22). W pewien sposób mogą zostać także potwierdzone na Synodzie Biskupów, który może być uważany za prawdziwy, chociaż tylko częściowy, wyraz kolegialności powszechnej, ponieważ, «reprezentując cały episkopat katolicki, jest równocześnie znakiem, że wszyscy biskupi w hierarchicznej komunii są uczestnikami troski o cały Kościół» (*Christus Dominus*, 5, por. *Lumen gentium*, 23)».

Synodu Biskupów wspierającej Papieża, ale z pewnością dla Leona synod rzymski nie był ciałem, które w jakikolwiek sposób mogło być porównywane z soborem powszechnym. Można też stwierdzić, że funkcjonowanie Synodu Biskupów do pontyfikatu Franciszka pod względem treści doktrynalnych nie wzbudzało większych kontrowersji i przyczyniło się do ubogacenia zbioru nauczania papieskiego. Natomiast ostatnie trzy zgromadzenia synodalne miały zdecydowanie bardziej skomplikowany przebieg niż poprzednie. Owocem pierwszych dwóch z nich jest podlegająca sprzecznym interpretacjom adhortacja apostolska „*Amoris laetitia*”, o której już wspominaliśmy wyżej w tym rozdziale.

Konstytucja apostolska „*Episcopalis communio*” Papieża Franciszka podnosi autorytet doktrynalny Synodu Biskupów poprzez nadanie dokumentowi końcowemu zgromadzenia synodalnego po papieskim zatwierdzeniu statusu uczestnictwa w zwyczajnym nauczaniu Następcy św. Piotra. Wcześniejsza praktyka pozostawiała wolnej decyzji Papieża sposób wykorzystania wypracowanych przez ojców synodalnych *Propositiones*. Przypomnijmy, że zwyczajem stało się publikowanie posynodalnych adhortacji apostolskich jako osobistych dokumentów papieskich. Z punktu widzenia Leona Wielkiego należy ocenić nową regulację jako problematyczną. Dla tego Papieża osobistym i niezbywalnym zadaniem Biskupa Rzymu pozostaje przepowiadanie wiary katolickiej i apostolskiej oraz strzeżenie kanonów dyscyplinarnych. W stosunku do synodu rzymskiego Leon z jednej strony zachowywał należny szacunek wobec braci biskupów, z drugiej posiadał świadomość swojej najwyższej władzy i płynącego z niej autorytetu. Decyzja Franciszka może być natomiast odczytywana jako zmierzająca ku „rozciągnięciu” odpowiedzialności za *magisterium ordinarium* Papieża na całe zgromadzenie synodalne, przy czym należy pamiętać, że dokument końcowy nie musi być przyjęty jednomyślnie, lecz większością dwóch trzecich głosów. Dla Leona Wielkiego sprawy wiary i dyscypliny nie mogły być przedmiotem głosowania. Liczył się natomiast *consensus patrum* w wierności prawdzie objawionej i światłu Ducha Świętego.

Patrząc zatem na instytucję Synodu Biskupów można zauważyć w kolejnych wypowiedziach magisterialnych na jego temat ciągłość z Leonem Wielkim, jeśli chodzi o fundamentalne rozróżnienia i relacje między urzędem Biskupa Rzymu, soborem powszechnym i innymi ciałami synodalnymi oraz związanym z każdym z nich autorytetem doktrynalnym. Natomiast podczas obecnego pontyfikatu zarówno w nowych regulacjach prawnych, jak i w funkcjonowaniu Synodu Biskupów można dostrzec odwrócenie się od tych założeń nauki Leona Wielkiego.

Drugim ciałem kolegialnym na poziomie Kościoła powszechnego pozostającym w ścisłej relacji do Biskupa Rzymu jest Kolegium Kardynałów. Przypomnijmy, że ukonstytuowało się ono *de iure ecclesiastico* w XI i XII wieku jako organ wyborczy Następcy św. Piotra, a także jako papieskie ciało doradcze w kierowaniu Kościołem, posiadając przy tym głębszy fundament teologiczny w prymacie Kościoła rzymskiego. Konsystorz kardynalski jako reprezentacja duchowieństwa Rzymu i rzymskiej prowincji kościelnej przejął *de facto* funkcje dawnych synodów rzymskich. Współczesna reforma Kolegium Kardynałów wzmocniła jeszcze bardziej umocowanie teologiczne tego ciała, ponieważ wszyscy jego członkowie są biskupami (poza rzadkimi wypadkami papieskiej dyspensy od przyjęcia święceń episkopatu). W związku z faktem powołania do życia Synodu Biskupów nauczanie papieskie określiło Kolegium Kardynałów i Synod jako ciała komplementarne, przy czym pierwsze bardziej wskazuje na rolę Papieża, a drugie na kolegialność biskupów. Oba ciała nie są realizacją kolegialności w sensie ścisłym, stąd ich autorytet pozostaje ograniczony w stosunku do Kolegium Biskupów. Doktrynalny autorytet Kolegium Kardynałów wyraża się przede wszystkim w funkcji doradczej wobec Biskupa Rzymu na konsystorzach. Poprzez ostatnie regulacje papieskie Synod Biskupów, otrzymując udział w zwyczajnym nauczaniu Biskupa Rzymu, został pod względem autorytetu doktrynalnego postawiony wyraźnie ponad Kolegium Kardynałów.

Próbując dokonać spojrzenia na współczesną instytucję Kolegium Kardynałów z punktu widzenia doktryny eklezjologicznej Leona Wielkiego należy najpierw odnieść się do samego faktu powstania tego ciała. Kolegium to powstało w określonym momencie historii Kościoła na mocy decyzji papieskiej, jednakże jego głębszych podstaw należy szukać w prymacie całego Kościoła Rzymu, któremu przewodzi jego biskup. Ta zaś myśl o Kościele rzymskim ze swoim biskupem jako obdarzonym pierwszeństwem z woli Chrystusa jest nieustannie obecna w nauce eklezjologicznej Leona, który ją przejął z tradycji Ojców Kościoła i jeszcze bardziej wyartykuował. Ponieważ konsystorz kardynalski wkrótce po swoim powstaniu przejął funkcje dawnych synodów rzymskich, które tak bardzo cenił sobie Leon, można mówić o pewnej ciągłości relacji zachodzącej między Papieżem a jego organem doradczym. Nieciągłość dotyczy natomiast faktu, że nie wszyscy kardynałowie byli biskupami. Dlatego współczesna zmiana tego stanu rzeczy dokonana przez Jana XXIII może być widziana jako powrót do praktyki Kościoła starożytnego reprezentowanej przez Leona Wielkiego, afirmującej relację między Biskupem Rzymu a pozostałymi biskupami. Kolegium Kardynałów w swoim obecnym kształcie może być

zatem uznane za wyraz rozwoju eklezjologii Leona w kierunku dowartościowania kolegalności biskupiej.

Przejdźmy teraz do przyglądnięcia się z perspektywy Leona Wielkiego Konferencjom Biskupów, które zostały uznane przez *Vaticanum II* za wyraz poczucia kolegalności (*affectus collegialis*) episkopatu, pozostając co do funkcji narzędziami, poprzez które biskupi danego terytorium łączą się w wykonywaniu zadań duszpasterskich. Przypomnijmy, że kolejni Papieże dokonywali precyzacji doktrynalnych i prawnych dotyczących konferencji, zwłaszcza w związku z żywą do dziś dyskusją teologiczną nad ich statusem, w tym również nad ich autorytetem doktrynalnym. Niektórzy teologowie, jak to już zostało wspomniane wyżej, powoływali się na starożytną praktykę synodalną jako pierwowzór dla Konferencji Biskupów. Oczekiwano również uznania w konferencjach autentycznego urzeczywistniania się kolegalności episkopatu i przyznania im możliwości podejmowania rozstrzygnięć doktrynalnych. Z kolei Stolica Apostolska widziała konkretne niebezpieczeństwa związane z funkcjonowaniem konferencji. Są one dwójakiego rodzaju. Pierwsze przejawiają się w postaci tendencji o charakterze nacjonalistycznym i zdążają do stworzenia Kościołów narodowych. Drugie natomiast polegają na przejmowaniu przez konferencje kompetencji poszczególnych biskupów diecezjalnych¹⁰⁵³. Według celnego sformułowania J. Perszona „konferencje biskupie osiągnęły decentralizację w relacji do Rzymu, stając się jednocześnie instancją centralizującą w odniesieniu do diecezji”¹⁰⁵⁴. Poważnym zagrożeniem dla tych ciał pozostaje także poszerzająca się biurokracja¹⁰⁵⁵.

W tym kontekście należy widzieć najważniejszy dokument *Magisterium Ecclesiae* na temat Konferencji Biskupów, jaki jest *motu proprio* „*Apostolos suos*” Jana Pawła II z 1998 roku, a także późniejsze akty Stolicy Apostolskiej odnoszące się do niego i pogłębiające pewne kwestie szczegółowe. Było to jednocześnie wyjście naprzeciw oczekiwaniom wyrażonym na Nadzwyczajnym Zgromadzeniu Synodu Biskupów w 1985 roku, dotyczącym przestudiowania natury teologicznej i prawnej Konferencji Episkopatu, a szczególnie ich autorytetu doktrynalnego. Jak widzieliśmy szczegółowo w poprzednim rozdziale, w tych dokumentach, opartych na nauczaniu *Vaticanum II*, zostały dokonane istotne uściślenia dotyczące fundamentu teologicznego konferencji, ich relacji do Stolicy

---

¹⁰⁵³ Zob. A. Dulles, *Blask wiary. Wizja teologiczna Jana Pawła II*, tłum. A. Nowak, Kraków 2005, s. 114.

¹⁰⁵⁴ J. Perszon, *Ecclesia semper reformanda?...*, dz. cyt., s. 398.

¹⁰⁵⁵ Zob. H. de Lubac, *Kościoły partykularne w Kościele powszechnym*, dz. cyt., s. 81.

Apostolskiej, poszczególnych biskupów i innych biskupich ciał kolegialnych (Synodu Biskupów, synodów partykularnych). W tych wszystkich dokonanych przez Jana Pawła II uściśleniach chodzi o wskazanie, że relacja pomiędzy poszczególnymi biskupami a Kolegium Biskupów jest inna niż relacja między poszczególnymi biskupami a instytucjami o charakterze pastoralnym. Konferencje Biskupów nie posiadają władzy w Kościele same z siebie. Ta władza przysługuje im z racji ustanowienia przez Stolicę Apostolską, która czyni to w oparciu o władzę poszczególnych biskupów. Konferencje nie realizują bowiem władzy Kolegium Biskupów, są natomiast przejawem *affectus collegialis*, łącząc biskupów z określonego terytorium. Nie mogą również w żaden sposób naruszać władzy czy zastępować poszczególnych biskupów w ich Kościołach partykularnych. Konferencje nie posiadają w końcu tej samej podstawy teologicznej co synody partykularne. W ważnej i delikatnej kwestii autorytetu doktrynalnego Jan Paweł II również podał bardzo konkretne precyzacje. Nauczanie Konferencji Biskupów, pozostając autentyczne i oficjalne, jest zależne od *magisterium* powszechnego. Samo zaś tego charakteru powszechności nie posiada. Konferencje nie mogą zatem wydawać odrębnych wiążących wyjaśnień dogmatycznych, czy tym bardziej dokonywać relatywizacji już zdefiniowanych przez Papieża i sobory prawd wiary i moralności. Nie mogą też proponować takiego nauczania w nowych kwestiach, które mogłoby wprowadzać niepokój wśród wiernych i utrudniać sprawowanie *magisterium* powszechnego. Każde autentyczne nauczanie konferencji musi wynikać z komunii z Papieżem i Kolegium Biskupów oraz pozostawać w pełnej zgodności z ich orzeczeniami doktrynalnymi.

Patrząc na rozwój instytucji Konferencji Biskupów z perspektywy Leona Wielkiego można wyciągnąć następujące wnioski. Powstanie tych ciał, które w pierwotnym zamierzeniu miały służyć celom pastoralnym, można uznać za zgodne z ogólnym wyrazem eklezjologii Papieża, widzącym w jednoczeniu się biskupów pożytek dla Kościoła przez umacnianie się wiary i dyscypliny oraz zwalczanie błędów doktrynalnych. Wspólne spotkania biskupów to również okazja do zacieśniania więzów miłości braterskiej i manifestowania jedności episkopatu – rzeczywistości, do których Leon przywiązywał znaczną uwagę i wysoko je cenił.

Wspomniane wyżej propozycje płynące z pewnych środowisk teologicznych oraz tendencje niekiedy ujawniające się w łonie samych konferencji, zmierzające z jednej strony do ich autonomizacji, zwłaszcza doktrynalnej w relacji do Stolicy Apostolskiej, a z drugiej do absorbowania zadań poszczególnych biskupów w ich Kościołach partykularnych należy uznać za sprzeczne z myślą Leona, który wyraźnie afirmował urząd

Następcy św. Piotra i złożoną w nim odpowiedzialność za jedność wiary w całym Kościele. Czynił to również od odniesieniu do biskupów w powierzonych im Kościołach.

Natomiast jeśli chodzi o coraz dokładniejsze precyzacje *magisterium* papieskiego odnośnie do statusu, a zwłaszcza autorytetu doktrynalnego Konferencji Biskupów, co miało szczególnie miejsce za pontyfikatu Jana Pawła II, to należy je ocenić jako zgodne z myślą Leona, a co więcej, jako stanowiące aktualizację jego nauczania w zmieniającej się rzeczywistości eklezjalnej. Widać bowiem wyraźnie w tym nauczaniu na temat konferencji troskę o zachowanie nienaruszonej konstytutywnej struktury Kościoła, pochodzącej z Bożego ustanowienia, opartej na prymacie Następcy św. Piotra będącego głową Kolegium Biskupów jako podmiocie najwyższej władzy w Kościele oraz na władzy poszczególnych biskupów stojących na czele Kościołów partykularnych. Zaistnienie i rozwój Konferencji Biskupów nie może w niczym naruszyć tej struktury, a zwłaszcza prowadzić do manipulacji w sprawach doktrynalnych. Autorytet i prymat nauczania Papieża i Kolegium Biskupów musi pozostać nienaruszony, podobnie jak autorytet nauczycielski biskupa w jego Kościele partykularnym. Konferencje Biskupów nie są też współczesnym wcieleniem synodów partykularnych, te bowiem mają swoje własne miejsce w Kościele, potwierdzone przez Tradycję, a w tym również przez Leona Wielkiego, jak to wielokrotnie widzieliśmy.

Natomiast za pontyfikatu Franciszka możemy zaobserwować wypowiedzi papieskie, które wydają się wskazywać na zmiany dotychczasowego nauczania na temat Konferencji Biskupów. Chodzi o sformułowania zawarte w adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium*, aby bardziej wyraźnie został wyjaśniony „status konferencji episkopatów, który by je pojmował jako podmioty o konkretnych kompetencjach, łącznie z pewnym autentycznym autorytetem doktrynalnym”¹⁰⁵⁶ oraz w przemówieniu z okazji 50-lecia Synodu Biskupów: „Drugi poziom to prowincje i regiony kościelne, synody partykularne, a w szczególności Konferencje Episkopatów. Powinniśmy się zastanowić, jak za pośrednictwem tych organów jeszcze lepiej urzeczywistniać pośrednie instancje kolegialności, być może łącząc i dostosowując do współczesnych wymogów niektóre aspekty dawnego porządku kościelnego. Życzenie Soboru, aby te instytucje przyczyniały się do umacniania ducha kolegialności biskupiej, jeszcze w pełni się nie zrealizowało. Jesteśmy w połowie drogi, w części drogi. W Kościele synodalnym, jak już powiedziałem, «nie jest stosowne, żeby Papież zastępował lokalne episkopaty w rozeznaniu wszystkich problemów

---

¹⁰⁵⁶ EG 23.

wyłaniających się na ich terytoriach. W tym sensie dostrzegam potrzebę przyjęcia zbawiennej 'decentralizacji'»¹⁰⁵⁷. Pierwsza wypowiedź jest ukierunkowana wyraźnie na wzmocnienie autorytetu doktrynalnego Konferencji Biskupów, druga jest bardziej ogólna, ale również zmierza w tym kierunku, przy domniemanym ograniczaniu autorytetu doktrynalnego Biskupa Rzymu. Trudno je zatem uznać za pozostające w pełnej zgodzie z zasadami obecnymi w nauczaniu Leona Wielkiego.

W spojrzeniu na relacje między Stolicą Apostolską a Konferencjami Biskupów z perspektywy Leona Wielkiego stosowne wydaje się również sumaryczne wskazanie na problemy, jakie pojawiły się w przestrzeni tych relacji od czasu zakończenia Soboru Watykańskiego II i dotyczyły kwestii doktrynalnych w zakresie wiary lub moralności. Posiadały one charakter kontestowania nauczania papieskiego ze strony konferencji, podejmowania przez nie aktów godzących w niezmiennie nauczanie Kościoła lub też sporu co do pewnych zagadnień z dziedziny liturgii i dyscypliny kościelnej. Przykładem pierwszego rodzaju problemów była negatywna reakcja niektórych konferencji na nauczanie zawarte w encyklice Pawła VI „*Humanae vitae*”, opublikowanej w 1968 roku i dotyczącej zasad moralnych w przekazywaniu życia ludzkiego¹⁰⁵⁸. Drugi typ problemu najwyraźniej został ukazany w publikacji tak zwanego *Katechizmu Holenderskiego (De Nieuwe Katechismus – Geloofsverkundiging voor volwassenen)* w 1966 roku, w którym znalazły się liczne błędy dogmatyczne¹⁰⁵⁹. W końcu przykładem sporu między Stolicą Apostolską a konferencjami biskupów anglojęzycznych (szczególnie Stanów Zjednoczonych) była sprawa tłumaczenia tekstów liturgicznych¹⁰⁶⁰. W funkcjonowaniu konferencji pojawiają się

---

¹⁰⁵⁷ Franciszek, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*. 17.10.2015; cytat wewnętrzny pochodzi z EG 16.

¹⁰⁵⁸ Zob. Paulus PP. VI, *Litterae Encyclice Humanae vitae*. 25.07.1968; J. Kupczak, „Znak, któremu sprzeciwiać się będą” (*Łk 2, 34*). *O proroczym znaczeniu encykliki Humanae vitae*, WST 28 (2015), nr 3, s. 36-64. Najbardziej znany jest dokument biskupów kanadyjskich, tzw. Oświadczenie z Winnipeg (Winnipeg Statement), w którym biskupi przedkładają subiektywny, osobisty osąd każdego wiernego ponad oparte na Objawieniu Bożym nauczanie Papieża zawarte w encyklice; zob. V. N. Foy, *Birth Control. Is Canada out of step with Rome?*, Toronto 2005.

¹⁰⁵⁹ Zob. G. Górny, *Holenderski prometeizm*, „Przewodnik katolicki”, 2003, nr 27, s. 3. Autor wymienia m.in. takie błędy katechizmu, jak: „brak stwierdzenia, że dusze ludzkie zostały bezpośrednio stworzone przez Boga; nieobecność aniołów; twierdzenie, że grzech pierworodny jest przekazywany nie dziedzicznie, lecz epidemicznie, tzn. jest nabyty przez życie w ludzkiej społeczności; brak potwierdzenia Niepokalanego Poczęcia Maryi; brak stwierdzenia, że Chrystus umarł za grzechy ludzi; brak potwierdzenia rzeczywistej obecności Chrystusa w Eucharystii; podważenie doktrynalnej nieomyślności Kościoła”.

¹⁰⁶⁰ Zob. J. Majewski, *Jedność i różnorodność. O pewnym sporze wokół liturgii*, „Więź” 530 (2002), nr 12, s. 37-46. Wśród zarzutów Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów pod adresem przygotowanych tłumaczeń ksiąg liturgicznych na język angielski były również nieścisłości doktrynalne, jak zaciemnianie istotnej różnicy między liturgicznymi funkcjami kapłana i wiernych czy misterium Kościoła jako Oblubienicy Chrystusa i Matki wiernych.

zatem trudności natury doktrynalnej, a to stanowi kolejną przesłankę, że uznanie ich za autonomiczne organy obdarzone autorytetem doktrynalnym może doprowadzić ostatecznie do zerwania jedności wiary i dyscypliny Kościoła.

Jednocześnie należy wskazać na działania poszczególnych papieży, którzy świadomości swojej odpowiedzialności za jedność Kościoła w sprawach doktrynalnych i dyscyplinarnych w relacjach z Konferencjami Biskupów podejmowali działania mające na celu zachowanie tej jedności. Chodzi przede wszystkim o interwencje papieskie mające na celu skorygowanie różnego rodzaju błędów, które się pojawiły się w Kościołach partykularnych w wyniku działań konferencji i stanowiły jednocześnie zagrożenie dla Kościoła powszechnego. Taką interwencją było powołanie przez Pawła VI komisji specjalnej komisji kardynalskiej do zbadania *Katechizmu Holenderskiego*¹⁰⁶¹ oraz ogłoszenie Roku Wiary, którego uwieńczeniem było przedłożenie Kościołowi przez Papieża wyznania wiary (*Credo Populi Dei*), już kilkakrotnie przywoływanego¹⁰⁶². Podobnemu celowi służyło wydanie przez Jana Pawła II *motu proprio* „*Misericordia Dei*” dotyczącego sprawowania sakramentu pokuty, a w szczególności korygującego nadużywanie prawa do korzystania z rozgrzeszenia ogólnego. Papież zobowiązał Konferencje Biskupów do wydania norm zgodnych z jego postanowieniami dla zachowania pełnej harmonii pomiędzy poszczególnymi episkopatami¹⁰⁶³. Również Benedykt XVI podejmował takie kroki, kiedy przypominał konferencjom biskupów niemieckojęzycznych o obowiązującym dosłownym tłumaczeniu słów *pro multis* wymawianych przy konsekracji wina, co stanowi wyraz wierności Kościoła wobec słów Chrystusa¹⁰⁶⁴.

Odnosząc się do nauki Leona Wielkiego, można zauważyć, że wszystkie tego typu działania papieskie wypływają ze samoświadomości zadania, jakie pełni Biskup Rzymu w Kościele powszechnym. Jest on stróżem jedności wiary i dyscypliny, który

---

¹⁰⁶¹ Zob. G. De Rosa, *La dichiarazione della Commissione cardinalizia sul «Nuovo Catechismo» olandese*, CivCatt 4 (1968), s. 421-435, 550-569.

¹⁰⁶² Zob. M. Żmudziński, *Eklezjalny sens „Roku Wiary w świetle nauczania Papieża Pawła VI i Benedykta XVI*, „*Studia Elbląskie*” 15 (2014), s. 134.

¹⁰⁶³ „Cum summi sit res ponderis, in argumento pro Ecclesiae vita praecipuo, plena consensio inter diversos totius orbis Episcopatus, ipsae Episcopales Conferentiae ad regulam can. 455 § 2 C.I.C. curabunt quam primum ad Congregationem de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum normas, ad applicationem can. 961 eiusdem Codicis spectantes, mittere quas in animo habent vel noviter conficere vel accommodare secundum huius *Motu proprio* dati Documenti vim. Hoc usque plus fovebit magnam inter totius Ecclesiae Episcopos communionem atque fideles movebit ut abbunde hauriant de Divinae misericordiae fontibus qui in Reconciliationis Sacramento exsiliunt” (Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Apostolice Motu Proprio datae* „*Misericordia Dei*”, 7.04.2002, 6).

¹⁰⁶⁴ Zob. Benedictus PP. XVI, *Schreiben an den Erzbischof von Freiburg und Vorsitzenden der Deutschen Bischofskonferenz*, Dr. Robert Zollitsch, 14.04.2012, https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/letters/2012/documents/hf_ben-xvi_let_20120414_zollitsch.html (dostęp: 23.01.2019).

w przypadkach jej naruszenia ma nie tylko prawo, ale i obowiązek podejmowania interwencji mającej na celu usunięcie błędów i nadużyć. W omawianych przypadkach chodzi o sytuacje, kiedy Papieże wchodzą w relacje z nową wobec całej historii Kościoła instytucją, jaką są Konferencje Biskupów. Można zatem powiedzieć, że w rzeczywistości Kościoła po *Vaticanum II*, w której te ciała zyskują coraz większe znaczenie, kolejni Następcy św. Piotra, reagując na pojawiające się problemy związane z funkcjonowaniem konferencji, wypełniali swój najwyższy urząd nauczycielski i pasterski w duchu nauki i praktyki Leona Wielkiego. Występowali bowiem autorytatywnie w obronie jedności wiary i dyscypliny, wskazując na pojawiające się błędy i nadużycia. Czynili to, odwołując się do niezmiennego nauczania Kościoła, które nie może być dowolnie reinterpretaowane przez Konferencje Biskupów ze względów pastoralnych.

Jednakże za pontyfikatu Papieża Franciszka taki sposób kształtowania relacji między Papieżem a Konferencjami Biskupów w sprawach doktrynalnych i dyscyplinarnych ulega zmianie. Najbardziej znanym dowodem tej zmiany jest wspomniane już wyżej nadanie statusu *magisterum authenticum* Następcy św. Piotra kryteriom interpretacji VIII rozdziału adhortacji apostolskiej „*Amoris laetitia*” sformułowanym przez biskupów regionu Buenos Aires Konferencji Episkopatu Argentyny¹⁰⁶⁵. Wskazaliśmy już, że kryteria te odbiegają w kwestii udzielania sakramentów osobom rozwiedzionym i żyjącym w nowych związkach od dotychczasowej stałej nauki Kościoła wyrażanej w *magisterium* poprzednich Biskupów Rzymu. W tym momencie zwracamy uwagę na fakt, że kryteria zostały wypracowane przez biskupów należących do jednej konferencji w celu ich stosowania na tym konkretnym obszarze, ale przez wspomniany formalny akt papieski, zostały one uznane za właściwe nie tylko dla tego obszaru, ale także dla całego Kościoła. Z drugiej jednak strony w adhortacji znajduje się zapis, że „zadaniem kapłanów jest «towarzyszenie osobom zainteresowanym na drodze rozeznania, zgodnie z nauczaniem Kościoła i wytycznymi biskupa»”¹⁰⁶⁶. Ten zapis sam w sobie prezentuje tradycyjny opis relacji między podmiotami autorytetu doktrynalnego. Właściwym podmiotem do podania wytycznych został bowiem wskazany biskup stojący na czele Kościoła partykularnego,

---

¹⁰⁶⁵ Zob. Franciscus PP., *Epistula apostolica ad Excellentissimum Dominum Sergium Alfredum Fenoy, delegatum Regionis Pastoralis Bonaërensis, necnon adiunctum documentum (de praecipuis rationibus usui capituli VIII Adhortationis post-synodalis „Amoris Laetitia”)*, AAS 108 (2016), s. 1071-1072; *Additum ad Epistolam*, AAS 108 (2016), s. 1072-1074; *Rescriptum «ex audientia SS.mi»*, 5.06.2017, AAS 108 (2016), s. 107.

¹⁰⁶⁶ „Presbyterorum munus est «comitari eos, quorum interest, secundum viam discretionis iuxta magisterium Ecclesiae et placita Episcopi» (AL 300; cytat wewnętrzny pochodzi z Synodus Episcoporum, *Relatio Finalis 2015*, 85).

a duszpasterz w wypełnianiu swojej posługi wobec osób znajdujących się w sytuacji nieregularnej ma dochowywać wierności nauczaniu Kościoła. Jednakże opisany wyżej akt papieski wydaje się ustanawiać inny układ relacji, w którym decydującą rolę odgrywają Konferencje Biskupów, a punktem odniesienia pozostaje tylko nauczanie obecnego Papieża¹⁰⁶⁷. Tym samym jest kolejne świadectwo, że akty podejmowane podczas pontyfikatu Franciszka stanowią wyraz stopniowego odchodzenia od nauki Leona Wielkiego na temat autorytetu doktrynalnego w Kościele, która dotąd była potwierdzana i stosowana przez kolejnych Następców św. Piotra w jej różnych szczegółowych wymiarach.

Podsumowanie

Analizowanie zastosowania myśli Leona Wielkiego w teologii i prakseologii Urzędu Nauczycielskiego Kościoła od czasów Soboru Watykańskiego II do chwili obecnej rozpoczęliśmy od przyjrzenia się posłudze Biskupa Rzymu. Wskazaliśmy najpierw, że doktryna prymacjalna Leona znalazła swoją afirmację już w konstytucji „*Pastor aeternus*” *Vaticanum I*, a następnie w konstytucji „*Lumen gentium*” Soboru Watykańskiego II. Myśl Leona na temat autorytetu papieskiego została doceniona jako wartościowa i aktualna w przytoczonych dokumentach Papieża. Przyjęcie jego nauki o prymacie i autorytecie doktrynalnym Biskupa Rzymu jest także szeroko widoczne w posoborowych księgach liturgicznych, a w szczególności w *Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*.

Następnie zostały podane istotne punkty zbieżne między doktryną Leona a współczesnymi wypowiedziami Urzędu Nauczycielskiego Kościoła o autorytecie doktrynalnym Papieża z równoczesnym wskazaniem na rozwój dogmatyczny w tej materii. Biskupi Rzymu przeszli bowiem od zadania samego przepowiadania (*praedicare*) do zadania definiowania (*definire*) prawd wiary, co zostało ostatecznie usankcjonowane definicją dogmatyczną Soboru Watykańskiego I. Nie oznaczało to jednak zmiany w rozumieniu istoty *munus docendi* Papieża. W wypowiedziach papieskich na temat Następcy św. Piotra i w poszczególnych aktach wykonywania urzędu nauczycielskiego zauważyliśmy

---

¹⁰⁶⁷ Sytuacja pozostaje wciąż bardzo problematyczna ze względu na fakt, że poszczególne Konferencje Biskupów wydają różniące się od siebie wytyczne dotyczące interpretacji adhortacji w omawianej kwestii. Z kolei wytyczne Konferencji Episkopatu Polski nie podejmują kwestii Komunii świętej dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych; zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”*. 8.06.2018, <https://episkopat.pl/biskupi-potrzeba-sluzby-malzenstwu-i-rodzynie-oraz-osobom-w-zwiazkach-niesakramentalnych> (dostęp: 22.01.2019).

echa myśli Leona Wielkiego odnośnie do zadania przepowiadania Ewangelii zgodnie z *regula fidei* czy też zasiadania na *cathedra Petri*, jak również rozumienia zadania nauczania w dwóch dopełniających się aspektach, jakimi są szerzenie prawdziwej wiary w Kościele oraz wskazywanie i potępienie błędów doktrynalnych stanowiących zagrożenie dla życia wiary. Ciągłość z Leonem jest także widoczna w obszarze sposobu nauczania, jakim są katechezy i homilie, choć oczywiście jest dziś istnieje bardzo wiele form, z których Papieże korzystają w wypełnianiu zadania nauczania.

Zauważyliśmy również, że wymienione aspekty ciągłości i aktualności nauczania Leona Wielkiego o autorytecie doktrynalnym Papieża można było zaobserwować w *magisterium* papieskim do zakończenia pontyfikatu Benedykta XVI, natomiast pontyfikat Franciszka przynosi w tej kwestii zmiany w kierunku odchodzenia od niezmiennego nauczania Kościoła w pewnych kwestiach, jak również zmiany w rozumieniu papieskiego *munus docendi*.

Drugim krokiem było spojrzenie z perspektywy Leona Wielkiego na wypełnianie zadania nauczycielskiego przez Kolegium Biskupów. Stwierdziliśmy najpierw, że Leonowa idea jedności episkopatu zakorzeniona w osobie św. Piotra Apostoła została przyjęta w konstytucji „*Lumen gentium*”. Podobnie rzecz ma się z twierdzeniami Leona dotyczącymi władzy „związującego i rozwiązywania” udzielonej nie tylko samemu Piotrowi, ale całemu kolegium apostołskiemu oraz sakramentalności święceń biskupich. Myśl Papieża w tej ostatniej kwestii została również oddana w odnowionych obrzędach święceń episkopatu, także na poziomie używanej terminologii.

Następnie dokonaliśmy porównania nauczania i praktycznego działania Leona Wielkiego wobec soborów i synodów z aktualnym stanem doktryny praktyki Kościoła w tym zakresie. Wskazaliśmy przy tym na zbieżności natury formalnej co do rozumienia soboru jako uroczystego i wyjątkowego wydarzenia w życiu Kościoła, odbywającego się przy asystencji Ducha Świętego oraz na retrospektywne spojrzenie obecne w rozważaniach nad soborami, przy oczywistym zachowaniu odmiennej perspektywy czasowej. Również na poziomie refleksji nad naturą soborów od strony materialnej wykazaliśmy potwierdzenie myśli Leona na temat konieczności jednoczesnego konsensu diachronicznego i synchronicznego dla definicji soborowych oraz kwestii ich nienaruszalności. Szczególną uwagę poświęciliśmy ocenie Soboru Watykańskiego II z perspektywy Leona Wielkiego. Doszliśmy tutaj do wniosku, że od strony formalnej nastąpiła zmiana celu soboru z dogmatycznego na pastoralny, natomiast od strony materialnej została w różnych formach zachowana ciągłość nauczania *Vaticanum II* z myślą Leona, w tym

zwłaszcza zasada zachowania nienaruszonego depozytu wiary. Zauważyliśmy również zasadniczą zbieżność działań kolejnych Papieży jako wykonawców postanowień Soboru Watykańskiego II z postawą Leona wobec Soboru Chalcedońskiego, wyrażającą się w rozpowszechnianiu treści soborowego nauczania oraz czuwaniu i koniecznych interwencjach w przypadkach sprzeciwów lub wypaczeń w interpretacji dokumentów. W kwestii synodów partykularnych, służących wzrostowi wiary i zachowania dyscypliny w Kościele, wykazaliśmy, że myśl Leona jest obecna zarówno w nauczaniu Soboru Watykańskiego II, jak i w późniejszych dokumentach papieskich, precyzujących zadania synodów i ich relacje do innych podmiotów autorytetu, zwłaszcza do Konferencji Biskupów.

Ostatnim, a zarazem najtrudniejszym polem badawczym dotyczącym aktualności nauczania Leona Wielkiego było zagadnienie relacji między podmiotami autorytetu doktrynalnego w Kościele. W stosunku bowiem do V wieku nastąpił tutaj zdecydowany rozwój doktrynalny i instytucjonalny. Chodzi tutaj najpierw o proces elaboracji nauki o kolegalności biskupów w relacji do prymatu Biskupa Rzymu, a następnie o powstanie nowych, wciąż ewoluujących ciał w postaci Synodu Biskupów i Konferencji Biskupów, co stawia przed Urzędem Nauczycielskim Kościoła i teologią nowe problemy do rozwiązania.

Najpierw wskazaliśmy na przyjęcie w konstytucji „*Lumen gentium*” myśli Leona w ustaleniu podstaw teologicznych dla współdziałania władzy prymacjalnej i kolegalnej w Kościele, które pozostają nierozłączne. Następnie przebadaliśmy relację Papieża do soboru powszechnego. Postawa Pawła VI podczas obrad *Vaticanum II* na przykładzie debaty nad konstytucją „*Lumen gentium*”, przy wszystkich różnicach zewnętrznych, wykazała podobieństwa z działaniem Leona na Soborze Chalcedońskim. Dotyczy ono zwłaszcza faktu papieskiej świadomości władzy prymacjalnej wobec soboru z jednej strony, a z drugiej wspomaganie ojców soborowych w osiągnięciu konsensu synchronicznego i diachronicznego.

Jeżeli chodzi o podmioty autorytetu doktrynalnego wywodzące się z kolegalności biskupiej, to najpierw zajęliśmy się Synodem Biskupów. Wskazaliśmy, że kolejni Papieże do Benedykta XVI, szli za intuicjami Leona Wielkiego. Podając nauczanie na temat Synodu Biskupów, troszczyli się o zachowanie nienaruszonej pozycji doktrynalnej Biskupa Rzymu i soboru powszechnego, a jednocześnie doceniali wkład, jaki synod może wносить w ubogacenie magisterium papieskiego oraz umocnienie wiary i dyscypliny w Kościele. Natomiast najnowsze regulacje Franciszka dotyczące Synodu Biskupów są krokiem w innym kierunku, niż ten, który został wskazany przez Leona Wielkiego.

Kolegium Kardynałów w obecnym kształcie uznaliśmy za wyraz rozwoju eklezjologii Leona, doceniającej wartość głosu biskupów wspomagających Papieża w wykonywaniu jego zadania Pasterza Kościoła powszechnego. Również powstanie Konferencji Biskupów jako ciała o celu pastoralnym uznaliśmy za przykład ciągłości z nauczaniem Leona Wielkiego, widzącym w jednoczeniu się biskupów pożytek dla Kościoła. Także precyzacje papieskie na temat statusu teologicznego Konferencji Biskupów, a zwłaszcza ich aurytety doktrynalnego stanowią aktualizację nauczania Leona w nowej rzeczywistości eklezjalnej i mają na celu zachowanie w stanie nienaruszonym konstytutywnej struktury Kościoła. Zauważyliśmy przy tym, że przez Franiszka zostały zasygnalizowane zmiany w tej kwestii. Wskazaliśmy także na problemy, jakie pojawiły się w relacjach między Konferencjami Biskupów a Stolicą Apostolską i poszczególnymi biskupami. Działania podejmowane wobec tych problemów przez kolejnych Papieży, polegające na obronie jedności wiary i dyscypliny oraz wskazywanie i usuwanie pojawiających się błędów uznaliśmy za postępowanie w duchu nauki i praktyki Leona Wielkiego. W tej kwestii pontyfikat Franiszka także dokonuje zmiany paradygmatu.

ZAKOŃCZENIE

Z woli Jezusa Chrystusa istnieje w Kościele Urząd Nauczycielski, którego podmiotem jest Biskup Rzymu i biskupi pozostający w nim w komunii. Ich zadaniem jest autorytatywne strzeżenie i wyjaśnianie depozytu wiary. *Magisterium Ecclesiae* w personalnym wymiarze funkcjonuje od samych początków Kościoła, jednak konkretne sposoby jego działania zmieniają się wraz z upływem czasu. Podobnie również refleksja teologiczna nad autorytetem doktrynalnym w Kościele powiększa wraz z głębszym wnikaniem w Boże Objawienie, prowadząc do potwierdzenia jako objawionych przez Boga poszczególnych prawd dotyczących misji apostoelskiej zleconej przez Chrystusa Kolegium Apostołów z Piotrem na czele i ich następcom – biskupom z Biskupem Rzymu jako głową.

Szczególnym świadkiem takiej refleksji pozostaje św. Leon I Wielki, Ojciec i doktor Kościoła, który piastował urząd Następcy św. Piotra w latach 440-461. Jako Papież strzegł wiernie czystości wiary, walcząc z licznymi herezjami swojej epoki i bronił jedności Kościoła. Zasłużył się wybitnie dla ortodoksji w chrystologii poprzez swój *Tomus ad Flavianum* i działania związane z Soborem Chalcedońskim. Leon wypracował dojrzałą i zrównoważoną teologię oraz zaprezentował wynikającą z niej praktykę prymatu papieskiego w zgodnym współdziałaniu z biskupami, z którymi dzielił odpowiedzialność za wiarę i dyscyplinę w Kościele. Pozostawił w spuściźnie literackiej mowy i listy, na podstawie których możemy dziś poznać jego myśl i sposób działania.

Św. Leon Wielki jako wybitny świadek tradycji patrystycznej w odniesieniu do autorytetu doktrynalnego został wybrany za najważniejszy punkt odniesienia dla niniejszej pracy. Jej celem było udzielenie odpowiedzi na pytanie: jakie znaczenie dla aktualnego nauczania Kościoła o własnym autorytecie doktrynalnym posiada myśl tego Ojca i doktora Kościoła? Innymi słowy, zgodnie z brzmieniem tytułu rozprawy, chodziło w niej o stwierdzenie faktu aktualności nauczania Leona Wielkiego o autorytecie doktrynalnym w Kościele. Podjęcie tego zagadnienia było motywowane między innymi

przemianami i związanymi z nimi problemami teologicznymi we współczesnej teorii i praktyce *Magisterium Ecclesiae*. Rozwiązanie postawionego problemu przebiegało w trzech etapach.

Pierwszy etap (rozdział I) polegał na wydobyciu z całości dzieł Leona Wielkiego i usystematyzowaniu treści odnoszących się do zagadnienia autorytetu doktrynalnego rozpatrywanego od strony podmiotowej i na tle całościowej nauki eklezjologicznej. Zostało to poprzedzone analizą źródeł, które wpłynęły na uformowanie myśli Papieża, do których zalicza się w sposób pośredni cały kontekst historyczno-kulturowy, w jakim żył i działał nasz Autor, a w sposób bezpośredni i autorytatywny Pismo święte, Ojcowie Kościoła oraz symbol wiary. Już sam ten fakt posiada istotne znaczenie i wartość dla współczesnego dyskursu teologicznego w ogólności, jak i dla samego zagadnienia autorytetu doktrynalnego w Kościele. Zarówno uprawianie teologii jak i wykonywanie własnej misji przez *Magisterium Ecclesiae*, by mogło pozostać tym, czym powinno być, musi pozostawać w ścisłej zależności od Biblii, Ojców Kościoła i wyznania wiary.

W pierwszym rozdziale zostały następnie przedstawione wydobyte ze spuścizny literackiej Leona treści dotyczące kolejno posłannictwa Biskupa Rzymu, roli synodów i soborów jako przejawów kolegialności episkopatu oraz relacji między prymatem a episkopatem w zasadniczej perspektywie sprawowania przez te podmioty misji nauczycielskiej w Kościele. Wnioski, do jakich doszliśmy na temat posługi Papieża, można zestawić następująco. Elaboracja doktryny prymatu Następcy św. Piotra stanowi szczytowy punkt w eklezjologicznej wizji Leona Wielkiego. Doktryna ta ma charakter tradycyjny, a jednocześnie pozostaje najbardziej dojrzała i pełna. Opiera się na relacji Chrystus – Piotr – Papież. Piotr, pozostając w wyjątkowym zjednoczeniu z Chrystusem, który go wybrał na Opokę i Klucznika swojego Kościoła, sprawuje wciąż swój prymat w Kościele. W widzialny sposób czyni to jego Następca na rzymskiej stolicy biskupiej. Wiecznotrwała wiara Piotra jest fundamentem autorytetu doktrynalnego Stolicy Apostolskiej. Leon Wielki przez swoje nauczanie i interwencje, szczególnie chrystologiczne, w znaczący sposób umocnił ten autorytet i rozumiał go jako nauczanie tego, co otrzymał z Tradycji apostolskiej. Istotnym zadaniem Papieża pozostaje strzeżenie wiary i kanonów dyscyplinarnych. Biskup Rzymu przepowiada wiarę katolicką i apostolską, broniąc ją przed błędami.

Jeśli chodzi o Leonową teologię episkopatu, to podobnie jak teologia prymatu, posiada ona swój fundament w osobie św. Piotra. Książę Apostołów stanowi wzór dla wszystkich sprawujących władzę w Kościele – zarówno Papieża i biskupów. Chrystus

pozostaje stale obecny w swoim Kościele i działa w Biskupie Rzymu oraz w zgromadzeniu biskupów. Można stąd mówić o Leonowej idei powszechnego episkopatu. W kwestii instytucjonalnej realizacji współodpowiedzialności pasterzy za Kościół Leon ważną rolę przyznawał synodom, które od czasów Soboru w Nicei w 325 roku trwale przynależą do funkcjonalnej struktury Kościoła. Na zgromadzeniach synodalnych biskupi w zgodzie i miłości, wspierani światłem Ducha Świętego, troszczą się o wiarę i dyscyplinę, przyczyniając się do zachowania jedności całego Ciała Chrystusowego. W odniesieniu do instytucji soborów powszechnych nauczanie i postawa Leona wskazuje najpierw na nienaruszalną wartość Soboru Nicejskiego i jego postanowień, a następnie na doniosłość Soboru Chalcedońskiego, w którego przebieg i recepcję Papież wniósł niepodważalny wkład. Sobory, formułując *credo*, definicję wiary i kanony dyscyplinarne dla całego Kościoła, posiadają niezaprzeczalny autorytet płynący z asystencji Ducha Świętego, który prowadzi zgromadzonych biskupów do pełni prawdy. Postanowienia soborowe wyrażają i wyjaśniają wiarę apostołską.

Zagadnienie relacji między prymatem a episkopatem w doktrynie Leona Wielkiego rozpatrzono na tle hierarchicznej wizji Kościoła, na szczycie której znajduje się Następca św. Piotra. Jednocześnie respektuje on prawa innych biskupów, z którymi tworzy jedno kolegium w braterskiej miłości. Synody lokalne w Stolicy Apostolskiej posiadają ostateczną instancję dla spraw, które nie mogły zostać rozwiązane na niższym poziomie. W gestii Rzymu pozostaje również udzielanie aprobaty w ważnych sprawach oraz przyjmowanie apelacji. Postawa Leona wobec Soboru Chalcedońskiego wskazuje na troskę Papieża o rzeczywistą powszechność soboru oraz na konkretną wizję jego przebiegu ze szczególnym uwzględnieniem stanowiska doktrynalnego zawartego w *Tomus ad Flavianum*, tak by został zażegnany konflikt chrystologiczny w Kościele. Leon wypracował przy tym zasadę, że Biskup Rzymu, jako prawdziwej wiary i kanonów dyscyplinarnych, przepowiada Tradycję apostołską, natomiast zadaniem soboru jest definiowanie wiary, co nie oznacza prawa do jakiegokolwiek zmiany w depozycie wiary. Zadaniem definicji soborowej jest przedstawienie w sposób bardziej jasny Kościołowi powszechnemu tego, co Biskup Rzymu już wcześniej stale przepowiada. Według naszego Autora funkcją Stolicy Apostolskiej jest przepowiadanie konsensu wertykalnego Kościoła, natomiast zadaniem soboru jest definiowanie konsensu horyzontalnego Kościoła, przy oczywistym zachowaniu zgodności z poprzednimi soborami. Leon posiadał też przekonanie o posiadaniu władzy na postanowieniach soboru powszechnego, co ujawniło się w związku z 28.

kanonem Soboru Chalcedońskiego. Papież może i ma obowiązek odmówić ich zatwierdzenia, jeżeli stoją w sprzeczności z wcześniej ustanowionymi prawami.

Ponadto przy analizowaniu tekstów Leona Wielkiego o autorytecie doktrynalnym w Kościele zauważono wypracowanie przez Papieża precyzyjnego języka technicznego, korzystającego z terminologii jurystycznej i filozoficznej.

Wniosek końcowy stanowiący podsumowanie pierwszego etapu w rozwiązywaniu naszego problemu badawczego można streścić w sformułowaniu, iż Leon Wielki wypracował oraz zrealizował w życiu Kościoła V wieku taki model funkcjonowania autorytetu doktrynalnego w Kościele, w którym Biskup Rzymu współdziała z Kolegium Biskupów w misji przekazywania, wyjaśniania i strzeżenia depozytu wiary, a ta współpraca jest oparta na zakorzenieniu kolegialności episkopatu w *plenitudo potestatis* Papieża.

Drugi etap (rozdział II) procesu rozwiązywania postawionego w pracy problemu polegał na przeprowadzeniu badania zagadnienia autorytetu doktrynalnego w Kościele po Soborze II Watykańskim w oparciu o liczne wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na ten temat. Korzystano także z ksiąg liturgicznych, w których poszukiwano odniesień do doktryny wykładanej w tych wypowiedziach. Na pierwszym miejscu chodziło o odnalezienie podstaw teologicznych kościelnego autorytetu magisterialnego. Służyło temu prześledzenie rozwoju pojęcia *Magisterium Ecclesiae* do Soboru Watykańskiego II, a następnie nauczania soborowego, zawartego przede wszystkim w konstytucjach „*Lumen gentium*” i „*Dei Verbum*” oraz jego szczegółowego wyjaśnienia w późniejszych dokumentach Stolicy Apostolskiej. Podstawy te można w ujęć w następujących sformułowaniach. Kościół strzeże i przekazuje wiernym depozyt Objawienia nie własną powagą, lecz z Bożego ustanowienia. To bowiem autorytet Chrystusa jest podstawą misji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, który tworzą Biskup Rzymu i biskupi pozostający z nim w komunii. *Magisterium Ecclesiae* spełnia posługę nauczania bądź w sposób uroczysty, poprzez orzeczenia *ex cathedra* Biskupa Rzymu oraz orzeczenia Kolegium Biskupów na soborze powszechnym, bądź w sposób zwyczajny, które może mieć formę nauczania zwyczajnego i powszechnego wypełnianego przez Biskupa Rzymu wraz z biskupami rozproszonymi po świecie lub nauczania zwyczajnego i autentycznego sprawowanego przez Biskupa Rzymu, Kolegium Biskupów oraz poszczególnych biskupów. Szczególnym darem Chrystusa dla Kościoła jest charyzmat nieomyślności towarzyszący papieskim i soborowym uroczystym definicjom wiary lub moralności oraz nauczaniu zwyczajnemu i powszechnemu.

Kolejnym krokiem w drugim rozdziale była analiza wypowiedzi magisterialnych na temat poszczególnych podmiotów autorytetu doktrynalnego oraz zachodzących między nimi relacji. W odniesieniu do Biskupa Rzymu punktem wyjścia było zagadnienie prymatu jurysdykcyjnego, w którym zawiera się również najwyższa władza nauczania, zgodnie z definicją dogmatyczną Soboru Watykańskiego I. Zauważono, że służebna i uległa wobec słowa Bożego misja nauczycielska Papieża, symbolizowana liturgicznie przez katedrę, polega na strzeżeniu Tradycji apostoelskiej i przepowiadaniu nieskażonej wiary. Co do form i zakresu papieskiego nauczania, to Sobór Watykański I dogmatycznie określił, a Sobór Watykański II autorytatywnie potwierdził warunki nieomyłności towarzyszącej papieskim definicjom *ex cathedra*. Dokumenty magisterialne określają również formę nauczania zwyczajnego i powszechnego, kiedy Biskup Rzymu wypełnia je w łączności z wszystkimi biskupami rozproszonymi po świecie, podając do wierzenia prawdę objawioną przez Boga lub ściśle związaną z Objawieniem, któremu również towarzyszy przywilej nieomyłności. Najczęstszą zaś formą jest nauczanie zwyczajne autentyczne Biskupa Rzymu, służące pogłębianiu rozumienia Bożego Objawienia. Pozostaje ono zróżnicowane pod względem zasięgu i rodzaju wypowiedzi. W wypełnianiu urzędu nauczycielskiego Papieża wspomaga Kuria Rzymska, a szczególnie Kongregacja Nauki Wiary.

W zagadnieniu autorytetu Kolegium Biskupów punktem wyjścia jest zadanie nauczania biskupów, powierzone im jako następcom Apostołów na mocy sukcesji apostoelskiej w sakramencie święceń. Zwrócono szczególną uwagę na nauczanie Soboru Watykańskiego II o sakramentalności święceń biskupich i kolegialności episkopatu oraz jej późniejsze magisterialne doprecyzowania, jak również na integrację przez *Vaticanaum II* nauki o prymacie jurysdykcyjnym Biskupa Rzymu w ramach eklezjologii komunii i kolegialności. Biskupi tworzą kolegium na wzór kolegium apostoelskiego. Kolegium Biskupów istnieje tylko ze swoją głową, czyli Biskupem Rzymu i jest podmiotem, podobnie jak sam Papież, najwyższej i pełnej władzy nad całym Kościołem. Ważne jest rozróżnienie między kolegialnością efektywną, która jest kolegialnością w sensie właściwym i ścisłym, realizowaną uroczystie na soborze powszechnym lub aktach całego Kolegium Biskupów rozproszonych po świecie zatwierdzonych przez Papieża, a kolegialnością afektywną lub poczuciem kolegialności, która trwa stale i może realizować się na różne sposoby, szczególnie instytucjonalne, jak Synod Biskupów, synody partykularne czy Konferencje Biskupów. Wśród form nauczania Kolegium Biskupów został wyróżniony sobór powszechny jako sprawowanie Najwyższego Urzędu Nauczycielskiego. Każdy sobór stanowi uroczyste i wyjątkowe wydarzenie w życiu Kościoła, pozostając miejscem, gdzie

Kolegium Biskupów z ich głową może ogłaszać w sposób definitywny i nieomylny naukę w sprawach wiary i obyczajów. Ponadto Kolegium Biskupów realizuje najwyższą władzę nauczycielską, sprawując magisterium zwyczajne i powszechne z Biskupem Rzymu, który je autoryzuje. Osobiste zadanie nauczania, przybierające różnorakie sposoby realizacji, spoczywa na każdym biskupie w stosunku do jego Kościoła partykularnego. Musi być ono wykonywane w pełnym posłuszeństwie wobec najwyższej władzy Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów.

Na podstawie nauczania o rodzajach kolegalności wyróżniono i przebadano instytucjonalne formy relacji między podmiotami autorytetu, które tworzą ciała eklesjalne o charakterze kolegalnym. Zwrócono przy tym szczególną uwagę na instytucje powstałe lub usankcjonowane w związku z Soborem Watykańskim II i wyrażoną na nim nauką o kolegalności episkopatu, czyli Synod Biskupów oraz Konferencje Biskupów, których status i autorytet doktrynalny domagał się lepszego wyjaśnienia wobec pogłębiających się dyskusji teologicznych. Synod Biskupów powstał w 1965 roku jako stałe ciało biskupie służące radą Papieżowi. Kolejne doprecyzowania co do statusu tego ciała, jego relacji do Papieża, soboru powszechnego, Kolegium Kardynałów, a szczególnie najnowsze regulacje z 2018 roku, wskazują na stale rosnący autorytet doktrynalny Synodu Biskupów, który posiada znaczący wpływ na treść nauczania papieskiego. Z kolei Kolegium Kardynałów jest ciałem o zdecydowanie dłuższej historii, gdyż powstało na przełomie X i XI w celu wyboru Biskupa Rzymu. Dzięki odnowie w połowie XX wieku stało się ciałem w pełni biskupim. Kardynałowie świadczą pomoc Papieżowi również w sprawach doktrynalnych indywidualnie lub w sposób kolegalny na konsystorzach. Jeszcze starszą, gdyż sięgającą pierwszych wieków instytucją kościelną są synody partykularne. Nauczanie Soboru Watykańskiego II oraz późniejsze regulacje rozumieją synody partykularne jako zgromadzeniami biskupów, w których uczestniczą także z głosem doradczym inni duchowni oraz świeccy. Ich celem pozostaje służba potrzebom duszpasterskim, natomiast ustalenia synodalne dotyczą przede wszystkim krzewienia wiary oraz zachowania dyscypliny kościelnej. Synody, choć pozostają zależne od Stolicy Apostolskiej, nie są pozbawione autentycznego autorytetu doktrynalnego i posiadają stałe i niezbywalne miejsce w strukturze funkcjonalnej Kościoła. W końcu Konferencje Biskupów, które nabrały charakteru powszechnego i prawnego od 1966 roku, są stałą instytucją zrzeszającą biskupów z poszczególnego państwa lub regionu w celu koordynacji współpracy między nimi w sprawach duszpasterskich oraz wykonywania powierzonych im przez najwyższą władzę Kościoła kompetencji. Konferencje Biskupów nie mogą zastępować, lecz ich

zadaniem jest wspomagać biskupów w ich Kościołach partykularnych. Władza poszczególnych biskupów potwierdzona i określona co do przedmiotu kompetencji przez Stolicę Apostolską stanowi podstawę autorytetu konferencji. Biskupi zgromadzeni w ich ramach są autentycznymi nauczycielami wiary, lecz nie cieszą się przywilejem nieomyślności. Ich nauczanie nie posiada znamion powszechności i musi pozostawać w pełnej zgodności z nauczaniem Papieża i Kolegium Biskupów.

Trzeci, czyli ostatni i najważniejszy etap niniejszej pracy (rozdział III), bazując na osiągniętych wcześniej wynikach, polegał na wykazaniu różnorodnego zastosowania myśli Leona Wielkiego w teologii i prakseologii Urzędu Nauczycielskiego Kościoła od czasów Soboru Watykańskiego II do chwili obecnej. To porównawcze zestawienie miało wyszczególnić konkretne przejawy aktualności nauczania Leona Wielkiego o autorytecie doktrynalnym w Kościele, uchwycić sposoby i kierunki rozwoju myśli naszego Autora, jak również wskazać nowe elementy doktrynalne i instytucjonalne w interesującym nas temacie oraz umożliwić dokonanie ich oceny w świetle nauczania wielkiego Papieża z V wieku. Schemat przyjęty we wcześniejszych rozdziałach wyznaczył sposób dokonania tego porównania, które objęło kolejno posługę magisterialną Następcy św. Piotra, zadanie nauczania realizowane przez Kolegium Biskupów oraz przestrzeń wzajemnych relacji między podmiotami autorytetu.

W odniesieniu do Biskupa Rzymu zauważono, że zarówno konstytucja „*Pastor aeternus*” Soboru Watykańskiego I, jak też konstytucja „*Lumen gentium*” Soboru Watykańskiego II wyraźnie afirmują doktrynę prymacjalną Leona. Podobnie w dokumentach papieskich stwierdzono docenienie myśli Papieża na temat autorytetu papieskiego jako wartościowej i aktualnej. Miejszem szerokiej recepcji jego nauki o prymacie i autorytecie doktrynalnym Biskupa Rzymu okazały się także posoborowe księgi liturgiczne, a pośród nich zwłaszcza *Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*. Biorąc pod uwagę rozwój dogmatyczny dotyczący autorytetu doktrynalnego Biskupa Rzymu, wyrażający się w przejściu od wyłącznego zadania przepowiadania (*praedicare*) do zadania definiowania (*definire*) prawd wiary i obyczajów, udało się również wskazać istotne punkty zbieżne między doktryną Leona a współczesnymi wypowiedziami Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Nie uległo bowiem zmianie kościelne rozumienie istoty *munus docendi* Papieża. Również i dziś pobrzmiewają w aktach magisterialnych echa myśli Leona Wielkiego odnoszące się do papieskiego zadania przepowiadania Ewangelii zgodnie z *regula fidei* czy zasiadania na *cathedra Petri*. Zadanie nauczania Biskupa Rzymu dokonuje się niezmiennie w dwóch komplementarnych aspektach, którymi są głoszenie

autentycznej wiary w Kościele oraz wskazywanie i potępienie błędów doktrynalnych. Również sposób papieski nauczania poprzez katechezy i homilie, pomimo całego rozwoju różnych innych form, wciąż trwa i poświadcza ciągłość z Leonem Wielkim. W końcu zaobserwowano istnienie swoistej cezury dla różnych aspektów ciągłości i aktualności nauczania Leona Wielkiego o autorytecie doktrynalnym Papieża, którą stanowi pontyfikat Franciszka, przynoszący zmiany w rozumieniu i wykonywaniu zadania nauczania przez Biskupa Rzymu.

W porównawczym spojrzeniu na zadanie nauczania wypełniane przez Kolegium Biskupów stwierdzono przede wszystkim przyjęcie przez konstytucję „*Lumen gentium*” Leonowej idei jedności episkopatu zakorzenionej w osobie św. Piotra Apostoła, jak również jego twierdzeń dotyczących władzy „związania i rozwiązywania” udzielonej nie tylko samemu Piotrowi, ale całemu kolegium apostołskiemu oraz sakramentalności święceń biskupich. Podobnie odnowiona liturgia święceń biskupich korzysta w tej materii z myśli Leona, również w obszarze terminologicznym. Zbieżności dotyczą także rozumienia soborów zarówno od strony formalnej – jako uroczystych i wyjątkowych wydarzeń w życiu Kościoła, którym towarzyszy pomoc Ducha Świętego, jak i od strony materialnej – jako miejsc jednoczesnego konsensu diachronicznego i synchronicznego w celu podania definicji wiary, co decyduje o ich nienaruszalności. Sobór Watykański II widziany z perspektywy Leona Wielkiego okazał się szczególnym przypadkiem z racji formalnej zmiany celu soboru z dogmatycznego na pastoralny, przy zachowaniu ciągłości materialnej, co szczególnie dotyczy zasady zachowania nienaruszonego depozytu wiary. Działania kolejnych Papieży, wykonujących postanowienia *Vaticanum II*, uznano za zasadniczo zbieżne z postawą Leona wobec Soboru Chalcedońskiego. Także na przykładzie instytucji synodów partykularnych, służących wzrostowi wiary i zachowania dyscypliny w Kościele, została potwierdzona obecność myśli w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i w późniejszych dokumentach magisterialnych.

W skomplikowanej przestrzeni relacji między kościelnymi podmiotami autorytetu doktrynalnego, w której nastąpił nagłębszy rozwój doktrynalny oraz instytucjonalny w porównaniu z epoką Leona Wielkiego (a proces ten wydaje się daleki od zakończenia), za pierwszy wyraz aktualności myśli naszego Autora uznano przyjęcie w konstytucji „*Lumen gentium*” jego koncepcji współdziałania władzy prymacjalnej i kolegialnej w Kościele, które pozostają nierozłączne. Co do relacji między Biskupem Rzymu a soborem powszechnym, to w postawie Pawła VI podczas obrad Soboru Watykańskiego II zauważono, przy wszystkich różnicach zewnętrznych, podobieństwa z działaniem Leona

na Soborze Chalcedońskim, a w szczególności dotyczy to samoświadomości władzy prymacjalnej w stosunku do soboru oraz woli wspierania jego uczestników w osiągnięciu konsensu synchronicznego i diachronicznego. Również w przypadku ciał stanowiących wyraz poczucia kolegialności biskupiej okazało się możliwe wykazanie pewnych zbieżności z myślą Leona Wielkiego, choć nie są one już tak wyraziste, jak wcześniejsze, co przede wszystkim wynika z faktu, że poza synodami partykularnymi, w V wieku jeszcze nie istniały. Ponadto ciała te podlegają stałej ewolucji. W odniesieniu zatem do papieskiego nauczania na temat Synodu Biskupów (do Benedykta XVI) zauważono właściwą dla Leona Wielkiego troskę o zachowanie nienaruszonej pozycji doktrynalnej Biskupa Rzymu i soboru powszechnego. Z kolei nowa kompleksowa regulacja statusu i sposobu działania Synodu Biskupów wprowadzona przez Franciszka wykazuje cechy pozostawania pod wpływem wizji eklezjologicznej odmiennej od Leonowej. Odnosząc poglądy naszego Autora do Kolegium Kardynałów, uznano to ciało za przykład rozwoju myśli Leona, doceniającej znaczenie głosu biskupów jako współpracowników Biskupa Rzymu w wykonywaniu jego *munus Petrinum*, również w sferze nauczania. Podobnie w przypadku pierwotnej idei, z której zrodziła się instytucja Konferencji Biskupów, czyli pragnienia koordynacji działań duszpasterskich biskupów na określonym terenie, uznano ją za wyraz aktualności nauczania Leona Wielkiego o pożytku płynącym dla Kościoła z jednoczenia się biskupów. Na gruncie nie tylko prostej ciągłości z myślą naszego Autora, ale również aktualizacji jego nauczania na potrzeby współczesnej rzeczywistości eklezjalnej, sytuują się również magisterialne sprecyzowania dotyczące statusu teologicznego Konferencji Biskupów, a zwłaszcza ich autorytetu doktrynalnego, broniące konstytutywnej struktury Kościoła, opartej na najwyższej władzy Biskupa Rzymu i Kolegium Biskupów oraz władzy biskupa w jego Kościele partykularnym. Zauważono przy tym jednak zapowiedź przeobrażeń w tej kwestii podaną przez Franciszka. Obecny Papież dokonuje również zmian w funkcjonowaniu relacji między Konferencjami Biskupów a Stolicą Apostolską w stosunku do swoich Poprzedników, którzy w tej przestrzeni podejmowali działania rzecz na obrony jedności wiary i dyscypliny oraz wskazywali i usuwali pojawiające się błędy, co było wyrazistym przykładem postępowania w duchu nauki i praktyki Leona Wielkiego.

Jaka zatem w świetle wyników zawartych w trzech rozdziałach niniejszej pracy może być odpowiedź na pytanie sformułowane we wstępie jako problem badawczy? Jakie znaczenie dla aktualnego nauczania Kościoła o własnym autorytecie doktrynalnym ma nauczanie Leona Wielkiego? Czy można mówić o aktualności myśli tego wybitnego

Ojca i doktora Kościoła z V wieku? Z pewnością tak. Dziedzictwo Leona Wielkiego rozważane w całości, a także – jak wynika z przeprowadzonych w tej dysertacji badań – jego nauczanie na temat kościelnego autorytetu doktrynalnego posiada bardzo duże znaczenie dla współczesnego Kościoła. Myśl naszego Autora jest bowiem często wyraźnie przywoływana w różnych dokumentach *Magisterium Ecclesiae*, począwszy od konstytucji soborowych. Niejednokrotnie stanowi narzędzie argumentacji w pewnych kwestiach szczegółowych, zwłaszcza związanych z prymatem papieskim i kolegialnością biskupów. Jest też szeroko obecna w różnych tekstach liturgicznych. Zasady doktrynalne wypracowane przez Leona Wielkiego oraz jego sposób działania jako Biskupa Rzymu były współcześnie podejmowane przez kolejnych Papieży w procesie kształtowania ortodoksyjnej teologii i prakseologii Urzędu Nauczycielskiego Kościoła wobec wielu pojawiających się błędów i problemów. Nie jest możliwe stwierdzenie, na ile każdy z nich był świadom tego faktu, ale nie jest to kwestia istotna. Zatem, mimo upływu tylu wieków i pewnych głębokich przemian, jakie nastąpiły w funkcjonowaniu autorytetu doktrynalnego w Kościele, przy zachowaniu jego pierwotnej fundamentalnej struktury, opartej na Biskupie Rzymu i biskupach pozostających z nim w komunii hierarchicznej, nauczanie Leona pozostaje wciąż aktualne i posiada znaczący wpływ na kształt teologii i sposób funkcjonowania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Ta aktualność dotyczy przede wszystkim doktryny o autorytecie Papieża, biskupów, soborów i synodów, ale również jest możliwa do zaobserwowania w innych punktach obecnej teologii i praktyki *Magisterium Ecclesiae*, przy czym należy ją widzieć na tle całości wizji chrystologicznej i eklezjologicznej naszego Autora. To nie oznacza jednak, że dzisiaj nie ma żadnych różnic w stosunku do myśli Leona Wielkiego. One istnieją, a nawet – jak to zostało wykazane – za obecnego pontyfikatu się pogłębiają. Czy zatem w przyszłości nastąpi zdecydowany odwrót od nauczania wielkiego Papieża z V wieku o autorytecie doktrynalnym w Kościele? Trudno przewidzieć szczegółowy rozwój wypadków, ale wydaje się niemożliwe całkowite porzucenie myśli Leona Wielkiego z prostego faktu jej głębokiego zakorzenienia w Piśmie świętym, Ojcach Kościoła i symbolu wiary. Tę Leonową myśl można porównać do ziarna, które – wrzucone w ziemię – wydaje plon po upływie pewnego czasu koniecznego dla dokonania się procesu naturalnego rozwoju rośliny. Nauka naszego Autora o eklezjalnym autorytecie doktrynalnym, która została sformułowana w epoce Kościoła Ojców jako pewien zbiór fundamentalnych pryncypiów, współcześnie rozwinęła się w organiczny system doktrynalny i intuycjonalny. Proces tego rozwoju przebiegał w kolejnych epokach historii Kościoła w zróżnicowany sposób, przy czym jego przyspieszenie

nastąpiło od czasów Soboru Watykańskiego I, a szczególnie od *Vaticanum II*, kiedy też okazało się wyraźnie, że nauka Leona jest bardzo przydatna w kształtowaniu teologii i prakseologii autorytetu doktrynalnego pozostającej wiernej Tradycji. Natomiast pontyfikat Franciszka można uznać za moment przełomowy, który zmienia kierunek owego procesu. Wobec tego tym bardziej istotne staje się przywoływanie nauczania Leona Wielkiego i wskazywanie na jego nieprzemijającą wartość.

Niniejsza rozprawa potwierdziła znane już wcześniej badaczom walory nauki eklezjologicznej Leona oraz wykazała liczne i różnorodne przejawy jest współczesnego zastosowania. Ze względu jednak na fakt rozległości podjętego w pracy problemu z pewnością nie wszystkie kwestie szczegółowe zostały w niej podjęte z jednakową uwagą. Otwiera to pole dla dalszych badań, które będą miały za cel pogłębienie poszczególnych aspektów doktryny Leona w kontekście współczesnej i wciąż ewoluującej teologii Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Autor wyraża przy tym nadzieję, że niniejsza praca, łącząca elementy patrystyki i dogmatyki, będzie służyć za pewien punkt odniesienia, będąc pierwszą, która zajęła się tą problematyką. Albowiem sięganie do przeszłości, do uznanych przez Kościół autorytetów, będących wyjątkowymi świadkami Tradycji, winno stanowić normę dla współczesnej teologii. Z przyjętej w niniejszej dysertacji metodologii płynie też postulat dla teologów dogmatyków, który jest już od dawna stosowany jako norma w badaniach prowadzonych przez patrologów i kanonistów, aby odwoływać się zawsze do tekstów źródłowych w języku oryginalnym i zwracać uwagę na wypracowaną przez wieki terminologię, zwłaszcza łacińską. W naszej pracy można też zetknąć się bezpośrednio z fragmentami tekstów Leona oraz dokumentami *Magisterium Ecclesiae*, dzięki czemu każdy czytelnik może osobiście zapoznać się z ich brzmieniem i stylem. Drugorzędnym, choć zachowującym swoją obiektywną wartość osiągnięciem pracy jest zestawienie w bibliografii prawdopodobnie wszystkich polskich tłumaczeń dzieł Leona na język polski, jak również podanie bogatej literatury tak dotyczącej naszego Autora jak i kościelnego autorytetu doktrynalnego.

Sprawowanie przez Urząd Nauczycielski Kościoła zadania strzeżenia i wyjaśniania depozytu wiary jest wykonywaniem wielkiej misji zleconej przez Chrystusa. Św. Leon Wielki sam wiernie tę misję wiernie wypełnił, a dla współczesnego Kościoła pozostaje jasnym i pewnym punktem odniesienia, chroniącym przez popadnięciem w błąd i sprzeniewierzeniem się tak odpowiedzialnemu zadaniu powierzonymu przez Zbawiciela.

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła

1. Dzieła Leona Wielkiego

1.1 Edycje tekstu oryginalnego (łacińskiego)

Sancti Leonis Magni Romani Pontificis tractatus septem et nonaginta (CCL 138-138a), red. A. Chavasse, Turnhout 1973.

Léon le Grand, *Sermons*, I (SCh 22 bis), red. R. Dolle, Paris 2008².

Léon le Grand, *Sermons*, II (SCh 49 bis), red. R. Dolle, Paris 1969².

Léon le Grand, *Sermons*, III (SCh 74 bis), red. R. Dolle, Paris 2004² reimpr.

Léon le Grand, *Sermons*, III (SCh 200), red. R. Dolle, Paris 2006².

Sancti Leonis Magni Romani Pontificis Opera Omnia (PL 54), red. J.-P. Migne, Paris 1846, Turnhout 1983^{reimpr.}.

Sancti Leonis Magni Papae primi opera omnia, t. I, red. P. Quesnel, Paris 1675, Lyon 1700.

Epistulae Imperatorum Pontificum aliorum inde ab a. CCCLXVII usque ad a. DLIII datae Avellana quae dicitur Collectio. Pars I: Prolegomena. Epistulae I-CIV (CSEL 35), red. O. Günther, Pragae-Vindobonae-Lipsiae 1895, s. 117-124.

Leonis Papae I Epistularum Collectiones (ACO II, 4), red. E. Schwarz, Berlin-Leipzig 1932.

Silva-Tarouca C., *S. Leonis Magni Tomus ad Flavianum Episc. Constantinopolitanum (Epistula XXVIII) additis Testimoniis Patrum et eiusdem S. Leonis M. Epistula ad Leonem I Imp. (Epistula CLXV)*, (*Textus et Documenta. Series Theologica*, 9), Romae 1932.

Silva-Tarouca C., *S. Leonis Magni epistulae contra Eutychis haeresim, Pars prima: Epistulae quae Chalcedonensi concilio praemittuntur (aa. 449-451)*, (*Textus et Documenta. Series Theologica*, 15), Romae 1934.

Silva-Tarouca C., *S. Leonis Magni epistulae contra Eutychis haeresim, Pars secunda: Epistulae post Chalcedonense concilium missae (aa. 452-458)*, (*Textus et Documenta. Series Theologica*, 20), Romae 1935.

Silva-Tarouca C., *Epistularum Romanorum Pontificum ad Vicarios per Illyricum aliosque episcopos, Collectio Thessalonicensis, (Textus et Documenta. Series Theologica, 23)*, Romae 1937.

1.2. Tłumaczenia na języki nowożytne

Leone Magno, *I sermoni del ciclo natalizio (Biblioteca Patristica 31)*, red. E. Montanari – M. Naldini – M. Pratesi, Fiesole (FI) 1998 (tekst dwujęzyczny).

Leone Magno, *I sermoni quaresimali e sulle collette (Biblioteca Patristica 33)*, red. E. Montanari – M. Pratesi – S. Puccini, Bologna 1999 (tekst dwujęzyczny).

Leone Magno, *I sermoni sul mistero pasquale (Biblioteca Patristica 38)*, red. E. Cavalcanti – E. Montanari, Bologna 2001 (tekst dwujęzyczny).

San Leone Magno, *Omilie, lettere a cura di Tommaso Mariucci*, w: *Classici delle religioni. Sezione quatra diretta da Piero Rossano: La religione cattolica*, Torino 1969.

Leone Magno, *Lettere dogmatiche. Traduzione, introduzione e note a cura di Giulio Tretteln (Collana dei testi patristici 109)*, Roma 1993.

Św. Leon Wielki, *Mowy*. Przekład, wstęp i objaśnienia: ks. bp Kazimierz Tomczak, POK 24, Poznań 1958.

Św. Leon Wielki, *Kazania wybrane (XXIV)*, z łaciny tłum. oraz wstępem i komentarzem opatrzył J. Czuj, Poznań 1936.

Św. Leon Wielki, *Homilia na Narodzenie Pańskie* (tłum. W. Kania), w: *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej, Niepokalanów* 1981, s. 149-153.

Św. Leon Wielki, papież, *List 31, 2-3 (Sakrament naszego pojednania)*, w: *LitGodz I*, s. 299-300 (II czytanie z dnia 17 grudnia).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie I o Narodzeniu Pańskim 1-3 (Poznaj swoją godność chrześcijaninie)*, w: *LitGodz I*, s. 366-367 (II czytanie z dnia 25 grudnia – uroczystość Narodzenia Pańskiego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 6 na Narodzenie Pańskie, 2-3 (Narodziny Pana to narodziny pokoju)*, w: *LitGodz I*, s. 419-421 (II czytanie z dnia 31 grudnia – siódmy dzień oktawy Narodzenia Pańskiego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 3 na Objawienie Pańskie, 1-3. 5 (Całemu światu Pan okazał swoje zbawienie)*, w: *LitGodz I*, s. 498-500 (II czytanie z dnia 6 stycznia – uroczystość Objawienia Pańskiego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 6 na Wielki Post, 1-2 (Oczyszczenie religijne przez post i uczynki miłosierdzia)*, w: *LitGodz II*, s. 51-53 (II czytanie z czwartku po Popielcu).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 51, 3-4. 8 (Prawo zostało nadane przez Mojżesza, łaska i prawda przyszły przez Chrystusa)*, w: *LitGodz II*, s. 122-123 (II czytanie z 2. niedzieli Wielkiego Postu).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 10 w Wielkim Poście, 3-5 (Wielkim dobrem jest miłość)*, w: *LitGodz II*, s. 236-237 (II czytanie z wtorku 4. tygodnia Wielkiego Postu).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 15, O męce Pańskiej, 3-4 (Rozważanie męki Pańskiej)*, w: *LitGodz II*, s. 250-252 (II czytanie z czwartku 4. tygodnia Wielkiego Postu).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 8 o męce Pańskiej, 6-8 (Krzyż Chrystusa jest źródłem wszystkich błogosławieństw i przyczyną wszelkich łask)*, w: LitGodz II, s. 286-287 (II czytanie z wtorku 5. tygodnia Wielkiego Postu).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 12 o Męce, 3. 6-7 (Chrystus żyje w swoim Kościele)*, w: LitGodz II, s. 250-252 (II czytanie ze środy 2. tygodnia Okresu Wielkanocnego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie I o Wniebowstąpieniu 2-4 (Dni między zmartwychwstaniem a wniebowstąpieniem Pańskim)*, w: LitGodz II, s. 701-702 (II czytanie ze środy 6. tygodnia Okresu Wielkanocnego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 2 o Wniebowstąpieniu 1-4 (Wniebowstąpienie Pana pomnaża naszą wiarę)*, w: LitGodz II, s. 737-738 (II czytanie z piątku 6. tygodnia Okresu Wielkanocnego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 3 w rocznicę wyboru na biskupa, 2-3 (Trwałość Piotrowej opoki)*, w: LitGodz I, s. 1163-1164, LitGodz II, s. 1633-1635, LitGodz III, s. 1508-1510, LitGodz IV, s. 1520-1521 (II czytanie z tekstów wspólnych o pasterzach – o papieżu).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 4 w rocznicę wyboru, 2-3 (Kościół Chrystusa opiera się na mocnej wierze Piotra)*, w: LitGodz II, s. 1261-1262, LitGodz III, s. 1131-1132 (II czytanie z dnia 22 lutego – święto Katedry św. Piotra, apostoła).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 4, 1-2 (Szczególne zadanie naszej posługi)*, w: LitGodz IV, s. 1334-1335 (II czytanie z dnia 10 listopada: św. Leona Wielkiego, papieża i doktora Kościoła, wspomnienie obowiązkowe).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie I na Narodzenie Pańskie, 2. 3 (Maryja wcześniej poczęła duchem niż ciałem)*, w: LitGodz III, s. 1324-1325 (II czytanie z dnia 16 lipca – Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel, wspomnienie obowiązkowe).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie na Narodzenie Pańskie 7, 2. 6 (Poznaj swoją godność, chrześcijaninie)*, w: LitGodz III, s. 157-158 (II czytanie z piątku 5. tygodnia Okresu Zwykłego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 82, w dniu śmierci Apostołów Piotra i Pawła 1, 6-7 (Piotr i Paweł, latorośle Bożego siewu)*, w: LitGodz IV, s. 1365-1366 (II czytanie z dnia 18 listopada: Rocznica poświęcenie rzymskich bazylik świętych apostołów Piotra i Pawła, wspomnienie dowolne).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 92, 1. 2. 3. (Jaka praca każdego, taki będzie zysk)*, w: LitGodz IV, s. 465-466 (II czytanie z poniedziałku 34. tygodnia Okresu Zwykłego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 95, 1-2: O błogosławieństwach (Umieszczę me prawo w ich sercu)*, w: LitGodz IV, s. 154-155 (II czytanie z czwartku 22. tygodnia Okresu Zwykłego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 95, 2-3: O błogosławieństwach (Błogosławieni ubodzy w duchu)*, w: LitGodz IV, s. 157-158 (II czytanie z piątku 22. tygodnia Okresu Zwykłego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 95, 4-6: O błogosławieństwach (Szczęśliwość królestwa Chrystusowego)*, w: LitGodz IV, s. 161-162 (II czytanie z soboty 22. tygodnia Okresu Zwykłego).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 95, 6-8: O błogosławieństwach (Chrześcijańska mądrość)*, w: LitGodz IV, s. 165-166 (II czytanie z 23 niedzieli zwykłej).

Św. Leon Wielki, papież, *Kazanie 95, 8-9: O błogosławieństwach (Obfity pokój dla miłujących Twe prawo)*, w: LitGodz IV, s. 169-170 (II czytanie z poniedziałku 23. tygodnia Okresu Zwykłego).

Św. Leon Wielki, *List do Teodora, biskupa Fréjus (Galia, 452)*, w: BF², s. 425-426 (fragmenty).

Św. Leon Wielki, *List do biskupów Kampanii, Samnium i Picenum (459)*, w: BF², s. 426-427 (fragmenty).

Św. Leon Wielki, *List do Rusticusa, biskupa Narbony (458)*, w: BF², s. 500-501 (fragmenty).

Leon I, *List 10* (tłum. A. Caba), w: ActaSyn VI, s. 48-54* (tekst dwujęzyczny).

Leon I, *List XVI: Do biskupów Sycylii* (tłum. A. Caba), w: ActaSyn VI, s. 55-60* (tekst dwujęzyczny).

List papieża Leona do Flawiana, biskupa Konstantynopola, o Eutychesie, w:

- DSP I, s. 196-213 (tekst dwujęzyczny).

- Św. Leon Wielki, *Mowy. Przekład, wstęp i objaśnienia: ks. bp Kazimierz Tomczak, POK 24, Poznań 1958, s. XXXVIII-XLIX.*

- BF², s. 222-226 [*Św. Leon: List do Flawiana, bpa Konstantynopola (449)*], (fragmenty).

- BF³, s. 68-70 [*List Leona Wielkiego «Lectis dilectionis tuae» do biskupa Flawiana, patriarchy Konstantynopola, 449 r.*], (fragmenty).

- LitGodz II, s. 1316-1317 (II czytanie z dnia 25 marca – uroczystość Zwiastowania Pańskiego), [*Św. Leon Wielki, papież, List 28 do Flawiana, 3-4 (Tajemnica naszego pojednania)*].

List Leona i synodu do Teodozjusza (13 października 449), (tłum. B. Tobor), w: ActaSyn VI, s. 172-174* (tekst dwujęzyczny).

List Leona i synodu do Pulcherii (tłum. B. Tobor), w: ActaSyn VI, s. 174-176* (tekst dwujęzyczny).

List Leona i synodu do duchownych i ludu w Konstantynopolu (tłum. Bogusława Tobor), w: ActaSyn VI, s. 176-177* (tekst dwujęzyczny).

List Leona i synodu do Faustyna i pozostałych archimandrytów w Konstantynopolu (tłum. B. Tabor), w: ActaSyn VI, s. 177-178* (tekst dwujęzyczny).

List Leona Wielkiego «Quam laudabiliter» do biskupa Turribiusza z Astorgii, 447 r. (fragmenty), w: BF³, s. 66-68.

List synodalny do papieża Leona (tłum. A. Caba), w: ActaSyn VI, s. 181-183* (tekst dwujęzyczny).

List synodalny (tłum. B. Frontczak), w: ActaSyn VI, s. 183-185* (tekst dwujęzyczny).

Leon Wielki, *List do Neona biskupa Rawenny* (tłum. B. Frontczak), w: ActaSyn VI, s. 222-224* (tekst dwujęzyczny).

Leon Wielki, *List 167* (tłum. B. Frontczak), w: *ActaSyn VI*, s. 224-230* (tekst dwujęzyczny).

Leon Wielki, *List 6. Do biskupa Anastazjusza*, w: *Misterium sakramentów. Ojcowie Kościoła o sakramentach. Sakramenty wiary*, red. i tłum. W. Kania, Kraków 1970.

2. Dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła

2.1 Dokumenty soborowe

Sobór Nicejski I, *Wyznanie wiary 318 Ojców i kanony*, w: DSP I, s. 24-47.

Acta Conciliorum Oecumenicorum, Tomus II: Concilium Universale Chalcedonense a. 451, Vol. I-VI, red. E. Schwartz, Berlin 1932-1938.

Sobór Chalcedoński, *Definicja wiary i kanony*, w: DSP I, s. 214-257.

Sobór Lyoński II, *Wyznanie wiary Michała Paleologa*, DH 861.

Sobór Florencki, *Bulla unii z Grekami*, w: DSP III, s. 458-477.

Sobór Trydencki, *Nauka o sakramencie święceń*, w: DSP IV, s. 678-683.

Sobór Watykański I, *Konstytucja dogmatyczna o wierze katolickiej „Dei Filius”* (24.04.1870), w: DSP IV, s. 888-911.

Sobór Watykański I, *Pierwsza konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym „Pastor aeternus”* (18.07.1870), w: DSP IV, s. 912-927.

Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de divina revelatione „Dei Verbum”* (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 817-830; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym „Dei Verbum”*, w: SWII, s. 540-563.

Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia „Lumen gentium”* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-71; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, w: SWII, s. 144-255.

Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis „Gaudium et spes”* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: SWII, s. 824-981.

Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de activitate missionali Ecclesiae „Ad gentes divinitus”* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-990; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes divinitus”*, w: SWII, s. 674-743.

Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de apostolatu laicorum „Apostolicam actuositatem”* (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 837-864; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o apostolstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*, w: SWII, s. 580-629.

Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis „Orientalium Ecclesiarum”* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 76-85; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o katolickich Kościołach Wschodnich „Orientalium Ecclesiarum”*, w: SWII, s. 276-293.

Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de oecumenismo „Unitatis redintegratio”* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 90-107; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”*, w: SWII, s. 302-333.

Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de pastorali episcoporum munere in Ecclesia „Christus Dominus”* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-696; tekst polski: Sobór Watykański II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, w: SWII, s. 362-410.

2.2 Dokumenty papieskie

Benedictus PP. XIV, *Constitutio Apostolica „Militantis Ecclesiae”* (12.10.1754), w: *Benedicti Pp. XIV Bullarium*, t. III, cz. II, s. 205 (*Opera omnia*, vol. 18), Prati 1847.

Gregorius PP. XVI, *Litterae Encyclicae „Commissum Divinitus”* (16.06.1835), *Acta Gregorii Papae XVI*, II, s. 33-36.

Pius PP. IX, *Litterae Apostolicae [Bulla] „Ineffabilis Deus” de dogmatica definitione ineffabilis Deus de dogmatica definitione immaculatae conceptionis Virginis Deiparae* (8.12.1854), *Pii IX. P. M. Acta*, I/1, s. 597-619.

Pius PP. IX, *Litterae Apostolicae „Tuas libenter”* (21.12.1863), ASS 8 (1874-75), s. 436-442.

Pius PP. IX, *Epistula Encyclica „Nostis et nobiscum”* (8.12.1849), w: *Tutte le encicliche e i principali documenti pontifici emanati dal 1740. 250 anni di storia visti dalla Santa Sede, Vol. IV Pio IX*, red. U. Bellocchi, Città del Vaticano 1995, s. 72-85; tekst polski: https://silesia.edu.pl/slask/index.php?title=Papie%C5%BC_Pius_IX_-_encyklika_Nostis_et_nobiscum_z_8_XII_1849 (dostęp: 23.01.2019).

Pius PP. XII, *Constitutio Apostolica „Munificentissimus Deus” de Assumptione Beatae Mariae Virginis* (1.11.1950), AAS 42 (1950), s. 753-771.

Pius PP. XII, *Litterae Encyclicae „Humani generis”* (12.08.1950), AAS 42 (1950), s. 561-578; tekst polski: *Encyklika papieża Piusa XII Humani generis. O błędach przeciwnych Wierze katolickiej*, Warszawa 2002.

Ioannes PP. XXIII, *Allocutio in sollemni SS. Concilii inauguratione* (11.10.1962), AAS 54 (1962), s. 789-796; tekst polski: *Wiadomości Diecezjalne*, Katowice 31 (1963) s. 2-7.

Ioannes PP. XXIII, *Creatio et publicatio Patrum Cardinalium (Consistorium secretum die XV mensis Decembris anno MCMLVIII)*, AAS 50 (1958), s. 987-989.

Ioannes PP. XXIII, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ad suburbicarias dioceses”* (10.03.1961), AAS 53 (1961) s. 198.

Ioannes PP. XXIII, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Cum gravissima”* (15.04.1962), AAS 54 (1962) s. 256-258.

Ioannes PP. XXIII, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Suburbicarii sedibus”* (11.04.1962), AAS 54 (1962), s. 253-256

Ioannes PP. XXIII, *Litterae Encyclicae „Aeterna Dei sapientia” de S. Leone I Magno ab eius obitu anno MD exeunte* (11.10.1961), AAS 53 (1961), s. 785-803; tekst polski: *Wiadomości Diecezjalne*, Katowice 30 (1962), s. 73-82.

Paulus PP. VI, *Adhortatio Apostolica „Evangelii nuntiandi”*, AAS 68 (1976), s. 5-76.

Paulus PP. VI, *Allocutio* (26.06.1967), AAS 59 (1967), s. 759-760.

Paulus PP. VI, *Allocutio ad Patres Conciliares habita, altera exacta Concilii Oecumenici Vaticani secundi sessione* (4.12.1963), AAS 56 (1964), s. 31-40.

Paulus PP. VI, *Allocutio in Vaticana Basilica ad Conciliares Patres habita, die festo Praesentationis Beatae Mariae Virginis, post sollemnem ab ipso Summo Pontifice cum Praesulibus quibusdam peractam concelebrationem, tertia exacta Oecumenicae Synodi Sessione promulgatisque Constitutione dogmatica de Ecclesia atque Decretis de Oecumenismo et de Ecclesiis Orientalibus catholicis* (21.11.1964), AAS 56 (1964), s. 1007-1018; tekst polski: *Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej*, 55 (1965), nr 3, s. 49-56.

Paulus PP. VI, *Allocutio secunda Concilii periodo ineunte* (29.09.1963), AAS 55 (1963), s. 841-859; tekst polski: Paweł VI, *Przemówienie na otwarcie II Sesji Soboru Powszechnego Watykańskiego II dnia 29 września 1963 r.*, (*Dokumenty Nauki Kościoła*, seria 4; z. 3), Londyn 1963.

Paulus PP. VI, *Allocutio tertia Concilii periodo ineunte* (14.09.1964), AAS 56 (1964), s. 805-816.

Paulus PP. VI, *Constitutio Apostolica de Romana Curia „Regimini Ecclesiae universae”* (15.08.1967), AAS 59 (1967), s. 885-928.

Paulus PP. VI, *Discorso all'inizio dei lavori nell'aula sinodale* (30.09.1967), w: *Enchiridion del Sinodo dei Vescovi*. Vol. I, 1965-1988, Bologna 2005, s. 183.

Paulus PP. VI, *Epistula E.mo. p. D. Ioanni S.R.E. Cardinali Willebrands Secretariatus ad Christianorum Unitatem fovendam Praesidi, quem Summus Pontifex Missum Extraordinarium eligit, ut Lugduni celebritatibus praesideat, septimo expleto saeculo ex quo alterum Generale Concilium Lugdunense actum est* (5.10.1974), AAS 66 (1974), s. 620-625.

Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu proprio „Ecclesiae Sanctae” normae ad quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II Decreta statuuntur* (6.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: UHK, s. 138-155.

Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ad Purpuratorum Patrum”* (11.02.1965), AAS 57 (1965), s. 295-297.

Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Apostolica sollicitudo”* (15.09.1965), AAS 57 (1965), s. 775-780, tekst pol.: PPK I, 1, s. 152-161.

Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ingravescentem aetatem”* (21.11.1970), AAS 62 (1970) s. 810-813.

Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Integrae Servandae”* (7.12.1965), AAS 57 (1965), s. 952-955.

Paulus PP. VI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Sacro Cardinalium Consilio”* (26.02.1965), AAS 57 (1965) s. 296-297.

Paulus PP. VI, *Litterae Encyclicae „Ecclesiam suam”* (6.08.1964), AAS 56 (1964), s. 609-659.

Paulus PP. VI, *Litterae Encyclicae „Humanae vitae” de propagatione humanae prolis recte ordinanda* (25.07.1968), AAS 60 (1968), s. 481-503.

Paulus PP. VI, *Sollemnis Professio Fidei* (30.06.1968), AAS 60 (1968), s. 433-445; tekst polski: Paweł VI, *Wyznanie wiary Ludu Bożego*, tłum. J. Królikowski, Kraków 2012.

Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio Apostolica post-synodalis „Catechesi tradendae”*, AAS 71 (1979), s. 1277-1340.

Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio Apostolica post-synodalis „Christifideles laici”*, AAS 81 (1989), s. 393-521.

Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio Apostolica post-synodalis „Ecclesia in Europa”*, AAS 95 (2003), s. 649-719.

Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio Apostolica post-synodalis „Familiaris consortio”*, AAS 74 (1982), s. 81-191.

Ioannes Paulus PP. II, *Adhortatio Apostolica post-synodalis „Pastores gregis”*, AAS 96 (2004), s. 825-924; tekst polski: Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores gregis o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Kraków 2006.

Ioannes Paulus PP. II, *Allocutio ad S.R.E. Cardinales ad totiusque orbis bonae voluntatis homines, postridie ipsius electionem* (17.10.1978), AAS 70 (1978), s. 919-927.

Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica „Fidei depositum”* (11.10.1992), AAS 86 (1994), s. 113-118; tekst polski: KKK, s. 10-14.

Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica „Pastor Bonus” de Romanae Curiae nova ordinatione* (28.06.1988), AAS 80 (1988), s. 841-912; tekst polski w: UHK, s. 217-257.

Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica „Universi Dominici Gregis” de Sede Apostolica vacante deque Romani Pontificis electione* (22.02.1996), AAS 88 (1996), s. 305-343; tekst polski w: UHK, s. 258-285.

Ioannes Paulus PP. II, *Epistula ad universos Ecclesiae Episcopos volvente anno MDC a Concilio Constantinopolitano primo necnon MDL a Concilio Ephesino* (25.03.1981), AAS 73 (1981), s. 513-527.

Ioannes Paulus PP. II, *Epistula Apostolica „Novo millenio ineunte” Magni Iubilaei anni MM sub exitum* (6.01.2001), AAS 93 (2001), s. 266-309.

Ioannes Paulus PP. II, *Epistula Apostolica „Ordinatio sacerdotalis”* (22.05.1994), AAS 86 (1994), s. 545-548; tekst pol. w: *Listy Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. M. Romanek, Kraków 2013, s. 403-407.

Ioannes Paulus PP. II, *Epistula Apostolica „Patres Ecclesiae” XVI expleto saeculo ab obitu Sancti Basilii, episcopi et Ecclesiae doctoris* (2.01.1980), AAS 72 (1980), s. 5-23; tekst. pol.: VoxP 2 (1982) nr 3, s. 247-272.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Apostolicae „Laetamur magnopere”* (15.07.1997), AAS 89 (1997), s. 819-821; tekst polski: KKK, s. 7-9.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Apostolicae Motu proprio datae „Apostolos suos” de theologica et iuridica natura conferentiarum episcoporum* (21.05.1998), AAS 90 (1998), s. 641-658; tekst polski w: UHK, s. 286-301.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ad tuendam fidem”* (18.05.1998), AAS 90 (1998), s. 457-461; tekst polski w: ORPol 19 (1998) nr 10, s. 13-19.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Ecclesia Dei adflicta”* (2.07.1988), AAS 80 (1988), s. 1495-1498.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Misericordia Dei” quibus de Sacramenti Paenitentiae celebratione quaedam rationes explicantur* (7.04.2002), AAS 94 (2002), s. 452-459.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Encyclicae „Evangelium vitae”* (25.03.1995), AAS 87 (1995), s. 401-522; tekst polski w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 2003, s. 639-752.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Encyclicae „Fides et ratio”* (14.09.1998), AAS 91 (1999), s. 5-87.

Ioannes Paulus PP. II, *Litterae Encyclicae „Ut unum sint”: de Oecumenico Officio* (25.05.1995), AAS 85 (1995), s. 921-982; tekst pol. w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom II*, Kraków 1996, s. 753-822.

Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. na rozpoczęcie Synodu Rzymskiego* (3.10.1992), IG XV, 2 (1992), s. 233-240.

Jan Paweł II, *Katecheza Biskupi – Następcy Apostołów* (8.07.1992), IG XVI, 2 (1992), s. 37-40; tekst polski: WK, s. 178-181.

Jan Paweł II, *Katecheza Biskupi «zwiastunami wiary» w głoszeniu Ewangelii* (4.11.1992), IG XV, 2 (1992), s. 474-478; tekst polski: WK, s. 197-200.

Jan Paweł II, *Katecheza Biskupstwo – sakrament święceń* (30.09.1992), IG XV, 2 (1992), s. 203-207; tekst polski: WK, s. 182-186.

Jan Paweł II, *Katecheza Definicje soborowe, cz. I* (9.03.1988), IG XI, 1 (1988), s. 593-598; tekst polski: WJCH, s. 363-368.

Jan Paweł II, *Katecheza Definicje soborowe, cz. II* (16.03.1988), IG XI, 1 (1988), s. 642-645; tekst polski: WJCH, s. 370-373.

Jan Paweł II, *Katecheza Kolegium Biskupów* (7.10.1992), IG XV, 2 (1992), s. 251-256; tekst polski: WK, s. 187-191.

Jan Paweł II, *Katecheza Misja nauczania Następcy św. Piotra* (10.03.1993), IG XVI, 1 (1993), s. 592-597; tekst polski: WK, s. 248-253.

Jan Paweł II, *Katecheza Niepokalana: dogmatyczna definicja przywileju* (12.06.1996), IG XIX, 1 (1996), s. 1496-1498; tekst polski: KM, s. 109-112.

Jan Paweł II, *Katecheza Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim Następcy św. Piotra, cz. I* (17.03.1993), IG XVI, 1 (1993), s. 636-640; tekst polski: WK, s. 258-261.

Jan Paweł II, *Katecheza Opieka Boża nad Urzędem Nauczycielskim Następcy św. Piotra, cz. II* (24.03.1993), IG XVI, 1 (1993), s. 734-738; tekst polski: WK, s. 254-257.

Jan Paweł II, *Katecheza Wniebowzięcie Maryi prawdą wiary* (2.07.1997), IG XX, 2 (1997), s. 1-3; tekst polski: KM, s. 239-242.

Jan Paweł II, *Przemówienie do członków Międzynarodowej Komisji Teologicznej* (26.10.1979), IG II, 2 (1979), s. 965-970; tekst polski: NP II, 2 (1979), s. 464-467.

Jan Paweł II, *Przemówienie do Kurii Rzymskiej* (20.12.1990), AAS 83 (1991), s. 740-749; tekst polski: ORPol 11 (1990), nr 12, s. 20-31.

Jan Paweł II, *Przemówienie do Rady Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów* (30.04.1983), IG VI, 1 (1983), s. 1098-1105; tekst polski NP VI, 1 (1983), s. 523-526.

Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników Zgromadzenia Sesji Plenarnej Kongregacji Nauki Wiary* (24.11.1995), ORPol 17 (1996) nr 3, s. 23-24.

Jan Paweł II, *Świadkowie wiary. Rozważanie przed modlitwą «Anioł Pański»* (1.10.2000), IG XXIII, 2 (2000), s. 508-510; tekst polski: ORPol 21 (2000), nr 11-12, s. 53.

Jan Paweł II, *Testament* (17.03.2000), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/inne/testament_jp2_20050407.html, (dostęp: 7.12.2018).

Paulus PP. VI, *Summi Pontificis allocutio et novorum cardinalium cratio* (5.03.1973), AAS 65 (1973), s. 161-167.

Benedictus PP. XVI, *Adhortatio Apostolica post-synodalis „Sacramentum caritatis”* (22.02.2007), AAS 99 (2007), s. 105-180.

Benedictus PP. XVI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Latina lingua” de Pontificia Academia Latinitatis condenda*, (10.11.2012), AAS 104 (2012), s. 991-995; tekst polski w: UHK II, s. 227-235.

Benedictus PP. XVI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Normas nonnullas” de nonnullis mutationibus in normis ad electionem Romani Pontificis attinentibus* (22.02.2013), AAS 105 (2013), s. 253-257; tekst polski w: UHK II, s. 273-281.

Benedictus PP. XVI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae „Porta Fidei” quibus Annus Fidei incohatur* (11.10.2011), AAS 103 (2011), s. 723-734; tekst polski: *List apostolski w formie «Motu Proprio» Porta fidei ogłaszający Rok Wiary. Wskazania duszpasterskie na Rok Wiary. Nota Kongregacji Nauki Wiary, Tarnów 2012.*

Benedictus PP. XVI, *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae de aliquibus mutationibus in normis de electione Romani Pontificis* (11.06.2007), AAS 99 (2007), s. 776-781; tekst polski w: UHK II, s. 97-99.

Benedictus PP. XVI, *Primum nuntium post celebrationem eucharisticam cum cardinalis electoribus in «Capella Sistina»* (20.04.2005), AAS 97 (2005), s. 694-699.

Benedictus PP. XVI, *Schreiben an den Erzbischof von Freiburg und Vorsitzenden der Deutschen Bischofskonferenz, Dr. Robert Zollitsch* (14.04.2012), https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/de/letters/2012/documents/hf_ben-xvi_let_20120414_zollitsch.html (dostęp: 23.01.2019).

Benedykt XVI, *Homilia – Msza św. na rozpoczęcie Roku Wiary* (11.10.2012), http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/pl/homilies/2012/documents/hf_ben-xvi_hom_20121011_anno-fede.html (dostęp: 23.01.2019).

Benedykt XVI, *Katedra św. Piotra darem Chrystusa dla Jego Kościoła – Audiencja generalna w Auli Pawła VI* (22.02.2006), ORPol 282 (2006), nr 4, s. 9-11.

Benedykt XVI, *Leon Wielki*, w: Benedykt XVI, *Mistrzowie duchowi. Ojcowie i pisarze pierwszego tysiąclecia*, Poznań 2009, s. 5-11.

Benedykt XVI, *Pensieri sul Concilio Vaticano II*, Città del Vaticano 2012.

Benedykt XVI, *Posługa Papieża gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu – Msza św. w bazylice św. Jana na Lateranie z okazji objęcia katedry Biskupa Rzymu* (7.05.2005), ORPol 275 (2005), nr 7-8, s. 18-20.

Benedykt XVI, *Przedmowa do wprowadzającego tomu moich pism*, w: J. Ratzinger, *Opera omnia. T. XI: Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, red. K. Góźdz, M. Górecka, tłum. W. Szymona, Lublin 2012, s. 1-4

Benedykt XVI, *Przemówienie do duchowieństwa diecezji rzymskiej* (14.02.2013), ORPol 351 (2013), nr 3-4, s. 29-34.

Benedykt XVI, *Przemówienie podczas spotkania z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej* (22.12.2005), ORPol 280 (2006), nr 2, s. 15-19.

Benedykt XVI, *W Kościele wszystko opiera się na wierze – Homilia Papieża podczas Mszy św. z nowymi kardynałami* (19.02.2012), ORPol 342 (2012), nr 4, s. 10-12.

Franciscus PP., *Additum ad Epistulam*, AAS 108 (2016), s. 1072-1074.

Franciscus PP., *Adhortatio Apostolica post-synodalis „Evangelii gaudium” Episcopis Presbyteris ac diaconis viris et mulieribus consecratis omnibusque christifidelibus laicis de Evangelio nuntiando nostra aetate* (24.11.2013), AAS 105 (2013), s. 1019-1137; tekst polski: Franciszek, *Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie Evangelii gaudium*, Kraków 2013.

Franciscus PP., *Adhortatio Apostolica post-synodalis Episcopis Presbyteris Diaconis Personis Consecratis Christianis Coniugibus omnibus Christifidelibus de Amore in Familia „Amoris laetitia”* (19.03.2016), AAS 108 (2016), s. 311-446; tekst polski: Ojciec Święty Franciszek, *Posynodalna adhortacja apostolska Amoris laetitia o miłości w rodzinie*, Kraków 2016.

Franciscus PP., *Epistula Apostolica ad Excellentissimum Dominum Sergium Alfredum Fenoy, delegatum Regionis Pastoralis Bonaërensensis, necnon adiunctum documentum (de praecipuis rationibus usui capitis VIII Adhortationis post-synodalis „Amoris Laetitia”)* (5.09.2016), AAS 108 (2016), s. 1071-1072.

Franciscus PP., *Litterae Encyclicae „Lumen fidei” Episcopis Presbyteris ac Diaconis Viris et Mulieribus Consecratis Omnibusque Christifidelibus Laicis de fide* (29.06.2013), AAS 105 (2013), s. 555-596; tekst polski: Ojciec Święty Franciszek, *Encyklika „Lumen fidei” o wierze*, Kraków 2013.

Franciscus PP., *Sermo ad participantes conventum a Pontificio Consilio de Nova Evangelizatione Promovenda propectum* (11.10.2017), OsRom 13.10.2017, s. 5.

Franciszek, *Konstytucja apostolska „Episcopalis communio” o Synodzie Biskupów* (15.09.2018),

http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20180915_episcopalis-communio.html (dostęp: 23.01.2019).

Franciszek, *Przemówienie na zakończenie obrad III Nadzwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów* (18.10.2014), ORPol 367 (2014), nr 11, s. 19-21.

Franciszek, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów* (17.10.2015), ORPol 377 (2015), nr 11, s. 11-14.

2. 3. Pozostałe dokumenty

Catechismus Catholicae Ecclesiae, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002² popr.

Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-1363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez Papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002.

Decretum Gelasianum: DH 352.

Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio „Sacra Congregatio” (AAS 67 [1975], s. 203-204; tekst polski w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010³, s. 103-105.

Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Epistula ad Venerabiles Praesules Conferentiarum Episcopaliū et ad Superiores Religionum: De nonnullis sentiētiis et erroribus ex falsa interpretatione decretorum Concilii Vaticani II insurgentibus „Cum Oecumenicum Concilium” (25.07.1966), AAS 58 (1966), s. 659-661; tekst pol.: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010³, s. 24-26.

Sacra Congregatio de Doctrina Fidei, Formula deinceps adhibenda in casibus in quibus iure praescribitur Professio Fidei loco formulae Tridentinae et iuramenti antimodernistici (17.07.1967), AAS 59 (1967), s. 1058; tekst polski: *Święta Kongregacja Nauki Wiary, Formula „Wyznania wiary” obowiązującego w przypadkach wymaganych przez prawo zamiast dotychczasowej formuły trydenckiej i przysięgi antimodernistycznej*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010³, s. 30.

Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Instructio ad orbis cattolici Episcopos de Commissionibus doctrinalibus instituendis „Litteris apostolicis” (23.02.1967), „Nuntius” 1 (1967), s. 15-16; tekst polski: *Kongregacja Nauki Wiary, Instrukcja o komisjach doktrynalnych*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010³, s. 28-29.

Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Declaratio de quibusdam capitibus doctrinae theologiae professoris Ioannis Küng, qui, ab integra fidei catholicae veritate deficiens, munere docendi, qua theologus catholicus, privatus declaratur (15.12.1979), AAS 72 (1980), s. 90-92; tekst polski: *Święta Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja o niektórych aspektach nauczania teologicznego profesora Hansa Künga „Christi Ecclesia”*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010³, s. 164-167.

Congregatio de Doctrina Fidei, Declaratio „Dominus Iesus” de Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica (6.08.2000), AAS 90 (2000), s. 742-765.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Declaratio circa Catholicam Doctrinam de Ecclesia contra nonnullos errore hodiernos tuendam „Mysterium Ecclesiae”* (24.06.1973), AAS 65 (1973), s. 396-408; tekst polski: Kongregacja Nauki Wiary, *Deklaracja o katolickiej doktrynie o Kościele przeciw niektórym współczesnym błędom „Mysterium Ecclesiae”*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010³, s. 65-77.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Epistula ad Catholicam Ecclesiam episcopos de receptione communionis eucharisticae a fidelibus qui post divortium novas inierunt nuptias „Annus internationalis familiae”* (14.09.1994), AAS 86 (1994), s. 974-979.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa. Considerazioni della Congregazione per la Dottrina della Fede* (31.10.1998), w: Congregazione per la Dottrina della Fede, *Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa. Testo e commenti (Documenti e studi 19)*, Città del Vaticano 2002, s. 9-21; tekst polski: Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, red. J. Królikowski, Tarnów 2002, s. 57-65.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Instructio de Ecclesiali Theologi vocatione „Donum veritatis”* (24.05.1990), AAS 82 (1990), s. 1550-1570; tekst polski: Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o powołaniu teologa w Kościele „Donum veritatis”*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010³, s. 425-445.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Istruzione sopra alcuni aspetti degli strumenti della comunicazione sociale e la promozione della dottrina della fede* (30.03.1992), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19920330_istruzione-pccs_it.html (dostęp: 23.01.2019)

Congregatio de Doctrina Fidei, *Lettera ai Presidenti delle Conferenze Episcopali circa le Commissioni Dottrinali* (23.11.1990), „Origins” 21 (1991), s. 71-72.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Lettera ai Vescovi circa la nuova redazione del n. 2267 del Catechismo della Chiesa Cattolica sulla pena di morte* (1.08.2018), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20180801_lettera-vescovi-penadimorte_it.html (dostęp: 19.10.2018).

Congregatio de Doctrina Fidei, *Litterae ad Catholicam Ecclesiam episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est Communio „Communio notio”* (28.05.1992), AAS 85 (1993), s. 838-850.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Nota doctrinalis Professionis fidei formulam extremam enucleans* (29.06.1998), AAS 90 (1998), s. 542-551; tekst polski: Kongregacja Nauki Wiary, *Wyjaśnienie doktrynalne dotyczące końcowej części formuły «Wyznania wiary»*, w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, red. J. Królikowski, Tarnów 2002, s. 48-56.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Notificatio de operibus P. Jon Sobrino S.J.* (26.11.2006), AAS 99 (2007), s. 181-194.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Professio fidei et Iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo* (1.07.1988), AAS 81 (1989), s. 104-106; tekst polski: Kongregacja Nauki Wiary, *Wyznanie wiary (Formuła odtąd obowiązująca w przypadkach, w których według przepisu prawa składa się «Wyznanie wiary»)*, w:

W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994, oprac. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 2010³, s. 393-394.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Rescriptum «ex audientia SS.mi»* (1.08.2018), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20180801_catechismo-penadimorte_la.html (dostęp: 19.10.2018).

Congregatio de Doctrina Fidei, *Responsa ad quaestiones de aliquibus sentiis ad doctrinam de Ecclesia pertinentibus* (29.06.2007), AAS 99 (2007), s. 604-608.

Congregatio de Doctrina Fidei, *Responsum ad dubium circa doctrinam in Epist. Ap. „Ordinatio Sacerdotalis” traditam* (28.10.1995), AAS 87 (1995), s. 1114; tekst pol. w: *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1994-2000*, red. J. Królikowski, Tarnów 2002, s. 13.

Congregazione per la Dottrina della Fede, *Dichiarazione «Dominus Iesus»*. *Documenti e studi*, Città del Vaticano 2002.

Sacra Congregatio Episcoporum et Regularium, *Instructio «Alcuni Arcivescovi», De collationibus quolibet anno ab Italis Episcopis in variis quae designantur Regionibus habendis* (24.08.1889): *Leonis XIII Acta*, IX (1890), s. 184.

Congregatio de Institutione Catholica, *Instructio de Patrum Ecclesiae studio in sacerdotali Institutione* (10.11.1989), AAS 82 (1990), s. 607-636; tekst pol.: *VoxP* 10 (1990) nr 18, s. 7-39, za *OsRomPol* 11 (1990) nr 1, s. 7-11.

Congregatio pro Causis Sanctorum, *Nota circa la procedura canonica delle Cause di Beatificazione e di Canonizzazione* (11.03.2001), http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/avvenimenti/canonizzazioni-beatificazioni_nota-procedura_it.html (dostęp: 28.08.2018).

Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Istruzione sui Sinodi diocesani* (19.03.1997) http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishop_s_doc_20041118_diocesan-synods-1997_it.html (dostęp: 23.01.2019).

Congregatio pro Episcopis, *Directorium „Ecclesiae imago” de pastoralis ministerio Episcoporum* (22.02.1973), Typis Polyglottis Vaticanis 1973; tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium „Ecclesiae imago” na temat pasterskiej posługi biskupów*, w: UHK, s. 403-516.

Congregatio pro Episcopis, *Direttorio „Apostolorum successores” per il ministero pastorale dei vescovi* (22.02.2004), Città del Vaticano 2004; Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium „Apostolorum Successores” o pasterskiej posłudze biskupów*, w: UHK, s. 517-711.

Congregatio pro Episcopis, *Draft Statement on Episcopal Conferences*, „Origins” 17 (1988), s. 731-737.

Congregatio pro Episcopis, *Epistula Praesidibus Episcoporum Conferentiarum missa nomine quoque Congr. pro Gentium Evangelizatione* (21.06.1999), AAS 91 (1999), s. 996-999.

Congregatio pro Episcopis, *Lettera Circolare ai presidenti delle Conferenze Episcopali* (13.05.1998), AAS 91 (1999), s. 996-999.

Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*, Kielce 2004.

Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Dichiarazione circa l'ammissibilità alla santa Comunione dei divorziati risposati* (24.07.2000), OR 7.07.2000, s. 1.

Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis, *Rescritto „ex audientia Ss.mi”*. *Modifiche all'”Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi”* (18.02.2013), AAS 105 (2013), s. 329-330.

Commissio Doctrinalis, *Declaratio* (6.03.1964), AAS 57 (1965), s. 72; tekst polski: SWII, s. 257.

Commissio Doctrinalis, *Nota explicativa praevia*, AAS 57 (1965), s. 72-75; tekst polski: SWII, s. 257-263.

Synodus Episcoporum, *Relatio finalis* (7.12.1985), w: *Ecclesia sub verbo Dei mysteria Christi celebrans pro salute mundi*, Città del Vaticano 1985; tekst polski w: ORPol (1985), nr 6, dodatek do nr 10-11-12, s. 1-16.

Secretaria Generalis Synodi Episcoporum, *Istruzione sulla celebrazione delle Assemblee Sinodali e sull'attività della Segreteria Generale del Sinodo dei Vescovi*, 1.10.2018, <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2018/10/01/0715/01521.html> (dostęp: 23.01.2019).

Ordo Synodi Episcoporum (29.09.2006), AAS 98 (2006), s. 755-779.

Synod w Sardyce (343-344), kan. 3, w: *ActaSyn I*, s. 148-148*.

Constantinopolis (8-22 novembris 448): *synodus in causa disordinorum in ecclesia Sardes et monachi Eutychii monophysitae*, w: *ActaSyn I*, s. 62-105.

Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne pastoralne do adhortacji „Amoris laetitia”* (8.06.2018), <https://episkopat.pl/biskupi-potrzeba-sluzby-malzenstwu-i-rodzinie-oraz-osobom-w-zwiazkach-niesakramentalnych> (dostęp: 22.01.2019)

2. 4 Zbiory dokumentów

Acta Conciliorum Oecumenicorum, red. E. Schwartz, J. Straub, Berolini et Lipsiae 1927-1984.

Acta synodalia ab anno 50 ad annum 381 (Synodi et collectiones legum. Vol. I), red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2006.

Acta synodalia ann. 431-504 (Synodi et collectiones legum. Vol. VI), red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2011.

Acta synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II. Volumen III, pars VIII, Congregationes generales CXXIII-CXXVII. Sessio publica V, Città del Vaticano 1976.

Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II: Indices, Città del Vaticano 1980.

Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, opr. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1989².

Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, red. I. Bokwa, oprac. I. Bokwa, T. Gacia, S. Laskowski, H. Wójtowicz, Poznań 2007³.

Denzinger H., *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum. Compendium of Creeds, Definitions, and Declarations on Matters of Faith and Latin - English*, red. P. Hünermann, 43rd Edition, San Francisco 2012.

Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, arabski, ormiański, polski. T. III (1414-1445): Konstancja, Bazylea – Ferrara – Florencja – Rzym, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003.

Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, arabski, ormiański, polski. T. IV (1511-1870): Lateran V, Trydent, Watykan I, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004.

Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski. T. I (325-787): Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II, oprac. A. BARON, H. PIETRAS, Kraków 2007.

Enchiridion del Sinodo dei Vescovi, Vol. I (1965-1988), II (1989-1995), III (1996-2007), Bologna 2005, 2006, 2008.

Mansi J. D., *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 1-53, Florientiae 1759nn, Graz 1960-1961^{reimpr.}

Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko-polski. Nowe tłumaczenie, Poznań 2008.

Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł 2, red. i oprac. M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz [i in.], Lublin 2013.

Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006.

3. Księgi liturgiczne

Ceremoniał liturgicznej postugi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich, wydanie wzorcowe, Katowice 2013.

Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego. I. Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego, wydanie drugie, Poznań 2006.

Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego. II. Wielki Post. Okres Wielkanocny, Poznań 1984.

Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego. III. Okres Zwykły: tygodnie I-XVII, Poznań 1987.

Liturgia Godzin. Codzienna modlitwa ludu Bożego. IV. Okres Zwykły: tygodnie XVIII-XXIV, Poznań 1988.

Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum Ioannis Pauli Pp. II cura recognitum, editio typica tertia, reimpressio emendata, Città del Vaticano 2008, s. 1086-1087.

Mszał rzymski dla diecezji polskich, wyd. drugie popr. i uzup., Poznań 2010.

Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis, Canonizationis Ritus, „Notitiae” 555-556, vol. 49 (2012), nr 11-12, s. 611-614.

Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis, *Imposizione del pallio, consegna dell'anello del pescatore e santa messa per l'inizio del ministero petrino del Vescovo di Roma Francesco* (19.03.2013), http://www.vatican.va/news_services/liturgy/libretti/2013/20130319_inizio-ministero-petrino.pdf (dostęp: 26.09.2018).

Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis, *Ordo Rituum pro Ministerii Petrini Initio Romae Episcopi*, e Civitate Vaticana 2005.

Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, editio typica altera. Liturgia horarum 1. Tempus Adventus, Tempus Nativitatis, Typis Vaticanis 2000.

Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, editio typica altera. Liturgia horarum 2. Tempus Quadragesimae. Sacrum Triduum Pascale. Tempus Paschale, Typis Vaticanis 2000.

Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, editio typica altera. Liturgia horarum 3. Tempus per annum. Hebdomadae I-XVII, Typis Vaticanis 2000.

Officium divinum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum. Liturgia Horarum iuxta ritum romanum, editio typica altera. Liturgia horarum 4. Tempus per annum. Hebdomadae XVIII-XXXIV, Typis Vaticanis 2000.

Pontificale Romanum, De ordinatione episcopi, presbyterorum et diaconorum, editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis 1990.

Pontyfikał rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów, Katowice 1999.

4. Pozostałe źródła

Augustinus, *Epistula* 19, w: PL 33, 867.

Ephesum (8-22 augusti 449): „*Latrocinium Ephesinum*”, ActaSyn VI, s. 144-172.

Epistulae Imperatorum Pontificum aliorum inde ab a. CCCLXVII usque ad a. DLIII datae Avellana quae dicitur Collectio. Pars I: Prolegomena. Epistulae I-CIV, ed. O. Günther, CSEL 35, Pragae-Vindobonae-Lipsiae 1895.

Eusebius Doryleorum, *Libellus appellationis ad Leonem Papam Eusebii Doryleorum Accusatoris Eutychem Archimandritae*, ACO II, II, 1, s. 79-81.

Eutyches, *Libellus appellationis ad Leonem papam*, ACO II, II, 1, s. 33-34.

Flavianus Constantinopolitanus, *Libellus appellationis Flaviani Constantinopolitani ad papam Leonem*: ACO II, II, 1, s. 77-79.

Gennadius Scholasticus, *De viris illustribus*, PL 58, 1059-1120.

Ioannes Cassianus, *De incarnatione Christi contra Nestorium haereticum libri VII*: PL 50, 9-272.

Liber Pontificalis I – XCVI (usque ad annum 772), (*Synodi et collectiones legum*. Vol. VI), oprac. M. Ożóg, H. Pietras, Kraków 2014.

Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sensus fidei in the life of the Church* (10.06.2014), 79, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20140610_sensus-fidei_en.html (dostęp: 12.12.2018), tekst polski: *Sensus fidei w życiu Kościoła. Dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej*, tłum. M. Moskal, Kraków 2015.

Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Sinodality in the life and mission of the Church* (2.03.2018), 63, http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20180302_sinodalita_it.html (dostęp: 2.08.2018).

Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Urząd Nauczycielski Kościoła i teologia. Tezy zatwierdzone in forma specifica przez Międzynarodową Komisję Teologiczną* (1976), tłum. J. Królikowski, w: *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1969-1996*, red. J. Królikowski, Kraków 2000, s. 52-69.

Petrus Chrysologus, *Epistula Petri Ravennansis ad Eutychem presbyterum*, ACO II, III, 1, s. 6-7.

Prosper Tiro Aquitanus, *Chronicon*, PL 51, 535-608.

San Pietro Crisologo, Sermoni, vol. 3, red. G. Banterle, R. Benericetti, G. Biffi, G. Scimè, C. Truzzi, Roma-Milano 1996.

Theodoretus, *Epistula* 113, SCh 111, 56-58; tłum. polskie: *List do papieża Leona*, w: Teodoret z Cyru, *Listy*, tłum. J. Radożycki, Warszawa 1987, s. 195-196.

Theodoretus, *Epistula* 116, SCh 111, 70; tłum. polskie: Teodoret z Cyru, *Listy*, tłum. J. Radożycki, Warszawa 1987, s. 200.

II. Opracowania

1. Opracowania dotyczące Leona Wielkiego

Adrian P., *Wielki Post w Mowach Leona Wielkiego*, „Anamnesis” 41 (2005), s. 130-134.

Altendorf H. D., *Leo I*, w: *Exempla historica. Epochen der Weltgeschichte in Biographien. VII. Römisches Imperium und frühes Mittelalter. Religionsstifter, Kirchenväter, Ordensgründer. Bearbeit von M. Schmid*, Frankfurt 1985, s. 143-153.

Amelli A. M., *S. Leone Magno e l'Oriente*, Roma 1882.

Anang C., *The Theology of the Passion of Christ in the Sermons of Saint Leo the Great*, Roma 1999.

Arendt W. A., *Leo der Grosse und seine Zeit*, Mainz 1835

Arens H., *Die christologische Sprache Leos des Grossen*, Freiburg i. Br. 1982.

Bajcer F., *Ecclesiologia S. Leonis Magni ex epistolario desumpta*, Romae 1957.

Barclift P. L., *The Shifting Tones of Pope Leo the Great's Christological Vocabulary*, w: „Church History” 66 (1997), nr 2, s. 221-239.

Bartnik Cz. S., *Ku integralnej wizji chrystologii – Leon Wielki*, AK 71 (1979), t. 92, s. 439-451.

Bartnik Cz. S., *Nauka Leona Wielkiego o prymacie Biskupa Rzymu*, VoxP 24 (2004), t. 46-47, s. 311-322.

Bartnik Cz. S., *Teologia historii według Leona Wielkiego*, Lublin 1972.

Bartocha W., *Suche Dni w "Mowach" św. Leona Wielkiego*, w: *Mysterium Chrystusa w roku liturgicznym. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Bogusławowi Nadolskiemu TChr z okazji 55-lecia Święceń Kapłańskich i 50-lecia pracy naukowej*, red. J. Nowak, Poznań 2012, s. 268-276.

Battifol P., *Léon Ier (Saint)*, w: DThC, IX/1, kol. 218-301

Bertolini O., *Leone I Papa*, ArchSRStP 89 (1966), s. 1-23.

Blümer W., *Rereum eloquentia. Christliche Nutzung antiker Stilkunst bei St. Leo Magnus*, Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris 1991.

Brezzi P., *S. Leone Magno*, Roma 1947.

Brezzi P., *San Leone Magno nella storia del suo tempo*, AnnPISSL 11 (1962), s. 1-17.

Burke E. M., *The Church in the Works of Leo the Great*, Washington 1945.

Camelot P.-T., *Léon Ier*, w: Cath VII, kol. 312-317.

Camelot P.-T., *Saint Léon le Grand, successeur de saint Pierre*, „La Vie Spirituelle” 105 (1961), s. 521-530.

Carbonero O., *La struttura letteraria dei „Sermones” di San Leone Magno*, „Sileno” 1 (1975), s. 259-270.

Casula L., *La cristologia di San Leone Magno. Il fondamento dottrinale e soteriologico*, Milano 2000.

Casula L., *Leone Magno. Il conflitto tra ortodossia ed eresia nel quinto secolo*, Roma 2002.

Cavalcanti E., „*Officium sermonis*”. *Il dovere della parola nei sermoni di Leone Magno*, w: *Munera parva. Studi in onore di Boris Ulianich*, red. G. Luongo, Napoli 1999, s. 181-94.

Cavalcanti E., *Il sermone do Leone Magno sulla trasfigurazione*, w: *Il Cristo trasfigurato nella tradizione spirituale ortodossa. Atti del XV Convegno ecumenico internazionale di spiritualità ortodossa*, red. S. Chialà, L. Cremaschi, A. Mainardi, [Qiqajon] Bose 2008, s. 185-198.

Cavalcanti E., *Leone Magno*, w: *Letteratura patristica*, red. A. Di Berardino, G. Fedalto, M. Simonetti, Cinisello Balsamo (Milano) 2007, s. 817-825.

Chavasse A., *Dans la predication, saint Léon le Grand a-t-il utilisé des sources liturgiques?*, w: *Mélanges liturgiques offerts au R.P. dom Bernard Botte, de l'abbaye de Mont César, à l'occasion du cinquantième anniversaire de son ordination sacerdotale (4 juin 1972)*, Louvain 1973, s. 71-74.

Chitarin L., *La concezione del primato di Pietro nei sermoni „De natali ipsius...” di san Leone Magno*, Palestra del Clero 65 (1986), s. 962-969.

- Corbellini V., *A cristologia na carta de n° 28 de Leão Magno*, w: „*Perspectiva Teológica*” 40 (2008), s. 251-259.
- Corti G., *Il papa vicario di Pietro. Contributo alla storia dell'idea papale, I: Dal Nuovo Testamento a Leone Magno*, Brescia 1966.
- Corti G., *Pietro, fondamento e pastore perenne della chiesa. Il pensiero di s. Leone Magno e del suo tempo*, ScCatt 85 (1957), s. 25-58.
- Cremascoli G., *Fortuna di Leone Magno*, w: *I Sermoni di Leone Magno. Fra storia e teologia*, red. M. Naldini, Fiesole 1997, s. 149-169.
- Czypicki B., *Idea apostołstwa świeckich u św. Leona Wielkiego*, Poznań 1937.
- Dąbrówka M., *Istota posługi głoszenia słowa Bożego w świetle „Mów” św. Leona Wielkiego*, VoxP 62 (2014), s. 93-112.
- Dąbrówka M., *Mowy św. Leona Wielkiego jako przykład homilijnej mistagogii*, Lublin 2015 (praca doktorska).
- De Rosa V., *Il digiunio liturgico nei Sermoni di S. Leone Magno*, AnnPISSL 11 (1961), s. 51-60.
- De Saint-Chéron A., *Histoire du Pontificat de St. Léon-le-Grand et de son siècle*, t. 2, Paris 1846.
- Del Ton G., *Ciò che Roma deve a S. Leone Magno*, „*Ecclesia*” 10 (1951), s. 576-578.
- Descourtieux P., *Post i jałmużna w „Kazaniach” św. Leona Wielkiego*, ComP 34 (2014), nr 4, s. 39-55.
- Di Capua F., *Leone I*, w: EncCatt, VII, s. 1139-1143.
- Dolle R., *Saint Léon le Grand*, Namur 1961.
- Drączkowski F., *Miłość bliźniego w świetle ekshortacji pastoralnych Leona Wielkiego w Mowach na Wielki Post (39-50)*, VoxP 24 (2004), t. 46-47, s. 527-536.
- Drączkowski F., *Posty a miłość chrześcijańska w przepowiadaniu Leona Wielkiego*, w: *Historia i Logos*, red. K. Macheta, K. Gózdź, M. Kowalczyk, Lublin 1991, s. 130-136.
- Drączkowski F., *Święty Leon Wielki Apostolem dobroczynności*, w: *Mistrz i Przyjaciel. Księga Pamiątkowa ku czci Prof. dra hab. Marka Zahajkiewicza*, red. J. Pałucki, Lublin 1997, s. 207-218.
- Dunn G., *Divine Impassibility and Christology in the Christmas Homilies of Leo the Great*, ThSt 62 (2001), nr 2, s. 71-85.
- Dunn G., *Suffering Humanity and Divine Impassibility: The Christology in the Lenten Homilies of Leo the Great*, w: Aug 41 (2001), s. 257-271.
- Duval Y. M., *Sacramentum et Mysterium chez Saint Léon le Grand*, Lille 1959.
- Emmi B., *Leone ed Eutiche*, Ang 29 (1952), s. 3-42.
- Esser K., *Das Kirchenjahr nach den Sermonen Leos des Großen*, Innsbruck 1934.
- Faraoni V., *Il primato della Sede di Pietro nei „Sermones” di S. Leone Magno*, „*Palestra del Clero*” 51 (1972), s. 727-734.

Feichtinger H., *Die Gegenwart Christi in der Kirche bei Leo dem Grossen*, Frankfurt am Main 2007.

Folsom C., *Leone Magno e la liturgia*, w: *I Sermoni di Leone Magno. Fra storia e teologia*, red. M. Naldini, Fiesole 1997, s. 71-100.

Folsom C., *The liturgical Preaching of St. Leo the Great*, Saint Meinrad, Indiana 1990.

Fraisse-Coué C., *Léon Ier*, w: DHP, s. 1014-1020.

Frohnhofen H., *Der Erstapostel Petrus in den Sermones II-V Papst Leos I.*, w: „Trierer Theologische Zeitschrift” 94 (1985), s. 212-222.

Galli R., *Gli scritti di S. Leone Magno*, Did VIII (1930), nr 2, s. 126-235.

Giudice H. M., *La fórmula cristológica una persona en dos naturalezas en el contexto de los sermones de san León Magno*, w: „Teología” 41 (2004), s. 95-103.

Granata A., *Note sulle fonti di S. Leone Magno*, RSCI 14 (1960), s. 263-282.

Green B., *The Soteriology of Leo the Great*, Oxford 2008.

Halliwell W. J., *The style of Pope St. Leo the Great*, Washington D.C. 1943.

Horn S. O., *Papsttum und Konzile von dem Anfängen bis zu Leo I (440-461). Beobachtungen zum gleichnamigen Werk vom Myron Wojtowysch*, AHC 17 (1985), s. 9-17.

Horn S. O., *Petrou Kathedra. Der Bischof von Rom und die Synoden von Ephesus (449) und Chalcedon*, Paderborn 1982.

Hudon G., *L'Église dans la pensée de saint Léon*, w: „Église et Théologie”, 14 (1983), s. 305-336.

Hudon G., *Léon le Grand (saint)*, w: DSp, IX, kol. 597-611.

Hughes P., *St. Ambrose and St. Leo the Great*, „The Tablet”, 176/7, XII (1940), s. 445-446.

Jalland T., *The life and Times of St. Leo the Great*, London 1941.

Jasiewicz A., *The Mystery of the Lord's Nativity in the sermons of Leo the Great*, RBL 66 (2013) nr 1, s. 5-18.

Jounel P., *Au lendemain du XVe centenaire de Saint Léon le Grand*, w: MD 69 (1962), s. 190-194.

Juridin R., *Le Pape chez Attila*, w: „Nouvelle Revue Française” 17 (1969), s. 161-168.

Kaczmarek T., *Tajemnica wcielenia w nauczaniu Leona Wielkiego*, VoxP 20 (2000) t. 38-39, s. 323-333.

Klinkenberg H. M., *Leo der Grosse. Römischer Primat und Reichskirchenrecht*, Köln 1950.

Klinkenberg H. M., *Papsttum und Reichkirche bei Leo dem Grosse*, w: „Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung” 38 (1952), s. 37-112.

Kochaniewicz B., *Matka Boża w „Mowach” Leona Wielkiego*, „Salvatoris Mater”, nr 4 (2000), s. 308-332.

Kochaniewicz B., *Ślady chrystologii politycznej w kazaniach św. Leona Wielkiego*, „Teologia w Polsce”, 5 (2011) nr 1, s. 31-39.

Kochaniewicz B., „*Gloria crucis*” w kazaniach wielkopostnych św. Leona Wielkiego, „Studia Bobolanum” 2012, t. 1, s. 69-86.

Kołosowski T., *Posłannictwo cesarza chrześcijańskiego według Leona Wielkiego*, „Saeculum Christianum” 1996, nr 2, s. 7-24.

König F., *S. Leone Magno, dottore dell'unità della Chiesa*, w: Ang 39 (1962), s. 277-293.

Kopacz M. I., Nakonieczna M. V., *Leon Wielki – Mowy 52 – 70. Dziewiętnaście mów pasyjnych*, „Anamnesis” 41 (2005), s. 123-129.

Kopacz M. I., Nakonieczna M. V., *Leona Wielkiego Mowy na Boże Narodzenie*, „Anamnesis” 40 (2005), s. 110-116.

Krannich T., *Von Leporius bis zu Leo dem Grossen: Studien zur lateinischsprachigen Christologie im fünften Jahrhundert nach Christus*, Tübingen 2005.

Krannich T., *Von Leporius bis zu Leo dem Großen: zur Frühgeschichte des christologischen Streites im Westen*, Jena 2003.

Lang A. P., *Anklänge an liturgische Texte in Epiphaniensermonen Leos des Grossen*, „Sacris erudiri”, 10 (1958), s. 43-126.

Lauras A., *Saint Léon le Grand et l'Écriture sainte*, StPatr VI (1962), s. 127-140.

Lauras A., *Saint Léon le Grand et la Tradition*, RSR 48 (1960), s. 166-184.

Leclercq H., *Léon I*, w: DACL, VIII, 2532-2538.

Leclercq J., *Inroduction*, w: SCh 22 bis, s. 7-55.

Leon I Wielki, w: *Nowy słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, red. M. Starowieyski, J. M. Szymusiak, W. Stawiszyński, Poznań 2018, s. 639-642.

Lepelley C., *Saint Léon le Grand et la cité romaine*, RevSR 35 (1961), s. 130-150.

Lietzmann H., *Leo I*, w: PRE, XII, 2, kol. 1962-1973.

Lizza R., *San Leone Magno a Metaponto*, Matera 1984.

Maccarone M., *La concezione di Roma città di Pietro e Paolo. Da Damaso a Leone I*, w: *Roma, Costantinopoli, Mosca. Atti del I Seminario internazionale di studi storici. Aspetti storico-religiosi e giuridici dell'idea di Roma. Tradizione e rivoluzioni, 21-23 aprile 1981*, Napoli 1983 (*Da Roma alla Terza Roma, Studi 1*), s. 63-85.

Manoir Du H., *Saint Léon et la Définition Dogmatique de Chalcedoine*, AthAug 12 (1951), s. 291-304.

Marczewski J. R., *Papież Leon Wielki jako obrońca Rzymu przed Hunami: w świetle świadectw historiograficznych do końca VIII wieku*, RT 1999, z. 4, s. 149-169.

Marczewski J. R., *Papież Leon Wielki jako obrońca Rzymu przed Wandalami (445)*, RT, 1998, z. 4, s. 5-18.

Martzelos G. D., *Der Vater der dyophysitischen Formel von Chalkedon: Leo von Rom oder Basileios von Seleukeia?*, w: *Christus bei den Vätern: Forscher aus dem Osten und Westen Europas an der Quelle des gemeinsamen Glaubens. Pro-Oriente-Studentagung über Christus bei den Griechischen und Lateinischen Kirchenvätern im*

erste Jahrtausend in Wien, 7.-9. Juni 2001, red. Y. de Andia, [Tyrolia] Innsbruck 2003, s. 313-339.

Mc Shane P. A., *La romanitas et le Pape Léon le Grand. L'apport culturel des institutions impériales à la formation des structures ecclésiastiques*, Tournai, Montreal 1979.

Meulenberg L., „*Quem deve presidir a todos deve ser também eleito por todos*” (*Leão Magno*). *Anotações históricas sobre a eleição de um bispo*, REBras 49 (1989), s. 371-399.

Montanari E., *Nota sulla storia del testo dei sermoni*, w: *I Sermoni di Leone Magno. Fra storia e teologia*, red. M. Naldini, Fiesole 1997, s. 171-214.

Murphy F. X., *Leo I*, w: NCE, VIII, s. 637-639.

Myszor W., *Leon Wielki wobec manicheizmu*, SSHT 49 (2016) nr 2, s. 283-301.

Nardi C., *Lingua e stile dei sermoni*, w: *I Sermoni di Leone Magno. Fra storia e teologia*, red. M. Naldini, Fiesole 1997, s. 101-119.

Nastalek J., „*Paschale sacramentum*”. Zbawczy wymiar Paschy Jezusa Chrystusa w nauczaniu Leona Wielkiego, w: *Chrystus Paschy* („Colloquia disputationes” 28), red. B. Ferdek, W. Szukalski, Poznań 2014, s. 27-43.

Nocoń A., „*Appellatio Flaviani ad papam Leonem*”(?): wokół władzy papieskiej na Wschodzie, VoxP 24 (2004), t. 46/47, s. 323-333.

Norcock C. R., *St. Gaudentius of Brescia and The Tome of St. Leo the Great*, JThS 15 (1914) 14, s. 593-596.

Oroz Reta J., *San León Magno, Papa de la Romanidad*, w: Hel 13 (1962), s. 180-189.

Paczkowski M. C., *Powinności bogatych wobec ubogich. Stanowisko Jana Chryzostoma i Leona Wielkiego*, TPatr 10 (2013), s. 107-143.

Panuś K., *Święty Leon Wielki*, Kraków 2005.

Pellegrino M., *L'influsso di S. Agostino su S. Leone Magno nei Sermoni sul Natale e sull'Epifania*, AnnPISSL 11 (1961), s. 101-132.

Pepka E. P., *The Theology of St. Peter's Presence in His Successors according to St. Leo the Great*, Washington 1986.

Pietrini S., *Religio e ius romanum nell'epistolario di Leone Magno*, Milano 2002.

Pinell I Pons J., *Teologia e liturgia negli scritti di San Leone Magno*, EO 8 (1991), s. 137-180.

Plaskaczewska A., *Rok liturgiczny sakramentem paschalnym w świetle „Mów” Leona Wielkiego*, w: *Misterium Chrystusa w roku liturgicznym. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Bogusławowi Nadolskiemu TChr z okazji 55-lecia Święceń Kapłańskich i 50-lecia pracy naukowej*, red. J. Nowak, Poznań 2012, s. 51-62.

Plezia M., *Leon Wielki i jego mowy*, „Kierunki” 5 (1960), nr 49 (235), s. 4, 11.

Pochwat J., *Godność człowieka w Słowie Wcielonym. Studium „Mów na Narodzenie Pańskie” św. Leona Wielkiego*, w: *Przez Maryję ku Wcielonemu Słowu* („Studia Salettensia” 5), red. J. Kręcidło, Kraków 2012, s. 99-121.

Pschmadt J., *Leo der Grosse als Prediger*, Elberfeld 1912.

Pyc M., „*Tomus ad Flavianum*” Leona Wielkiego świadectwem papieskiego autorytetu w Kościele V wieku, w: *Wokół posługi Piotrowej*, red. A. Klupczyński, Poznań 2009, s. 31-39.

Rahner J., *Leo der Große, der Papst des Konzils*, CGG, I, s. 323-339.

Régnier A., *Saint Léon le Grand (Les Saints)*, Paris 1910.

Richard M., *Le pape saint Léon le Grand et les Scholia de incarnatione unigeniti de saint Cyrille d'Alexandrie*, w: tenże, *Opera Minora II*, Turnhout, Leuven 1977, s. 53, 116-128.

Riché P., *Léon le Grand, pape de 440 à 461*, w: *Les hommes d'État célèbres. II. Des grandes invasions à la fin du premier millénaire*, Paris 1970, s. 244-249.

Rivera Recio J. F., *San León Magno y la herejía de Eutiques el sínodo de Constantinopla hasta la muerte de Teodosio II*, RET 9 (1949), s. 31-58.

Rodríguez Sol R., *La mediación de Cristo en San León Magno*, Pamplona 2001.

Ronconi M., „*A maiestate humilitas*”. *Il rilievo della retorica nella teologia di Leone Magno*, Roma 2005.

Santini P., *Il primato e l'infalibilità del Romano Pontefice in S. Leone Magno e gli scrittori greco-russi*, Grottaferrata 1936.

Sausser E., *Leo I*, w: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexicon*, t. IV, Herzberg 1992, kol. 1425-1435.

Scano G., *Leone I*, w: *Mondo vaticano passato e presente*, red. N. Del Re, Città del Vaticano 1995, s. 641-642.

Schoenemann C., *Notitia historio-litteraria in S. Leonem Magnum*, w: *PL* 54, 64-105.

Schweiwiler A., *Die Predigten des hl. Leo des Grossen*, w: „*Kirche und Kanzel*” 2 (1919), s. 252-261.

Sieben H.-J., *Zur Entwicklung der Konzilsidee. V: Leo der Große über Konzilien und Lehrprimat des römischen Stuhles*, „*Theologie und Philosophie*” 47 (1972), s. 358-401.

Soos de M. B., *Le mystère liturgique d'après saint Léon le Grand*, Münster Westfalen 1958.

Steeger T., *Des hl. Papstes und Kirchenlehrers Leo des Grossen sämtliche Sermonen*, w: BKV, München 1927, s. 54-55.

Stockmeier P., *Bemerkungen zum Verständnis der Kircheneinheit bei Papst Leo dem Grossen*, w: *Auf Wegen der Versöhnung. Beiträge zum ökumenischen Gespräch*, red. P. Neuner – F. Wolfinger, Frankfurt 1982, s. 45-57.

Stockmeier P., *Erläuterungen zum Autor und zu den Texten*, w: *Leo der Grosse. Reden zu den Mysterien des Kirchenjahres. Deutsche Übersetzung von Theodor Steeger. Bearbeit von Peter Stockmeier* („*Schriften der Kirchenväter*”, 9), red. N. Brox, München 1984, s. 83-109.

Stockmeier P., *Leo der Große un die Anfänge seiner synodalen Tätigkeit*, AHC 12 (1980), s. 38-46.

Stockmeier P., *Leo I der Grosse*, w: *Das Papsttum. I. Von den Anfängen bis zu den Päpsten in Avignon* („Gestalten der Kirchengeschichte”, 11), red. M. Greschat, Stuttgart 1984, s. 56-70 (tłum. włoskie: *Leone Magno*, w: *Storia dei papi*, red. M. Greschat, E. Guerriero, Cinisello Balsamo 1994, s. 70-88).

Studer B., „*Consubstantialis Patri*”, „*Consubstantialis Matri*”. *Une antithèse christologique chez Léon le Grand*, w: *REAugE18* (1972), s. 87-115.

Studer B., „*Una persona in Christo*”. *Ein augustinisches Thema bei Leo dem Grossen*, w: *Aug 25* (1985), s. 453-487.

Studer B., *Leo der Große und der Primat des römischen Bischof*, w: *Unterwegs zur Einheit (FS H. Stirnimann)*, red. J. B. Brantschen– P. Selvatico, Fribourg 1980, s. 617-630.

Studer B., *Leo I*, w: *TRE*, t. XX, s. 737-741.

Studer B., *Leone I papa*, w: *NDPAC*, kol. 2768-2772.

Studer B., *Leone Magno*, w: *Patrologia. Vol. III. Dal Concilio di Nicea (325) al Concilio di Calcedonia (451). I Padri latini*, Città di Castello 2011, red. A. Di Bernardino, s. 557-578.

Studer B., *Personalità e attività storico-letteraria di Leone Magno*, w: *I Sermoni di Leone Magno. Fra storia e teologia*, red. M. Naldini, Fiesole 1997, s. 19-25.

Tori S., *I personaggi e gli avvenimenti della passione di Cristo nei Sermoni „de passione Domini” di Leone Magno*, Bologna 2012.

Tuilier A., *Le primat de Rome et la collégialité de l'épiscopat d'après la correspondance de saint Léon avec l'Orient*, *NDid 15* (1965), s. 53-67.

Ullmann W., *Leo I and the Theme of papal primacy*, *JThS 11* (1960), s. 25-51.

Uthemann K.-H., *Zur Rezeption des Tomus Leonis in und nach Chalkedon. Wider den dogmenhistorischen Begriff "strenger Chalkedonismus"*, w: „*Studia Patristica*” 34 (2001), s. 572-604.

Vannucchi Porzieri O., „*Captivitas*” e „*matrimonium*” in *Leone Magno (Ep. 159) e in Giustiniano (Nov. 22.7)*, w: *Atti dell'Accademia Romanistica Constantiniana. VII Convegno Internazionale*, Napoli 1988, s. 393-421.

Vian G. M., *Introduzione bibliografica a Leone Magno*, w: *I Sermoni di Leone Magno. Fra storia e teologia*, red. M. Naldini, Fiesole 1997.

Vogel C., *Rata sacerdotia. Position de Léon Ier (440-461) sur les ordinations conférées irrégulièrement*, *RDC 25* (1975), s. 19-27.

Wojtasik W., *Nauka św. Leona I Papieża o Słowie Wcielonym*, Warszawa 1936.

Wojtowycsch M., *Papsttum und Konzile von den Anfängen bis zu Leo I (440-461), Studien zur Entstehung der Überordnung des Papstes über Konzile (Päpste und Papsttum, 17)*, Stuttgart 1981.

Wolinski J., *Une réception de Chalcedoine: Saint Léon le Grand (+ 461)*, w: *Christus bei den Vätern: Forscher aus dem Osten und Westen Europas an der Quelle des gemeinsamen Glaubens. Pro-Oriente-Studientagung über Christus bei den Griechischen und Lateinischen Kirchenvätern im erste Jahrtausend in Wien, 7.-9. Juni 2001*, red. Y. de Andia, [Tyrolia] Innsbruck 2003, s. 389-413.

Wójcik J., *Bóg Wcielony. Tytuły chrystologiczne w „Mowach” Leona Wielkiego*, w: *Tysiąc imion Chrystusa*, red. J. Pałucki, Lublin 1994, s. 117-133.

Zalewski W., *10 listopada: Św. Leon Wielki, papież, doktor Kościoła, koniec w. IV – 461. Wspomnienie obowiązkowe*, w: tenże, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 2002, s. 704-706.

Zannoni G., *De romanitate S. Leonis Magni*, „*Latinitas*” 12 (1964), s. 180-188.

Zannoni G., *Leone I*, w: BS, t. VII, kol. 1232-1278.

Zatwardnicki S., *Leon Wielki: wielka bitwa chrystologiczna*, „*Ateneum Kapłańskie*”, 158 (2012) z. 1, s. 143-148.

Ziółkowska M., *Podstawy i elementy formacji chrześcijańskiej według Leona Wielkiego*, *VoxP* 60 (2014), s. 525-534.

Żelazny J. W., *Apelacja Teodoretta do papieża Leona*, *VoxP* 24 (2004), t. 46-47, s. 335-346.

Żurek A., *Laikat rzymski w świetle Mów Leona Wielkiego*, *VoxP* 22 (2002) t. 42-43, s. 293-301.

2. Opracowania dotyczące kościelnego autorytetu doktrynalnego

Antón A., *I teologi davanti all'istruzione «Donum Veritatis». Il compito del teologo tra «ecclesialità» e «scientificità» e il suo rapporto col magistero ecclesiastico*, *Greg* 78 (1997), z. 2, s. 223-265.

Ardusso F., *Magistero Ecclesiale – Il servizio della Parola*, Cinisiello Balsamo (Milano) 1997, wyd. pol.: *Magisterium Kościoła. Posługa Słowa*, tłum. M. Stebart, Kraków 2001.

Auza B. C., *The Noninfallibile Magisterium and Theological Dissent. A Study on the Contemporary Phenomenon of Theological Dissent from the Second Vatican Council to the Present from the Perspectives of the Theology of the Magisterium about Itself and of the Theories of Theological Dissent of Some Contemporary Theologians*, Romae 1990.

Bartocha W., *Autorytet doktrynalny Konferencji Episkopatów w świetle norm «Kodeksu Prawa Kanonicznego» z 1983 roku I Motu Proprio «Apostolos suos» z 21 maja 1998 roku*, w: *«A nadzieja zawieść nie może...» (Rz 5, 5). Książka dedykowana papieżowi Janowi Pawłowi II w pierwszą rocznicę jego śmierci*, red. S. Skobel, Łódź 2006, s. 319-339.

Batiffol P., *Cathedra Petri. Etudes d'histoire ancienne de l'Église*, Paris 1938.

Bertone T., *Magisterio della Chiesa e «Professio fidei»*, w: *Dilexit Ecclesiam. Studi in onore del prof. Donato Valentini*, red. G. Coffele, Roma 1999, s. 465-476.

Bertone T., *Prezentacja. Rodzaj literacki i stopień autorytetu deklaracji «Dominus Iesus»*, w: *Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja «Dominus Iesus». Tekst i komentarze*, Poznań 2006, s. 14.

Betti U., *Considerazioni dottrinali*, „*Notitiae*” 25 (1989), s. 321-325.

Betti U., *L'ossequio al magistero pontificio „non ex cathedra” nel n. 25 della „Lumen Gentium”*, *Ant* 62 (1987), s. 423-461.

Betti U., *La costituzione dogmatica «Pastor aeternus» del Concilio Vaticano I*, Roma 1961.

Bux P., *Il Magistero della Chiesa nel Diritto Canonico*, Roma 2002.

Cattaneo E., *Trasmettere la fede. Tradizione, Scrittura e Magistero nella Chiesa. Percorso di teologia fondamentale*, Cinisello Balsamo 1999.

Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej, red. G. Strzelczyk, Katowice 2007.

Chirico P., *The Doctrinal Limits to Papal Teaching Authority*, w: *Empowering Authority. The Charism of Episcopacy and Primacy in the Church Today*, red. G. Chamberlain, P. J. Howell, Kansas City 1990, s. 48-64.

Congar Y., *Bref historique des formes „magistère” et de ses relations avec les docteurs*, RSPTh 60 (1976), s. 98-112.

Congar Y., *Histoire du mot «Magisterium»*, „Concilium” 117 (1976), s. 129-141.

Congar Y., *La primauté des quatre premiers conciles œcuméniques. Origine, destin, sens et portée d'un thème traditionnel*, w: red. B. Botte i in., *Le Concile et les conciles. Contribution à l'histoire de la vie conciliaire de l'Église*, Paris 1960, s. 75-109.

Congar Y., *Pour une histoire sémantique du terme „Magisterium”*, RSPTh 60 (1976), s. 85-95.

Congregazione per la Dottrina della Fede, *Per promuovere e custodire la fede. Dal Sant'Uffizio alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, Città del Vaticano 2015.

De Rosa G., *La dichiarazione della Commissione cardinalizia sul «Nuovo Catechismo» olandese*, CivCatt 4 (1968), s. 421-435, 550-569.

Dulles A., *Doctrinal Authority of Episcopal Conferences*, w: *Episcopal Conferences. Historical, Canonical and Theological Studies*, red. T. J. Reese, Washington D.C. 1989, s. 208-231.

Dulles A., *The Magisterium in History: A Theological Perspective*, „Theological Education” 19 (1983), nr 2, s. 7-26.

Dyduch J., *Konferencja Biskupów w świetle Motu Proprio «Apostolos suos»*, PK 41 (1998), nr 3-4, s. 59-74.

Errázuriz C. J., *Unità e tipologia del magistero della Chiesa: rivelanza giuridico-canonica*, „Ius Ecclesiale” 11 (1999), nr 2, s. 427-445.

Ferme B. E., *«Ad tuendam fidem»: Some Reflections*, „Periodica de Re Canonica” 88 (1999), z. 3, s. 579-606.

Ferme B. E., *Developments in Church Magisterium: The Pontificate of John Paul II*, „Periodica de Re Canonica” 90 (2001), z. 1, s. 45-83.

Ferme B. E., *The Response (28 October 1995) of the Congregation for Doctrine of the Faith to the Dubium Concerning the Apostolic Letter «Ordinatio sacerdotalis» (22 May 1994): Authority and Significance*, „Periodica de Re Canonica” 85 (1996), z. 4, s. 698-727.

Figueiredo A. J., *The Magisterium-Theology Relationship: Contemporary Theological Conceptions in the Light of Universal Church Teaching since 1835 and the Pronouncements of the Bishops of the United States*, Roma 2001.

Finzel H., *Die Bischofssynode. Zwischen päpstlichem Primat und bischöflicher Kollegialität*, Sankt Ottilien 2016.

Gaillardetz R. R., *By What Authority?*, Collegeville 2003.

Gaillardetz R. R., *Teaching with Authority: a Theology of the Magisterium in the Church*, Collegeville (MN) 1997.

Gherri P., *L'evoluzione della normativa canonica sul Sinodo dei vescovi, w: A cinquanta'anni dall Apostolica sollicitudo. Il Sinodo dei Vescovi al servizio di una Chiesa sinodale*, red. L. Baldisseri, Città del Vaticano 2016, s. 227-261.

Ghirlanda G., *Riflessioni sulla Nota Explicativa Praevia alla Lumen Gentium*, Greg 69 (1988), 2, s. 324-331.

Glaeser J., *Czym jest sobór dla Kościoła? Perspektywa rzymskokatolicka*, w: *Przed Soborem Wszechprawosławnym*, red. T. Kałużny, Z. J. Kijas, Kraków 2016, s. 31-54.

Goyret P., *Primato ed episcopato*, w: *Congregazione per la Dottrina della Fede, Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa. Testo e commenti*, Città del Vaticano 2002, s. 127-151.

Gózdź K., *Problem uniwersalnego znaczenia wypowiedzi lokalnych Magisterium Ecclesiae*, w: *Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej*, red. G. Strzelczyk, Katowice 2007, s. 87-92.

Green J. P., *Conferences of Bishops and the Exercise of the «munus docendi» of the Church*, Rome 1987.

Grohe J., *Das II. Vatikanische Konzil im Gesamt der Ökumenische Konzilien*, w: *Primato pontificio ed episcopato dal primo millennio al Concilio Ecumenico Vaticano II. Studi di onore dell'Arcivescovo Agostino Marchetto ("Storia e attualità" 19)*, red. J. Ehret, Città del Vaticano 2013, s. 481-498.

Grootaers J., *Primauté et collégialité: le dossier de Gérard Philips sur la Nota explicativa praevia: „Lumen gentium”, chap. III*, Louvain, 1986.

Grootaers J., *The Collegiality of the Synod of Bishops: An Unresolved Problem*, w: *Collegiality put to the Test*, red. J. Provost, K. Walf, Philadelphia 1990, s. 18-30.

Il Sinodo dei Vescovi. 40 anni di storia 1965-2005, red. N. Eterović, Roma 2006.

Il Sinodo dei Vescovi. Interventi e documentazione. Paolo VI, red. G. Caprile, Roma 1992.

Il Sinodo dei vescovi. Natura-Metodo-Prospettive, red. J. Tomko, Roma 1985.

Izquierdo C., *Transmitir la fe en la cultura contemporánea. Tradición y magisterio a partir del Vaticano II*, Madrid 2018.

Kamykowski Ł., *Urząd Nauczycielski papieża w dialogu ekumenicznym*, w: *Magisterium – teolog. Historia dialogu*, red. Z. Kijas, Kraków 1996, s. 24-44.

Kłupczyński A., *Pytanie o istnienie i funkcję „prywatnych” wypowiedzi papieskich. Czy istnieją „prywatne” wypowiedzi papieskie?*, w: *Charyzmat osoby i autorytet urzędu*.

Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej, red. G. Strzelczyk, Katowice 2007, s. 64-74.

Komonchak J. A., *The Roman Working Paper on Episcopal Conferences*, w: *Episcopal Conferences. Historical, Canonical and Theological Studies*, red. T. J. Reese, Washington D.C. 1989, s. 177-204.

Krzywda J., *Prymat papieski i Kolegium Biskupów w świetle nauki Vaticanum I i II*, Kraków 2008.

Lewicka M., *Kompetencje legislacyjne konferencji biskupów dotyczące munus docendi*, „Kościół i Prawo”, 1 (2012), s. 67-83.

Maccarone M., *Cathedra Petri und die Idee der Entwicklung des päpstlichen Primats von 2. bis 4. Jahrhundert*, „Saeculum” 13 (1962), s. 278-292.

Maccarone M., *Die Cathedra Sancti Petri im Hochmittelalter. Vom Symbol des päpstlichen Amtes zum Kultobjekt*, „Römische Quartalsschrift für christliche Alterumskunde und Kirchengeschichte” 75 (1980), s. 153-172.

Maccarone M., *Romana Ecclesia Cathedra Petri*, Roma 1991.

Manzanares J., *The Teaching Authority of Episcopal Conference*, „Jurist” 48 (1988), s. 234-263.

McKenzie J. L., *Authority in the Church*, New York 1966, wyd. pol.: *Władza w Kościele*, tłum. A. Korlińska, Warszawa 1972.

Müller G. L., *Papież. Posłannictwo i misja*, tłum. J. Kobienia, Kraków 2017.

Pałucki J., *Ubi Petrus ibi Ecclesia. Prymat Piotrowy i synody fundamentem jedności Kościoła*, Lublin 2009.

Pawłowski S., *Czy istnieje „hierarchia soborów”*. Perspektywa ekumeniczna, w: *Przed Soborem Wszechprawosławnym*, red. T. Kałużny, Z. J. Kijas, Kraków 2016, s. 83-101.

Płonka T., *Stopniowalność orzeczeń Magisterium Kościoła w nauczaniu Stolicy Apostolskiej podczas pontyfikatu Jana Pawła II*, Warszawa 2011.

Pozzo G., *Magistero e teologia in H. Küng e Schoonenberg*, Roma 1983.

Rak R., *Uwagi na temat Instrukcji Kongregacji do spraw Doktryny Wiary o powołaniu teologia w Kościele z 24.5.1990 r.*, SSHT 23-24 (1990-91), s. 233-238.

Rakoczy T., *Kompetencje biskupów w dziedzinie cenzury*, „Roczniki Nauk Prawnych” 15 (2005) nr 2, s. 279-297.

Ratzinger J., *Hinweise zum Motu proprio «Ad tuendam fidem» und zum «Lehrmäßigen Kommentar» der Glaubenskongregation*, w: *Gott – ratlos vor dem Bösen? Mit einer Stellungnahme Kardinals Ratzingers zum Motu proprio «Ad tuendam fidem»*, red. W. Beinert, Freiburg-Basel-Wien 1999, s. 224-227.

Ratzinger J., *Un Dialogo tra Magistero e Teologia*, w: *Vocazione Ecclesiale del Teologo (Ecclesia: Studi, ricerche, documenti di vita ecclesiale, VIII)*, Roma 1990, s. 5-10.

Ratzinger J., *Wprowadzenie do lektury Instrukcji o powołaniu teologa w Kościele z 24.5.1990*, ORPol 1990 nr 5, s. 1 i 6.

Rimaldi A., *Il magistero della chiesa nella storia*, RSCI 57 (1976), s. 848-861.

Rodríguez P., *Natura e fini del primato del papa: il Vaticano I alla luce del Vaticano II*, w: Congregazione per la Dottrina della Fede, *Il Primato del Successore di Pietro nel Mistero della Chiesa. Testo e commenti*, Città del Vaticano 2002, s. 81-111.

Sala G., *Insegnamenti „fallibili” e assistenza dello Spirito Santo. Riflessioni sul Magistero ordinario in connessione con l’Istruzione su „La vocazione ecclesiale del teologo”*, „Rassegna di teologia” 34 (1993), nr 5, s. 516-543.

Salij J., *Ewangeliczne oblicze władzy (Uwagi na marginesie polskiego tłumaczenia tekstów soborowych)*, CT 43 (1973), z. 1, s. 47-48.

Salvatori D., *L’oggetto del magistero definitivo della Chiesa alla luce del m. p. Ad tuendam fidem: il can. 750 visto attraverso i Concili vaticani*, Roma 2001.

Sanks H. T., *Authority in the Church: A Study in Changing Paradigm*, Missoula 1994.

Sanks H. T., *Cooperation, Cooptation. Condemnation: Theologians and the Magisterium, 1870-1978*, „Chicago Studies” 17 (1978), s. 242-263.

Santana Da Silva C. R., *A competência das conferências episcopais em relação ao «munus docendi»*, Roma 2003.

Schotte J. P., *The Synod of Bishops: History, Work and Recent Synod Experience*, w: *The Bishop and His Ministry*, red. F. Arinze, Città del Vaticano 1998, s. 375-390.

Schwager R., *Kirchliches Lehramt und Theologie*, ZKTh 111 (1988), s. 162-182.

Seckler M., *Kirchliches Lehramt und theologische Wissenschaft: Geschichtliche Aspekte, Probleme und Lösungselemente*, w: *Die Theologie und das Lehramt: Quaestiones Disputatae 91*, red. W. Kern, Freiburg 1982, s. 17-62.

Sesboüé B., *La notion de magistère dans l’histoire de l’Église et de la théologie*, „L’année canonique” 31 (1988), s. 55-94.

Sesboüé B., *Le magistère à l’épreuve. Autorité, vérité et liberté dans l’Eglise*, Paris 2001, wyd. pol.: *Władza w Kościele. Autorytet, prawda i wolność*, tłum. P. Rak, Kraków 2003.

Sesboüé B., Theobald Ch., *La parole du salut: la doctrine de la parole de Dieu, la justification et le discours de la foi, la révélation et l’acte de foi, la tradition, l’écriture et le magistère*, Paris 1996, wyd. pol.: *Słowo zbawienia. Doktryna Słowa Bożego. Usprawiedliwienie i dyskurs wiary. Objawienie i akt wiary. Tradycja, Pismo święte i magisterium*, tłum. P. Rak, Kraków 2003 (*Historia dogmatów*, red. B. Sesboüé t. IV).

Sinodo dei Vescovi. 50° Anniversario 1965-2015, red. L. Baldisseri, Città del Vaticano 2016.

Sullivan F. A., *Creative fidelity. Weighing and Interpreting Documents of the Magisterium*, Dublin 1996.

Sullivan F. A., *Magisterium. Teaching Authority in the Catholic Church*, Dublin 1983.

Sullivan F. A., *The Teaching Authority of Episcopal Conferences*, ThSt 63 (2002), s. 472-493.

Szczurek J. D., *Problem rangi/roli dokumentów Kongregacji Nauki Wiary*, w: *Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych*

wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej, red. G. Strzelczyk, Katowice 2007, s. 106-111.

Szymik J., *Zdumienie i Prawda. Znaczenie papieskiej poezji*, w: *Charyzmat osoby i autorytet urzędu. Wokół pytania o gatunki literackie współczesnych wypowiedzi papieskich oraz Stolicy Apostolskiej*, red. G. Strzelczyk, Katowice 2007, s. 101-106.

Żmudziński M., *Nauczanie „ex cathedra” w pontyfikacie Jana Pawła II*, „*Studia Elbląskie*” 7 (2006), s. 125-134.

III. Literatura pomocnicza

Adamowicz L., *Kongregacje Kurii Rzymskiej. Kongregacja Nauki Wiary*, w: EK, t. 9, kol. 605-606.

Alberigo G., *Cardinalato e collegialità. Studi sull'ecclesiologia tra XI e XIV secolo*, Firenze 1969.

Aubert R., *Vatican I*, Paris 1964.

Bachanek G., *Pierwszeństwo Boga w myśli liturgicznej Josepha Ratzingera*, WST 22 (2010), nr 2, s. 205-214.

Balthasar von H. U., *Der antirömische Affekt: Wie lässt sich das Papsttum in der Gesamtkirche integrieren*, Freiburg, 1974, wyd. polskie: *Antyrzymski resentment. Papiestwo a Kościół*, tłum. W. Szymona, Poznań 2004.

Bardy G., *Tractare, tractatus*, RecSR 33 (1946), s. 211-235.

Bartnik Cz. S., *Dogmatyka katolicka*, t. 2, Lublin 2003.

Baścik P., *Zmiany w obrzędzie kanonizacji*, „*Anamnesis*” 73 (2013), s. 97-101.

Baus K., Ewig E., *Epoca dei concili. IV-V secolo*, w: *Storia della Chiesa. Volume II*, red. H. Jedin, Milano 1977, s. 288-294.

Bellini E., *I Padri nella tradizione cristiana*, Milano 1982.

Benedykt XVI, P. Seewald, *Światłość świata. Papież, Kościół i znaki czasu. Benedykt XVI w rozmowie z Peterem Seewaldem*, tłum. P. Napiwodzki, Kraków 2011.

Benedykt XVI, *Przedmowa do wprowadzającego tomu moich pism*, w: J. Ratzinger, *Opera omnia. T. XI: Teologia liturgii. Sakramentalne podstawy życia chrześcijańskiego*, red. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. W. Szymona, Lublin 2012, s. 1-4.

Biliniewicz M., *The Liturgical Vision of Pope Benedict XVI. A Theological Inquiry*, Bern 2013.

Bonino S. T., *Saint Thomas Aquinas in the Apostolic Exhortation Amoris Laetitia*, „*The Thomist*” 80 (2016), s. 499-519.

Bordoni M., *Cristologia e pneumatologia dell' „Ordo”*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petriano del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 270-287.

Buttiglione R., *Risposte amichevoli ai critici di Amoris laetitia*, Milano 2017.

Camelot P.-T., *Storia dei concili ecumenici. II. Efeso e Calcedonia*, Città del Vaticano 1997.

- Cantoni P., *Riforma nella continuità. Vaticano II e anticoncilio*, Milano 2011.
- Carroll W. H., *Historia chrześcijaństwa. Tom II. Budowanie chrześcijaństwa*, Wrocław 2010.
- Caspar E., *Geschichte des Papsttums von den Anfängen bis zur Höhe der Weltherrschaft. Vol. I: Römische Kirche und Imperium Romanum*, Tübingen 1939.
- Castellano Cervera J., *L'eucologia: tradizione e novità*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petri del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 245-269.
- Chalkedon: Geschichte und Aktualität. Studien zur Rezeption des christologischen Formel von Chalkedon*, red. J. van Oort – J. Roldanus Leuven 1998.
- Chromy Z., *Josepha Ratzingera – Benedykta XVI wierność Soborowi. Wokół sporu o Tradycję Kościoła*, w: Z. Chromy, *Zbawieni przez wiarę. Teologia Benedykta XVI w kontekście Roku Wiary 2012-2013*, Świdnica 2013, s. 29-47.
- Chromy Z., *Motywacje ogłoszenia Roku Wiary u Pawła VI i Benedykta XVI*, w: Z. Chromy, *Zbawieni przez wiarę. Teologia Benedykta XVI w kontekście Roku Wiary 2012-2013*, Świdnica 2013, s. 15-25.
- Clavis Patrum Latinorum*, red. E. Dekkers, A. Gaar, Steenbrugis 1995³.
- Collegiality put to the Test*, red. J. Provost, K. Walf, Philadelphia 1990.
- Collins P., *God's New Man: The Election of Benedict XVI and the Legacy of John Paul II*, New York 2005.
- Congar Y., *Tradycja i tradycje. Tom I: Esej historyczny*, tłum. A. Ziernicki, Poznań 2018.
- Corecco E., *La formazione della Chiesa cattolica negli Stati Uniti d'America attraverso l'attività sinodale*, Brescia 1970.
- Czేశsz B., *Interpretacja prymatu Biskupa Rzymu u Ojców Kościoła*, w: *Wokół posługi Piotrowej*, red. A. Kluczyński, Poznań 2009, s. 17-29.
- Czేశsz B., *Metodologia patrologii – patrystyki*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 2 (2007), s. 63-70.
- Dalla Costa G. B., *Concezione del Primato Papale nelle lettere dei Romani Pontefici della prima metà del V secolo*, Roma 1966.
- Debata wokół „Jezusa z Nazaretu” Benedykta XVI*, red. B. Kochaniewicz, B. Ferdek, Wrocław 2014.
- Donneaud H., *Debata wokół hermeneutyki Soboru*, „Christianitas” 53-54 (2013), s. 289-308.
- Drobner H. R., *Lehrbuch der Patrologie*, Freiburg-Basel-Wien 1994.
- Engelhofer E., *Geburstag*, w: DNP 4 (1998), s. 843-845.
- Eterović N., *Sinodalità. Nuovo dinamismo. Proposte per un ulteriore sviluppo del Sinodo dei Vescovi*, Città del Vaticano 2017.
- Fantappiè C., *Riflessioni storico-giuridiche sulla rinuncia papale e le sue conseguenze*, „Chiesa e Storia. Rivista dell'Associazione Italiana dei Professori di Storia della Chiesa”, 4 (2014), s. 91-118.

Fiedrowicz M., *Teologia ojców Kościoła. Podstawy wczesnochrześcijańskiej refleksji nad wiarą*, tłum. W. Szymona, Kraków 2009.

Flannery K., Berg T., *Amoris Laetitia, Pastoral Discernment, and Thomas Aquinas*, „Nova et Vetera” 16 (2018), s. 81–111.

Fondazione Vaticana Joseph Ratzinger-Benedetto XVI, *I Vangeli Storia e Cristologia. La ricerca di Joseph Ratzinger-Benedetto XVI*, red. B. Estrada, E. Manicardi, A. Puig i Tàrrach, t. I i II, Città del Vaticano 2013.

Foy V. N., *Birth Control. Is Canada out of step with Rome?*, Toronto 2005.

Frank K. S., *Manuale di storia della Chiesa antica*, Città del Vaticano 2000.

Gaudemet J., *Storia del diritto canonico*, Cinisello Balsamo 1998.

Gherardini B., *Concilio Ecumenico Vaticano II. Un discorso da fare*, Frigento 2009.

Gherardini B., *Il Vaticano II. Alle radici di un equivoco*, Torino 2012.

Ghirlanda G., *Hierarchica communio. Significato della formula nella „Lumen gentium”*, Roma 1980.

Gigliotti V., *La tiara deposta. La rinuncia al papato nella storia del diritto e della Chiesa*, Firenze 2013.

Górecki E., *Kardynał*, w: EK, t. 8, kol. 788-789.

Górny G., *Holenderski prometeizm*, „Przewodnik katolicki”, 2003, nr 27, s. 3.

Grad P., *Unieszkodliwianie Magisterium. Studium dyskusji o «Amoris Laetitia»*, 305, „Christianitas” 65 (2016), s. 42-84.

Granfield P., *The Collegiality Debate*, w: *Church and Theology. Essays in Memory of Carl J. Peter*, red. P. C. Phan, Washington D.C. 1995, s. 88-110.

Grisar H., *Storia di Roma e dei papi nel medio evo. I. Roma alla fine del mondo antico secondo le fonti scritte e i monumenti*, Roma 1930, s. 350-368

Grzywaczewski J., *Sobór Chalcedoński. Kontekst historyczny, teologiczny, następstwa*, VoxP 32 (2012), t. 58, s. 137-179.

Guerriero E., *Świadek prawdy. Biografia Benedykta XVI*, tłum. J. Tomaszek, Kraków 2018.

Gugerotti C., *La componente orientale. Una lettura dell'«Ordo» a confronto con la cultura cristiana orientale*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrinico del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 208-238.

Gussone N., *Thron und Inthronisation des Papstes von den Anfängen bis zum 12. Jahrhundert. Zur Beziehung zwischen Herrschaftszeichen und bildhaften Begriffen, Recht und Liturgie im christlichen Verständnis von Wort und Wirklichkeit*, Bonn 1978.

Häresien der Zeit, red. A. Böhm, Freiburg-Basel-Wien 1961.

Henn W., *Historical-Theological Synthesis of the Relation between Primacy and episcopacy during the Second Millenium*, w: *Il primato del Successore di Pietro. Atti del simposio teologico, Roma, 2-4 dicembre 1996*, Città del Vaticano 1998, s. 222-273.

Horn S. O., *Das Verhältnis von primat und Episkopat im ersten Jahrhundert. Eine geschichtlich-theologische Synthese*, w: *Il Primato del Successore di Pietro, Atti del Simposio teologico: Roma, 2-4 dicembre 1996*, Città del Vaticano 1998, s. 194-213.

Howarth P., *Attila Re degli Unni*, Casale Monferrato 1997.

Il ministero del Papa in prospettiva ecumenica. Atti del Colloquio, Milano, 16-18 aprile 1998, red. A. Acerbi, Milano 1999.

Irek K., *En cherche à faire entendre la voix traditionaliste – interwencje Arcybiskupa Marcela Lefebvre'a na Soborze Watykańskim II (cz. I)*, „Christianitas” 48-49 (2012), s. 340-358.

Jan XIII, *Dziennik duszy*, tłum. J. Ledóchowska, Kraków 1965.

Jedin H., *Kleine Konziliengeschichte. Mit einem Bericht über das Zweite Vatikanische Konzil*, Freiburg i. Br. 1978.

Jezus z Nazaretu. Poszukiwania chrystologiczne drogą wyznaczoną przez Josepha Ratzingera – Benedykta XVI, red. J. Królikowski, P. Łabuda, A. Michalik, Tarnów 2016.

Joseph Ratzinger Benedetto XVI e il Sinodo dei Vescovi, red. N. Eterović, Città del Vaticano 2014.

Karol Wojtyła e il Sinodo dei Vescovi, red. J. Tomko, Città del Vaticano 1980.

Kelly J. N. D., *I simboli di fede della chiesa antica. Nascita, evoluzione, uso del credo*, Napoli 1987.

Kelly J. N. D., *The Oxford Dictionary of Popes*, Oxford-New York 1986.

Knoch W., *Bóg szuka człowieka. Objawienie, Pismo święte. Tradycja*, tłum. B. Szlagor, M. Szlagor, Poznań 2000.

Koch K., *Il vincolo tra amore e ragione. Sull'eredità teologica di Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2015.

Kochaniewicz B., *Teologia między Wschodem a Zachodem. Wybrane kwestie doktrynalne w kazaniach św. Piotra Chryzologa*, Poznań 2012.

Królikowski J., „Jezus z Nazaretu” Benedykta XVI w kontekście chrystologii współczesnej, w: *Jezus z Nazaretu. Poszukiwania chrystologiczne drogą wyznaczoną przez Josepha Ratzingera – Benedykta XVI*, red. J. Królikowski, P. Łabuda, A. Michalik, Tarnów 2016, s. 133-148.

Królikowski J., *Słowo wstępne*, w: Paweł VI, *Wyznanie wiary Ludu Bożego*, Paweł VI, *Wyznanie wiary Ludu Bożego*, tłum. J. Królikowski, Kraków 2012, s. 5-8.

Krukowski J., *Konferencja Biskupów*, w: EK, t. 9, kol. 566-568.

Krukowski J., *Kuria Rzymska*, w: EK, t. 10, kol. 249-251.

Kubacki Z., *Granice chrześcijańskiej chrystologii w świetle deklaracji «Dominus Iesus»*, „Symposium” 8 (2001), s. 57-92.

Küng H., *Unfehlbar? Eine Anfrage*, Benziger, Zürich-Einsiedeln-Köln 1970, wyd. polskie: *Nieomylny?*, tłum. T. Zatorski, Kraków 1995.

Kupczak J., „Znak, któremu sprzeciwić się będą” (Łk 2, 34). *O proroczym znaczeniu encykliki Humanae vitae*, WST 28 (2015), nr 3, s. 36-64.

Lessi Ariosto M., *De apostolorum liminibus ad pastorem successoris Petri cathedram*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 337-359.

Lubac de H., *Kościół partykularny w Kościele powszechnym*, tłum. M. Spyra, Kraków 2004.

Maccarone M., «*Sedes apostolica – Vicarius Petri*». *La perpetuità del primato di Pietro nella sede e nel vescovo di Roma (secoli III-VIII)*, w: *Il primato del vescovo di Roma nel primo millennio. Ricerche e testimonianze (Atti del Symposium storico-teologico, Roma 9-13 ottobre 1989)*, red. M. Maccarone, Città del Vaticano 1991, s. 275-362.

Maccarone M., *Apostolicità, episcopato e primato di Pietro. Ricerche e testimonianze dal II al V secolo*, Roma 1976.

Maccarone M., *La cattedra lignea*, w: *Il Vaticano et la Roma cristiana*, Città del Vaticano 1975⁴, s. 53-57.

Maccarone M., *La dottrina del primato papale dal IV all'VIII secolo nelle relazioni con le chiese occidentali*, w: *Le chiese nei regni dell'Europa occidentale e i loro rapporti con Roma sino all'800, Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo VII*, tomo II, Spoleto 1960, s. 633-742.

Maccarone M., *San Pietro in rapporto a Cristo nelle più antiche testimonianze*, w: *Studi petriani*, red. S. Garofalo, M. Maccarone, J. Ruyschaert, P. Testini, Roma 1968.

Maccarone M., *Sulla cattedra lignea in S. Pietro. Studi e ricerche*, OSRom 109 (1969) nr 275 (28.11.1969), s. 3.

Maccarone M., *Vicarius Christi. Storia del titolo papale*, Roma 1952.

Maccarone M. i in., *La cattedra lignea di S. Pietro in Vaticano*, *Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia*, Città del Vaticano 1971.

Majewski J., *Jedność i różnorodność. O pewnym sporze wokół liturgii*, „Więź” 530 (2002), nr 12, s. 37-46.

Marchetto A., *Il Concilio ecumenico Vaticano II. Contrapunto per la sua storia*, Città del Vaticano 2005.

Marini P., *Introduzione*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 3-10.

Marot H., *Les conciles romains des IV et V siècles et le développement de la primauté*, „Istina” 4 (1957), s. 435-462.

Mattei R., *Il Concilio Vaticano II. Una storia mai scritta*, Torino 2010.

McDonnell K., *The Ratzinger/Kasper Debate: the Universal Church and Local Churches*, ThSt 63 (2002), s. 227-250.

McPartlan P., *The Local Church and the Universal Church: Zizioulas and the Ratzinger – Kasper Debate*, „International Journal for the Study of the Christian Church” 4 (2004), s. 21-33.

Miażek J., *Wielcy Ojcowie Kościoła Wschodu i Zachodu w liturgii Kościoła*, WST 20 (2007), nr 2, s. 255-268.

- Mieszczak S., *Sobór i liturgia*, w: *Przed Soborem Wszechprawosławnym*, red. T. Kałużny, Z. J. Kijas, Kraków 2016, s. 103-115.
- Mohrmann C., *Praedicare-Tractare-Sermo*, „La Maison-Dieu” 39 (1954), s. 97-107.
- Monachino V., *La perennità del primato di Pietro in uno studio recente*, „Archivium Historiae Pontificiae” 5 (1967), s. 325-339.
- Monachino V., *Un patrocinio speciale di S. Pietro*, Greg 49 (1968), s. 75-96.
- Morini E., *La Chiesa ortodossa. Storia – Disciplina – Culto*, Bologna 1996.
- Murphy Ch. M., *Collegiality: An Essay Toward Better Understanding*, ThSt 46 (1985), s. 38-49.
- Napierała S., *Pojęcie Kościoła partykularnego w dokumentach i aktach Soboru Watykańskiego II*, Poznań 1985.
- Nastalek J., *Wiara celebrowana w liturgii w nauczaniu Benedykta XVI*, w: *Teologiczna cnota wiary*, red. W. Wołyniec, Wrocław 2015, s. 138-158.
- Nastalek J., *Patrystyczne wątki w „Jezusie z Nazaretu” J. Ratzingera/Benedykta XVI*, w: „Debata wokół Jezusa z Nazaretu Benedykta XVI”, red. B. Kochaniewicz, B. Ferdek, Wrocław 2014, s. 117-146.
- Naumowicz J., *Geneza święta Natale Petri de Cathedra*, VoxP 24 (2004), t. 46-47, s. 255-264.
- Padovese L., *Wprowadzenie do teologii patrystycznej*, tłum. A. Baron, Kraków 1994.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2002.
- Perszon J., *Ecclesia semper reformanda? Kolegialność Kościoła w posoborowej ekklezjologii amerykańskiej*, Toruń 2009.
- Powstanie i znaczenie Katechizmu Kościoła Katolickiego w wypowiedziach papieża Jana Pawła II i kardynała Josepha Ratzingera*, oprac. J. Królikowski, Poznań 1997.
- Primato e collegialità. „Partecipi della sollecitudine per tutte le Chiese”*, red. R. La Delfa, Roma 2008.
- Primato pontificio ed episcopato. Dal primo millenio al Concilio Ecumenico Vaticano II. Studi in onore dell’Arcivescovo Agostino Marchetto (Storia e attualità 19)*, red. J. Ehret, Città del Vaticano 2013.
- Prinzivalli E., *La componente patristica*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 191-207.
- Pyc M., *Sobór Chalcedoński w procesie kształtowania się wiary w Jezusa Chrystusa*, „Teologia w Polsce” 4 (2010), z. 1, s. 65-82.
- Rahner K., *Theological Investigations*, vol. VI: *Concerning Vatican Council II*, Baltimore 1969.
- Rahner K., *Was ist Häresie?*, w: *Häresien der Zeit*, red. A. Böhm, Freiburg-Basel-Wien 1961, s. 9-44.

Ratzinger J., *Jezus z Nazaretu*, w: J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu. Studia o chrystologii (Opera omnia. T. VI/1)*, red. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. M. Górecka, W. Szymona, Lublin 2015, s. 33-582.

Ratzinger J., *La Lettera Apostolica «Ordinatio sacerdotalis»*, OR, 8.06.1994, s. 1, 6.

Ratzinger J., Nemeshegyi P., Delhaye Ph., *Quinze thèses sur l'unité de la foi et le pluralisme théologique*, Paris 1978

Ratzinger J., *O nauczaniu II Soboru Watykańskiego. Formułowanie – Przekaz – Interpretacja (Opera omnia. T. VII/1)*, red. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. W. Szymona, Lublin 2016.

Ratzinger J., *O nauczaniu II Soboru Watykańskiego. Formułowanie – Przekaz – Interpretacja (Opera omnia. T. VII/2)*, red. K. Gózdź, M. Górecka, tłum. E. Grzesiuk, Lublin 2016.

Ratzinger J., *Prawda w teologii*, tłum. M. Mijalska, Kraków 2001.

Reallexikon für Antike und Christentum, t. I, red. T. Klauser, Stuttgart 1950.

Rossi de J. B., *De origine, historia, indicibus scrinii et bibliothecae Sedis Apostolicae*, Romae 1886.

Rowiński T., *Co napisała Kongregacja Nauki Wiary na temat kary śmierci?*, „Christianitas” 71-72 (2018), s. 42-48.

Rowland T., *Catholic Theology*, London – Oxford – New York – New Delhi – Sydney 2017.

Rusecki M., *Traktat o Objawieniu*, Kraków 2007.

San Pietro in rapporto a Cristo nelle più antiche testimonianze: Studi petriani, red. S. Garofalo, M. Maccarone, J. Ruyschaert, P. Testini, Roma 1968.

Sanks H. T., *The Church: Context for Theology*, w: *Faithful Witness*, red. L. J. O'Donovan – T. H. Sanks, New York 1989, s. 99-116.

Schatz K., *Prymat papieski od początków do współczesności*, tłum. E. Marszał, J. Zakrzewski, Kraków 2004.

Schatz K., *Sobory powszechne. Punkty zwrotne w historii Kościoła*, tłum. J. Zakrzewski, Kraków 2002.

Schatz K., *Vaticanum I: 1869-1870*, t. 1-3, Schöningh, Paderborn 1992-1994.

Scheffczyk L., *La Chiesa. Aspetti della crisi postconciliare e coretta interpretazione del Concilio Vaticano II*, Milano 1998.

Skrzypczak R., *Okaleczone relacje a duch miłosierdzia. Trudna recepcja adhortacji «Amoris laetitia» papieża Franciszka*, WST 29 (2016), nr 4, s. 76-110.

Słownik łacińsko-polski, t. III (I-O), red. M. Plezia, Warszawa 2007.

Stefański J., *Liturgiczne obrzędy i zwyczaje inauguracji pontyfikatu Benedykta XVI*, „Teologia Praktyczna” 8 (2007), s. 77-91.

Stelten L. F., *Dictionary of Ecclesiastical Latin*, Peabody 2008.

Storia dei concili ecumenici, red. G. Alberigo, Brescia 1990.

Studer B., *Argomentazione patristica*, w: NDPAC, I, kol. 497-503.

Studer B., *La riflessione teologica nella Chiesa imperiale (sec. IV e V)*, Roma 1989.

Studer B., *Papato*, w: NDPAC III (P-Z), kol. 3868-3885.

Synopsa tekstów Soboru Watykańskiego II, oprac. T. Bielski Poznań-Warszawa 1970.

Sztafrowski E., *Kuria Rzymska Jana Pawła II*, PK 33 (1990) nr 1-2, s. 21-81.

Sztafrowski E., *Kuria Rzymska. Studium historyczno-kanoniczne*, Warszawa 1981.

Termathe J., *Papst und Konzil: Eine Verhältnisbestimmung anhand der Konstanzer Dekrete*, Norderstedt 2010.

Tierney B., *The Foundations of the Conciliar Theory. The Contribution of the Medieval Canonists from Gratian to the Great Schism*, Washington D.C. 1955.

Torrell J-P., *Dziewica Maryja w wierze katolickiej*, tłum. M. Szewc-Osiecka, Poznań 2013.

Toso M., *Prefazione: Benedetto XVI – grande interprete del Concilio Vaticano II*, w: „*Ubi Petrus ibi Ecclesia*”. Sui „sentieri” del Concilio Vaticano II. *Miscellanea a S.S. Benedetto XVI in occasione del suo 80° genetliaco*, red. Università Pontificia Salesiana, Roma 2007.

Ullmann W., *Gelasius I. (492-496). Das Papsttum an der Wende der Spätantike zum Mittelalter*, Stuttgart 1981.

Utro U., *La cathedra lateranensis*, w: Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petriano del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Città del Vaticano 2006, s. 394-416.

Vatican II. Renewal within Tradition, red. M. L. Lamb, M. Levering, New York 2008.

Venuto F. S., *Il Concilio Vaticano II. Storia e recezione a cinquant'anni dall'apertura*, Torino 2013.

Venuto F. S., *La recezione del Concilio Vaticano II nel dibattito storiografico dal 1965 al 1985. Riforma o discontinuità?*, Torino 2011.

Weigel G., *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, tłum. M. Romanek, M. Tarnowska, J. Piątkowska, D. Chylińska, J. Illg, R. Śmietana, Kraków 2012.

Wilemska E., *Kolegium Kardynałów*, w: EK, t. 9, kol. 332-333.

Wiltgen R. M., *Ren wpada do Tybru. Historia Soboru Watykańskiego II*, tłum. A. Słowik, Dębogóra 2010.

Zecchini G., *Attila in Italia. Ragioni politiche e sondo „ideologico” di un'invasione*, „Aevum” 67 (1993), s. 189-198.

Żmudziński M., *Eklezjalny sens „Roku Wiary w świetle nauczania Papieża Pawła VI i Benedykta XVI*, „*Studia Elbląskie*” 15 (2014), s. 129-139.

ANEKS

Wykaz pism Leona Wielkiego¹⁰⁶⁸

I. Mowy

1. Mowy pierwszego zbioru

Lp.	Data wygłoszenia	Oznaczenie	Okazja wygłoszenia / temat
1.	29 września 440 r. (niedziela)	I	Dzień swoich święceń biskupich
2.	listopad 440 r. (niedziela)	VI	Zbiórka jałmużny (kolekta)
3.	15 grudnia 440 r. (niedziela)	XIII	Post grudniowy
4.	25 grudnia 440 r. (środa)	XXI	Narodzenie Pańskie
5.	6 stycznia 441 r. (poniedziałek)	XXXI	Objawienie Pańskie
6.	9 lutego 441 r. (niedziela)	XXXIX α	I niedziela Wielkiego Postu
7.	16 marca 441 r. (niedziela)	LII	Niedziela Męki Pańskiej – o Męce Pańskiej
8.	19 marca 441 r. (środa)	LIII	Wielka Środa – o Męce Pańskiej
9.	11 maja 441 r. (niedziela)	LXXVIII (?)	Zesłanie Ducha Świętego
10.	29 czerwca 441 r.	LXXXII α	Świętych Apostołów Piotra i Pawła
11.	14 września 441 r. (niedziela)	LXXXVI	Post wrześniowy
12.	29 września 441 r.	II	Rocznica swoich święceń biskupich
13.	listopad 441 r. (niedziela)	VII	Zbiórka jałmużny (kolekta)
14.	14 grudnia 441 r. (niedziela)	XIV	Post grudniowy
15.	25 grudnia 441 r.	XXII α	Narodzenie Pańskie
16.	6 stycznia 442 r.	XXXII	Objawienie Pańskie
17.	1 marca 442 r. (niedziela)	XL α	I niedziela Wielkiego Postu
18.	5 kwietnia 442 r. (niedziela)	LIV	Niedziela Męki Pańskiej – o Męce Pańskiej
19.	8 kwietnia 442 r. (środa)	LV	Wielka Środa – o Męce Pańskiej

¹⁰⁶⁸ Opracowano na podstawie L. Casula, *Leone Magno. Il conflitto tra ortodossia Ed eresia nel quinto secolo*, Roma 2002, s. 295-358; Leone Magno, *Lettere dogmatiche*. Traduzione, introduzione e note a cura di Giulio Trettel, Roma 1993 (*Collana dei testi patristici* 109).

20.	31 maja 442 r. (niedziela)	LXXVII (?)	Zesłanie Ducha Świętego
21.	czerwiec 442 r.	LXXX (?)	Zesłanie Ducha Świętego
22.	29 czerwca 442 r.	LXXXII β	Świętych Apostołów Piotra i Pawła
23.	30 sierpnia 442 r. lub 6 września (niedziela)	LXXXIV	Oktawa święta ku czci świętych Apostołów Piotra i Pawła
24.	4 października 442 r. (niedziela)	LXXXVII	Post wrześniowy
25.	listopad 442 r. (niedziela)	VIII	Zbiórka jałmużny (kolekta)
26.	13 grudnia 442 r. (niedziela)	XV	Post grudniowy
27.	25 grudnia 442 r.	XXIII	Narodzenie Pańskie
28.	6 stycznia 443 r.	XXXIII α	Objawienie Pańskie
29.	21 lutego 443 r. (niedziela)	XLI	I niedziela Wielkiego Postu
30.	28 marca 443 r. (niedziela)	LVI	Niedziela Męki Pańskiej – o Męce Pańskiej
31.	31 marca 443 r. (środa)	LVII	Wielka Środa – o Męce Pańskiej
32.	2 kwietnia 443 r. (piątek)	LVII	Wielki Piątek – o Męce Pańskiej
33.	3/4 kwietnia 443 r. (sobota/niedziela)	LXXI	Wigilia Paschalna – o Zmartwychwstaniu Pańskim
34.	23 maja 443 r. (niedziela)	LXXV (?)	Zesłanie Ducha Świętego
35.	29 czerwca 443 r.	LXXXIII	Świętych Apostołów Piotra i Pawła
36.	26 września 443 r. (niedziela)	LXXXVIII	Post wrześniowy
37.	29 września 443 r. (środa)	III	Rocznica swoich święceń biskupich
38.	listopad 443 r.	IX	Zbiórka jałmużny (kolekta)
39.	12 grudnia 443 r. (niedziela)	XVI	Post grudniowy
40.	25 grudnia 443 r.	XXIV	Narodzenie Pańskie
41.	6 stycznia 444 r.	XXXIV α	Objawienie Pańskie
42.	12 marca 444 r. (niedziela)	XLII α	I niedziela Wielkiego Postu
43.	16 kwietnia 444 r. (niedziela)	LVIII α	Niedziela Męki Pańskiej – o Męce Pańskiej
44.	19 kwietnia 444 r. (środa)	LIX α	Wielka Środa – o Męce Pańskiej
45.	21 kwietnia 444 r. (piątek)	LXXII	Wielki Piątek – Pascha Chrystusa
46.	1 czerwca 444 r. (czwartek)	LXXIII	Wniebowstąpienie Pańskie
47.	11 czerwca 444 r. (niedziela)	LXXVI α	Zesłanie Ducha Świętego
48.	10 września 444 r. (niedziela)	LXXXIX	Post wrześniowy
49.	29 września 444 r.	IV	Rocznica swoich święceń biskupich
50.	listopad 444 r. (niedziela)	X	Zbiórka jałmużny (kolekta)
51.	17 grudnia 444 r.	XVII	Post grudniowy
52.	25 grudnia 444 r.	XXV	Narodzenie Pańskie
53.	6 stycznia 445 r.	XXXV	Objawienie Pańskie

54.	25 lutego 445 r. (niedziela)	XLIII	I niedziela Wielkiego Postu
55.	marzec 445 r. (sobota)	LI (?)	O Przemienieniu Pańskim
56.	1 kwietnia 445 r. (niedziela)	LX	Niedziela Męki Pańskiej – o Męce Pańskiej
57.	4 kwietnia 445 r. (środa)	LXI α	Wielka Środa – o Męce Pańskiej
58.	17 maja 445 r. (czwartek)	LXXIV	Wniebowstąpienie Pańskie
59.	27 maja 445 r. (niedziela)	LXXXI	Zesłanie Ducha Świętego
60.	30 września 445 r. (niedziela)	XC α	Post wrześniowy

2. Mowy drugiego zbioru

Lp.	Data wygłoszenia	Oznaczenie	Okazja wygłoszenia / temat
1.	17 grudnia 450 r.	12	Post grudniowy
2.	25 grudnia 450 r.	26	Narodzenie Pańskie
3.	6 stycznia 451 r.	36	Objawienie Pańskie
4.	25 lutego 451 r.	44	Wielki Post
5.	16 grudnia 451 r.	18	Post grudniowy
6.	25 grudnia 451 r.	27	Narodzenie Pańskie
7.	6 stycznia 452 r.	37	Objawienie Pańskie
8.	10 lutego 452 r.	45	Wielki Post
9.	16 marca 452 r.	62	o Męce Pańskiej
10.	19 marca 452 r.	63	o Męce Pańskiej
11.	14 grudnia 452 r.	19	Post grudniowy
12.	25 grudnia 452 r.	28	Narodzenie Pańskie
13.	6 stycznia 453 r.	38	Objawienie Pańskie
14.	1 marca 453 r.	46	Wielki Post
15.	5 kwietnia 453 r. (niedziela)	64	Niedziela Męki Pańskiej – o Męce Pańskiej
16.	8 kwietnia 453 r. (środa)	65	Wielka Środa – o Męce Pańskiej
17.	10 kwietnia 453 r. (piątek)	66	Wielki Piątek – o Męce Pańskiej
18.	31 maja 453 r. (niedziela)	79	Zesłanie Ducha Świętego
19.	4 października 453 r.	91	Post wrześniowy
20.	25 grudnia 453 r.	29	Narodzenie Pańskie
21.	21 lutego 454 r.	47	Wielki Post
22.	28 marca 454 r. (niedziela)	67	Niedziela Męki Pańskiej – o Męce Pańskiej
23.	31 marca 454 r. (środa)	68	Wielka Środa – o Męce Pańskiej
24.	4 kwietnia 454 r. (piątek)	69	Wielki Piątek – o Męce Pańskiej
25.	19 września 454 r.	92	Post wrześniowy
26.	25 grudnia 454 r.	30	Narodzenie Pańskie
27.	13 marca 455 r.	48	Wielki Post
28.	17 lutego 457 r.	49 (?)	Wielki Post

29.	15 września 457 r.	93	Post wrześniowy
30.	25 grudnia 457 r.	96	Narodzenie Pańskie. Przeciw herezji Eutychesa
31.	9 marca 458 r.	50 (?)	Wielki Post
32.	5 października 458 r.	94 (?)	Post wrześniowy

3. Pozostałe mowy

Lp.	Data wygłoszenia	Oznaczenie	Okazja wygłoszenia / temat
1.	po 445 (?)	5	Rocznica swoich święceń biskupich
2.	po 445 (?)	11	Zbiórka jałmużny (kolekta)
3.	po 445 (?)	20	Post wrześniowy
4.	1 sierpnia 446/461 (?)	84 bis	Święto dedykacji kościoła tytularnego św. Piotra w Okowach
5.	10 sierpnia 446/461 (?)	85	Święto św. Wawrzyńca, męczennika
6.	446/461 (?)	95	Celebracja z mową o ośmiu błogosławieństwach

II. Listy

1. Listy Leona Wielkiego

Lp.	Data	Oznac.	Adresat
1.	ok. 442 r.	1	January, biskup Akwilei
2.	ok. 442 r.	2	Settym, biskup Altino
3.	10 października 443 r.	4	biskupi Kampanii, Piceno, Tuscji i innych prowincji
4.	12 stycznia 444 r.	5	biskupi metropolici Illirii
5.	12 stycznia 444 r.	6	Anastazy, biskup Tesaloniki
6.	30 stycznia 444 r.	7	biskupi Italii
7.	21 czerwca 445 r.	9	Dioskur, biskup Aleksandrii
8.	czerwiec (?) 445 r.	10	biskupi prowincji Vienne
9.	10 sierpnia 446 r.	12	biskupi Mauretanii Cezarskiej
10.	6 stycznia 446 r.	13	biskupi metropolici prowincji Illirii: Senecjusz, Karosus, Teodul, Łukasz, Antioch, Wigilancjusz
11.	6 stycznia (?) 446 r.	14	Anastazy, biskup Tesaloniki
12.	21 lipca (?) 447 r.	15	Turybiusz, biskup Asturii
13.	21 października? 447 r.	16	biskupi Sycylii
14.	21 października 447 r.	17	biskupi Sycylii
15.	30 grudnia 447 r.	18	January, biskup Akwilei
16.	8 marca 448 r.	19	Dorus, biskup Benewentu
17.	1 czerwca 448 r.	20	Eutyches, archimandryta Konstantynopola

18.	18 lutego (?) 449 r.	23	Flawian, biskup Konstantynopola
19.	18 lutego (?) 449 r.	24	Teodozjusz II, cesarz
20.	21 maja 449 r.	27	Flawian, biskup Konstantynopola
21.	13 czerwca 449 r.	28	Flawian, biskup Konstantynopola
22.	13 czerwca 449 r.	29	Teodozjusz II, cesarz
23.	13 czerwca 449 r.	30	Pulcheria, cesarzowa
24.	13 czerwca (?) 449 r.	31	Pulcheria, cesarzowa
25.	13 czerwca 449 r.	32	Faust, Marcin i inni archimandryci Konstantynopola
26.	13 czerwca 449 r.	33	ojcowie 2-go synodu w Efezie
27.	13 czerwca 449 r.	34	Julian, biskup Kos
28.	13 czerwca 449 r.	35	Julian, biskup Kos
29.	20 czerwca 449 r.	36	Flawian, biskup Konstantynopola
30.	20 czerwca 449 r.	37	Teodozjusz II, cesarz
31.	23 lipca 449 r.	38	Flawian, biskup Konstantynopola
32.	11 sierpnia 449 r.	39	Flawian, biskup Konstantynopola
33.	22 sierpnia 449 r.	40	biskupi prowincji Arles: Konstantyn, Audencjusz, Rustyk, Auspicjusz, Nicet, Nektariusz, Flor, Asklepiusz, Justus, Augustal, Inancjusz, Chryzafiusz
34.	22 sierpnia (?) 449 r.	41	Rawenniusz, biskup Arles
35.	26 sierpnia 449 r.	42	Rawenniusz, biskup Arles
36.	13 października 449 r.	43	Teodozjusz II, cesarz
37.	13 października 449 r.	44	Teodozjusz II, cesarz
38.	13 października 449 r.	45	Pulcheria, cesarzowa
39.	13 października 449 r.	47	Anastazy, biskup Tesaloniki
40.	13 października 449 r.	48	Julian, biskup Kos
41.	13 października 449 r.	49	Flawian, biskup Konstantynopola
42.	15 października 449 r.	50	mieszkańcy Konstantynopola: duchowieństwo, patrycjusze i lud
43.	15 października 449 r.	51	archimandryci Konstantynopola: Faustyn, Marcin, Piotr i Emanuel
44.	25 grudnia 449 r.	54	Teodozjusz II, cesarz
45.	około połowy marca 450 r.	59	duchowieństwo, wybitni obywatele i lud Konstantynopola
46.	17 marca 450 r.	60	Pulcheria, cesarzowa
47.	17 marca 450 r.	61	Faust i Marcin, kapłani i archimandryci Konstantynopola
48.	5 maja 450 r.	66	biskupi prowincjalni metropolii Arles: Konstantyn, Armentariusz, Audecjusz, Sewerian, Walerian, Ursus, Stefan, Nektariusz, Konstans, Maksym, Asklepiusz, Teodor, Justus, Ingenus, Augustal, Soprawentor, Inancjusz, Fontejusz i Palladiusz
49.	5 maja 450 r.	67	Rawenniusz, biskup Arles
50.	16 lipca 450 r.	69	Teodozjusz II, cesarz
51.	16 lipca 450 r.	70	Pulcheria, cesarzowa

52.	17 lipca 450 r.	71	archimandryci Konstantynopola: kapłani Faust, Marcin, Piotr, Manuel, Hiob, Antioch, Abrahamiusz, Teodor, Piencjusz, Eusebiusz, Elpidiusz, Paweł, Asteriusz i Karozjusz oraz diakon Jakub
53.	między marcem a listopadem 450 r.	72	Faust, kapłan i archimandryta Konstantynopola
54.	13 września 450 r.	74	Marcin, prezbiter Konstantynopola
55.	8 listopada 450 r.	75	Faust i Marcin, kapłani i archimandryci Konstantynopola
56.	13 kwietnia 451 r.	78	Marcjan, cesarz
57.	13 kwietnia 451 r.	79	Pulcheria, cesarzowa
58.	13 kwietnia 451 r.	80	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
59.	13 kwietnia 451 r.	81	Julian, biskup Kos
60.	13 kwietnia 451 r.	82	Marcjan, cesarz
61.	9 czerwca 451 r.	83	Marcjan, cesarz
62.	9 czerwca 451 r.	84	Pulcheria, cesarzowa
63.	9 czerwca 451 r.	85	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
64.	9 czerwca 451 r.	86	Julian, biskup Kos
65.	19 czerwca 451 r.	87	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
66.	24 czerwca 451 r.	88	Paschazjusz, biskup Lilibeo
67.	24 czerwca 451 r.	89	Marcjan, cesarz
68.	26 czerwca 451 r.	90	Marcjan, cesarz
69.	26 czerwca 451 r.	91	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
70.	26 czerwca 451 r.	92	Julian, biskup Kos
71.	26 czerwca 451 r.	93	ojcowie soboru w Chalcedonie
72.	20 lipca 451 r.	94	Marcjan, cesarz
73.	20 lipca 451 r.	95	Pulcheria, cesarzowa
74.	lipiec 451 r.	96	Rawenniusz, biskup Arles
75.	27 stycznia 452 r.	102	biskupi Galii: Raawnniusz, Rustyk, Weneriusz, Konstancjusz, Maksym, Armentariusz, Florus, Sabinus, Walerian, Konstans, Maksym, Asklepisz, Nektariusz, Maksym, Ursus, Ingenus, Justus, Waleriusz, Soprawentor, Chryzafiusz, Frontejusz, Petroniusz, Idacjusz, Eteriusz, Eulaliusz, Eustacjusz, Fraternus, Wiktor, Eugeniusz, Hilary, Verus, Amandus, Geroncjusz, Proculejanus, Julian, Elleadusz, Armentariusz, Honorat, Eparchiusz, Anemiusz, Dynamiusz, Maksymin, Inancjusz i Palladiusz
76.	luty lub marzec 452 r.	103	biskupi Galii: Rustyk, Rawenniusz Weneriusz i inni
77.	22 maja 452 r.	104	Marcjan, cesarz
78.	22 maja 452 r.	105	Pulcheria, cesarzowa
79.	22 maja 452 r.	106	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
80.	22 maja 452 r.	107	Julian, biskup Kos

81.	11 czerwca 452 r.	108	Teodor, biskup Cividale del Friuli
82.	25 listopada 452 r.	109	Julian, biskup Kos
83.	10 marca 453 r.	111	Marcjan, cesarz
84.	10 marca 453 r.	112	Pulcheria, cesarzowa
85.	11 marca 453 r.	113	Julian, biskup Kos
86.	21 marca 453 r.	114	ojcowie soborowi Chalcedonu
87.	21 marca 453 r.	115	Marcjan, cesarz
88.	21 marca 453 r.	116	Pulcheria, cesarzowa
89.	21 marca 453 r.	117	Julian, biskup Kos
90.	2 kwietnia 453 r.	118	Julian, biskup Kos
91.	11 czerwca 453 r.	119	Maksym, biskup Antiochii
92.	11 czerwca 453 r.	120	Teodoret, biskup Cyru
93.	15 czerwca 453 r.	121	Marcjan, cesarz
94.	15 czerwca 453 r.	122	Julian, biskup Kos
95.	15 czerwca 453 r.	123	Eudoksja, cesarzowa
96.	15 czerwca (?) 453 r.	124	mnisi Palestyny
97.	25 czerwca 453 r.	125	Julian, biskup Kos
98.	9 stycznia 454 r.	126	Marcjan, cesarz
99.	9 stycznia 454 r.	127	Julian, biskup Kos
100.	9 marca 454 r.	128	Marcjan, cesarz
101.	10 marca 454 r.	129	Proteriusz, biskup Aleksandrii
102.	10 marca 454 r.	130	Marcjan, cesarz
103.	10 marca 454 r.	131	Julian, biskup Kos
104.	15 kwietnia 454 r.	134	Marcjan, cesarz
105.	29 maja 454 r.	135	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
106.	29 maja 454 r.	136	Marcjan, cesarz
107.	29 maja 454 r.	137	Marcjan, cesarz
108.	28 lipca 454 r.	138	biskupi Galii i Hiszpanii
109.	4 września 454 r.	139	Juwenal, biskup Jerozolimy
110.	6 grudnia 454 r.	140	Julian, biskup Kos
111.	11 marca 455 r.	141	Julian, biskup Kos
112.	13 marca 455 r.	142	Marcjan, cesarz
113.	13 marca 455 r.	143	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
114.	1 czerwca 457 r.	144	Julian, biskup Kos
115.	11 lipca 457 r.	145	Leon, cesarz
116.	11 lipca 457 r.	146	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
117.	11 lipca 457 r.	147	Julian, biskup Kos
118.	1 września 457 r.	148	Leon, cesarz
119.	1 września 457 r.	149	Bazyli, biskup Antiochii
120.	1 września 457 r.	150	Eutyzeusz, biskup Tesaloniki; Juwenal, biskup Jerozolimy; Piotr, biskup Koryntu; Łukasz, biskup Durazzo
121.	1 września 457 r.	151	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
122.	1 września 457 r.	152	Julian, biskup Kos
123.	1 września 457 r.	153	Aecjusz, prezbiter Konstantynopola
124.	11 października 457 r.	154	biskupi Egiptu
125.	11 października 457 r.	155	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
126.	1 grudnia 457 r.	156	Leon, cesarz

127.	1 grudnia 457 r.	157	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
128.	1 grudnia 457 r.	158	biskupi katoliccy Egiptu przebywający na wygnaniu w Konstantynopolu
129.	21 marca 458 r.	159	Nicetas, biskup Akwilei
130.	21 marca 458 r.	160	biskupi: Nestoriusz, Atanazy, Paweł, Piotr, Teon, Izajasz, Apoloniusz, Arpokrates, Izydor, Izaak, Apoloniusz, Maksym, Marion, Poemeniusz, Elpidiusz oraz duchowni katoliccy Egiptu przebywający na wygnaniu w Konstantynopolu
131.	21 marca 458 r.	161	prezbiterzy, diakoni i duchowni Kościoła w Konstantynopolu
132.	21 marca 458 r.	162	Leon, cesarz
133.	28 marca 458 r.	163	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
134.	17 sierpnia 458 r.	164	Leon, cesarz
135.	17 sierpnia 458 r.	165	Leon, cesarz
136.	24 października 458 r.	166	Neon, biskup Rawenny
137.	458/459 (?)	167	Rustyk, biskup Narbonne
138.	6 marca 459 r.	168	biskupi Kampanii, Sanniusz i Picensz
139.	17 czerwca 460 r.	169	Leon, cesarz
140.	18 czerwca 460 r.	170	Gennadiusz, biskup Konstantynopola
141.	18 sierpnia 460 r.	171	Tymoteusz, biskup Aleksandrii
142.	18 sierpnia 460 r.	172	prezbiterzy i diakoni Kościoła aleksandryjskiego
143.	18 sierpnia 460 r.	173	biskupi Egiptu: Teofil, Jan, Atanazy, Abram, Daniel, Joa, Pafnucy, Museo, Panulwiusz i Piotr

2. Listy do Leona Wielkiego

Lp.	Data	Oznaczenie	Nadawca
1.	444 r. (?)	3	Paschazjusz, biskup Lilibeo
2.	po 22 listopada 448 r.	21	Eutyches, archimandryta Konstantynopola
3.	koniec 448/początek 449 r.	22	Flawian, biskup Konstantynopola
4.	marzec (?) 449	26	Flawian, biskup Konstantynopola
5.	koniec 449 r.	52	Tedoret, biskup Cyru
6.	koniec 449 r.	53	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
7.	przed majem 450 r.	65	biskupi prowincji Arles
8.	maj 450 r.	68	Cerecjusz, Saloniusz i Weran, biskupi Gallii
9.	sierpień/wrzesień 450 r.	73	Walentynian i Marcjan, cesarze
10.	22 listopada 450 r.	76	Marcjan, cesarz
11.	listopad 450 r.	77	Pulcheria, cesarzowa

12.	sierpień/wrzesień 451 r.	97	list synodalny biskupów Italii północnej z regionu zachodniego, przedstawiony przez Euzebiusza, biskupa Mediolanu
13.	początek listopada 451 r.	98	biskupi zebrani na soborze w Chalcedonie
14.	grudzień (?) 451 r.	99	list synodalny biskupów prowincji Vienne, Narbonnes i Alpes Maritimae
15.	18 grudnia 451 r.	100	Marcjan, cesarz
16.	18 grudnia 451 r.	101	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
17.	15 lutego 453 r.	110	Marcjan, cesarz
18.	kwiecień 454 r.	132	Anatoliusz, biskup Konstantynopola
19.	kwiecień 454 r.	133	Proteriusz, biskup Aleksandrii

3. Pozostałe listy i pisma

Lp.	Data	Oznaczenie	Dokument
1.	19 czerwca 445 r.	8	konstytucja cesarza Walentyniana III przeciwko manichejczykom, przesłana prefektowi Albinowi
2.	8 lipca 445 r.	11	konstytucja cesarza Walentyniana III w sprawie Hilarego, biskupa Arles, przesłana patrycjuszowi Aecjuszowi
3.	luty (?) 449 r.	25	list Piotra Chryzologa, biskupa Rawenny do prezbitera Eutychesa
4.	październik 449 r.	46	List diakona Hilarego do cesarzowej Pulcherii
5.	luty 450 r.	55	list cesarza Walentyniana III do cesarza Teodozjusza II
6.	luty 450 r.	56	list cesarzowej Galli Placydy do cesarza wschodniego Teodozjusza II
7.	luty 450 r.	57	list cesarzowej Licynii Eudoksji do cesarza wschodniego Teodozjusza II
8.	luty (?) 450 r.	58	list cesarzowej Galli Placydy do cesarzowej Pulcherii
9.	kwiecień 450 r.	62	list cesarza Teodozjusza II do cesarza Walentyniana III
10.	kwiecień (?) 450 r.	63	list cesarza Teodozjusza II do cesarzowej Galli Placydy
11.	kwiecień (?) 450 r.	64	list cesarza Teodozjusza II do cesarzowej Licynii Eudoksji

The topicality of teaching of Leo the Great about doctrinal authority within the Church

(summary)

By the will of Jesus Christ, the existence of the Magisterium of Catholic Church, personified in the Bishop of Rome and bishops remaining in hierarchical communion with him, is the truth of Catholic faith. However, the issue of doctrinal authority in Church belongs to difficult theological matters and requires deepening, particularly in the face of changes initiated by the Second Vatican Council and of the problems that appeared afterwards. In this task, it is significant to refer to the “privileged witnesses to Tradition” who are the Church Fathers. A very important witness of the development of doctrinal authority in the ancient Church is Saint Leo the Great. In the years 440-461 he held the office of the Successor of Saint Peter in Rome, having to face numerous external and internal adversities. He deserved remarkably in the field of struggle for orthodox Christology, which was sealed at the Council of Chalcedon in 451. Leo is also the author of a very mature doctrine of the primacy of the Bishop of Rome, which is integrated with the teaching of bishops creating one college of love.

This thesis intends to solve the problem of the significance of Leo the Great’s teaching for the current teaching of the Church on his doctrinal authority. Can one talk about the timeliness of the thoughts of this eminent Father and Doctor of the 5th century Church? In order to be able to answer this question, one should accept as the source base the preserved works of Leo the Great, namely speeches and letters, and contemporary documents of the *Magisterium Ecclesiae* addressing the issue of church doctrinal authority, including liturgical books.

The stated problem was solved in three chapters of the dissertation. In the first chapter, after giving the sources that influenced the formation of Leo's thought, the content extracted from his literary legacy concerning the mission of the Bishop of Rome, the role of synods and councils as manifestations of collegiality of the episcopate and the relationship between the primacy and the episcopate in the fundamental perspective of their teaching mission within Church was presented. Here emerged Leo the Great’s coherent vision of functioning of the church doctrinal authority, in which the Bishop of Rome cooperates with the College of Bishops in the mission of preservation and explanation of the deposit of faith; this cooperation is based on collegiality of the episcopate rooted in the *plenitudo potestatis* of the Pope.

The second chapter was based on a detailed review of the Church's contemporary teaching on her own doctrinal authority, including the changes that followed the Second Vatican Council. The theological foundations of the magisterial authority in the historical and systematic approach were indicated here, and then the issue was addressed from the side of the

subject. Therefore, the authority of the Bishop of Rome was discussed, starting from the truth about the primacy of the Successor of Saint Peter, and the forms and scope of his teaching task were presented. A similar investigation was carried out on the authority of the College of Bishops, analysing their *munus docendi* and the ways of its implementation. Finally, institutional forms of relations between the subjects of authority were examined, specified on the basis of the doctrine of partial implementation of episcopal collegiality: the Synod of Bishops, the College of Cardinals, particular synods and Episcopal Conferences, taking into account ongoing theological discussions and the evolution of magisterial regulations of this issue. In this way, a panoramic image of the contemporary Magisterium was delineated in a doctrinal and functional aspect.

In the last and most important chapter the theology and practice of church doctrinal authority developed by Leo the Great with the contemporary state of the Church's teaching office were juxtaposed in order to grasp the reception, ways and direction of the author's thought development. At the same time, new doctrinal and institutional elements were pointed out in relation to the times of Leo the Great and an attempt was made to evaluate them in the light of the 5th century Pope's doctrine. It was noticed here that the author's thought is clearly referred to in various documents of the *Magisterium Ecclesiae*, is a tool for argumentation in some specific issues, and remains present in liturgical texts. The rich legacy of Leo the Great regarding church doctrinal authority in various ways was taken up by successive Popes in the process of shaping the orthodox theology and praxeology of the Church's teaching office, which has been continuing in the midst of emerging errors and problems; the current pontificate shows, at least in certain issues, features of the vision of ecclesiastical doctrinal authority different from the one of Leo.

In this way, this thesis combining the elements of patristics and dogmatics proved the real and manifold actuality of Leo the Great's teaching on the doctrinal authority within the Church. The 5th century Doctor of the Church, despite the passage of a long time and the numerous changes that have taken place in the Church, is also a remarkable reference point today, which should be considered both by the Church's teaching office and the theologians trying to explore the issue of doctrinal authority.